

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ «ΟΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

ΑΠΑΝΤΑ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΤΟΜΟΣ 8

ΕΙΣ ΤΟ «ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ ΠΑΡΕΔΟΘΗ»
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ Δ'
ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ
ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΡΕΙΑΝΙΚΗΝ ΕΡΙΝ
ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ
ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κεῖμενον: Ἀποστολικῆς Διακονίας

Εἰσαγωγή — Μετάφρσεις — Σχόλια
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Χ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	11 - 286
Εἰς τὸ «Πάντα μοι παρεδόθη...»	11 (291) *
Περὶ τῆς ἐνσάρκου Ἐπιφανείας	23 (297)
Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Δ'	57 (315)
Πρὸς Ἀδέλφιον Ἐπίσκοπον	107 (340)
Περὶ τὴν Ἀρειανικὴν ἔριν	123 (346)
Πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου	111 (400)
Κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγος Πρῶτος	234 (409)
Κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγος Δεύτερος	262 (426)
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ	291 - 426

---

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ εἰναι οἱ ἀντίστοιχοι τῶν σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Εἰς τὸ «πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου καὶ κανεῖς δὲν γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Υἱός, παρὰ μόνον ὁ Πατήρ, καὶ ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ παρὰ μόνον ὁ Υἱός καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Υἱός θέλει νὰ ἀποκαλύψῃ αὐτόν».

Εἰσαγωγή

Ἡ παντελής ἑλλειψις προλόγου εἰς τὸ ἔργον καὶ ἡ ἀπότομος ἀρχὴ αὐτοῦ παρέσχον ἔδαφος εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποσπασμα ἐκτενεστέρου ἔργου, οὗτινος ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον μέρος. Τὸ συμπέρασμα ὅμως αὐτοῦ ἀποκλείει τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν, καθόσον οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη νύξις γίνεται εἰς αὐτό, ἀπὸ τὴν ὁποίαν νὰ προκύπτῃ ἡ ὑπαρξίς ἔργου, οὗτινος τὸ κείμενόν μας ἀποτελεῖ μέρος.

Σκοπὸς τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀναίρεσις τοῦ ἐπιχειρήματος τῶν Ἀρειανῶν, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τὸ χωρίον «Πάντα μοι παρεδόθη...» (Λουκ. 10, 22. Ματθ. 11, 27) καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐὰν τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρός, ἔπεται ὅτι ὁ Υἱὸς κάποτε δὲν εἶχε αὐτά. Ἐπομένως, ἡ φράσις «πάντα μοι παρεδόθη», κατ' αὐτούς, σημαίνει ὅτι εἰς «τὰ πάντα» περιλαμβάνεται καὶ ἡ κυριότης τοῦ Υἱοῦ. Ὑπῆρχεν ἄρα κάποτε χρόνος, ὅτε ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχεν. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀθανάσιον, δὲν εὐσταθεῖ, διότι στηρίζεται ἐπὶ ἐσφαλμένῳ συλλογισμῷ. Ὁ Χριστός, λέγει, τὴν ἀνωτέρω πρότασιν ἀναφέρει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του, καὶ ὅχι εἰς τὴν θεϊαν φύσιν αὐτοῦ ὡς Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπικαλεῖται ἀμέσως ὑπὲρ

τῆς ἀπόψεώς του τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμὰ ἔστι» (Ἰω. 16, 15), διὰ τὴν ἀποδείξιν ἀδιαμφισβήτητως, ἅψ' ἐνός μὲν, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι δύο ὑποστάσεις (ἢ πρόσωπα), ἅψ' ἑτέρου δὲ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας των, συναπεῖξ τῆς ὁποίας τὰ ἰδιώματα τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ φυσικὰ ἰδιώματα.

Ὡς συμπεραίνομεν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγικὴν πρότασιν αὐτοῦ, τὸ ἔργον τοῦτο ἐγγράφη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἔζη ὁ Νικητηθεύς· Εὐσέβιος, ἦτοι, ὅχι ἀργότερον τοῦ θέρους τοῦ 342. Πλὴν τῆς βεβαιότητος ταύτης οὐδὲν στοιχεῖον ἔχομεν, ἵνα ἐπὶ τῇ θέσει αὐτοῦ δονηθῶμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὴν ἀκριθεῖς χρονολογίαν τῆς συγγραφῆς του. Εἰδικοί τινες μελετηταὶ τοῦ Ἀθανασίου, σθηριζόμενοι εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τοῦτο εἰς ἰδιόζοντά τινα σημεία αὐτοῦ διαφέρει ἀλλων μεταγενεστέρων ἀντικειμενικῶν ἔργων αὐτοῦ, τοποθετοῦν τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς του εἰς χρόνον προγενέστερον τῆς «Ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς», γραφείσης τὸ 339. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εὐσταθῇ, δυνάμεθα ἴσως νὰ εἰκάζωμεν μετὰ σχετικῆς βεβαιότητος ὅτι τὸ ἔργον ἐγγράφη περὶ τὸ 335, ἦτοι πρὸ τῆς πρώτης ἐξορίας (336) τοῦ Ἀθανασίου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Εἰς τὸ «πάντα μοι παρεδόθη...».¹

1. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐνόησαν τοῦτο οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, ἦτοι ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ ὁπαδοί του, ἀσεβοῦν εἰς τὸν Κύριον διότι λέγουν· Ἐάν τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς αὐτόν (καὶ μὲ τὸ νὰ λέγουν τὰ πάντα ἐννοοῦν καὶ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς φύσεως), ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε ὁ Κύριος δὲν εἶχεν αὐτά. Ἐάν δὲ δὲν τὰ εἶχε, δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς· Διότι ἐάν ἦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς θὰ εἶχεν αὐτὰ πάντοτε ἐπειδὴ θὰ ἦτο ἐξ αὐτοῦ καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ λάβῃ αὐτά. Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ἀποδειχθῇ καθαρώτερα ἢ ἀνοησία των. Διότι τὸ ρητὸν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν κυριότητα ἐπὶ τῶν κτισμάτων οὔτε εἰς τὴν πρόνοιαν τῶν ὄντων τῆς δημιουργίας, ἀλλ' ἔχει σκοπὸν νὰ μᾶς δώσῃ κάποιαν ἐννοιαν τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας. Διότι ἐάν, ὅταν ἔλεγεν, ὅτι παρεδόθησαν τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἶναι φανερόν ὅτι πρὶν νὰ λάβῃ αὐτὰ ἢ κτίσις ἔστερεῖτο τοῦ Λόγου. Καὶ τότε τί σημαίνει τὸ «τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἔστερεώθησαν»;² Ἐάν δὲ εὐθὺς ὡς ἔγινεν ἡ δημιουργία παρεδόθη εἰς αὐτόν, δὲν ὑπῆρχε καμμία ἀνάγκη παραδόσεως· διότι τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ³ καὶ ἦτο περιττὸν νὰ παραδοθοῦν αὐτὰ εἰς τὸν Κύριον, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς των. Διότι μὲ τὸ νὰ δημιουργήσῃ οὗτος αὐτά, ἦτο ὁ μόνος Κύριος αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐάν ὑποτεθῇ ὅτι παρεδόθησαν εἰς αὐτόν μετὰ τὴν δημιουργίαν, βλέπε ποῖον εἶναι τὸ ἄτοπον. Διότι ἐάν παρεδόθησαν, καί, ἀφοῦ οὗτος ἔλαβεν αὐτά, ἀνεχώρησεν ὁ Πατήρ, κινδυνεύομεν νὰ περιπέσωμεν εἰς τὸ λάθος νὰ παραδεχθῶμεν τὰ μυθολογήματα μερικῶν, ὅτι ἀφοῦ ὁ Πατήρ παρέδωκεν αὐτὰ εἰς αὐτόν, ὁ ἴδιος ἀπεσύρθη εἰς τὸ περιθώριον. Ἡ ἐάν μὲ τὸ νὰ ἔχῃ ὁ Υἱὸς ἔχει καὶ ὁ Πατήρ, ἔπρεπε νὰ μὴ εἴπῃ παρεδόθησαν, ἀλλ' ὅτι προσέλαβεν αὐτόν ὡς συνεργάτην, ὅπως ὁ Παῦλος τὸν Σιλουανόν⁴. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι περισσότερον ἄτοπον· διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι κατὰ τίποτε ἑλλιπής, οὔτε

1. Ματθ. 11, 28. Λουκ. 10, 22.

2. Κολ. 1, 17.

3. Ἰω. 1, 3.

4. Α' Θεσ. 1, 1.

ἔνεκεν ἀνάγκης τινός προσέλαβε τὸν Υἱόν, ὡς βοηθόν του, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι Πατὴρ τοῦ Λόγου, τὰ πάντα δημιουργεῖ δι' αὐτοῦ, καὶ δὲν παραδίδει εἰς αὐτὸν τὴν κτίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ προνοεῖ περὶ τῆς κτίσεως, ὥστε οὔτε ἐν στρουθίον νὰ μὴ πίπτῃ εἰς τὴν γῆν χωρὶς νὰ θέλῃ ὁ Πατὴρ⁵, οὔτε ὁ χόρτος τοῦ ἀγροῦ νὰ ἐνδύετε χωρὶς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ⁶, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, νὰ ἐργάζεται καὶ ὁ Υἱὸς ἕως τώρα⁷. Ἐπομένως ματαία εἶναι ἡ γνώμη τῶν ἀσεβῶν. Διότι δὲν εἶναι, ὅπως οὔτοι ἐννοοῦν αὐτὴν, ἡ ἐννοια τοῦ ρητοῦ, ἀλλὰ εἶναι δηλωτικὴ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας.

2. Διότι, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἡμάρτησε καὶ ἐξέπεσε, καὶ ἐπειδὴ ἔπεσε συνεταράχθησαν τὰ πάντα «ὁ θάνατος ἐκυριάρχησεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Μωϋσέως»⁸, ἡ γῆ κατηράσθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ Ἄδης ἠνοιχθῇ, ὁ παράδεισος ἐκλείσθῃ, ὁ οὐρανὸς ἐθύμωσε, καὶ τέλος ὁ ἄνθρωπος διεφθάρῃ καὶ ἀπεκτηνώθῃ⁹, ὁ δὲ διάβολος ἐθριαμβολογοῦσεν ἐναντίον μας. Τότε ὁ Θεὸς ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καὶ δὲν ἤθελε νὰ χαθῇ ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθεὶς ἄνθρωπος, ἔλεγε· «ποῖον θά ἀποστείλω καὶ ποῖος θά ὑπάγῃ;»¹⁰. Καὶ ἐνῶ οἱ πάντες ἐσιωποῦσαν ὁ Υἱὸς ἔλεγεν· «Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με»¹¹. Καὶ τότε λοιπόν, ἀφοῦ εἶπε «θάδιζε», παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος σὰρξ καὶ μὲ τὸ νὰ παρέλαβε τὴν σάρκα θά διορθώσῃ αὐτὴν κατὰ πάντα. Δότι παρεδόθη εἰς αὐτὸν, ὡς εἰς ἱατρόν, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὸ δάγκωμα τοῦ ὄφεως· ὡς εἰς ζωὴν, διὰ νὰ ἀναστήσῃ τὸν νεκρὸν ἄνθρωπον, ὡς εἰς φῶς, διὰ νὰ σκορπίσῃ τὸ σκότος· καὶ εἰς τὸν ὑπάρχοντα Λόγον διὰ νὰ ἀνακαινουργώσῃ τὸ λογικὸν αὐτοῦ. Εὐθὺς λοιπόν, ὡς παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος, ἀμέσως διωρθώθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ὅλα. Ἡ γῆ ἀντὶ τῆς

5. Πρὸς λ. Μκτθ. 10, 29.

6. Πρὸς λ. Μκτθ. 6, 3.

7. Ἰω. 5, 17.

8. Ρωμ. 5, 14.

9. Πρὸς λ. Ψαλμ. 48, 13.

10. Ἦσ. 6, 8.

11. Ἦσ. 6, 8.

παλαιᾶς κατάρας ηὐλογήθη, ὁ παράδεισος ἠνοίχθη εἰς τὸν ληστήν, ὁ Ἄδης ἐτρόμαξε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνοίχθησαν, οἱ νεκροὶ ἀνεστήθησαν καὶ αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ ἐσηκώθησαν¹², διὰ τὴν περάσῃ ἐκεῖνος, πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἑδῶμ¹³. Ἀσφαλῶς, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ἤθελε τὴν ἑρμηνεύσῃ τὸ πῶς παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, προσέθεσεν ἀμέσως, ὡς λέγει ὁ Ματθαῖος· «Ἐλᾶτε πρὸς ἐμὲ ὅλοι, ὅσοι εἴσθε κουρασμένοι καὶ φέρετε θάβη φορτίον, καὶ ἐγὼ θὰ σᾶς ἀναπαύσω»¹⁴, διότι παρεδόθητε εἰς ἐμὲ διὰ τὴν σᾶς ἀναπαύσω ἀπὸ τοὺς κόπους σας, καὶ τὴν δώσω ζωὴν εἰς τοὺς νεκρούς. Συμφωνεῖ δὲ με τοῦτο καὶ τὸ κείμενον, πού ὑπάρχει εἰς τὸν Ἰωάννην· «ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ ἔδωκε τὰ πάντα εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ»¹⁵. Διότι ἔδωκεν αὐτά, ἵνα, καθὼς ἀκριβῶς ἔγιναν τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, ἔτσι δι' αὐτοῦ ἡμπορέσουν τὴν ἀνακαινισθοῦν τὰ πάντα. Διότι δὲν παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ἐπειδὴ ἦτο πτωχὸς διὰ τὴν γίνῃ πλούσιος, οὔτε διὰ τὴν λάθῃ ἐξουσίαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε δῆθεν ἐξουσίαν, παρέλαβε τὰ πάντα, μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἔλαβε μᾶλλον ὡς Σωτὴρ, διὰ τὴν διορθώσῃ τὰ πάντα. Διότι ἦτο πρέπον εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας «δι' αὐτοῦ»¹⁶ τὴν ἔλθουν αὐτὰ εἰς τὸ εἶναι, ἢ δὲ διόρθωσις τὴν γίνῃ «ἐν αὐτῷ»¹⁷, σύμφωνα με τὴν διαφορὰν τῶν λέξεων. Εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τὰ πάντα ἦλθον εἰς τὸ εἶναι δι' αὐτοῦ, ὕστερον δέ, ἀφοῦ ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ ἔπεσαν, ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, καὶ ἐφόρεσεν αὐτὴν ὡς ἔνδυμα, διὰ τὴν θεραπευθοῦν ἐν αὐτῷ. Διότι ἐνῶ ἔπασχεν αὐτός, ἡμᾶς ἐθεράπευσε, καὶ ἐνῶ ἐπένοῦσεν αὐτός, ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος κατέβαινεν εἰς τὸν Ἄδην, ἡμᾶς ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν οὐρανόν. Τότε λοιπόν, κατὰ τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας, πρὶν τὴν γίνουσαν τὰ πάντα ἡκούσθη τὸ πρόσταγμα τὴν γίνουσαν, ὅπως τό, ἐξαγαγέτω, καί, γινέσθω¹⁸. Ἀλλὰ διὰ τὴν διορθώσιν ἔπρεπε τὴν παραδοθῶν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, διὰ τὴν γίνῃ

12. Πρβλ. Ψαλμ. 23, 7. Ἦσ. 63, 1.

13. Πρβλ. Ἦσ. 63, 1.

14. Ματθ. 11, 28.

15. Ἰω. 3, 35.

16. Ἰω. 1, 3.

17. Ἐφ. 1, 10.

18. Γεν. 1, 3 ἐξ.

ὁ ἴδιος ἄνθρωπος καὶ νὰ ἀνακαιουργωθοῦν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Διότι ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰς αὐτὸν ἐζωοποιεῖτο· διότι διὰ τοῦτο καὶ ὁ Λόγος συνηνώθη μὲ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ μὴ ἔχη πλέον δύναμιν ἢ κατάρρα ἐπάνω εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διότι διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐβδομηκοστὸν πρῶτον Ψαλμὸν οἱ παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱκετεύουν· «ὁ Θεός, δῶσε τὴν κρίσιν σου εἰς τὸν βασιλέα»¹⁹, διὰ νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Υἱὸν καὶ ἡ καθ' ἡμῶν ἀπόφασις τοῦ θανάτου, ἡ ὁποία εἶχεν ἐξενεχθῇ ἐναντίον μας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προπάτορος ἡμῶν, ὥστε οὗτος νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὴν ἐν αὐτῷ μὲ τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ ἡμῶν. Διότι καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐσήμεινε λέγων εἰς τὸν ὀγδοηκοστὸν ἑβδομον Ψαλμὸν· «ἐπάνω εἰς ἐμὲ ἐξέσπασεν ὁ θυμὸς σου»²⁰. Διότι τὸν θυμὸν ἐναντίον ἡμῶν ἐθάστασεν αὐτός, καθὼς λέγει καὶ εἰς τὸν ἑκατοστὸν τριακοστὸν ἑβδομον Ψαλμὸν· «ὁ Κύριος θὰ κάμῃ ἀνταπόδοσιν χάριν ἐμοῦ»²¹.

3. Ἔτσι λοιπὸν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ πρεσβεύωμεν ὅτι ἔχουν παραδοθῇ τὰ πάντα εἰς τὸν Σωτῆρα, ἀκόμη καὶ ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντιλαμβάνεται κανεῖς τὸ πρᾶγμα ἔτσι, ὥστε νὰ εἴπῃ πάλιν, παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχεν. Διότι πρὸ τούτου δὲν ἦτο ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἐγένεν ὕστερον διὰ νὰ σώσῃ αὐτόν. Καὶ δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς σὰρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ὕστερον ἐγένε σὰρξ, μὲ τὴν ὁποίαν οὗτος, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος, συνεφιλίωσε τὴν ἔχθραν, ποὺ ἦτο ἐναντίον μας, καὶ «κατήργησε τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν»²², διὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἐνώσῃ τοὺς δύο εἰς ἓνα νέον ἄνθρωπον, μὲ τὸ νὰ κάμῃ εἰρήνην καὶ νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς δύο εἰς ἓν σῶμα ἐνώπιον τοῦ Πατρός. Ἐκεῖνα ὁμοῦ, ποὺ ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτα ἔχει καὶ ὁ Υἱός, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὸν Ἰωάννην· «Ἰάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι ἰδικά μου»²³, οἱ δὲ λόγοι οὗτοι ἔχουν πάρα πολὺ σαφές νόημα. Διότι, ὅταν μὲν οὗτος ἐγένεν αὐτό, ποὺ δὲν ἦτο, δηλαδὴ ἄνθρωπος, τότε

19. Ψαλμ. 71, 2.

20. Ψαλμ. 87, 8.

21. Ψαλμ. 137, 8.

22. Ἐφ. 2, 15.

23. Ἰω. 16, 15.

παρεδίδοντο εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. "Όταν δὲ θέλῃ νὰ τολήσῃ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, δὲν ἀποκρύπτει, ἀλλὰ διδάσκει, λέγων· πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι καὶ ἰδικά μου. Καὶ κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ παρὰ πρέπει νὰ θαυμάσῃ τὴν ἀκριθεῖ σημασίαν τοῦ λόγου. Διότι δὲν εἶπε, πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτα ἔδωκεν εἰς ἐμέ, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι κάποτε δὲν εἶχεν αὐτά, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἰδικά μου. Διότι μὲ τὸ νὰ εἶναι ταῦτα εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατρὸς, εἶναι ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Υἱοῦ. Τί ὅμως ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν πάλιν. Διότι, ἐάν μὲν ἐννοῇ τὴν κτίσιν, τότε ὁ Πατήρ πρὸ τῆς κτίσεως δὲν εἶχε τίποτε καί, ἐπομένως, φαίνεται ὅτι προσλαμβάνει ὅσα ἔχει ἀπὸ τὴν κτίσιν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ νοήσωμεν κάτι τέτοιον! Διότι καθὼς ὁ Ἰδιος ὑπάρχει πρὶν νὰ γίνῃ ἡ κτίσις, ἔτσι καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει ἐκεῖνα πού ἔχει, τὰ ὁποῖα πιστεύομεν ὅτι εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Διότι ἐάν ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν τῷ Πατρί, ἐπομένως τὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι τοῦ Υἱοῦ. Τὸ ρητὸν δὲ τοῦτο ἀνατρέπει τὴν πονηρίαν τῶν κακοδόξων, πού λέγουν· ἐάν τὰ πάντα παρεδόθησαν εἰς τὸν Υἱόν, ἄρα ὁ Πατήρ ἔπαυσε νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐπὶ ἐκείνων, πού παρεδόθησαν εἰς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν ἰδικήν του θέσιν τὸν Υἱόν. Διότι πράγματι ὁ Πατήρ δὲν κρίνει κανένα, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν παρέδωκεν εἰς τὸν Υἱόν²⁴. Ἀλλ' ἄς κλείσωμεν «τὰ στόματα ἐκείνων πού λαλοῦν ἀδικίας»²⁵. «διότι, ὅχι ἐπειδὴ ὁ Πατήρ ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν τὴν κρίσιν»²⁶, ἀπεγυμνώθη αὐτὸς ἀπὸ πᾶσαν ἐξουσίαν· οὔτε διότι ἐπειδὴ ἔχει λεχθῇ ὅτι πάντα παρεδόθησαν εἰς τὸν Υἱόν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴδιος δὲν κυθερνᾷ πλέον τὰ πάντα, ἐπειδὴ οὗτοι χωρίζουν σαφῶς τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν τὸν ἀχώριστον φυσικῶς, καίτοι λόγῳ τῆς παραφροσύνης των, χωρίζουν αὐτὸν μὲ τὰ λόγια, χωρὶς νὰ ἐννοοῦν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι δὲν ἡμπορεῖ ποτὲ νὰ χωρισθῇ τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἥλιον, ἀλλ' ὑπάρχει φυσικῶς ἐν αὐτῷ. Διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσωμεν, ἔστω καὶ πτωχὴν εἰκόνα ἀπὸ τὰ πρόχειρα συνηθῇ παραδείγματα, διὰ νὰ περιγράψωμεν εἰς ἀνθρωπίνην γλῶσσαν αὐτό, πού ἐννοοῦμεν

24. Ἰω. 5, 22.

25. Ψαλμ. 62, 12.

26. Ἰω. 5, 22.

μέ τὸν νοῦν μας, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ τολμηρὸν νὰ προσπαθῶμεν νὰ εἰσδύσωμεν εἰς τὴν ἀκατάληπτον φύσιν τοῦ Θεοῦ.

4. Καθὼς λοιπὸν τὸ φῶς, ποὺ ἐκπέμπει ὁ ἥλιος καὶ φωτίζει τὸν κόσμον δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ νοηθῇ χωρὶς τὸν ἥλιον ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ ὑγιᾶ νοῦν, ἐπειδὴ τὸ φῶς εἶναι φυσικῶς ἠνωμένον μὲ τὸν ἥλιον, καὶ ὡς ἐάν νὰ ἔλεγε τὸ φῶς· ἔλαθον παρὰ τοῦ ἡλίου τὴν δύναμιν νὰ φωτίζω τὰ πάντα, καὶ νὰ αὐξάνω καὶ ἐνδυναμώνω τὰ πάντα μὲ τὴν θερμότητα ποὺ ὑπάρχει εἰς ἐμέ, κανεὶς δὲν θὰ εἶναι τόσον τρελλός, ὥστε νὰ χωρίζῃ μὲ τὴν νόησιν τοῦ ἀπὸ τὸν ἥλιον τὸ ὄνομα ἐκεῖνο, ποὺ εἶναι γέννημα τῆς φύσεώς του, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ φῶς. Ἔτσι εἶναι εὐσεβὲς νὰ νοῶμεν καὶ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ Λόγου ἠνωμένην φυσικῶς μὲ τὸν Πατέρα του. Διότι ἀληθῶς τὸ γραφικόν ρητόν, ποὺ ἔχομεν ἐμπρὸς μας, θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς καθαρωτάτην τὴν ἀπόδειξιν αὐτοῦ, ποὺ ζητοῦμεν, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Σωτὴρ εἶπε· «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ εἶναι ἐμέ», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι οὗτος εἶναι πάντοτε μαζί μὲ τὸν Πατέρα. Διότι τό, «ὅσα ἔχει» φανερώνει ὅτι ὁ Πατὴρ ἔχει τὴν κυριότητα· τὸ δέ, «εἶναι ἐμέ» τὴν ἀχώριστον ἐνωσιν τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐννοῶμεν ὅτι εἰς τὸν Πατέρα ὑπάρχει τὸ ἀναρχόν, τὸ αἰώνιον, τὸ ἀθάνατον. Ὑπάρχουν δὲ εἰς αὐτὸν ὅχι ὡσάν ἰδιώματα ξένα ἀπ' αὐτόν, ἀλλ' ὡσάν εἰς πηγὴν, ὡς ἰδιώματα ποὺ ὑπάρχουν συγχρόνως καὶ εἰς αὐτόν καὶ εἰς τὸν Υἱόν. Ὅταν λοιπὸν θέλῃς νὰ μάθῃς πῶς νὰ ἐννοῇς περὶ τοῦ Υἱοῦ, γνώριζε ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι ἐν τῷ Πατρί, καὶ πίστευε ὅτι τὰ αὐτὰ εἶναι καὶ ἐν τῷ Υἱῷ. Ἐπομένως, ἐάν μὲν ὁ Πατὴρ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα, ταῦτα εἶναι καὶ ὁ Υἱός. Καὶ ἐάν ἐπιτρέπεται νὰ εἰπώμεν σχετικῶς μὲ τὸν Πατέρα ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ἦτο, ἢ ὅτι ἐγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἃς λέγεται τοῦτο καὶ διὰ τὸν Υἱόν. Ἐάν δὲ εἶναι ἀσέβεια νὰ λέγωμεν αὐτὰ περὶ τοῦ Πατρός, ἃς θεωρῆται ἀσέβεια νὰ ἐννοῶμεν αὐτὰ καὶ διὰ τὸν Υἱόν. Διότι ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸν Πατέρα ταῦτα ἀνήκουν ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Υἱόν. Διότι αὐτός, ποὺ τιμᾷ τὸν Υἱόν, τιμᾷ καὶ τὸν Πατέρα, ὁ ὁποῖος ἔστειλεν αὐτόν, καὶ αὐτὸς ποὺ δέχεται τὸν Υἱόν, μαζί μὲ

αὐτὸν δέχεται καὶ τὸν Πατέρα²⁷, διότι «ἐκεῖνος, ποῦ εἶδε τὸν Υἱόν, εἶδε τὸν Πατέρα»²⁸. Καθὼς λοιπὸν δὲν εἶναι κτίσμα ὁ Πατήρ, ἔτσι οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα. Καὶ ὅπως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰπῶμεν διὰ τὸν Πατέρα, ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ὑπῆρχεν, ἢ ὅτι ἐγίνεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἔτσι δὲν ἀρμόζει οὔτε διὰ τὸν Υἱόν νὰ λέγωμεν αὐτό. Ἀλλὰ μᾶλλον καθὼς ἀρμόζει νὰ λέγωμεν διὰ τὸν Πατέρα ὅτι εἶναι ἀναρχος, ἀθάνατος, αἰώνιος, ὅχι κτίσμα, ἔτσι, διὰ νὰ εἴμεθα συνεπεῖς, ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν καὶ διὰ τὸν Υἱόν, διότι σύμφωνα μὲ τὸ γραφικὸν ρητόν· «Καθὼς ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱόν νὰ ἔχη ἐν ἑαυτῷ ζωὴν»²⁹. Εἶπε δὲ ἔδωκε, διὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι ὁ δίδων εἶναι Πατήρ. Καὶ ὅπως εἰς τὸν Πατέρα, ἔτσι καὶ εἰς τὸν Υἱόν εἶναι ἡ ζωὴ, διὰ νὰ διδάξῃ τὸ ἀδιαίρετον καὶ τὸ αἰώνιον μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Διότι διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν ἀκριβῶς, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ὥστε, μὲ τὸ νὰ λέγῃ καὶ ἔδω τὸν Πατέρα, νὰ μὴ νομισθῇ καὶ αὐτὸς Πατήρ. Διότι δὲν εἶπεν, ἐγὼ εἶμαι ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ.

5. Διότι ὁ Μονογενὴς αὐτοῦ Υἱὸς ἡμπορεῖ, ὡς Ἀρειανοί, νὰ ὀνομάζεται πατήρ παρὰ τοῦ Πατρός, ὅχι ὅμως ὅπως σεῖς πλανώμενοι θὰ ἡμπορούσατε ἰσως νὰ ὑποθέσετε, ἀλλ' εἶναι Υἱὸς μὲν τοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος ἐγέννησεν αὐτόν, πατήρ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Διότι πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν ὅλας τὰς πιθανὰς ὑπονοίας σας. Λέγει λοιπὸν διὰ στόματος τοῦ Προφήτου· «Ἐγεννήθη χάριν ἡμῶν Υἱός, καὶ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς, ἡ ἐξουσία τοῦ ὁποίου εἶναι ἐπὶ τοῦ ὧμου αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καλεῖται Ἀγγελὸς μεγάλης βουλῆς, θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»³⁰. Ἐπομένως, ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Θεὸς ἰσχυρός, καὶ ἐξουσιαστής. Καὶ ἐδείχθη καθαρά, ὅτι ὅλα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἀνήκουν καὶ εἰς αὐτόν, καὶ ὅπως ὁ Πατήρ δίδει ζωὴν, ὁμοίως ἀνήκει καὶ εἰς τὸν

27. Πρὸβλ. Μκτθ. 10, 40.

28. Ἰω. 14, 9.

29. Ἰω. 5, 26.

30. Ἦσ. 9, 6.

Υιὸν νὰ ζωοποιῇ ἐκείνους ποὺ θέλει. «Διότι, λέγει, οἱ νεκροὶ θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ καὶ θὰ ζήσουν»³¹. Καὶ ἔν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἐπειδὴ καὶ ἡ φύσις αὐτῶν εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος. Καὶ οἱ Ἀρειανοὶ θασανίζουν τοὺς ἑαυτοὺς των χωρὶς λόγον, ἐπειδὴ δὲν ἐννοοῦν ἐκεῖνο, ποὺ εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἦτοι, τό, Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, εἶναι ἐμά. Διότι ἀπὸ αὐτὸ ἀνατρέπεται καὶ ἡ παραφροσύνη τοῦ Σαβελλίου, καὶ ἐλέγχεται ἀστήρικτος ἡ μωρία τῶν τωρινῶν Ἰουδαίων. Διότι διὰ τοῦτο ὁ Μονογενής, μὲ τὸ νὰ ἔχη ἐν ἑαυτῷ ζωὴν, ὅπως ἔχει ὁ Πατήρ, μόνος αὐτὸς γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. Διότι εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ συνεπῶς, μὲ τὸ νὰ εἶναι εἰκὼν αὐτοῦ, πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ ἐν αὐτῷ. Εἶναι ἀκριβεστάτη σφραγίς, ποὺ δεικνύει τὸν Πατέρα, ποὺ ὑπάρχει ἐν αὐτῷ εἶναι Λόγος ζῶν, ἀληθινός, δύναμις, σοφία, ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωση ἡμῶν. «Διότι ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν»³², καί, «Κανεὶς δὲν γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ ποῖος εἶναι ὁ Υἱός παρὰ μόνον ὁ Πατήρ»³³.

6. Καὶ πῶς τολμοῦν οἱ ἀσεβεῖς νὰ φλυαροῦν, ἐκεῖνα, ποὺ δὲν ἐπιτρέπονται, ἐφ' ὅσον εἶναι ἄνθρωποι ἀνίκανοι νὰ ἐρευνήσουν καὶ περιγράψουν καὶ αὐτὰ ἀκόμη, ποὺ εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς γῆς; Καὶ τί λέγω τὰ ἐπὶ τῆς γῆς; Ἄς εἶπουν εἰς ἡμᾶς τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐὰν θέβαια ἠμπορέσουν νὰ ἐξερευνήσουν τὴν ἰδικὴν των φύσιν. Εἶναι πράγματι τόσοι τολμηροὶ καὶ αὐθάδεις, ὥστε νὰ μὴ τρέμουν νὰ μορφώσουν ἀντιλήψεις, ἐκεῖ, ὅπου «οἱ ἄγγελοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἐρευνήσουν διὰ νὰ μάθουν»³⁴, καίτοι εἶναι τόσοι πολὺ ἀνώτεροί των κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν. Διότι τί εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τὰ χερουβὶμ ἢ τὰ σεραφίμ; Καὶ ὅμως ταῦτα οὔτε βλέπουν, οὔτε ἴστανται εἰς τοὺς πόδας, ἀλλ' οὔτε μὲ γυμνὰ πρό-

31. Ἰω. 5, 25.

32. Πρῶξ. 17, 28.

33. Πρῶξ. Ματθ. 11, 27.

34. Α' Πέτρ. 1, 12.

σωμα, ἀλλ' οὕτως εἰπεῖν μέ σκεπασμένα τὰ πρόσωπα προσφέρουν τὴν δοξολογίαν, καὶ μέ ἀκούραστα χεῖλη τίποτε ἄλλο δὲν κάμνουν παρὰ μόνον δοξάζουν τὴν ἀπερίγραπτον θεῖαν φύσιν μέ τὸν τρισάγιον ὕμνον. Καὶ κανεῖς ἀπὸ τοὺς θεοπνεύστους προφήτας, πρὸ πάντων ἐξ ἐκείνων, πού ἠξιώθησαν νὰ ἴδουν τὸ τοιοῦτον ὄραμα, δὲν ἐπληροφόρησεν ἡμᾶς πουθενά, ὅτι ὅταν ἔψαλλον τὴν πρῶτην φορὰν τὸ, «ἅγιος», ἔψαλλον αὐτὸ μέ μεγάλην φωνήν, τὴν δὲ δευτέραν φορὰν μέ χαμηλοτέραν φωνήν καὶ τὴν τρίτην μέ ἀκόμη χαμηλοτέραν φωνήν, καὶ ὅτι ὕστερον μέ τὸ πρῶτον ἅγιος ἐσήμαινον κυριότητα, μέ τὸ δεύτερον ὑποταγήν καὶ μέ τὸ τρίτον ἀκόμη κατώτερον θαυμάσιον. Ἀλλὰ μακρὰν ἀπὸ τὴν μωρίαν τῶν θεομισήτων καὶ ἀφρόνων τούτων ἀνθρώπων! Διότι ἡ πανύμνητος καὶ σεβασμία καὶ προσκυνητὴ Τριάς εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀπερίγραπτος. Ἐνώνεται δὲ ἡ Τριάς ἀσυγχύτως ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ Μονὰς χωρίζεται χωρὶς νὰ διαιρηθῇ. Διότι τὸ γεγονός ὅτι τὰ τίμια ταῦτα ζῶντα ὄντα³⁵ προσφέρουν τρεῖς φορὰς τὸ ἅγιος ὅταν λέγουν τὴν δοξολογίαν "Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος"³⁶, σημαίνει ὅτι δεικνύουν τὰς τρεῖς τελείας ὑποστάσεις, ὅπως καὶ μέ τὸ νὰ λέγουν τὸ Κύριος, δηλοῦν τὴν μίαν οὐσίαν τῆς θεότητος. Ἐκεῖνοι λοιπόν, πού ὑποβιβάζουν τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἰς δευτέρας τάξεως Θεόν, βλασφημοῦν εἰς τὸν Θεόν καὶ δυσφημοῦν τὴν θεῖαν τελειότητα, διαβάλλοντες ὡς ἀτελεῖ τὴν θεότητα, καὶ μέ αὐτὸ καθιστοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὑπευθύνους τρομερᾶς τιμωρίας. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος βλασφημεῖ εἰς οἵανδήποτε ἀπὸ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δὲν θὰ ἔχη συγχώρησιν οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν οὔτε εἰς τὴν μέλλουσαν. Ὁ Θεὸς ὅμως ἡμπορεῖ νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν διὰ νὰ κατανοήσουν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης, ὥστε, ἀφοῦ γνωρίσουν ἐκεῖνον, πού πρωτύτερα ἀγνοοῦσαν, μέ ὁλόκληρον τὴν εὐσεβῇ διάνοιάν των, καὶ μαζί μέ ἡμᾶς νὰ δοξάζουν αὐτόν, ἐπεὶδὴ ἡ βασιλεία ἀνήκει εἰς αὐτόν, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τώρα καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

35. Ἦσ. 6, 2. Ἀποκ. 4, 8.

36. Ἦσ. 6, 3. Ἀποκ. 4, 8.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου
καὶ κατὰ Ἀρειανῶν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αἱ γνώμαι τῶν νεωτέρων κριτικῶν ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου διίστανται, τῶν μὲν ἀμφιβαλλόντων περὶ αὐτῆς, τῶν δὲ ἐχομένων τῆς γνησιότητος αὐτοῦ. Διὰ τοὺς πρώτους ὑπάρχουν πολλοὶ ἐνδιασμοὶ περὶ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ στηριζόμενοι κυρίως εἰς τὴν φράσιν «εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν» (§ 10), καθόσον, λέγουσιν οὗτοι, ὁ Ἀθανάσιος μεταχειρίζεται πάντοτε τὸν ὄρον ὑπόστασις μὲ τὴν σημασίαν τῆς οὐσίας (α). Ἐπομένως, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὴν Τριάδα ὡς εἰς «ἓνα Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν», τὸ ἔργον δὲν ἐγράφη παρ' αὐτοῦ.

Διὰ τοὺς δευτέρους τούναντίον, τὸ ἀπὸ τοῦ ὄρου ὑπόστασις ἐπιχειρήμα κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν. Διότι, καίτοι εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἀθανασίου «Πρὸς Ἀντιοχείς τόμος» (§ 6) ὑπάρχει ἡ φράσις «ταῦτὸν εἶναι εἰπεῖν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν», ἐν τούτοις, ἡ φράσις αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Ἀθανάσιον, ἀλλ' εἰς μερίδα τινὰ τῶν μελῶν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνόδου τοῦ 362, ἣτις ἔλεγε «μίαν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν», φοβουμένη μήπως, ἐὰν ἔλεγε «τρεῖς ὑποστάσεις», ἐδέχετο τρεῖς θεοὺς, ὡς δείκνυται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Ἀθανάσιος, εἰς τὴν αὐτὴν σύνοδον, ἐδέχθη ὅτι ὁ ὄρος ὑπόστασις ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς δῆλωσιν τοῦ προσώπου. Ἐπειτα τοῦ ὄρου «τρεῖς ὑποστάσεις» ποιεῖται ὀρθοδόξως χρῆσιν ὁ Ἀθανάσιος καὶ εἰς ἄλλα ἔργα αὐτοῦ, ὡς εἰς τὴν «Ἐπιστολὴν περὶ τῶν γεγεννημένων ἐν Ἀριμίνῳ» (§ 22),

---

(α) Πρὸλ. Δ. Μπαλάνου, Πατρολογία, σελ. 246.

«Περὶ Παρθενίας» (MPG, 28, 253A) καὶ Λόγος εἰς τὸ «Πάντα μοι παρεδόθη» (§ 5).

Ἄλλωστε καὶ ἐὰν ἀκόμη εἴταν ἐγράφη τὸ ἔργον ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ ὅρος ὑπόστασις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς οὐσίας μόνον, ἢ πιθανότης ὅτι ἡ ἔκφρασις «τραεῖς ὑποστάσεις» παρεναδλήθη εἰς τὸ καίμενον ὕστερον, εἰς χρόνον ὅτε ἡ χρήσις αὐτῆς ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῶν προσώπων τῆς Τριάδος εἶχε πλέον καθιερωθῇ χάριν περισσοτέρως σαφηνείας τοῦ τριαδικοῦ δόγματος, εἴτε ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως, κατὰ μεταγενέστεραν ἀναθεώρησιν τοῦ ἔργου, εἴτε καὶ ὑπὸ ἀντιγραφῆς τινός, παραιμέναι εἰς τὸ ἀκέραιον (6). Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεοδώρητος καὶ ὁ Γελάσιος γνωρίζουν τοῦτο ὡς ἔργον τοῦ Ἀθανασίου (γ). Γνήσιον θεωρεῖ τοῦτο καὶ ὁ ἡμέτερος Κ. Μπόνης, ἐπανορθὼν προγενέστερον ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου ὡς ἀμφιβαλλομένου (δ).

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἔργου ἀποτελεῖ πολεμικὴν ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι ἡρνοῦντο τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, καὶ ἀποδεικνύει ἐπὶ τῇ θάσει τῆς Γραφῆς ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνηνθρώπησεν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι.

(6) Βλ. Π. Δημητριοπούλου, Τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος τοῦ περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατ' Ἀπολλιναρίου λόγοι θεοῦ, π. «Θεολογία», τόμ. ΚΔ', 1953 (Ἀνάτοπον, σελ. 7 - 9).

(γ) Johannes Quasten, Patrology, Vol. III, σελ. 29.

(δ) Ἀποστ. Διаконίας BEH, τόμ. σελ. 23 καὶ τόμ. 37 (παράρτημα) σελ. 265.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. "Όσοι θέλουν νά ἐννοοῦν τὰς θείας Γραφάς κατὰ τὴν ἰδικήν των ἐοφαλμένην ἐρμηνείαν, πράττουν τοῦτο πρὸς τὸν σκοπὸν νά παρουσιάσουν τοὺς λόγους, ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἰδιώματα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑποστηρίζουν δῆθεν τὴν θλασφημίαν των. Κάθε ἀκριβὴς ἐννοία τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐρίσκεται εἰς τὰς ταπεινάς ἐκφράσεις τῆς Γραφῆς καὶ τὰ ἀπλᾶ πράγματα. Ἐάν λοιπὸν ἤμποροῦσαν νά ἀκούσουν καὶ νά ἐννοήσουν ὀρθῶς αὐτά, ποὺ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους· «Διότι γνωρίζετε τὴν δωρεάν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἦτο πλούσιος ἐγίνε πτωχὸς πρὸς χάριν μας, διὰ νά γίνωμεν ἡμεῖς πλούσιοι ἀπὸ τὴν ἰδικήν του πτωχείαν»¹, δὲν θὰ ἐτολμοῦσαν ποτε νά εἰπουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀνόμιος μὲ τὸν Πατέρα, ἐάν θεβαίως εἶχον μάθει κατὰ ποῖον τρόπον νοεῖται ἡ πτωχεία αὐτοῦ καὶ ποῖα εἶναι ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ του. Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Διὰ νά ἡμπορέσετε νά καταλάβετε μαζί μὲ ὅλους τοὺς ἁγίους ποῖον εἶναι τὸ πλάτος, καὶ τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ νά γνωρίσετε τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, διὰ νά τελειωθῇτε μὲ ὅλην τὴν κατὰ Θεὸν τελειότητα»². Δι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ ἐγγράφως μὲ παρρησίαν λόγου διὰ τὴν πτωχείαν καὶ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ λέγων· «Εἶθε νά μὴ συμβῇ εἰς ἐμὲ νά καυχῇθῶ διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον διὰ τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος ἔχει σταυρωθῇ δι' ἐμὲ καὶ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον»³. Καὶ πάλιν· «Ἐκρίνα ὀρθὸν νά μὴ κάμω εἰς σᾶς γνωστὸν τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον»⁴, καί· «Ἐάν ἐγνώριζαν, δὲν θὰ ἐσταύρωναν τὸν Κύριον τῆς δόξης»⁵. Ἔτσι καὶ τώρα, ἐάν οὗτοι ἐγνώριζαν τὰς θείας Γραφάς, δὲν θὰ ἐτολμοῦσαν νά θλασφημήσουν λέγοντες ὅτι ὁ Κτίστης τῶν ἀ-

1. Β' Κορ. 8, 9.

2. Ἐφ. 3, 18 - 19.

3. Γαλ. 6, 14.

4. Α' Κορ. 2, 2.

5. Α' Κορ. 2, 8.

πάντων εἶναι κτίσμα ἢ δημιούργημα. Προβάλλουν δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐπιχείρημα λέγοντες· Πῶς ἡμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα ἢ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν στιγμήν ἔχει γραφῇ· «Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ ἔχει ἐντὸς τοῦ ζωῆν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη ἐντὸς τοῦ ζωῆν»;⁶ Ὑπάρχει ἐδῶ, λέγει, ἀνώτερος θαθμὸς ἐκείνου ποὺ δίδει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν θαθμὸν ἐκείνου ποὺ λαμβάνει· καὶ «Διατί μὲ λέγεις ἀγαθόν, λέγει· δὲν εἶναι κανεὶς ἀγαθός, παρὰ μόνον ὁ Θεός»⁷. Καὶ πάλιν Θεέ μου, Θεέ μου, διατί μὲ ἐγκατέλειψες;⁸ καὶ πάλιν «Περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας, πότε θὰ ἔλθῃ, δὲν γνωρίζει κανεὶς, οὔτε ὁ Υἱός, παρὰ μόνον ὁ Πατήρ»⁹. καὶ πάλιν «Εἰς ἐκεῖνον, ποὺ ὁ Πατήρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον»¹⁰· καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνον, ποὺ ὁ Πατήρ ἀνέστησεν ἐκ τῶν νεκρῶν»¹¹. Πῶς λοιπόν, λέγουν, εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ὁμοιος ἢ ὁμοούσιος ἐκεῖνος ποὺ ἀνασταίνεται ἀπὸ τοὺς νεκροὺς μὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀνασταίνει;

2. Ταῦτα δὲ τὰ ὀλίγα παραθέτομεν ἐδῶ κατ' ἐπιλογὴν ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, ὅπως, ἀφοῦ ταῦτα λυθοῦν πρῶτον, κατανοηθοῦν εὐκόλως ὕστερον καὶ τὰ λοιπά, ποὺ παρελείψαμεν. Ἐχομεν λοιπόν ἡμεῖς χρέος νὰ ἐξηγήσωμεν, κατὰ τὸ δυνατόν εἰς ἡμᾶς, τὴν ἀκριβῆ σημασίαν αὐτῶν. Ὅταν λοιπόν ὁ μακάριος Παῦλος, λέγῃ· «Ὁ Πατήρ ἀνέστησεν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς νεκρούς», ὁ Ἰωάννης διηγεῖται εἰς ἡμᾶς ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔλεγε· «Κρημνήσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐγὼ θὰ ἀνοικοδομήσω αὐτὸν εἰς τρεῖς ἡμέρας»¹². Ἐννοοῦσε δέ, λέγει, μὲ αὐτὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ¹³. Εἶναι λοιπόν φανερόν δι' ἐκείνους, ποὺ προσέχουν εἰς τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς Γραφῆς, ὅτι ἀφοῦ τὸ σῶμα ἀνασταίνεται, ὀρθῶς εἶπεν ὁ Παῦλος

6. Ἰω. 5, 26.

7. Μάρκ. 10, 18.

8. Ματθ. 27, 46.

9. Μάρκ. 13, 32.

10. Ἰω. 10, 36.

11. Γαλ. 1, 1.

12. Ἰω. 2, 19.

13. Ἰω. 2, 21.

ὅτι ὁ Υἱὸς ἀνέστηθη ἐκ τῶν νεκρῶν, διότι αὐτὰ ποὺ ἔπα-
 σκε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀναφέρονται εἰς τὸ πρόσωπο αὐ-
 τοῦ. "Ετσι λοιπὸν καὶ ὅταν λέγῃ, ὁ Πατὴρ ἔδωκε ζωὴν
 εἰς τὸν Υἱόν, πρέπει νὰ νοῆται ὅτι ἡ ζωὴ ἐδόθη εἰς τὴν
 σάρκα αὐτοῦ. Διότι ἐὰν αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ πῶς ἡ ζωὴ
 λαμβάνει ζωὴν; Καὶ ἐὰν ὁ ἴδιος κηρύττῃ λέγων· «Τὰ
 πρόβατα ἀκούουν τὴν φωνὴν μου, καὶ ἐγὼ γνωρίζω αὐ-
 τὰ, καὶ αὐτὰ μὲ ἀκολουθοῦν, καὶ ἐγὼ δίδω εἰς αὐτὰ ζω-
 ῆν αἰώνιον, καὶ δὲν θὰ χαθοῦν ποτέ»¹⁴. Καὶ ἐὰν ἐκεῖνος
 εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν αὐτὸς ἔκαμε τὰ ὄντα
 ποὺ ἔχουν ζωὴν νὰ αὐξάνουν εἰς ἡλικίαν, πῶς λέγεται
 καὶ δι' αὐτόν· «Ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν εἰς σοφίαν καὶ
 σωματικὴν ἀνάπτυξιν»;¹⁵ Καὶ ἐὰν ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Λό-
 γου καὶ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐδημιούργησε τὰ πάντα, εἶναι φανε-
 ρὸν ὅτι καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς του διὰ τοῦ Υἱοῦ
 ἐνήργησε καὶ δι' αὐτοῦ δίδει εἰς αὐτὴν ζωὴν. Διότι ἀνα-
 σταίνεται σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἄνθρωπος
 λαμβάνει ζωὴν, ἐπειδὴ ἐνηνθρώπησε λαβὼν ἀνθρωπίνην
 σάρκα καὶ ἔτσι ἐνεφανίσθη μὲ σχῆμα ἀνθρώπου. Καὶ
 αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀνασταίνει τὸν ἰδικόν του ναόν, τὸ σῶ-
 μά του, καὶ δίδει ζωὴν εἰς τὴν σάρκα του. "Όταν λοι-
 πὸν λέγῃ πάλιν· «Ἐκείνον, ποὺ ὁ Πατὴρ ἡγάσσε καὶ ἀ-
 πέστειλεν εἰς τὸν κόσμον»¹⁶, εἰς ἄλλο μέρος, λέγει· «Ἐ-
 γὼ ἀγιάζω τὸν ἑαυτόν μου διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ πρα-
 γματικὰ ἀγιασμένοι»¹⁷. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Θεέ μου, Θεέ
 μου, διατί με ἐγκατέλειψες;»¹⁸ ὡς ἐκπρόσωπος ἰδικός
 μας λέγει αὐτό, «διότι, ἀφοῦ ἔλαβε μορφήν δούλου, ἐγι-
 νεν ὅμοιος μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ εὐρέθη κατὰ τὸ ἐξω-
 τερικὸν σχῆμα ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐταπείνωσε τὸν ἑαυ-
 τόν του μὲ τὸ νὰ ὑπακούσῃ τελείως εἰς τὸ θέλημα τοῦ
 Πατρὸς του μέχρι καὶ τοῦ νὰ ἀποθάνῃ τὸν διὰ τοῦ σταυ-
 ροῦ θάνατον»¹⁹, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ καθὼς λέγει ὁ Ἡσαΐας·
 «Αὐτὸς σηκώνει τὰς ἰδικὰς μας ἀσθενείας καὶ ὑποφέρει
 πρὸς χάριν μας»;²⁰ Ὡστε, δὲν πάσχει πρὸς χάριν τοῦ

---

14. Ἰω. 10, 27 - 28.

15. Λουκ. 2, 52.

16. Ἰω. 10, 36.

17. Ἰω. 17, 19.

18. Ματθ. 27, 46.

19. Φιλιπ. 2, 7 - 9.

20. Ἡσ. 53, 4.

ἐαυτοῦ του, ἀλλὰ πρὸς χάριν ἡμῶν καὶ δὲν ἐγκατελείφθη ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἡμεῖς, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὅταν λέγῃ «Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν αὐτόν, καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὄνομα, τὸ ἀνώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα»²¹, λέγει αὐτὰ περὶ τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ.

3. Διότι δὲν ὑψώνεται ὁ Ὑψίστος, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Ὑψίστου, καὶ εἰς τὴν σὰρκα τοῦ Ὑψίστου ἐχάρισε τὸ ἀνώτερον ἀπ' ὅλα τὰ ὀνόματα. Καὶ δὲν ἔλαθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς χάρισμα τὸ νὰ λέγεται Θεός, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ, ποὺ ἠνώθη μὲ αὐτόν, ἐθεοποιήθη. Δ' ὅτι δὲν εἶπεν ὅτι ὁ Λόγος ἐγίνε Θεός, ἀλλὰ «ὁ Λόγος ἦτο Θεός»²². Πάντοτε, λέγει, ὁ Λόγος ἦτο Θεός, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς Λόγος ἐγίνε σὰρξ, διὰ νὰ γίνῃ ἡ σὰρξ αὐτοῦ Θεὸς Λόγος, καθὼς ἀνεδόησε καὶ ὁ Θωμᾶς ὅταν ἐψηλάφησε τὴν σὰρκα αὐτοῦ· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου»²³, ὀνομάσας Θεὸν καὶ τὰ δύο μαζί, ἦτοι τὸν Θεάνθρωπον Χριστόν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· «Ἐκεῖνον, ποὺ ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, τὸν ὁποῖον ἠκούσαμεν, τὸν ὁποῖον εἶδομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μας, τὸν ὁποῖον ὄχι μόνον εἶδομεν, ἀλλὰ καὶ ἐψηλάφησαμεν μὲ τὰς χεῖράς μας, τὸν Λόγον τῆς ζωῆς»²⁴. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐψηλαφήθη εἰς τὴν σὰρκα, καὶ ἡ θεία Γραφή θεβαιώνει ὅτι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Χριστοῦ ἐψηλαφήθη τὸ συναμφότερον, ὁ Λόγος τῆς ζωῆς ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος μαζί. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Δὲν ἦτο ἀκόμη Πνεῦμα ἅγιον, ἐπειδὴ ὁ Ἰησοὺς δὲν ἐδοξάσθη ἀκόμη»²⁵, λέγει ὅτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ δὲν ἐδοξάσθη ἀκόμη. Διότι δὲν δοξάζεται ὁ Κύριος τῆς δόξης, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης. Αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ λαμβάνει δόξαν μὲ τὸ νὰ ἀναβαίνει μαζί μὲ αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἦτο Πνεῦμα νὰ ἀναβαίνει μαζί μὲ αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἦτο Πνεῦμα υἱοθεσίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἡ

21. Φιλίπ. 2, 9.

22. Ἰω. 1, 1.

23. Ἰω. 20, 28.

24. Α' Ἰω. 1, 1.

25. Ἰω. 7, 39.

προσληφθεῖσα ἐξ ἡμῶν ἀναμάρτητος σὰρξ αὐτοῦ, ἦτοι ἡ ἀπαρχὴ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις προσέφερεν ὡς συμβολὴν εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ, δὲν εἶχεν ἀκόμῃ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν.

4. "Ὅσα λοιπὸν ἡ Γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς ἔλαθε, καὶ ὁ Υἱὸς ἐδοξάσθη, λέγει αὐτὰ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ καὶ ὄχι διὰ τὴν θεότητα. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Ὁ Πατήρ μου, ποῦ με ἔστειλε, εἶναι μεγαλύτερός μου»²⁶, λέγει μεγαλύτερον τὸν Πατέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἐπειδὴ ἐγένινεν ἄνθρωπος. "Ὅμως μὲ τὸ νὰ εἶναι Λόγος τοῦ Πατρὸς εἶναι ἴσος μὲ αὐτόν. Διότι, λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἴμεθα ἓν»²⁷, καί, «Ἐκεῖνος, ποῦ εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»²⁸. Καὶ δὲν ἔχει οὗτος τὴν ἰσότητα μὲ τὸν Πατέρα ὡς ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς, ἀλλ' εἶναι κατὰ φύσιν ἴσος καὶ ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, διότι ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ «Ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν κατοικεῖ σωματικῶς ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος»²⁹, πρέπει νὰ νοῆται ὅτι ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικεῖ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Ὁ ὁποῖος δὲν ἐλυπήθη τὸν Υἱόν του, ἀλλὰ παρέδωκεν αὐτὸν πρὸς χάριν ὄλων ἡμῶν»³⁰, καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ὅπως καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ παρέδωκε τὸν ἑαυτὸν του πρὸς χάριν αὐτῆς»³¹.

5. Διότι ὁ ἀθάνατος Θεὸς δὲν ἦλθε νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ἐθανατώθησαν· καὶ δὲν ἔπαθε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς· ἐπομένως διὰ τοῦτο ἀνέλαθεν αὐτὸς τὴν ἰδικήν μας ταπεινότητα καὶ τὴν πτωχείαν, διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Διότι τὸ ἰδικόν του πάθος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπάθειαν ἡμῶν, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ τὴν ἰδικήν μας ἀθανασία· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ, τὴν ἰδικήν μας χαράν, καὶ

26. Ἰω. 14, 28.

27. Ἰω. 10, 30.

28. Ἰω. 14, 9.

29. Κολ. 2, 9.

30. Ρωμ. 8, 32.

31. Ἐφ. 5, 25.

ἡ ταφή αὐτοῦ, τὴν ἰδικήν μας ἀνάστασιν· καὶ τὸ ἰδικόν του θάπτισμα, τὸν ἰδικόν μας ἀγιασμόν· διότι λέγει· «Ὑπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω τὸν ἑαυτὸν μου διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀγιασμένοι ἀληθινά»³². Καὶ ἡ πληγὴ αὐτοῦ, τὴν ἰδικήν μας θεραπείαν. «Διότι μὲ τὴν ἐκείνου πληγὴν ἡμεῖς ἐθεραπεύθημεν»³³. Καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ, ἔφεραν εἰς ἡμᾶς τὴν εἰρήνην· «Παιδεῖα γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν»³⁴, ἦτοι πρὸς χάριν τῆς ἰδικῆς μας εἰρήνης αὐτὸς πάσχει. Καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ εἶναι δόξα ἰδική μας· διὰ τοῦτο ζητεῖ τὴν δόξαν δι' ἡμᾶς, λέγων· «Δόξασόν με, Πάτερ, πλησίον σου μὲ τὴν δόξαν ἐκείνην, πού εἶχον πρὶν νὰ ὑπάρξῃ ὁ κόσμος πλησίον σου»³⁵. Διότι ἡμεῖς εἴμεθα ἐκείνοι, πού δοξάζονται ἐν αὐτῷ. Καὶ ἡ κάθοδος αὐτοῦ ἐγένεν ἀνοδος ἰδική μας, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον· «Καὶ μαζὶ μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν συνανέστησεν ἐν αὐτῷ καὶ συνεκάθησεν ἡμᾶς εἰς τὰ ἐπουράνια»³⁶ καὶ τό, «Διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὸν ὑπερβολικὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, πού ἀπὸ πολλὴν καλῶσύνην ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»³⁷. Καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν· «Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθέτω τὸ πνεῦμά μου»³⁸, σημαίνει ὅτι παραθέτει εἰς τὸν Πατέρα διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του πάντας τοὺς ἀνθρώπους, πού σώζονται καὶ ζωοποιοῦνται δι' αὐτοῦ. Διότι πάντες εἶναι μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τὰ πολλὰ μέλη εἶναι ἐν σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ Ἐκκλησία, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος γράφει πρὸς τοὺς Γαλάτας· «Διότι ὅλοι σεῖς εἴσθε ἐν ἑν Χριστῷ Ἰησοῦ»³⁹. Τοὺς πάντας λοιπὸν παραθέτει μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν του εἰς χεῖρας τοῦ Πατρός.

6. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν λέγῃ· «Ὁ Κύριος μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ»⁴⁰, περὶ τῆς Ἐκκλησίας λέγει τοῦ-

32. Ἰω. 17, 19.

33. Ἦσ. 53, 5.

34. Ἦσ. 53, 5.

35. Ἰω. 17, 5.

36. Ἐφ. 2, 6.

37. Ἐφ. 2, 7.

38. Λουκ. 23, 46.

39. Γαλ. 3, 28.

40. Περμ. 8, 22.

το, πού κτίζεται ἐν αὐτῷ. Διότι ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων δὲν εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα, ἀλλὰ τὸ ποίημα ἀνανεώνεται ἐν τῷ ποιητῇ, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Παύλου· «Ἔϊμεθα ποίημα αὐτοῦ, διότι ἐδημιουργήθημεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»⁴¹. Καὶ καθὼς πάλιν λέγει· «Διὰ τὴν γίνῃ τῶρὰ γνωστὸν εἰς τὰς ἀρχάς καὶ τὰς ἐξουσίας εἰς τὰ ἐπουράνια διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολύπλευρος σοφία τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν προαιώνιον σκοπὸν αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἐπραγματοποίησε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐχομεν τὴν ἐλευθερίαν τὴν προσερχώμεθα μὲ πεποιθήσιν διὰ τῆς πίστεως εἰς αὐτόν»⁴². Καὶ πάλιν λέγει· «Καθὼς μᾶς ἐξέλεξεν ἐν αὐτῷ πρὶν ἀκόμῃ δημιουργηθῇ ὁ κόσμος διὰ τὴν εἶμεθα ἅγιοι καὶ καθαροὶ ἐνώπιόν του, μὲ τὸ τὴν ἔχῃ προορίσει ἡμᾶς μὲ ἀγάπην τὴν εἶμεθα κατὰ χάριν υἱοὶ τοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν»⁴³. Καὶ πάλιν λέγει διὰ τοὺς δύο λαούς· «Διὰ τὴν δημιουργήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ τοὺς δύο ἕνα νέον ἄνθρωπον, ἀφοῦ κάμῃ εἰρήνην καὶ συμφιλίωσιν καὶ τοὺς δύο μὲ τὸν Θεὸν εἰς ἓν σῶμα διὰ τοῦ σταυροῦ, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐθανάτωσε τὴν ἔχθραν»⁴⁴.

7. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Διατί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς εἶναι ἀγαθὸς παρὰ μόνον ὁ Θεός»⁴⁵, ὁ Θεός, μὲ τὸ τὴν λογαριάσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἀναφερόμενος εἰς τὴν σάρκα τοῦ εἶπε τοῦτο καὶ πρὸς τὸν νοῦν ἐκείνου πού προσήλθεν εἰς αὐτόν. Διότι ἐκεῖνος ἐνόμιζεν αὐτόν ἄνθρωπον μόνον καὶ ὄχι Θεόν, καὶ αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει ἡ ἀπάντησις. Διότι ἐάν μὲν μὲ νομίζῃς ἄνθρωπον, λέγει, καὶ ὄχι Θεόν, μὴ λέγε με ἀγαθόν, διότι οὐδεὶς εἶναι ἀγαθός, ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν. Καὶ προσθέτει· «Γνωρίζεις τὰς ἐντολάς»; Ὅταν δὲ ἐκεῖνος εἶπε «Ποίας;» εἶπεν· «Μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης», καὶ τὰ ἐξῆς, ἀπεκρίθη λέγων· «Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐφύλαξα ἀπὸ νέος ἀκόμῃ, εἰς τί ὑστερῶ εἰσέτι; Εἶπεν εἰς αὐτόν· Ἐάν

41. Ἐφ. 2, 10.

42. Ἐφ. 3, 10 - 12.

43. Ἐφ. 1, 4 - 5.

41. Ἐφ. 2, 15, 16.

45. Μάρκ. 10, 18.

θέλης νά εἶσαι τέλειος, πήγαινε, πώλησε πάντα ὅσα ἔχεις καὶ δώσε αὐτά εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ θά ἔχῃς θησαυρόν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἀφοῦ λάβῃς τὸν σταυρόν σου, ἀκολουθήσέ με»⁴⁶. Δι' αὐτῶν λοιπὸν ἔδειξεν ὅτι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀναφέρεται τὸ ἀγαθόν· διότι ἐκεῖνος, ποὺ δὲν ἀκολουθεῖ τὸ ἀγαθόν, πῶς ἡμπορεῖ νὰ κληρονομήσῃ ζωὴν αἰώνιον; Καὶ ὅταν λέγῃ περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι «Κανεῖς δὲν γνωρίζει, οὔτε ὁ Υἱός, παρὰ μόνον ὁ Πατήρ» περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ λέγει τοῦτο. Διότι ἐὰν οὗτος γνωρίζῃ τὸν Πατέρα, πῶς ἡμπορεῖ νὰ ἀγνοῇ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν; «Διότι, λέγει, κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον, ἐὰν ὁ Υἱός θέλῃ, θά ἀποκαλύψῃ αὐτόν»⁴⁷. Καὶ ἐὰν τὸ ἅγιον Πνεῦμα γνωρίζῃ ὅλα ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὸν Θεόν, πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ Υἱός νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν ἡμέραν, ποὺ ὁ ἴδιος ἔκτισεν; Καὶ ἐὰν οἱ αἰῶνες καὶ οἱ χρόνοι ἔγιναν δι' αὐτοῦ, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ ἐσχάτη ἡμέρα εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν αἰώνων καὶ τῶν χρόνων, καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ γνωρίζῃ οὗτος αὐτήν.

8. * Ὅσα λοιπὸν ταπεινά λόγια ἔχουν λεχθῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀνεφέρονται εἰς τὴν πτωχείαν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος οἰκειοθελῶς ἀνέλαβε, διὰ νὰ πλουτήσωμεν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ, καὶ ὅχι διὰ νὰ θλασφημήσωμεν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου, διὰ νὰ γίνουιν οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστιν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ποὺ γεννᾶται ἄνωθεν κατὰ τρόπον ἄρρητον, ἀνέκφραστον, ἀκατάληπτον, ἀνάρχως, ὁ ἴδιος γεννᾶται ἔπειτα ἐν χρόνῳ κάτωθεν ἐκ Παρθένου, τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ πρωτύτερα ἐγεννήθησαν κάτωθεν, γεννηθοῦν ἐκ δευτέρου ἄνωθεν, τουτέστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ἔχει μητέρα μόνον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡμεῖς Πατέρα μόνον ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο οὗτος ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ Υἱὸν ἀνθρώπου, ὅπως οἱ ἄνθρωποι ὀνομάσουν τὸν Θεὸν Πατέρα αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

46. Μάρκ. 10, 19 - 21.

47. Ματθ. 11, 27.

«Πάτερ ἡμῶν, λέγει, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁴⁸. Καθὼς λοιπὸν ἀκριβῶς ἡμεῖς οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ἐγίναμεν υἱοὶ αὐτοῦ, ἔτσι ὁ Δεσπότης τῶν δούλων ἐγένεν υἱὸς τοῦ ἰδικοῦ του δούλου θνητός, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, ὅπως οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, ποὺ εἶναι θνητοί, γίνουιν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενον «Ἐδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ γίνουιν τέκνα Θεοῦ»⁴⁹. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπέστη καὶ θάνατον λόγῳ τοῦ σαρκικοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου μεταλάβουν τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τοῦ κατὰ πνεῦμα Πατρὸς αὐτῶν Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν κατὰ φύσιν εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς δὲ κατὰ χάριν. Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος κατ' οἰκονομίαν καὶ χάριν ἰδικὴν μας ἐγένεν Υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, ἡμεῖς δὲ εἴμεθε κατὰ φύσιν υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ. Διὰ τοῦτο λέγει «Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα σας, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν σας»⁵⁰. Διότι, ὡς προεῖπα, ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν. Καὶ Θεὸς αὐτοῦ ἐγινε κατ' οἰκονομίαν, διότι εἶναι ἄνθρωπος καὶ ἡμῶν κατὰ φύσιν Δεσπότης καὶ Θεός. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ ἠνώθη μὲ τὴν σάρκα ἐγινε σὰρξ, τέλειος ἄνθρωπος, ὅπως οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ ἐνωθοῦν μὲ τὸ Πνεῦμα, γίνουιν ἐν Πνεύματι. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι Θεὸς σαρκοφόρος καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. Διότι μὲ τὸ νὰ λάβῃ τὸ κάλλιστον μέρος ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀδάμ (ποὺ εἶναι μορφή δούλου), καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος ὁμοῖος μὲ ἡμᾶς, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τὰς πρώτας καὶ ἀρχικὰς δωρεὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ νὰ γίνωμεν ὅλοι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὁμοῖοι μὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ἀληθινὸς καὶ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φορεῖ ὅλους ἡμᾶς, ἵνα ὅλοι φορέσωμεν τὸν ἕνα Θεόν.

9. Εἶναι λοιπὸν ἀσεβὲς τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα, ὅταν πᾶσα Γραφή, καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ, συναριθμῇ καὶ δοξάζῃ αὐτὸ μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Διότι εἶναι τῆς αὐτῆς

48. Ματθ. 6, 9.

49. Ἰω. 1, 12.

50. Ἰω. 20, 17.

θεότητος καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας, καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει· «Ἀπὸ τὴν κοιλίαν ἐκείνου, ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, θὰ τρέξουν ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος. Εἶπε δὲ τοῦτο διὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ λάθουν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»⁵¹, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἰωὴλ λέγει ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς· «Θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμά μου εἰς κάθε ἄνθρωπον καὶ θὰ προφητεύσουν οἱ υἱοὶ σὰς καὶ αἱ θυγατέρες σὰς»⁵². Καὶ διὰ τοῦτο ἐμφυσᾷ αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων, λέγων· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»⁵³ διὰ νὰ μάθωμεν, ὅτι τὸ διδόμενον εἰς τοὺς μαθητὰς Πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος. «Διότι, λέγει, ἐν τῷ Χριστῷ κατοικεῖ, τουτέστιν εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»⁵⁴, καθὼς καὶ ὁ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης λέγει· «Ἡμεῖς ὅλοι ἐλάθομεν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ»⁵⁵. Διότι μὲ σωματικὴν μορφήν, τουτέστιν ὡς περισσότερά, ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον νὰ καταβαίνει καὶ νὰ μένη ἐπάνω εἰς αὐτόν. Διότι εἰς ἡμᾶς μὲν τὸ Πνεῦμα κατοικεῖ ὡς πρόγευσις καὶ ἀρραθὼν θεότητος, εἰς δὲ τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ ἅς μὴ νομίση κανεῖς ὅτι ἐλάμβανεν αὐτὸ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν αὐτό· διότι ὁ ἴδιος ἔστελλεν αὐτὸ ἄνωθεν ὡς Θεός, καὶ ὁ ἴδιος κάτω ὑπεδέχετο αὐτὸ ὡς ἄνθρωπος. Ἀπὸ τὸν ἴδιον λοιπὸν εἰς τὸν ἴδιον κατέβαινεν, ἀπὸ τὴν θεότητα αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητά του. Καὶ ὁ μὲν Ἡσαΐας ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς φωνάζει, λέγων· «Ἔτσι λέγει Κύριος ὁ Θεός σου, ποὺ σὲ ἔκαμε καὶ σὲ ἐπλασεν ἐκ κοιλίας· Μὴ φοβεῖσαι, ὁ δοῦλός μου Ἰακώβ, καὶ ὁ ἡγαπημένος μου Ἰσραὴλ, τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἐξέλεξα· θὰ τοποθετήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπάνω εἰς τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπάνω εἰς τὰ τέκνα σου»⁵⁶. Ὁ δὲ Υἱὸς ὑπόσχεται εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὅτι θὰ δώσῃ ὕδωρ εἰς ἐκείνους, ποὺ πορεύονται εἰς ὁδόν, ποὺ δὲν ὑπάρχει ὕδωρ καὶ διψοῦν, λέγων εἰς τὴν Σαμαρείτιδα περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Ἐάν ἐγνώριζες τὴν ὁωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ ποῖος εἶναι αὐτός ποὺ λέγει εἰς

51. Ἰω. 7, 38 - 39.

52. Ἰωὴλ. 2, 28. Πρᾶξ. 2, 17.

53. Ἰω. 20, 22.

54. Κολ. 2, 9.

55. Ἰω. 1, 16.

56. Ἠσ. 44, 2 - 3.

σέ, Δός μου νά πίνω, θά ἐζητοῦσες ἀπ' αὐτόν, καί αὐτὸς θά σοῦ ἐδίδε ὕδωρ ζῶν»⁵⁷. Καί ὕστερον ἀπὸ ὀλίγον λέγει εἰς αὐτήν· «Ἐκεῖνος ποὺ πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ τοῦτο θά διψᾷ πάλιν· ἐκεῖνος δὲ ποὺ πῖη ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποὺ ἐγὼ θά δώσω εἰς αὐτόν, δέν θά διψᾷ εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ποὺ ἐγὼ θά δώσω εἰς αὐτόν, θά γίνη ἐντός του πηγὴ ὕδατος, ποὺ ἀναπηδᾷ διὰ νά δίδῃ εἰς αὐτὸν ζωὴν αἰώνιον»⁵⁸. Καί διὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ ψάλλων ὕμνον πρὸς τὸν Θεὸν λέγει: «Διότι πλησίον σου ὑπάρχει πηγὴ ζωῆς, καί εἰς τὸ ἰδικόν σου φῶς θά ἴδωμεν φῶς»⁵⁹, διότι ἐγνώριζεν ὅτι εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα ἦτο ὁ Υἱός, ἡ πηγὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

10. Καί διὰ στόματος τοῦ Ἱερεμίου ὁ Υἱὸς λέγει· «Δύο καὶ πονηρὰ ἔπραξεν ὁ λαὸς μου· ἐμέ, τὴν πηγὴν τοῦ ζῶντος ὕδατος, ἐγκατέλειψαν, καὶ ἔσκαψαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν λάκκους ραγισμένους, ποὺ δέν ἤμποροῦν νά συγκρατήσῃν ὕδωρ»⁶⁰. Καί ὅταν τὰ σεραφίμ δοξολογοῦν τὸν Θεόν, λέγουν τρεῖς φορές· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ»⁶¹, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα δοξολογοῦν. Καί διὰ τοῦτο, καθὼς ἀκριβῶς θαπτιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἔτσι καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Πνεύματος θαπτιζόμεθα, καὶ γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ, ὅχι Θεῶν. Διότι ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι εἰς Κύριος Σαβαώθ. Διότι μία εἶναι ἡ θεότης, καὶ εἰς ὁ Θεὸς εἰς τρεῖς ὑποστάσεις. Καί διὰ τοῦτο, ἐκεῖνα ποὺ εἶπεν ὁ Πατήρ εἰς τὸν Ἡσαΐαν, ὁ Ἰωάννης λέγει ὅτι τὰ εἶπεν ὁ Υἱός· εἰς δὲ τὰς Πράξεις ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶπεν αὐτά. Λέγει λοιπὸν ὁ Ἡσαΐας τὰ ἐξῆς: «Εἶδον τὸν Κύριον Σαβαώθ νά κάθηται ἐπάνω εἰς ὑψηλὸν θρόνον, ποὺ ἦτο σηκωμένος ὑψηλά, καὶ ἐγέμισεν ὁ οἶκος αὐτοῦ ἀπὸ τὴν δόξαν του, καὶ τὰ σεραφίμ ἐστέκοντο γύρω του, καὶ τὸ καθέν εἶχεν ἑξ πτέρυγας· καὶ με τὰς δύο μὲν ἐσκέπαζαν τὰ πρόσωπά των, με τὰς δύο δὲ τοὺς πόδας

57. Ἱερ. 4, 10.

58. Ἱερ. 4, 13 - 14.

59. Ψαλμ. 35, 10.

60. Ἱερ. 2, 13.

61. Ἠσ. 6, 3.

των, καὶ μετὰ τὰς ἄλλας δύο ἐπετοῦσαν. Καὶ ὁ εἰς ἐφώναζε πρὸς τὸν ἄλλον, λέγοντες· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τὴν δόξαν τοῦ»⁶². Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγα λέγει ὁ ἴδιος· «Ἦκουσα τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου ποῦ ἔλεγε· Ποῖον νὰ ἀποστείλω; καὶ ποῖος θὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; Καὶ εἶπα. Ἰδοὺ ἐγώ, ἀπόστειλόν με. Καὶ εἶπεν εἰς ἐμέ, πῆγαινε πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἶπε εἰς αὐτόν. Ἀκούετε με τὴν ἀκοήν σας, ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖτε· καὶ ἐνῶ θλέπετε θὰ προσπαθῆτε νὰ ἴδετε, καὶ δὲν θὰ ἴδετε. Διότι ὁ νοὺς τοῦ λαοῦ τούτου ἔγινε παχυλός, καὶ τὰ ὠτὰ των θαρυακούουν, καὶ ἐκλείσαν τοὺς ὀφθαλμούς των· μήπως καὶ ἴδουν με τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ ἀκούσουν με τὰ αὐτιά των καὶ ἐννοήσουν με τὴν διάνοιάν των καὶ ἐπιστρέψουν μετανοημένοι καὶ θεραπεύσω αὐτούς»⁶³. Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· «Διὰ τοῦτο δὲν ἤμποροῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Ἰησοῦν, ὅτι ὁ Ἡσαΐας εἶπεν ὅτι· «Ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν των, μήπως ἴδουν με τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἐννοήσουν με τὸν νοῦν των, καὶ ἐπιστρέψουν, καὶ θεραπεύσω αὐτούς. Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἡσαΐας, ὅταν εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ»⁶⁴, τουτέστι τοῦ Υἱοῦ· ὥστε καὶ Κύριος Σαβαώθ εἶναι ὁ Υἱός. Διότι τὸ Κύριος Σαβαώθ σημαίνει Κύριος τῶν δυνάμεων. «Ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»⁶⁵, καθὼς εἶπεν ὁ Δαβίδ. Κύριος δὲ τῆς δόξης εἶναι ὁ ἐσταυρωμένος Χριστός, κατὰ τὸν Παῦλον⁶⁶. Καὶ καθὼς ὁ Δαβίδ εἶπεν· «Ὁ Κύριος εἶναι ὁ Ποιμὴν μου καὶ τίποτε δὲν θὰ μοῦ λείψῃ»⁶⁷, καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Σὺ, ποῦ ποιμαίνεις τὸν Ἰσραὴλ, δῶσε προσοχήν, σὺ ποῦ ὁδηγεῖς τὸν Ἰωσήφ ὡς πρόβατον, ποῦ κάθησαι ἐπάνω εἰς τὰ Χερουβίμ, ἐμφανίσου»⁶⁸. Εἰς δὲ τὰ Εὐαγγέλια λέγει ὁ Υἱός· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ καλὸς Ποιμὴν»⁶⁹. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ

62. Ἦσ. 6, 1 - 3.

63. Ἦσ. 6, 8 - 10.

64. Ἰω. 12, 39 - 41.

65. Ψαλμ. 23, 10.

66. Ἠρβλ. Α' Κερ. 2, 8.

67. Ψαλμ. 22, 1.

68. Ψαλμ. 79, 2.

69. Ἰω. 10, 14.

κάθηται ἐπὶ τῶν Χερουθίμ, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραήλ. Ὁ δὲ Παῦλος λέγει εἰς τὰς Πράξεις ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶπε ταῦτα διὰ στόματος τοῦ Ἡσαΐου, ἐκεῖνα ποῦ εἶπεν ὁ Ἡσαΐας⁷⁰, ὅτι ὁ Κύριος Σαβαώθ εἶπεν εἰς ἐμέ⁷¹. Ὁ Πατὴρ λοιπὸν καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὁ Κύριος Σαβαώθ.

11. Καὶ ὅταν ἡ Γραφὴ λέγῃ διὰ τὸν Πατέρα, ὅτι αὐτὸς ἐδημιούργησε τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα⁷², εἰς ἄλλο μέρος ἡ Γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐδημιουργήθησαν. Ὅχι ἄλλα ἐδημιούργησεν ὁ Πατὴρ μόνος, καὶ ἄλλα ὁ Υἱός, ἀλλ' ἐκεῖνα ποῦ δημιουργεῖ, δημιουργεῖ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδικῆς του δυνάμεως, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Υἱός, καθόσον τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγίναν⁷³. "Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν ὁ Υἱὸς λέγῃ «Κρημνήσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀναστήσω αὐτόν» ἔλεγε δέ, λέγει, περὶ τοῦ σώματός του»⁷⁴. Ἀλλῃ ὁμοῦς Γραφὴ λέγει ὅτι «Ὁ Πατὴρ ἀνέστησε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς νεκρούς»⁷⁵, καὶ καλῶς λέγει· διότι διὰ τοῦ ἰδικοῦ του Λόγου καὶ Υἱοῦ ἀνέστησε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ δὲν λέγομεν ὅτι τὸ σῶμα εἶναι κατὰ φύσιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν λοιπὸν τὸ σῶμα ἀνασταίνεται, ὁ Υἱὸς νοεῖται ὅτι ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σάρκα λέγομεν ὅτι καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκρούς, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα εἶναι παρὼν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πανταχοῦ. Ἐπειδὴ λοιπὸν πρωτύτερα, ἐνῶ ἦτο πλούσιος, τουτέστι Θεός, ὕστερον δὲ ἐγίνε πτωχός, τουτέστιν ἄνθρωπος, καὶ ὁμοιώθη μὲ ἡμᾶς κατὰ πάντα τὰ ἄλλα πλὴν τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει ζωὴν ὁ ἔχων ζωὴν, διότι αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ, λαμβάνει δὲ πρὸς χάριν ἡμῶν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἠύξανεν εἰς σοφίαν καὶ ἡλικίαν ἢ αἰώνιος δυνάμεις καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ,

70. Πρβλ. Πράξ. 28, 25.

71. Πρβλ. Ἡσ. 6, 9.

72. Πρβλ. Κολ. 1, 16.

73. Ἰω. 1, 3.

74. Ἰω. 2, 19 - 21.

75. Πρβλ. Γαλ. 1, 1.

καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀγιάζεται ὁ ἅγιος, ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀγιασμοῦ. Διότι, λέγει· «Πρὸς χάριν αὐτῶν ἀγιάζω τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ πραγματικά ἀγιασμένοι»⁷⁶. Καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑψώνεται ἐπειδὴ ἔλαβεν ὄνομα τὸ ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἔχει πάντοτε κατὰ φύσιν ὡς Θεός. «Διότι, λέγει, ὁ Λόγος ἦτο Θεός»⁷⁷.

12. Ὅσα λοιπὸν ἡ Γραφή λέγει ὅτι ἔλαβεν ὁ Υἱός, διὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ λέγει, τὸ ὁποῖον σῶμα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀπαρχὴ καὶ τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, λέγει· «Ἡ ἀπαρχὴ εἶναι ὁ Χριστός»⁷⁸. Ἐφόσον λοιπὸν ἡ ἀπαρχὴ (ἦτοι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ) ἔλαβεν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ὄνομα, τὸ ἀποτελεσμα ἦτο νὰ ἀναστηθῇ μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου καὶ τὸ ἀνθρώπινον φύραμα, τουτέστιν τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ νὰ συγκαθήσῃ μετ' αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενον· «Καὶ συνανέστησε καὶ συνεκάθισε»⁷⁹. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι ἔλαβον τὴν χάριν νὰ ὀνομάζωνται θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Πρῶτον λοιπὸν ὁ Κύριος ἀνέστησε τὸ ἰδικόν του σῶμα ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ὑψωσεν αὐτὸ μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ὕστερον θὰ ἀναστήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ποῦ εἶναι μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, διὰ νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς ὡς Θεός, ὅλα ὅσα ἐκεῖνος ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν. Αὐτὸς λοιπὸν χαρίζει εἰς τὸν ἑαυτὸν του ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἀγιάζει τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ὑψώνει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ, ὅτι ὁ Πατὴρ ἀγίασεν αὐτόν, καὶ ἀνέστησεν αὐτόν, καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτόν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτόν ζωὴν, εἶναι φανερόν ὅτι δι' αὐτοῦ πράττει πάντα ταῦτα ὁ Πατὴρ. Δι' αὐτοῦ λοιπὸν ἀνασταίνει αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτόν ἀγιάζει, καὶ δι' αὐτοῦ ὑψώνει αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ δίδει εἰς αὐτόν ζωὴν. Καὶ ὅταν παραθέτῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρός, ὡς ἄνθρωπος παραθέτει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ παραθέσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸς εἶναι ἡ χεὶρ καὶ αἱ χεῖρες

76. Ἰω. 17, 19.

77. Ἰω. 1, 1.

78. Α' Κορ. 15, 23.

79. Ἐφ. 2, 6.

τοῦ Πατρός. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Πρὶν ἀπὸ ὅλα τὸ θουνά με γεννᾶ»⁸⁰, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας λέγει τοῦτο, ἢ ὁποῖα, ἀφοῦ πρωτύτερα ἐκτίσθη, γεννᾶται μετὰ ταῦτα ἐκ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐγράφη εἰς τὴν Παροιμίαν πρῶτον τό, «Ὁ Κύριος με ἔκτισε»⁸¹, καὶ ὕστερον τό, «ἐγέννησε».

13. Καὶ ὅταν ἡ Γραφὴ λέγῃ διὰ τὸν Πατέρα· «Δὲν ἔκτισεν ἡμᾶς εἰς Θεός;»⁸² λέγει καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ὁμοίως, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα· τὰ αὐτὰ λέγει καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Ὅταν ἀφαιρέσης, λέγει, τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἀμέσως θά ἀφανισθοῦν καὶ θά ἐπιστρέψουν εἰς τὴν γῆν των. Θά ἐξαποστείλῃς τὸ Πνεῦμα σου, καὶ θά ἔλθουν εἰς τὴν ὑπαρξιν, καὶ, θά ἀνανεώσης τὸ πρόσωπον τῆς γῆς»⁸³. Καὶ ὅταν ὁ Υἱὸς λέγῃ διὰ τὸν Πατέρα εἰς τὸν Πέτρον· «Εἶσαι μακάριος, διότι δὲν ἀπεκάλυψε τοῦτο εἰς σέ ἄνθρωπος με σάρκα καὶ αἷμα, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁸⁴. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του· «Κανεῖς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον θέλει νὰ ἀποκαλύψῃ αὐτὸν ὁ Υἱός»⁸⁵. Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Εἰς σᾶς ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ. Διότι τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ καὶ αὐτὰ τὰ θάθη τοῦ Θεοῦ· διότι ποῖος ἐκ τῶν ἀνθρώπων γνωρίζει τὰς ἐνδομύχους σκέψεις τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ποὺ ὑπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ. Ἔτσι καὶ τὰ ὅσα συμβαίνουν εἰς τὰ θάθη τοῦ Θεοῦ δὲν γνωρίζει κανεὶς ἄλλος, παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁸⁶. Καθὼς λοιπὸν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας δὲν εἶναι χωρισμένον ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ τῆς οὐσίας δὲν εἶναι ξένον ἀπὸ αὐτόν. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος εἰς τὸν Ἡσαΐαν· «Ἐγέννησα υἱοὺς καὶ ὑψωσα αὐτούς· αὐτοὶ δὲ με ἀπηρνῆθη-

80. Παρμ. 8, 25.

81. Παρμ. 8, 22.

82. Ματθ. 2, 10.

83. Ψαλμ. 103, 29 - 30.

84. Ματθ. 16, 17.

85. Ματθ. 11, 27.

86. Α' Κορ. 2, 10 - 11.

σαν»⁸⁷, λέγει καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον· «Ἐκεῖνο, ποῦ ἔχει γεννηθῇ ἐκ τῆς σαρκός, εἶναι σάρξ, καὶ ἐκεῖνο, ποῦ ἔχει γεννηθῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος, εἶναι πνεῦμα»⁸⁸. Καὶ πάλιν· «Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνέει, καὶ ἀκούεις τὴν φωνὴν του, ἀλλὰ δὲν γνωρίζεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται, καὶ ποῦ πηγαίνει· Ἔτσι καὶ με̐ κάθε ἄνθρωπον, ποῦ ἔχει γεννηθῇ ἐκ Πνεύματος»⁸⁹. Εἰς δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου του ὁ Ἰωάννης λέγει· «Ὅσοι δὲ ἐδέχθησαν αὐτὸν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ὄλους ἐκείνους ποῦ πιστεύουν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ δικαίωμα νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ. Οὗτοι δὲν ἐγεννήθησαν ἐκ θελήματος ἀνδρός, οὔτε ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐγεννήθησαν ἐκ Θεοῦ»⁹⁰. «Ὅσοι λοιπὸν ἐγεννήθησαν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, αὐτοὶ εἶναι ποῦ ἐγεννήθησαν ἐκ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι ἐβαπτίσθησαν εἰς Χριστόν, αὐτοὶ εἶναι ποῦ ἐβαπτίσθησαν εἰς Πατέρα καὶ εἰς ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ πάλιν, ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος εἰς τὸν Ἀνανιάν· «Διατί ἄφησες τὸν Σατανᾶν νὰ κυριεύσῃ τὴν ψυχὴν σου, ὥστε νὰ ψευσθῇς εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ νὰ κρατήσῃς κρυφίως διὰ τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγροῦ; Δὲν ἐψεύσθης εἰς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν»⁹¹. Ἐπομένως, ἐκεῖνος ποῦ εἶπε ψέμματα εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐψεύσθη εἰς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖ ποῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι ὁ Θεός· «Διότι ἀπὸ τοῦτο γνωρίζομεν, λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς μένει μέσα μας, ἐπειδὴ ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ»⁹².

14. Καὶ ὅταν μὲν ἡ Γραφὴ λέγει, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ὠμιλοῦσεν εἰς τοὺς προφῆτας, λέγει δὲ εἰς ἄλλο μέρος καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι ὁ Πατὴρ ὠμιλοῦσε διὰ στόματος τῶν προφητῶν· Κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ὠμίλησεν εἰς τοὺς πατέρας διὰ τῶν προφητῶν, κατὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας ὠμίλησε καὶ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Υἱοῦ»⁹³. Καὶ εἰς ἄλ-

---

87. Ἦσ. 1, 2.

88. Ἰω. 3, 6.

89. Ἰω. 3, 8.

90. Ἰω. 1, 12 - 13.

91. Πρᾶξ. 5, 3 - 4.

92. Α' Ἰω. 4, 13.

93. Ἐβρ. 1, 1 - 2.

λο μέρος λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς ὁμιλεῖ· «Ἐάν ζητῆτε, λέγει ἀπόδειξιν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' ἐμοῦ»⁹⁴. Ὁ δὲ Υἱὸς εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα ὁμιλεῖ διὰ τῶν ἀποστόλων. «Ὅταν, λέγει, σᾶς παραδώσουν εἰς δικαστήρια μὴ φροντίσετε πῶς ἢ τί θὰ ὁμιλήσετε· διότι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν θὰ δοθῇ εἰς σᾶς τί θὰ εἴπητε. Διότι δὲν θὰ εἰσθε σεῖς οἱ ὁμιλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς σας θὰ εἶναι ἐκεῖνο πού θὰ ὁμιλῇ διὰ στόματος ὑμῶν»⁹⁵. Καὶ ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ ἄλλοτε μὲν ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄλλοτε δὲ ὅτι τὰ μέλη αὐτῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἄλλοτε ὅτι οὗτοι εἶναι ναὸς τοῦ Πατρὸς. Διότι, λέγει· «Σεῖς εἰσθε ναὸς Θεοῦ ζῶντος, καθὼς ὁ Θεὸς εἶπεν· Θὰ κατοικήσω εἰς αὐτοὺς καὶ θὰ περιπατήσω μεταξύ των, καὶ θὰ εἶμαι δι' αὐτοὺς Θεὸς καὶ αὐτοὶ θὰ εἶναι λαὸς μου»⁹⁶. Καὶ ἔάν κανεῖς καταστρέφῃ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, θὰ καταστρέψῃ τοῦτον ὁ Θεός»⁹⁷. Καὶ πάλιν· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἰσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον κατοικεῖ ἐντὸς σας;»⁹⁸. Διότι ἔάν κάποιος εἶναι ναὸς τοῦ Πνεύματος, οὗτος εἶναι ναὸς τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Διότι ὅπου κατοικεῖ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ κατοικεῖ ὁ Θεός. Καί, «Καθὼς ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει καὶ ζωοποιεῖ τοὺς νεκρούς, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ἐκείνους, πού θέλει νὰ ζωοποιήσῃ»⁹⁹. Ὁμοίως δὲ λέγει καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο πού ζωοποιεῖ, ἢ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε»¹⁰⁰. Πρὸς δὲ τοὺς Κορινθίους γράφει ὁ Παῦλος· «Τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ»¹⁰¹. Βλέπετε ὅτι ἐκεῖνα πού εἶναι ἔργα τοῦ Πατρὸς, τὰ αὐτὰ ἔργα, λέγει ἡ Γραφή, εἶναι ἔργα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος λέγων· «Εἶναι δὲ ποικιλίαι χαρισμάτων, τὸ Πνεῦμα ὁμῶς εἶναι τὸ αὐτό· ὑπάρχουν καὶ ποικιλίαι ὑπηρεσιῶν, ἀλλ' ὁ Κύριος εἶναι ὁ ἴδιος· καὶ ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη ἐνεργει-

94. Β' Κορ. 13, 3.

95. Μαρτθ. 10, 17 - 20. Λουκ. 12, 11 - 12.

96. Β' Κορ. 6, 16.

97. Α' Κορ. 3, 17.

98. Α' Κορ. 3, 16.

99. Ἰω. 5, 21.

100. Ἰω. 6, 63.

101. Β' Κορ. 3, 16.

ων, ἀλλ' ὁ Θεός, πού ἐνεργεῖ τὰ πάντα εἰς ὅλους, εἶναι ὁ ἴδιος»¹⁰². Μὲ τὸ νὰ εἶπη λοιπὸν ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐκεῖνος πού ἐνεργεῖ τὰ πάντα εἰς ὅλους καὶ μετ' ὀλίγον ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι αὐτὸ πού ἐνεργεῖ τὰ πάντα εἰς ὅλους λέγων «Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μοιράζει ἰδιαιτέρως εἰς τὸν καθένα καθὼς αὐτὸ θέλει»¹⁰³.

15. Καὶ ὅταν μὲν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκη περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὅτι εἶναι ἐγγύησις τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἀσφαλὴς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Δαβὶδ λέγει ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἡ κληρονομία· διότι, λέγει· «Ὁ Κύριος εἶναι τὸ μερίδιον τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου»¹⁰⁴. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Ἐφώναξα πρὸς σέ, Κύριε, καὶ εἶπα· Σὺ εἶσαι ἡ ἐλπίς μου, εἶσαι τὸ μερίδιόν μου εἰς τὴν γῆν τῶν ζώντων»¹⁰⁵. Ὁ δὲ Ἱερεμίας λέγει, ὅτι «Ἐκεῖνος, πού ἐπλασε τὰ πάντα, αὐτὸς εἶναι ἡ κληρονομία τοῦ Ἰακώβ, Κύριος εἶναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ»¹⁰⁶. Ὅταν λοιπὸν οἱ προφῆται λέγουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι κληρονομία τῶν ἁγίων, ὁ Παῦλος ὀρθῶς εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι κληρονομία· «Καὶ μετὰ τὸ νὰ πιστεῦσετε εἰς αὐτὸ ἐσφραγίσθητε μετὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, πού ὑπεσχέθη ὁ Θεός, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ἀρραθὼν τῆς κληρονομίας μας»¹⁰⁷. καθὼς καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐσφραγίσθη εἰς τὸ προσώπον μετὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅταν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, καὶ κανεῖς ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἀτενίσῃ εἰς αὐτόν¹⁰⁸, διότι ἀπετυπώθη ἐπάνω εἰς αὐτόν τὸ φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου· καθὼς καὶ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει γραφῇ· «Τότε οἱ δίκαιοι θὰ λάμπουν ὥπως ὁ ἥλιος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς αὐτῶν»¹⁰⁹. Διότι ὁ Θεὸς εἶναι φῶς· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς, διότι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὡς καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Καὶ θὰ εἶναι τὸ φῶς τοῦ

102. Α' Κορ. 12, 4 - 6.

103. Α' Κορ. 12, 14.

104. Ψαλμ. 15, 5.

105. Ψαλμ. 141, 6.

106. Ἱερ. 10, 16.

107. Ἐφ. 1, 13, 14.

108. Πρβλ. Ἑβ. 34, 30.

109. Ματθ. 13, 43.

Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ θὰ ἐξαγιασῇ αὐτὸν μὲ καιομένην φλόγα»¹¹⁰. Εἰς δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς λέγει· περὶ τοῦ κυρίου· «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσῃ μὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ πῦρ»¹¹¹. Εἰς ἄλλο μέρος λέγει διὰ τὸν Κύριον ποὺ ἀγιαζεῖ· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Κύριος ποὺ ἀγιαζῶ αὐτούς»¹¹². Καὶ ὅταν ἡ Γραφή ὀνομάζῃ τὸν Θεὸν πῦρ· «Ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶναι πῦρ, ποὺ κατακαίει»¹¹³, ὁμοίως καὶ διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει· ὅτι ἐφάνησαν νὰ διαμοιράζωνται εἰς τοὺς ἀποστόλους γλῶσσαι ὅμοιαι πρὸς πῦρ, καὶ ἐκάθισεν ἀνὰ μία ἐπάνω εἰς τὸν καθένα ἐξ αὐτῶν καὶ ἔγιναν ὅλοι πλήρεις ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἤρχισαν νὰ ὁμιλοῦν εἰς ξένας γλῶσσας, ὅπως τὸ Πνεῦμα ἔκαμνεν αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ ἐκφράζωνται»¹¹⁴. Διότι ὅσοι φοροῦν Πνεῦμα Θεοῦ, φοροῦν φῶς· καὶ αὐτοὶ ποὺ φοροῦν φῶς ἔχουν ἐνδυθῇ τὸν Χριστὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ φοροῦν τὸν Χριστὸν ἔχουν ἐνδυθῇ τὸν Πατέρα. «Διότι εἶναι ἀνάγκη τὸ φθαρτὸν τοῦτο νὰ ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο νὰ ἐνδυθῇ ἀθανασίαν»¹¹⁵. Διότι αὐτοὶ ποὺ φοροῦν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ φοροῦν ἀφθαρσίαν, ἀφθαρσία δὲ εἶναι ὁ Θεός.

16. Καὶ ὅταν ὁ Δαβὶδ λέγει· «Πολλοὶ λέγουν, ποῖος θὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ;»¹¹⁶, ταῦτα λέγει διὰ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ εἰς ἄλλο μέρος εἶπε· «Ὁ Κύριος δὲν θὰ ἀποστερήσῃ ἐκείνους, ποὺ διάγουν θίον χωρὶς κακίας, ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς αὐτούς». Καὶ ὁ Ματθαῖος λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς τὰ ἑξῆς· «Ἐάν λοιπὸν σεῖς, ἂν καὶ εἰσθε πονηροί, γνωρίζετε νὰ δίδετε ἀγαθὰ δοσίματα εἰς τὰ παιδιὰ σας, πόσῳ περισσότερον ὁ Πατὴρ σας ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς θὰ δώσῃ τὰ ἀγαθὰ εἰς ἐκείνους ποὺ τοῦ ζητοῦν αὐτά;»¹¹⁷ Ὁ δὲ Λουκᾶς, ποὺ μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ἐκθέτει τοὺς λόγους τούτους ἐρ-

---

110. Ἦσ. 10, 17.

111. Ματθ. 3, 11.

112. Λευϊτ. 22, 16.

113. Δευτ. 4, 24.

114. Πράξ. 2, 3 - 4.

115. Α' Κορ. 15, 53.

116. Ψαλμ. 4, 7.

117. Ματθ. 7, 11.

μηνεύει, τί εἶδους ἀγαθὰ εἶναι ταῦτα, λέγων «Ἐάν λοιπόν σεῖς, ἄν καὶ εἰσθε πονηροί, γνωρίζετε νὰ δίδετε ἀγαθὰ δοσίματα εἰς τὰ παιδιὰ σας, πόσω μᾶλλον ὁ Πατήρ σας ποὺ εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θὰ δώσῃ Πνεῦμα ἅγιον εἰς ἐκείνους ποὺ ζητοῦν ἀπ' αὐτόν;»¹¹⁸. Διότι ἐάν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δέ ἦτο ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι ὁ μόνος ἀγαθός, δὲν εἶχε ὀνομασθῇ ἀγαθόν, καθ' ἣν στιγμήν ὁ Κύριος δὲν δέχεται νὰ ὀνομάζεται ἀγαθός, ἐπειδὴ ἐγένεν ἄνθρωπος, λέγων «Διατί με λέγεις ἀγαθόν; κανεῖς δὲν εἶναι ἀγαθός, παρὰ μόνον ὁ Θεός»¹¹⁹. Ἡ δὲ Γραφή δὲν ἀποφεύγει νὰ ὀνομάζῃ ἀγαθόν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, συμφωνοῦν με ἐκεῖνα ποὺ λέγει ὁ Δαβίδ· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθόν θὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς γῆν εὐθείαν»¹²⁰. Καὶ ὅταν ὁ Κύριος λέγῃ πάλιν διὰ τὸν ἑαυτόν του· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ποὺ κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν»¹²¹. Εἰς ἄλλο μέρος τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ αὐτὸν ἄρτον οὐράνιον, ὅταν λέγῃ· «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δῶσε εἰς ἡμᾶς σήμερον»¹²². Διότι ἐδίδαξεν ἡμᾶς εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχὴν νὰ ζητοῦμεν τὸν ἐπουράνιον ἄρτον, δηλαδὴ τὸν μέλλοντα ἄρτον, τοῦ ὁποίου ἔχομεν κάμει ἀρχὴν νὰ λαμβάνωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, μὲ τὸ νὰ μεταλαμβάνωμεν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καθὼς ὁ ἴδιος εἶπεν· «Ὁ ἄρτος, τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω εἶναι ἡ σὰρξ μου, τὴν ὁποίαν δίδω χάριν τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου»¹²³. Διότι ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου εἶναι Πνεῦμα ποὺ δίδει ζωὴν, διότι συνελήφθη ἐκ Πνεύματος ζωοποιοῦ. «Καθόσον ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει γεννηθῇ ἐκ τοῦ Πνεύματος εἶναι Πνεῦμα»¹²⁴.

17. Καὶ ὅταν ὁ Ἱερεμίας λέγῃ διὰ τὸν Θεόν, ὅτι αὐτὸς ὠδήγησε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον· «Καὶ δὲν εἶπατε, λέγει, ποῦ εἶναι ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος ἀνέβασεν ἡμᾶς ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου ποὺ καθωδήγησεν ἡμᾶς εἰς

118. Λουκ. 11, 13.

119. Μάρκ. 10, 18.

120. Ψαλμ. 142, 10.

121. Ἰω. 6, 51.

122. Ματθ. 6, 11.

123. Ἰω. 6, 51.

124. Ἰω. 3, 6.

τὴν ἔρημον;»¹²⁵. Ὁ Ἡσαΐας εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὠδηγοῦσε τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ ἀκούσωμεν αὐτὸν ὅταν λέγῃ· «Ἐφερὲν αὐτοὺς διὰ τῆς θαλάσσης, καθὼς ἵππον διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ δὲν ἐκουράσθησαν, καὶ ὅπως τὰ ζῶα διὰ μέσου τῆς πεδιάδος. Καὶ κατέβη Πνεῦμα ἐκ μέρους τοῦ Κυρίου, καὶ ὠδήγησεν αὐτούς»¹²⁶. Ὁ δὲ Ἀπόστολος γράφει πρὸς τοὺς Κορινθίους, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἐκεῖνος, πού ὠδηγοῦσεν αὐτούς. «Διότι ἔπιναν ἀπὸ πέτρων πού ἀκολουθοῦσεν αὐτούς, ἡ δὲ πέτρα αὐτὴ ἦτο ὁ Χριστὸς»¹²⁷. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Παῦλος ὅτι ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Θεόν· «Ὁ Θεός, πού μὲ ἐξεχώρισεν ἀπὸ τότε, πού ἤμην ἀκόμῃ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου, καὶ μὲ ἐκάλεσε μὲ τὴν χάριν του, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς ἐμὲ τὸν Υἱόν του, ὅπως κηρύσσω αὐτὸν εἰς τὰ ἔθνη»¹²⁸, καὶ λέγει ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐκλήθησαν ἀπὸ τὸν Χριστὸν ὅταν ἔγραφεν εἰς αὐτούς, «Μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰσθε καὶ σεῖς κλητοὶ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»¹²⁹. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὅτι ἐκάλεσε τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κηρύξουν τὸν Χριστὸν εἰς τὰ ἔθνη. Καὶ τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὅταν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἱερόν· «Πήγαινε διότι θὰ σὲ ἐξαποστείλω μακρὰν εἰς τὰ ἔθνη»¹³⁰, καὶ ὅταν ὁ Παῦλος γράφῃ πρὸς τοὺς Γαλάτας· «Παῦλος ὁ ἀπόστολος, πού ἐστάλη ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε διὰ μέσου ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ Πατρός, πού ἀνέστησεν αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς»¹³¹, καὶ ὕστερον ἀπὸ ὀλίγον· «Κάμνω δὲ εἰς σᾶς γνωστόν, ἀδελφοί, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο δὲν εἶναι ἀνθρώπινον· διότι οὔτε ἐγὼ παρέλαθον αὐτό, οὔτε ἐδιδάχθην αὐτό ἀπὸ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹³². Γίνεται μὲ αὐτὰ φανερόν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀπέστειλε

125. Ἱερ. 2, 6.

126. Ἠσ. 63, 13 - 14.

127. Α' Κορ. 10, 4.

128. Γαλ. 1, 15 - 16.

129. Ῥωμ. 1, 6.

130. Πράξ. 22, 21.

131. Γαλ. 1, 1.

132. Γαλ. 1, 11 - 12.

τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν νὰ κηρύξουν εἰς τὰ ἔθνη τὸν Χριστόν¹³³.

18. Καὶ ἄλλοτε μὲν οἱ προφηται ὁμιλοῦν ἐκ μέρους τοῦ προσώπου τοῦ Πατρὸς, καθὼς ὅταν εἰς τοὺς Ψαλμοὺς ὁ Θεὸς λέγει· «Μίαν φοράν ὠρκίσθη εἰς τὸν ἄγιόν μου, ὅτι δὲν θὰ ψευσθῶ εἰς τὸν Δαβίδ, ὅτι τὸ σπέρμα αὐτοῦ θὰ διατηρηθῇ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ θρόνος του ὅπως ὁ ἥλιος ἐνώπιόν μου»¹³⁴ καὶ πάλιν· «Ἀπὸ τὸν καρπὸν τῆς ὀσφύος (= τὸν υἱόν μου) θὰ θάλω νὰ καθίσῃ ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον σου»¹³⁵. Καὶ καθὼς εἶπεν ὁ Πέτρος· «Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Δαβίδ ἦτο προφήτης, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη ἐνόρκως εἰς αὐτόν, ὅτι θὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη κατὰ σάρκα ἐκ τοῦ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ»¹³⁶. Ἄλλοτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ, καθὼς ὅταν ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Ὁ Κύριος λέγει τὰ ἐξῆς. Ἐξ αἰτίας σας τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται συνεχῶς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν. Διὰ τοῦτο ὁ λαός μου θὰ γνωρίσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ὄνομά μου, ὅτι ἐγὼ εἶμαι, αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ, εἶμαι παρὼν»¹³⁷. Καὶ ἄλλοτε ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς ὅταν ὁ μὲν προφήτης Ἀγαβος λέγῃ· «Αὐτὰ λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ ζωὴ αὐτή»¹³⁸. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος γράφει πρὸς τὸν Τιμόθεον· «Τὸ Πνεῦμα ρητῶς λέγει, ὅτι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους μερικοὶ θὰ ἀποστατήσουν ἀπὸ τὴν πίστιν»¹³⁹, καὶ πάλιν· «Τὸ Πνεῦμα εἶπεν εἰς τὸν Φίλιππον· Προχώρησε καὶ πλησίασε εἰς τὸ ὄχημα τοῦτο»¹⁴⁰ τοῦ Αἰθίοπος εὐνούχου. Καὶ ὁ μὲν προφήτης Ἰεζεκιήλ, ὅταν κατηγοροῦσε τὸν παλαιὸν λαὸν ἔλεγε· «Μὲ ὅλα αὐτὰ μὲ ἐλύπησαν, λέγει ὁ Κύριος»¹⁴¹, ὁ δὲ Παῦλος γράφει εἰς τὸν νέον λαόν· «Καὶ μὴ γίνεσθε

133. Πρδλ. Πράξ. 13, 2.

134. Ψαλμ. 88, 36 - 37.

135. Ψαλμ. 131, 11.

136. Πράξ. 2, 30.

137. Ἡσ. 52, 5 - 6.

138. Πράξ. 22, 11.

139. Α' Τιμ. 4, 1.

140. Πράξ. 8, 29.

141. Πρδλ. Ἰεζ. 16, 43.

αίτια νά λυπηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσφραγίσθητε διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀπολυτρώσεως»¹⁴². Καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ λέγει διὰ τοὺς Ἰουδαίους· «Καὶ ἐξώργισαν τὸν Θεὸν εἰς τὴν ἔρημον»¹⁴³, ὁ δὲ Ἡσαΐας διὰ τοὺς ἰδίους. «Ἐκεῖνοι δὲ παρήκουσαν καὶ ἐξώργισαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ πρὸς αὐτοὺς μετέστρεψεν εἰς ἔχθραν»¹⁴⁴. Καὶ ὁ Στέφανος εἰς τὰς Πράξεις λέγει· «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὰ αὐτιά σας, σεῖς πάντοτε συγκρούεσθε μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως οἱ πατέρες σας»¹⁴⁵. Καὶ ὅταν μὲν ὁ Παῦλος λέγει· διὰ τὸν Πατέρα· «Ὁ Θεὸς δικαιοῦναι αὐτούς· ποῖος θὰ τοὺς καταδικάσῃ;»¹⁴⁶. Διὰ δὲ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λέγει ὁμοίως τὰ αὐτά· «Ἄλλ' ἐλουσθήκατε εἰς τὸ λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος, ἄλλ' ἁγιασθήκατε, ἄλλ' ἐλάβετε δικαίωσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»¹⁴⁷. Ὁ δὲ Κύριος λέγει εἰς τὸν Σατανᾶν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ· «Δὲν θὰ θάλῃς εἰς δοκιμασίαν Κύριον τὸν Θεόν σου»¹⁴⁸, ὁ δὲ Πέτρος εἶπεν εἰς τὴν Σαπφείραν· «Διατί συνεφωνήσατε μεταξὺ σας, νά πειράξετε τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου»¹⁴⁹.

19. Καὶ ὁ Θεὸς μὲν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ περιβάλλει καὶ γεμίζει μὲ τὴν παρουσίαν τὰ πάντα, καθὼς καὶ διὰ στόματος τοῦ Ἡσαΐου λέγει ὁ Ἰδὺς· «Ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος ποῦ γεμίζω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, λέγει ὁ Κύριος»¹⁵⁰. Ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος γράφει περὶ τοῦ Υἱοῦ· «Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ κατέβη, καὶ αὐτὸς ποῦ ἀνέβη ὑπεράνω ὅλων τῶν οὐρανῶν, διὰ νά γεμίσῃ τὰ πάντα»¹⁵¹. Τὰ αὐτά λέγει καὶ ὁ Δαβὶδ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Ποῦ ἡμπορῶ νά ὑπάγω μακριὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμά σου καὶ νά φύγω διὰ νά κρυφθῶ ἀπὸ τὸ πρόσωπόν

142. Ἐφ. 4, 30.

143. Πρβλ. Ψαλμ. 77, 40.

144. Ἠσ. 63, 10.

145. Πράξ. 7, 51.

146. Ρωμ. 8, 33.

147. Α' Κορ. 6, 11.

148. Ματθ. 4, 7.

149. Πράξ. 5, 9.

150. Ἰερ. 23, 24.

151. Ἐφ. 4, 10.

σου;»¹⁵². Μὲ τὸ νὰ εἶπῃ δὲ οὗτος «Ποῦ ἡμπορῶ νὰ ὑπάγω μακρυὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμά σου;» ἐφανέρωσεν εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο, πού γεμίζει τὰ πάντα. Καὶ ποῦ νὰ φύγω ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου; «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, Σὺ εἶσαι ἐκεῖ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, καὶ ἐκεῖ εἶσαι παρών»¹⁵³. Ποῖος δὲ ἐπῆγεν εἰς τὸν ἄδην παρὰ μόνον ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν; Καὶ ὅταν μὲν ὁ Στέφανος λέγῃ εἰς τὰς Πράξεις· «Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ἐφανερώθη εἰς τὸν πατέρα ἡμῶν Ἀβραάμ»¹⁵⁴. Ἰὰ αὐτὰ λέγει καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ὁ Παῦλος· «Διότι, ἐὰν ἐγνώριζον, δὲν θὰ εἶχον σταυρώσει τὸν Κύριον τῆς δόξης»¹⁵⁵. Ὁμοίως καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· «Ὁ Κύριος τῶν δυναμεων, αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης»¹⁵⁶. Διότι μία εἶναι ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Τὴν δόξαν μου», λέγει ἡ Γραφή, «δὲν θὰ δώσω εἰς ἄλλον»¹⁵⁷, διότι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι δεῦτερος Θεός, ἀλλὰ Λόγος τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος πιστεύεται ὡς Θεὸς ἐν τῷ Πατρί, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ πιστεύεται ὡς Θεὸς ἐν τῷ Υἱῷ, καθὼς καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει διδάσκων ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι Θεὸς μὲ τὸν Πατέρα· «Καὶ θὰ σὲ προσκυνήσουν, καὶ εἰς σὲ θὰ προσευχηθοῦν, ἐπειδὴ εἰς σὲ εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ σὲ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός. Διότι σὺ εἶσαι ὁ Θεός, καὶ δὲν τὸ ἐγνώριζαμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι Σωτὴρ. Θὰ τρομάξουν καὶ θὰ ἐντροπιασθοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι πού ἀντιστέκονται εἰς αὐτόν»¹⁵⁸. Ἀντιστέκονται δὲ εἰς αὐτόν ἐκεῖνοι πού δὲν ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλος Θεός, καὶ ὅσοι ἐντρέπονται νὰ ὁμολογήσουν πίστιν εἰς αὐτόν ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους καὶ τῆς ταπεινώσεώς του. Διότι κανεὶς δὲν ἡμπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεόν, ἐὰν δὲν ὁμολογήσῃ πρῶτον, μαζὶ μὲ τὸν Θωμᾶν¹⁵⁹, πίστιν εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀναστηθέντα Κύ-

152. Ψαλμ. 138, 7.

153. Ψαλμ. 138, 7.

154. Πράξ. 7, 2.

155. Α' Κορ. 2, 8.

156. Ψαλμ. 23, 10.

157. Ἦσ. 48, 11.

158. Ἦσ. 45, 14 - 16.

159. Πρῶλ. Ἰω. 20, 20 - 28.

ριον καὶ Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν εἰς τοὺς ἀποστόλους του· «Διότι ἐὰν μὲ ἐγνωρίζατε, θὰ ἐγνωρίζατε καὶ τὸν Πατέρα μου, καὶ ἀπὸ τῶρα γνωρίζετε αὐτόν, καὶ εἶδατε αὐτόν. Λέγει εἰς αὐτόν ὁ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξε εἰς ἡμᾶς τὸν Πατέρα, καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἄρκετόν δι' ἡμᾶς· Καὶ ὁ Ἰησοῦς λέγει εἰς αὐτόν· Ἐπὶ πόσον χρόνον εἶμαι μαζί σας καὶ δὲν μὲ ἐγνώρισες ἀκόμη, Φίλιππε; Ἐκεῖνος ποὺ εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα μου. Καὶ πῶς σύ λέγεις· Δεῖξέ μας τὸν Πατέρα; Δὲν πιστεύεις ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Τὰ λόγια ποὺ ὁμιλῶ ἐγώ, δὲν ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου. Ὁ Πατὴρ μου, ὁ ὁποῖος μένει ἐν ἐμοί, αὐτὸς κάμνει τὰ ἔργα. Πιστεύετε εἰς ἐμέ, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί. Ἀλλοιῶς, διὰ τὰ ἔργα ποὺ κάμνω πιστεύσατε εἰς ἐμέ»¹⁶⁰. Ἦτο δὲ ἔργον τοῦ Θεοῦ Πατὴρ τὸ νὰ ἐκβάλλῃ τὰ δαιμόνια· εἶπε δὲ ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια¹⁶¹. «Εὰν δὲ ἐγώ», λέγει, «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια»¹⁶², περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὁ Λουκᾶς· «Ἐὰν δὲ ἐγὼ μὲ τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια»¹⁶³. Διότι ὅταν ἡ Γραφὴ ὀνομάζῃ τὸν Χριστὸν θραχίονα τοῦ Πατρός, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὀνομάζει δάκτυλον. Καὶ ὅταν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὀνομάζῃ Λόγον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα λέγει ὅτι εἶναι ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ.

20. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Ὅταν θὰ παραδῶσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα, ὅταν θὰ καταργήσῃ κάθε ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Διότι πρέπει αὐτὸς νὰ θασιλεύσῃ, ἕως ὅτου θέσῃ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του. Ὁ τελευταῖος ἐχθρὸς, ποὺ θὰ καταργηθῇ εἶναι ὁ θάνατος. Διότι ὑπέταξε τὰ πάντα κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας του. Ὅταν δὲ εἶπῃ ὅτι τὰ πάντα ἔχουν ὑποταχθῇ, εἶναι φανερόν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὑπέταξεν ὅλα εἰς αὐτόν. Ὅταν δὲ ὑποταχθοῦν τὰ πάντα εἰς αὐτόν, τότε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς θὰ ὑποταχθῇ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ὑπέταξεν εἰς αὐτόν τὰ πάντα, διὰ νὰ

160. Ἰω. 14, 7 - 12.

161. Πρξλ. Ματθ. 12, 28.

162. Λουκ. 11, 20.

163. Λουκ. 11, 20.

εἶναι ὁ Θεός, ἡ τῶν πάντων αἰτία, εἰς πάντα»¹⁶⁴. Περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει ἐδῶ, δηλαδὴ τῆς ἐν σαρκὶ ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς αὐτόν, διότι ὡς πρὸς τὴν θεϊκὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐξεφράσθη ὁ Δανιήλ, λέγων· «Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν θά ὑπάρξῃ τέλος»¹⁶⁵, καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει διὰ τὸν ἄγγελον ὅτι εἶπεν εἰς τὴν Παρθένον περὶ τοῦ Κυρίου· «Καὶ θά βασιλεύσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν θά ὑπάρξῃ τέλος»¹⁶⁶. Ὁ Ἀπόστολος ὁμοῦς λέγει ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ θά ἔχῃ τέλος· «Διότι, λέγει, πρέπει οὗτος νὰ βασιλεύσῃ, ἕως ὅτου θέσῃ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ»¹⁶⁷. Ὅμοιως δὲ καὶ ὁ Δαβὶδ· «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου· Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου, ἕως ὅτου θέσω τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου»¹⁶⁸. Τὸ νὰ λέγῃ λοιπὸν οὗτος, κάθησε, σημαίνει ἀρχήν· καὶ τὸ νὰ λέγῃ, ἕως ὅτου τεθοῦν οἱ ἐχθροὶ σου, ἐννοεῖ τέλος· «Ὅταν δὲ ὑποταχθοῦν εἰς αὐτόν τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς θά ὑποταχθῇ εἰς ἐκείνον πού ὑπέταξεν εἰς αὐτόν τὰ πάντα, διὰ νὰ εἶναι ὁ Θεός, ἡ τῶν πάντων αἰτία εἰς πάντα»¹⁶⁹. Τοῦτο ὁμοῦς σημαίνει ὅτι ὅταν ὑποταχθῶμεν ὅλοι εἰς τὸν Υἱόν, θά εὐρεθῶμεν νὰ εἴμεθα μέλη αὐτοῦ, καὶ νὰ ἔχωμεν γίνεαι δι' αὐτοῦ υἱοὶ Θεοῦ. Διότι, λέγει, σεῖς «εἰσθε εἰς ἓν Χριστῷ Ἰησοῦ»¹⁷⁰, τότε ἐκεῖνος θά ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἰδικήν μας θέσιν εἰς τὸν Πατέρα, ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν ἰδικῶν του σωματικῶν μελῶν. Διότι ἐφ' ὅσον τὰ μέλη αὐτοῦ δὲν ὑπετάγησαν ἀκόμῃ ὅλα εἰς αὐτόν, οὗτος, ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, δὲν ἔχει ὑποταχθῇ ἀκόμῃ εἰς τὸν Πατέρα ἐπειδὴ περιμένει ἡμᾶς τὰ σωματικά του μέλη. Ἐὰν δὲ οὗτος ἦτο εἰς ἀπὸ ἐκείνους, πού εἶναι ὑποτεταγμένοι θά ὑπετάσσετο ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν Πατέρα καὶ δὲν θά ἐπερίμενε νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς τὸ τέλος. Διότι ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι, πού ἐν αὐτῷ ὑποτασσόμεθα εἰς τὸν Πατέρα, καὶ ἡμεῖς, πού ἐν αὐτῷ βασιλεύομεν, ἕως ὅτου τεθοῦν οἱ ἐ-

---

164. Α' Κορ. 15, 24 - 28.

165. Πρβλ. Δαν. 3, 33.

166. Λουκ. 1, 33.

167. Α' Κορ. 15, 25.

168. Ψαλμ. 109, 1.

169. Α' Κορ. 15, 28.

170. Γαλ. 3, 28.

χθροί μας κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν διότι ἐξ αἰτίας τῶν ἐχθρῶν μας ὁ Δεσπότης τῶν Οὐρανῶν ἐγένεν ἄνθρωπος ὁμοιος μὲ ἡμᾶς, καὶ ἔλαθε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον τοῦ Δαβίδ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατὰ σάρκα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀναδημιουργήσῃ καὶ ἀνεγείρῃ αὐτὸν ἀπὸ τὴν πτώσιν του, οὕτως ὥστε, ὅταν ἀνορθωθῇ, νὰ βασιλεύσῃμεν δι' αὐτοῦ πάντες καὶ ἔτσι νὰ παραδώσῃ τὴν ἀνθρωπίνην βασιλείαν πραγματοποιημένην εἰς τὸν Πατέρα, «Διὰ νὰ εἶναι ὁ Θεός, ἡ τῶν πάντων αἰτία, εἰς πάντα»¹⁷¹, διὰ νὰ βασιλεύῃ δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ μέσου τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ οὗτος βασιλεύσῃ δι' αὐτοῦ ὡς διὰ μέσου ἀνθρώπου σωτῆρος.

21. Καὶ ὁ Πέτρος λέγει· «Ἄς γνωρίζῃ λοιπὸν ὁλόκληρος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ὅτι ὁ Θεὸς ἔκαμε καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν, τούτον τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε»¹⁷². Δὲν ἀναφέρεται ὁμοίως εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ὅταν λέγῃ ὅτι ἔκαμεν αὐτὸν καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ὅλη ἡ Ἐκκλησία, ἐκείνη, πού κυριεύει καὶ βασιλεύει μετὰ τὴν σταύρωσιν αὐτοῦ, καὶ χρίεται εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, δὲ νὰ συμβασιλεύσῃ μὲ αὐτόν, ὁ ὁποῖος χάριν αὐτῆς ἐταπεινώθη καὶ ἀνέλαθεν αὐτὴν διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς. Διότι ὁ Λόγος καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦτο πάντοτε Κύριος καὶ Θεός· καὶ δὲν ἐγένε Κύριος καὶ Χριστὸς μετὰ τὴν σταύρωσιν του, ἀλλὰ, καθὼς προεῖπα, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἔκαμε Κύριον καὶ Χριστὸν ἡ θεότης αὐτοῦ. Καὶ ὅταν λέγῃ· «Πάτερ, ἐὰν εἶναι δυνατόν, ἅς μὴ πῶ τὸ ποτήριον αὐτό, ἀλλ' ἅς μὴ γίνῃ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ ἰδικόν σου»¹⁷³, καί, «Τὸ μὲν Πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής»¹⁷⁴. Δύο θελήματα δεικνύει ἐδῶ, τὸ μὲν ἐν ἀνθρώπινον, πού εἶναι θέλημα τῆς σαρκός, τὸ δὲ ἄλλο θεϊκόν, πού εἶναι τοῦ Θεοῦ. Διότι τὸ μὲν ἀνθρώπινον θέλημα, λόγῳ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκός ἀποφεύγει τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκόν θέλημα αὐτοῦ εἶναι πρόθυμον.

171. Α' Κορ. 15, 28.

172. Ματθ. 2, 36.

173. Ματθ. 26, 39.

174. Ματθ. 14, 38.

Καὶ καθὼς ἀκριβῶς ὁ Πέτρος, ὅταν ἤκουσε διὰ τὸ πάθος ἐδηλίασε καὶ εἶπεν· «Εὐσπλαγχνίσου, Κύριε, τὸν ἑαυτὸν σου»¹⁷⁵. Ὁ δὲ Κύριος ἐπιπλήττει αὐτὸν καὶ λέγει· «Ὑπάγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· εἶσαι ἐμπόδιον εἰς ἐμέ, διότι δὲν σκέπτεσαι ἐκεῖνα, ποῦ ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐκεῖνα ποῦ ἀρέσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους»¹⁷⁶. Αὐτὸ εἶναι καὶ ἐδῶ τὸ νόημα· διότι ἀφοῦ ἔγινεν ὁμοιος μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἄνθρωπος ἀποφεύγει τὸ πάθος· ἐπειδὴ ὁμοως ἦτο καὶ Θεὸς καὶ κατὰ τὴν θεϊκὴν οὐσίαν ἦτο ἀπαθής, ἐδέχθη μὲ προθυμίαν τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν οὗτος νὰ κρατῆται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου¹⁷⁷, διότι ἦτο Θεός, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ὁμοιος μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ ἀπέθνησκειν ἐθελουσίως καὶ ἀνεσταίνεται σύμφωνα μὲ ἰδικήν του ἐξουσίαν ὡς Θεός, καθὼς εἶπε καὶ ὁ Δαβὶδ· «Ἄς ἀναστηθῇ ὁ Θεός, καὶ ἄς διασκορπισθοῦν οἱ ἐχθροὶ του»¹⁷⁸, καὶ πάλιν· «Ἐγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν προσταγὴν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ἐντολὴν θὰ περιστοιχίσῃ ἡ συνάθροισις τῶν ἐθνῶν. Καὶ χάριν αὐτῆς ἐπέστρεψε φερόμενος εἰς τὰ ὕψη. Ὁ Κύριος θὰ κρίνῃ τοὺς λαοὺς»¹⁷⁹. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰς ἄλλο μέρος· «Ἐπαθε μὲν ὡς ἀσθενής, ζῆ ὁμοως μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»¹⁸⁰. Δύναμις δὲ εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαθεν ὡς ἄνθρωπος ἀσθενής, δηλαδὴ ἐκ τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, καὶ ἕνεκα τούτου ἀπέφυγε τὸ πάθος ὡς ἄνθρωπος, ποῦ ὁμοως ζῆ μὲ τὴν ἰδικήν του δύναμιν.

22. Καὶ ὅταν ὁ Κύριος λέγῃ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον· «Αὕτῃ δὲ εἶναι ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὸ νὰ γνωρίζουν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐκεῖνον ποῦ σὺ ἀπέστειλες, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»¹⁸¹. Εἰς ἄλλο μέρος ὁ αὐτὸς Ἰωάννης λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεός,

---

175. Ματθ. 16, 22.

176. Ματθ. 16, 28.

177. Πράξ. 2, 24.

178. Ψαλμ. 67, 2.

179. Ψαλμ. 7, 7 - 9.

180. Β' Κορ. 13, 4.

181. Ἰω. 17, 3.

«Διότι, λέγει, γνωρίζομεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθε· καὶ ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς νοῦν, διὰ τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ εἰμεθα εἰς τὸν ἀληθινόν, εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστόν. Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ»¹⁸². Ἐπομένως ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς καὶ πρὶν ἀκόμη γίνῃ ἄνθρωπος, καὶ μετὰ τὸ νὰ γίνῃ μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. Διότι τοῦτο σημαίνει, «καὶ ἐκείνους τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν», ποῦ εἶναι ἠγνωσμένος μετὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ μετὰ ἡμᾶς κατὰ σάρκα, καὶ ἔτσι μεσιτεύει μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὁ ἴδιος εἶναι καὶ Θεός, καθὼς καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει· «Οὗτος εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν ἄλλος. Οὗτος ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν δοῦλον αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ εἰς τὸν Ἰσραήλ, τὸν ἡγαπημένον ἀπὸ αὐτόν»¹⁸³. Μετὰ ταῦτα ἐφάνη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ συνανεστράφη μετὰ τοὺς ἀνθρώπους. Πότε δὲ συνανεστράφη μετὰ τοὺς ἀνθρώπους, παρὰ τότε, ὅταν ἐγεννήθη ὅπως καὶ αὐτοὶ ἐκ γυναικός, καὶ ἔζησε μαζί των ὡς νήπιον, καὶ ἠῤῥαξε μαζί των εἰς ἡλικίαν, καὶ συνέφαγε μετὰ αὐτούς; Καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἡ καρδιά αὐτοῦ εἶναι θαθεῖα καὶ ἀνεξερεύνητος ἀπὸ ὅλους· καὶ εἶναι ἄνθρωπος, καὶ ποῖος θὰ γνωρίσῃ αὐτόν»;¹⁸⁴ Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει· «Ἐγεννήθη εἰς ἡμᾶς παιδίον, καὶ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς Υἱός· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν ὄμιόν του. Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καλεῖται μεγάλης θουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἀρχὴν εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος»¹⁸⁵. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβῃ εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ θὰ γεννήσῃ υἱόν καὶ θὰ καλέσουν τὸ ὄνομά του Ἐμμανουήλ, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται· Μετὰ ἡμῶν ὁ Θεός»¹⁸⁶. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Παρθένον εἶναι Θεός, καὶ ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἄνθρωπος ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Καὶ εἰ-

182. Α' Ἱω. 5, 20.

183. Βαρ. 3, 36 - 37.

184. Ἱερ. 17, 9.

185. Ἠσ. 9, 6.

186. Ἠσ. 7, 14.

δομεν αὐτόν, καὶ δὲν εἶχεν μορφήν, οὔτε κάλλος ἀνθρώπου»¹⁸⁷. Λέγει δὲ τοῦτο διότι εἶδεν αὐτόν πρὶν γίνῃ ἄνθρωπος ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ μορφῇ, ὅταν ἐκάθητο ἐπάνω εἰς θρόνον ὑψηλὸν καὶ ὑψωμένον, ὅταν καὶ οἱ ἄγγελοι σεραφίμ ἔψαλλον δοξολογίαν πρὸς αὐτόν, λέγοντες· «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ»¹⁸⁸. Καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ βλέπει αὐτόν νὰ ἔχῃ λάθει μορφήν δούλου, καὶ νὰ ἔχῃ γίνῃ ὁμοίος μὲ ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Εἶδομεν αὐτόν καὶ δὲν εἶχε μορφήν οὔτε κάλλος· ἀλλὰ ἡ μορφή αὐτοῦ ἦτο χωρὶς τιμῆν ὡς μορφή καταφρονημένου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐγκυκαταλείπει ὅλοι οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἦτο ἄνθρωπος καταπληγώμενος, ποὺ ἐγνώριζε νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀσθένειαν, διότι εἶχε στρέψει ἄλλοῦ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Κατεφρονήθη καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη. Καὶ ὁμῶς φέρει τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ὑποφέρει. Καὶ ἡμεῖς ἐνομίσσαμεν ὅτι οὗτος εἶναι τραυματισμένος, πονεῖ καὶ κακοπαθεῖ διότι ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῶ αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἰδικὰς μας ἁμαρτίας, καὶ ἐταλαιπωρήθη διὰ τὰς ἀνομίας μας»¹⁸⁹. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει δι' αὐτόν· «Ἴδου ὁ Θεὸς θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἐκδικηθῇ, θὰ δώσῃ ἀνταπόδοσιν. Αὐτὸς θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ σώσῃ ἡμᾶς. Τότε θὰ ἀνοιχθοῦν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν τυφλῶν καὶ τὰ αὐτιά τῶν κωφῶν θὰ ἀκούσουν. Τότε ὁ χωλὸς θὰ πηδᾷ ὥπως ἡ ἔλαφος, καὶ ἡ γλῶσσα τῶν μουγγῶν θὰ ὁμιλῇ μὲ καθαρότητα»¹⁹⁰. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ὁχι ἄγγελος, οὔτε μεσίτης, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς»¹⁹¹. Ὁ δὲ Δαβὶδ λέγει· «Ἡ Μήτηρ Σιών θὰ εἴπῃ· Ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη εἰς αὐτήν, καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψιστος ἐθεμελίωσεν αὐτήν»¹⁹². Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐγεννήθη εἰς αὐτήν, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Ὑψιστος, καθὼς λέγει εἰς ἄλλον ψαλμόν· «Καὶ ἄς μάθουν ὅτι τὸ ὄνομά σου εἶναι Κύριος· σὺ εἶσαι ὁ μόνος Ὑψιστος ἐ-

187. Πρ. 53, 2.

188. Πρ. 6, 3.

189. Πρ. 53, 2 - 5.

190. Πρ. 35, 4 - 7.

191. Πρ. 63, 9.

192. Ψαλμ. 86, 5.

πάνω εἰς ὅλην τὴν γῆν»¹⁹³. Ταῦτα δὲ ἐγράψαμεν, ὥς μέρος πολλῶν ἄλλων λόγων τῆς Γραφῆς, οὕτως ὥστε, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, «Μὴ εἴμεθα πλέον εἰς τὴν γνῶσιν νήπιοι, οἱ ὅποιοι πάσχουν ἀπὸ φυγικὴν ἀστάθειαν ὡσάν νά εὐρίσκωνται εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κυμάτων τρικυμισμένης θαλάσσης καὶ ἄγονται καὶ φέρονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ πάντα ἀνεμον διδασκαλίας, ἕνεκα τῆς δολιότητος καὶ τῆς ἀπάτης τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὰς ἀπατηλὰς μεθόδους τῆς πλάνης»¹⁹⁴.

---

193. Ψαλμ. 82, 19.

194. Α' Κορ. 14, 20.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος τέταρτος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κριτικὴ σήμερον ἀμφιβάλλει ἂν ὁ τέταρτος κατ' Ἀρειανῶν Λόγος εἶναι πράγματι ἔργον τοῦ Ἀθανασίου. Ἐκ τῶν ἡματέρων ὁ Δημ. Μπαλάνος (Πατρολογία, σελ. 244) φρονεῖ ὅτι, λόγῳ τοῦ ὅτι α) ἐν αὐτῷ καταπολεμοῦνται οὐ μόνον διδασκαλίαι τοῦ Ἀρείου, ἀλλὰ καὶ τοιαῦται τοῦ Παύλου τοῦ Σαμσοτατέως, καὶ β) δὲν εὐρίσκεται εἰς ἐσωτερικὴν συνάφειαν πρὸς τοὺς τρεῖς πρώτους κατ' Ἀρειανῶν Λόγους, ἐμφανιζόμενος ὥς αὐτοτελες τι καὶ ἀνεξάρτητον ὅλον, δὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου, ἀλλὰ πιθανώτατα παρὰ συγχρόνου μὲ τὸν Ἀθανάσιον ὁπαδοῦ αὐτοῦ. Κατ' ἄλλους ξένους κριτικούς, τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰ χειρόγραφα ὑπάρχει σύγχυσις ὥς πρὸς τὴν σειρὰν καὶ τὸν ἀριθμὸν καταχωρίσεως εἰς αὐτὰ τοῦ ἔργου τούτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους τρεῖς κατ' Ἀρειανῶν Λόγους, εἰς τὰ ὁποῖα τοῦτο χαρακτηρίζεται ὥς πέμπτος ἢ ἕκτος Λόγος κατ' Ἀρειανῶν, ἐνθ' τὴν θέσιν τοῦ τετάρτου εἰς μίαν ἢ δύο περιπτώσεις καταλαμιδάνει ἢ Ἐπιστολὴ πρὸς Αἰγυπτίους ἐπισκόπους, ρίπτει σκιὰν ἀμφιβολίας εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ Λόγος οὗτος περιλαμιδάνεται εἰς τὴν «Πεντάβιβλον κατ' Ἀρειανῶν» τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται ὁ Φώτιος (Μυριόβιβλον ἢ Βιβλιοθήκην, MPG 103, 420).

Ἄλλοι κριτικοὶ προβάλλουν καὶ ἄλλους λόγους, δι' οὓς ἀμφιβάλλεται ἡ γνησιότης τοῦ ἔργου, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ σοβαρώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Οἱ παλαιότεροι συγγραφεῖς δὲν ἀναφέρονται εἰς αὐτὸ τόσον συχνὰ ὥσον εἰς τοὺς τρεῖς πρώτους Λόγους κατ' Ἀρειανῶν. β) Παρατηρεῖται ἑλλειψὶς αὐστηρᾶς συνεχείας εἰς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τοῦ συγγραφέως του. γ) Διαφέρει εἰς τὸ συστηματικὸν σχέδιον πολεμικῆς ἀπὸ τῶς πρώτους τρεῖς κατ' Ἀρειανῶν Λόγους. δ) Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου ὁμοούσιος εἶναι διάφορος ἐκείνης τῶν ἄλλων Λόγων κατ' Ἀρειανῶν. ε) Ἡ χρῆσις διαφόρων ἰδιωματισμῶν εἰς τὴν γλώσσαν, ἡ ὁποία προδίδει μᾶλλον χαρακτηριστικὰ ἀσυνδέτων σημειώσεων μεταξὺ των, παρὰ γνωρίσματα συστηματικοῦ ἔργου. Καὶ στ) Ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀπουσία μνείας ὠρισμένων ἀντιπάλων, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐν αὐτῷ πολεμεῖται συγκεκριμένον

ζ) Ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Λόγος εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον (15—24).

η) Τελικὴ ἀναίρεσις τῆς θεωρίας περὶ διαστολῆς (πλατύνσεως) τῆς θεότητος (25).

θ) Ἡ ταυτότης Υἱοῦ καὶ Λόγου ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἀνατρέπει τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τῶν Ἀρειανῶν ὅτι ὁ τίτλος Υἱὸς ἀποδίδεται μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον Ἰησοῦν (26—36).

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Ι. Ὁ Λόγος εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ διότι «καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»¹. Καὶ πάλιν «Οἱ πατριάρχαι εἶναι καὶ αὐτῶν (τῶν Ἰσραηλιτῶν) πατέρες, ἀπὸ τοῦς ὁποίους κατάρχεται ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ τῶν πάντων Θεός, ἄξιός νὰ ὑμνῆται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»². Καὶ ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ Σοφία, καὶ Υἱός, καὶ Δύναμις Θεοῦ, διὰ τοῦτο εἰς Θεὸς κηρύσσεται εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Λόγος εἶναι Υἱὸς Θεοῦ, διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ Λόγος, ἔχει τὴν ἀναφοράν, ὥστε νὰ εἶναι μὲν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς δύο, παρὰ ταῦτα ὁμῶς, ἡ θεότης νὰ εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀχώριστος, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡμπορεῖ νὰ λέγεται μία ἀρχὴ θεότητος καὶ ὄχι δύο ἀρχαί. Ὅθεν καὶ κατὰ κυριολεξίαν ὑπάρχει μοναρχία θεότητος. Ἐκ τῆς ἀρχῆς δ' αὐτῆς γεννᾶται κατὰ φύσιν Υἱὸς ὁ Λόγος ὄχι ὅτι ὑπάρχει ἀπὸ μόνος του, ὡς κάποια ἄλλη ἀρχή, οὔτε ὅτι ὑπεισηλθεν εἰς αὐτὴν ἔξωθεν, ὡς ἄλλη οὐσία, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη διαρχία ἢ πολυαρχία εἰς τὴν θεότητα, λόγῳ τῆς διαφορᾶς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ὁ Υἱὸς γνήσιον γέννημα μιᾶς ἀρχῆς, γνησία σοφία, καὶ γνήσιος Λόγος αὐτῆς, πού ὑπάρχει ὡς γέννημα αὐτῆς. Διότι, καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην, εἰς τοὺς κόλπους τῆς μιᾶς ταύτης ἀρχῆς «ἦτο ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο ἐν τῷ Θεῷ»³, διότι ἡ ἀρχὴ αὐτὴ εἶναι Θεός, καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ὑπάρχει, διὰ τοῦτο «καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»⁴. Ὅπως δ' ἀκριβῶς μία ἀρχὴ ὑπάρχει καὶ, σύμφωνα μὲ τοῦτο εἰς μόνον Θεός, ἔτσι ἀκριβῶς μία εἶναι καὶ ἡ ὄντως ὑπάρχουσα πραγματικὴ οὐσία καὶ ὑπόστασις, ἡ λέγουσα· «Ἐγὼ εἰμαι ὁ ὑπάρχων»⁵, καὶ ἔτσι δὲν ὑπάρχουν δύο οὐσίαι, διὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν δύο ἀρχαί. Τῆς μιᾶς αὐτῆς θείας οὐσίας φυσικὸν καὶ ἀληθινὸν γέννημα εἶναι ὁ Υἱός, ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, πού εἶ-

1. Ἰω. 1, 1.

2. Ρωμ. 9, 5.

3. Ἰω. 1, 1.

4. Ἰω. 1, 1.

5. Ἐξ. 3, 14.

καὶ ἔκτενές σύστημα διδασκαλίας αὐτῶν. Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους, λέγουν, ἀμφιδάλλεται ζωνηρῶς ἡ γνησιότης τοῦ ἔργου, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀμφισβητῇται ἡ σπουδαιότης καὶ ἡ ὀρθοδοξία αὐτοῦ.

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω ἀντιρρήσεις ἐναντίον τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου, ὑπάρχουν ἐξ ἄλλου καὶ ἱκαναὶ ἐνδείξεις ὑπὲρ αὐτῆς. Τοιαῦται ἐνδείξεις εἶναι: α) Ἡ παντελής ἀπουσία ἀντιρρήσεων κατὰ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παλαιῶν συγγραφέων. β) Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἐθεώρησεν αὐτὸ ὡς γνήσιον τοῦ Ἀθανασίου ἔργον, ὡς μαρτυρεῖ τὸ γεγονός, ὅτι τοῦτο περιελήφθη εἰς τὰ πλεῖστα χειρόγραφα ὁμοῦ μετ' ἄλλων κατ' Ἀρειανῶν ἔργων τοῦ Ἀθανασίου. γ) Οἱ προβαλλόμενοι ὡς λόγοι, δι' οὓς ἀμφιδάλλεται ἡ γνησιότης αὐτοῦ, δὲν εἶναι πειστικοί, καθόσον μερικοὶ τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν, αὐστηρῶς κρινόμενοι ἄγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὀφείλονται εἰς ὑποκειμενικὴν ἐκτίμησιν ἢ καὶ εἰς ἐσφαλμένην χρονολόγησιν τῆς συγγραφῆς τῶν 1—3 Λόγων κατ' Ἀρειανῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οὗτος συγκρίνεται. Προβάλλεται, π.χ., ὡς τοιοῦτος λόγος τὸ γεγονός, ὅτι γίνεται μναία εἰς αὐτὸν (§ 8) τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας, ἀποθανόντος τὸ 340, ὡς ζῶντος ἔτι, ἀκριδῶς διότι αὕτη εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς χρονολογίας τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ πρὸ τοῦ 340, πού, κατὰ τοὺς κριτικούς τούτους, σημαίνει ὅτι ἐγράφη 20 ἔλα ἔτη πρὶν ἢ γραφοῦν (ἀπὸ 356—362) οἱ προηγούμενοι αὐτοῦ τρεῖς ἄλλοι κατ' Ἀρειανῶν Λόγοι, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἤδη γνώμην, ἐγράφησαν ἐνωρίτερον καὶ οὐχὶ ἀργότερον τῶν ἐτῶν 338 ἢ 339 (βλ. ἡμετέραν Εἰσαγωγὴν εἰς τοὺς Τρεῖς κατ' Ἀρειανῶν Λόγους. Τομ. 2ος, σελ. 87). Ἐπομένως, τὸ ἔργον ἐγράφη κατὰ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν καθ' ἣν ἐγράφησαν καὶ οἱ τρεῖς πρὸ αὐτοῦ κατ' Ἀρειανῶν Λόγοι, τῶν ὁποίων, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀποτελεῖ συμπλήρωμα καὶ κατακλείδα.

Ἄλλ' ὑπάρχουν καὶ λόγοι ἐσωτερικοὶ ἰσχυρῶς συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου, ἐξ ὧν σημειοῦμεν τοὺς ἑξῆς: α) Ἡ διδασκαλία καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων κατ' Ἀρειανῶν ἔργων τοῦ Ἀθανασίου. β) Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν Ἀρειανῶν μὲ τὸ ἐπίθετον «Ἀρειομανίται» εἶναι κοινὸς εἰς τὸν τέταρτον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κατ' Ἀρειανῶν συγγράμματα τοῦ Ἀθανασίου. γ) Οὐχὶ σπανίως ἀπαντᾷ ταυτότης ἐκφράσεων καὶ ἰδεῶν καὶ μεθόδων διαλεκτικῆς τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως πρὸς ἑκαίνας τῶν ἄλλων κατ' Ἀρειανῶν Ἀθανασιανῶν ἔργων, πρᾶγμα, πού δὲν διακαίολογεῖται ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι οὗτος δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν Ἀθανάσιον, ἐκτὸς ἐὰν ἀντέγραφε τὸν Ἀθανάσιον. Καὶ δ) ἡ ἀπου-

σία δοξολογίας εἰς τὸ τέλος τῶν τριῶν πρώτων κατ' Ἀρειανῶν Λόγων μαρτυρεῖ σαφῶς περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέως τῶν νῦν κατακλείσῃ τὸ ὅλον ἔργον αὐτοῦ μετὰ τὸν τέταρτον Λόγον, εἰς τὸν ὁποῖον περιέχεται τὸ συμπέρασμα τοῦ ὅλου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἐπισφραγίζεται διὰ τῆς εἰς τὸ τέλος αὐτοῦ δοξολογίας.

Ὁπωσδήποτε ὁμοίως, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῇ ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἐγράφη διὰ χειρὸς τοῦ Ἀθανασίου, ἐγράφη ἀναμφισβητήτως παρὰ λογίου ἀνδρὸς τοῦ κύκλου τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καὶ ὡς τοιοῦτον φέρει τὴν σφραγίδα καὶ τὸ κύρος τῆς διδασκαλίας τοῦ μεγάλου Ἀλεξανδρινοῦ συγγραφέως, διὸ καὶ εὐλόγως ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ συγγραφή αὐτοῦ, ὡς δικαιοῦμένου νῦν συγκαταριθμηταί εἰς τὰ ἔργα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονται ἀναμφισβητήτως παρὰ πάντων ὡς ἐκπροσωποῦντα τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Τοιαύτη, καθ' ἣμᾶς εἶναι ἡ σπουδαιότης τοῦ συντόμου μὲν, πλὴν σοδαρωτάτου εἰς σημασίαν ἔργου τούτου, διό, κατόπιν ὠριμωτέρων σκέψεων, ἐκρίναμεν ὀρθόν, παρὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον νῦν συνεκδοθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 4ου τόμου τῶν ἀπάντων τοῦ Μ. Ἀθανασίου (ὅλ. Τόμον 2ον, Εἰσαγ., σημ. 1η, σελ. 85), νῦν περιλάβωμεν αὐτὸ εἰς τὸν παρόντα 8ον τόμον μετὰ τινων γνησίων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου, ἐν οἷς καὶ ὁ πρότερον μὲν ἀμφιβαλλόμενος, νῦν δὲ ὡς γνήσιος θεωρούμενος «Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ κατ' Ἀρειανῶν» λόγος, καὶ ἄλλων ἀμφιβαλλομένων ἔστι, πλὴν σημαντικωτάτων εἰς περιεχόμενον καὶ διδασκαλίαν τοῦ Ἀθανασίου συγγραμμάτων.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Λόγου τούτου πραγματεύεται τὰ ἀκόλουθα θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκτίθεται ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία.

α) Ἡ προσωπικότης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου εἶναι συναιώνιος μετὰ τὸν Πατέρα (1).

β) Οἱ ἀπορρίπτοντες τὸν Ἀρειανισμόν ὀφείλουν νῦν ἀπορρίπτουν καὶ τὸν Σαβελλιανισμόν καὶ νῦν παραδέχωνται τὴν αἰωνίαν ἐκ Θεοῦ γέννησιν τοῦ Υἱοῦ (2—5).

γ) Ἡ ταπείνωσις τοῦ Λόγου ἔνεκα τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὀρθῶς ἐρμηνευομένη, ἀναιρεῖ τοὺς Ἀρειανούς (6—7).

δ) Ἡ αἰωνιότης τῆς θεσιλείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ σημαίνεται ἕκαστον διὰ τοῦ ἄλλου (8).

ε) Κατὰ ποίαν ἔννοιαν ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἓν καὶ δὲν εἶναι ἓν (9—12).

στ) Ἡ θεωρία τῶν Στωϊκῶν περὶ διαστολῆς (πλατύνωσις) καὶ συστολῆς τῆς θείας οὐσίας ἀρνεῖται τὴν ἀληθῆ διέκρισιν προσώπων ἐν τῇ θεότητι (13—14).

ναι γνησία αὐτῆς δύναμις καὶ ἀχώριστος ἀπ' αὐτήν. Ὅπως δ' ἀκριβῶς δὲν ὑπάρχει ἄλλη οὐσία, διὰ τὴν μὴ ὑπάρχουν δύο ἀρχαί, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος τῆς μιᾶς αὐτῆς οὐσίας δὲν νοεῖται ὅτι εἶναι χωριστός ἔξω ἀπὸ αὐτήν, οὔτε εἶναι ἀπλῇ φωνῇ, πού σημαίνει ὁμιλίαν, ἀλλ' εἶναι ἀληθινός καὶ οὐσιαστικός Λόγος, καὶ οὐσιαστικὴ καὶ ἀληθινὴ σοφία, ἡ ὁποία εἶναι ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἐὰν οὗτος δὲν εἶναι οὐσιαστικός καὶ ἀληθινὸς Λόγος, ὁ Θεὸς θὰ παρίσταται ὡσάν νὰ ὁμιλῇ εἰς τὸν ἄέρα, ὅπως οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἔτσι ὁ Λόγος, ἐπειδὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε πραγματικά, δὲν θὰ εἶχε πλέον σῶμα ἀνθρώπινον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος, οὔτε ὁ Λόγος αὐτοῦ θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀνθρώπων. Ὡστε, καθὼς ἀκριβῶς ἡ ἀρχὴ εἶναι μία θεία οὐσία, ἔτσι ἀκριβῶς οὐσιαστικός καὶ ἀληθινὸς εἶναι καὶ ὁ Λόγος καὶ ἡ σοφία αὐτῆς. Διότι εἶναι Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός, ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἐξ ὑποστάσεως ἐνυπόστατος, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ ἀληθῶς ὄντος ἀληθῶς ὑπάρχων.

2. Ἐπειδὴ, ἐὰν ἡ σοφία δὲν ἦτο οὐσιώδης, καὶ ὁ Λόγος δὲν ἦτο ἐνυπόστατος, καὶ ὁ Υἱὸς δὲν ὑπῆρχε πραγματικῶς, ἀλλ' ἦσαν ἀπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ὁ ἴδιος ὁ Πατὴρ θὰ ἦτο σύνθετος ἐκ σοφίας καὶ Λόγου. Ἐὰν ὁμοῦ συμβαίνει τοιοῦτόν τι, θὰ ἀκολουθήσουν τὰ ἄτοπα πού προείπομεν, θὰ εἶναι δὲ καὶ ὁ Πατὴρ Πατὴρ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ ὁ Υἱὸς θὰ γεννᾷ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν του καὶ θὰ γεννᾶται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ ὁ Λόγος καὶ ἡ Σοφία καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ὄνομα μόνον, εἰς τὴν πραγματικότητά δὲ δὲν ὑπάρχει αὐτός, διὰ τὸν ὁποῖον λέγονται τὰ ὀνόματα ταῦτα, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος, εἶναι τὰ ὀνόματα ταῦτα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη, τὰ ὀνόματα, πού χρησιμοποιοῦνται πρὸς δῆλωσιν τῆς υπάρξεως αὐτοῦ, εἶναι περιττά καὶ κενὰ σημασίας, ἐκτὸς μόνον ἐὰν εἴπῃ κανεὶς, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἴδιος σοφία (αὐτοσοφία) καὶ ὁ ἴδιος Λόγος (Αὐτολόγος). Ἀλλ' ἂν συνέβαινε τοῦτο, τότε ὁ Πατὴρ θὰ ἦτο ὁ ἴδιος Πατὴρ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ Υἱός. Καὶ Πατὴρ μὲν θὰ εἶναι ὅταν εἶναι σοφός, Υἱὸς δὲ ὅταν εἶναι σοφία. Ἀλλ' ἄς μὴ θάνωμεν εἰς τὸν νοῦν

μας, ὅτι ὑπάρχουν τοιαῦται ποιότητες εἰς τὸν Θεόν. Μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ἡ τοιαύτη θλασφημία! Τοῦτο εἶναι ἀπρεπές, διότι ἔτσι θὰ εὐρεθῇ ὁ Θεὸς σύνθετος ἀπὸ οὐσίαν καὶ ποιότητα, καθόσον κάθε ποιότης εἶναι ἰδιότης οὐσίας. Κατὰ τοῦτο ὅμως ἡ θεία μονὰς ἐνῶ εἶναι ἀδιαίρετος, θὰ φανῇ ὅτι εἶναι σύνθετος, πὺ χωρίζεται εἰς οὐσίαν καὶ εἰς ποιότητα, πὺ κατὰ τύχην ὑπάρχει εἰς αὐτήν. Ὅφείλουν λοιπὸν νὰ ἐρωτήσουν νὰ μάθουν οἱ θρασεῖς. Εἰς τὰς Γραφὰς ὁ Υἱὸς ὀνομάζεται σοφία καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Κατὰ ποῖον λοιπὸν τρόπον εἶναι σοφία καὶ Λόγος; Ἐάν μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη ἤδη ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶναι ἄτοπον. Ἐάν δὲν ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αὐτοσοφία, καὶ ἐκ τούτου προκύπτει ἄτοπον, ἐδείχθη δὲ τοῦτο ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῇ πρὸς ἀναίρεσιν παρομοίου φρονήματος τοῦ Σαθέλλιου. Ἄρα λοιπὸν, μόνον καὶ κυρίως ὡς γέννημα ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι σοφία καὶ Υἱός, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός. Καθὼς δηλαδὴ ἀπὸ τὸ πῦρ πηγάζει φῶς, ἔτσι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννᾶται Λόγος, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός. Διότι ἔτσι μόνον ἡ θεία μονὰς μένει ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος, καὶ ὁ Υἱὸς Λόγος αὐτῆς δὲν εἶναι ἄνευ οὐσίας, οὔτε μὴ ὑπάρχων, ἀλλ' ἀληθῆς οὐσία καὶ ὑπαρξίς. Ἐπειδὴ, ἐάν δὲν ἦτο κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον σοφία καὶ Λόγος, ὅλα ὅσα λέγονται δι' αὐτόν, θὰ ἐλέγοντο ἀπλῶς κατὰ φαντασίαν, χωρὶς ἰδιάζουσας σημασίαν. Ἐάν δὲ πρέπει νὰ ἀποφεύγεται τὸ ἄτοπον, πὺ ἀκολουθεῖ τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι φανταστικά, συμπεραίνεται ἀναγκαίως ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἀληθῆς καὶ ἐνούσιος. Δηλαδὴ ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχει ἀληθινὸς Πατήρ, ἔτσι ἀκριβῶς ὑπάρχει καὶ ἀληθινὴ Σοφία. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν εἶναι δύο, καθότι δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς Πατήρ καὶ Υἱός, ὅπως ἐσφαλμένως φρονεῖ ὁ Σαθέλλιος, ἀλλ' ὁ Πατήρ εἶναι Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός. Εἶναι δὲ ἕν διότι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννᾶται γνήσιος καὶ φυσικὸς Υἱός, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ἀληθῶς ὡς γνήσιος Λόγος αὐτοῦ. Τοῦτο ἐννοῶν ὁ Κύριος ἔλεγεν, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἕν ἐσμεν»⁶. Διότι οὔτε ὁ Λόγος εἶναι χωριστὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὁ Πατήρ ἦτό ποτε, ἢ εἶναι ἄλογος. Καὶ ὁ Λόγος λοιπὸν εἶναι Θεός

---

6. Ἰω. 10, 30.

καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ δὲν εἶναι ἄλογος, τοῦτο δὲ ἐννοοῦσε καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος, ὅταν ἔλεγεν «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»⁷.

3. Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ. Ποῖον λοιπὸν ἐκ τῶν δύο ἀληθεύει, τὸ ὅτι εὐρέθη ἀπὸ μόνος του εἰς τὴν ὑπαρξιν, καὶ ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι προσεκολλήθη ὕστερον εἰς τὸν Πατέρα; Ἡ τὸ ὅτι ἔκαμεν αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν Λόγον του; Λοιπὸν, ἐάν μόνον ἀληθεύῃ τὸ πρῶτον, λέγω δηλαδὴ τὸ ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν μόνος του καὶ ἔτσι εἶναι Θεός, τότε θὰ ἦσαν δύο ἀρχαί, καὶ φυσικὰ δὲν θὰ ἦτο γνήσιος ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν θὰ ἦτο Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ θὰ ὤφειλεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ὑπαρξιν του. Ἐάν δὲ τὸ δεῦτερον, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς ἔξω ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, τότε θὰ ἦτο κτίσμα. Ἐτσι λοιπὸν θὰ ἔλλειπε δι' αὐτὸν ἡ δικαιολογία νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγεννήθη ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ συνέβαινε τοῦτο, ἄλλο μὲν θὰ ἦτο τὸ ἀπὸ κάποιον, καὶ ἄλλο τὸ ἀπὸ τοῦτον. Κατὰ τοῦτο ἄρα εἶναι δύο. Ἐάν δὲ δὲν εἶναι δύο, ἀλλὰ γίνεται λόγος δι' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, τότε τὸ ἴδιον πρόσωπον θὰ εἶναι καὶ αἷτιον καὶ αἰτιατόν, καὶ τὸ ἴδιον, πού γεννᾶται, αὐτὸ καὶ γεννᾷ, πράγμα πού ἀπεδείχθη ἄτοπον κατὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ Σαβελλίου. Ἐάν δὲ ὁ Λόγος προέρχεται μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, δὲν εἶναι ὅμως τίποτε ἄλλο, ὁ Πατὴρ θὰ εἶναι συγχρόνως ὁ αὐτὸς πού γεννᾷ καί, πού δὲν γεννᾷ· πού γεννᾷ μὲν, διότι ὁ ἴδιος προφέρει τὸν Λόγον, πού δὲν γεννᾷ δὲ διότι αὐτό, πού γεννᾷ δὲν εἶναι κάτι ἄλλο, ἀλλ' ὁ ἴδιος. Ἐάν δὲ συνέβαιnen αὐτό, θὰ ἐλέγετο κατὰ φαντασίαν ὁ ἴδιος Πατὴρ καὶ Υἱός. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶναι ἔτσι ἀπρεπές, πρέπει ἀναγκαίως νὰ εἶναι δύο, Πατὴρ καὶ Υἱός. Ἀμφότεροι ὅμως ἓν κατὰ τὴν θεότητα, διότι ὁ Υἱὸς δὲν προσετέθη ἑξωθεν, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ κάποιος ἀποφεύγῃ νὰ λέγῃ τὸν Υἱὸν γέννημα, λέγει δὲ μόνον ὅτι ὁ Λόγος ὑπάρχει μὲ τὸν Θεόν, ὁ τοιοῦτος ἄς προσέξῃ μὲ φόβον μήπως, μὲ τὸ νὰ ἀποφεύγῃ αὐτό, πού λέγει ἡ Γραφή διὰ τὸν Υἱόν, περιπέσῃ εἰς ἀτοπίαν,

7. Ἰω. 14, 10.

μέ τὸ νὰ φαντάζεται κάποιον διμερῇ Θεόν, διότι με τὸ νὰ ἀποφεύγῃ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι γέννημα τῆς θεϊκῆς μονάδος, καὶ νὰ νομίζῃ ὅτι ὁ Λόγος ἀπλῶς προσκολλᾶται εἰς τὸν Πατέρα, εἰσάγει εἰς τὴν θεότητα δυάδα οὐσίας, ἐκ τῶν ὁποίων καμμία δὲν τυγχάνει Πατὴρ τῆς ἄλλης. Τὸ αὐτὸ δὲ ἡμποροῦμεν νὰ εἰπῶμεν καὶ ἐν σχέσει με τὴν δύναμιν. Θὰ ἐννοήσῃ δὲ κανεὶς τοῦτο φανερώτερα, ἐὰν λάθῃ ὡς παράδειγμα τὸν Πατέρα. Διότι ὁ Πατὴρ εἶναι εἰς καὶ ὄχι δύο, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐνὸς Πατρὸς ὁ Υἱός. Καθὼς λοιπὸν δὲν εἶναι δύο Πατέρες, ἀλλ' εἰς, ἔτσι δὲν ὑπάρχουν δύο ἀρχαὶ ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μίας ταύτης ἀρχῆς γεννᾶται ἐνούσιος ὁ Υἱός. Πρέπει δὲ νὰ ἐρωτήσωμεν πάλιν τοὺς Ἀρειανούς. Διότι τοὺς μὲν Σαβελλιανίζοντας πρέπει νὰ ἐλέγξωμεν λαμβάνοντες ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὴν περὶ Υἱοῦ ἐννοίαν, τοὺς δὲ Ἀρειανούς ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ Πατρὸς.

4. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπῶμεν Ὁ Θεὸς εἶναι σοφὸς καὶ ὄχι ἄλογος, ἢ τούναντιον ἄσοφος καὶ ἄλογος. Ὅθεν, ἐὰν μὲν ὑποτεθῇ ὀρθὸν τὸ δεύτερον, ἢ ἀτοπία εἶναι φανερά ἀφ' ἑαυτῆς· ἐὰν δὲ τὸ πρῶτον, πρέπει νὰ ἐξετασθῇ, κατὰ ποῖον τρόπον εἶναι σοφὸς καὶ ὄχι ἄλογος. Ποῖον ἐκ τῶν δύο, με τὸ νὰ ἔχῃ τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν ἔχει αὐτὰ λάθει ἐξωθεν ἢ ἔχει αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του; Λοιπὸν, ἐὰν μὲν ἐξωθεν, κάποιος ἄλλος θὰ ἔχῃ δώσει εἰς αὐτὸν προηγουμένως, Σοφίαν καὶ Λόγον καὶ πρὶν λάθῃ ἦτο ἄσοφος καὶ ἄλογος. Ἐὰν δὲ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἔχει αὐτὰ γενόμενα ἐκ τοῦ μηδενός, οὔτε ὑπῆρχε ποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχον, διότι ὑπῆρχον πάντοτε, ἐπειδὴ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ὑπάρχει πάντοτε. Ἐὰν δὲ λέγουν, ὅτι εἶναι μὲν σοφὸς καὶ ὄχι ἄλογος, ἔχει ὁμως ἐν ἑαυτῷ ἰδιαιτέραν σοφίαν καὶ ἰδιαίτερον Λόγον, ὄχι ὁμως τὸν Χριστόν, ἀλλὰ τὸν Λόγον διὰ τοῦ ὁποίου ἐποίησε καὶ τὸν Χριστόν, πρέπει νὰ εἰπῶμεν ὅτι, ἐὰν ὁ Χριστὸς ἐγίνε δι' ἐκείνου τοῦ Λόγου, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὰ πάντα δι' ἐκείνου ἐγίναν, καὶ αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Ἰωάννης «Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγίναν»⁸. Καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἐπίσης «Τὰ πάν-

8. Ἰω. 1, 3.

τα ἑκάμες με σοφίαν»⁹. Θὰ εὐρεθῇ ὁμοίως ὅτι ὁ Χριστὸς ψεύδεται λέγων, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ», ἐὰν ὅχι αὐτὸς, ἀλλ' ἄλλος εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ. Καί, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»¹⁰, δὲν εἶναι ἀληθὲς κατ' αὐτοὺς. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα, αὐτὸς ἔγινε σὰρξ, ὁ δὲ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ ἐν τῷ Πατρὶ Λόγος, δι' οὗ ἔγιναν τὰ πάντα ἄρα ὁ Χριστὸς δὲν ἔγινε σὰρξ, ἀλλ' ἴσως ὠνομάσθη Λόγος ὁ Χριστός. Καὶ ἂν μὲν συμβαίνει αὐτό, πρῶτον μὲν θὰ εἶναι οὗτος ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖνον, ποῦ σημαίνει τὸ ὄνομα, ἔπειτα δὲ τὰ πάντα δὲν ἔγιναν δι' αὐτοῦ ἀλλὰ δι' ἐκεῖνου, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ ὁ Χριστός. Ἐὰν δὲ εἴπουν ὅτι ἡ σοφία εἰς τὸν Πατέρα εἶναι ὡσάν κάποια ποιότης, ἢ αὐτοσοφία, θὰ ἀκολουθήσουν τὰ ἄτοπα ποῦ ἐσημειώσαμεν εἰς τὰ ἀνωτέρω. Διότι ὁ Θεὸς θὰ εἶναι σύνθετος καὶ θὰ φαίνεται ὡς νὰ γίνεται ὁ ἱδιὸς Υἱὸς καὶ Πατὴρ τοῦ ἑαυτοῦ του. Πρέπει προσέτι νὰ ἐλέγξωμεν καὶ ἐξαναγκάσωμεν αὐτοὺς νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ὁ Λόγος, ποῦ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κτίσμα, οὔτε νὰ ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον ὅπωςδήποτε ὑπάρχει ἐν τῷ Θεῷ Λόγος, αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ Χριστὸς ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»¹¹, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο εἶναι καὶ μονογενής, ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθη κανεὶς ἄλλος ἐκτὸς αὐτοῦ. Ὁ Υἱὸς οὗτος εἶναι εἷς, ὁ ὁποῖος εἶναι Λόγος, σοφία, καὶ δύναμις. Ὁ Θεὸς ὁμοίως δὲν εἶναι σύνθετος ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ γεννητικὸς αὐτῶν. Ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅπως δημιουργεῖ τὰ κτίσματα τῆς ἰδικῆς του οὐσίας ἔχει γένημα τὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ διακοσμεῖ τὰ πάντα. Διότι διὰ τοῦ Λόγου καὶ τῆς σοφίας ἔγιναν τὰ πάντα καὶ διαμένουν σταθερὰ κατὰ τὴν τάξιν, ποῦ προσδιώρισεν οὗτος εἰς τὰ σύμπαντα¹². Τὸ αὐτὸ λέγομεν καὶ διὰ τὸν Υἱόν, ἐὰν εἴπουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄκαρπος καὶ ἀδρανής. Διότι γένημα αὐτοῦ εἶναι ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ ὁποίου ἐργάζεται. Εἰ δ' ἄλλως, αἱ αὐταὶ ἐ-

9. Ψαλμ. 103, 24.

10. Ἰω. 1, 14.

11. Ἰω. 14, 10.

12. Πρβλ. Ψαλμ. 118, 91.

ρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα θὰ παρουσιάζωνται διαρκῶς εἰς τοὺς ἀναιδεῖς.

5. Καὶ διὰ νὰ ἐνθυμηθῶμεν αὐτό, ποὺ λέγεται εἰς τὸ Δευτερονόμιον «Σεῖς ποὺ προσεκολλήθητε εἰς Κύριον τὸν Θεόν σας, ὅλοι ζητετέ μέχρι σήμερον»¹³. Ἀπὸ τὸ χωρίον αὐτὸ ἡμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν διαφορὰν, καὶ νὰ γνωρίσωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κτίσμα. Διότι ὁ μὲν Υἱὸς λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν»¹⁴, καί, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»¹⁵, τὰ δὲ κτίσματα ὅταν αὐξάνουν, αὐξάνουν ἑάν εἶναι προσκολλημένα εἰς τὸν Κύριον. Ὁ μὲν Λόγος δηλαδὴ, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος τοῦ Πατρός, εἶναι φυσικῶς ἐν τῷ Πατρὶ, τὰ δὲ κτίσματα, ἐπειδὴ ἐγίναν ἐκ τοῦ μηδενός, προσκολλῶνται, ἐπειδὴ κατὰ φύσιν μὲν εἶναι ξένα πρὸς τὸν Θεόν, κατὰ δὲ τὴν προαίρεσιν προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ ἀληθῶς καὶ ὁ Υἱὸς μὲν κατὰ φύσιν εἶναι ἐν μὲ τὸν γεννῶντα, ἐκεῖνος δέ, ὁ ὁποῖος υἱοθετεῖται καὶ εἰσέρχεται ἔξωθεν, θὰ προσκολληθῇ εἰς τὸ γένος. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἀμέσως προσθέτει, ὅτι «Ποῖον εἶναι τὸ μέγα ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς εἶναι τόσον πλησίον;»¹⁶. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Ἐγὼ εἶμαι Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι πλησίον σου»¹⁷. Δηλαδὴ τὰ μὲν κτίσματα πλησιάζει, ἐπειδὴ ταῦτα εἶναι ξένα πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸν δὲ Υἱὸν δὲν πλησιάζει, ἀλλ' εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ Υἱὸς δὲν προσκολλᾶται, ἀλλὰ συνυπάρχει μὲ τὸν Πατέρα. Ὁθεν ὁ Μωϋσῆς λέγει καὶ πάλιν εἰς τὸ Δευτερονόμιον· «Θὰ ἀκούσετε τὴν φωνὴν αὐτοῦ καὶ θὰ προστεθῇτε εἰς αὐτόν»¹⁸. Ἐκεῖνο δέ, ποὺ προστίθεται, προστίθεται ἀπὸ ἔξωθεν.

6. Πρὸς δὲ τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν ἀνθρώπινα μέτρα σκέψεως καὶ ὑπολαμβάνουν ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀτελής, ὅταν λέ-

13. Δευτ. 4, 4.

14. Ἰω. 10, 30.

15. Ἰω. 14, 10.

16. Δευτ. 4, 7.

17. Ἰερ. 23, 23.

18. Δευτ. 13, 5.

γη, «Ἐδόθη εἰς ἐμέ»¹⁹, καί, «ἔλαθον», καί ἔάν ὁ Παῦλος λέγῃ, «Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτόν»²⁰, καί, «Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ»²¹, καί τὰ τοιαῦτα, πρέπει νά εἰπώμεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν, ἐπειδὴ εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐφόρεσεν ἀνθρώπινον σῶμα καί ἔγινε καί Υἱὸς ἀνθρώπου, πρὸς τὸν σκοπὸν νά γίνῃ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, διὰ νά μεταβιβάσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν παρὰ Θεοῦ ἀγιασμόν καὶ νά γνωρίζῃ εἰς ἡμᾶς τὸ θεῖον θέλημα, καὶ νά μεσιτεύῃ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἔτσι νά ὑπηρετῇ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ περὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν λοιπὸν ἀναφέρεται εἰς τὰς Γραφάς, ὅτι πεινᾷ, καὶ δακρύζει, καὶ κοπιᾷ, καί, λέγει, Θεέ μου, Θεέ μου, τὰ ὅποια εἶναι ἰδιώματα ἀνθρώπινα, καὶ πάθη ἰδικά μας, πρέπει νά ἐννοῶμεν ὅτι δέχεται αὐτὰ παρ' ἡμῶν καὶ ἀναφέρει αὐτὰ εἰς τὸν Πατέρα, πρὸς τὸν ὅποιον πρεσβεύει ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νά ἐξαφανισθοῦν αὐτὰ εἰς αὐτόν. Ὅταν δέ, ὅτι «Ἐδόθη μοι ἐξουσία»²², καί, «ἔλαθον»²³, καί, «Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτόν ὁ Θεός»²⁴, σημαίνει τὰ χαρίσματα, τὰ ὅποια δίδονται παρὰ τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς. Διότι ὁ Λόγος δὲν ἦτο ἐλλιπής, ἢ εἶχε γίνεи κάποτε ἐλλιπής. Οὔτε πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ἱκανοὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των νά προσφέρουν τοιαύτας ὑπηρεσίας μεταξὺ των. Ὅμως διὰ τοῦ λόγου δίδονται εἰς ἡμᾶς τὰ χαρίσματα ταῦτα. Διὰ τοῦτο, μὲ τὸ νά δίδωνται εἰς αὐτόν, μεταδίδονται εἰς ἡμᾶς, διότι διὰ τοῦτο καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος. Ἰνα, εὐθύς ὡς δίδονται εἰς αὐτόν, μεταβιβάζονται εἰς ἡμᾶς. Διότι ἄνθρωπος κοινός, ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, δὲν ἦτο ἄξιος νά λάβῃ τὰ χαρίσματα ταῦτα. Πάλιν δέ μόνος ὁ Λόγος δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην αὐτῶν. Ἡνώθη λοιπὸν μὲ ἡμᾶς ὁ Λόγος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τότε μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἐξουσίαν καὶ μᾶς ὑπερύψωσεν. Διότι μὲ τὸ νά σαρκωθῇ εἰς ἄνθρωπον ὁ Λόγος ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅταν ἐσαρκώθῃ εἰς ἄνθρωπον ὁ Λόγος ἔλαθεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ λοιπὸν,

19. Ματθ. 28, 18.

20. Φιλιπ. 2, 9.

21. Πρξλ. Κολ. 3, 1.

22. Ματθ. 28, 18.

23. Ἰω. 10, 18.

24. Φιλιπ. 2, 9.

ὅταν ὁ Λόγος ἐνεσαρκώθη, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν, διὰ τοῦτο ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὸν Λόγον, ἐπειδὴ χάρις εἰς αὐτὸν ἐδόθησαν, διότι ἕνεκα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου ἐδόθησαν τὰ χαρίσματα ταῦτα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε διὰ τοῦ Λόγου τὰ χαρίσματα. Διότι ὅλα ὅσα ὁ ἄνθρωπος ἔλαβε, αἱ Γραφαὶ λέγουν ὅτι ἔχει λάβει ταῦτα ὁ Λόγος, διὰ τὴν φανήν ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦτο ὁ ἄνθρωπος ἄξιος νὰ λάβῃ, ὅσον ἐξηρτάτο ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ὅμως ἔλαβε, χάρις εἰς τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος ἔγινε σὰρξ. "Ὅθεν, ἐὰν λέγεται ὅτι δίδεται κάτι εἰς τὸν Κύριον, ἢ κάτι τέτοιο, δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν ὅτι δίδεται εἰς αὐτὸν διότι οὗτος ἔχει ἀνάγκην αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ Λόγου δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἀληθῶς, ἐκεῖνος, πὺ μεσιτεύει ὑπὲρ ἄλλου, αὐτὸς λαμβάνει τὴν χάριν, ὅχι διότι ἔχει ὁ ἴδιος ἀνάγκην, ἀλλὰ χάριν ἐκείνου ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου μεσιτεύει.

7. Ἀκριβῶς δηλαδή καθὼς οὗτος ἀναλαμβάνει τὰς ἀσθενείας ἡμῶν χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἀσθενῇ, καὶ πεινᾷ, ἐνῶ ὁ ἴδιος δὲν πεινᾷ, ἀλλὰ ἀναλαμβάνει τὰ ἰδικὰ μας ἀσθενήματα καὶ ἀναφέρει αὐτὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαφανισθοῦν, ἔτσι πάλιν, ὁ ἴδιος δέχεται ἀντὶ τῶν ἀσθενειῶν ἡμῶν τὰς δωρεὰς ἀπὸ τὸν Θεόν, ἵνα ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ συναφθῇ μὲ αὐτόν, ἡμπορέσῃ νὰ μετὰσχῃ τῶν δωρεῶν αὐτῶν. Λέγει λοιπὸν ὁ Κύριος· «Ὅλα ὅσα ἔδωκες εἰς ἐμέ, ἔδωσα εἰς αὐτούς»²⁵. Καὶ πάλιν, «Παρακαλῶ ὑπὲρ αὐτῶν»²⁶. Διότι, μὲ τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἰδικὰ μας πάθη παρεκάλει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἔδιδεν εἰς ἡμᾶς ὅσα ἐκεῖνος ἐλάμβανεν. Ἐπειδὴ λοιπὸν, μὲ τὸ νὰ ἐνωθῇ ὁ Λόγος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως μὲ τὸν ἄνθρωπον, ὁ Πατὴρ πρὸς χάριν τοῦ Λόγου ἐχάριζεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ὑψωσιν, τὸ δικαίωμα νὰ κατέχῃ πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα ἄλλα παρόμοια, διὰ τοῦτο τὰ πάντα εὐρίσκονται εἰς σχέσιν μὲ τὸν Λόγον, καὶ μὲ τὸ νὰ δίδονται εἰς αὐτόν, ἡμεῖς εἴμεθα ἐκεῖνοι, πὺ λαμβάνομεν αὐτὰ διὰ μέσου αὐτοῦ. Διότι, ὅπως οὗτος ἐνήνθρωπήσῃ δι' ἡμᾶς, ἔ-

25. Ἰω. 17, 7 - 8.

26. Ἰω. 17, 9.

τσι ἡμεῖς χάρις εἰς αὐτὸν ἀνυψωνόμεθα. Τίποτε λοιπὸν δὲν ὑπάρχει ἄτοπον, ἐάν, καθὼς ἀκριβῶς ἐκεῖνος ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτὸν του, λέγεται ὅτι καὶ ὑπερυψώθη πρὸς χάριν ἡμῶν. Εἶπε λοιπὸν ἐχάρισεν εἰς αὐτόν, ἀντὶ τῆς χάριτος ἧς ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ, καὶ ὑπερυψώσεν αὐτόν, ἀντὶ τοῦ ὑπερυψώσεν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, μὲ τὸ νὰ ὑψούμεθα, καὶ νὰ λαμβάνωμεν, καὶ νὰ βοηθούμεθα, ἡμεῖς, ὥσάν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος αὐτός, ποὺ ὑψοῦται, καὶ λαμβάνει, καὶ βοηθεῖται, εὐχαριστεῖ τὸν Πατέρα, μὲ τὸ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὰ ἰδικὰ μας ὡς ἰδικὰ του, καὶ λέγει· «Ὅλα ὅσα ἔδωκες εἰς ἐμέ, ἔδωκα εἰς αὐτούς»²⁷.

8. Οἱ παράφρονες Ἀρειανοί, ποὺ περιβάλλουν τὸν Εὐσέβιον, μὲ τὸ νὰ ἀποδίδουν ἀρχὴν ὑπάρξεως εἰς τὸν Υἱόν, δικαιολογοῦνται ὅτι δὲν θέλουν νὰ φαίνωνται ὅτι δέχονται ὅτι οὗτος ἔχει ἀρχὴν τῆς βασιλείας. Αὐτὸ ὁμῶς εἶναι γελοῖον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀποδίδει εἰς τὸν Υἱὸν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, εἶναι φανερόν ὅτι ἀποδίδει εἰς αὐτόν καὶ ἀρχὴν τοῦ νὰ βασιλεύῃ. ὥστε μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦν ἐκεῖνο ποὺ ἀρνοῦνται πάσχουν τύφλωσιν. Καὶ πάλιν ἐκεῖνοι, ποὺ λέγουν ὅτι μόνον ὄνομα Υἱὸς ὑπάρχει, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς, εἶναι ἄνευ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ὑποκρίνονται ὅτι καταλαμβάνονται ἀπὸ ἀγανάκτησιν ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ λέγουν, ὅτι κάποτε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ὑπῆρχεν. Καὶ τοῦτο ἐπίσης εἶναι γελοῖον. Ἐκεῖνοι δηλαδή, ποὺ δὲν ἀποδίδουν καθόλου ὑπαρξιν εἰς τὸν Υἱόν, ἀγανακτοῦν ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ἀποδίδουν εἰς αὐτόν ὑπαρξιν ἔστω καὶ ἐν χρόνῳ. Καὶ οὗτοι θέβαια, ἐκεῖνο, ποὺ οἱ ἴδιοι ἀρνοῦνται, μὲ τὸ νὰ κατηγοροῦν τοὺς ἄλλους, ὁμολογοῦν αὐτό. Καὶ πάλιν οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον, μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦν Υἱόν, ἀρνοῦνται ὅτι οὗτος εἶναι φύσει Λόγος, καὶ λέγουν ὅτι κατὰ φαντασίαν ὁ Υἱὸς λέγεται Λόγος· οἱ δὲ ἄλλοι, ἐνῶ ὁμολογοῦν λόγον, ἀρνοῦνται ὅτι οὗτος εἶναι Υἱός, καὶ θέλουν τὸν Λόγον νὰ λέγεται κατὰ φαντασίαν Υἱός, καὶ ἔτσι καὶ αἱ δύο μερίδες ματαιολογοῦν.

27. Ἰω. 17, 7 - 8.

9. «Εγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν»²⁸. Τὰ δύο λέγετε ὅτι εἶναι ἓν, ἢ τὸ ἓν ἔχει δύο ὀνόματα, ἢ πάλιν ὅτι τὸ ἓν διαιρεῖται εἰς δύο; Λοιπὸν, ἐὰν μὲν τὸ ἓν διηρέθῃ εἰς δύο, αὐτὸ ποῦ διηρέθῃ πρέπει νὰ εἶναι σῶμα, καὶ κανὲν ἐκ τῶν δύο μερῶν δὲν εἶναι τέλειον, διότι τὸ καθὲν εἶναι μέρος καὶ ὄχι ὁλόκληρον τὸ σῶμα. Ἐὰν δὲ τὸ ἓν ἔχῃ δύο ὀνόματα, ἢ ἐπινόησις ἀνήκει εἰς τὸν Σαβέλλιον, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ὁ αὐτὸς εἶναι Υἱὸς καὶ Πατὴρ, καὶ τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ δύο ἀναιρεῖ τὸ ἄλλο, ὅταν μὲν λέγεται Υἱὸς, ἀναιρεῖ τὸν Πατέρα καὶ ὅταν Πατὴρ, τὸν Υἱόν. Ἐὰν δὲ τὰ δύο εἶναι ἓν, κατ' ἀνάγκην μὲν εἶναι δύο, ἓν δὲ κατὰ τὴν θεότητα καὶ τὴν ὁμοουσιότητα, καὶ ἔτσι ὁ Υἱὸς εἶναι ἓν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα γεννᾶται ὁ Λόγος, ὥστε εἶναι μὲν δύο, διότι εἶναι Πατὴρ ὁ εἰς καὶ Υἱὸς ὁ ἄλλος, τουτέστι Λόγος, ἓν δὲ διότι εἶναι εἰς Θεός. Διότι ἐὰν δὲν εἶναι ἔτσι, ἔπρεπε νὰ εἴπῃ· Ἐγὼ εἰμαι ὁ Πατὴρ ἢ, Ἐγὼ εἰμαι καὶ ὁ Πατὴρ. Τώρα δὲ, μὲ τὸ νὰ λέγῃ, Ἐγὼ, σημαίνει τὸν Υἱόν· καὶ μὲ τό, καὶ ὁ Πατὴρ, ἐννοεῖ τὸν γεννήσαντα, καὶ μὲ τό, ἓν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Διότι οὔτε κατὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ σοφὸς εἶναι καὶ σοφία, ἢ ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Λόγος, διότι εἶναι ἀπρεπὲς ὁ ἴδιος νὰ εἶναι πατὴρ τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ. Ἡ δὲ θεία διδασκαλία γνωρίζει Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ Θεὸν καὶ Λόγον· διαφυλάττει ὁμῶς ἐντελῶς ἀδιαίρετον, καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀχώριστον κατὰ πάντα τὴν θεότητα.

10. Ἐὰν δὲ, ὅταν κανεὶς ἀκούῃ, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι δύο, κατηγορῇ ὅτι κηρύττονται δύο θεοὶ (διότι μερικοὶ τοιαῦτα φαντάζονται καὶ ἀμέσως περιγελοῦν, λέγοντες ὅτι Δύο θεοὺς λέγετε)· πρὸς αὐτοὺς πρέπει νὰ εἴπωμεν· Ἐὰν ἐκεῖνος, ποῦ ὁμολογεῖ Πατέρα καὶ Υἱόν παραδέχεται δύο θεοὺς, καιρὸς νὰ εἴπωμεν καὶ ὅτι, ἐκεῖνος, ποῦ ὁμολογεῖ ἓνα, ἀναιρεῖ τὸν Υἱόν καὶ σαβελλιανίζει. Διότι ἐὰν αὐτός, ποῦ λέγει δύο, εἶναι εἰδωολάτρης, ἄρα καὶ ἐκεῖνος ποῦ λέγει ἓν εἶναι σαβελλιανός. Τοῦτο ὁμῶς δὲν συμβαίνει· μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ ἀκριβῶς ὅπως ἐκεῖνος, ποῦ λέγει Πατέρα καὶ Υἱόν δύο, ἓνα Θεὸν λέγει,

28. Ἰω. 10, 30.

ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ λέγει ἓνα Θεόν, ὅς πιστεύει ὅτι ὁ Πατήρ καὶ Υἱὸς εἶναι δύο, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν θεότητα εἶναι ἓν, καὶ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἀμέριστος καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ὑπάρχει δὲ καὶ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα αὐτοῦ ὥς πρὸς μὲν τὴν ὑπαρξιν βλέπονται δύο, ὥς πρὸς δὲ τὴν πηγὴν τὸ ἀπαύγασμα καὶ τὸ πῦρ εἶναι ἓν καὶ ἀδιαίρετα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο.

11. Εἰς τὴν αὐτὴν ἀνοησίαν μὲ τοὺς Ἀρειανούς πίπτουν καὶ αὐτοί. Διότι καὶ οἱ Ἀρειανοὶ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος ἐκτίσθη χάριν ἡμῶν διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς, ὡσάν ὁ Θεὸς νὰ ἐπερίμενε νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά μας νὰ δημιουργηθῶμεν, διὰ νὰ ἐξωτερικεύσῃ τὸν Λόγον, κατ' ἐκείνους, ἢ νὰ κτίσῃ αὐτόν, κατὰ τούτους. Οἱ Ἀρειανοὶ λοιπὸν χαρίζουν εἰς ἡμᾶς περισσότερα παρὰ εἰς τὸν Υἱόν. Διότι, λέγουν, δὲν ἐδημιουργήθημεν ἡμεῖς δι' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνός ἐγινε δι' ἡμᾶς, ἐάν δηλαδὴ διὰ τοῦτο ἐκτίσθη καὶ ὑπῆρξε, διὰ νὰ κτίσῃ ἡμᾶς ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ. Οὗτοι δέ, ἐξ Ἰσίου ἢ καὶ περισσότερον ἀσθενοῦντες ἀπὸ ἐκείνους, ἀποδίδουν ὀλιγώτερα εἰς τὸν Θεὸν παρὰ εἰς ἡμᾶς. Διότι, κατὰ τούτους, ἡμεῖς μὲν ἂν καὶ πολλάκις σιωπῶμεν, μὲ τὸ νὰ ἐνθυμούμεθα δὲ ὑστερον ἐνεργοῦμεν, ὥστε ἐκεῖνα ποὺ φέρομεν εἰς τὴν ἐνθύμησίν μας, νὰ εἰδωλοποιοῦνται, ὁ δὲ Θεὸς ὅταν μὲν σιωπᾷ νὰ μένῃ ἀδρανής, ὅταν δὲ ὁμιλῇ νὰ ἡμπορῇ νὰ ἐνεργῇ, ἐάν θέβαια καθ' ὃν χρόνον ἐσιωποῦσε δὲν ἡμποροῦσε νὰ δημιουργῇ, ὅταν δὲ ὠμίλῃσε τότε ἀρχίζε νὰ κτίζῃ. Διότι δίκαιον εἶναι νὰ ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς νὰ μᾶς εἴπουν, ἐάν ὁ Λόγος, ὅταν ἦτο ἐν τῷ Θεῷ ἦτο τέλειος, ὥστε καὶ νὰ ἡμπορῇ νὰ δημιουργῇ. Λοιπόν, ἐάν μὲν ἦτο ἀτελής, ὅταν ἦτο ἐν τῷ Θεῷ, ἐγινε δὲ τέλειος ὅταν ἐγεννήθη, ἡμεῖς εἴμεθα οἱ αἵτιοι τῆς τελειότητος αὐτοῦ, ἐάν δηλαδὴ ἐγεννήθη δι' ἡμᾶς, διότι χάριν ἡμῶν ἔλαθε καὶ τὴν δύναμιν νὰ δημιουργῇ. Ἐάν δὲ ἦτο τέλειος ἐν τῷ Θεῷ, ὥστε νὰ ἡμπορῇ καὶ νὰ δημιουργῇ, ἡ γέννησις αὐτοῦ ἦτο περιττή, διότι ἡμποροῦσε καὶ ὅταν ἦτο ἐν τῷ Πατρὶ νὰ δημιουργῇ ὥστε ἢ δὲν ἐγεννήθη, ἢ ἐγεννήθη ὅχι δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι γεννᾶται αἰωνίως ἐκ τοῦ Πατρός. Διότι ἡ γέννησις αὐτοῦ δὲν δεικνύει τὴν δημιουργίαν ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, διότι ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας ἡμῶν.

12. Τὸ αὐτὸ δὲ θὰ φανοῦν ὅτι εἶναι, ἐὰν τολμοῦν νὰ εἰπουν καὶ διὰ τὸν Πατέρα ὅσα λέγουν διὰ τὸν Υἱόν, Ἐὰν δηλαδὴ ὁ Πατὴρ καθ' ὃν χρόνον ἐσιώπα δὲν ἡμποροῦσε νὰ δημιουργῇ, ἦτο ἀνάγκη εἰς αὐτόν, ἀφοῦ ἐγέννησε τὸν Υἱόν, νὰ προσλάβῃ αὐτὸν δύναμιν, ποῦ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὠμίλησε. Καὶ ἀπὸ ποῦ προσέλαβε; καὶ διατί; Ἐὰν δὲ ἡμποροῦσε νὰ δημιουργῇ, καθ' ὃν χρόνον εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν Λόγον, ἦτο περιττὸν καὶ νὰ γεννᾷ, ἀφοῦ καὶ ἡμποροῦσε νὰ δημιουργῇ ἐνῷ ἐσιωποῦσε. Ἐπειτα, ἐὰν προτοῦ γεννηθῇ ὁ Λόγος, ἦτο ἐν τῷ Θεῷ, ἄρα, ὅταν ἐγεννήθη εἶναι ἐκτός καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ συμβαίνει αὐτό, πῶς τώρα λέγει· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»^{28α}; Ἐὰν δὲ τώρα εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ, ἄρα πάντοτε ἦτο ἐν τῷ Πατρὶ, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καὶ τώρα, καὶ εἶναι περιττὸν νὰ λέγουν οὗτοι, Δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ κατόπιν ἀπὸ ἡμᾶς ἐξυψοῦται, διὰ νὰ εἶναι καθὼς ἦτο πρωτύτερα. Διότι δὲν ἦτο ἐκεῖνο, ποῦ δὲν εἶναι τώρα, οὔτε εἶναι τώρα ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἦτο πρὶν. Ἀλλ' εἶναι τώρα καθὼς ἀκριβῶς ἦτο πάντοτε, ἀτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὑπάρχων, ἐπειδὴ ἄλλως θὰ φανῇ ὅτι εἶναι ἀτελεῖς καὶ ἀλλοιωτός. Διότι ἐὰν, ἐκεῖνο ποῦ ἦτο ἀρχικῶς, θὰ ἦτο τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ τώρα δὲν εἶναι, σημαίνει ὅτι τώρα δὲν εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ ἦτο ἀρχικῶς καὶ θὰ εἶναι εἰς τὸ μέλλον. Λέγω δὲ σαφέστερα· Ἐὰν ἦτο πρωτύτερα ἐν τῷ Θεῷ, καὶ μετὰ ταῦτα θὰ εἶναι πάλιν ἐν τῷ Θεῷ εἶναι φανερόν ὅτι τώρα ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐν τῷ Θεῷ. Ἀλλ' ὁ Κύριος διαψεύδει αὐτοὺς λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Εἶναι δηλαδὴ καὶ τώρα ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς ἦτο πάντοτε. Ἐὰν δὲ τώρα εἶναι ἔτσι ὅπως ἀκριβῶς ἦτο πάντοτε, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ὑπῆρχε κάποτε μὲν χρόνος καθ' ὃν ἐγεννᾶτο, κάποτε δὲ ποῦ δὲν ἐγεννᾶτο. Οὔτε κάποτε μὲν ὑπῆρχεν ἡσυχία ἐν τῷ Θεῷ, κάποτε δὲ ὁ Θεὸς ὠμιλοῦσε, ἀλλ' εἶναι πάντοτε Πατὴρ, καὶ Υἱὸς ὁ Λόγος αὐτοῦ, ὅχι κατ' ὄνομα μόνον Λόγος, οὔτε κατ' ἐπινόησιν ἢ φαντασίαν εἶναι ὁ Λόγος Υἱός, ἀλλ' ὑπάρχει πράγματι καὶ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα. Δὲν ἐγεννήθη αὐτὸς χάριν ἡμῶν, διότι ἡμεῖς ἐγίναμεν δι' αὐτόν. Ἐπειδὴ ἐὰν δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς ἐγεννᾶτο ἐκτίσθημεν ἡμεῖς, καὶ συνεπέα τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐδημιουργήθη ἡ κτίσις, καὶ ὁ ἴδιος ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν ἀρ-

χὴν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸς ποῦ ἦτο πρωτότερα, πρῶτον μὲν ὁ ἥδη γεννηθεὶς θὰ εἶναι μὴ γεννηθεὶς, διότι ἐὰν ἡ μεταβάσις αὐτοῦ ἀπὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἦτο πρωτότερα εἰς ἐκεῖνο ποῦ εἶναι τώρα εἶναι ἡ γέννησις αὐτοῦ, ἡ ἐπιστροφή πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν εἶναι παύσις τῆς γεννήσεως, διότι μὲ τὸ νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος ἐν τῷ Θεῷ, θὰ σιωπήσῃ πάλιν ὁ Θεός. Ἐὰν δὲ σιωπήσῃ, θὰ εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ ἦτο εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅταν δὲ οὗτος σιωπήσῃ, θὰ ὑπάρξῃ ἡρεμία, καὶ ὄχι κτίσις· ἄρα θὰ σταματήσῃ ἡ κτίσις. Ἀκριβῶς δηλαδὴ εὐθύς ὡς ὁ Λόγος προήλθεν εἰς τὰ ἔξω, ἔγινεν ἡ κτίσις. καὶ ὑπάρχει, ἔτσι πάλιν μὲ τὸ νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Λόγος ἐν τῷ Θεῷ, δὲν θὰ ὑπάρξῃ ἡ κτίσις. Ποῖα λοιπὸν ἡ ἀνάγκη νὰ γίνῃ, ἐὰν πρόκειται νὰ παύσῃ ὑπάρχουσα; Ἡ διατί καὶ ὠμίλησεν ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ σιωπήσῃ μετὰ ταῦτα; Διατί προέβαλεν πρὸς τὰ ἔξω, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ὑστερον ἀνακαλεῖ πάλιν; Διατί δὲ καὶ ἐγέννησεν ἐκεῖνον, τοῦ ὁποῖου ἤθελε νὰ παύσῃ τὴν γέννησιν; Τί δὲ πρόκειται πάλιν νὰ συμβῇ εἶναι ἀγνωστον. Διότι ἢ θὰ σιωπήσῃ διὰ παντός, ἢ θὰ γεννήσῃ πάλιν καὶ θὰ ἐμπνευσθῇ ἄλλην κτίσιν, διότι δὲν θὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν· διότι αὐτῇ, ποῦ ἔγινε, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραμείνῃ· ἀλλὰ κάποιαν ἄλλην· Ἐπειτα δὲ θὰ παύσῃ καὶ αὐτὴν, καὶ θὰ ἐπινοήσῃ ἄλλην, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπ' ἀπειρον.

13. Τοῦτο δὲ ἴσως παρέλαθεν ἀπὸ τοὺς Στωϊκοὺς, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν ὅτι ὁ Θεός συστέλλεται καὶ πάλιν ἐκτείνεται μαζὶ μὲ τὴν κτίσιν καὶ παύεται εἰς τὸ ἀπειρον. Διότι ἐκεῖνο ποῦ πλατύνεται, πλατύνεται ἀπὸ στενόν, ποῦ ἦτο πρωτότερα. Καὶ αὐτὸ ποῦ ἐκτείνεται, ἐκτείνεται ἀπὸ συνεσταλμένον, ποῦ ἦτο πρωτότερα. Καὶ τοῦτο μὲν σημαίνει ὅτι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι παθαίνει μεταβολήν. Ἐὰν λοιπὸν ἡ Μονάς μὲ τὸ νὰ πλατυνθῇ ἔγινε Τριάς· ἡ δὲ Μονάς εἶναι ὁ Πατήρ, Τριάς δὲ ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· πρῶτον μὲν μὲ τὸ νὰ πλατυνθῇ ἡ Μονάς ἔπαθε μεταβολήν καὶ ἔγινεν ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἦτο, διότι ἐπλατύνθη, ἐνῶ πρωτότερα δὲν ἦτο πλατεῖα. Ἐπειτα ἐὰν ἡ ἰδία ἡ Μονάς ἐπλατύνθη καὶ ἔγινε Τριάς, Τριάς δὲ εἶναι Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς λέγει ὁ Σαβέλλιος, ἐκτὸς ἐὰν αὐτῇ, ποῦ λέγεται ἀπὸ αὐτὸν Μονάς εἶναι κάτι ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ λέγουν πλέον ὅτι πλα-

τύνεται ἡ Μονάς, ἀλλ' ὅτι ἡ Μονάς εἶναι ποιητική τριῶν, ὥστε νά μένῃ πάλιν Μονάς καί ἔπειτα νά εἴπῃ Πατέρα, καί Υἱόν, καί Πνεῦμα. Διότι ἐάν ἡ Τριάς ἐπλατύνῃ καί ἐξέτεινε τὸν ἑαυτὸν της, θά ἦτο ἐκείνη πού εἶναι μετὰ τὴν ἑκτασίν της. Καί ἡ Μονάς μὲν ἐάν πλατυνθῇ εἰς Τριάδα δὲν εἶναι πλέον Μονάς· ἐάν δὲ εἶναι Μονάς δὲν εἶναι πλέον Τριάς. Καί ὁ Πατήρ ἄρα μὲ τὸ νά εἶναι Πατήρ οὐδέποτε ἦτο Υἱὸς καί Πνεῦμα· μὲ τὸ νά γίνῃ δὲ Υἱὸς καί Πνεῦμα, δὲν εἶναι πλέον μόνον Πατήρ. Ἐάν δὲ κάποιος πλάσῃ μὲ τὴν φαντασίαν του τοιαῦτα ψεῦδη διὰ τὸν Θεόν, παρεισάγει τὴν ιδέαν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σωματικός καί πάσχει ἀλλοίωσιν. Διότι τί σημαίνει τὸ νά λέγῃ πλατύνεται ὁ Θεός, παρὰ πάθος ἐκείνου πού πλατύνεται; Ἡ τί εἶναι αὐτὸ πού πλατύνεται, παρὰ ἐκεῖνο πού δὲν ἦτο ἔτσι πρωτύτερα, ἀλλὰ ἦτο στενόν; διότι εἶναι τὸ ἴδιον, πού διαφέρει μόνον ὡς πρὸς τὸν χρόνον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του.

14. Τοῦτο γνωρίζει καί ὁ θεῖος Ἀπόστολος καί γράφει εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Κορινθίους· «Δὲν ὑπάρχει στενότης χώρου διὰ σᾶς εἰς τὰς καρδίας μας, Κορίνθιοι, πλατύνετε δὲ καί σεῖς τὰς καρδίας σας μὲ αἰσθήματα ἀγάπης»²⁹. Συμβουλεύει δηλαδὴ αὐτοὺς νά μεταβάλλουν τὰς στενάς καρδίας των εἰς πλατείας διὰ τῆς ἀγάπης. Ἀκριβῶς δὲ καθὼς οἱ Κορίνθιοι, ἐάν ἐπλατύνθησαν πάλιν καί στενοχωρούμενοι δὲν μετεβλήθησαν εἰς ἄλλους. ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορίνθιοι, ἔτσι, ἐάν ὁ Πατήρ ἐπλατύνῃ εἰς Τριάδα, ἡ Τριάς εἶναι πάλιν ὁ Πατήρ μόνος. Γο αὐτὸ δὲ λέγει πάλιν. «Ἡ καρδιά ἡμῶν ἐπλατύνθη»³⁰, καί ὁ Νῶε λέγει «εἴθε ὁ Θεὸς νά πλατύνῃ (αὐξήσῃ) τὸν Ἰάφεθ»³¹, διότι ἡ αὐτὴ καρδιά καί ὁ ἴδιος ὁ Ἰάφεθ ἦσαν, πού θά ηὐξάνοντο. Λοιπόν, ἐάν μὲν ἡ Μονάς ἐπλάτυνε, θά ἐπλάτυνε ἄλλους. Ἐάν δὲ ἡ ἰδίᾳ ἐπλάτυνε τὸν ἑαυτὸν της, θά ἦτο ἡ ἰδίᾳ ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλατύνῃ. Τί δὲ εἶναι αὐτὸ παρὰ ὁ Υἱὸς καί τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Καλὸν δὲ εἶναι νά ἐρωτηθῇ αὐτός, πού λέγει

29. Β' Κορ. 6, 12 - 13.

30. Β' Κορ. 6, 11.

31. Γεν. 9, 27.

ταῦτα Ποία ἡ αἰτία τοῦ τοιοῦτου πλατυσμοῦ; ἢ χάριν τῆς ἀληθείας, διατὶ καὶ καθόλου νὰ πλατυνθῇ; Διότι ἐκεῖνο, ποῦ δὲν μένει τὸ αὐτὸ ἀμετάβλητον, ἀλλ' ὕστερον πλατύνεται, πρέπει νὰ ἔχη ἀναγκαίως καὶ τὴν αἰτίαν, λόγῳ τῆς ὁποίας ἐπλατύνθη. Λοιπὸν, ἐὰν μὲν διὰ νὰ ὑπάρχη μαζί με αὐτὸν Λόγος καὶ Πνεῦμα, εἶναι περιττὸν τὸ νὰ λέγῃ, πρῶτον Μονάς, καὶ ὕστερον ἐπλατύνθη. Διότι ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα δὲν ἦλθον εἰς τὸ εἶναι ὕστερον, ἀλλ' ὑπῆρχον αἰωνίως, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἄλογος ὁ Θεός, ὡς λέγουν οἱ Ἀρειανοί. Ὡστε, ἐὰν ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπάρχουν αἰωνίως, αἰωνίως ἦτο πλατεῖα ἡ θεότης καὶ δὲν ἦτο πρῶτον Μονάς. Ἐὰν δὲ ἐπλατύνθη ὕστερα, ὕστερα ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ ὁ Λόγος. Ἐὰν δὲ χάριν τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐπλατύνθη, καὶ τότε ἐγίνε Τριάς. Ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲν ἦτο Τριάς. Θὰ φανῇ δὲ ὅτι ὁ Πατὴρ ἐγίνε καὶ σὰρξ, ἐὰν δηλαδὴ αὐτός, ἐνῶ ἦτο Μονάς, ἐπλατύνθη εἰς ἄνθρωπον. Καὶ συνέβη λοιπὸν νὰ εἶναι Μονάς καὶ σὰρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα, ἐὰν δηλαδὴ αὐτός ἐπλατύνθη. Καὶ τότε θὰ εἶναι μόνον κατ' ὄνομα Τριάς. Ἐὰν δὲ ἐπλατύνθη διὰ νὰ δημιουργήσῃ, τοῦτο εἶναι ἄτοπον. Διότι ἦτο δυνατόν καὶ ἐὰν ἔμενε Μονάς νὰ δημιουργήσῃ τὰ πάντα, διότι δὲν ἔλλειπεν ἀπὸ τὴν Μονάδα ὁ πλατυσμὸς, οὔτε ἦτο ἀδύνατος πρὶν νὰ πλατυνθῇ. Διότι οὐ μόνον εἶναι ἄτοπον ἀλλὰ καὶ ἀσεβὲς θέβαια νὰ νοῇ καὶ νὰ λέγῃ κανεὶς τοῦτο διὰ τὸν Θεόν. Θὰ ἀκολουθήσῃ δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Διότι ἐὰν ἐπλατύνθη διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ δημιουργήσῃ τὴν κτίσιν, ἕως ὅτου δὲ ἦτο Μονάς, δὲν ὑπῆρχεν ἡ κτίσις· πάλιν δὲ θὰ συμβῇ νὰ ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὸν πλατυσμὸν εἰς τὴν Μονάδα ἀφοῦ συντελεσθῇ ἡ δημιουργία, ὁπότε θὰ ἀναιρεθῇ καὶ ἡ κτίσις. Διότι ἀκριβῶς ὅπως ἐπλατύνθη πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ δημιουργήσῃ, ἔτσι ὅταν παύσῃ ὁ πλατυσμὸς θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ κτίσις.

15. Τοιαῦτα λοιπὸν εἶναι τὰ ἄτοπα, τὰ ὁποῖα θὰ προκύψουν ἀπὸ τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ἡ Τριάς πλατύνεται. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοί, ποῦ τολμοῦν νὰ λέγουν τοῦτο, διαairoῦν Λόγον καὶ Υἱὸν καὶ λέγουν ὅτι ὁ μὲν Λόγος εἶναι ἄλλος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, καὶ ὅτι ὁ μὲν Λόγος εἶναι πρῶτος κατὰ σειράν ὑπαρξεως, καὶ ἔπειτα ὁ Υἱός, ἃς ἴδωμεν καὶ περὶ αὐτῶν. Διαφέρει δὲ ἡ τόλμη μεταξύ των. Διότι οἱ μὲν λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἀνέλαθεν ὁ

Σωτήρ, αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός, οἱ δὲ ἄλλοι καὶ τὰ δύο μαζί, καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος ἔγινεν Υἱός ὅταν οἱ δύο ἡνώθησαν εἰς ἓν. "Ἄλλοι δὲ πάλιν εἶναι ἐκεῖνοι, πού λέγουν ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος τότε ἔγινεν Υἱός, ὅταν ἐνηνθρώπησεν. Ἀπὸ Λόγος δηλαδή, λέγουν, ἔγινεν Υἱός, ἐνῶ πρωύτερα δὲν ἦτο Υἱός, ἀλλὰ μόνον Λόγος. Καὶ τὰ δύο ταῦτα λοιπόν, καὶ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς πλατύνεται καὶ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὸν Υἱόν, εἶναι φρονήματα Στωϊκά. Εἶναι δὲ πάρα πολὺ ἀνόητον τὸ ὅτι ἐνῶ καλοῦν αὐτὸν Λόγον, ἀρνοῦνται ὅτι αὐτὸς εἶναι Υἱός. Διότι ἐὰν μὲν ὁ Λόγος δὲν εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, εὐλόγως θὰ ἤμπορούσαν νὰ ἀρνηθοῦν ὅτι οὗτος εἶναι Υἱός. Ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει, διατί δὲν ἐννοοῦν ὅτι ἐκεῖνο, πού ὑπάρχει ἀπὸ κάποιον εἶναι υἱὸς ἐκείνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ὑπάρχει. "Επειτα, ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ τοῦ Λόγου, διατί καὶ ὁ Λόγος νὰ μὴ εἶναι Υἱός τοῦ Πατρός του; Διότι λέγεται κανεὶς καὶ εἶναι Πατὴρ ἐκείνου, πού εἶναι Υἱός του. Καὶ εἶναι κανεὶς καὶ λέγεται υἱὸς ἐκείνου, πού εἶναι Πατὴρ του. Ἐὰν λοιπόν ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ὁ Λόγος ἤμπορεῖ νὰ εἶναι Υἱός· ἐὰν δὲ ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ, εἶναι εὐνόητον ὅτι καὶ ὁ Λόγος εἶναι Υἱός. Ἐὰν δὲ ὕστερον μὲν ἔγινε Πατὴρ καὶ πρῶτον ἦτο Θεός, τὸ φρόνημα μὲν τοῦτο εἶναι τῶν Ἀρειανῶν. "Επειτα εἶναι ἄτοπον νὰ μεταβάλλεται ὁ Θεός, διότι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικόν τῶν σωμάτων. Ἐὰν δὲ καθὼς ἐν σχέσει πρὸς τὴν κτίσιν ἔγινεν ὕστερον ποιητής, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι ἡ μεταβολὴ εἶναι μεταβολή, πού ἔγινεν ὕστερον εἰς τὰ δημιουργήματα, καὶ ὄχι μεταβολή, πού συνέβη εἰς τὸν Θεόν.

16. Ἐπομένως, ἐὰν μὲν ὁ Υἱός εἶναι ποίημα, ὀρθῶς θὰ ἐλέγετο ὅτι ὕστερον ὁ Θεὸς ἔγινε Πατὴρ αὐτοῦ. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ποίημα ὁ Υἱός, ἄρα ὁ Θεὸς ἦτο πάντοτε Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός πάντοτε Υἱός. Ἐὰν δὲ ὁ Υἱός ἦτο πάντοτε, αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ Λόγος. Διότι ἐὰν ὁ Λόγος δὲν εἶναι Υἱός, θὰ ἤμπορῶσε κανεὶς καὶ τοῦτο νὰ ἀποτολμήσῃ νὰ εἴπῃ· ἢ νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Πατὴρ, ἢ ὅτι ὁ Υἱός εἶναι καλλίτερος ἀπὸ τὸν Λόγον. Διότι, ἐὰν ὁ Υἱός εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός³², κατ' ἀνάγ-

32. Πρβλ. Ἰω. 1, 18.

κην ἢ ὁ Λόγος δὲν ὑπῆρξε πρὸ τοῦ Υἱοῦ· διότι κανένα δὲν ὄν ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ ἐκείνου, πού ὑπάρχει ἐν τῷ Πατρὶ· ἢ ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι ἄλλος καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, τότε ὁ Λόγος θὰ ἦτο ὁ Πατήρ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχει ὁ Υἱός. Ἐὰν ὁμοῦς ὁ Λόγος δὲν εἶναι Πατήρ, ἀλλὰ Λόγος, τότε ὁ Λόγος θὰ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀφοῦ ὁ Υἱός εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός. Διότι, δὲν ἡμποροῦν καὶ οἱ δύο, καὶ ὁ Λόγος καὶ ὁ Υἱός νὰ εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός, ἀλλ' ὁ εἰς πρέπει νὰ εἶναι, καὶ οὗτος εἶναι ὁ Υἱός, πού εἶναι μονογενής. Καὶ πάλιν, ἐὰν ἄλλος εἶναι ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, ὁ Υἱός θὰ εὗρεθῇ νὰ εἶναι καλλίτερος ἀπὸ τὸν Λόγον· διότι κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ὁ Υἱός³³, ὅχι ὁ Λόγος. Ἡ λοιπὸν ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα, ἢ ἐὰν γνωρίζῃ αὐτόν, εἶναι ψεῦδος τό, «Οὐδεὶς γινώσκει». Τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τό, «Ἐκεῖνος, πού θέλει ἐμέ, θέλει τὸν Πατέρα»³⁴, καί, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἴμεθα ἓν»³⁵. Διότι, κατ' αὐτούς, οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι λόγοι τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅχι τοῦ Λόγου. Εἶναι ὁμοῦς φανερόν ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, ὅτι, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ Ἰωάννης, εὐθὺς ὡς ὁ Κύριος ἔλεγεν, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ εἴμεθα ἓν», οἱ Ἰουδαῖοι ἐθάσπασαν λίθους διὰ νὰ τὸν λιθοβολήσουν. Καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς αὐτούς· «Πολλὰ καλὰ ἔργα σὰς ἔδειξα ἀπὸ τὸν Πατέρα· διὰ ποῖον ἔργον ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ μὲ λιθοβολεῖτε;». Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτόν. «Δὲν σὲ λιθοβολοῦμεν διὰ κάποιον καλὸν ἔργον, ἀλλὰ διὰ θλασφημίαν, καὶ διότι σύ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν». Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς αὐτούς· «Δὲν εἶχε γραφῇ εἰς τὸν νόμον σας, ὅτι ἐγὼ εἶπα. Εἰσθε θεοί; Ἐὰν εἶπεν ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι θεοί, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἦλθεν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ διαψευσθῇ ἡ Γραφή· εἰς ἐκείνον, πού ὁ Πατήρ ἐξεχώρισε καὶ ἔχρισεν αὐτόν Μεσσίαν, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, σεῖς λέγετε, ὅτι θλασφημεῖς, ἐπειδὴ σὰς εἶπον· Εἶμαι Υἱός τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν δὲν ἐργάζωμαι τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, μὴ πιστεύετε εἰς ἐμέ. Ἐὰν ὁμοῦς ἐργάζωμαι

33. Πρὸς Ματθ. 11, 27.

34. Ἰω. 14, 9.

35. Ἰω. 10, 30.

αὐτά, καὶ ἂν δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα, διὰ νὰ μάθετε καὶ γνωρίσετε, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ»³⁶. "Ἄν καί, ὅσον πρέπει νὰ ἐννοῶμεν, ἀπὸ ἐκεῖνο, πού εἶναι φανερόν, ὅχι διότι εἶπεν ὅτι εἶμαι Θεός, οὔτε διότι εἶμαι Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ', ἀπὸ τὸ ὅτι «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν».

17. Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, λοιπόν, μὲ τὸ νὰ ἀκούσουν, ἔν, ἐνόμιζον ὅτι οὗτος εἶπε τὸν Θεὸν Πατέρα του συμφωνῶν μὲ τὰ φρονήματα τοῦ Σαβελλίου, ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν ἀσφαλῶς συλλογίζεται μὲν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, διότι, ἂν καὶ ἐγὼ εἶπον Θεόν, σεῖς ἔπρεπε νὰ γνωρίζετε αὐτό, πού ἔχει γραφῇ, Ἐγὼ εἶπα, εἰσθε θεοί. Ἐπειτα ἐπρόσθεσε τὸ, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν», διὰ νὰ κάμῃ σαφές ὅτι μὲ τὴν φράσιν, Ἐν τῷ Υἱῷ, ἐσήμαινε τὴν ἐνότητα αὐτοῦ μὲ τὸν Πατέρα, λέγων, "Ὅτι εἶπον" εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἂν καὶ δὲν εἶπε τοῦτο αὐτολεξεῖ, ἀλλὰ τὴν σημασίαν τοῦ, ἔν ἐσμεν, ἀπέδωκεν εἰς τὸν Υἱόν. Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἔν μὲ τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ἐκεῖνο, πού προέρχεται ἀπὸ αὐτόν. Τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἐκεῖνο, πού προῆλθεν ἀπὸ αὐτόν, παρὰ ὁ Υἱός; Προσθέτει λοιπόν εἰς τὴν συνέχειαν Διὰ νὰ γνωρίζετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Πρὸς τὸν σκοπὸν δηλαδὴ νὰ ἐπεξηγήσῃ καθαρώτερα, τὸ ἔν, δὲν εἶπεν ὅτι εἰς αὐτό εἶναι ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὅποιον αὐτό εἶναι ἔν, ἀλλ' ὅτι με τὸ νὰ εἶπῃ αὐτὸς εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, ἐννοοῦσε τὴν σχέσιν ἐνότητος οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ τὸ ἀχώριστον αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς καὶ τὸν Σαβελλιον ἀνατρέπει μὲ τοῦτο, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶπε δηλαδὴ, Εἶμαι ὁ Πατὴρ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης καὶ τὸν Ἀρειον μὲ τὸ νὰ εἶπε, Ἐν ἐσμεν. Ἐάν λοιπόν εἶναι ἄλλος ὁ Υἱὸς καὶ ἄλλος ὁ Λόγος, δὲν εἶναι ὁ Λόγος ἐκεῖνος, πού εἶναι ἔν μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός. Οὔτε ἐκεῖνος, πού εἶδε τὸν Λόγον, εἶδε τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐκεῖνος, πού εἶδε τὸν Υἱόν. Ἐφ' ὅσον ταῦτα ἀποδεικνύονται ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἢ ὁ Υἱὸς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Λόγον, ἢ ὁ Λόγος δὲν ἔχει τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὸν Υἱόν. Διότι τί εἶναι μεγαλύτερον ἢ τε-

36. Ἰω. 10, 30 - 38.

λειότερον ἀπὸ τό, «Ἐν»³⁷, καὶ ἀπὸ τό, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»³⁸, καὶ ἀπὸ τό, «Αὐτὸς ποὺ θλίπει ἐμέ, θλίπει τὸν Πατέρα»;³⁹ Καὶ ἀληθῶς, οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι λόγοι τοῦ Υἱοῦ. Λέγει λοιπὸν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης· «Ἐκεῖνος, ποὺ θλίπει ἐμέ θλίπει αὐτόν, ποὺ με ἔστειλέ»⁴⁰, καὶ «ἐκεῖνος, ποὺ δέχεται ἐμέ, δέχεται ἐκείνον, ποὺ με ἀπέστειλεν»⁴¹. καὶ, «Ἐγὼ ἦλθον φῶς εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ μὴ μείνη εἰς τὸ σκότος ἐκεῖνος, ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ»⁴², καὶ, «Ἐὰν κανεῖς ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου καὶ δὲν πιστεύσῃ, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ κρίνω αὐτόν, διότι δὲν ἦλθα διὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»⁴³. «Ὁ λόγος μου, τὸν ὁποῖον ἀκούει, ἐκεῖνος θὰ κρίνῃ αὐτόν κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς κρίσεως»⁴⁴. «Ὅτι ἐγὼ πηγαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου»⁴⁵. Ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, λέγει, εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρίνει αὐτόν, ποὺ δὲν ἐφύλαξε τὴν ἐντολήν. «Διότι, λέγει, ἐὰν δὲν εἶχον ἔλθει καὶ δὲν εἶχον ὁμιλήσῃ εἰς αὐτούς, δὲν θὰ εἶχον ἀμαρτίαν· τῶρα δέ, λέγω, δὲν θὰ ἔχουν καμμίαν δικαιολογίαν»⁴⁶ ὅσοι ἤκουσαν τοὺς λόγους μου, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους θερίζουν σωτηρίαν ἐκεῖνοι, ποὺ φυλάσσουν αὐτούς.

18. Λοιπὸν, ἴσως μὲν νὰ εἴπουν μὲ ἀναίδειαν, ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Υἱοῦ ἡ φωνὴ αὕτη, ἀλλὰ τοῦ Λόγου. Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ὁμιλῶν εἶναι Υἱός. Διότι, ἐκεῖνος, ποὺ ὁμιλεῖ ἐδῶ, Δὲν ἦλθον νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ νὰ σώσω αὐτόν, ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν εἶναι ἄλλος, παρὰ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης λέγει προηγουμένως· «Διότι τόσον πολὺ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε παρέδωκεν εἰς θάνα-

37. Ἰω. 10, 30.

38. Ἰω. 14, 10.

39. Ἰω. 14, 9.

40. Πρβλ. Ἰω. 12, 45.

41. Ματθ. 10, 40.

42. Ἰω. 12, 46.

43. Ἰω. 12, 47.

44. Ἰω. 12, 48.

45. Ἰω. 14, 12.

46. Ἰω. 15, 22.

τον τὸν μονογενῆ Υἱὸν του, διὰ νὰ μὴ χαθῇ πᾶς ἄνθρωπος, πού πιστεύει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ αἰώνιον ζωὴν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν του εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ἐκεῖνος, πού πιστεύει εἰς αὐτόν, δὲν κρίνεται, ἐκεῖνος ὅμως, πού δὲν πιστεύει, ἔχει κριθῇ ἀπὸ τώρα, ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτῃ εἶναι ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ οἱ ἄνθρωποι ἠγάπησαν μᾶλλον τὸ σκοτάδι παρὰ τὸ φῶς, διότι ἦσαν πονηρὰ τὰ ἔργα των»⁴⁷. Ἐάν αὐτός, πού λέγει· «Δὲν ἦλθον διὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω αὐτόν», εἶναι ὁ ἴδιος πού λέγει, «Αὐτός, πού θέλει ἐμέ, θέλει αὐτόν, πού μὲ ἔστειλε», ἐκεῖνος δέ, πού ἦλθε νὰ σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ὄχι διὰ νὰ κρίνῃ αὐτόν, εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι φανερόν, ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος, πού λέγει, «Αὐτός πού θέλει ἐμέ, θέλει αὐτόν, πού μὲ ἔστειλε». Καὶ ἀληθῶς, ἐκεῖνος, πού λέγει, «Αὐτός, πού πιστεύει εἰς ἐμέ», καί, «Ἐάν κάποιος ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου, ἐγὼ δὲν κρίνω αὐτόν», αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός, διὰ τὸν ὅποιον λέγει αὐτά, «Ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν δὲν κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἔχει ἀπὸ τώρα κριθῇ, διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, «Καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ κρίσις καὶ καταδίκη, ἐκείνου, πού δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ τὸ φῶς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτό»⁴⁸, δηλαδὴ εἰς τὸν Υἱόν, διότι αὐτὸς εἶναι «τὸ φῶς, τὸ ὅποιον φωτίζει κάθε ἄνθρωπον, πού ἔργεται εἰς τὸν κόσμον»⁴⁹, καὶ ἐφ' ὅσον χρόνον ἦτο ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἦτο φῶς διὰ τὸν κόσμον, καθὼς εἶπεν ὁ ἴδιος· «Ἐφ' ὅσον χρόνον ἔχετε μαζί σας τὸ φῶς, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς διὰ νὰ γίνετε υἱοὶ φωτός»⁵⁰. «Διότι ἐγὼ, λέγω, ἔχω ἔλθει φῶς εἰς τὸν κόσμον»⁵¹.

19. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπεδείχθη καὶ τοῦτο, εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Υἱός. Ἐάν δὲ ὁ Υἱός εἶναι τὸ φῶς,

47. Ἰω. 16 - 19.

48. Πρξλ. Ἰω. 3, 19.

49. Ἰω. 1, 9.

50. Ἰω. 12, 36.

51. Ἰω. 12, 46.

τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδεμία ὑπάρχει ἀντίρρησης, ὅτι ὁ κόσμος ἐγινε διὰ τοῦ Υἱοῦ. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ὁμιλῶν ὁ Εὐαγγελιστὴς διὰ τὸν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, λέγει· «Δὲν ἦτο ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλὰ διὰ νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός»⁵². Διότι, καθὼς προείπομεν, «τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ ὁποῖον φωτίζει κάθε ἄνθρωπον, ποῦ ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον»⁵³ ἦτο αὐτὸς ὁ Χριστός. Διότι, ἐάν ἦτο εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὁ κόσμος ἐγινε δι' αὐτοῦ, κατ' ἀνάγκην λοιπόν, αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ὅτι καὶ τὰ πάντα ἐγιναν δι' αὐτοῦ. Διότι ἡ θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ λέγουν ὅτι ὑπάρχουν δύο κόσμοι, διὰ νὰ ἔχη γίνεῖ ὁ μὲν εἰς δι' Υἱοῦ, ὁ δὲ ἄλλος διὰ τοῦ Λόγου, ἢ, ἐάν ὁ κόσμος εἶναι εἰς καὶ μία ἡ κτίσις, ἐπόμενον εἶναι καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς νὰ εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος πρὶν νὰ ὑπάρξῃ ἡ κτίσις, διότι δι' αὐτοῦ ἐγένεν. Ἄρα λοιπόν, ἐάν, καθὼς διὰ τοῦ Λόγου ἔτσι εἴπωμεν καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγιναν τὰ πάντα, τίποτε δὲν θὰ φανῇ ἀντίθετον πρὸς αὐτά, ἀλλὰ κτίσις, διότι δι' αὐτοῦ ἐγένεν. Ἄρα λοιπόν, ἐάν, καθὼς τό, Ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Λόγος, μὲ τό, Ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Υἱός. Ἐάν δέ, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης δὲν εἶπεν, Ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Υἱός, εἶπουν ὅτι δὲν ἀρμόζουν εἰς τὸν Υἱὸν τὰ τοῦ Λόγου, καιρὸς νὰ εἶπουν ὅτι καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ δὲν ἀρμόζουν εἰς τὸν Λόγον. Ἐπειδὴ ὁμῶς ἀπεδείχθη ὅτι τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁵⁴, εἶναι λόγος τοῦ Υἱοῦ, καὶ τό, «ὁ ὑπάρχων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς»⁵⁵, σημαίνει ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, καὶ τό, «Αὐτός, ποῦ βλέπει ἐμέ, βλέπει ἐκείνον, ποῦ μὲ ἔστειλε»⁵⁶. Ἐν τούτοις, ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου εἶναι ἔργον, ποῦ ἀναφέρεται ἐξ ἴσου εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Λόγον, ὥς εἰς ἓν πρόσωπον διὰ τοῦ ὁποίου ἐγένεν ὁ κόσμος, καὶ ὥς ἐκ τούτου δεικνύεται ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πρὸ τοῦ κόσμου. Διότι εἶναι ἀνάγκη ὁ δημιουργὸς νὰ ὑπάρχῃ πρὶν γίνουν τὰ δημιουργήματα. Καὶ αὐτὸ ποῦ ἐλέγχθη εἰς τὸν Φίλιππον, δὲν ἡμπορεῖ, κατ' αὐτούς, νὰ ἐ-

---

52. Ἰω. 1, 8.

53. Ἰω. 1, 9.

54. Ἰω. 10, 3.

55. Ἰω. 1, 18.

56. Ἰω. 12, 45.

λέχθη ἀπὸ τὸν Λόγον ἀλλ' ἀπὸ τὸν Υἱόν. Διότι, λέγει, ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· «Ἐπὶ τούτων χρόνων εἶμαι μαζί σας, καὶ δὲν με ἐγνώρισες, Φίλιππε; Αὐτός, πού βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δεῖξε εἰς ἡμᾶς τὸν Πατέρα; Δὲν πιστεύεις ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί; Τὰ λόγια, πού ἐγὼ λαλῶ εἰς σᾶς, δὲν λέγω αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ὁ Πατὴρ ὅμως, ὁ ὁποῖος μένει ἐν ἐμοί, αὐτὸς κάμνει τὰ ἔργα. Πιστεύετε εἰς ἐμέ, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί. Ἐάν δὲ δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, τοῦλάχιστον πιστεύσατέ με διὰ τὰ ἔργα μου αὐτά. Ἀληθῶς, ἀληθῶς σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος πού πιστεύει εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα πού ἐγὼ ποιῶ, θὰ κάμῃ καὶ αὐτὸς καὶ θὰ κάμῃ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά, ἐπειδὴ ἐγὼ πηγαίνω εἰς τὸν Πατέρα μου. Καὶ ὅ,τι καὶ ἂν ζητήσετε εἰς τὸ ὄνομά μου θὰ πράξω αὐτό, διὰ νὰ δοξασθῇ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ»⁵⁷. Ἄρα λοιπόν, ἐάν ὁ Πατὴρ δοξάζεται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ ἦτο ἐκεῖνος, πού ἔλεγεν· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί», αὐτὸς καὶ τό, «Ἐκεῖνος πού βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα». Διότι ὁ ἴδιος, πού λέγει αὐτά, φανερώνει τὸν ἑαυτόν του με τὸ νὰ προσθέτῃ, διὰ νὰ δοξασθῇ ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ.

20. Λοιπόν, ἐάν μὲν ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, λέγουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ὁ Λόγος Υἱός, τότε θὰ πρέπη, κατὰ συνέπειαν, ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού εἶναι ἔν αὐτός καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Θὰ ἀναγκασθοῦν δὲ νὰ εἶπουν ὅτι διὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἔχει γίνεи ὁ κόσμος, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού ἦλθεν ὄχι διὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον. ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ αὐτόν, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι, πού ὑπῆρχε πρὶν γίνεи ὁ Ἀβραάμ. Διότι, λέγει, ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς αὐτούς. «Ἀληθῶς, ἀληθῶς λέγω εἰς σᾶς, ὅτι ἐγὼ ὑπάρχω πρὶν νὰ γίνῃ ὁ Ἀβραάμ»⁵⁸. Καὶ πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀτοπον, κατ' αὐτούς, τὸ νὰ λέγῃ ἐκεῖνος, πού κατάγεται ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀ-

57. Ἰω. 14, 9 - 13.

58. Ἰω. 8, 58.

βραάμ, καὶ ἐγεννήθη μετὰ ἀπὸ τεσσαράκοντα δύο γενεάς, ὅτι ὑπάρχει πρὶν ἀκόμη γίνῃ ὁ Ἀβραάμ; Πῶς δὲ νὰ μὴ εἶναι ἄτοπον, ἐὰν ἡ σὰρξ, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτὴ εἶναι ὁ Υἱός, τὸ νὰ λέγῃ κανεῖς ὅτι ἡ σὰρξ αὕτη κατάγεται ἐκ τῆς Μαρίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐγινεν ὁ κόσμος; Πῶς δὲ θὰ εἶπουν καὶ τό, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν; Διότι διὰ τὴν σημάνη ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Υἱοῦ, ἐπρόσθεσε, λέγων, «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν»⁵⁹. Πῶς δέ, ἐὰν δὲν εἶναι ὁ Λόγος Υἱός, ἀλλ' ἄνθρωπος Υἱός, ἡμπορεῖ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον, ἐὰν καὶ ὁ ἴδιος εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον; Ἐὰν δὲ οὗτοι ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ ἐντρέπωνται δι' αὐτά, ποῦ θὰ εἶναι ὁ Λόγος, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ; Ποῖος εἰς τὴν σειρὰν θὰ εἶναι ὁ Λόγος εἰς τὰς σχέσεις του μὲ τὸν Πατέρα, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Πατήρ εἶναι ἓν; Ἐὰν δὲ ὁ ἄνθρωπος εἶναι μονογενής, ποῖος θὰ εἶναι εἰς τὴν σειρὰν ὁ Λόγος; Διότι θὰ ἡμποροῦσε κανεῖς νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι δεύτερος, ἢ ὅτι εἶναι ὑπεράνω ἀπὸ τό, Μονογενής, τοῦτέστιν αὐτός εἶναι ὁ Πατήρ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς εἶναι ὁ Πατήρ, ἔτσι εἰς πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ Μονογενής. Τί δὲ περισσότερον ἔχει ὁ Λόγος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν δηλαδὴ ὁ Λόγος δὲν εἶναι Υἱός; Διότι ἔχει γραφῇ ὅτι διὰ μὲν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος, καὶ εἶναι κοινὴ ιδιότης τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ νὰ δημιουργοῦν τὸν κόσμον· τὸ δὲ προνόμιον τοῦ νὰ βλέπῃ τὸν Πατέρα δὲν ἔχει γραφῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱόν. Καὶ ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου δὲν ἐλέχθη ὅτι θὰ γίνῃ διὰ τοῦ Λόγου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ. Διότι εἶπε, λέγει, ὁ Ἰησοῦς· «Ἐπὶ τόσον χρόνον εἶμαι μαζί σας, καὶ δὲν μὲ ἐγνώρισες ἀκόμη, Φίλιππε; Ἐκεῖνος, ποῦ βλέπει ἐμέ, βλέπει τὸν Πατέρα»⁶⁰. Καὶ δὲν ἔχει γραφῇ ὅτι ὁ Λόγος γνωρίζει τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός. Ἐχει δὲ λεχθῇ ὅχι ὅτι ὁ Λόγος βλέπει τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός.

59. Ἰω. 1, 10.

60. Ἰω. 14, 9.

21. Ἐπὶ πλέον δέ, κατὰ τί ὁ Λόγος συμβάλλει εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας ἡμῶν περισσότερον ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἐάν δηλαδή, κατ' αὐτούς, ἄλλος εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ἄλλος ὁ Λόγος; Διότι ὑπάρχει ἡ ἐντολὴ εἰς ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν ὄχι εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱόν, καθὼς λέγει ὁ Ἰωάννης· «Ἐκεῖνος, πού πιστεύει εἰς τὸν Υἱόν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ἐκεῖνος δέ, ὁ ὁποῖος ἀπιστεῖ εἰς τὸν Υἱόν, δὲν θά ἴδῃ τὴν ζωὴν»⁶¹. Ἐπίσης καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει θεμελιωθῇ ἡ σύστασις τῆς πίστεως ἡμῶν, δίδεται οὐχὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Λόγου, ἀλλ' εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. Ἐάν λοιπόν, κατ' αὐτούς, ἄλλος εἶναι ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, καὶ δὲν εἶναι Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει τὸ βάπτισμα μὲ τὸν Λόγον. Πῶς λοιπόν συνυπάρχει ὁ Λόγος, κατ' αὐτούς, μὲ τὸν Πατέρα, ἐάν δὲν συμπαρίσταται μὲ τὸν Πατέρα, κατὰ τὴν δόσιν τοῦ βαπτίσματος; Ἄλλ' ἴσως θὰ εἶπουν. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς περιλαμβάνεται καὶ ὁ Λόγος. Διατί ὅμως νὰ μὴ περιλαμβάνεται καὶ τὸ Πνεῦμα; Ἡ εἶναι ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος, ἐάν θέθαια δὲν εἶναι Υἱὸς ὁ Λόγος, ὀνομάζεται ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι ἢ μονάς, κατ' αὐτούς, δὲν πλατύνεται πλέον εἰς Τριάδα, ἀλλ' εἰς τετράδα, Πατέρα, καὶ Λόγον, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ λοιπόν ἐντρέπονται νὰ ὁμολογήσουν αὐτά, καταφεύγουν εἰς ἄλλο ἐπιχείρημα καὶ λέγουν ὅτι δὲν εἶναι Υἱὸς ὁ ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ἐφόρεσεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ οἱ δύο, ὁ Λόγος καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι Υἱός, καὶ τὰ δύο δηλαδή εἰς ἓν ἡνωμένα ὀνομάζονται Υἱός, καθὼς αὐτοὶ λέγουν. Ποῖον λοιπόν τὸ αἶτιον, καὶ ποίου εἶναι αἶτιον, καὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο ἔκαμε τὸν ἄλλον Υἱόν; Ἡ, διὰ νὰ εἶπω καθαρώτερα, ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς λέγεται ὁ Λόγος Υἱός; ἢ ἐξ αἰτίας τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ λέγεται Υἱός; Ἡ οὔτε κανὲν ἐκ τῶν δύο δὲν συμβαίνει, ἀλλ' ἡ ἔνωσις καὶ τῶν δύο εἰς ἓν λέγεται Υἱός; Λοιπόν, ἐάν μὲν ὁ Λόγος ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς λέγεται Υἱός, κατ' ἀνάγκην πρέπει ἡ σὰρξ νὰ εἶναι Υἱός, ὅποτε καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἄτοπα ἐκεῖνα, πού προελέχθησαν ὅτι

61. Ἰω. 3, 36.

προκύπτουν ἀπὸ τὸ ὅτι λέγουν τὸν ἄνθρωπον Υἱόν. Ἐὰν δὲ ἕνεκα τοῦ Λόγου ἢ σὰρξ λέγεται Υἱός, ὁ Λόγος καὶ πρὶν ἀκόμῃ ἀναλάβῃ σάρκα ἦτο Υἱός. Διότι πῶς εἶναι δυνατὸν εἰς κάποιον νὰ υἱοποιῇ ἄλλους, ἐὰν αὐτὸς δὲν εἶναι υἱός, καὶ μάλιστα ἐὰν ὑπάρχῃ πατήρ; Λοιπὸν, ἐὰν μὲν υἱοποιεῖ ἄλλους διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὁ ἴδιος πρέπει νὰ εἶναι Πατήρ, ἐὰν δὲ διὰ τὸν Πατέρα, κατ' ἀνάγκην πρέπει ὁ ἴδιος νὰ εἶναι Υἱός, μᾶλλον δὲ νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ Υἱός, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου καὶ οἱ ἄλλοι γίνονται υἱοί.

22. Ἐπειδὴ ἐὰν, μὲ τὸ νὰ μὴ εἶναι αὐτὸς Υἱός, ἡμεῖς εἴμεθα υἱοί, ὁ Θεὸς πρέπει νὰ εἶναι ἰδικός μας Πατήρ, καὶ ὄχι αὐτοῦ. Πῶς λοιπὸν τότε οὗτος κάμνει τὸν Θεὸν ἰδικόν του Πατέρα μᾶλλον, μὲ τὸ νὰ λέγῃ, «Ὁ Πατήρ μου»⁶², καί, «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρός»⁶³; Διότι ἐὰν ὁ Θεὸς εἶναι κοινός δι' ὅλους Πατήρ καὶ ὄχι μόνον αὐτοῦ Πατὴρ, οὔτε αὐτὸς μόνος ἐξηλθεν ἐκ τοῦ Πατρός. Λέγει δὲ κάποτε ὅτι ὁ Πατήρ λέγεται καὶ ἰδικός μας Πατήρ, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐκεῖνος ἔχει ἐνωθῇ μὲ τὴν ἰδικήν μας σάρκα. Διότι δι' αὐτὸ ὁ Λόγος ἔγινε Σάρξ, ἵνα ἐπειδὴ ὁ Λόγος εἶναι Υἱός, ἕνεκα τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς ἡμᾶς, λέγεται ὁ Θεὸς καὶ ἰδικός μας Πατήρ. «Διότι, λέγει, ἀπέστειλε τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, τὸ ὁποῖον φωνάζει, Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ»⁶⁴. Ἄρα λοιπὸν, ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι ἐντὸς ἡμῶν, μὲ τὸ νὰ ἐπικαλῆται τὸν Πατέρα του, κάμνει αὐτὸν νὰ λέγεται καὶ ἰδικός μας Πατήρ. Βεβαίως εἰς τὰς καρδίας ἐκείνων, ποὺ δὲν ζῇ ὁ Χριστός, οὔτε ὁ Θεὸς ἡμπορεῖ νὰ λέγεται Πατήρ αὐτῶν. Λοιπὸν, ἐὰν ἀκριβῶς ἕνεκα τοῦ Λόγου ὁ ἄνθρωπος λέγεται Υἱός, κατ' ἀνάγκην, ἐφ' ὅσον καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως οἱ παλαιοὶ ἐλέγοντο υἱοί, ὁ Λόγος πρέπει καὶ πρὸ τῆς ἐλεύσεώς του πρὸς ἡμᾶς νὰ εἶναι Υἱός. «Διότι, λέγει, ἐγέννησα υἱού»⁶⁵. Καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε: «Ἰδόντες οἱ Υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»⁶⁶. Καὶ εἰς τὴν ᾠδὴν «Δὲν εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Πατήρ σου;»⁶⁷. Ἄρα λοι-

62. Ἰω. 5, 17.

63. Ἰω. 16, 28.

64. Γαλ. 4, 6.

65. Ἦσ. 1, 2.

66. Γεν. 6, 2.

67. Δευτ. 32, 6.

πὸν ὑπῆρχε καὶ ὁ ἀληθινὸς Υἱός, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐλέγοντο καὶ ἐκεῖνοι υἱοί. Ἐὰν δέ, πάλιν κατ' αὐτούς, κανεῖς ἀπὸ τοὺς δύο τούτους δὲν εἶναι Υἱός, ἀλλὰ μόνον ἕνεκα τῆς ἐνώσεως τῶν δύο εἰς ἓνα, κατ' ἀνάγκην κανεῖς ἐκ τῶν δύο δὲν εἶναι Υἱός, λέγω δηλαδή, οὔτε ὁ Λόγος, οὔτε ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ κάποια αἰτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας καὶ ἠνώθησαν, καὶ ἔτσι θὰ προηγηθῇ ἡ αἰτία ἀπὸ τὴν συνένωσιν, ἡ ὁποία κάμνει τὸν Υἱόν. Ἄρα λοιπὸν καὶ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν προϋπῆρχεν ὁ Υἱὸς πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Ὅταν λοιπὸν λέγωμεν αὐτὰ εἰς αὐτούς, οὗτοι θὰ καταφύγουν εἰς ἕτερον ἐπιχείρημα, διὰ νὰ εἴπουν ὅτι οὔτε ὁ ἄνθρωπος εἶναι Υἱός, οὔτε καὶ οἱ δύο μαζί, ἀλλὰ ὁ Λόγος εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀπλῶς Λόγος, ὅταν δὲ ἐνηθρώπησε, τότε ὠνομάσθη Υἱός. Πρὸ τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιφανείας αὐτοῦ, δηλαδή, δὲν ἦτο Υἱός, ἀλλὰ μόνον Λόγος, καὶ καθὼς ἀκριβῶς ὁ Λόγος ἐγινε σὰρξ, ἐνῶ πρωτότερα δὲν ἦτο σὰρξ, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος ἐγινεν Υἱός, ἐνῶ πρωτότερα δὲν ἦτο Υἱός. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνοι φλυαροῦν, τὰ ὁποῖα ὑπόκεινται εἰς καθαρὸν ἔλεγχον καὶ ἀνατροπὴν.

23. Διότι, ἐὰν πράγματι μὲ τὸ νὰ ἐνανθρωπήσῃ ἐγινεν Υἱός, τότε ἡ ἐνανθρώπησις εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν ἐγινεν Υἱός. Καὶ ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶναι αἷτιος, τοῦ ὅτι οὗτος εἶναι Υἱός, ἡ καὶ τὰ δύο μαζί, θὰ συμβοῦν τὰ αὐτὰ ἄτοπα. Ἐπειτα, ἐὰν ἦτο πρωτότερα ἀπλῶς Λόγος, καὶ ὕστερα ἐγινεν Υἱός, θὰ φανῇ ὅτι ὕστερον ἐγνώρισε τὸν Πατέρα, καὶ ὄχι πρωτότερα. Διότι, θεβαίως, δὲν γνωρίζει ὁ Λόγος τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός. «Οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός»⁶⁸. Θὰ συμβῇ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον προσετέθη καὶ ὑπάρχει εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρός, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐγιναν ἓν, καὶ ὕστερον ἀληθεύει τό, «Ὁ ἐώρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα»⁶⁹. Διότι ὅλα αὐτὰ ἐλέχθησαν διὰ τὸν Υἱόν. Ἀπὸ αὐτὰ λοιπὸν θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ εἴπουν· Ὁ Λόγος δὲν ἦτο τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ὄνομα. Οὔτε δηλαδή ὁ Υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν μὲ τὸν

68. Ματθ. 11, 27.

69. Ἰω. 14, 9.

Πατέρα, οὔτε ἐκεῖνος, πού εἶδε τὸν Λόγον ἐβλεπε τὸν Πατέρα, οὔτε ἐντελῶς ἔγινε γνωστός ὁ Πατὴρ εἰς κανένα, διότι ὁ Πατὴρ γίνεται γνωστός διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ ἔτσι ἔχει γραφῇ· «Καὶ εἰς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀποκαλύψῃ αὐτὸν ὁ Υἱός»⁷⁰. Ἐπειδὴ ὁμοῦ δὲν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος Υἱός, οὐδέποτε ἐγνώριζε κανεὶς τὸν Πατέρα. Πῶς λοιπὸν ἐφανερώθη εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ εἰς τοὺς πατέρας; Διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὸ βιβλίον τῶν Βασιλειῶν, «Μὲ τὸ νὰ φανερωθῶ, ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλους τοὺς πατέρας σας»⁷¹. Ἐὰν δὲ ἀπεκαλύφθη ὁ Θεός, εἶναι φανερόν ὅτι ὑπῆρχεν ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος ἀπεκάλυπτεν αὐτόν, καθὼς ὁ ἴδιος λέγει, «Καὶ εἰς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἀποκαλύψῃ αὐτὸν ὁ Υἱός». Εἶναι λοιπὸν ἀσεβὲς καὶ ἀνόητον τὸ νὰ λέγουν, ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος εἶναι ὁ Υἱός. Εἶναι ἄρα χρήσιμον νὰ ἐρωτήσωμεν ἀπὸ ποῦ ἔχουν λάβει τὴν ιδέαν αὐτήν. Λέγουν λοιπὸν, ἐπειδὴ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην δὲν λέγεται τίποτε περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ Λόγου, καὶ διὰ τοῦτο θεσβαιώνουν ὅτι ὁ Υἱός πρέπει νὰ ὑπονοεῖται νεώτερος τοῦ Λόγου, καθόσον οὐδεὶς λόγος γίνεται διὰ τὸν Υἱὸν εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην γίνεται δι' αὐτὸν λόγος. Αὐτὰ λέγουν ἐκεῖνοι μὲ πολλὴν ἀσέβειαν. Διότι πρῶτον μὲν τὸ νὰ διαιροῦν τὰς Διαθήκας κατὰ τρόπον, πού ἡ μία νὰ μὴ ἔχῃ σχέσιν μὲ τὴν ἄλλην εἶναι ἔργον, πού κάμνουν οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν διαφωνοῦν μὲ τὴν Παλαιάν, οἱ δὲ μὲ τὴν Νέαν. Ἐπειτα, κατ' αὐτοὺς, ἔάν τὰ κείμενα, πού ὑπάρχουν εἰς τὴν Παλαιάν εἶναι παλαιωμένα ἀπὸ τὸν χρόνον, τὰ δὲ εἰς τὴν Νέαν εἶναι νεώτερα, καὶ ἀπὸ τὰ γράμματα ὑπολογίζονται οἱ χρόνοι, εἶναι ἀνάγκη πάλιν νὰ εἶναι νεώτερα τὰ, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν»⁷², καὶ τὸ, «Μονογενής»⁷³, καὶ τὸ, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα»⁷⁴, διότι ταῦτα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

70. Ματθ. 11, 27.

71. Πρξλ. Α' Βασιλ. 2, 27.

72. Ἰω. 10, 30.

73. Ἰω. 1, 18.

74. Ἰω. 14, 9.

24. Ἄλλ' ὅμως πράγματι πολλά λέγονται καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὡς παραδείγμα-
τος χάριν εἰς τὸν δεῦτερον Ψαλμὸν τό, «Σὺ εἶσαι Υἱὸς
μου, ἐγὼ σέ ἐγέννησα σήμερον»⁷⁵ καὶ εἰς τὸν ἔνατον
ἢ ἐπιγραφὴ «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυπτῶν τοῦ Υἱοῦ,
Ψαλμὸς εἰς τὸν Δαβίδ»⁷⁶ καὶ εἰς τὸν τεσσαρακροστὸν
τέταρτον, «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ ἐκείνων, ποῦ θὰ ἀλλοιω-
θοῦν, πρὸς τοὺς υἱοὺς Κορέ, εἰς σύνεσιν, ὠδὴ ὑπὲρ τοῦ
Ἀγαπητοῦ»⁷⁷ καὶ εἰς τὸν Ἡσαϊαν, «Θὰ ψάλλω πρὸς τὸν
ἀγαπητόν μου ἄσμα τοῦ Ἀγαπητοῦ εἰς τὸν ἀμπελώνά μου.
Ἀμπελῶν ἔγινε διὰ τὸν ἡγαπημένον μου»⁷⁸. Ὁ δὲ
Ἀγαπητὸς ποῖος ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος παρὰ ὁ Μονο-
γενὴς Υἱός; καθὼς καὶ εἰς τὸν ἑκατοστὸν ἔνατον, «Ἐκ
γαστροῦ σέ ἐγέννησα πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐ-
γῆς»⁷⁹, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσω ὕστερον καὶ εἰς
τάς Παροιμίας «προτοῦ νὰ γίνουν τὰ θουινὰ με γεννῶ
ὁ Πατήρ μου»⁸⁰ καὶ εἰς τὸν Δανιήλ, «Καὶ ἡ ὄψις τοῦ τε-
τάρτου εἶναι ὁμοία μὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ»⁸¹, καὶ ἄλλα
περισσότερα. Ἐάν λοιπὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς συμπεραίνε-
ται ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ Υἱός,
ὁ ὁποῖος καθαρὰ περιγράφεται διὰ πολλῶν εἰς τὴν Πα-
λαιάν Διαθήκην. Ναί, λέγουν, ἔτσι εἶναι, ἀλλὰ αὐτὰ
πρέπει νὰ νοοῦνται προφητικῶς. Ἐπομένως καὶ περὶ τοῦ
Λόγου πρέπει νὰ ὠμίλησεν ἡ Παλαιὰ προφητικῶς. Διό-
τι δὲν πρέπει τοῦτο μὲν νὰ νοῆται ἔτσι, ἐκεῖνο δὲ ἄλ-
λοιῶς. Διότι ἐάν τό, Σὺ εἶσαι Υἱός μου, ἀναφέρεται εἰς
τὸ μέλλον, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τό, «Διὰ τοῦ Λόγου τοῦ
Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν»⁸² ἐπίσης. Διότι δὲν
εἶπεν, ἔγινεν, οὔτε, ἐποίησεν. Ὅτι δὲ τό, ἐστερέωσεν,
εἶπε μὲ τὴν σημασίαν μέλλοντος, φαίνεται ἀπὸ ἓν ἄλλο
χωρίον, ποῦ λέγει· «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε», καὶ ἀμέσως
ἔπειτα· «Καὶ ἔτσι ἐστερέωσε τὴν γῆν, ἡ ὁποία δὲν θὰ

75. Ψαλ. 2, 7.

76. Ψαλμ. 9, 1.

77. Ψαλμ. 44, 1.

78. Ψαλ. 5, 1.

79. Ψαλμ. 109, 3.

80. Παροιμ. 8, 25.

81. Δαν. 13, 25.

82. Ψαλμ. 32, 6.

σαλευθῇ»⁸³. Καὶ ἐὰν οἱ λόγοι τοῦ τεσσαρακοστοῦ τετάρτου Ψαλμοῦ· «Υπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ»⁸⁴, ἔχουν σημασίαν μέλλοντος, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὸ προστιθέμενον ἐν συνεχείᾳ, ἦτοι τό, «Ἡ καρδιά μου ἐξέφρασε Λόγον ἀγαθόν»⁸⁵, ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς τὸ μέλλον. Καὶ ἐὰν τό, «Ἐκ γαστρός»⁸⁶, ἀναφέρεται εἰς ἄνθρωπον, ἄρα καὶ τὸ «Ἐκ καρδίας», ἐπίσης. Διότι ἐὰν ἡ γαστήρ εἶναι ἀνθρώπινος, καὶ ἡ καρδιά ἐπίσης εἶναι σωματικὸν ὄργανον. Ἐὰν δὲ τό, ἐκ καρδίας σημαίνει τὸ αἰώνιον, καὶ τό, ἐκ γαστρός, σημαίνει ἐπίσης τὸ αἰώνιον, καὶ ἐὰν ὁ Μονογενὴς εἶναι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς. Διότι τὸ Μονογενὴς καὶ τὸ Ἀγαπητός εἶναι τὸ αὐτό, ὅπως τό, «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»⁸⁷. Διότι δὲν εἶπε τό, Ἀγαπητός, μὲ σκοπὸν νὰ κάμῃ φανεράν τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην του, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι μισεῖ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἔκαμνε φανερόν δι' αὐτοῦ τὸ ὅτι οὗτος εἶναι Μονογενής, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὸς μόνος εἶναι ἐξ αὐτοῦ. Καὶ εἰς τὸν Ἀθραάμ λοιπὸν, μὲ τὸ νὰ θέλῃ ὁ Λόγος νὰ σημανῇ τὴν ιδιότητα τοῦ μονογενοῦς, λέγει· «Πρόσφερε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν»⁸⁸. Ἦτο δὲ εἰς πάντας γνωστὸν ὅτι ἐκ τῆς Σάρρας ἐγεννήθη μόνος Υἱὸς ὁ Ἰσαάκ. Ὅθεν ὁ Λόγος εἶναι Υἱός, ὅχι διότι ἐγίνεν ἢ ὠνομάσθη Υἱὸς ὕστερον, ἀλλὰ διότι εἶναι πάντοτε Υἱός. Διότι ἐὰν δὲν εἶναι Λόγος, οὔτε Υἱὸς εἶναι. Διότι ἐκεῖνος, ποῦ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι Υἱός. Ποῖος δὲ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, παρὰ μόνον ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος προῆλθεν ἐκ τῆς καρδίας καὶ ἐγεννήθη ἐκ γαστρός; Διότι ὁ Πατήρ δὲν εἶναι Λόγος, οὔτε ὁ Λόγος εἶναι Πατήρ· ἀλλ' ὁ μὲν εἶναι Πατήρ, ὁ δὲ Υἱός· καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεννᾶται.

25. Ὁ Ἄρειος λοιπὸν εἶναι μανιακός, διότι λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγίνεν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε οὗτος δὲν ἦτο. Μανιακός εἶναι καὶ ὁ Σαβέλλιος,

83. Ψαλμ. 92, 1.

84. Ψαλμ. 44, 1.

85. Ψαλμ. 44, 2.

86. Ψαλμ. 109, 3.

87. Ματθ. 3, 17.

88. Γέν. 22, 2.

διότι λέγει ὅτι ὁ Πατήρ εἶναι Υἱός, καὶ ἀντιστρόφως ὅτι ὁ Υἱός εἶναι Πατήρ, κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἰς, κατὰ δὲ τὸ ὄνομα δύο· εἶναι δὲ μανιακός, διότι μεταχειρίζεται καὶ παράδειγμα τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος· διότι λέγει, ὅπως ἀκριθῶς εἶναι «διαίρεσις χαρισμάτων, τὸ δὲ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἴδιον»⁸⁹, ἔτσι καὶ ὁ Πατήρ εἶναι μὲν ὁ αὐτός, πλατύνεται ὅμως εἰς Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Εἶναι δὲ τοῦτο γεμᾶτον ἀπὸ ἀτοπίαν. Διότι ἐὰν ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ αὐτὸ θὰ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Πατέρα, ὥστε ὁ Πατήρ νὰ εἶναι Λόγος καὶ Πνεῦμα ἅγιον, πού γίνεται διὰ μὲν τὸν ἕνα Πατήρ, διὰ δὲ τὸν ἄλλον Υἱός, καὶ διὰ τὸν ἄλλον Πνεῦμα, γινόμενος κατὰ τὴν ἀνάγκην ἐνὸς ἐκάστου ὅ,τι ἀρμόζει εἰς τὸν καθένα. Καὶ κατὰ μὲν τὸ ὄνομα Υἱός καὶ Πνεῦμα, κατ' ἀλήθειαν δὲ μόνον Πατήρ. Καὶ μὲ τὸ νὰ γίνεται μὲν Υἱός ἔχει ἀρχήν, παύει δὲ ἀπὸ τοῦ νὰ λέγεται Πατήρ, καὶ ἔγινεν ἄνθρωπος κατ' ὄνομα μόνον, κατ' ἀλήθειαν δὲ οὐδέποτε ἦλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ ψεύδεται μὲν ὅταν λέγῃ, "Εγὼ καὶ ὁ Πατήρ, ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν αὐτὸς εἶναι ὁ Πατήρ· καὶ ὅσα ἄλλα ἀκόμη ἄτοπα ἀκολουθοῦν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Σαβελλίου. Εἶναι δὲ ἐπόμενον νὰ παύσῃ νὰ λέγεται τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν ἡ ἀνάγκη τελειώσῃ. Καὶ ἔπειτα ὅσα ἔγιναν θὰ ἡγγίζαν τὰ ὅρια τῆς ἀστείότητος ἐπεὶδὴ ἀπεδείχθησαν ὅτι ἔλαβον χώραν οὐχὶ κατ' ἀλήθειαν ἀλλὰ μόνον κατ' ὄνομα. "Ὅταν δέ, κατ' αὐτούς, παύσῃ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ, θὰ παύσῃ καὶ ἡ χάρις τοῦ βαπτίσματος, διότι ἐδόθη εἰς ὄνομα Υἱοῦ. Καὶ τότε τί θὰ ἐπακολουθήσῃ ἄλλο παρὰ ὁ ἀφανισμὸς τῆς δημιουργίας; Διότι ἐὰν διὰ νὰ δημιουργηθῶμεν ἡμεῖς ὁ Λόγος ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ πρῶτον, αὐτὸς προῆλθεν εἰς τὸ εἶναι, ἐγίναμεν ἡμεῖς, εἶναι φανερόν ὅτι, ὅταν αὐτὸς ἀναχωρήσῃ εἰς τὸν Πατέρα, καθὼς λέγουν, δὲν θὰ ὑπάρχωμεν πλέον ἡμεῖς. Διότι ἔτσι θὰ εἶναι, καθὼς ἀκριθῶς ἦσαν τὰ πράγματα πρωτύτερα. "Ἐτσι λοιπὸν δὲν θὰ εἴμεθα πλέον, ὅπως ἀκριθῶς δὲν ὑπάρχομεν πρωτύτερα. Διότι ἐφ' ὅσον οὗτος δὲν προέρχεται πλέον εἰς τὸ εἶναι, δὲν θὰ ὑφίσταται πλέον ἡ δημιουργία.

---

89. Α' Κορ. 12, 4.

26. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι ἄτοπα. "Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς δὲν ἔχει ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἶναι μὲ τὸν Πατέρα, κάμνει φανερόν ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν πρώτην Ἐπιστολὴν τοῦ γράφων τὰ ἐξῆς: «Αὐτόν, πού ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, τὸν ὁποῖον ἠκούσαμεν, τὸν ὁποῖον εἶδομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, τὸν ὁποῖον εἶδομεν μὲ προσοχὴν, καὶ αἱ χεῖρές μας ἐψηλάφησαν, αὐτόν ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Λόγος τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ τὴν εἶδομεν, καὶ δίδομεν μαρτυρίαν, καὶ κηρύττομεν εἰς σὰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἡ ὁποία ἦτο μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς»⁹⁰. Ἀφοῦ ἐδῶ εἶπεν, ὅτι ἡ ζωὴ δὲν ἔγινεν, ἀλλ' ἦτο μὲ τὸν Πατέρα, εἰς τὸ τέλος τῆς Ἐπιστολῆς λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ ζωὴ. Γράφει λοιπόν· «Καὶ εἴμεθα μὲ τὸν ἀληθινόν, μὲ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστόν. Οὗτος εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος»⁹¹. Ἐάν δὲ ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ ζωὴ, καὶ αὕτῃ εἶναι μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἐάν ὁ Υἱὸς εἶναι μὲ τὸν Πατέρα, λέγει δὲ ὁ ἴδιος· «Καὶ ὁ Λόγος ἦτο μὲ τὸν Θεόν»⁹², ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα. Ὅπως δ' ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος, ἔτσι ὁ Θεός, ὁ ἴδιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ Πατήρ. Ὁ Υἱὸς ὁμως, κατὰ τὸν Ἰωάννην, δὲν εἶναι Θεὸς ἀπλῶς ἀλλὰ Θεὸς ἀληθινός. Διότι πράγματι, κατ' αὐτόν τὸν ἴδιον, «Καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος»⁹³, καὶ ὁ Υἱὸς ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁹⁴. Ἐπομένως ὁ Υἱὸς Λόγος εἶναι καὶ ζωὴ, ἡ ὁποία εἶναι μὲ τὸν Πατέρα. Πάλιν δὲ ἐκεῖνο, πού ἔχει λεχθῇ ἀπὸ αὐτόν τὸν Ἰωάννην, «Ὁ μονογενὴς Υἱός, πού εἶναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός»⁹⁵, δεικνύει ὅτι ὁ Υἱὸς ἦτο πάντοτε. Διότι ἐκεῖνον, πού ὁ Ἰωάννης λέγει Υἱόν, τοῦτον ὁ Δαθὶδ ὀνομάζει χεῖρα, λέγων· «Διατί δὲν ἐκτείνεις τὴν χεῖρα σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἀπὸ τὸ μέσον τοῦ κόλπου σου»⁹⁶; Ἄρα λοιπόν, ἐάν ἡ χεὶρ εἶναι εἰς τὸν κόλπον, καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι εἰς τὸν κόλπον, ὁ Υἱὸς

90. Α' Ἰω. 1, 1 - 2.

91. Α' Ἰω. 5, 20.

92. Ἰω. 1, 1.

93. Ἰω. 1, 1.

94. Ἰω. 14, 6.

95. Ἰω. 1, 18.

96. Ψαλμ. 73, 11.

πρέπει νὰ εἶναι ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ὁ Υἱός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδημιούργησε τὰ πάντα ὁ Πατήρ. «Διότι, λέγει, ἡ χεὶρ σου ἔκαμεν ὅλα αὐτά»⁹⁷, καί, «ᾠδήγησεν εἰς ἔξοδον τὸν λαόν του διὰ χειρὸς αὐτοῦ»⁹⁸, ἦτοι, διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐάν δὲ καὶ αὕτη εἶναι «ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου»⁹⁹, καὶ πάλιν, «εἰς τὸ τέλος δι' ὅσα θὰ ἀλλοιωθοῦν, ἄσμα ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ»¹⁰⁰. Ὁ Ἀγαπητὸς ἄρα εἶναι ἡ χεὶρ, ποῦ ἡλλοιώθη, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἡ θεία φωνὴ λέγει· «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»¹⁰¹, καὶ ἄρα τό, «αὐτὴ ἡ χεὶρ μου» εἶναι ἴσον μὲ τό, «Οὗτος ὁ Υἱός μου».

27. Ἐπειδὴ δὲ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπαιδεύτους, μὲ τὸ νὰ διαφωνοῦν μὲ τὴν διδασκαλίαν περὶ Υἱοῦ, ἐξευτελίζουν τὸ «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου σὲ ἐγέννησα»¹⁰², ὡς ἐάν τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐκ Μαρίας γέννησιν αὐτοῦ, ἐπειδὴ δηθεὶν δὲν ἀρμόζει νὰ λέγεται ἡ λέξις γαστήρ διὰ τὸν Θεόν, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπωμεν ὀλίγα καὶ δι' αὐτό. Ἐάν μὲν, ἐπειδὴ ἡ γαστήρ εἶναι ἀνθρώπινος ἔννοια, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄσχετος μὲ τὸν Θεόν, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ καρδιά ἔχει ἔννοιαν, ποῦ σημαίνει κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ εἶναι ἐπόμενον αὐτὸς ποῦ ἔχει καρδίαν νὰ ἔχη καὶ γαστέρα. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα, εἶναι ἀνάγκη ἕν ἐκ τῶν δύο ἢ νὰ ἀπορρίψωμεν καὶ τὰ δύο, ἢ πρέπει νὰ ζητήσωμεν καὶ τῶν δύο τὸ ἀληθινὸν νόημα. Διότι καθὼς ἐκ καρδίας προέρχεται Λόγος, ἔτσι καὶ ἐκ γαστρὸς γέννημα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀκούωμεν νὰ λέγεται καρδιά Θεοῦ, δὲν ἐννοοῦμεν αὐτὴν ὡς καρδίαν ἀνθρώπου, ἔτσι καὶ ἐάν ἡ Γραφὴ λέγῃ ἐκ γαστρὸς, δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν αὐτὴν μὲ ἔννοιαν σωματικὴν. Διότι ὑπάρχει συνήθεια εἰς τὴν θείαν Γραφὴν νὰ ὁμιλῇ μὲ ἀνθρωπίνην γλῶσσαν διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὴν σημασίαν τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐννοιῶν. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς ὁμιλῇ περὶ τῆς δημιουργίας λέγει· «Αἱ χεῖρές σου μὲ ἔκαμαν

97. Ἦσ. 66, 2.

98. Πρῶλ. Δευτ. 7, 8.

99. Ψαλμ. 76, 11.

100. Ψαλμ. 44, 1.

101. Ματθ. 3, 17.

102. Ψαλμ. 109, 3.

καὶ μὲ ἔπλασαν»¹⁰³, καί, «Ἡ χεὶρ μου ἔκαμεν ὅλα αὐτά»¹⁰⁴, καί, «Αὐτὸς διέταξε καὶ ἐδημιουργήθησαν»¹⁰⁵. Ἐπομένως κατὰ τὸν πρέποντα τρόπον σημαίνει τὸ καθ' ἓν, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἀρμάζον εἰς αὐτὸν καὶ τὴν γνησιότητα τῆς γεννήσεως, τῆς δὲ δημιουργίας τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς. Διότι ὁ εἰς Θεὸς τὰ μὲν δημιουργήματα κτίζει καὶ δημιουργεῖ τὸν δὲ Υἱὸν γεννᾷ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ Λόγον καὶ σοφίαν. Διότι ἡ γαστήρ καὶ ἡ καρδιά σημαίνουν τὸ ἰδικόν του καὶ τὸ γνήσιον. Διότι ἀληθῶς καὶ ἡμεῖς τὴν μὲν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς ἔχομεν ἐκ γαστρός τῆς μητρὸς ἡμῶν, τὰ δὲ ἔργα ἐργαζόμεθα μὲ τὰς χεῖρας.

28. Τί λοιπὸν σημαίνει, λέγουν, καὶ τό, Πρὸ τοῦ ἄστρου τῆς αὐγῆς; Ἐγὼ θὰ ἡμποροῦσα νὰ ἀπαντήσω, ὅτι ἐάν τὸ πρὸ τοῦ ἄστρου τῆς αὐγῆς σημαίνη τὴν θαυμαστὴν γέννησιν ἐκ τῆς Μαρίας, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐγεννήθησαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἀστέρος. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, ποῦ ἔχει λεχθῇ δι' αὐτόν, τὸ ὁποῖον τάχα ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς αὐτόν, καθ' ὃν χρόνον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εἶναι κοινόν διὰ πολλούς; Ἐπειτα τὸ ρῆμα γεννᾷ διαφέρει εἰς ἔννοιαν ἀπὸ τὸ ἐξάγω. Διότι τὸ μὲν γεννᾷ προϋποθέτει ἀρχὴν καταβολῆς, τὸ δὲ ἐξάγω οὐδὲν ἄλλο σημαίνει, παρὰ ἔξοδον πρὸς τὰ ἔξω πράγματος ποῦ ἤδη ὑπάρχει. Ἐάν λοιπὸν ἡ ἔκφρασις ταιριαζῇ νὰ λέγεται διὰ τὸ σῶμα, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν ὑπάρξεως ὥς ἄνθρωπος τότε, ποῦ οἱ ἄγγελοι ἀνήγγειλον τὴν γέννησιν αὐτοῦ τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τοὺς ποιμένας, ἀλλὰ τότε, ποῦ ὁ ἄγγελος ὠμίλησεν εἰς τὴν Παρθένον. Τότε ὁμοῦς δὲν ἦτο νύξ, διότι δὲν λέγει αὐτό· τοῦναντίον ἦτο νύξ, ὅταν ἐξηλθεν ἀπὸ τὴν γαστέρα. Αὕτῃ εἶναι ἡ διαφορά, ποῦ κάμνει ἡ Γραφή, καὶ λέγει ὅτι ἡ μὲν γέννησις αὐτοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἔγινε πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς, τὴν δὲ κατ' ἄνθρωπον γέννησιν αὐτοῦ ὀνομάζει ἔξοδον ἐκ τῆς γαστρός, ὅπως καὶ εἰς τὸν εἰκοστὸν πρῶ-

103. Ψαλμ. 118, 73.

104. Ψα. 66, 2.

105. Ψαλμ. 148, 5.

τον Ψαλμὸν «Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος, ποῦ μὲ ἔβγαλες ἀπὸ τὴν γαστέρα»¹⁰⁶. Ἐκτὸς τούτου, δὲν εἶπε, πρὶν νὰ ἀνατεῖλῃ ὁ ἑωσφόρος, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸ ἑωσφόρου. Ἐάν λοιπὸν τὸ ρητὸν πρέπει νὰ ληφθῇ μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι σημαίνει τὸ σῶμα, εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ἢ ὅτι τὸ σῶμα ὑπῆρχε πρὸ τοῦ Ἀδάμ, διότι τὰ ἄστρα ὑπῆρχον πρὸ τοῦ Ἀδάμ, ἢ νὰ ἐξακριβώσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ γράμματος, πρᾶγμα ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ πράξωμεν, ἐάν λάθωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν λέγει· «Ἐγὼ εἶμαι τὸ Α καὶ τὸ Ω, καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Μακάριοι ἐκεῖνοι, ποῦ φαρδύνουν τὰς στολάς των, διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ ἔχουν δικαίωμα νὰ λαμβάνουν ζωὴν ἀπὸ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ εἰσελθῶσιν ἀπὸ τὰς πύλας εἰς τὴν πόλιν. Ἐξω θὰ μένουν οἱ ἀναίσχυνοι, καὶ οἱ μάγοι, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ εἰδωλολάτραι, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι ποῦ ἀγαποῦν καὶ ποιοῦν τὸ ψεῦδος. Ἐγὼ ὁ Ἰησοῦς ἔστειλα τὸν ἄγγελόν μου νὰ θεβαιώσῃ αὐτὰ εἰς ὑμᾶς ποῦ ποιμαίνετε τὰς Ἐκκλησίας. Ἐγὼ εἶμαι ἡ ρίζα καὶ ὁ ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς, ὁ πρωῒνός. Καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουν· Ἐλθέ. Καὶ αὐτὸς ποῦ ἀκούει ἅς εἴπῃ· Ἐλθέ. Καὶ ὁ διψῶν ἅς ἔλθῃ· καὶ ἐκεῖνος ποῦ θέλει ἅς λάθῃ δωρεὰν ὕδωρ ζωῆς»¹⁰⁷. Ἐάν λοιπὸν ὁ ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ εἶναι ὁ πρωῒνός λαμπρὸς ἀστὴρ, εἶναι φανερόν ὅτι λέγει ἀστέρα τῆς αὐγῆς τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ὁποίου προὔπῆρχεν τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα, οὕτως ὥστε τὸ νόημα τοῦ Ψαλμοῦ νὰ εἶναι τὸ ἑξῆς: Σὲ ἐγέννησα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου προτοῦ νὰ ἐμφανισθῇς κατὰ σάρκα ὡς ἄνθρωπος. Διότι τό, πρὸ ἑωσφόρου, εἶναι ἴσον πρὸς τό, πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

29. Ὑπάρχουν ἄρα καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν κείμενα, ποῦ ἀναφέρονται φανερά εἰς τὸν Υἱόν, ἃν καὶ εἶναι περιττὸν νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῶν. Διότι ἐάν ἐκεῖνα τὰ κείμενα, ποῦ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Παλαιὰν εἶναι νεώτερα, ἅς εἴπουν ἐκεῖνοι, ποῦ προβάλλουν τοιαύτας ἀντιρρήσεις, εἰς ποῖον σημεῖον τῆς Παλαιᾶς γίνεται λόγος περὶ

106. Ψαλμ. 21, 10.

107. Ἀποκ. 22, 13 - 17.

Παρακλήτου Πνεύματος; Διότι περί ἁγίου Πνεύματος γίνεται λόγος, περί Παρακλήτου ὁμῶς καθόλου. Ὁ ἄρα λοιπὸν ἄλλο εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἄλλος ὁ Παράκλητος, καὶ ὁ Παράκλητος εἶναι νεώτερος, ἐπειδὴ δὲν γίνεται λόγος περί αὐτοῦ εἰς τὴν Παλαιάν; Ἀλλὰ ἄς μὴ κάμνωμεν τὸ λάθος νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι νεώτερον, νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἄλλος ὁ Παράκλητος. Διότι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον καὶ τότε καὶ τώρα ἀγιάζει καὶ παρηγορεῖ ἐκείνους πού δέχονται αὐτό, ὅπως εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Λόγος Υἱὸς ὠδηγοῦσεν εἰς υἰοθεσίαν καὶ τότε τοὺς ἀξίους. Διότι καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Παλαιᾶς ἦσαν υἱοί, οἱ ὁποῖοι ὄχι δι' ἄλλου τινὸς ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγίνοντο υἱοί. Διότι ἐάν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς Μαρίας, κατὰ ποίαν ἔννοιαν οὗτος ἦτο πρὶν ἀπὸ ὅλων, ἐφ' ὅσον πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχον υἱοί; Κατὰ ποίαν δὲ ἔννοιαν εἶναι πρωτότοκος, ἐάν νοῆται χρονικῶς δεύτερος πού ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι ὕστερον ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους; Ἀλλὰ οὔτε ὁ Παράκλητος εἶναι δεύτερος διότι ἦτο πρωτύτερα ἀπὸ ὅλους· οὔτε ὁ Υἱὸς εἶναι νεώτερος διότι «ὁ Λόγος ἦτο ἐξ ἀρχῆς»¹⁰⁸. Καὶ ὅπως τὸ Πνεῦμα καὶ ὁ Παράκλητος εἶναι τὸ αὐτό, ἔτσι εἶναι τὸ αὐτὸ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος· καὶ καθὼς ὁ Σωτὴρ λέγει διὰ τὸ Πνεῦμα «Ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖον ὁ Πατὴρ θὰ στείλῃ ἐν τῷ ὀνόματί μου»¹⁰⁹, ὁμιλεῖ περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, καὶ δὲν διαιρεῖ αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ Ἰωάννης ἐξιστορεῖ τὸ ὅμοιον τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, λέγων· «Καὶ ὁ Λόγος ἐγένε σὰρξ καὶ ἔμεινε μεταξύ μας, καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν του, τὴν δόξαν πού ἔλαβεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα του»¹¹⁰. Διότι καὶ ἐδῶ δὲν ἔκαμε διαστολὴν μεταξύ τῶν δύο, ἀλλὰ ἐπιστοποίησε τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως ἀμφοτέρων. Καὶ καθὼς ὄχι ἄλλος Παράκλητος καὶ ἄλλο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἔτσι δὲν εἶναι ἄλλος Λόγος καὶ ἄλλος Υἱός, ἀλλ' ὁ Λόγος εἶναι Μονογενὴς. Διότι εἵπεν, ὄχι τὴν δόξαν τῆς σαρκός, ἀλλὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ

108. Ἰω. 1, 1.

109. Ἰω. 14, 26.

110. Ἰω. 1, 14.

τούτου τοῦ Λόγου. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποῦ τολμᾷ νὰ διαιρῇ Λόγον καὶ Υἱόν, ἅς διαιρῇ καὶ Πνεῦμα καὶ Παράκλητον. Ἐὰν δὲ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀδιαίρετον, ἀδιαίρετος εἶναι καὶ ὁ Λόγος, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς εἶναι Υἱός, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. Ἡ δὲ λέξις ἀγαπητός καὶ οἱ Ἕλληνες, ποῦ εἶναι εἰδικοί εἰς τὸ νὰ προσδιορίζουν τὰς ἐννοίας τῶν λέξεων, γνωρίζουν ὅτι εἶναι ταυτόσημος μὲ τὸ νὰ εἴπῃ κανεὶς Μονογενής. Διότι ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν δευτέραν ραψωδίαν τῆς Ὀδυσσεΐας του θέτει εἰς τὸ στόμα τῆς τροφοῦ τοῦ Τηλεμάχου, μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Ὀδυσσεύως, τὰ ἑξῆς λόγια πρὸς αὐτόν:

«Τέκνον, πῶς καρφώθηκε στὸ νοῦ σου τέτοια σκέψεις;

Ποῦ σκοπεύεις νὰ πᾶς στὴν ἀπέραντη κι' ἀγνωστη, γῆ.

Σύ, ὁ ἀγαπητός μονογενής; Ὁ θεῖος Ὀδυσσεὺς χάθηκε πιά.

Μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα, σὲ χώρα ξένων ἀνθρώπων»!!!

Ἐπομένως, ὁ μόνος ποῦ ὑπάρχει ἐν τῷ Πατρὶ λέγεται ἀγαπητός.

30. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Σαμοσατέως, μὲ τὸ νὰ διαιροῦν τὸν Λόγον ἀπὸ τὸν Υἱόν, λέγουν ὅτι ὁ μὲν Υἱὸς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ δὲ Λόγος εἶναι ἄλλος, καὶ τοῦτο στηρίζουν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου εἰς τὰς Πράξεις, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος μὲν καλῶς εἶπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐρμηνεύουν. Εἶναι δὲ οἱ λόγοι οὗτοι οἱ ἑξῆς: «Ἀπέστειλε τὸν Λόγον πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ νὰ κηρύξῃ εἰς αὐτοὺς εἰρήνην διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος εἶναι ὁ Κύριος τῶν πάντων»¹¹². Διότι λέγουν· καθὼς ὁ Λόγος ὠμίλησε διὰ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς καὶ εἰς τοὺς προφήτας, «Τάδε λέγει ὁ Κύριος», ἔνθα ἄλλος μὲν ἦτο ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ Κύριος. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντιτίθεται τὸ παράλληλον εἰς τὴν πρώτην πρὸς Κορινθίους: «Ἐνῶ ἀναμένετε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ σᾶς στηρίξῃ μέχρι

111. Ὁμοσ. 6', στ. 363 - 366.

112. Πράξ. 10, 36.

τέλους, ὥστε νὰ εἰσθε ἀκατηγόρητοι κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹¹³. Καθὼς δηλαδὴ δὲν εἶναι ἄλλος ὁ Χριστός, ποὺ θὰ στηρίξη ἡμᾶς κατὰ τὴν ἡμέραν ἄλλου Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος στηρίζει ἐκείνους ποὺ ἀποδέχονται τὴν ἡμέραν αὐτοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Πατὴρ ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγίνε σὰρξ, διὰ νὰ κηρύξη ἀφοῦ γίνῃ ἄνθρωπος. Ἀμέσως λοιπὸν προσθέτει Ὁὗτος εἶναι ὁ Κύριος ὅλων· Κύριος δὲ ὅλων εἶναι ὁ Λόγος.

31. «Καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶπεν εἰς τὸν Ἀαρών· Πλησίασε εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ πρόσφερε θυσίαν ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν σου, καὶ τὴν θυσίαν τοῦ ὀλοκαυτώματος ὑπὲρ σοῦ, καὶ κάμε ἐξιλασμὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ τὸν οἶκόν σου, καὶ πρόσφερε τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ καὶ κάμε τὴν προσφορὰν τοῦ ἐξιλασμοῦ δι' αὐτούς, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Μωϋσῆν»¹¹⁴. Ἰδού λοιπὸν ἐδῶ, ἂν καὶ ὁ Μωϋσῆς εἶναι εἷς, αὐτὸς οὗτος ὁ Μωϋσῆς ἐμφανίζεται ὡς νὰ ὁμιλῇ δι' ἄλλον Μωϋσῆν, λέγων «Καθὼς ὁ Κύριος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Μωϋσῆν». Καθ' ὁμοίον τρόπον λοιπὸν καὶ διὰ τὸν θεῖον Λόγον, ἐὰν ὁ μακάριος Πέτρος λέγῃ, ὅτι ἀπεστάλη εἰς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ἄλλος μὲν εἶναι ὁ Λόγος, ἄλλος δὲ ὁ Χριστός, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτός, λόγῳ τῆς ἐνώσεως, ποὺ ἐγίνε κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ φιλόανθρωπον πρὸς ἡμᾶς συγκατάθεσιν καὶ ἐνανθρώπησιν. Ἐὰν δὲ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐρμηνεύεται κατὰ δύο τρόπους, δὲν νοεῖται ὁμοίως ὅτι ὁ Λόγος εἶναι χωρισμένος ἀπὸ αὐτόν, σύμφωνα μὲ τὸν θεόπνευστον Ἰωάννην, ποὺ λέγει· «Καὶ ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ, ἔκαμε κατοικίαν του τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐζήσῃ μαζί μας»¹¹⁵. Οἱ ὁπαδοὶ ἄρα τοῦ Σαμοσατέως, μὲ τὸ νὰ ἐρμηνεύουν κακῶς διαστρέφουν τὸ ἀληθινὸν νόημα ἐκείνου, ποὺ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐλέγχθη ἀπὸ τὸν μακάριον Πέτρον, καὶ δὲν στηρίζονται εἰς τὴν ἀλήθειαν¹¹⁶. Διότι

113. Α' Κορ. 1, 7 - 8.

114. Λευϊτ. 9, 7.

115. Ἰω. 1, 14.

116. Πρβλ. Ἰω. 8, 44.

ὁ Χριστὸς νοεῖται κατὰ δύο τρόπους εἰς τὴν θείαν Γραφήν, ὅπως ὅταν αὕτη λέγῃ, «ὁ Χριστὸς εἶναι Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»¹¹⁷. Ἐάν λοιπὸν ὁ Πέτρος λέγῃ ὅτι ὁ Λόγος ἀπεστάλη εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἃς ἐννοῶμεν ὅτι τοῦτο σημαίνει τὸν σαρκωθέντα Λόγον, ὁ ὁποῖος ἐφανερώθη εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ, διὰ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὸ ρητόν, «Καὶ ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ»¹¹⁸. Ἐάν ὅμως οὗτοι νοοῦν τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἐνῶ ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Λόγος εἶναι Θεῖος, ὅπως καὶ εἶναι πράγματι, καὶ χωρίζουν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον οὗτος προσέλαβε, καὶ λέγουσιν ὅτι αὐτὸς ἀπεστάλη διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ἀντιφάσκουν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των. Διότι ἐκεῖνοι, πού ἐδῶ χωρίζουν τὸν θεῖον Λόγον ἀπὸ τὴν θείαν ἐνανθρώπησιν, φαίνεται ὅτι σμικρύνουν αὐτὸν ὅταν ἀκούουν ὅτι ἐγίνε σὰρξ, καὶ πρεσβεύουν τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εἰδωλολάτρας, ὡς ἀκριβῶς πιστεύουν, ἐάν θεωροῦν ὅτι κατὰ τὴν θείαν ἐνανθρώπησιν ὁ Λόγος ὑπέστη ἀλλαγὴν.

32. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει ἔτσι, μὴ γένοιτο! Διότι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, πού ὁ Ἰωάννης κηρύττει τὴν ἀκατάληπτον ἔνωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ θνητὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατηγορήθη ἀπὸ ἐκεῖνον, πού εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ἡ αὐτοζωή, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο, πού εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς τὴν Μάρθαν, «Εγὼ εἰμαι ἡ ζωή»¹¹⁹. Ἔτσι καὶ ὅταν ὁ μακάριος Πέτρος λέγῃ, ὅτι ὁ Λόγος ἀπεστάλη διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σημαίνει τὴν θείαν ἔνωσιν. Διότι καθὼς ὅταν ἀκούῃ τό, Ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ, δὲν θὰ νομίσῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ Λόγος, πρᾶγμα πού θὰ ἦτο ἄτοπον, καθὼς προελέχθη, ἔτσι καὶ ὅταν ἀκούῃ τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος ἠνώθη μὲ τὴν σάρκα, ἃς ἐννοῇ τὸ ἐν θεῖον καὶ ἀπλοῦν μυστήριον. Τοῦτο θὰ δείξῃ καθαρώτερα καὶ πέραν πάσης ἀμφισβητήσεως ἀπὸ κάθε λογικῆς σκέψιν τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀνθρώπου αὐτό, πού ἐλέχθη παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου πρὸς αὐ-

---

117. Α' Κορ. 1, 24.

118. Ἰω. 1, 14.

119. Ἰω. 11, 25.

τὴν τὴν Θεοτόκον. Διότι λέγει· «Πνεῦμα ἅγιον θὰ ἔλθῃ ἐπάνω σου καὶ δύναιμι Ὑψίστου θὰ σέ ἐπισκιάσῃ· διὰ τοῦτο καὶ τὸ θεῖον θρέψῃ, πού θὰ γεννηθῇ ἀπὸ σέ, θὰ ὀνομασθῇ Υἱὸς Θεοῦ»¹²⁰. Ἀνοήτως λοιπὸν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Σαμοσατέως χωρίζουν τὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη καθαρὰ ὅτι ἠνώθη μὲ τὸν ἄνθρωπον, πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας. Ἐπομένως δὲν ἀπεστάλῃ διὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπέστειλε δι' αὐτοῦ λέγων· «Πηγαίνετε καὶ διδάξατε ὅλα τὰ ἔθνη νὰ γίνουν μαθηταὶ μου»¹²¹.

33. Τοῦτο εἶναι συνήθεια τῆς Γραφῆς νὰ ἐκφράζεται μὲ λέξεις ἀπλᾶς καὶ ἀπερίττους. Διότι θὰ εὕρῃ κανεῖς εἰς τοὺς Ἀριθμοὺς νὰ λέγωνται τὰ ἑξῆς: Διότι, «λέγει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὸν Μαδιανίτην Ραγουήλ, τὸν πενθερόν τοῦ Μωϋσέως»¹²². Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄλλος ὁ Μωϋσῆς, πού ἔλεγε καὶ ἄλλος ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου ὁ Ραγουήλ ἦτο πενθερός, ἀλλ' εἰς ἦτο ὁ Μωϋσῆς. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὀνομάζεται ὁμοίως καὶ σοφία καὶ δύναιμι, καὶ δεξιὰ, καὶ θραχίῳ, καὶ τὰ ὅμοια, καὶ ἐὰν ἀπὸ ἀγάπῃν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐγινεν ἐν μὲ ἡμᾶς, μὲ τὸ νὰ περιβλήθῃ τὴν ἀπὸ τῆς Μαρίας ἀναμάρτητον ἀνθρωπίνην φύσιν ἡμῶν, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ἠνώθη ὑποστατικῶς. Ἐπομένως αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ τὰ ἄλλα ὀνόματα, ὅσα κατὰ φυσικὸν λόγον ἔχει, ὡς ἀρμόζοντα εἰς αὐτόν. Διότι τὸ νὰ εἶπῃ ὁ Ἰωάννης ὅτι ὁ μὲν Λόγος ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὅτι οὗτος ἦτο μὲ τὸν Θεόν, καὶ ὁ ἴδιος ἦτο Θεός, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγιναν, καὶ χωρὶς αὐτόν δὲν ἐγινε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐγιναν¹²³, ἀποδεικνύει φανερά ὅτι καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἐὰν λοιπὸν οὗτος, ἀφοῦ ἀνέλαθε ἐπάνω τοῦ τὸν ἄνθρωπον πού εἶχε γίνεαι ἀδύνατος, ἀνακαινουργῶναι αὐτόν πάλιν διὰ μέσου τῆς θεθείας ἀνακαινίσεως αὐτοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ διαμένῃ μονίμως ἀτελεύτητος, καὶ διὰ τοῦτο ἐνώνεται μὲ αὐτόν, διὰ νὰ τὸν ἀνεθάσῃ εἰς τὸν θεῖον

120. Λουκ. 1, 35.

121. Ματθ. 28, 19.

122. Ἀριθ. 10, 29.

123. Ἰω. 1, 1 - 3.

προορισμόν του, πῶς εἶναι δυνατόν εἰς αὐτοὺς νὰ λέγουν ὅτι ὁ Λόγος ἀπεστάλη διὰ μέσου τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, καὶ νὰ συγκαταριθμοῦν μετὰ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, λέγων δηλαδὴ τοὺς προφήτας, πού ἀπεστάλησαν παρ' αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου τῶν ἀποστόλων; Καὶ πῶς ὁ Χριστὸς ἡμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἀπλοῦς ἄνθρωπος; Διότι μετὰ τὸ νὰ εἶναι ἡνωμένος μετὰ τὸν Λόγον εὐλόγως ὀνομάζεται Χριστὸς, καὶ Υἱὸς Θεοῦ, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁ ἐμπνευσμένος ἄνωθεν προφήτης διεκήρυξε τὴν πατρικὴν τοῦ ὑπόστασιν καὶ εἶπε· «Καὶ θὰ ἀποστείλω τὸν Υἱόν μου τὸν Χριστόν»¹²⁴ καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός»¹²⁵. Διότι ἀφοῦ ἐπραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, εὐλόγως ὑπέδειξεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, πού εἶπεν ὅτι θὰ ἀποστείλῃ.

34. Ἄς ἐννοῶμεν λοιπὸν ὁμοῦ καὶ τὰ δύο, Χριστόν τὸν θεῖον Λόγον ἡνωμένον ἐν τῇ Μαρίᾳ μετὰ τὸν ἄνθρωπον, πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, διότι μέσα εἰς τὴν μήτραν αὐτῆς ὁ Λόγος διέπλασε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ οἴκον, καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς, μᾶλλον δὲ καὶ κατὰ θεϊότερον τρόπον, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁ Σολομὼν λέγει· «Ἡ σοφία ἔκτισε διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ οἴκον»¹²⁶, τὸν ὁποῖον καὶ ὁ ἀπόστολος ἐρμηνεύει, λέγων· «τοῦ ὁποῖου ἡμεῖς εἴμεθα οἶκος»¹²⁷, καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὀνομάζει ἡμᾶς ναόν¹²⁸, καθόσον ἀρμόζει εἰς τὸν Θεὸν νὰ κατοικῇ εἰς ναόν, καὶ τοῦ ὁποῖου τὴν εἰκόνα διέταξε διὰ τοῦ Σολομῶντος τὸν παλαιὸν λαὸν νὰ οἰκοδομήσῃ μετὰ λίθους. Ὅθεν, ὅταν ἐφανερῶθῃ ἡ ἀλήθεια, ἔπαυσεν ἡ εἰκὼν. Διότι ἐπειδὴ οἱ ἀχάριστοι ἠθέλησαν νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἡ εἰκὼν εἶναι ἡ ἀλήθεια, καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν ἀληθινὴν κατοικίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἔνωσιν ἡμεῖς χωρὶς ἀμφιβολίας πιστεύομεν, δὲν ἠπείλησεν αὐτούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι αὐτοὶ θὰ τολμήσουν ἔγκλημα εἰς θάρος των, εἶπεν εἰς αὐτούς· «Κρημνί-

124. Πρβλ. Πράξ. 3, 20.

125. Ματθ. 3, 7.

126. Παρμ. 9, 1.

127. Ἑβρ. 3, 6.

128. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 16.

σατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀνεγείρω αὐτόν»¹²⁹, καὶ ἔτσι ἀπέδειξε σαφῶς ὁ Σωτὴρ μας ὅτι αὐτά, ποὺ σχεδιάζονται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχουν τὰ σπέρματα τῆς διαλύσεώς των εἰς τοὺς ἰδίους. «Διότι ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσῃ οἶκον καὶ ἐὰν δὲν φυλάξῃ πόλιν, ματαίως ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες τὸν οἶκον, καὶ ἡγρύπνησαν οἱ φυλάσσοντες τὴν πόλιν»¹³⁰. Τὰ ἔργα λοιπὸν τῶν Ἰουδαίων διελύθησαν, διότι ἦσαν σκιά, τὰ δὲ ἔργα τῆς Ἐκκλησίας ἐδραιώθησαν, διότι ἔχουν θεμελιωθῇ ἐπάνω εἰς τὸν θράχον, «καὶ αἱ πύλαι τοῦ ἄδου δὲν θὰ καταβάλουν αὐτήν»¹³¹. Ἐκεῖνοι ἦσαν, ποὺ εἶπον· «Πῶς σύ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν;»¹³². Ἐκείνων μαθητὴς εἶναι ὁ Σαμοσατεύς· ἐπομένως εἶναι φυσικὸν νὰ ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν ἐμάθομεν ἔτσι διὰ τὸν Χριστόν, ἐὰν θεσβαίως ἠκούσαμεν αὐτόν καὶ ἐδιδάχθημεν παρ' αὐτοῦ «πῶς νὰ ἀποθάλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος φθείρεται, σύμφωνα μὲ τὰς ἀπατηλὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἐνδυθῶμεν τὸ νέον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀνακαινισθῇ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ ζῇ μὲ δικαιοσύνην καὶ μὲ ἀληθινὴν ἀγιότητα»¹³³. Καὶ κατὰ τοὺς δύο λοιπὸν τρόπους ἃς νοῆται εὐσεβῶς ὁ Χριστός.

35. Ἀλλ' ἐὰν ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα καλῇ μὲ τὸ ὄνομα Χριστός, καθὼς ὅταν ὁ μακάριος Πέτρος λέγῃ πρὸς τὸν Κορινθίον, ὅταν ἐδίδασκεν· «Ἰησοῦν τὸν καταγόμενον ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ, τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἔχρισε μὲ ἅγιον Πνεῦμα»¹³⁴· καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, «Ἰησοῦν τὸν καταγόμενον ἐκ Ναζαρέτ, ἄνθρωπον, ποὺ ἀπεδείχθη εἰς σᾶς μὲ πολλὰ θαύματα»¹³⁵· καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, «Δι' ἀνδρὸς τὸν ὁποῖον ὠρίσε, μὲ τὸ νὰ δώσῃ εἰς ὅλους πίστιν, ἀφοῦ ἀνέστησεν

129. Ἰω. 2, 19.

130. Ψαλμ. 126, 1.

131. Ματθ. 16, 18.

132. Πρβλ. Ἰω. 10, 33.

133. Πρβλ. Ἐφ. 4, 20 - 24.

134. Πράξ. 10, 38.

135. Πράξ. 2, 22.

αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν»¹³⁶. Εὐρίσκομεν δὲ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γραφῆς ὅτι ἡ προβολὴ καὶ ἡ ἀποστολὴ εἶναι ταυτόσημοι μὲ τὸ χρίσμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἡμπορεῖ νὰ μάθῃ ὁποῖος θέλει, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφωνία εἰς τοὺς λόγους τῶν ἀγίων, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον ἕκαστος ὀνομάζει τὴν ἔνωσιν ποῦ ἐγίνε τοῦ Θεοῦ Λόγου μὲ τὸν ἐκ τῆς Μαρίας ἄνθρωπον, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν ἄλλοτε μὲν χρίσιν, ἄλλοτε δὲ ἀποστολὴν καὶ ἄλλοτε προβολὴν (ἀνάδειξιν). Ἐκεῖνο λοιπὸν, ποῦ λέγεται παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου εἶναι ὀρθόν, καὶ διακηρύσσει ἀληθινὴν τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς χωρὶς νὰ χωρίζῃ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τὸν ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθέντα ἄνθρωπον· μὴ γένοιτο! Διότι πῶς ἡμπορεῖ νὰ ἀμφιβάλλῃ ἐκεῖνος, ποῦ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἤκουσε τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν»¹³⁷, καί, «Ἐκεῖνος ποῦ εἶδεν ἐμέ, εἶδε τὸν Πατέρα»¹³⁸; Διὰ τοῦ ὁποίου ἀνθρώπου καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίσης, ὅταν, ἐνῶ αἱ θύραι ἦσαν κλεισταί, εἰσῆλθεν ἐπὶ παρουσίᾳ ὁλοκλήρου τῆς ὁμάδος τῶν ἀποστόλων, ὅτε καὶ διέλυσε κάθε δυσπιστίαν ποῦ ἡμποροῦσε νὰ γεννηθῇ ἐξ αὐτοῦ μὲ τοὺς λόγους, «Ψηλαφήσατέ με, καὶ θεβαιωθῆτε, ὅτι δὲν βλέπετε πνεῦμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστέα, καθὼς βλέπετε ἐμέ νὰ ἔχω»¹³⁹. Καὶ δὲν εἶπεν, Αὐτὸν ἐδῶ, ἢ, τὸν ἄνθρωπον μου, τὸν ὁποῖον ἀνέλαθα, ἀλλ' ἐμέ. Ἐπομένως ὁ Σαμοσατεὺς δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ εὕρῃ καμμίαν συγχώρησιν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς κακοδοξίας τοῦ ἀπὸ τὰς τόσας πολλὰς μαρτυρίας ποῦ ἀποδεικνύουν τὴν ἔνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν Λόγον, ὁ ὁποῖος μεταφέρει πρὸς ὅλους τὴν χαροποιὸν εἶδησιν καὶ πληροφορεῖ ἡμᾶς μὲ τὸ νὰ φάγῃ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ψηλάφησιν, ἢ ὁποῖα μάλιστα καὶ ἐγίνε τότε. Διότι ἀναμφιβόλως ἐκεῖνος, ποῦ ἔδωκε τὴν τροφήν, ἢ αὐτοί, ποῦ ἔδωσαν αὐτὴν εἰς αὐτόν, ἠγγισαν τὰς χεῖράς του. Διότι, λέγει ἡ Γραφή, «Ἐδωσαν εἰς αὐτὸν τεμάχιον ἐψημένου ἰχθύος, καὶ κηρήθραν μὲ μέλι, καὶ ἀφοῦ ἔφαγεν ἐνώπιον αὐ-

136. Πράξ. 17, 31.

137. Ἰω. 10, 30.

138. Ἰω. 14, 9.

139. Λευκ. 24, 30.

τῶν, ἔλαβε τὰ ὑπόλοιπα καὶ ἔδωκεν αὐτὰ εἰς αὐτούς¹⁴⁰. Ἰδοὺ λοιπόν, ἂν καὶ ὄχι ὅπως ὁ Θωμᾶς ἐψηλάφησεν αὐτόν, ἀλλ' ὅμως δι' ἄλλου τρόπου παρέσχεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θεθαίωσιν, μὲ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ψηλαφηθῇ παρ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ θέλῃς νὰ ἴδῃς καὶ τὰς πληγὰς του, μάθε ἀπὸ τὸν Θωμᾶν, πρὸς τὸν ὁποῖον εἶπε· «Φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε αὐτὴν εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ φέρε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ βλέπε τὰς χεῖράς μου»¹⁴¹. Μὲ τὸ νὰ ὀνομάζῃ δὲ ὁ Θεὸς Λόγος ἰδικὴν του πλευράν καὶ ἰδικὰς του χεῖρας, ὀνομάζει ἰδικόν του καὶ ὅλον τὸν ἑαυτόν του, ὡς ἄνθρωπον καὶ Θεὸν μαζί, τώρα μὲν παρέχων εἰς τοὺς ἁγίους ἀκούη καὶ τὴν αἰσθητὴν γνῶσιν τοῦ Λόγου διὰ μέσου τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἀπὸ τὴν ἀκώλυτον εἰσοδὸν αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν, καίτοι αἱ θύραι ἦσαν κλεισταί¹⁴², ἀμέσως δὲ ἔπειτα μὲ τὸ νὰ παρουσιασθῇ μαζί μὲ τὸ σῶμα εἰς τὸ μέσον των, παρέσχεν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν πλήρη θεθαλιότητα. Ταῦτα ἅς λέγωνται ἀναλόγως τῆς περιπτώσεως πρὸς τοὺς πιστοὺς διὰ νὰ στερεώνωνται εἰς τὴν πίστιν καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους πρὸς διόρθωσίν των.

36. Ὡς διορθωθῇ λοιπόν καὶ ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, ἀφοῦ ἀκούσῃ προσεκτικὰ τὴν φωνήν, πού ὁ ἴδιος εἶπεν· «Τὸ σῶμά μου»¹⁴³ καὶ ὄχι ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Χριστὸς ἐκτὸς ἐμοῦ ὁ ὁποῖος εἶμαι ὁ Λόγος, ἀλλ' αὐτὸς μαζί μὲ ἐμέ, καὶ ἐγὼ μαζί μὲ αὐτόν. Διότι ἐγὼ ὁ Λόγος εἶμαι τὸ χρίσμα, καὶ ἐκεῖνο πού ἐχρίσθη ἀπὸ ἐμέ εἶναι ὁ ἄνθρωπος· Ἄνευ ἐμοῦ λοιπόν δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ Χριστός, ἀλλὰ μόνον ὅταν εἶναι μαζί μὲ ἐμέ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. Ἐπομένως ἡ μνεῖα τῆς ἀποστολῆς τοῦ Λόγου σημαίνει τὴν ἔνωσιν τοῦ Λόγου μὲ τὸν ἐκ τῆς Μαρίας Ἰησοῦν, πού σημαίνει Σωτήρ, ὄχι δι' ἄλλον τινὰ λόγον, παρὰ μόνον λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχει ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεὸν Λόγον. Γὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει καὶ τὸ ρητὸν τοῦτο μὲ τὸ «Ὁ πέμψας με Πατήρ»¹⁴⁴, καὶ «Δὲν ἤλθα ἀπὸ τὸν ἐ-

140. Πρβλ. Λουκ. 24, 42 - 43.

141. Ἰω. 20, 27.

142. Πρβλ. Ἰω. 20, 19.

143. Μαρτ. 26, 26.

144. Ἰω. 8, 18.

αυτόν μου, ἀλλ' ὁ Πατήρ με ἀπέστειλε»¹⁴⁵. Διότι τὴν ἔνωσιν αὐτοῦ με τὸν ἄνθρωπον, μαζὶ με τὸν ὅποιον ἡνωμένος ἦτο δυνατόν νὰ γίνη σωστὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἀόρατος αὐτοῦ φύσις διὰ μέσου τῆς θλεπομένης ἀνθρωπίνης φύσεως, ὠνόμασεν ἀποστολήν. Διότι ὁ Θεὸς δὲν ἀλλάσσει τόπους διαμονῆς, ὅπως ἡμεῖς, ποὺ κρυπτόμεθα εἰς τόπους, ὅταν οὗτος, μέσα εἰς τὸ σχῆμα τῆς ἰδικῆς μας μικρότητος, ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του μέσω τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐν σαρκί. Διότι πῶς οὗτος θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀλλάξῃ τόπους διαμονῆς, ὅταν ὁ ἴδιος πληροῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; Ἀλλὰ λόγῳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ εἰς τὴν σάρκα οἱ δίκαιοι ὠμίλησαν περὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Ἐπειτα ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς Λόγος καὶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ὁ ἐκ τῆς Μαρίας Θεὸς ἄνθρωπος ὄχι κάποιος ἄλλος Χριστός, ἀλλὰ εἷς καὶ ὁ αὐτός. Ὁ ἴδιος πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὁ ἴδιος ἐπίσης εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς ἐκ τῆς Παρθένου, πρωτύτερα ἀόρατος καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγίας δυνάμεις εἰς τὸν οὐρανόν, τώρα ὁρατὸς λόγῳ τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ με τὸν ὁρατὸν ἄνθρωπον. Λέγω δὲ ὁρατὸς ὄχι κατὰ τὴν ἀόρατον θεότητα αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ μέσου τῆς ἐνεργείας τῆς θεότητος διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τοῦ ὄλου ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον ἀνεκαίνισε διὰ τῆς προσλήψεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἑαυτόν του. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ προσκύνησις, ὁ ὅποιος ἦτο πρωτύτερα, ὑπάρχει καὶ τώρα, καὶ θὰ ὑπάρχῃ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

145. Ἰω. 8, 42.

1910-1911. The following table shows the results of the examination of the specimens.

1. The first specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

2. The second specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

3. The third specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

4. The fourth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

5. The fifth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

6. The sixth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

7. The seventh specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

8. The eighth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

9. The ninth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

10. The tenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

11. The eleventh specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

12. The twelfth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

13. The thirteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

14. The fourteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

15. The fifteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

16. The sixteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

17. The seventeenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

18. The eighteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

19. The nineteenth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

20. The twentieth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

21. The twenty-first specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

22. The twenty-second specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

23. The twenty-third specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

24. The twenty-fourth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

25. The twenty-fifth specimen, a young man, aged 20, was examined on June 1, 1910.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

**Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀδέλφιον Ἐπίσκοπον
καὶ ὁμολογητὴν, κατὰ Ἀρειανῶν.**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἀδελφίου, ὅστις εἰς τὸν τίτλον τῆς ἐπιστολῆς προσαγορεύεται ἐπίσκοπος καὶ ὁμολογητής, ὀλίγα τινὰ γνωρίζομεν.

Ἐκ τοῦ «Πρὸς Ἀντιοχεῖς Τόμου» τοῦ Ἀθανασίου, πληροφορούμεθα ὅτι οὗτος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Σύνοδον τοῦ 362 παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀθανασίου, ἔνθα ὑπογράφεται ὡς ἐπίσκοπος Ὀνούφειος τῆς Λύχων, κειμένης ἐπὶ τοῦ Δέλτα τοῦ Νεῖλου. Προηγουμένως εἶχεν ἐξορισθῇ ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς εἰς τὴν Θηβαΐδα καί, ὡς εἰκάζομεν, λόγῳ τῶν κακώσεων, τὰς ὁποίας ὑπέστη καὶ τὴν ἐξορίαν ἔλαβε καὶ τὴν προσηγορίαν τοῦ ὁμολογητοῦ.

Πρὸς τὸν Ἀδέλφιον τοῦτον ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην περὶ τὸ 370 ἢ 371, ἀπαντῶν εἰς ἐκθεσιν τοῦ Ἀδελφίου (μὴ ἄλλοθεν γνωστήν), εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐξέθετεν εἰς τὸν Ἀθανάσιον τὰ κατὰ τὴν μομφὴν τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τῆς Χριστολογίας τῆς Νικαίας, τῆς ὁποίας ἡ συνέπεια, κατ' αὐτοῦς, ἦτο ἡ προσκύνησις τοῦ κτιστοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐπιστολὴ ἀφιεροῦται εἰς τὴν λεπτομερῆ ἀναίρεσιν τῆς Ἀρειανικῆς Χριστολογίας, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς «καινὴ δυσφημία κατὰ τοῦ Σωτῆρος» (§ 1), ἥτις ἐν τούτοις ἦτο ἀρχικὸν φρόνημα τῶν Ἀρειανῶν, τοῦ ὁποίου τὰ ἔχγη δυνάμεθα νὰ ἀνιχνεύσωμεν, εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Λουκιανοῦ, ἱδρυτοῦ τῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς (Ἐπιφανίου, Ἀγκύρ. 33), καὶ ἡ ὁποία τώρα ἀπετέλει τὴν κυρίαν θάσιν τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Ἀθανάσιος ἐπισημαίνει δι' ὀλίγων τὸ δογματικὸν λάθος τῶν Ἀρειανῶν, ἀντιστρέφει τὴν μομφὴν ἐναντίον των, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ἡ προσκύ-

νησις τοῦ κτίσματος ἀντὶ τοῦ κτίστου κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου καὶ ὅχι ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, τῆς ὁποίας ἀντικείμενον εἶναι οὐχὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι μόνον λαμβάνομεν πλήρη γνῶσιν τῆς θεότητος τοῦ Λόγου καὶ προσκυνούμεν τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν αὐτοῦ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

1. Ἀφοῦ ἀνεγνώσαμεν ὅσα ἐγράφησαν ἀπὸ τὴν θεοσέθειάν σου, ἀπεδέχθημεν τὴν ἀληθῶς γνησίαν εὐσέθειάν σου εἰς τὸν Χριστόν, καὶ πρὸ παντὸς μὲν ἐδοξάσαμεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔχει δώσει εἰς σέ τὴν χάριν ταύτην, ὥστε καὶ τὸ φρόνημα νὰ ἔχῃς ὀρθόν, καὶ νὰ μὴ ἀγνοῇς κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν τὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου, ἐθαυμάσαμεν δὲ τὴν διαστροφήν τῆς διανοίας τῶν αἰρετικῶν, ἐκ τοῦ ὅτι θλέπομεν πῶς οὗτοι ἔχουν πέσει εἰς τόσον μεγάλον θάραθρον ἀσεθείας, ποῦ οὔτε καὶ αὐτὰς τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις νὰ μὴ ἔχουν σώας, ἀλλὰ νὰ ἔχουν ἀπὸ κάθε ἀποψιν ἀρρωστημένην τὴν διάνοιαν. Τὸ ἐγχείρημα δὲ τοῦτο εἶναι ἐμπνευσις μὲν τοῦ διαβόλου, μίμησις δὲ τῶν παρανόμων Ἰουδαίων. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, ἐνῶ ἀπεδεικνύοντο ἀπὸ κάθε ἀποψιν ὅτι ἔσφαλлон, ἐπινοοῦσαν διαφόρους δικαιολογίας ἐναντίον των, μὲ τὸν μόνον σκοπὸν νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Κύριον, καὶ νὰ κάμουν ἔτσι ὥστε αἱ προφητεῖαι νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οὗτοι, ὅταν θλέπουν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ καταδικάζονται ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς καὶ τὴν αἵρεσίν των νὰ γίνεται ἀπὸ ὅλους θδελυκτὴ, γίνονται ἐφευρεταὶ κακῶν, διὰ νὰ μὴ σταματήσουν τὴν πολεμικὴν των πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ διαμείνουν ἀληθῶς Χριστιανομάχοι. Διότι ἀπὸ ποῦ ἐξεπήγασεν εἰς αὐτοὺς τὸ κακὸν τοῦτο; Πῶς ἐτόλμησαν ἀκόμη καὶ νὰ ἐκστομίσουν τὴν νέαν αὐτὴν θλασφημίαν ἐναντίον τοῦ Σωτῆρος; ἀλλὰ, καθὼς φαίνεται, ὁ ἀσεθὴς εἶναι ἀνάξιον ὑποκείμενον καὶ πράγματι ἀποτυχημένον ὡς πρὸς τὴν πίστιν¹. Διότι ἐνῶ πρωύτερα ἠρνοῦντο τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, προσεποιοῦντο ὅτι ἐγνώριζον τοῦλάχιστον τὴν ἐν σαρκὶ ἔλευσιν αὐτοῦ. Τώρα ὁμως θαδίζοντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ χειρότερον, ἐξέπεσαν ἐντελῶς καὶ ἀπὸ τὴν γνώμην των αὐτὴν καὶ ἐγίναν ἀπὸ κάθε ἀποψιν ἄθεοι, ὥστε οὔτε Θεὸν νὰ ὁμολογοῦν αὐτόν, οὔτε νὰ πιστεύουν ὅτι ἐγένεν ἄνθρωπος. Διότι ἐὰν ἐπίστευον,

---

1. Πρ6λ. Β' Τιμ. 3, 8.

δὲν θὰ εἶχον ἐκστομίσει τοιαῦτα, ὥσάν ἐκεῖνα, ποῦ ἡ θεο-
σέδειά σου ἔγραψεν ἐναντίον των.

2. Σὺ μὲν λοιπόν, ἀγαπητέ καὶ ἀληθινὰ περιπόθη-
τε, ἔπραξες ἐκεῖνα ποῦ ἤρμोजον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν
παράδοσιν καὶ εἰς τὴν εὐσέθειαν πρὸς τὸν Κύριον, μὲ τὸ
νὰ ἐλέγξης, καὶ νὰ συμβουλευέσης καὶ νὰ ἐπιτιμήσης τοὺς
τοιούτους ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ ὁμως οὗτοι, διότι ὑποκι-
νοῦνται ἀπὸ τὸν πατέρα των, τὸν διάβολον, δὲν ἐγνώ-
ρισαν οὕτε ἐνόησαν, σύμφωνα μὲ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ
περιπατοῦν μέσα εἰς τὸ σκότος², ὅς μάθουν ἀπὸ τὴν ἰδι-
κὴν σου εὐσέθειαν ὅτι ἡ πλάνη αὐτὴ ἀνήκει εἰς τὸν Οὐα-
λεντίνον, καὶ τὸν Μαρκίωνα, καὶ τὸν Μανιχαῖον, ἐκ τῶν
ὁποίων, οἱ μὲν ἀντὶ τῆς ἀληθινῆς ἐνσαρκώσεως ἐδίδασκαν
τὴν κατὰ φαντασίαν ἐνανθρώπησιν, οἱ δέ, μὲ τὸ νὰ διαι-
ροῦν τὰ μὴ δυνάμενα νὰ διαιρεθοῦν, ἡρνήθησαν τὸ, «Ὁ
Λόγος ἔγινε σὰρξ καὶ ἐσκήνωσε μεταξύ μας»³. Διὰ
λοιπόν, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἔχουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκείνους φρο-
νήματα, νὰ μὴ ἐκληρονόμησαν καὶ τὰ ὀνόματα ἐκείνων;
Διότι εἶναι ἐπόμενον, ἀφοῦ ἔχουν τὴν κακοδοξίαν ἐκεί-
νων, αὐτῶν νὰ ἔχουν καὶ τὰ ὀνόματα, διὰ νὰ ὀνομάζων-
ται εἰς τὸ ἐξῆς Οὐαλεντιανοί, καὶ Μαρκιωνισταί, καὶ Μα-
νιχαῖοι, μήπως ἔστω καὶ ἔτσι, αἰσθανθοῦν ἐντροπὴν λό-
γῳ τῆς δυσσομίας τῶν ὀνομάτων τούτων καὶ ἡμπορέσουν
νὰ ἀντιληφθοῦν εἰς ποῖον θάθος ἀσεβείας ἔχουν κατα-
πέσει. Καὶ δίκαιον μὲν ἦτο νὰ μὴ ἀποκριθῶμεν εἰς αὐ-
τοὺς, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν «Αἵρετι-
κὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραι-
τησέ τον, διότι πρέπει νὰ γνωρίζης ὅτι οὗτος ἔχει δια-
στραφῇ καὶ ἀμαρτάνει καὶ ἔτσι γίνεται αὐτοκατάκρι-
τος»⁴, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ ὁ προφήτης λέγῃ δι' αὐ-
τοὺς· «Ὁ μωρὸς θὰ ὁμιλήσῃ ἀνόητα, καὶ ἡ καρδία αὐ-
τοῦ θὰ διαλογισθῇ τὰ ἀσεβῆ»⁵. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ μέμη-
σιν τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν, περιφέρονται καὶ αὐτοί, «ὥσάν
λέοντες, ζητοῦντες ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀφελεῖς θὰ καταπί-

2. Ψαλμ. 81, 5.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Τίτ. 3, 10 - 11.

5. Ἦσ. 32, 6.

ουν»⁶, ἐφάνη ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀπαντήσωμεν πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου, καὶ νὰ γράψωμεν πρὸς σέ, διὰ νὰ μάθουν οἱ ἀδελφοί, πάλιν ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σου νοουθεσίας, νὰ καταδικάζουν ἀκόμη περισσότερο τὰς πεπλανημένους δοξασίας τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν.

3. Δὲν προσκυνοῦμεν κτίσμα· μὴ γένοιτο! Ἡ πλάνη αὕτῃ εἶναι πλάνη εἰδωλολατρῶν καὶ Ἀρειανῶν. Ἀλλὰ τὸν Κύριον τῆς δημιουργίας, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν. Διότι ἂν καὶ ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου αὕτῃ καθ' ἑαυτὴν εἶναι μέρος τῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ ἔγινε σῶμα Θεοῦ. Καὶ οὔτε τὸ τοιοῦτον σῶμα, ἀφοῦ διαιρέσωμεν αὐτὸ ἀπὸ τὸν Λόγον, προσκυνοῦμεν αὐτό, οὔτε ὅταν θέλωμεν νὰ προσκυνήσωμεν τὸν Λόγον, ἀποχωρίζομεν αὐτὸν μακρὰν τῆς σαρκὸς του. Ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζομεν, καθὼς προείπομεν, τό, «Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ», τοῦτον, καίτοι οὗτος ἐνεδύθη σάρκα ἀνθρωπίνην, ὁμολογοῦμεν Θεόν. Ἐπομένως, ποῖος εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ λέγῃ πρὸς τὸν Κύριον· Ἄφησε μακρὰν σου τὸ σῶμα, διὰ νὰ σέ προσκυνήσω; Ἡ ποῖος εἶναι τόσο πολλὸ ἀσεβής, ὥστε νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτόν, μαζὶ με τοὺς ἄφρονες Ἰουδαίους· «Διατί σύ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν»;⁷ Δὲν ἦτο ὁμοῦς τέτοιος ὁ λεπρός, διότι ἐπροσκυνοῦσε τὸν Θεόν, πού ἦτο εἰς τὸ σῶμα, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο Θεός, ὅταν ἔλεγε· «Κύριε, ἐὰν θέλῃς ἡμπορεῖς νὰ με καθαρίσῃς»⁸. Καὶ οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς ἐνόμισεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα· οὔτε ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἦτο Δημιουργὸς ὅλης τῆς κτίσεως, ἐξηυτέλιζε τὴν σάρκα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐνδυθῇ, ἀλλ' ὅπως εἰς κτιστὸν ναόν, ἐπροσκυνοῦσε τὸν κτίστην τοῦ παντός, καὶ ἐκαθαρίζετο. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἡ γυνή, πού ἔπασχεν ἀπὸ αἱμορραγίαν, ἀφοῦ ἐπίστευσε, καὶ μόνον διότι ἤγγισε τὸ κράσπεδον τοῦ ἐνδύματός του, ἐθεραπεύθη⁹. Καὶ ἡ μὲν θάλασσα, πού ἦτο εἰς κατάστασιν τρικυμίας με ἀφρίζοντα κύματα, μόλις ἤκουσε τὸν σαρ-

6. Πρὸς Α' Πέτρ. 5, 8.

7. Ἰω. 10, 33.

8. Μκτθ. 8, 2.

9. Πρὸς Α' Μκτθ. 9, 20 - 22.

κωθέντα Λόγον, ἔπαυσεν ἀμέσως τὴν θαλασσοταραχήν¹⁰. Ὁ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἐθεραπεύθη ἀπὸ τὸν Λόγον μὲ τὸ πτύσμα τῆς σαρκὸς τοῦ¹¹. Καὶ τὸ ἀκόμη μεγαλύτερον καὶ θαυμαστότερον (διότι ἴσως τοῦτο ἐσκανδάλισε καὶ τοὺς ἀσεβεσιτάτους), καὶ ὅταν ὁ Κύριος ἐκρέματο ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ (διότι ἐκείνου ἦτο τὸ σῶμα, καὶ μέσα εἰς αὐτὸ ἦτο ὁ Λόγος), ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμαξεν, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ παραπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη¹², καὶ πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων, ποὺ εἶχον ἀπαθάνει, ἀνεστήθησαν¹³.

4. Ταῦτα δὲ ἐγιναν τότε, καὶ κανεῖς δὲν ἐτόλμησε οὔτε νὰ σκεφθῇ, καθὼς τολμοῦν τώρα οἱ Ἀρειανοί, ἐὰν πρέπη νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν σαρκωθέντα Λόγον ἄλλὰ ἂν καὶ ἔβλεπον ἄνθρωπον, ἀνεγνώριζον ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ δημιουργὸς αὐτῶν καὶ ἐνῶ ἤκουον ἀνθρωπίνην φωνήν, δὲν ἔλεγον, λόγῳ τοῦ ὅτι αὕτη ἦτο ἀνθρωπίνη, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ τὸυναντίον καὶ ἔτρεμον, καὶ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐγνώριζον ὅτι αὕτη προήρχετο ἀπὸ ἁγίου νάον. Πῶς λοιπὸν οἱ ἀσεβεῖς δὲν φοβοῦνται μήπως, καθὼς δὲν ἐφρόντισαν νὰ ἀποκτήσουν ἀσφαλῆ καὶ ἀληθινὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, παραδοθοῦν εἰς ἀδέξιον νοῦν ὥστε νὰ πράττουν τὰ ἀνάρμοστα;¹⁴ Διότι ἡ κτίσις δὲν προσκυνεῖ τὸ κτίσμα· οὔτε πάλιν ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς ἡρνεῖτο νὰ προσκυνῇ τὸν Κύριον αὐτῆς, ἀλλ' ἔβλεπεν εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τὸν δημιουργὸν αὐτῆς· καὶ εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔκαμπε, καὶ θὰ κάμπτῃ, κάθε γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ κάθε γλῶσσα θὰ ὁμολογήσῃ, ἔστω καὶ ἂν τοῦτο δὲν φαίνεται καλὸν εἰς τοὺς Ἀρειανούς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Κύριος εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς¹⁵. Διότι ἡ σὰρξ δὲν ἔφερεν ἐλάττωσιν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Λόγου· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ, τὸ ἀντίθετον, αὕτη ἐδοξάσθη παρ' αὐτοῦ. Οὔτε, ἐπειδὴ ὁ Υἱός, ποὺ ὑπῆρ-

10. Πρβλ. Ματθ. 8, 26.

11. Πρβλ. Ἰω. 9, 6.

12. Πρβλ. Λουκ. 23, 45.

13. Πρβλ. Ματθ. 27, 51 - 52.

14. Ρωμ. 1, 28.

15. Φιλιπ. 2, 10 - 11.

χεν ἐν μορφῇ Θεοῦ¹⁶, ἀνέλαθε δούλου μορφὴν, ἐστερήθη τῆς θεότητος του· ἀλλὰ, τοῦναντίον, ὁ ἴδιος ἐγένεν ἐλευθερωτὴς κάθε ἀνθρώπου καὶ ὅλης τῆς δημιουργίας. Ἐὰν δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν του διὰ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἐκ γυναικός, τὸ πρᾶγμα τοῦτο δὲν προξενεῖ ἐντροπὴν εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῦναντίον δόξαν καὶ μεγάλην χάριν. Διότι ἐγένεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ θεοποιήσῃ ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐγένεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικός, καὶ ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου, διὰ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του τὴν ἰδικὴν μας πλανηθεῖσαν γέννησιν, καὶ ἔτσι νὰ γίνωμεν εἰς τὸ ἐξῆς γένος ἅγιον, καὶ μέτοχοι θείας φύσεως¹⁷, καθὼς ἔγραψεν ὁ μακάριος Πέτρος. Καὶ ἔτσι ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ ὁ νόμος, ἐπειδὴ ἔλλειπεν ἀπὸ αὐτὸν ἡ δύναμις, λόγῳ τῆς ἀντιστάσεως τῆς σαρκός, ἔκαμεν αὐτὸ ὁ Θεὸς μὲ τὸ νὰ στείλῃ τὸν Υἱὸν του μὲ σῶμα, ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μας ἀμαρτωλὸν σῶμα, καὶ κατεδίκασεν ὥς ἀμαρτωλὴν τὴν ἀμαρτίαν εἰς τὴν ἰδικὴν του σάρκα¹⁸.

5. Τὴν σάρκα λοιπόν, ποῦ προσελήφθη ἀπὸ τὸν Λόγον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ ἀναστήσῃ ὅλους ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, πῶς νὰ μὴ φαίνονται ἀχάριστοι καὶ ἄξιοι παντὸς μίσους ἐκεῖνοι, ποῦ περιφρονοῦν τὴν σάρκα αὐτήν, ἢ ὅσοι ἔνεκα ταύτης κατηγοροῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὡς ποῖημα ἢ κτίσμα; Διότι σχεδὸν φαίνονται ὡς νὰ φωνάζουν πρὸς τὸν Θεόν, λέγοντες· Μὴ ἀποστείλῃς τὸν μονογενῆ Υἱόν σου ἐν σαρκί· μὴ κάμῃς αὐτὸν νὰ λάθῃ σάρκα ἐκ Παρθένου, διὰ νὰ μὴ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀμαρτίαν. Δὲν θέλομεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ σῶμα, διὰ νὰ μὴ ἀναλάβῃ πρὸς χάριν ἡμῶν θάνατον. Δὲν θέλομεν ὁ Λόγος νὰ γίνῃ σὰρξ, διὰ νὰ μὴ γίνῃ μέσῳ αὐτῆς μεσίτης ἡμῶν, διὰ νὰ προσέλθωμεν πρὸς σὲ καὶ κατοικήσωμεν εἰς τὰς οὐρανίους μονάς. "Ἄς κλεισθοῦν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν διὰ νὰ μὴ ἐγκαινιάσῃ ὁ Λόγος σου δι' ἡμᾶς, μὲ τὸ

16. Πρὸς Φιλίπ. 2, 6 - 7.

17. Β' Πέτρ. 1, 4.

18. Ρωμ. 8, 3.

παραπέτασμα τῆς σαρκός του, τὴν ὁδὸν ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐταὶ μὲν εἶναι αἱ φωναὶ τῆς διαβολικῆς τόλμης των, ποὺ προφέρονται ἀπὸ τὴν διεστραμμένην διάνοισιν, ποὺ ἐπενόησαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των. Διότι ἐκεῖνοι, ποὺ δὲν θέλουν νὰ προσκυνοῦν τὸν Λόγον, ποὺ ἐγένεεν ἄνθρωπος, φανερώνουν τὴν ἀχαριστίαν των πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖνοι ποὺ διαιροῦν τὸν Λόγον ἀπὸ τὴν σάρκα του, ἀναγκαίως δὲν πιστεύουν ὅτι γίνεται καμμία λύτρωσις ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, οὔτε κατάργησις τοῦ θανάτου. Ποῦ δέ, διὰ νὰ εἰπώμεν ἔτσι, θὰ εὗρουν καθ' ἑαυτὴν μόνην τὴν σάρκα, τὴν ὁποῖαν ἔλαθεν ὁ Σωτὴρ, διὰ νὰ τολμοῦν καὶ νὰ λέγουν· Δὲν προσκυνούμεν ἡμεῖς τὸν Κύριον μαζὶ μὲ τὴν σάρκα, ἀλλὰ διαιροῦμεν τὸ σῶμα, καὶ μόνον αὐτὸν λατρεύομεν; Ὁ μὲν μακάριος Στέφανος εἶδε τὸν Κύριον εἰς τοὺς οὐρανοὺς νὰ ἴσταται εἰς τὰ δεξιὰ¹⁹. οἱ δὲ ἄγγελοι ἔλεγον εἰς τοὺς μαθητάς «Ἔτσι θὰ ἴδετε αὐτὸν νὰ ἔρχεται πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ποὺ εἶδατε αὐτὸν νὰ πηγαίνει εἰς τὸν οὐρανόν»²⁰. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἶπεν ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Πατέρα· «Θέλω, ἐκεῖ ποὺ εἶμαι ἐγώ, νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ πάντοτε μαζὶ μου»²¹. Καὶ γενικῶς, ἐὰν ἡ σὰρξ εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τὸν Λόγον, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη ὅπως οὗτοι ἀποβάλλουν τὴν πλάνην, καὶ νὰ προσκυνοῦν τοῦ λοιποῦ τὸν Πατέρα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἢ, ἐὰν δὲν προσκυνοῦν οὔτε λατρεύουν τὸν Λόγον, ποὺ ἐφανερώθη εἰς τὴν σάρκα, νὰ ἐκδιώκωνται ἀπὸ παντοῦ καὶ νὰ μὴ συγκαταλέγωνται μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, παρὰ μόνον μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων;

6. Τοιαύτη μὲν λοιπόν, καθὼς προείπομεν, εἶναι ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ τόλμη αὐτῶν, ἡ δὲ πίστις ἡμῶν εἶναι ὀρθή, καθόσον πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Πατέρων καὶ πιστοποιεῖται ἀπὸ τὴν Νέαν καὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, παρὰ μὲν τῶν προφητῶν, οἱ ὁποῖοι λέγουν· «Ἀπόστειλον τὸν Λόγον σου

19. Πρβλ. Πράξ. 7, 55.

20. Πράξ. 1, 11.

21. Ἰω. 17, 24.

καὶ τὴν ἀλήθειάν σου»²², καί, «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος θὰ συλλάβῃ εἰς τὴν κοιλίαν αὐτῆς καὶ θὰ γεννήσῃ Υἱόν, καὶ θὰ καλέσουν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ²³, τὸ ὁποῖον μεταφραζόμενον σημαίνει ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας»²⁴. Τί δὲ σημαίνει τοῦτο, παρὰ ὅτι ἐγεννήθη Θεὸς ἐν σαρκί; Ἡ δὲ ἀποστολικὴ παράδοσις διδάσκει, διὰ μὲν τοῦ μακαρίου Πέτρου, λέγοντος· «Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔπαθεν ἐν σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν»²⁵, διὰ δὲ τοῦ Παύλου, ποῦ γράφει· «Ἡμεῖς ποῦ προσδοκῶμεν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς εὐλογημένης ἐλπίδος καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁶, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν καὶ ἐξαγιάσῃ ἡμᾶς διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰς λαὸν ἐκλεκτόν, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Κατὰ ποῖον τρόπον λοιπὸν ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ὑπὲρ ἡμῶν, ἐὰν δὲν εἶχε φορέσει σάρκα; Διότι μὲ τὸ νὰ προσφέρῃ αὐτὴν εἰς θυσίαν, ἔδωκε τὸν ἑαυτόν του ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀναδεχθῇ εἰς αὐτὴν τὸν θάνατον, καὶ καταργήσῃ τὸν διάβολον, ὁ ὁποῖος εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ κράτος τοῦ θανάτου²⁷. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχαριστοῦμεν πάντοτε τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲν ἀρνούμεθα τὴν χάριν, ποῦ ἔγινε δι' αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς. Διότι ἡ ἐν σαρκὶ ἔλευσις καὶ παρουσία τοῦ Σωτῆρος ἔγινεν ἀπολύτρωσις καὶ σωτηρία ὅλης τῆς κτίσεως. Ὡστε, ἀγαπητέ καὶ περιπόθητε, ὅσοι μὲν ἀγαποῦν τὸν Κύριον, ἅς ἔχουν εἰς τὴν μνήμην των ὅσα ἐδῶ ἔγραψα. Ὅσοι δὲ ἐμειμήθησαν τὸν τρόπον τοῦ Ἰούδα, καὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Κύριον, διὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὸν Καϊάφαν, ἅς διδάχθουν πάλιν ἀπὸ αὐτά, ἐὰν ἴσως θελήσουν, ἐὰν ἴσως ἐντραποῦν, διὰ νὰ διορθωθοῦν. Καὶ ἅς γνωρίζουν ὅτι, ὅταν προσκυνοῦμεν τὸν ἐναθροπήσαντα Κύριον, δὲν προσκυνοῦμεν κτίσμα, ἀλλὰ τὸν Κτίστιν, ὁ ὁποῖος ἐνεδύθη τὸ κτιστὸν σῶμα, καθὼς προείπομεν.

22. Ψαλμ. 42, 3.

23. Ἦσ. 7, 14.

24. Ματθ. 1, 23.

25. Α' Πέτρ. 4, 1.

26. Τίτ. 2, 13.

27. Ἑβρ. 2, 14.

7. Θὰ ἐπιθυμούσαμεν ὅμως ὅπως ἡ εὐλάβειά σου ζητήσῃ νὰ μάθῃ παρ' αὐτῶν τοῦτο· ὅταν ὁ Ἰσραὴλ διετάσσεται νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, ὅπου ἦτο ἡ κιβωτὸς καὶ ἐπάνω ἀπ' αὐτὴν τὰ χερουθὶμ τῆς δόξης νὰ κατασκιάζουν τὸ ἱλαστήριον²⁸, ἐπραττον καλῶς ἢ, τὸ ἀντίθετον, κακῶς; Ἐὰν μὲν λοιπόν, ἐπραττον κακῶς, διατί ἐτιμωροῦντο ἐκεῖνοι, ποὺ ἀμελοῦσαν νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τὸν νόμον τοῦτον; Διότι ἔχει γραφῇ σχετικῶς· «Ὁποιοσδήποτε ἐὰν περιφρονήσῃ τὸν νόμον καὶ δὲν ἀναβῇ, θὰ ἀφανισθῇ ἐκ τοῦ λαοῦ». Ἐὰν δὲ ἐπραττον καλῶς, καὶ μὲ αὐτὸ ἐγίνοντο εὐχάριστοι εἰς τὸν Θεόν, πῶς νὰ μὴ εἶναι ἄξιοι νὰ ἀπολεσθοῦν πολλὰς φορὰς οἱ θέτηλοι καὶ οἱ θρωμερώτεροι ἀπὸ κάθε ἄλλην αἵρεσιν Ἀρειανοί, ἐπειδὴ ἀποδέχονται τὸν παλαιὸν λαὸν ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς ποὺ ἀπέδιδον εἰς τὸν ναόν, δὲν θέλουν ὅμως νὰ προσκυνοῦν τὸν ἐν σαρκὶ Κύριον μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι κατοικεῖ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς ναόν; Καίτοι ὁ παλαιὸς ναὸς ἦτο κατασκευασμένος μὲ λίθους καὶ χρυσόν, ὡσάν τύπος καὶ σκιά. Ὅταν ὅμως ἦλθεν ἡ ἀλήθεια, ἔπαυσε πλέον ὁ τύπος καὶ δὲν ἔμεινε, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, λίθος ἐπὶ λίθου, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ κατεστράφη. Καὶ οὔτε μὲ τὸ νὰ βλέπουν τὸν ναόν, ποὺ ἦτο κατασκευασμένος μὲ λίθους, ἐνόμιζον ὅτι ὁ Κύριος, ποὺ ὠμιλοῦσεν ἐντὸς αὐτοῦ, ἦτο κτίσμα, οὔτε περιφρονοῦσαν τὸν ναόν καὶ ἀναχωροῦσαν μακρὰν διὰ νὰ προσκυνήσουν. Ἀλλ' ἤρχοντο εἰς αὐτὸν καί, σύμφωνα μὲ τὸν νόμον, ἐλάτρευον ἐκεῖ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος παρέδιδε τὰς ἐντολάς του ἀπὸ τὸν ναόν. Ἐνῶ δὲ τοῦτο ἐγίνετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πῶς λέγουν ὅτι τὸ πανάγιον καὶ ἀληθῶς πανσέβαστον σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον ὁ μὲν ἀρχάγγελος Γαβριὴλ εὐηγγελίσθη, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐπλασε²⁹, καὶ ἐγίνεν ἐνδυμα τοῦ Λόγου, δὲν πρέπει νὰ προσκυνῇται; Χεῖρα σωματικὴν ἐξέτεινεν ὁ Λόγος καὶ ἐθεράπευσε τὴν πάσχουσαν ἀπὸ τὸν πυρετόν³⁰, καὶ φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφῆκεν, ὅταν ἀνέστησε τὸν Λάζαρον ἐκ τῶν νεκρῶν³¹.

28. Ἐξρ. 9, 5.

29. Πρβλ. Ματθ. 1, 20.

30. Πρβλ. Λευκ. 4, 39.

31. Πρβλ. Ἰω. 11, 43.

Καὶ πάλιν μετὰ τὸ νὰ ἀπλώσῃ χειῖρας ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν, τὸν μὲν ἄρχοντα, ποῦ ἐξουσιάζει εἰς τὸν ἄέρα, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα ἐνεργεῖ εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ἀνυπακοῆς³², κατέβαλε, καὶ ἐκαθάριζε δι' ἡμᾶς τὴν πρὸς οὐρανούς φέρουσιν ὁδόν.

8. Ἐπομένως, ἐκεῖνος ποῦ ὑβρίζει τὸν ναόν, ὑβρίζει τὸν Κύριον, ποῦ κατοικεῖ εἰς τὸν ναόν, καὶ ἐκεῖνος ποῦ χωρίζει τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀρνεῖται τὴν χάριν ποῦ ἐδόθη εἰς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀσεβέστατοι Ἀρειομανῖται ἅς μὴ νομίζουν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σῶμα εἶναι κτιστόν, καὶ ὁ Λόγος εἶναι κτίσμα, οὔτε, ἐπειδὴ ὁ Λόγος δὲν εἶναι κτίσμα, νὰ ἐξευτελίζουσιν τὸ σῶμα. Διότι πρέπει νὰ θαυμάζῃ κανεὶς τὴν διαστροφὴν τῆς διανοίας των, κατὰ τὸ ὅτι συγχέουσιν καὶ ἀνακατεύουσιν τὰ πάντα καὶ ἐπινοοῦν δικαιολογίας μόνον διὰ νὰ συναριθμοῦν τὸν κτίσιν μετὰ τὰ κτίσματα. Ἄλλ' ἅς ἀκούσουσιν Ἐάν ὁ Λόγος ἦτο κτίσμα, δὲν θὰ ἐπροσλάβανε τὸ κτιστὸν σῶμα, διὰ νὰ ζωοποιήσῃ αὐτό. Διότι ποίαν βοήθειαν ἤμποροῦσε νὰ παράσχῃ τὸ κτίσμα εἰς τὰ κτίσματα, καθ' ἣν στιγμὴν καὶ τὸ ἴδιον ἔχει ἀνάγκην σωτηρίας; Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Λόγος ἦτο ὁ κτίστης, καὶ αὐτὸς ἔγινε δημιουργὸς τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο καὶ ὅταν συνεπληρώθησαν οἱ καθωρισμένοι χρόνοι ἐνεδύθη ὁ ἴδιος τὸ κτιστὸν σῶμα διὰ νὰ δυνηθῇ πάλιν ὁ ἴδιος, ὡς κτίστης αὐτοῦ, νὰ ἀνακαινίσῃ καὶ ἀναστήσῃ αὐτό. Κτίσμα δὲ δὲν ἠμπορεῖ νὰ σωθῇ ἀπὸ κτίσμα, ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἐδημιουργήθησαν τὰ κτίσματα ἀπὸ κάποιου κτίσμα ἐάν ὁ Λόγος δὲν ἦτο κτίστης. Ἐπομένως, ἅς μὴ ἐρμηνεύουν ψευδῶς τὰς θείας Γραφάς καὶ ἅς μὴ σκανδαλίζουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐκ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἐάν μὲν θέλουν ἅς μετανοήσουν καὶ αὐτοί, καὶ οὐδέποτε πλέον ἅς μὴ λατρεύουσιν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ κτίσαντος τὰ πάντα Θεοῦ³³. Ἐάν δὲ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐμμένουν εἰς τὰς ἀσεθείας των, ἅς πρεσβεύουν αὐτὰς μόνον αὐτοί, καὶ ἅς τρίβουν τοὺς ὁδόντας των, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρὸς αὐτῶν διαβόλου, διότι ἡ πίστις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ

32. Ἐφεσ. 2, 2.

33. Πρβλ. Ρωμ. 1, 25.

Θεοῦ εἶναι ὁ κτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ἀπάντων, καὶ γνωρίζομεν, ὅτι «ἐξ ἀρχῆς μὲν ἦτο ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦτο μὲ τὸν Θεόν»³⁴. Ὅταν δὲ οὗτος ἔγινε καὶ ἄνθρωπος διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, προσκυνοῦμεν αὐτὸν ὄχι ὡς ἴσον πού ἐσαρκώθη εἰς ἴσον σῶμα μὲ αὐτόν, ἀλλ' ὡς Δεσπότην, ὁ ὁποῖος προσέλαβε τὴν μορφήν τοῦ δούλου, καὶ ὡς δημιουργὸν καὶ κτίστην, ὁ ὁποῖος κατῆλθε καὶ κατώκησεν εἰς κτίσμα, ἵνα, ἀφοῦ ἐλευθερώσῃ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ ὁδηγήσῃ τὸν κόσμον πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην εἰς πάντα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἰς ὅσα ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς γῆς³⁵. Διότι ἔτσι μόνον λαμβάνομεν πλήρη γνώσιν καὶ τῆς πατρικῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ προσκυνοῦμεν τὴν ἑνσαρκὸν παρουσίαν του, ἔστω καὶ ἂν οἱ Ἀρειομανῖται σκυλιάζουν ἀπὸ τὴν κακίαν των. Διαβίβασε τοὺς ἀσπασμοὺς ἡμῶν πρὸς ὅλους ἐκείνους, πού ἀγαποῦν τὸν Κύριόν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εἴθε νὰ ὑγιαίνῃς καὶ νὰ μνημονεύῃς ἡμᾶς πρὸς τὸν Κύριον, ἀγαπητέ καὶ ἀληθινά πολυπόθητε. Ἐάν εἶναι ἀνάγκη, παρακαλῶ νὰ ἀναγνωθοῦν ταῦτα εἰς τὸν πρεσβύτερον Ἱερακᾶν.

34. Ἰω. 1, 1.

35. Πρ6λ. Κελ. 1, 20.

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΡΕΙΑΝΙΚΗΝ ΕΡΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ «Ἐπιστολή πρὸς Ἀδελφίον ἐπίσκοπον καὶ ὁμολογητὴν, κατὰ Ἀρειανῶν» εἶναι τὸ σύγγραμμά με τὸ ὁποῖον κλείει ἡ σειρά τῶν σπουδαιότερων κατὰ τῶν Ἀρειανῶν ἔργων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Διὰ τὴν ἔχῃ ὁμοῦς ὁ ἀναγνώστης πλήρη εἰκόνα τῆς σοβαρότητος τοῦ κινδύνου, τὸν ὁποῖον διέτρεξεν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, λόγῳ τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως, καὶ τὴν ἐκτιμήσῃ θεόντως τὴν σημασίαν τῶν κατ' αὐτῆς ἀδικαλείπτων ἀγώνων τοῦ γίγαντος τῆς Ὁρθοδοξίας Ἀθανασίου, ἐκρίναμεν ἀπαραίτητον ὅπως, μετὰ τὰς μεταφράσεις καὶ τὰ καίμενα τῶν κατ' Ἀρειανῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, παραθέσωμεν συμπληρωματικῶς ἐν συνεχείᾳ καὶ συλλογὴν καίμενων μετὰ μεταφράσεως αὐτῶν, ὅτινα ἔχουν ἅμυσον σχέσιν μετὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀρειανικῆς αἵρέσεως.

Τὰ καίμενα ταῦτα εὗρηται ὡς παραθέσεις κατεσπαρμέναι εἰς ἔργα διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσταχυολόγησεν αὐτὰ ὁ γνωστὸς μελετητὴς τοῦ Μ. Ἀθανασίου διάσημος Γερμανὸς Πατρολόγος (H. G. Opitz) καὶ ἐξέδωκεν εἰς εἰδικὸν τόμον (τ. 3ον, μέρος 1ον) τῆς σειράς τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου (Athanasius Werke, Berlin καὶ Leipzig, 1934), ἐκεῖθεν δὲ ἀνεδημοσιεύθησαν καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Μερικὰ ἐκ τῶν καίμενων τούτων, ἀποσπάσματα ὄντα ἐξ ἔργων ἢ καίμενα ἐπιστολῶν διαφόρων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀνεμίχθησαν εἰς τὴν Ἀρειανικὴν διαμάχην, περιλαμβάονται εἰς ἔργα τοῦ Μ. Ἀθανασίου, δημοσιευθέντα ἤδη παρ' ἡμῶν, εἰς τὰ ὁποῖα γίνονται αἱ ἀναγκαῖαι παραπομπαί, καταχωρίζονται δὲ καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν χάσματος καὶ διασπάσεως τῆς ἐνότητος αὐτῶν, καθόσον ἄλλωστε ταῦτα ἀποτελοῦν σχετικῶς μικρόν τι μέρος τῆς ὅλης συλλογῆς.

ΕΚ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Α

ΣΧΕΣΙΝ ΕΧΟΝΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΕΙΑΝΙΚΗΝ ΑΙΡΕΣΙΝ

1. Ἐπιστολὴ Ἀρείου πρὸς Εὐσέβιον
Νικομηδείας¹.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 318)

Πρὸς τὸν περιπόθητόν μου κύριον, ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, πιστόν, ὀρθόδοξον Εὐσέβιον, Ἀρείος ὁ ἀδίκως καταδιωκόμενος ἀπὸ τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον, ἕνεκα τῆς ἀληθείας, πού πάντοτε νικᾷ, τὴν ὁποίαν καὶ σὺ ὑπερασπίζεις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ὅταν ὁ πατήρ μου Ἀμμώνιος ἔφθασεν εἰς τὴν Νικομήδειαν ἐφάνη εἰς ἐμέ λογικόν καὶ ἐπιβεβλημένον νὰ στείλω μέσω αὐτοῦ τὰς προσήσεις μου καὶ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς σέ τὴν ἐμφυτον ἀγάπην καὶ καλὴν σου διάθεσιν, τὴν ὁποίαν ἔχεις πρὸς τοὺς ἀδελφούς πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, διότι ὁ ἐπίσκοπος καταδιώκει ἡμᾶς ἀπηνῶς καὶ καταστρέφει καὶ γενικῶς θέτει πᾶν μέσον εἰς ἐνέργειαν ἐναντίον μας, ὥστε νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ ἔξω τῆς πόλεως ὡς ἀνθρώπους ἀθέους, ἐπειδὴ δὲν συμφωνοῦμεν μὲ ὅσα οὗτος λέγει δημοσίᾳ, Πάντοτε Θεὸς πάντοτε Υἱός, ἅμα Πατὴρ ἅμα Υἱός, ὁ Υἱὸς συνυπάρχει ὡς πάντοτε ὑπάρχων μαζί μὲ τὸν Θεόν, γεννώμενος παρ' αὐτοῦ αἰωνίως, ἐξ ἀγεννήτου γεννώμενος, ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε κατὰ φαντασίαν οὔτε ὡς κάποιο ἄτομον φέρει εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱόν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ὑπάρχει αἰωνίως καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχει αἰωνίως, ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοῦ γεννᾶται αἰωνίως ὁ Υἱός.

Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀδελφός σου Εὐσέβιος εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ὁ Θεόδοτος, καὶ ὁ Παυλῖνος, καὶ ὁ Ἀθανάσιος, καὶ ὁ Γρηγόριος, καὶ ὅλοι εἰς τὴν Ἀνατολὴν λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς προὑπάρχει ἀνάρχως ἀπὸ τὸν Υἱόν, ἀνεθεματίσθησαν ἐκτὸς τοῦ Φιλογονίου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Μακαρίου, οἱ ὅποιοι εἶναι ἄνθρωποι αἰρετικοὶ ἀκα-

---

1. Ἐπιφανίου, Κατὰ Αἰρέσεων ἐγδοήκοντα, 69, 6.

τήχητοι καὶ λέγουν, ἄλλοι μὲν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι φωνὴ ἀπὸ τοῦ στόματος², ἄλλοι δὲ προέκτασις οὐσίας, καὶ ἄλλοι συνάναρχος μετὰ τὸν Θεόν. Καὶ τὰς ἀσεβείας ταύτας ἡμεῖς οὔτε νὰ ἀκούσωμεν δὲν ἡμποροῦμεν, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ αἰρετικοὶ ἀπειλοῦν ἐναντίον μας μυρίους θανάτους. Ἡμεῖς δὲ τί λέγομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ ἐδιδάξαμεν καὶ διδάσκομεν; "Ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ἀναρχος, οὔτε μέρος ἀνάρχου κατὰ κανένα τρόπον, οὔτε μέρος τινὸς ποὺ προϋπῆρχεν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐξ αἰτίας τοῦ θελήματος καὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ αἰώνων πολλῶν, γεμᾶτος ἀπὸ χάριν καὶ ἀλήθειαν³, ὡς Θεὸς μονογενὴς καὶ ἀναλλοίωτος. Καὶ προτοῦ γεννηθῆ ἦτοι δημιουργηθῆ, ἦτοι ὀρισθῆ ἢ δημιουργία του ἢ στερεωθῆ, δὲν ὑπῆρχε. Διότι δὲν ἦτο ἀναρχος. Καταδιωκόμεθα δὲ διότι εἶπομεν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει ἀρχὴν, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἀναρχος. Δι' αὐτὸ καταδιωκόμεθα ὅτι εἶπομεν ὅτι εἶναι ἐξ οὐκ ὄντων. Εἶπομεν δὲ ἔτσι ἐπειδὴ δὲν εἶναι μέρος οὔτε τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἄλλου τινὸς προϋπάρχοντος. Διὰ τοῦτο καταδιωκόμεθα λοιπόν, ὡς σὺ γνωρίζεις. Εἴθε νὰ ὑγιαίνης ἐν Κυρίῳ καὶ νὰ ἐνθυμῆσαι τὰς θλίψεις ἡμῶν, ἀληθινὲ μου συμμαθητὰ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Λουκianoῦ, Εὐσέβιε.

2. Ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου Νικομηδείας πρὸς τὸν Ἄρειον⁴.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 318)

Καὶ ὁ μὲν Εὐσέβιος ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψε κατ' ἐπανάληψιν πρὸς τὸν Ἄρειον ὅτι «ἐπειδὴ φρονεῖς ὀρθῶς, νὰ εὐχεσαι ὅπως ὅλοι φρονοῦν ἔτσι· διότι εἶναι εἰς ὅλους φανερόν σχεδόν, ὅτι τὸ δημιουργήμα δὲν ὑπῆρχε πρὶν γίνῃ. Πᾶν δὲ ὅ,τι γίνεται ἔχει ἀρχὴν ὑπάρξεως».

3. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς Εὐφρατίωνα⁵.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 318)

2. Πρβλ. Ψαλμ. 44, 2.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀριμῆνῃ καὶ Σαλαυκαίᾳ Συνόδων, 17.

5. J. Mansi, T. 13, 176 - 76· 317. Εὐσεβίου, Κατὰ Μαρκέλλον Α' 4.

1. Ἐπιστολή τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς τὸν Εὐφρατίωνα, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχή· Εἰς τὸν δεσπότην μου ὁμολογῶ χάριν κατὰ πάντα τρόπον.

Καὶ κατόπιν ἄλλων·

Διότι λέγομεν ὅτι δὲν συνυπάρχει ὁ Υἱὸς μὲ τὸν Πατέρα, προϋπάρχει δὲ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. Καθόσον, ἐάν συνυπάρχουν, πῶς θὰ εἶναι ὁ Πατὴρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός; ἢ πῶς ὁ μὲν εἶναι πρῶτος ὁ δὲ δεύτερος; καὶ ὁ μὲν ἀγέννητος, ὁ δὲ γεννητός; Διότι ἂν δύο συνυπάρχουν ἐξ ἴσου καὶ ὁμοίως μεταξύ των θὰ νοοῦνται ἰσότημα καὶ συνεπῶς καὶ τὰ δύο, καθὼς εἶπα, ἀγέννητα ἢ καὶ τὰ δύο γεννητά. Ἀλλὰ κανὲν ἐκ τῶν δύο τούτων δὲν εἶναι ἀληθές· διότι δὲν ἔμποροῦν νὰ συμβαίνουν, οὔτε τὸ ἀγέννητον οὔτε τὸ γεννητὸν καὶ διὰ τοὺς δύο. Ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ὑπέρτερον καὶ προηγείται τοῦ δευτέρου κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν τιμὴν, ὥς ἐάν νὰ εἶναι αἴτιον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς τοιαύτης πῶς ὑπάρξεως εἰς τὸ δευτερον.

2. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πού μᾶλλον ἀκριβῶς καὶ καλῶς γνωρίζει τὰ πάντα, γνωρίζων ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ κατώτερος καὶ ὑποδεέστερος αὐτοῦ, πάρα πολὺ εὐσεβῶς διδάσκει τοῦτο ἡμᾶς λέγων· «ὁ Πατὴρ, ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλεν εἶναι, μεγαλύτερος μου»⁶.

3. Καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς·

Διδάσκει δὲ ὅτι αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς δι' ὧν λέγει· «διὰ νὰ γνωρίζουν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»⁷, οὐχὶ ὥς ὁ Θεὸς νὰ εἶναι εἷς καὶ μόνος, ἀλλ' ὥς ὅτι εἷς εἶναι μόνον ἀληθινὸς Θεὸς μὲ τὴν ἀναγκαιοτάτην προσθήκην τοῦ ἀληθινοῦ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Υἱὸς εἶναι θεός, ἀλλ' ὄχι ἀληθινὸς Θεός. Διότι εἷς καὶ μόνος εἶναι ἀληθινὸς Θεός, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ἄλλον τινὰ προηγούμενον αὐτοῦ. Ἐάν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινός, ἀλλ' ὥς εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ

6. Ἰω. 14, 28.

7. Ἰω. 17, 3.

ἡμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ Θεός, ἐπειδὴ «καὶ ὁ Λόγος εἶναι Θεός»⁸, ὅχι ὁμῶς καθὼς ὁ ἀληθινὸς Θεός.

4. Διότι, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ χωρίσῃ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Λόγον ἄλλον Θεὸν κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν χωρισμένον ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἡμποροῦμεν σαφῶς καὶ εὐκόλως νὰ μανθάνωμεν εἰς πόσῃν μεγάλῃν θλασφημίᾳ ἐξέπεσεν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ρητὰ ποὺ ἐγράφησαν ἀπὸ τὸν ἴδιον· ἔχει δὲ γράψῃ αὐτολεξεῖ τὰ ἐξῆς:

Ἀναμφιβόλως δὲ ἡ εἰκὼν καὶ ἐκεῖνο τοῦ ὁποῖου εἶναι ἡ εἰκὼν δὲν νοοῦνται ἓν καὶ τὸ αὐτό, ἀλλ' ὅτι εἶναι δύο μὲν οὐσίαι καὶ δύο πράγματα καὶ δύο δυνάμεις καθὼς καὶ τόσαι πολλαὶ αἱ ὀνομασίαι.

5. Διότι ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Σωτὴρ ἦτο μόνον ἄνθρωπος, ὥς νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸ μέγιστον δι' ἡμᾶς μυστήριον τοῦ ἀποστόλου, εἶπε τὰ ἐξῆς:

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος ὅταν σαφέστατα παρέδιδεν εἰς ἡμᾶς τὴν μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον θεολογίαν ἐφώναζε καὶ ἔκραζε μὲ μεγάλῃν φωνῇ «εἰς ὁ Θεός», ἔπειτα, μετὰ τὸν ἓνα Θεόν, λέγει· «εἰς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς»⁹.

4α. Ὁ Ἀλεξανδρεΐας Ἀλέξανδρος
πρὸς τὸν κληρὸν αὐτοῦ.
(Ἐγράφη περὶ τὸ 319)

Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Μαρεώτου, παρὼν πρὸς παρόντας, ἀγαπητοὺς ἀδελφούς, ἐν Κυρίῳ χαίρετε.

Ἄν καὶ μόλις ἐφθάσατε ὑπεγράψατε ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψα εἰς ἐπιστολήν μου πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ἀρειὸν προτρέπων αὐτοὺς νὰ ἀπαρνηθοῦν τὴν ἀσέθειαν καὶ νὰ ἀσπασθοῦν τὴν ὑγιαίνουσαν καὶ καθολικὴν πίστιν, καὶ ἔτσι ἀπεδείξατε τὴν ὀρθὴν προαίρεσίν σας καὶ συμφω-

8. Ἰω. 1, 1.

9. Α' Τιμ. 2, 5.

νίαν εἰς τὰ δόγματα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅμως, ἐπειδὴ ἔγραψα καὶ πρὸς τοὺς συλλειτουργοὺς ἡμῶν εἰς ὅλα τὰ μέρη δι' ὅσα συμβαίνουν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀρειον, ἐνόμισα ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ συγκαλέσω μὲν ἀπὸ σᾶς ὁσους εἶναι κληρικοὶ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας, νὰ προσκαλέσω δὲ καὶ σᾶς ἀπὸ τὸν Μαρεώτην, εἰδικῶς μάλιστα ὅταν καὶ ἀπὸ σᾶς ὁ Χάρης καὶ ὁ Πιστὸς οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ὁ Σεραπίων καὶ ὁ Παράμων καὶ ὁ Ζώσιμος καὶ ὁ Εἰρηναῖος οἱ διάκονοι, ἠκολούθησαν τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον αἰρετικούς καὶ ἐπρότιμήσαν νὰ συγκαταيرهθοῦν μὲ ἐκείνους, διὰ νὰ μάθετε καὶ τὰ ὅσα γράφονται τῶρα καὶ ἀποδείξετε ὅτι συμφωνεῖτε πρὸς αὐτὰ καὶ γενήτε σύμφηφοι εἰς τὴν καθαίρεσιν τῶν περὶ τὸν Ἀρειον καὶ τῶν περὶ τὸν Πιστόν. Διότι πρέπει νὰ γνωρίζετε τὰ ὅσα γράφονται παρ' ἐμοῦ καὶ ὁ καθείς ἀπὸ σᾶς ὡς νὰ γράφονται παρ' αὐτοῦ νὰ φυλάττῃ εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

46. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξανδρου πρὸς ὅλους τοὺς Ἐπισκόπους.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 319)

Πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς καὶ τιμιωτάτους συλλειτουργοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Ἐπειδὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἐν σῶμα καὶ ἡ ἐντολὴ εἰς τὰς θείας Γραφὰς ἀπαιτεῖ νὰ διατηρῶμεν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς εἰρήνης¹⁰, εἶναι ἐπιβεβλημένον εἰς ἡμᾶς νὰ γράφωμεν διὰ νὰ κάμνωμεν γνωστὰ οἱ μὲν πρὸς τοὺς δὲ τὰ πεπραγμένα ἐνὸς ἐκάστου, ὥστε εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος νὰ συμπάσχωμεν ἢ νὰ συγχαίρωμεν εἰς τὰ παθήματα ἢ τὴν χαρὰν ἀλλήλων¹¹. Εἰς τὴν ἰδικὴν μας λοιπὸν ἐπαρχίαν ἐνεφανίσθησαν σήμερον ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι, ποὺ διδάσκουν τὴν ἀποστασίαν, τὴν ὁποίαν πολὺ ὀρθῶς θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἐκλάβῃ καὶ ὀνομάσῃ πρόδρομον τοῦ Ἀντιχρίστου. Καὶ ἤθελον μὲν νὰ παραδώσω τὸ τοιοῦτον

10. Πρὸς. Ἐφ. 4, 3 - 4.

11. Πρὸς. Α' Κορ. 12, 26.

κακὸν εἰς τὴν σιωπὴν διὰ τὰ περιορισθῆ μεταξὺ μόνον τῶν προστατῶν αὐτοῦ καὶ θαυμηδὸν λησμονηθῆ καὶ μὴ περᾶση εἰς ἄλλους τόπους διὰ τὰ μολύνῃ τὰς ἀκοὰς μερικῶν ἀφελῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Εὐσέβιος ὁ νῦν ἐπίσκοπος Νικομηδείας, διότι ἐνόμισεν ὅτι τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα ὑπόκεινται εἰς αὐτόν, καθόσον, κυριευμένος ἀπὸ τὸν πόθον τὰ καταλάβῃ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Νικομηδείας ἐγκατέλειψε τὴν Βηρυτὸν καὶ δὲν ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο, ἀνέλαθε τὴν ἀρχηγίαν καὶ τῶν ἀποστατῶν τούτων καὶ ἐπεχείρησε τὰ γράψῃ πρὸς ὅλα τὰ μέρη γράμματα, μὲ τὰ ὁποῖα συνιστᾷ αὐτούς, μὲ τὸν σκοπὸν τὰ παρασύρῃ μερικοὺς ἀνιδέους εἰς τὴν αἰσχίστην αὐτῇ καὶ χριστομάχον αἵρεσιν, ἔλαθον ἀνάγκην τὰ μάθω ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι γραμμένον εἰς τὸν νόμον τὰ μὴ σιωπήσω περισσότερο καὶ τὰ ἀνακοινώσω εἰς ὅλους σας, διὰ τὰ πληροφορηθῆτε καὶ μάθετε ὅσους ἔγιναν ἀποστάται καὶ τὰ ἀξιολύπητα διδάδαγματα τῆς αἱρέσεώς των καὶ, ἔάν σὰς γράφῃ ὁ Εὐσέβιος, μὴ προσέχετε εἰς αὐτόν. Διότι τὰς παλαιὰς κακὰς διαθέσεις, τὰς ὁποίας διὰ πολὺν χρόνον ἐπιμελῶς ἀπέκρυπτεν, ἐπιθυμῶν τώρα τὰ ἀνανεώσῃ, προσποιεῖται μὲν ὅτι γράφει ὑπὲρ αὐτῶν, μὲ τὰ ἔργα του ὁμοῦς φανερώνει ὅτι διὰ τὸν ἑαυτὸν του φροντίζων πράττει τοῦτο.

Ἐκεῖνοι μὲν λοιπόν, ποῦ ἔγιναν ἀποστάται, εἶναι ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Ἀειθαλῆς καὶ ὁ Καρπῶνης καὶ ἄλλος Ἄρειος καὶ ὁ Σαρμάτης, ποῦ ἦταν κάποτε πρεσβύτεροι καὶ ὁ Εὐσῳίος καὶ ὁ Λούκιος καὶ ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Μηνᾶς καὶ ὁ Ἑλλάδιος καὶ ὁ Γάιος, ποῦ κάποτε ἦσαν διάκονοι καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς ὁ Σεκοῦνδος καὶ ὁ Θεωνᾶς, ποῦ ἐλέχθησαν κάποτε ἐπίσκοποι. Ἐκεῖνα δὲ ποῦ οὗτοι ἐπενόησαν οἱ ἴδιοι, χωρὶς τὰ ὑπάρχουν εἰς τὰς Γραφὰς εἶναι τὰ ἑξῆς:

«Ὁ Θεὸς δὲν ἦτο πάντοτε Πατήρ, ἀλλ' ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε ὁ Θεὸς δὲν ἦτο Πατήρ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπῆρχε πάντοτε, ἀλλ' ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, καθόσον ὁ ὑπάρχων Θεός, τὸν Λόγον ποῦ δὲν ὑπῆρχεν, ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενός. Διὰ τοῦτο καὶ ἦτο κάποτε χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν οὗτος. Διότι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα καὶ δημιούργημα. Συνεπῶς οὗτος δὲν εἶναι ὁμοῖος κατὰ τὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε ἀληθινὸς καὶ φυσικὸς Λόγος τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὔτε εἶναι ἀληθινὴ

σοφία αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι ἓνας μὲν ἀπὸ τὰ ποιήματα καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔγιναν, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται Λόγος καὶ σοφία, ἐπειδὴ ἔγινε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σοφίαν, ποῦ ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ὑποκείμενος εἰς τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν κατὰ τὴν φύσιν, ὅπως καὶ ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα. Κατὰ ταῦτα, ὁ Λόγος εἶναι ἐντελῶς ἄσχετος καὶ ξένος καὶ χωριστὸς ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἀόρατος εἰς τὸν Υἱόν. Διότι ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸν Πατέρα, οὔτε ἡμπορεῖ νὰ θλέπῃ αὐτὸν τελείως. Διότι ἀληθῶς οὔτε τὴν ἰδικήν του οὐσίαν πῶς εἶναι γνωρίζει ὁ Υἱός. Διότι πρὸς χάριν ἡμῶν ἐδημιουργήθη διὰ νὰ ἡμπορέσῃ ὁ Θεὸς νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτὸν ὡς ὄργανόν του διὰ νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς. Καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε καθόλου, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἠθέλε νὰ δημιουργήσῃ ἡμᾶς». Κάποιοι λοιπὸν ἠρώτησεν αὐτούς, ἐὰν ἡμπορῇ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ ὑποστῇ τροπὴν, καθὼς ἐτράπη ὁ διάθελος, καὶ δὲν ἐφοβήθησαν νὰ εἴπουν, ὅτι «ναὶ ἡμπορεῖ, διότι εἶναι φύσεως ποῦ ὑπόκειται εἰς τροπὴν, ἐφ' ὅσον εἶναι κτίσμα καὶ ποῖημα ποῦ ἔγινε».

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν ἔλεγον τοιαύτας θλασφημίας, ἡμεῖς μὲν μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Λιβύης, ἐν συνόλῳ περὶ τοὺς ἑκατὸν, ἀφοῦ συνήλθομεν εἰς σύνοδον, ἀνεθεματίσαμεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοὺς εἰς τὰ φρονήματα διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην. Οἱ περὶ τὸν Εὐσέβιον ὁμῶς ἐδέχθησαν αὐτοὺς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ ἀνακατεύσουν τὸ ψεῦδος μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀσέβειαν μὲ τὴν εὐσέβειαν. Ἀλλὰ δὲν τὸ καταφέρνουν, διότι ἡ ἀλήθεια νικᾷ¹², καὶ καμμία δὲν ὑπάρχει σχέσις μετὰ τὸ φῶς καὶ σκότους, οὔτε συμφωνία μετὰ τὸ Χριστοῦ καὶ Βελίαρ¹³. Διότι ποῖος ἤκουσέ ποτε ἕως τῶρα τοιαῦτα πράγματα; Ἡ ποῖος τῶρα ὅταν ἀκούῃ αὐτὰ δὲν παραξενεύεται καὶ δὲν βουλώνει τὰ ὦτα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν μολυσμὸν τῶν λόγων τούτων νὰ ἐγγίσῃ τὴν ἀκοήν του; Ποῖος ὅταν ἀκούῃ

12. Πρβλ. Α' Ἑσδρ. 3, 12.

13. Πρβλ. Β' Κορ. 6, 14 - 15.

τὸν Ἰωάννην πού λέγει· «Ὁ λόγος ἦτο ἐξ ἀρχῆς»¹⁴, δὲν καταδικάζει αὐτοὺς πού λέγουν· «ἦτο κάποτε χρόνος, πού δὲν ὑπῆρχεν οὗτος» ἢ ποῖος ὅταν ἀκούῃ εἰς τὸ εὐαγγέλιον «μονογενὴς Υἱός»¹⁵, καὶ «δι' αὐτοῦ ἐγίναν πάντα»¹⁶, δὲν θά μισήσῃ αὐτοὺς διότι λέγουν· ὅτι εἶναι εἰς ἀπὸ τὰ δημιουργήματα; Διότι πῶς ἡμπορεῖ νὰ εἶναι εἰς ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἐγίναν ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἢ πῶς εἶναι μονογενὴς ἐκεῖνος, πού κατ' ἐκείνους συγκαταριθμεῖται μὲ τὰ πάντα; Πῶς δὲ ἡμπορεῖ νὰ ἐγίνεν ἐκ τοῦ μηδενός, ὅταν αὐτὸς ὁ Πατὴρ λέγῃ «ἡ καρδιά μου ἐξεπόρευσε λόγον ἀγαθόν»¹⁷, καὶ «σέ ἐγέννησα ἀπὸ τὴν κοιλίαν μου πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς αὐγῆς»;¹⁸ Ἡ πῶς εἶναι ἀνόμοιος κατὰ τὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα, αὐτὸς πού εἶναι τελεία εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς¹⁹ καὶ λέγει «αὐτὸς πού εἶδεν ἐμέ εἶδε τὸν Πατέρα»;²⁰ Πῶς δέ, ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι Λόγος καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἦτο κάποτε χρόνος, πού οὗτος δὲν ὑπῆρχεν; Διότι οὗτοι μὲ τὸ νὰ λέγουν αὐτὰ εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο κάποτε χωρὶς Λόγον καὶ χωρὶς σοφίαν.

Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον εἶναι ὑποκείμενος εἰς τροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν, αὐτὸς πού λέγει διὰ μὲν τὸν ἑαυτὸν τοῦ «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί»²¹ καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἰμεθα ἓν»²², διὰ στόματος δὲ τοῦ προφήτου· «ἐλθέτε με καὶ μάθετε ὅτι εἰμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος καὶ δὲν ἔπαθα ἀλλοίωσιν»;²³ Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἶπῃ κανεὶς ὅτι τὸ ρητὸν τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ θά ἦτο ὀρθότερον νὰ νοήσωμεν τώρα ὅτι τοῦτο ἐφαρμόζει καλύτερον διὰ τὸν Λόγον, ἐπειδὴ καὶ ὅταν ἐγίνεν ἄνθρωπος δὲν ὑπέστη ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο χθές, εἶναι σήμερον ὁ ἴδιος καὶ

14. Ἰω. 1, 1.

15. Ἰω. 1, 18.

16. Ἰω. 1, 3.

17. Ψαλμ. 44, 2.

18. Ψαλμ. 109, 3.

19. Πρξλ. Σοφ. Σολ. 7, 26. Κολ. 1, 15. Ἑβρ. 1, 3.

20. Ἰω. 14, 9.

21. Ἰω. 14, 10.

22. Ἰω. 10, 30.

23. Μελ. 3, 6.

θά εἶναι ὁ ἴδιος αἰωνίως»²⁴. Ποῖος ἄρα ἐπεισεν αὐτοὺς νὰ εἴπουν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἔγινεν, καίτοι ὁ Παῦλος γράφει «δι' αὐτὸν ὑπάρχουν τὰ πάντα καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἦλθον εἰς τὸ εἶναι»²⁵. Διότι σχετικῶς πρὸς τὴν θλασφημίαν αὐτῶν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν γνωρίζει τελείως τὸν Πατέρα, δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν, διότι μιὰ φορά καὶ ἐπροτίμησαν νὰ μάχωνται τὸν Χριστὸν ἔπαθαν παράκρουσιν τοῦ νοῦ καὶ δὲν ἐννοοῦν τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου, πού λέγει «καθὼς ὁ Πατὴρ γνωρίζει ἐμέ, καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»²⁶. Διότι ἐὰν μὲν ὁ πατὴρ μερικῶς γνωρίζει τὸν Υἱόν, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἅς μὴ γνωρίζῃ τελείως τὸν Πατέρα. Ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ λέγωμεν, ὁ δὲ Πατὴρ γνωρίζει τελείως τὸν Υἱόν, εἶναι φανερόν ὅτι καθὼς ὁ Πατὴρ γνωρίζει τελείως τὸν Λόγον αὐτοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Λόγος γνωρίζει τὸν Πατέρα, τοῦ ὁποίου καὶ εἶναι Λόγος.

Ἐνῶ ἡμεῖς ἐλέγομεν ταῦτα εἰς αὐτοὺς καὶ ἡρμηνεύομεν τὰς θείας Γραφάς, πολλάκις ἠναγκάσαμεν αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν, ἀλλὰ καὶ πάλιν καθὼς χαμαιλέοντες ἀλλάζαν θέμα καὶ ἐφιλονικοῦσαν πῶς νὰ κάμουν νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ρητὸν τῆς Γραφῆς «ὅταν ὁ ἀσεθὴς φθάσῃ εἰς θάθος κακίας γίνεται παράφρων»²⁷. Πρὸ αὐτῶν λοιπῶν ἐνεφανίσθησαν πολλαὶ αἱρέσεις αἱ ὁποῖαι ἀφοῦ ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν πέραν τοῦ δέοντος περιέπεσαν εἰς ἀφροσύνην. Οὗτοι ὅμως μὲ τὸ νὰ ἐπιχειρήσουν μὲ ὅλα τὰ φρασίδια, πού οἱ ἴδιοι ἐπενόησαν, νὰ ἀναιρέσουν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἐδικαίωσαν αὐτὰς οἱ ἴδιοι μὲ τὰ φρονήματά των, ἐπειδὴ ἔφθασαν πλησιέστερον παρὰ ἐκεῖναι κοντὰ εἰς τὸν Ἀντίχριστον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν καὶ ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Λυπούμεθα μὲν διὰ τὴν ἀπώλειάν των καὶ μάλιστα διότι, ἀφού κάποτε ἐδιδάχθησαν καὶ αὐτοὶ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας τώρα ἀπηνήθησαν τὴν πίστιν, ἀλλὰ δὲν παραξενευόμεθα διότι τοῦτο ἔχουν πάθει καὶ ὁ Ὑμέναιος καὶ ὁ Φίλητος²⁸ καὶ πρὸ αὐτῶν ὁ Ἰούδας, ὁ ὁποῖος,

24. Ἐβρ. 13, 8.

25. Ἐβρ. 2, 10.

26. Ἰω. 10, 15.

27. Παρμ. 18, 3.

28. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17.

29. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17.

ἀφοῦ πρῶτον ἠκολούθησε τὸν Σωτῆρα, ὕστερον ἔγινε προδότης αὐτοῦ καὶ ἀποστάτης.

Καὶ περὶ αὐτῶν τούτων δὲν ἔχομεν μείνει ἀδίδακτοι, ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος προεῖπε «προσέχετε μήπως σᾶς παραπλανήσῃ κανεῖς. Διότι θὰ ἔλθουν πολλοὶ κάμνοντες χρῆσιν τοῦ ὀνόματός μου λέγοντες ὅτι ἐγὼ εἰμαι ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι ἐπλησίασεν ὁ καιρὸς καὶ θὰ παραπλανήσουν πολλούς. Μὴ ἀκολουθήσετε αὐτούς»³⁰. Ὁ δὲ Παῦλος, πού ἔμαθεν αὐτὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔγραψεν «ὅτι κατὰ τοὺς ὑστερινούς χρόνους μερικοὶ θὰ ἀποστατήσουν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πίστιν, διότι θὰ δίδουν προσοχὴν εἰς πνεύματα ἀπάτης καὶ διδασκαλίας δαιμόνων πού ἀποστρέφονται τὴν ἀλήθειαν»³¹. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἴδιος παρήγγειλε καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου προεῖπε περὶ τῶν τοιούτων, ἡμεῖς ἔπειτα, ἀφοῦ ἠκούσαμεν μὲ τὰ αὐτιά μας τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἀνεθεματίσαμεν, καθὼς προείπομεν, τοὺς τοιούτους καὶ ἔτσι ἀπεδείξαμεν αὐτοὺς ξένους ἀπὸ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πίστιν.

Ἐποιήσαμεν δὲ τοῦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν σας εὐσέβειαν, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, διὰ νὰ μὴ δεχθῆτε κανένα ἐξ αὐτῶν, ἐὰν μερικοὶ ἔχουν τυχὸν τὴν θρασύτητα νὰ παρουσιασθοῦν εἰς σᾶς, οὔτε νὰ πεισθῆτε εἰς τὸν Εὐσέβιον ἢ ἄλλον τινά, πού πιθανὸν νὰ σᾶς γράψῃ δι' αὐτούς. Διότι πρέπει σεῖς πού εἰσθε Χριστιανοὶ ὅλους ἐκείνους, πού λέγουν καὶ φρονοῦν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀποστρέφεσθε ὡς θεομάχους καὶ φονεῖς ψυχῶν, καὶ οὔτε καὶ χαίρετε νὰ λέγετε³² εἰς τοὺς τοιούτους, διὰ νὰ μὴ γινώμεθὰ ποτε καὶ συμμέτοχοι εἰς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καθὼς παρήγγειλεν εἰς ἡμᾶς ὁ μακάριος Ἰωάννης. Μεταβιθάσατε τὰς προσρήσεις ἡμῶν εἰς τοὺς αὐτόθι ἀδελφούς. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πού εἶναι μαζί μου.

Οἱ πρεσβύτεροι Ἀλεξανδρείας

Κόλλουθος πρεσβύτερος εἶμαι σύμψηφος μὲ ὅσα ἔ-

30. Λευκ. 21, 8.

31. Α' Τιμ. 4, 1. Τίτ. 1, 14.

32. Πρβλ. Β' Ἰω. 10.

χουν γραφή καὶ μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκείνων πού μαζί με αὐτὸν ἡσέθησαν. Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. Διόσκουρος πρεσβύτερος ὁμοίως. Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως. Εὐσέβιος πρεσβύτερος ὁμοίως. Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως. Νεϊλαρᾶς πρεσβύτερος ὁμοίως. Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος ὁμοίως. Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. Νεμέσιος πρεσβύτερος. Λόγγος πρεσβύτερος. Σιλθανὸς πρεσβύτερος. Περῶους πρεσβύτερος. Ἄπις πρεσβύτερος. Προτέριος πρεσβύτερος. Παῦλος πρεσβύτερος. Κύρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Δ Ι Α Κ Ο Ν Ο Ι

Ἀμμώνιος διάκονος ὁμοίως. Μακάριος διάκονος. Πιστὸς διάκονος ὁμοίως. Ἀθανάσιος διάκονος. Εὐμενὴς διάκονος. Ἀπολλώνιος διάκονος. Ὀλύμπιος διάκονος. Ἀφθόνιος διάκονος. Ἀθανάσιος διάκονος. Μακάριος διάκονος. Παῦλος διάκονος. Πέτρος διάκονος. Ἀμθυτιανὸς διάκονος. Γάιος διάκονος ὁμοίως. Ἀλέξανδρος διάκονος. Διονύσιος διάκονος. Ἀγάθων διάκονος. Πολύβιος διάκονος ὁμοίως. Θεωνᾶς διάκονος. Μᾶρκος διάκονος. Κώμοδος διάκονος. Σεραπίων διάκονος. Νεῖλος διάκονος. Ρωμανὸς διάκονος ὁμοίως.

Μ α ρ ε ῶ τ ο υ π ρ ε σ β ῦ τ ε ρ ο ι .

Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος, εἴμαι σύμψηφος μετὰ τὰ ὅσα ἔχουν γραφή καὶ μετὰ τὴν καθάρεισιν τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκείνων πού μαζί με αὐτὸν ἡσέθησαν. Ἰγνάτιος πρεσβύτερος ὁμοίως. Ἀμμώνιος πρεσβύτερος. Διόσκορος πρεσβύτερος. Σωστράς πρεσβύτερος. Θεὼν πρεσβύτερος. Τύραννος πρεσβύτερος. Κόπρης πρεσβύτερος. Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος. Ὠρίων πρεσβύτερος. Σειρήνης πρεσβύτερος. Δίδυμος πρεσβύτερος. Ἡρακλῆς πρεσβύτερος. Βόκκων πρεσβύτερος. Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. Παῦλος πρεσβύτερος. Θαλέλαιος πρεσβύτερος. Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Δ Ι Α Κ Ο Ν Ο Ι

Σεραπίων διάκονος ὁμοίως. Ἰοῦστος διάκονος ὁμοίως. Δίδυμος διάκονος. Δημήτριος διάκονος. Μαῦρος

διάκονος. Ἀλέξανδρος διάκονος. Μάρκος διάκονος. Κόμων διάκονος. Τρύφων διάκονος. Ἀμμώνιος διάκονος. Δίδυμος διάκονος. Πτολλαρίων διάκονος. Σέρας διάκονος. Γάιος διάκονος. Ἰέραξ διάκονος. Μάρκος διάκονος. Θεωνᾶς διάκονος. Σαρμάτων διάκονος. Κάρπων διάκονος. Ζώιλος διάκονος ὁμοίως.

5. Ἡ Σύνοδος τῆς Βιθυνίας³³
(Περὶ τὸ 320)

Καὶ ἀφοῦ συνεκρότησαν σύνοδον εἰς τὴν Βιθυνίαν, γράφουν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν, ὅτι ὀρθῶς σκέπτονται νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον, νὰ προδιαθέσουν δὲ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ δεχθῇ αὐτοὺς εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν.

6. Ἐκθεσις πίστεως τοῦ Ἀρείου
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον
Ἀλεξανδρείας³⁴.
(Περὶ τὸ 320)

Πρὸς τὸν μακάριον πάπαν καὶ ἐπίσκοπον ἡμῶν Ἀλέξανδρον οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ πίστις ἡμῶν, ποὺ παρέδωσαν, εἰς ἡμᾶς οἱ πρόγονοί μας, τὴν ὁποίαν ἐμάθομεν καὶ ἀπὸ σέ, μακάριε πάπα, εἶναι ἡ ἐξῆς: Γνωρίζομεν ἓνα Θεόν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μόνος ἀγέννητος, ὁ μόνος αἰώνιος, ὁ μόνος ἀναρχος, ὁ μόνος ἀληθινός, ὁ μόνος ποὺ ἔχει ἀθανασίαν, ὁ μόνος σοφός, ὁ μόνος ἀγαθός, ὁ μόνος δυνατός, κριτὴς τῶν πάντων, δι-
οικητής, οἰκονόμος, ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, δίκαιος καὶ ἀγαθός, τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης Θεός, ὁ ὁποῖος ἐγέννησεν Υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰώνιων, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐποίησε καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ ὅλα τὰ κτίσματα, ὁ ὁποῖος ἐγέννησεν αὐτὸν οὐχὶ κατὰ δόκησιν, ἀλλ' ἀληθῶς, καὶ κατέστησεν αὐτόν, συμφώνως μὲ τὸ ἰδικόν του θέλημα, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἐν ἁ-

33. Βλπ. ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, Περὶ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων, κ. 16.

34. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 15, 10.

πὸ τὰ ἄλλα κτίσματα, γέννημα, ἀλλ' ὄχι ὥσάν ἐν ἀπὸ ὕσα ἐγεννήθησαν οὔτε καθὼς ἐδογμάτισεν ὁ Οὐαλεντίνος ὅτι τὸ γέννημα τοῦ Πατρὸς εἶναι προβολὴ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὔτε ὅπως ὁ Μανιχαῖος ἐδίδασκεν ὅτι τὸ γέννημα εἶναι ὁμοούσιον μέρος τοῦ Πατρὸς, οὔτε καθὼς ὁ Σαβέλλιος διαιροῦσε τὴν μονάδα καὶ ὠνόμαζεν αὐτὴν υἱοπάτορα. Οὔτε καθὼς ὁ Ἱερακᾶς ἔλεγεν ἀπὸ λύχνον ἢ καθὼς ἀπὸ λαμπάδα πού ἐχωρίσθη εἰς δύο, οὔτε ὅτι ἐνῶ οὗτος ὑπῆρχε πρωτύτερα ἐγεννήθη ὕστερον ἢ ἐδημιουργήθη εἰς Υἱόν, καθὼς καὶ σὺ ὁ ἴδιος, μακάριε πάπα, εἰς τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς συναθροίσεις πλειστάκις ἀπεδοκίμαζες ἐκείνους, πού ἐδίδασκον ταῦτα, ἀλλὰ καθὼς ἡμεῖς λέγομεν ἐκτίσθη μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, πρὶν νὰ ὑπάρξουν οἱ χρόνοι καὶ πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἔλαθε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξιν παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὰς δόξας, πού εἶχεν ὁ Πατὴρ ἔκαμε νὰ συνυπάρχουν καὶ εἰς αὐτόν. Διότι ὁ Πατὴρ, πού ἔδωσεν εἰς αὐτὸν κληρονομίαν τὰ πάντα, ἐστέρησε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐκείνων πού ἔχει ἀνάρχως ὁ ἴδιος· διότι ὁ Πατὴρ εἶναι τῶν πάντων ἡ πηγὴ. Ὡστε αἱ ὑποστάσεις εἶναι τρεῖς. Καὶ ὁ μὲν Θεός, ὡς αἷτιος τῶν πάντων τυγχάνων, εἶναι ὁ μόνος ἀναρχος, ὁ δὲ Υἱὸς ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀχρόνως ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἐδημιουργήθη πρὶν νὰ γίνουν οἱ αἰῶνες καὶ ἐστερεώθη, προτοῦ νὰ γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ διότι ἐγεννήθη, μόνος αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι οὔτε ἀναρχος ἢ συνἀναρχος ἢ συναιώνιος ἢ συναγέννητος εἶναι μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε συγχρόνως μὲ τὸν Πατέρα ἔχει τὸ εἶναι, καθὼς λέγουν μερικοὶ περίπου δύο ἀγεννήτους ἀρχάς φανταζόμενοι. Ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων τῶν ὄντων, ἔτσι ὁ Θεὸς ὑπάρχει πρὸ πάντων τῶν ὄντων. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπάρχει πρωτύτερα ἀπὸ τὸν Υἱόν, καθὼς καὶ ἀπὸ σὲ ἡμεῖς ἐμάθομεν, ὅταν ἐδίδασκες αὐτὰ εἰς τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας.

Καθόσον λοιπὸν ὁ Υἱὸς ἔχει λάβει τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἀπὸ αὐτὸν παρεδόθησαν εἰς αὐτόν καὶ αἱ δόξαι καὶ ἡ ζωὴ καὶ τὰ πάντα, κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ὁ Θεὸς εἶναι ἀρχὴ αὐτοῦ, διότι ὁ Θεὸς ἀρχει αὐτοῦ ὡς Θεὸς αὐτοῦ καὶ ὑπάρχει πρωτύτερα ἀπ' αὐτόν. Ἐάν δὲ τὸ «ἐξ αὐτοῦ» καὶ τὸ «ἐκ γαστρος»³⁵ καὶ τὸ «ἐκ τοῦ Πα-

35. Ψαλμ. 109, 3.

τὸς ἐξῆλθον καὶ ἔχω ἔλθει»³⁶ νοηθοῦν ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοούσιον καὶ ὡς προβολὴ μέρους τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καθὼς μερικοὶ ἐννοοῦν, ὁ Πατὴρ θὰ ἦτο σύνθετος καὶ διαιρετός καὶ σῶμα κατ' αὐτούς, καὶ ὅσον ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῶν ὁ ἀσώματος Θεὸς θὰ ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὰ πάθη ἐκεῖνα ποὺ πάσχουν τὰ σώματα.

Εὐχομαι νὰ ὑγιαίνης ἐν Κυρίῳ, μακάριε πάπα. "Αρειος, "Αειθαλῆς, "Αχιλλεύς, Καρπώνης, Σαρμάτης, "Αρειος οἱ πρεσβύτεροι. Οἱ διάκονοι Εὐζώιος, Λούκιος, "Ιούλιος, Μηνᾶς, Γάιος. Οἱ ἐπίσκοποι Σεκουῖνδος Πενταπόλεως, Θεωνᾶς Λιθύης, Πιστός (τὸν ὁποῖον οἱ "Αρειανοὶ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν "Αλεξανδρείαν).

7. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας
πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας³⁷
(περὶ τὸ 320)

"Επίσης δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον, τὸν καθηγητὴν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχή:

Μὲ τόσην πολλὴν ἀγωνίαν καὶ μὲ τόσην φροντίδα ἦλθον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ γράψω τὰ γράμματα ταῦτα

ὁ ὁποῖος καταφανέστατα θλασφημῶν, λέγει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Τὰ γράμματά σου κατηγοροῦν αὐτούς ὅτι λέγουν, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγένεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὡσάν εἰς ἐκ τῶν ὕλων. Ἐκεῖνοι ὅμως παρουσίασαν ὑπόμνημά των, τὸ ὁποῖον ὑπέβαλον πρὸς σέ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκθέτοντες τὴν πίστιν των ὡμολογοῦσαν τὰ ἐξῆς: «Ὁ Θεὸς τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγέννησεν Υἱὸν μονογενὴ πρὸ χρόνων αἰωνίων, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐποίησε καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ ὅλα τὰ κτίσματα, ἐγέννησε δὲ αὐτὸν οὐχὶ κατὰ δόκησιν, ἀλλ' ἀληθῶς, καὶ κατέστησεν αὐτόν συμφῶνως μὲ τὸ ἰδικόν του θέλημα, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ὅχι ὡσάν ἐν ἀπὸ τὰ ἄλλα κτίσματα». Ἐὰν λοιπὸν τὰ γραφέντα παρ' αὐτῶν εἶναι ἀληθινά, ἀσφαλῶς δὲ καὶ ἀναφέρονται καὶ εἰς σέ.

36. "Ιω. 8, 42.

37. J. Mansi, τ. 13, 316 - 317.

διὰ τῶν ὁποίων ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη πρὸ χρόνων αἰωνίων, διὰ τοῦ ὁποίου ἔκαστε καὶ τοὺς αἰῶνας, εἶναι ἄνθρωπος κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' ὅχι ὥσάν ἐν ἀπὸ τὰ κτίσματα. Ἡ ἐπιστολὴ σου ὁμῶς κατηγορεῖ αὐτοὺς ὡς νὰ λέγουν, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγένεν ὅπως ἐν ἐκ τῶν κτισμάτων. Ἐπειδὴ οὗτοι δὲν λέγουν τοῦτο, ἀλλὰ ὀρίζουν καθαρά, ὅτι «ὅχι ὥσάν ἐν ἀπὸ τὰ κτίσματα», πρόσεχε μήπως ἀμέσως δίδεται εἰς αὐτοὺς πάλιν ἀφορμὴ εἰς τὸ νὰ ἀρχίσουν νὰ συκοφαντοῦν ὅσα θέλουν. Πάλιν κατηγορεῖς αὐτοὺς, ὅτι λέγουν «ὅτι ὁ ὑπάρχων ἐγέννησεν ἐκεῖνον ποὺ δὲν ὑπῆρχεν». Ἀπορῶ δέ. ἔάν κανεῖς ἡμπορῇ νὰ εἴπῃ τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον. Διότι ἔάν ὁ ὑπάρχων εἶναι εἷς, εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ αὐτὸν ἐγίνετο πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ὕστερον ἀπ' αὐτόν. Ἐάν δὲ δὲν εἶναι μόνος αὐτός ποὺ εἶναι αὐθύπαρκτος, ἀλλ' αὐθύπαρκτος εἶναι καὶ ὁ Υἱός, τότε πῶς ὁ ὑπάρχων ἐγέννησε τὸν ὑπάρχοντα; Διότι ἔτσι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι δύο τὰ αὐθύπαρκτα ὄντα.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἔγραψεν ὁ Εὐσέβιος πρὸς τὸν μακαρίτην Ἀλέξανδρον· ἀλλὰ καὶ ἄλλαι ἐπιστολαὶ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφέρονται ὅτι ἐγράφησαν πρὸς τὸν ἅγιον ἄνδρα, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται διάφοροι θλασφημίαι, αἱ ὁποῖαι διεκδικοῦν δράστας αὐτῶν τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον.

8. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας
πρὸς Παυλῖνον ἐπίσκοπον Τύρου^{37α}
(Ἐγράφη περὶ τὸ 320 - 1)

Πρὸς τὸν δεσπότην μου Παυλῖνον ὁ Εὐσέβιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Οὔτε ἡ φροντίς τοῦ δεσπότη μου Εὐσεβίου, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπέδειξεν ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς Λόγου ἐλησμονήθη, ἀλλ' ἔφθασε καὶ μέχρις ἡμῶν, οὔτε καὶ ἡ ἰδική σου σιωπὴ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, δέσποτα. Καὶ ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν δεσπότην μου Εὐσέβιον ἐχάρημεν, ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς σὲ λυπούμεθα, ἐπειδὴ στο-

^{37α} Θεοδορήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 6, 1.

χαζόμεθα ὅτι ἡ σιωπὴ ἐνὸς ἀνδρὸς τῆς ἰδικῆς σας φήμης εἶναι δι' ἡμᾶς ἦττα. Διὰ τοῦτο σὲ παρακαλῶ, ἀφοῦ γνωρίζεις πόσον ἀπρεπές εἶναι διὰ τὸν φρόνιμον ἄνδρα νὰ φρονῇ καὶ λέγῃ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ψευδῆ καὶ νὰ παρασιωπᾷ τὰ ἀληθῆ, ἀφοῦ διερευνήσης μὲ τὸ πνεῦμα, κάμε ἀρχὴν νὰ γράψῃς περὶ τούτου πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἰδικήν σου καὶ ἐκείνων ποὺ σὲ ἀκούουν, καὶ μάλιστα ὅταν θελήσῃς νὰ γράφῃς σύμφωνα μὲ τὴν Γραφὴν καὶ ἐπὶ τῇ θάσει τῶν γραφομένων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῆς.

Διότι οὔτε ἔχομεν ἀκούσει ὅτι τὰ ἀγέννητα εἶναι δύο, οὔτε ἔχομεν μάθει ὅτι τὸ ἓν εἶναι διηρημένον εἰς δύο, οὔτε ὅτι πάσχει κάτι ὅπως τὰ σώματα ἔχομεν πιστεύσει, δέσποτα, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀγέννητον εἶναι ἓν, ἓν δὲ ἐκεῖνο ποὺ ἐγένινεν ἀληθῶς παρ' αὐτοῦ καὶ ὄχι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον οὐδόλως μετέχει τῆς ἀγεννήτου φύσεως ἢ εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἔχει γίνει καθολοκληρίαν ἄλλο κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ ἐγένινε πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ὁμοιωθῇ τελείως κατὰ τὴν διάθεσιν καὶ τὴν δύναμιν μὲ ἐκεῖνον, ποὺ ἐποίησεν αὐτὸ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ πιστεύομεν ὅτι εἶναι οὐ μόνον ἀπερίγραπτος μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀκατάληπτος εἰς τὸν νοῦν, οὐ μόνον τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν νοῦν πάντων τῶν ὑπὲρ τοὺς ἀνθρώπους λογικῶν ὄντων.

Καὶ ταῦτα δὲν ὑποθέτομεν ἐμπιστευόμενοι εἰς τὴν λογικὴν μας, ἀλλ' ἀφοῦ ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφὴν λέγομεν· ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐμάθομεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτιστὸς καὶ δημιουργητὸς καὶ ποιητὸς κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἀναλλοίωτον καὶ ἀπερίγραπτον φύσιν καὶ τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ πρὸς τὸν δημιουργόν του, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει· «ὁ Θεὸς μὲ ἔκτισεν ἀρχὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ μὲ ἐθεμελίωσεν, καὶ μὲ γεννᾷ πρὶν ἀπὸ τὰ θουνά»³⁸. Ἐὰν δὲ ἐξ αὐτοῦ, δηλαδὴ ἦτο ἀπὸ αὐτὸν ὡς ἐὰν ἦτο μέρος αὐτοῦ ἢ ἦτο ἀποτέλεσμα ἀπορροῆς τῆς οὐσίας, δὲν θὰ ἐλέγετο ὅτι εἶναι κτιστὸς οὔτε θεμελιωτὸς. Οὔτε σὺ ὁ ἴδιος κατὰ ἀλήθειαν ἀγνοεῖς τοῦτο, κύριε. Διότι ἐκεῖνο ποὺ ὑπάρχει προελθὼν ἐκ τοῦ ἀγεννήτου δὲν δύναται νὰ εἶναι πλεον κτιστὸν ὑπ' ἄλλου ἢ ὑπ' αὐ-

38. Παρμ. 8, 22, 23, 25.

τοῦ ἢ θεμελιωτόν, ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς ἀγέννητον. Ἐάν δὲ τὸ νὰ λέγωμεν αὐτὸν γεννητὸν σημαίνει κάποιαν θάσιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οὗτος ὡς ἔάν νὰ ἔγινεν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ ἔνεκα τούτου ἔχει τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως τοῦ πατρός, γνωρίζομεν ὅτι ἡ Γραφή δὲν λέγει περὶ αὐτοῦ μόνου τὸ γεννητόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἐντελῶς ἀνόμοια πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν. Καὶ ἀληθῶς καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους λέγει· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα καὶ αὐτοὶ με ἀπηρνήθησαν»³⁹, καὶ «τὸν Θεόν, ποὺ σὲ ἐγέννησεν, ἐγκατέλειψες»⁴⁰ καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει «ποῖος ἐγέννησε τοὺς θῶλους τῆς δρόσου;»⁴¹ οὐχὶ διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν γέννησιν τῆς φύσεως ἐκ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὴν δημιουργίαν ἐκάστου τῶν κτισμάτων σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Διότι κανένα ἀπὸ τὰ κτίσματα δὲν εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Τὰ πάντα δὲ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του τὸ καθὲν καὶ εἶναι, καθὼς καὶ ἔγινεν.

Διότι ὁ μὲν Θεὸς εἶναι Θεός, τὰ δὲ κτίσματα ἄλλα μὲν διὰ τοῦ Λόγου θὰ γίνουν ὅμοια, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμοιότητα αὐτοῦ, ἄλλα δὲ ἔγιναν ὅμοια δυνάμει ἐλευθέρως θελήσεως· τὰ δὲ ὅλα δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔγιναν, ὅλα δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τὰ ὅποια σύ, ἀφοῦ παραλάβῃς καὶ ἐπεξεργασθῇς μὲ τὴν χάριν, ποὺ σοὺ ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεόν, φρόντισε νὰ γράψῃς εἰς τὸν δεσπότην μου Ἀλέξανδρον· διότι πιστεύω ὅτι ἔάν γράψῃς εἰς αὐτὸν θὰ κάμῃς αὐτὸν νὰ ἐντραπῇ. Διαθίβασε τὰς προσρήσεις μου ἐν Κυρίῳ. Εἴθε ἡ θεία χάρις νὰ σὲ διαφυλάττῃ ὑγιᾶ καὶ νὰ εὐχέσῃ δι' ἡμᾶς, δέσποτα.

9. Ἐπιστολὴ Παυλίνου ἐπισκόπου Τύρου⁴² (ἀποσπάσματα).

(Περὶ τὸ 320 - 1)

1. Ὁ Παυλῖνος ἔγραψε ταῦτα, ὅχι διὰ νὰ ὑπενθυμίῃ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ὁμο-

39. Ἦσ. 1, 2.

40. Δευτ. 32, 18.

41. Ἰωβ 38, 28.

42. Εὐσεβίου, Κατὰ Μαρκέλλου Α', 4.

λογήση ὅτι μερικοὶ μὲν ἐκινεῦντο ἔτσι ἀπὸ μόνοι των, ἄλλοι δὲ ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα τῶν προμνησθέντων ἀνδρῶν προετρέποντο νὰ ἀκολουθοῦν τοῦτον τὸν τρόπον. Ἐπειτα δὲ εἰς τὸ τέλος, ὡς νὰ ἐπρόβαλλε τὴν καλυτέραν ἀπόδειξιν, παρέταξε ρητὰ ἐκ τοῦ Ὡριγένους εἰς τὴν ἐπιστολὴν του, ὡσὰν οὗτος νὰ ἤμποροῦσε περισσότερον νὰ πείσῃ παρὰ οἱ εὐαγγελισταὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Τὰ ρητὰ ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς:

Εἶναι καιρὸς τώρα, ἀφοῦ ἐπανελάθον τὰ περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ διεξέλθω ὀλίγα ἐξ ἐκείνων, ποὺ παρελείφθησαν τότε. Περὶ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος ὡσὰν ἀδιαίρετος ποὺ εἶναι καὶ ἀδιαμέριστος γίνεται Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ὃχι μὲ τὸν τρόπον τοῦ νὰ προβάλλῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως μερικοὶ νομίζουν. Διότι ἐὰν ὁ Υἱὸς εἶναι προθυλὴ καὶ γέννημα ἐξ αὐτοῦ, ὅπως τὰ γεννήματα τῶν ζώων, θὰ ἔπρεπεν ὁ προβαλὼν καὶ ὁ προβεβλημένος νὰ ἦσαν σωματικοί.

2. Εἰς τὰ ρητὰ δὲ αὐτὰ πιστεύων καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Παυλῖνος δὲν παραλείπει νὰ λέγῃ καὶ νὰ γράφῃ τὰ ἴδια, ἄλλοτε μὲν λέγων δεῦτερον θεὸν τὸν Χριστὸν καὶ ὅτι οὗτος ἔγινεν ἀνθρωπινώτερος θεός, ἄλλοτε δὲ προσδιορίζει αὐτὸν ὅτι εἶναι κτίσμα.

3. Ἐπειτα συκοφαντεῖ τὸν ἅγιον ὅτι ἔχει εἶπει ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί.

4. Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν μαθὼν καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Ἀστερίου Παυλῖνος ἐφαντάζετο ὅτι ὑπάρχουν πολλοὶ θεοί.

10. Τὰ πεπραγμένα τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Συνόδου.

(Περὶ τὸ 321 - 2)

Καθὼς δὲ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀντιθέτως πρὸς τὰ καθιερωμένα μεγαλυτέρα ἐγένετο εἰς αὐτοὺς ἡ σπουδὴ, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπέτρεπεν, ὁ Ἀρειὸς ἀποστέλλει πρεσβείαν πρὸς Παυλῖνον τὸν ἐπίσκοπον Τύρου καὶ τὸν Εὐσέβιον τὸν Παιμφίλου, ὁ ὁποῖος ἦτο τοποτηρητὴς τῆς ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ

πρὸς τὸν Πατρόφιλον τὸν ἐπίσκοπον Σκυθοπόλεως· καὶ παρακαλεῖ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ συγκαλοῦν τὸν λαόν, ποῦ ἡκολούθει αὐτόν, εἰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις, ἐπειδὴ οὗτοι καὶ πρωτύτερα ὑπήγοντο εἰς τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων. Διότι ὑπάρχει συνήθεια εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν (καθὼς καὶ τώρα ἀκριβῶς) νὰ εἶναι εἰς ὑπεράνω πάντων ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἦτο προϊστάμενος τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἰδικῶς συνεκάλει εἰς αὐτάς τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις. Οἱ δέ, ἀφοῦ συνήλθον εἰς Παλαιστίνην, ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς αἰτήσεως τοῦ Ἀρείου καὶ παρεκίνησαν καὶ ἄλλους ἐπισκόπους νὰ πράξουν τὸ αὐτό.

Νὰ συναθροίζουσιν μὲν οὗτοι τὸν λαὸν ὥς καὶ πρωτύτερα, νὰ ὑποτάσσωνται δὲ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ νὰ εὐχῶνται πάντοτε διὰ τὴν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην καὶ νὰ μετέχουσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

11. Ἐπιστολὴ Ἀθανασίου Ἀναζάρθου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας⁴³.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 322)

Διότι εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἀπετόλμησεν οὗτος νὰ εἴπῃ τὰ ἑξῆς:

Διατί μέμφεσαι τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀρειον, ἐὰν λέγουν· ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐδημιουργήθη ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ εἶναι ἕν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα; διότι ὅταν πάντα τὰ ποιήματα παραβάλλωνται μετὰ ἑκατὸν πρόβατα, εἰς ἑξ αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ Υἱός. Ἐὰν λοιπὸν τὰ ἑκατὸν δὲν εἶναι κτίσματα καὶ ὄντα ποῦ ἔγιναν, ἢ ἐὰν ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν τούτων ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ὄντα, τότε καὶ ὁ Υἱὸς ἄς μὴ εἶναι κτίσμα καὶ εἰς ἑκ πάντων τῶν κτισμάτων. Ἐὰν δὲ ὅλα τὰ ἑκατὸν εἶναι κτίσματα καὶ ἐκτὸς τῶν ἑκατὸν οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει πλην τοῦ Θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουν οἱ

43. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀρμίνιῳ καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων 17. Τόμ. 7, σελ. 193 (374).

περί τὸν Ἀρειον, ἔάν μὲ τὸ νὰ περιλαμβάνουν ἐν μέσῃ εἰς τὰ ἑκατόν, καὶ ἀριθμοῦν εἰς αὐτὰ τὸν Χριστὸν καὶ λέγουν ὅτι εἶναι εἰς ἕκ πάντων τῶν κτισμάτων;

12. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου Γεωργίου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας⁴⁴.
(Ἐγράφη περὶ τὸ 322)

Ὁ δὲ Γεώργιος, ὁ νῦν ἐπίσκοπος Λαοδικείας, ποῦ ἦτο κάποτε πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ διέμενεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, πρὸς μὲν τὸν Ἀλέξανδρον ἔγραψεν ὅτι·

Μὴ μέμφεσαι τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον, ἔάν λέγουν ἦτο κάποτε χρόνος, ποῦ δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ ὁ Ἡσαΐας ἐγένεν υἱὸς τοῦ Ἀμώς⁴⁵, καὶ ὅμως ὁ Ἀμώς ἦτο πρὶν ὁ Ἡσαΐας ἔλθῃ εἰς τὸ εἶναι, ὁ δὲ Ἡσαΐας δὲν ὑπῆρχε πρωτύτερα, ἀλλ' ἐγένεν ὕστερα.

13. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου Γεωργίου πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανούς⁴⁶.
(Ἐγράφη περὶ τὸ 322)

Πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς ἔγραφε·

Διατί μέμφεσθε τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον ποῦ λέγει ὅτι ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα; Διότι καὶ σεῖς δὲν πρέπει νὰ φοβῆσθε νὰ εἴπητε καὶ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ⁴⁷, καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ πάντα ἐποιήθησαν ἐκ τοῦ μηδενός, εἶναι δὲ καὶ ὁ Υἱὸς κτίσμα καὶ εἰς ἕκ τῶν ποιημάτων. Ἡμπορεῖ καὶ ὁ Υἱὸς νὰ λέγεται ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ πάντα λέγονται ἐκ τοῦ Θεοῦ.

44. Ἐνθ' ἀνωτέρω. Τὸ καίμενον βλ. τόμ. 7, σελ. 374, 35 - 38.

45. Ἡσ. 1, 1.

46. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Σαλαυκείᾳ Συνόδων 17. Τὸ καίμενον βλ. τόμ. 7, σελ. 374, 39 - 375, 7.

47. Α' Κορ. 11, 12.

14. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἀλέξανδρον Θεσσαλονίκη⁴⁸.

(Ἐγράφη τὸ 324)

Πρὸς τὸν τιμιώτατον ἀδελφὸν καὶ ὁμόψυχον Ἀλέξανδρον, Ἀλέξανδρος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ φίλαρχος καὶ φιλάργυρος ἐπιθυμία τῶν φάυλων ἀνθρώπων ἔχει φυσικῶς τὴν τάσιν νὰ ἐπιβουλεύεται πάντοτε τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας ποὺ φαίνονται εἰς αὐτοὺς μεγαλύτεραι μὲ τὸ νὰ ἐπιτίθενται μὲ διαφόρους δικαιολογίας ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐσεβείας. Διότι ἐπειδὴ ἐμπνέονται ἀπὸ τὸν διάβολον ποὺ ἐνεργεῖ μέσα των, ἀφοῦ ἀπεσκίρτησαν ἀπὸ πᾶσαν εὐλάβειαν, καὶ ἐπέλεξαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των τὴν ἡδονὴν τῆς στιγμῆς, καταπατοῦν τὸν φόβον τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ. Περί αὐτῶν ἐθεώρησα ἀναγκαῖον εἰς ἐμὲ τὸν πάσχοντα νὰ κάμω γνωστὸν εἰς τὴν εὐλάβειάν σας διὰ νὰ προφυλάττεσθε ἀπὸ τοὺς τοιούτους μήπως κανεῖς ἐξ αὐτῶν τολμήσῃ νὰ ἐπικαθήσῃ καὶ εἰς τὰς ἰδικὰς σας ἐπαρχίας, ἥτοι οἱ ἴδιοι (διότι εἶναι ἱκανοὶ εἰς τὸ νὰ ὑποκρίνονται ὅταν θέλουν νὰ ἐξαπατήσουν οἱ ἀγύρται) ἢ μὲ γράμματα συντεταγμένα μὲ ψευδῇ γλυκόλογα ποὺ ἡμποροῦν νὰ προσελκύουν ἐντέχνως ἐκεῖνον ποὺ δίδει μὲ ἄδολον πίστιν καὶ ἀφέλειαν προσοχὴν εἰς αὐτοὺς.

Ὁ Ἀρειὸς λοιπὸν καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀφοῦ ἔκαμαν προσφάτως συνωμοσίαν, ἠκολούθησαν μὲ ζῆλον τὴν φίλαρχίαν τοῦ Κολλούθου χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ὁ μὲν Κόλλουθος εὗρε δικαιολογίαν τῆς διεστραμμένης προαιρέσεώς του εἰς τὸ νὰ κατηγορῇ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ἐκεῖνοι δὲ βλέποντες τὴν χριστεμπορίαν αὐτοῦ δὲν μένουν πλέον σταθεροὶ εἰς τὴν ὑπακοὴν των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀφοῦ οἰκοδόμησαν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των σπήλαια ληστῶν⁴⁹ κάμνουν ἀτελειώτους συνόδους εἰς αὐτά, ἀσκούμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὰς διαβολὰς κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐναντίον μας. Ἀφοῦ μὲ θάσιν Ἰου-

48. Θεοβερήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία I, 4, 1 - 61.

49. Πρὸς. Ματθ. 21, 13.

δαϊκάς αἰτιολογίας κατηγοροῦν δλόκληρον τὴν εὐσεβῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίαν συνεκρότησαν χριστομάχον συμμορίαν, ἀρνοῦνται τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ κηρύττουν ὅτι εἶναι ἴσος μὲ πάντα τὰ κτίσματα, καὶ ἀφοῦ ἔκαμαν ἐπιλογὴν ὅλων τῶν γραφικῶν χωρίων ποῦ ἀναφέρονται εἰς τὴν σωτήριον οἰκονομίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ταπεινώσιν ποῦ κατεδέχθη νὰ ὑποστῇ χάριν ἡμῶν, προσπαθοῦν μὲ αὐτὰ νὰ συνθέσουν τὴν ἀσεβῇ διδασκαλίαν των, ἀποστρεφόμενοι τοὺς λόγους ἐκείνους τῆς Γραφῆς ποῦ ὁμιλοῦν περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς ἀπεριγράπτου δόξης αὐτοῦ κοντὰ εἰς τὸν Πατέρα. Καὶ λοιπόν, ἐνισχύοντες τὴν ἀσεβῇ περὶ τοῦ Χριστοῦ γνώμην τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων, θηρεύουν ὅσω περισσότερον ἡμποροῦν τὸν ἔπαινον παρ' αὐτῶν μὲ τὸ νὰ ἐκμεταλλεύωνται μὲν πάντα ὅσα δι' αὐτοὺς προξενοῦν τὸν γέλωτα εἰς θάρος ἡμῶν, νὰ ἐξεγείρουν δὲ στάσεις καὶ διωγμοὺς ἐναντίον μας⁵⁰. Καὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν συγκροτοῦν δικαστήρια μὲ μαρτυρίας γυναικῶν ἠθικῶς διεστραμμένων, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι ἐξηπάτησαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διασύρουν τὸν Χριστιανισμόν μὲ τὸ νὰ περιφέρουν, ἀσέμνως, τὰς νεωτέρας ἐκ τῶν γυναικῶν αὐτῶν, ποῦ ἔχουν μαζὶ των, εἰς κάθε πόλιν. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄσχιστον χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ⁵¹, τὸν ὁποῖον οὔτε οἱ δῆμιοι αὐτοῦ δὲν ἠθέλησαν νὰ σχίσουν, αὐτοὶ ἐτόλμησαν νὰ σχίσουν. Ἡμεῖς λοιπόν, ἐκεῖνα ποῦ καὶ εἰς τὸν θῖον αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἀνίερων προσπάθειάν των ἀρμόζουν, λόγῳ τοῦ ὅτι διαφεύγουν ἀμέσως τὴν προσοχὴν ἀφοῦ θαθμηδὸν διεπιστώσαμεν, παμψηφεί ἐξεδιώξαμεν αὐτοὺς ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ποῦ προσκυνεῖ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπεχείρησαν δέ, κάμνοντες περιοδεῖας ἀπὸ τόπου εἰς τόπον νὰ παρανομήσουν εἰς θάρος μας, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ὁμόφρονas συλλειτουργοὺς ἡμῶν, μὲ πρόσχημα μὲν τὴν ὑποκρισίαν ὅτι ζητοῦν εἰρήνην καὶ ἔνωσιν, μὲ τὸν ἀληθινὸν δὲ σκοπὸν νὰ προσελκύσουν μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ἰδικὴν των πλάνην μὲ τὴν μέθοδον τῶν ὥραίων καὶ εὐχαρίστων λόγων, προσ-

50. Πρ6λ. Πρδξ. 13, 50.

51. Πρ6λ. Ἱεω. 19, 23, 24.

παθοῦντες ἔτσι νὰ ἀποσπάσουν παρ' αὐτῶν γράμματα μὲ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας φλυαρίας, διὰ νὰ ἡμποροῦν νὰ παρερμηνεύουν αὐτὰ εἰς ἐκείνους ποὺ ἐξηπατήθησαν παρ' αὐτῶν καὶ νὰ καταστήσουν αὐτοὺς ἀμετανοήτους δι' ὅσα ἐπλανήθησαν, καὶ τὴν ἀσέθειαν αὐτῶν μόνιμον, ὅταν μάλιστα παρουσιάζονται ὅτι ἔχουν συμψήφους τῶν ὁμόφρονας ἐπισκόπους. Δὲν φανερώνουν λοιπὸν εἰς αὐτοὺς ἐκεῖνα, ποὺ εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας ἐδίδαξαν καὶ διέπραξαν πονηρά, λόγῳ τῶν ὁποίων καὶ κατεδικάσθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἢ παρασιωποῦν ἐντελῶς αὐτά, ἢ τὰ συσκοτίζουν μὲ ψευδεῖς λόγους καὶ πλαστὰ ἔγγραφα. Ἔτσι λοιπὸν σκεπάζουν πίσω ἀπὸ τὰς πιθανοφανεστέρας καὶ χυδαίολόγους ὁμιλίας τὴν καταστρεπτικὴν διδασκαλίαν τῶν, αἰχμαλωτίζουν τὸν ἐπιρρεπῆ εἰς τὴν ἀπάτην, χωρὶς καὶ νὰ ἀποφεύγουν ἀπὸ τοῦ νὰ συκοφαντοῦν πρὸς ὅλους τὴν ἰδικὴν μας εὐσέθειαν. Διὰ τοῦτο καὶ συμβαίνει μερικοὶ ἀφοῦ ὑπογράφουν τὰ γράμματα αὐτῶν νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πρᾶγμα ποῦ, ὡς νομίζω, οὐ μόνον ἐγκυμονεῖ τὸν κίνδυνον πολὺ μεγάλης παραβάσεως διὰ τοὺς συλλειτουργοὺς, ποὺ τολμοῦν αὐτό, τὸ ὅποιον ὁ ἀποστολικὸς κανὼν δὲν ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ ὑποθάλλει τὴν δι' αὐτῶν ἐπιχειρουμένην κατὰ τοῦ Χριστοῦ διαβολικὴν ἐνέργειαν.

Διὰ ταῦτα λοιπὸν, ἀγαπητοί, καὶ χωρὶς νὰ χάσω καιρὸν ἔσπευσα νὰ καταστήσω εἰς σᾶς γνωστὴν τὴν ἀπιστίαν τῶν τοιούτων, ποὺ λεγουν ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔγινεν ὕστερον αὐτὸς ποὺ δὲν ὑπῆρχε πρωτύτερα, ἀφοῦ ἔγινε ὅταν κάποτε ἔγινε τοιοῦτος, ὅμοιος μὲ κάθε ἄνθρωπον, καθὼς ἔγινεν ἐκ φύσεως. «Διότι, λέγουν, τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μηδενός», συμπεριλαμβάνοντες εἰς τὴν δημιουργίαν ὅλων τῶν λογικῶν καὶ τῶν ἀλόγων κτισμάτων καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐν συνεχείᾳ πρὸς αὐτὰ λέγουν ὅτι οὗτος εἶναι φύσεως τρεπτῆς, ἐπιδεκτικὸς προόδου εἰς τὴν ὀρετὴν καὶ τὴν κακίαν καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν ὅτι ἐκτίσθη ἐκ τοῦ μηδενός ἀναιροῦν ἐντελῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Γραφῶν ὅτι οὗτος ὑπάρχει αἰωνίως, αἱ ὁποῖαι διδόντες καὶ τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Λόγου καὶ τὴν θεότητα τῆς σοφίας τοῦ Λόγου, ποὺ καὶ τὰ δύο σημαίνουν τὸν Χριστόν. «Ἡμποροῦμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς», λέ-

γουν οἱ ἄθλιοι, «νὰ γίνωμεν υἱοὶ Θεοῦ, καθὼς ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος». Ἐπειδὴ ἔχει γραφῇ· «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα». Ὅταν δὲ ἐπιστήσῃ κανεὶς τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ρητοῦ, ποὺ λέγει· «αὐτοὶ δὲ με ἀπηρνήθησαν», τὸ ὁποῖον δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν Σωτῆρα, ἐπειδὴ εἶναι κατὰ φύσιν ἄτρεπτος, αὐτοί, μὲ τὸ νὰ ἀπεγύμνωσαν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ κάθε σεβασμόν, λέγουν ὅτι ὁ Θεός, ἐπειδὴ κατὰ πρόγνωσιν καὶ πρόβλεψιν ἐγνώριζεν ὅτι οὗτος δὲν θὰ ἀπαρνηθῇ αὐτόν. Ἐκαμὲν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἀπὸ ὅλων τοὺς ἄλλους υἱούς. Ὅχι διότι ἔχει φυσικῶς καὶ κατ' ἐξαίρεσιν κάτι περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους υἱούς (διότι φυσικῶς οὔτε υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κανεὶς, οὔτε κανεὶς ἔχει ιδιότητα ὁμοίαν μὲ ἐκεῖνας ποὺ ἔχει ὁ Θεός), ἀλλὰ καίτοι καὶ αὐτὸς τυγχάνει νὰ εἶναι τρεπτῆς φύσεως, λόγῳ τοῦ ὅτι κατῴρθωσεν μὲ προσοχὴν εἰς τοὺς τρόπους καὶ ἄσκησιν νὰ μὴ τρέπεται πρὸς τὸ χειρότερον, ἐξέλεξεν αὐτόν, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος, ἐὰν θιάζοντες τοὺς ἑαυτοὺς των κατορθώσουν τοῦτο, εἰς τίποτε δὲν διαφέρουν ὡς υἱοὶ ἀπὸ τὴν υἰότητα ἐκείνου. Πρὸς παραστατικὴν δὲ παρουσίᾳσιν τῆς φρενοβλαβοῦς ταύτης διδασκαλίας, καὶ ὡσὰν τελείως μεθυσμένοι φέρονται ὑβριστικῶς καὶ πρὸς τὰς Γραφὰς μὲ τὸ νὰ παραθέτουν τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ ρητόν εἰς τοὺς ψαλμούς, ποὺ ἔχει ὡς ἑξῆς· «ἡγάπησας τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας τὴν ἀδικίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεός σου, ὦ Θεέ, ἔχρισέ σε μὲ ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παραπάνω ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι μέτοχοι μαζί σου εἰς τὴν χρίσιν ταύτην»⁵².

Λοιπόν, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὔτε ἐκ τοῦ μηδενὸς ἔχει γίνεи, οὔτε ἦτο κάποτε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν, ἀρκοῦν πρὸς διδασκαλίαν μόνον αὐτά, ποὺ διδάσκει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφων περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς· «ὁ μονογενὴς υἱὸς ποὺ εἶναι πάντοτε εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς»⁵³. Διότι ὁ θεῖος διδάσκαλος, λαμβάνων ἐκ τῶν προτέρων πρόνοιαν νὰ δείξῃ ὅτι τὰ δύο πρόσωπα, ὁ Πατὴρ καὶ Υἱός, εἶναι ἀχώριστα μεταξύ των, ἐτόνισεν ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπάρχει

52. Ψαλμ. 44, 8. Ἑβρ. 1, 9.

53. Ἰω. 1, 18.

ἀχώριστως εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς. Ἀλλὰ θεβαί-
 ως καὶ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν συναριθμεῖται μὲ τὰ κτί-
 σματα ποῦ ἔγιναν ἐκ τοῦ μηδενὸς θεβαιώκει ὁ ἴδιος ὁ
 Ἰωάννης λέγων ὅτι τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ. Διότι
 τὴν κατ' ἐντελῶς μοναδικὸν τρόπον ὑπόστασιν αὐτοῦ ἔ-
 καμε σαφῶς φανεράν εἰπὼν «ὁ Λόγος ὑπῆρχεν ἐξ ἀρ-
 χῆς καὶ ὁ Λόγος ἦτο ἀχώριστος μὲ τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς
 ἦτο ὁ Λόγος. Τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ καὶ
 ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲ ἓν ἔγινεν»⁵⁴. Ἐὰν δηλαδὴ τὰ
 πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, πῶς ἐκεῖνος ποῦ ἐχά-
 ρισε τὴν ὑπαρξιν εἰς τὰ γενόμενα, ὁ ἴδιος δὲν
 ὑπῆρχε κάποτε; Διότι δὲν νοεῖται πῶς ὁ Λόγος, τὸ ποιη-
 τικὸν αἷτιον, ἡμπορεῖ νὰ λογαριάζεται ὅτι εἶναι τῆς αὐ-
 τῆς φύσεως μὲ τὰ γενόμενα, ἐὰν θεβαίως αὐτὸς μὲν ὑ-
 πῆρχεν ἐξ ἀρχῆς, τὰ πάντα δὲ ἔγιναν δι' αὐτοῦ (καὶ ἐ-
 ποίησεν αὐτὰ ἐκ τοῦ μηδενός). Διότι τὸ ὑπάρχον ἄφ' ἐ-
 αυτοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνα ποῦ ἔγι-
 ναν ἐκ τοῦ μηδενός καὶ ἀπέχει ἀπὸ αὐτὰ πάρα πολὺ.
 Διότι μεταξὺ μὲν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τίποτε δὲν ἀποδει-
 κνύει ὅτι ὑπάρχει ἀπόστασις, οὔτε ἡμπορεῖ ἡ ψυχὴ ἔστω
 καὶ κατὰ κάποιαν ἔννοιαν νὰ φαντασθῇ τοῦτο. Ἡ δὲ
 ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργία τοῦ κόσμου σημαίνει ὅτι ὁ
 κόσμος ἦλθε μεταγενεστέρως εἰς τὸ εἶναι καὶ ὅτι ἡ γέ-
 νεσις αὐτοῦ ἔλαθε χώραν προσφάτως, ποῦ σημαίνει ὅτι
 ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἔχουν λάθει τὰ πάντα τὴν
 τοιαύτην οὐσιοποίησιν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ εὐλαβέστατος
 Ἰωάννης ἐθεώρησεν αἰωνίως μακράν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θε-
 οῦ Λόγου καὶ ὑπεράνω κειμένην τῆς ἀντιληπτικῆς ἱκα-
 νότητος τῆς διανοίας τῶν λογικῶν δημιουργημάτων,
 σκοπῖμως ἀπέφυγε νὰ εἴπῃ καὶ τὰς λέξεις γενεσιν καὶ
 ποιῇσιν αὐτοῦ, οὔτε ἐτόλμησε νὰ ὀνομάσῃ μὲ ἰσοβάθμους
 συλλαβάς τὸ ποιητικὸν αἷτιον πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενό-
 μενα, ὅχι ἐπειδὴ ἦτο ἀγέννητος (διότι ἓν εἶναι ἀγέννη-
 τον, ὁ Πατήρ), ἀλλὰ διότι ἡ ἐκ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ ἀ-
 νέκφραστος ὑπόστασις ὑπέρκειται τῆς περιωρισμένης
 τῶν εὐαγγελιστῶν, ἰσως δὲ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀντιλη-
 πτικῆς ἱκανότητος.

Δὲν νομίζω ὅτι εἶναι εὐσεβὲς δι' ἐκείνους ποῦ
 ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ τολμήσουν νὰ ἐρωτοῦν μέχρι τούτων

54. Ἰω. 1, 1 - 3.

τῶν θεμάτων, λόγῳ τῆς παρακοῆς τῆς ἐντολῆς «μὴ ζῆ-
τει νὰ μάθης πράγματα ποὺ εἶναι ἀπρόσιτα εἰς τὴν διὰ-
νοίαν σου, καὶ μὴ ἐξέταζε νὰ μάθης γνώσεις ἀνω-
τέρας τῶν δυνάμεών σου»⁵⁵.

Διότι, ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἀντιληπτικότης εἶ-
ναι ἀσυγκρίτως καὶ ἀπὸ τοῦτο ἀτελεστέρα πολλῶν ἄλ-
λων πραγμάτων, ἡ γνώσις ἔχει ἀποκρυβῆ ἀπὸ τὴν ἀν-
θρωπίνην κατανόησιν, (ὅπως ἐκεῖνα ποὺ λέγει ὁ Παῦ-
λος)· «ἐκεῖνα ποὺ ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου δὲν εἶδε καὶ αὐ-
τὶ δὲν ἤκουσε καὶ νοῦς ἀνθρώπου δὲν συνέλαθεν,
ἐκεῖνα ποὺ ὁ Θεὸς ἠτοίμασε δι' ἐκείνους ποὺ
ἀγαποῦν αὐτόν»⁵⁶, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα λέγει ὁ Θεὸς εἰς
τὸν Ἀβραάμ δὲν ἤμπορεῖς νὰ μετρήσης⁵⁷ καὶ ἀκόμη
«τὴν ἄμμον τῶν θαλασσῶν», λέγει, «καὶ τὰς σταγόνας
τῆς βροχῆς ποῖος θὰ μετρήσῃ;»⁵⁸ πῶς θὰ ἠμποροῦσε κα-
νεῖς νὰ περιεργασθῇ διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ὑπόστασιν
τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἔχῃ κυριευθῇ ἀπὸ ἄρ-
ρωστημένην περιέργειαν; Περὶ τῆς ὁποίας ὑποστάσεως
τοῦ Λόγου λέγει τὸ προφητικὸν πνεῦμα· «ποῖος θὰ πε-
ριγράψῃ μὲ λόγια τὴν γενεάν αὐτοῦ;»⁵⁹ τὴν ὁποίαν καὶ
ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, θέλων νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς στύ-
λους⁶⁰ ὅλων ἐκείνων, ποὺ ζοῦν εἰς τὸν κόσμον, ἦτοι τοὺς
ἀποστόλους, ἐφρόντισε νὰ ἐλαφρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν δύ-
σκολον γνώσιν τούτου, λέγων ὅτι εἶναι δι' ὅλους μὲν αὐ-
τοὺς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν φύσιν ἢ κατανόησις τοῦ μυ-
στηρίου τῆς ὑπάρξεώς του, ἐναπόκειται δὲ μόνον εἰς τὸν
Πατέρα νὰ ἀποκαλύψῃ τοῦ θειοτάτου τούτου μυστηρίου
τὴν ἀλήθειαν· «διότι κανεῖς δὲν ἐγνώρισε ποῖος εἶναι ὁ
Υἱός», λέγει, «παρὰ μόνον ὁ Πατὴρ· καὶ τὸν Πατέρα δὲν
ἐγνώρισε κανεῖς παρὰ μόνον ὁ Υἱός»⁶¹. Περὶ τοῦ ὁποίου
νομίζω, ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ λέγει «τὸ μυστήριόν μου
εἰς ἐμέ».

Ὅτι δὲ εἶναι σύμπτωμα τρέλλας «τὸ νὰ φρονῇ κα-
νεῖς ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος μὲ χρονικὴν ἐν-

55. Σοφ. Σειρ. 3, 21.

56. Α' Κορ. 2, 9.

57. Πρβλ. Γεν. 15, 5.

58. Σοφ. Σειρ. 1, 2.

59. Ἦσ. 53, 8.

60. Πρβλ. Γαλ. 2, 9.

61. Ματθ. 11, 27.

νοϊαν, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν σημασίαν τῆς φράσεως ἐξ οὐκ ὄντων, ἔστω καὶ ἐάν οὗτοι ἀγνοοῦν τὴν μανίαν τῆς φωνῆς αὐτῶν οἱ ἀνόητοι. Διότι τὸ οὐκ ἦν ἢ πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν χρόνων, ἢ εἰς κάποιον διάστημα αἰῶνος. Ἐάν λοιπὸν εἶναι ἀληθὲς τὸ ὅτι τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ καθ' αἶων καὶ χρόνος καὶ τὰ διαστήματα τοῦ χρόνου καὶ τὸ κάποτε, μέσα εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν ὁποίων εὐρίσκεται καὶ τὸ οὐκ ἦν, ἔγιναν δι' αὐτοῦ. Καὶ πῶς νὰ μὴ εἶναι ἀπίθανον λογικῶς νὰ λέγεται ὅτι ἐκεῖνος, ποῦ ἔκαμε καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τοὺς καιροὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναμειγνύεται μαζί τὸ οὐκ ἦν, ἦτο κάποτε χρόνος ποῦ δὲν ὑπῆρχε; Διότι εἶναι ἀκατανόητον καὶ πλήρες πάσης ἀμαθείας τὸ νὰ λέγῃ κανεὶς ὅτι ἐκεῖνος, ποῦ ἔγινεν αἷτιος κάποιου ὄντος, εἶναι μεταγενέστερος ἀπὸ τὴν γένεσιν ἐκείνου.

Διότι, κατ' αὐτοὺς, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ποῦ δημιουργεῖ τὰ πάντα, προηγεῖται ἐκεῖνο τὸ διάστημα χρόνου κατὰ τὸ ὅποιον λέγουν, δὲν εἶχε γίνει ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ἔτσι, κατ' αὐτοὺς, ψεύδεται καὶ ἡ Γραφή ποῦ γράφει ὅτι οὗτος εἶναι πρωτότοκος πάσης κτίσεως⁶². Σύμφωνα λοιπὸν πρὸς αὐτὰ φωνάζει καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Παῦλος, λέγων δι' αὐτόν· «τὸν ὅποιον ὥρισε κληρονόμον, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐδημιούργησε τοὺς αἰῶνας»⁶³, ἀλλὰ καὶ «δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε κυριότητες, εἴτε θρόνοι. Τὰ πάντα ἔγιναν δι' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτὸν ἐδημιουργήθησαν, καὶ αὐτὸς ὑπάρχει πρὸ πάντων»⁶⁴.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπεδείχθη ἀσεβεστάτη ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσεως τοῦ Υἱοῦ, ὁ Πατὴρ εἶναι κατ' ἀνάγκην πάντοτε Πατὴρ. Εἶναι δὲ Πατὴρ πάντοτε παρόντος τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸν ὅποιον λέγεται Πατὴρ. Μὲ τὸ νὰ ὑπάρχῃ δὲ πάντοτε ὁ Υἱὸς παρῶν, ὁ Πατὴρ εἶναι πάντοτε τέλειος Πατὴρ, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμίαν ἔλλειψιν εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐγέννησε τὸν μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ οὐχί

62. Πρῶλ. Κολ. 1, 15.

63. Ἐβρ. 1, 2.

64. Κολ. 1, 16 - 17.

χρονικῶς οὔτε εἰς διάστημα χρόνου οὔτε ἐξ οὐκ ὄντων. Τί λοιπόν; Δέν εἶναι ἀσεβές τὸ νὰ λέγη κανεὶς ὅτι δέν ὑπῆρξε κάποτε ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία λέγει· «ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἡ διακοσμοῦσα σοφία, ἐγὼ ἤμην εἰς τὴν ὁποίαν ἐβλεπε μὲ χαράν;»⁶⁵. Ἡ ὅτι ἡ δύναμις⁶⁶ τοῦ Θεοῦ δέν ὑπῆρχε κάποτε, ἡ ὅτι ὁ Λόγος αὐτοῦ κάποτε ἐκολοθῶθη, ἡ τὰ ἄλλα ἰδιώματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα γνωρίζεται ὁ Υἱὸς καὶ ὁ Πατὴρ διακρίνεται; Διότι ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι δέν ὑπάρχει τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης⁶⁷, ἀναιρεῖ συγχρόνως καὶ τὸ πρωταρχικὸν φῶς, τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπαύγασμα. Ἐὰν δὲ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ⁶⁸ δέν ἦτο πάντοτε, εἶναι φανερόν ὅτι οὔτε ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν εἶναι εἰκὼν ὑπάρχει πάντοτε.

Ἀλλὰ καὶ μαζὶ μὲ τὸ μὴ ὑπάρχειν τοῦ χαρακτήρος τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ ἀναιρεῖται καὶ ἐκεῖνος πού ἀναμφιβόλως χαρακτηρίζεται παρ' αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ υἰότης τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὴν υἰότητα τῶν ἄλλων υἱῶν. Διότι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀπεδείχθη ἡ ἀνέκφραστος αὐτοῦ ὑπόστασις ὅτι ἔχει ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν, ὑπερκειμένην πάντων τῶν ὄντων, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐχάρισε τὸ εἶναι, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ υἰότης αὐτοῦ, ἐπειδὴ μετέχει κατὰ φύσιν τῆς πατρικῆς θεότητος, διαφέρει κατ' ἀπερίγραπτον μὲ λόγους ὑπεροχὴν ἀπὸ τὴν υἰότητα τῶν υἱῶν, πού υἰοθετήθησαν δι' αὐτοῦ. Διότι ὁ μὲν εἶναι ἄτρεπτος κατὰ τὴν φύσιν, ἐπειδὴ εἶναι τέλειος καὶ οὐδενὸς ἔχει ἀνάγκην· οἱ δὲ θέσει υἱοὶ, ὑποκείμενοι εἰς τροπὴν ἢ πρὸς τὸ καλὸν ἢ πρὸς τὸ κακόν, ἔχουν ἀνάγκην τῆς βοηθείας παρ' αὐτοῦ. Διότι κατὰ τί ὑπολείπεται ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ⁶⁹ διὰ νὰ ἔχη ἀνάγκην προκοπῆς, ἡ τί νὰ προσλάβῃ ἔξωθεν ἡ αὐτοαλήθεια; Ἡ πῶς ὁ Θεὸς Λόγος ἔχει ἀνάγκην βελτιώσεως, ἡ ἡ ζωὴ ἡ τὸ ἀληθινὸν φῶς; Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι παράλογον, πῶσω περισσότερον ἀφύσικον πρέπει νὰ εἶναι τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ σοφία

65. Παρμ. 8, 30.

66. Πρῶλ. Α' Κορ. 1, 24.

67. Ἑβρ. 1, 3.

68. Πρῶλ. Α' Κορ. 4, 4.

69. Α' Κορ. 1, 24.

τοῦ Θεοῦ ἦτο κάποτε δεκτικὴ μωρίας, ἢ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἔπασχε κάποτε ἀσθένειαν, ἢ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐσκοτίσθη ἀπὸ ἀλογίαν, ἢ τὸ ἀληθινὸν φῶς ἀνεμείχθη μὲ τὸ σκότος, καθ' ἣν στιγμήν ὁ μὲν ἀπόστολος λέγει ἅφ' ἑαυτοῦ «ποία ἡ σχέσις τοῦ φωτός πρὸς τὸ σκότος, ἢ ποία συμφωνία μεταξύ Χριστοῦ καὶ Βελίαρ»⁷⁰, ὁ δὲ Σολομών ὅτι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον κατὰ κάποιαν ἔννοιαν νὰ εὑρεθοῦν περάσματα τοῦ ὀφεως ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν, ἢ ὁποία πέτρα, κατὰ τὸν Παῦλον, εἶναι ὁ Χριστός;⁷¹ Οἱ δέ, ἐπειδὴ εἶναι κτίσματα αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἄγγελοι, ἔχουν λάθει καὶ εὐλογίας νὰ προκόπτουν εἰς τὰς ἀρετάς διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ εἰς τὴν τήρησιν νομίμων ἐντολῶν ὥστε νὰ μὴ ἁμαρτάνουν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ Κύριος ἡμῶν, ἐπειδὴ τυγχάνει φύσει καὶ ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, προσκυνεῖται ἀπὸ ὄλους⁷². "Ὅσοι δέ, ἀφοῦ ἀπέβαλον τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας, καὶ κατόπιν ἀγῶνων καὶ προκοπῆς ἔλαβον πνεῦμα υἱοθεσίας⁷³, οἱ ἴδιοι, εὐεργετούμενοι ἀπὸ τὸν φύσει καὶ ἀληθινὸν Υἱόν, γίνονται θέσει υἱοὶ κατὰ χάριν.

Καὶ τὴν μὲν ἀληθινήν καὶ ἰδιάζουσαν καὶ φυσικὴν καὶ ὅλως ἐξαιρετον υἰότητα τοῦ Υἱοῦ ἔκαμεν εἰς ἡμᾶς γνωστήν ὁ Παῦλος, ὅταν εἶπε περὶ τοῦ Θεοῦ· «ἐκεῖνος πού δὲν ἐλυπήθη τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱόν του, ἀλλὰ χάριν ἡμῶν (πού δὲν εἴμεθα φυσικοὶ υἱοὶ του) παρέδωκεν αὐτόν»⁷⁴. Διότι πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμῃ διάκρισιν τῶν μὴ ἰδικῶν του κατὰ χάριν υἱῶν εἶπε ὅτι οὗτος εἶναι ἰδικὸς του Υἱός. Εἰς δὲ τὸ Εὐαγγέλιον· «οὗτος εἶναι ὁ ἀγαπημένος Υἱός μου εἰς τὸν ὁποῖον ἐγὼ εὐαρεστοῦμαι»⁷⁵, εἰς δὲ τοὺς Ψαλμοὺς ὁ Σωτὴρ λέγει· «ὁ Κύριος εἶπε πρὸς ἐμέ· σὺ εἶσαι Υἱός μου»⁷⁶. Διὰ νὰ κάμῃ φανεράν τὴν γνησιότητα τοῦ Υἱοῦ του, ἐξηγεῖ ὅτι ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ μερικοὶ ἄλλοι δὲν εἶναι γνήσιοι υἱοὶ αὐτοῦ. Τί δὲ σημαίνει καὶ τὸ «πρὶν νὰ γίνῃ τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας ἐγὼ σὲ ἐγέννησα ἀπὸ

70. Πρῶλ. Β' Κορ. 6, 14 - 15.

71. Πρῶλ. Κορ. 10, 4.

72. Πρῶλ. Φιλιπ. 2, 11.

73. Πρῶλ. Ρωμ. 8, 15.

74. Ρωμ. 8, 32.

75. Ματθ. 3, 17. 17, 5.

76. Ψαλμ. 2, 7.

τὴν γαστέρα μου;»⁷⁷. Δὲν ἀποδεικνύει τοῦτο ἀμέσως τὸν τρόπον τῆς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς γεννήσεως, ἦτοι τὴν φυσικὴν υἰότητα τοῦ Υἱοῦ, τὴν ὁποίαν οὗτος δὲν ἔλαθε συνεπεία προσεκτικῆς συμπεριφορᾶς εἰς τοὺς τρόπους καὶ ἀσκήσεως εἰς προκοπὴν, ἀλλὰ ἔχει αὐτὴν ἀπὸ φυσικὸν ἰδίωμα; Διὰ τοῦτο καὶ ἔχει ἀμετάβλητον τὴν υἰότητα ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Τὴν δὲ υἰοθεσίαν τῶν λογικῶν ὄντων, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς αὐτὰ οὐχὶ φυσικῶς, ἀλλὰ διότι ἐδόθη ὡς δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμοιβὴ διὰ τὴν καλὴν συμπεριφορὰν τῶν, ὑποκειμένην εἰς μεταπτώσεις, γνωρίζει ὁ θεῖος λόγος λέγων· «διότι οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ ὅταν εἶδον τὰς γυναῖκας τῶν ἀνθρώπων ἔλαθον αὐτάς γυναῖκας τῶν»⁷⁸ καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ «υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα αὐτούς, αὐτοὶ δὲ με ἀπηρνήθησαν»⁷⁹, διὰ στόματος τοῦ Ἑσαίου διδασκόμεθα ὅτι εἶπεν ὁ Θεός.

Ἄν καὶ ἔχω πολλὰ νὰ εἶπω, ἀγαπητοί, παρατρέχω αὐτά, ἐπειδὴ ἐνόμισα ὅτι εἶναι ἐνοχλητικὸν νὰ ὑπομνήσω διὰ περισσοτέρων γνωστὰ πράγματα πρὸς ὁμόφρονάς μου διδασκάλους, διότι καὶ σεῖς εἴσθε θεοδίδακτοι⁸⁰, καὶ δὲν ἀγνοεῖτε ὅτι ἡ πρόσφατος ἐπαναστατικὴ διδασκαλία κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐσεθείας, εἶναι διδασκαλία τοῦ Ἑβίωνος⁸¹ καὶ τοῦ Ἀρτεμᾶ καὶ ζῆλος τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὁ ὁποῖος κατόπιν κρίσεως ἐν συνόδῳ τῶν ἀπανταχοῦ ἐπισκόπων ἀπεκηρύχθη ἔξω τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτον διαδεχθεῖς ὁ Λουκιανὸς ἔμεινεν ἀπόβλητος ἀπὸ τρεῖς ἐπισκό-

77. Γαλ. 109, 3.

78. Γεν. 6, 2.

79. Ἠσα. 1, 2.

80. Πρβλ. Α' Θεσ. 4, 9.

81. Ἑβίων, ὄνομα παραγόμενον ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς λέξεως «ἐβίων» σημαίνουσης τὸν πτωχόν. Τὸ ὄνομα τοῦτο, κατὰ τινες, ἔφεραν ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐξ Ἰουδαίων αἰρετικῶν χριστιανῶν, γνωστῶν εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ἑβιοναῖοι ἢ Σβιονῖται. Οὗτοι παραμένοντες πιστοὶ εἰς τὴν μονοθεσίαν τῆς Π. Δ. ἀπέρριπτον τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν αὐτοῦ. Ἡ θεία υἰότης αὐτοῦ μέχρι τοῦ βαπτίσματος ἦτο ψυχικὴ καὶ ἔλαθον αὐτὴν προαχθεῖς καὶ τελειωθείς εἰς τὴν ψυχικὴν ζωὴν διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ Νόμου, καθὼς θὰ ἤδύνετο καὶ πᾶς ἄνθρωπος νὰ λάβῃ αὐτήν. Κατὰ τὸ βάπτισμα κατήλθεν ἐπ' αὐτὸν ἡ θεία δύναμις καὶ κατέστησεν αὐτὸν Μασσαίαν, ὁ ὁποῖος, κατ' αὐτούς, δὲν ἦτο Θεὸς ἀλλὰ δημιουργητὴς.

πους ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ἀφοῦ ἐμέθυσαν μὲ τὸν οἶνον τῆς ἀσεθείας τῶν ἀνωτέρω ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ σύνοδος τῶν μετ' αὐτῶν πονηρευομένων, οἱ ὅποιοι πρεσβεύουν ὅτι ὁ Υἱὸς ἔγινεν ἐκ τοῦ μηδενός, ἐνεφάνισαν τώρα εἰς ἡμᾶς νὰ θλαστάνουν αἱ ἀπόκρυφοι παραφυάδες ἐκείνων.

Καὶ δὲν γνωρίζω πῶς ἀφοῦ ἐχειροτονήθησαν εἰς τὴν Συρίαν τρεῖς ἐπίσκοποι λόγῳ τοῦ ὅτι συμφωνοῦν μετ' αὐτῶν, ὑποδαυλίζουν τὴν αἵρεσιν πρὸς τὸ χειρότερον, περὶ τῶν ὁποίων ἡ κρίσις ἐναπόκειται εἰς τὸν ἰδικόν σας ἐλεγχον. Οἱ ὅποιοι τὰ μὲν λεγόμενα τῆς Γραφῆς περὶ τοῦ σωτηρίου Πάθους, τῆς ταπεινώσεως καὶ πρὸς ἡμᾶς συγκαταθάσεως⁸², καὶ τῆς ὀνομαζομένης πτωχείας αὐτοῦ⁸³, καὶ περὶ τῶν παθῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὁ Σωτὴρ ἀνεδέχθη ὡς ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, ἔχοντες πάντοτε εἰς τὴν μνήμην τῶν, προβάλλουν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀναιρέσουν τὴν ὑψίστην καὶ ἐξ ἀρχῆς θεότητα αὐτοῦ, ὅσους δὲ λόγους σημαίνουν τὴν φυσικὴν αὐτοῦ δόξαν καὶ εὐγένειαν καὶ διαμονὴν κοντὰ εἰς τὸν Πατέρα⁸⁴ ἐλησμόνησαν ἐντελῶς ὅπως εἶναι τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἓν»⁸⁵. Τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος λέγει, ὅχι διὰ νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ Πατέρα, οὔτε διὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ σαφῶς, ὅτι αἱ ἡνωμένοι εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ δύο φύσεις εἶναι μία, ἀλλ' ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς διασώζει ἀκριβῶς τὴν φυσικὴν πατρικὴν ὁμοιότητα, ὁ ὁποῖος ἀπετύπωσεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν ἐκ φύσεως κατὰ πάντα ὁμοιότητα αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπειδὴ τυγχάνει νὰ εἶναι καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἔκτυπος χαρακτήρ. Δι' αὐτὸ καὶ τότε εἰς τὸν Φίλιππον ποῦ ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τὸν Πατέρα, ἐμφανίζει ὁ Κύριος χωρὶς ἐπιφύλαξιν πρὸς τὸν λέγοντα «δεῖξον εἰς ἡμᾶς τὸν Πατέρα», λέγων «ἐκεῖνος ποῦ εἶδεν ἐμὲ εἶδε τὸν Πατέρα»⁸⁶, ὅπως ἀκριβῶς εἰς καθρέπτην⁸⁷ καθαρὸν διὰ μέσου τῆς ἐμψύχου θείας εἰκόνης αὐτοῦ θλέπομεν

82. Πρὸς Φίλιπ. 2, 7.

83. Πρὸς Β' Κορ. 8, 9.

84. Πρὸς Ἰω. 14, 23.

85. Ἰω. 10, 30.

86. Ἰω. 14, 8 - 9.

87. Πρὸς Σοφ. Σαίρ. 7, 26. Ἑβρ. 1, 3.

τὸν Πατέρα. Παρόμοιόν τι λέγουν καὶ οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες εἰς τοὺς Ψαλμοὺς· «εἰς τὸ ἰδικόν σου φῶς θὰ ἴδωμεν φῶς»⁸⁸. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ τιμᾷ τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα⁸⁹, καὶ πολὺ ὀρθῶς· διότι καὶ κάθε ἀσεβῆς ἔκφρασις ποὺ τολμᾷ κανεὶς νὰ εἴπῃ διὰ τὸν Υἱὸν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸν Πατέρα.

Καὶ ποῖον λοιπὸν εἶναι ἀκόμη τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ γράψω, ἐὰν ἐκθέσω πρὸς σᾶς, ἀγαπητοί, τὰς ψευδεῖς κατηγορίας των ἐναντίον ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου λαοῦ ἡμῶν; Διότι ἐκεῖνοι ποὺ παρετάχθησαν εἰς τάξιν μάχης κατὰ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, οὔτε τὰς ἐναντίον ἡμῶν φλυαρίας μεθυσμένων ἀνθρώπων παρέλειψαν νὰ εἴπουν, οἱ ὅποιοι τοῦλάχιστον οὔτε νὰ συγκρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καταδέχονται, οὔτε μὲ ἐκείνους τοὺς διδασκάλους, ποὺ ἡμεῖς ἀπὸ παῖδες ἀκόμη ὠμιλήσαμεν ἀνέχονται νὰ ἐξισωθοῦν, ἀλλ' οὔτε κανένα ἀπὸ τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς λογαριάζουν ὡς κανόνα σοφίας, παρὰ λέγουν ὅτι μόνοι αὐτοὶ εἶναι σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες καὶ ἐφευρέται δογμάτων, καὶ εἰς μόνους αὐτοὺς ἔχουν ἀποκαλυφθῇ, ἐκεῖνα ποὺ εἰς οὐδενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς ζῶντας ὑπὸ τὸν ἥλιον ἔτυχε νὰ ἔλθουν εἰς τὸν νοῦν.

Ὡς τῆς ἀσεβοῦς ἀλαζονείας καὶ τῆς ἀπροσμετρήτου τρέλλας καὶ τῆς ματαίας καὶ σκοτεινῆς δοξασίας καὶ τοῦ σατανικοῦ φρονήματος, τὸ ὁποῖον εὗρε καταφύγιον εἰς τὰς θδελυρὰς ψυχὰς των. Δὲν ἔκαμεν αὐτοὺς νὰ ἐντραποῦν ἢ θεοσεβῆς καθαρότης ἐκφράσεως τῶν ἀρχαίων Γραφῶν, οὔτε ἡ σύμφωνος περὶ Χριστοῦ εὐσέβεια ὅλων τῶν συλλειτουργῶν ἐστάθη ἐμπόδιον εἰς τὴν θρασύτητα αὐτῶν, τὴν ἀνοσιουργίαν τῶν ὁποίων οὔτε τὰ δαιμόνια δὲν ἀνέχονται, ἀποφεύγοντα τὰ ἴδια νὰ προφέρουν θλάσφημον φωνὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὰ λοιπὸν ἅς ἐνδυναμώσουν ἡμᾶς καὶ τὴν παροῦσαν δύναμιν ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ ὡς ἀν ἀπαίδευτοι σκύλλοι μὲ τὰ θορυβώδη γαυγίσματά των ἐσήκωσαν πυ-

88. Ψαλμ. 35, 10.

89. Πρ5λ. Ἰω. 5, 23.

κνήν σκόνην κατὰ τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ συ-
κκοφαντήσουν τὴν πρὸς αὐτὸν εὐσέθειάν μας. Διότι λέ-
γουν δι' ἡμᾶς οἱ ἐφευρέται φλυάρων μύθων ὅτι μὲ τὸ
νὰ ἀποστρεφώμεθα τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀσεβῆ καὶ ὑπὸ
τῶν Γραφῶν ἀγνοουμένην κατὰ τοῦ Χριστοῦ θλασφημί-
αν διδάσκομεν ὅτι ὑπάρχουν δύο ἀγέννητα, λέγοντες οἱ
ἀγράμματοι ὅτι πρέπει ἓν ἐκ τῶν δύο ἢ νὰ πιστεῦωμεν
ὅτι οὗτος ἐγένιν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἢ νὰ λέγωμεν ὅπως δι-
ποτε ὅτι εἶναι δύο τὰ ἀγέννητα, ἐπειδὴ ἀγνοοῦν οἱ ἀ-
ναλφάβητοι ὅτι ὑπάρχει μακρὸν διάστημα μεταξὺ Πα-
τρὸς ἀγεννήτου καὶ τῶν κτισμάτων ποὺ ἐκτίσθησαν ὑπ'
αὐτοῦ, τῶν λογικῶν καὶ τῶν ἀλόγων. Ἐνῶ ἡ μεσιτεῦου-
σα φύσις, ὁ μονογενὴς Υἱός, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Πατὴρ τοῦ
Θεοῦ Λόγου ἐποίησε τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενός, ἐγεννήθη
ἐξ αὐτοῦ τοῦ πραγματικοῦ Πατρὸς αὐτῆς, καθὼς καὶ ὁ
ἴδιος ὁ Κύριος ἐθεθαίωσε κάπου λέγων: «ἐκεῖνος ποὺ
ἀγαπᾷ τὸν Πατέρα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν Υἱόν, ὁ ὁποῖος ἔχει
γεννηθῆ ἐξ αὐτοῦ»⁹⁰.

Περὶ τούτων ἡμεῖς πιστεύομεν ἔτσι, καθὼς φρονεῖ
ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Εἰς μόνον ἀγέννητον Πατέρα,
ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει κανένα αἷτιον αὐτοῦ, ἄτρεπτον καὶ ἀ-
ναλλοίωτον, ὁ ὁποῖος εἶναι πάντοτε καὶ ὁμοίως ἀμετά-
θλητος, μὴ ἐπιδεχόμενος οὔτε αὐξησιν οὔτε ἐλάττωσιν,
εἶναι δοτὴρ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν Εὐαγ-
γελίων, Κύριος τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ
πάντων τῶν ἁγίων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν,
τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ὄχι
ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος Πατρὸς, ὄχι
σύμφωνα μὲ τὰς ὁμοιότητας τῶν σωμάτων, διὰ τοῦ τρό-
που τῶν ἀποτομῶν ἢ τῶν διὰ διαιρέσεων ἀπορροϊῶν, ὅ-
πως νομίζουν ὁ Σαθέλλιος καὶ ὁ Βαλεντίνος, ἀλλὰ κατὰ
τρόπον ἄρρητον καὶ ἀπερίγραφτον, σύμφωνα μὲ τὸν εἰ-
πόντα, καθὼς ἀνωτέρω παρεθέσαμεν «τὴν γενεὰν αὐ-
τοῦ ποῖος θὰ περιγράψῃ;»⁹¹, τοῦ ὁποῖου ἡ ὑπόστασις
τυγχάνει ἀκατάληπτος εἰς ὅλα τὰ γενητὰ λογικὰ ὄντα,
καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὁ ἴδιος εἶναι ἀκατάληπτος λόγῳ
τοῦ ὅτι ἡ ἀλήθεια περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ Πατρὸς

90. Α' Ἱω. 5, 1.

91. Ἑσ. 53, 8.

δὲν χωρεῖ εἰς τὴν διάνοιαν τῆς φύσεως τῶν λογικῶν ὄντων. Γὰρ ὅποια δὲν πρέπει σεῖς νὰ μάθετε ἀπὸ ἐμὲ, ἐπειδὴ εἰσθε ἄνδρες, οἱ ὅποιοι κινεῖσθε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία ὑπομιμνήσκει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν μέχρι ἡμῶν φθάσασαν περὶ τούτου φωνὴν τοῦ Χριστοῦ, ποῦ διδάσκει· «Κανεῖς δὲν γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ, παρὰ μόνον ὁ Υἱός· καὶ κανεῖς δὲν γνωρίζει ποῖος εἶναι ὁ Υἱός παρὰ μόνον ὁ Πατήρ»⁹². Περὶ αὐτοῦ ἔχομεν μάθει ὅτι εἶναι ὅπως ὁ Πατήρ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος χωρὶς καμμίαν ἔλλειψιν καὶ τέλειος Υἱός, ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ὅστερῶν ἐκείνου μόνον κατὰ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀγεννήτου Διότι εἶναι εἰκὼν ἀκριβῆς καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ Πατρός. Διότι ἡ εἰκὼν εἶναι πλήρης πάντων, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι φανερά ἡ μεγαλυτέρα ὁμοιότης, καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων· «ὁ Πατήρ μου εἶναι μεγαλύτερός μου»⁹³. Καὶ κατὰ τοῦτο πιστεύομεν ὅτι ὁ Υἱός γεννᾶται αἰωνίως ἐκ τοῦ Πατρός· «διότι εἶναι ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός»⁹⁴. Ἄλλ' ἄς μὴ λαμβάνῃ κανεῖς τὸ αἰεῖ (=πάντοτε) μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀγεννήτου, καθὼς νομίζουν ἐκεῖνοι ποῦ εἶναι πεπωρωμένοι εἰς τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς των. Διότι οὔτε τὸ ἦν, οὔτε τὸ αἰεῖ, οὔτε τὸ πρὸ αἰώνων εἶναι τὸ αὐτὸ εἰς σημασίαν μὲ τὸ ἀγέννητον. Ἄλλ' οὔτε, ὅτιδήποτε ἡ διάνοια τῶν ἀνθρώπων προσπαθήσει νὰ δώσῃ ἔννοιαν ὀνόματος, σημαίνει τὸ ἀγέννητον (καθὼς καὶ σεῖς πιστεύω καὶ ἔχω ἐλπίδα ὅτι ἔτσι ἐκλαμβάνετε τὸ πρᾶγμα μὲ τὴν ὀρθὴν δι' ὅλους σας πρόθεσιν) ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν σημαίνουν κατὰ κανένα τρόπον τὸ ἀγέννητον. Διότι φαίνεται ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι τρόπον τινὰ προέκτασις χρόνων, δὲν ἔμπορουν ὅμως νὰ σημαίνουν τὴν ἀκριβῆ καὶ κατ' ἀξίαν ἔννοιαν τῆς θεότητος καὶ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, οἱ δὲ ἅγιοι ἄνδρες, ποῦ κατὰ τὴν δυνάμιν τοῦ ὁ καθείς, προσπαθοῦσαν νὰ περιγράψουν τὸ μυστήριον καὶ ἐζήτουν ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς των συγγνώμην μὲ τὸ νὰ λέγουν· ἐκεῖ ποῦ ἐφθάσαμεν⁹⁵. Ἐάν δὲ οἱ ἄνδρες προσδο-

92. Ματθ. 11, 27.

93. Ἰω. 14, 28.

94. Ἰερ. 1, 3.

95. Πρ5λ. Φιλιπ. 3, 16.

κοῦν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν λόγον ποῦ ἠκούσθη ἀπὸ ἀνθρώπινα χεῖλη, λέγοντες ὅτι καταργοῦνται ὅσα μερικῶς εἰς τὸν καθένα ἔγιναν γνωστά⁹⁶, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ἦν καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων ὕστερον πολὺ εἰς νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐλπίζεται νὰ δώσουν, οἰοδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶναι τοῦτο, δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἀγέννητον. Ἐπομένως ὥς φυλάττωμεν διὰ τὸν ἀγέννητον Πατέρα μὲν τὸ οἰκεῖον εἰς αὐτὸν ἀξίωμα τοῦ ἀγεννήτου, λέγοντες ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι αἴτιος τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὸν Υἱὸν ὥς ἀπονέμωμεν τὴν τιμὴν ποῦ ἀρμόζει εἰς αὐτόν, ὁμολογοῦντες τὴν ἀναρχον παρὰ τοῦ Πατρὸς γέννησιν αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα νὰ ἀπονέμωμεν εἰς αὐτὸν σεβασμόν, μόνον ὥς λέγωμεν εὐσεβῶς καὶ μὲ καλὴν ἔννοιαν περὶ αὐτοῦ τὸ ἦν καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων, χωρὶς ὅμως νὰ ἀθετοῦμεν τὴν πίστιν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἀλλ' ὁμολογοῦντες ὅτι ἡ εἰκὼν καὶ ὁ χαρακὴρ τοῦ Πατρὸς⁹⁶, τοὔτέστιν ὁ Υἱός, εἶναι κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ τὸν Πατέρα, τὸ δὲ ἀγέννητον πιστεύοντες ὅτι εἶναι ἰδίωμα ποῦ ἔχει μόνον ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέγει: «ὁ Πατήρ μου εἶναι μεγαλύτερος ἐμοῦ»⁹⁷.

Ἐκτὸς δὲ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης πίστεως περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καθὼς αἱ Θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουν ἡμᾶς, ὁμολογοῦμεν προσέτι πίστιν εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον⁹⁸, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε τόσον τοὺς ἀγίους ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅσον καὶ τοὺς θείους διδασκάλους τῆς Καινῆς Διαθήκης· εἰς μίαν καὶ μόνην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν πάντοτε μὲν ἀκατάβλητον ἔστω καὶ ἂν ὅλος ὁ κόσμος θελήσῃ νὰ πολεμήσῃ αὐτήν, νικήτριαν δὲ πάσης ἐπαναστάσεως τῶν ἑτεροδόξων, ἐπειδὴ ὁ οἰκοδεσπότης αὐτῆς, ὁ Χριστός, ὁπλίζει ἡμᾶς μὲ θάρρος λέγων «θαρσεῖτε, ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον»⁹⁹. Μετὰ ταῦτα γνωρίζομεν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τῆς ὁποίας ἀπαρχὴ ἔγινεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός¹⁰⁰, ὁ ὁπέριος ἐφόρεσεν ἀληθῶς καὶ ὄχι κατὰ

96. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 8 - 12.

97. Ἰω. 14, 28.

98. Πρβλ. Ρωμ. 7, 6.

99. Ἰω. 16, 33.

100. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 20.

φαντασίαν σῶμα ἀνθρώπινον ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ὁ ὁποῖος, «ὅταν συνεπληρώθη ὁ προσδωρισμένος χρόνος διὰ τὴν καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν»¹⁰¹, ἐπεσκέφθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε, ἀλλὰ δὲν ἔγινεν ἐξ αἰτίας αὐτῶν κατώτερος τῆς θεότητός του, ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ ἀφοῦ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐκάθισεν «εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης»¹⁰².

Ταῦτα ἔγραψα μὲ συντομίαν εἰς τὴν ἐπιστολήν, διότι ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο κουραστικόν, καθὼς εἶπα, τὴν γράψω μὲ ἀκριβεῖς λεπτομερείας τὰ καθέκαστα λόγῳ τοῦ ὅτι οὔτε τὴν ἱερὰν προθυμίαν σας δι' αὐτὰ ἐλησμόνησα. Αὐτὰ διδάσκουμεν, αὐτὰ κηρύττομεν, αὐτὰ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀποστολικά δόγματα, χάριν τῶν ὁποίων καὶ ἀποθνήσκομεν, οὐδόλως λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ἐκείνους ποὺ θιάζουσιν ἡμᾶς τὴν ἀπαρνηθῶμεν αὐτά, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξαναγκάζουσιν ἡμᾶς μὲ θασανισμούς, δὲν ἀπαρνούμεθα τὴν ἐλπίδα ποὺ στηρίζομεν εἰς αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀρειὸν καὶ τὸν Ἀχιλλέα ἔγιναν πολέμιοι τούτων καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, γένόμενοι ξένοι πρὸς τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν ἡμῶν, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριον Παῦλον, ποὺ λέγει· «ἐάν κάποιος κηρύττῃ εἰς σὰς εὐαγγέλιον ἄλλο, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ παρελάβετε, ἅς εἶναι ἀνάθεμα»¹⁰³, καὶ ἂν ἀκόμη προσποιῇται ὅτι εἶναι ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανόν»¹⁰⁴, ἀλλὰ καὶ «ἐάν κάποιος διδάσκῃ ἄλλας διδασκαλίας καὶ δὲν ἀκολουθῇ τοὺς ὑγιεῖς λόγους τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν, τούτου ὁ νοὺς ἔχει πάρει ἀέρα καὶ δὲν γνωρίζει τίποτε»¹⁰⁵ καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οὗτοι ἀνθεματίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα ἅς μὴ δέχεται αὐτοὺς κανεῖς ἀπὸ σᾶς, οὔτε τὴν ἀνέχεται ὅσα λέγονται ἢ διδάσκονται ἀπ' αὐτοὺς, διότι οἱ ἀγύρται λέγουν πάντοτε ψεύδη· οὐδέποτε λαλοῦν ἀλήθειαν. Διότι περιφέρονται εἰς τὰς πόλεις, χωρὶς τὴν

101. Ἐβρ. 9, 26.

102. Ἐβρ. 1, 3.

103. Γαλ. 1, 9.

104. Πρβλ. Γαλ. 1, 8.

105. Α' Τιμ. 6, 3 - 4.

φροντίζουν διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον πῶς νὰ μεταχειρίζονται ὡς πρόσχημα τὴν φιλίαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης διὰ νὰ καταφέρουν μὲ τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὴν κολακείαν νὰ δίδουν καὶ νὰ λαμβάνουν γράμματα, μὲ σκοπὸν νὰ παραπλανήσουν δι' αὐτῶν τὰ ὀλίγα «γυναικάρια ποὺ εἶναι φορτωμένα μὲ ἁμαρτίας»¹⁰⁶, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐξαπατηθῇ παρ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Τούτους λοιπόν, ποὺ τοσαῦτα ἐτόλμησαν νὰ πράξουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ, ποὺ διέσυραν ἅφ' ἑνὸς μὲν τὸν Χριστιανισμόν, ἅφ' ἑτέρου δὲ προθυμοποιοῦνται νὰ ἐπιδεικνύονται εἰς τὰς αἰθούσας τῶν δικαστηρίων, αὐτοὺς, ποὺ ὅσον ἐξηρτάτο ἀπὸ αὐτοὺς, ἐξεσήκωσαν ἐν καιρῷ εἰρήνης διωγμὸν ἐναντίον ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι διέστρεψαν τὸ ἀπερίγραπτον μυστήριον τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀποστρέφεσθε αὐτοὺς, ἀγαπητοὶ καὶ ὁμόψυχοι ἀδελφοί, καὶ γενῆτε σύμψηφοι ἐναντίον τῆς μανιακῆς τόλμης αὐτῶν, καθ' ὅμοιον τρόπον καθ' ὃν καὶ οἱ ἀγανακτήσαντες συλλειτουργοὶ ἡμῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔγραψαν εἰς ἐμὲ ἐναντίον τῶν καὶ συνυπέγραψαν εἰς τὸν τόμον (τὰ ὁποῖα καὶ διεβίβασα εἰς σὰς διὰ τοῦ υἱοῦ μου "Ἀπὶ τοῦ διακόνου), ἅφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Θηβαΐδα, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν Λιθύην καὶ τὴν Πεντάπολιν καὶ τὴν Συρίαν καὶ προσέτι ἀπὸ τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν, τὴν Ἀσίαν, τὴν Καππαδοκίαν, καὶ τὰ ἄλλα περίχωρα, τὰ ὁποῖα ἔχω τὴν πεποιθήσιν ὅτι θὰ γίνουν καθ' ὅμοιον τρόπον δεκτὰ καὶ ἀπὸ σὰς. Διότι οὗτοι συνεκέντρωσαν δι' ἐράνων καὶ ἀπέστειλαν εἰς ἐμὲ πολλὰ βοηθήματα διὰ τοὺς ζημιωθέντας, καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ἀνακουφιστικὸν φάρμακον τοῦ λαοῦ ποὺ ἐξηπατήθη παρ' αὐτῶν, ἐπειδὴ χάρις καὶ εἰς τὰς ἐπιδοκιμασίας τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν πείθονται καὶ σπεύδουν νὰ ἔλθουν εἰς μετάνοιαν. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους μαζί μὲ τὴν αὐτόθι ἀδελφότητά. Εὐχομαι νὰ ὑγιαίνετε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί. Εὐχομαι ὑπὲρ τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς σας.

Οἱ δὲ ἀναθεματισθέντες αἵρετικοὶ εἶναι ἀπὸ μὲν τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων, ὁ Ἄρειος, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Ἀεθάλῃς, ὁ Σαρμάτης, ὁ (Καρπώνης), ὁ ἄλλος Ἄρειος, ἀπὸ δὲ τὴν τάξιν τῶν διακόνων (ὁ Γάϊος), ὁ Εὐζώϊος, ὁ Ἰούλιος, ὁ Μηνᾶς καὶ ὁ Ἑλλάδιος.

15. Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ τόμου Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 324)

Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας

Ἐκ τοῦ ἐγκυκλίου τόμου, ὁ ὁποῖος ἔχει γραφῇ ἀπὸ τὸν πάπαν Ἀλέξανδρον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως πρὸς τοὺς εἰς κάθε τόπον θεοσεβεῖς ἐπισκόπους, πρὸς τὸν ὁποῖον συνετάχθησαν οἱ εὐσεβεῖς ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς ἀριθμὸν γύρω εἰς τοὺς διακοσίους, οἱ ὁποῖοι ἐπειδὴ ἐπίστευον ἔτσι ὑπέγραψαν. Ὁ δὲ ἴδιος οὗτος τόμος ἐγράφη ἐν πρώτοις μὲν ἐναντίον τῆς ἀσεβοῦς αἵρέσεως τοῦ Ἀρείου καὶ ἐκείνων ποὺ ἀποστατοῦσαν μαζί του, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως, καθὼς πρέπει ὅλοι νὰ πιστεύουν καὶ ὅτι ἡ ἀγία Παρθένος εἶναι Θεοτόκος.

Πρὸς τὸν δεσπότην καὶ συλλειτουργόν μου, τὸν ὁμόψυχον Μελίτιον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Θεῷ χαίρετε.

(Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀρχήν)· καὶ μαζί μὲ τὴν ὀρθὴν πίστιν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως διδάσκουν ἡμᾶς αἱ Γραφαί, ὁμολογοῦμεν ἐν Πνεῦμα ἅγιον καὶ μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, τῆς ὁποίας ἡ ἀπαρχὴ ἐγίνεν ἀπὸ τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐφόρεσε σῶμα ἀπὸ τὴν θεοτόκον Μαρίαν, διὰ νὰ ἔλθῃ καὶ ζήσῃ μὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ἀπέθανεν, ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κάθηται εἰς τὰ δεξιὰ τῆς δόξης τῆς μεγαλωσύνης¹⁰⁷.

Ταῦτα ἔγραψα μὲ συντομίαν εἰς τὴν ἐπιστολήν, καὶ παρέλειψα νὰ γράψω μὲ ἀκριβεῖς λεπτομερείας τὸ καθένα χωριστά, λόγῳ τοῦ ὅτι οὔτε τὴν ἱεράν προθυμίαν σας δι' αὐτὰ ἐλησμόνησα. Αὐτὰ διδάσκομεν, αὐτὰ κηρύττομεν, αὐτὰ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀποστολικά δόγματα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὸν Ἀρείον καὶ τὸν Ἀχιλλαν ἔ-

107. Πρβλ. Ἐβρ. 1, 3.

γιναν πολέμιοι αὐτῶν, αὐτοὶ καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι διδάσκουν ξένα δόγματα ἀπὸ τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, σύμφωνα με τοὺς λόγους τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· «ἐάν κανεὶς κηρύττῃ εἰς σᾶς εὐαγγέλιον ἄλλο, ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ παρελάβετε, ὥς εἶναι ἀνάθεμα»¹⁰⁸.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ ἄλλα.

Διότι ἀληθῶς σύμφωνα με τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὸ «ἐξ ἀρχῆς ἦτο ὁ Λόγος»¹⁰⁹ ἀρνοῦνται καὶ ἡ δὲν διδάσκουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς¹¹⁰, ἡ πιστεύουν ὅτι ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐγέννησε σοφίαν καὶ Λόγον, τὰ ὁποῖα μόλις θὰ ἤμποροῦσε νὰ σκεφθῇ ψυχὴ ἀπίστου καὶ ξένη πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐπισκόπων ἀπὸ ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Θηβαΐδα καὶ τὴν Λιθύην καὶ τὴν Πεντάπολιν καὶ τοὺς ὀρεινοὺς τόπους, καὶ ἀκόμη ἐκείνων ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀχαΐαν καὶ τὴν Θράκην καὶ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἰκαρίαν καὶ τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Πισιδίαν καὶ τὸν Πόντον καὶ τὸν Πολεμωνιακὸν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν, ὑπέγραψε καὶ ὁ Φιλογόνιος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τῆς Συρίας (καὶ ὅλοι οἱ θεοφιλεῖς ἐπίσκοποι τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Αὐγουστοευφρατησίας καὶ τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Ἰσαυρίας καὶ τῆς Φοινίκης).

Φιλογόνιος ὁ ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας ἐπαινῶν μεγάλως τὴν πίστιν ποῦ περιέχεται εἰς τὸν τόμον τοῦ δεσπότη καὶ ὁμοψύχου μου Ἀλεξάνδρου καὶ συμφωνῶ με αὐτὴν καὶ με τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου τάγματος τῶν ὁμοφρόνων, ὑπέγραψα ἐγὼ καὶ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν Ἀνατολὴν αὐτὰ ποῦ ἔχουν γραφῇ ἀνωτέρω.

108. Γαλ. 1, 9.

109. Ἰω. 1, 1.

110. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

16. Ἐπιστολὴ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Ἀρειον¹¹¹.

(Ἐγράφη ἐν Νικομηδείᾳ τὸν Ὀκτώβριον 324)

Κωνσταντῖνος ὁ Νικητὴς Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀρειον.

Ὅτι προεκλήθη εἰς ἐμὲ διπλὴ ἐπιθυμία νὰ ἀναλάβω νὰ θέσω κατ' ἀνάγκην ταῦτα εἰς ἐνέργειαν, ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸν Θεὸν τῶν ὄλων, τὸν ὁποῖον ὡς συνήθως ἐπικαλοῦμαι βοηθὸν καὶ σωτῆρα τῶν προσπαθειῶν μου. Διότι πρῶτον μὲν τὴν προαίρεσιν ὄλων τῶν ἐθνῶν περὶ τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, ἐλάβμβανα πρόνοιαν νὰ ἐνώσω εἰς μίαν σύνθεσιν συνηθείας, δεύτερον δὲ νὰ ἀποκτήσω καὶ πάλιν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ σώματος τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης, πού πάσχει ὡσάν ἀκριθῶς νὰ ἔχῃ καταπονηθῇ ἀπὸ κάποιον τραῦμα, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συνενώσω αὐτοὺς εἰς ἓν. Καὶ ἐνῶ λοιπὸν αὐτὰ προνοοῦσα, καὶ ἄλλο μὲν ἐσκεπτόμην μὲ τὸν ἀπερίγραφτον ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας, ἄλλο δὲ πρᾶγμα προσπαθοῦσα νὰ καταφέρω μὲ τὴν χρῆσιν τῆς στρατιωτικῆς ἐξουσίας, ἐγνώριζα ὅτι, ἐάν μὲ τὰς ἰδικάς μου εὐχὰς κατορθώσω νὰ πραγματοποιήσω τὴν κοινὴν ὁμόνοιαν ὄλων τῶν ὑπηρετῶν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο θὰ ἔχῃ ὡς καρπὸν τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τὸ καλύτερον μεταβολὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων, τὴν σύμφωνον πρὸς τὰς γνώμας ὄλων τῶν εὐσεβῶν.

Διότι ἡ μανία, πού κατέλαβεν αἰφνιδίως ὅλην τὴν Ἀφρικὴν, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ὑποφερτὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκέπτου ἐλαφρότητος μερικῶν, πού ἐτόλμησαν νὰ σχίσουν τὴν θρησκείαν τῶν λαῶν εἰς διαφόρους αἵρέσεις, τὴν ἀσθένειαν ταύτην θελήσας ἐγὼ νὰ ἐξαλείψω, δὲν εὕρισκον καμμίαν ἄλλη θεραπείαν τοῦ κακοῦ, παρὰ νὰ ἐκστρατεύσω ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τῆς οἰκουμένης, ὁ ὁποῖος ἀντέταξε τὴν παράνομον γνώμην του εἰς τὰς ἱερὰς συνόδους σας, διὰ τῆς ἀποστολῆς μερικῶν ἀπὸ σᾶς πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκαταστήσετε τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ ἐκείνων, πού διαφωνοῦν.

111. Εὐσεβίου, εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου τοῦ Βασιλέως II 64 - 72.

Διότι ἐπειδὴ ἡ δύναμις τοῦ φωτός καὶ ὁ νόμος τῆς ἱερᾶς θρησκείας, ὁ ὁποῖος ἐξεδόθη ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καθὼς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀνατολῆς, κατέλαμψεν ὡς ἱερὸς λαμπτήρ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ὀρθῶς προσεπάθουν μαζί με τὴν σκέψιν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὄρασιν τῶν ὀφθαλμῶν μου νὰ ζητῶ σᾶς, οἱ ὁποῖοι πιστεῦω ὅτι θὰ ἀποδειχθῆτε πραγματικοὶ ἀκριβῶς ἀρχηγοὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἔθνων. Εὐθὺς λοιπὸν μετὰ τὴν μεγάλην νίκην καὶ τὸν ἀληθινὸν θρίαμβον, κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοῦτο ἐπροτίμησα νὰ ἐρευνήσω πρῶτον, τὸ ὁποῖον βέβαια, ἐνόμιζον ὅτι εἶναι δι' ἐμὲ τὸ πρῶτον καὶ τὸ τιμιώτερον ὅλων τῶν ἄλλων.

Ἄλλ' ὦ καλὴ καὶ θεία πρόνοια, πόσον φοβερὸν εἶναι τὸ θανάσιμον τραῦμα, τὸ ὁποῖον ἤγγισε τὴν ἀκοήν μου μᾶλλον δὲ τὴν καρδίαν μου, ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ διχοστασία ποὺ ἐγίνε μεταξύ σας εἶναι κατὰ πολὺ περισσότερον δυσάρεστος ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ ἄφηκεν ὀπίσω ἡ διαίρεσις εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐπειδὴ αἱ διιστάμεναι μερίδες μεταξύ σας ἔχουν τώρα πολὺ μεγαλυτέραν ἀνάγκην θεραπείας, ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἤλπισα ὅτι θὰ χρειασθῇ διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἄλλων. Ἐνῶ λοιπὸν διελογιζόμουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς διαφωνίας σας εὔρον ὅτι ἡ πρόφασις εἶναι πάρα πολὺ ἀσήμαντος καὶ ἐντελῶς ἀναξία μιᾶς τόσοσιν σοβαρᾶς φιλονεικίας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὠδηγήθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ γράψω τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν ὁμόψυχον ὀξεῖαν ἀντίληψίν σας, ἀφοῦ ἐκάλεσα βοηθὸν εἰς τὸ θέμα καὶ μεσολαβητὴν τὴν θεϊαν πρόνοιαν εἰς τὴν μεταξύ σας διένεξιν προσφέρω εὐλόγως καὶ τὸν ἑαυτὸν μου τρόπον τινὰ εἰσηγητὴν εἰρήνης πρὸς ἀλλήλους. Διότι θεθαίως μετὰ τὴν πεποιθήσιν ὅτι θὰ βοηθήσῃ ὁ Θεός, ἔστω καὶ ἂν ὑπάρχῃ κάποια μεγαλυτέρα ἀφορμὴ διχονοίας μετὰ τὸ νὰ παραχωρῶ τὸν λόγον εἰς τὰς εὐσεβεῖς γνώμας τῶν ἀκροατῶν, εὐχερῶς ἠμπόρεσα νὰ σχηματίσω ἀντίληψιν εἰς ἐκάστην περίπτωσιν περὶ τοῦ ποῖον εἶναι χρησιμώτερον, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει μικρά καὶ πολὺ ἀσήμαντος ἀφορμὴ, ἢ ὁποῖα στέκεται ἐμπόδιον εἰς τὸ ὅλον, πῶς νὰ μὴ καταστήσῃ δι' ἐμὲ εὐχερεστέραν καὶ πολὺ εὐκολωτέραν τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου;

Πληροφοροῦμαι λοιπὸν ὅτι ἀπὸ τὴν ἐξῆς αἰτίαν ἐξεκίνησεν ἡ θέσις τοῦ παρόντος ζητήματος. Ὅταν δηλαδὴ

σύ, ὦ Ἀλέξανδρε, ἐζήτεις ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους νὰ μάθης τί περίπου ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐπίστευε διὰ κάποιον χωρίον ποὺ ἦτο γραμμένον εἰς τὸν νόμον, εἶχε τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συζητήσεως δι' ἐντελῶς μάταιον πρᾶγμα, καὶ σύ, ὦ Ἀρειε, πρᾶγμα ποὺ οὔτε κατ' ἀρχὴν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐνθυμηθῇς, ἢ ἀφοῦ ἐνεθυμήθης νὰ παραδώσῃς αὐτὸ εἰς τὴν σιωπὴν, ἀπροσδοκῆτως προέβαλες ἀντιρρήσεις.

Ἔνεκα τούτου ἀφοῦ ἠγέρθη ἡ διχόνοια μεταξύ σας, ἡ μὲν σύνοδος ἡρνήθη νὰ λάβῃ θεσιν, ὁ δὲ ἁγιώτατος λαός, ἀφοῦ ἀπεσχίσθη εἰς δύο μερίδας ὀπίσω ἀπὸ τὸν καθένα σας, ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ἁρμονίαν τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπομένως ὁ καθεὶς ἀπὸ σᾶς, ὅς δεχθῇ νὰ δώσῃ ἀμοιβαίως εἰς τὸν ἄλλον συγγνώμην, πρᾶγμα ποὺ τῶρα ὁ συνθεράπων σας δικαίως προτρέπει ὑμᾶς. Τί δὲ εἶναι τὸ θέμα τῆς διαφωνίας σας; Οὔτε ἐπετρέπετο ἐξ ἀρχῆς, νὰ ἐρωτᾷ κανεὶς περὶ τῶν τοιούτων, οὔτε ἐρωτῶμενος νὰ ἀποκρίνεται. Διότι αἱ τοιαῦται συζητήσεις, τὰς ὁποίας οὐδεμία ἀνάγκη νόμου τινὸς προστάττει νὰ γίνωνται, ἀλλὰ προκαλεῖ ἡ μωρολογία τῆς ἀνωφελοῦς ἀργίας, ἀκόμη καὶ ἂν γίνωνται πρὸς χάριν φιλοσοφικοῦ τινὸς γυμνάσματος, ὅμως πρέπει νὰ κρατῶμεν αὐτάς κλεισμένας εἰς τὰ ἔσω τῆς διανοίας καὶ νὰ μὴ προβάλλωμεν ἀπερισκέπτως πρὸς συζήτησιν εἰς δημοσίας συγκεντρώσεις, οὔτε νὰ ἐμπιστευώμεθα αὐτάς εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ποικίλης μορφώσεως ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Διότι πόσον εἶναι ὁ καθεὶς ἱκανὸς νὰ ἀσχολῇται μὲ πρᾶγματα τόσον μεγάλα καὶ λίαν δύσκολα πρὸς κατανόησιν, ἢ νὰ εἰσέλθῃ ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀληθὲς νόημά των, ἢ νὰ ἐρμηνεύσῃ πιστῶς; Ἐὰν δὲ καὶ κάποιος κρίνεται ἱκανὸς νὰ πράξῃ τοῦτο, πόσον μέρος ἐκ τοῦ λαοῦ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ πείσῃ; Ἡ ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐπικίνδυνον κατολίωσιν ἔξω τῆς ἀκριβοῦς σημασίας τῶν τοιούτων ζητημάτων; Ἐπομένως πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ πολυλογία γύρω ἀπὸ τὰ τοιαῦτα ζητήματα, ἵνα μήπως εἴτε λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς φύσεως ἡμῶν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν ὀρθῶς τὸ προταθὲν πρὸς συζήτησιν θέμα, εἴτε οἱ ἀκροαταὶ λόγῳ θραδύτητος τῆς διανοίας των δὲν ἠμπορέσουν νὰ προχωρήσουν εἰς τὸ νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τοῦ θέματος καὶ λόγῳ οἰουδήποτε ἐκ

τῶν δύο τούτων ὁ λαὸς παρασυρθῇ ἐξ ἀνάγκης ἢ εἰς βλασφημίαν ἢ εἰς σχίσμα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀπρόσεκτος ἐρώτησις καὶ ἡ ἀπερίσκεπτος ἀπόκρισις ἃς δώσουν ἀμοιβαίως ἴσην συγγνώμην διὰ τὸ καθέν μετὰ τῶν. Διότι ἡ αἰτία τῆς μεταξύ σας φιλονεικίας δὲν ἔγινε χάριν τῆς ἀνωτάτης ἐκ τῶν ἐντελῶν ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὸν νόμον, οὔτε κάποια καινοφανὴς ἐνεφανίσθη μετὰξύ σας αἵρεσις περὶ τῆς θείας θρησκείας, ἀλλ' ἔχετε καὶ οἱ δύο ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λογισμόν, ὡς πρὸς τὴν συμφωνίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, βάσει τῆς ὁποίας ἡμπορεῖτε νὰ συνέρχεσθε. Διότι ὅταν σεῖς φιλονεικῆτε μετὰξύ σας διὰ μικρὰ καὶ μηδαμινὰ πράγματα καὶ με τοῦτο ὁ τόσον πολὺς λαὸς, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εὐημερῇ κάτω ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας εὐχὰς καὶ τὰς σκέψεις, οὔτε πρέπον οὔτε ἐντελῶς νόμιμον θεωρεῖται νὰ διχονοῇ ἐξ αἰτίας σας.

Καὶ διὰ νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τὴν σύνεσίν σας ἓν μικρὸν παράδειγμα, γνωρίζετε ἀσφαλῶς ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ φιλόσοφοι, καθὼς συμφωνοῦν μὲν ὅλοι εἰς ἓν φιλοσοφικὸν δόγμα, πολλὰκις δὲ ὅταν εἰς κάποιον μέρος τῶν ἀποφάσεων τῶν διαφωνοῦν, καίτοι διαφωνοῦν εἰς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης, ἐν τούτοις χάριν τῆς ἐνότητος τῆς διδασκαλίας τῶν πάλιν συμβιβάζονται μετὰξύ τῶν. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, πῶς νὰ μὴ εἶναι κατὰ μείζονα λόγον δικαιότερον σεῖς, ποῦ κατεστάθητε ὑπηρεταὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, νὰ εἰσθε ὁμόψυχοι εἰς τὴν τοιαύτην θρησκευτικὴν προαίρεσιν;

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν μὲ περισσότερον προσεκτικὸν λογισμόν καὶ μεγαλυτέραν σύνεσιν τὸ λεχθέν, ἐάν πράγματι ἔχη ὀρθῶς τὸ νὰ διαφέρουν εἰς τὴν πίστιν ἀδελφοὶ μὲ ἀδελφοὺς ἐξ αἰτίας μερικῶν ματαίων φιλονεικιῶν γύρω ἀπὸ λόγους καὶ νὰ χωρίζεται ἡ τιμία σύνοδος μὲ τὴν ἀσεβῇ διχόνοιαν ἐξ αἰτίας σας, οἱ ὁποῖοι ἐξ αἰτίας τόσον μικρῶν καὶ οὐδόλως ἀναγκαίων πραγμάτων φιλονεικεῖτε μετὰξύ σας. Ταῦτα εἶναι πράγματα διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀρμόδια μᾶλλον διὰ παιδικὰς ἀνοησίας παρὰ πρέποντα εἰς τὴν σύνεσιν τῶν ἱερέων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν. Ἄς μείνωμεν μὲ τὴν θέλησίν μας μακρὰν ἀπὸ τοὺς διαβολικοὺς πειρασμούς. Ὁ μέγας Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ, ἥ-πλωσεν ἀδιακρίτως πρὸς ὅλους τὸ φῶς, μὲ τὴν πρόνοιαν

τοῦ ὁποίου ἐπιτρέψατε εἰς ἐμὲ τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ νὰ φέρω εἰς πέρας τὴν φροντίδα ταύτην, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐπαναφέρω ὑμᾶς τοὺς λαοὺς ἐκείνου μὲ τὴν ἰδικήν μου πρόσκλησιν καὶ ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἔνστασιν πρὸς νοθεσίαν πρὸς ἐνότητα καὶ κοινωνίαν μεταξύ σας. Διότι ἐπειδὴ, καθὼς εἶπα, μία εἶναι εἰς σᾶς ἡ πίστις καὶ μία ἡ σύνεσις τῆς προαιρέσεως καὶ τὸ πρόσταγμα τοῦ νόμου εἰς τὰ δύο μέρη αὐτοῦ, τὸ ὅλον εἰς μίαν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς περιλαμβάνει, αὐτὸ ποῦ ἐγίνεν ἀφορμὴ ὀλίγης φιλονεικίας μεταξύ σας, ἐπειδὴ δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὅλου νόμου, ἅς μὴ προκαλῇ κανένα ἐντελῶς χωρισμὸν καὶ στάσιν μεταξύ σας.

Καὶ λέγω αὐτά, ὅχι διὰ νὰ σᾶς ἀναγκάσω νὰ συμφωνήτε ὅπωςδήποτε μὲ τὴν περισσότερον ἀφελῆ, ὁτιδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐκείνη, συζητήσιν. Διότι εἶναι δυνατόν καὶ τὸ τίμιον ὄνομα τῆς συνόδου μεταξύ σας νὰ σώζεται ἀκέραιον καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ νὰ τηρῇται κοινωνία κατὰ πάντα, ἔστω καὶ ἂν συμβαίνει νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν μέγιστον ὅθμὸν κάποια μερικὴ διαφωνία μεταξύ σας περὶ ἐλαχίστου πράγματος, ἐπειδὴ οὔτε ὅλοι εἰς ὅλα τὰ θέματα ἐπιθυμοῦμεν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, οὔτε μία εἶναι μεταξύ σας ἡ φύσις καὶ ἡ γνώμη συμπεριφορᾶς. Περὶ μὲν τῆς θείας προνοίας μία ἅς εἶναι ἡ πίστις μεταξύ σας, μία σύνεσις, μία συμφωνία τοῦ προτιμοτέρου, ὅσα δὲ περὶ τῶν ἐλαχίστων τούτων συζητήσεων ἀκριβολογεῖτε μεταξύ σας, ἔστω καὶ ἂν δὲν συμπορεύεσθε μὲ τὴν αὐτὴν γνώμην, εἶναι πρέπον ὅπως αἱ διαφωνίαι τηροῦνται ἀπόρητοι, μένουσαι εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τῆς διανοίας λογισμόν. Βεβαίως τὸ ἐξαιρετικὸν γεγονὸς τῆς κοινῆς φιλίας καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ νόμου ἅς μένη μεταξύ σας σταθερά καὶ ἀσάλευτος. Ἐπιστρέψατε λοιπὸν εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλίαν καὶ χάριν, δώσατε πάλιν εἰς τὸν ὅλον λαὸν τοὺς ἐναγκαλισμοὺς, ποῦ πρέπουν εἰς αὐτόν, καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι, ἵνα ἀκριβῶς ἀφοῦ καθαρῶς τὰς ψυχὰς σας γνωρίσετε πάλιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον καλύτερον. Διότι πολᾶκις ἡ φιλία γίνεται περισσότερον εὐχάριστος ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὴν ἐχθραν καὶ τὴν ἐπάνοδον πάλιν εἰς τὴν συμφιλίωσιν.

Δώσατε λοιπὸν πάλιν εἰς ἐμὲ ἡμέρας μὲν ἡσυχούς, νύκτας δὲ ἀμερίμνους, διὰ νὰ διατηρῇται καὶ δι' ἐμὲ

κάποια τέρψις καθαροῦ φωτός καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ
 θίου μου εὐχαρίστησις. Εἰ δ' ἄλλως θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ
 στενάζω καὶ μὲ δάκρυα νὰ διέρχωμαι τὸν θίον μέσα εἰς
 τὴν σύγχυσιν καὶ οὔτε κατὰ τὸν προσδιωρισμένον καιρὸν
 τῆς ζωῆς νὰ διέρχωμαι μὲ πραότητα. Διότι θεβαίως,
 ὅταν οἱ λαοὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ συνθεράποντες λέγω οἱ ἰδιοὶ
 μου εἶναι ἔτσι χωρισμένοι ἀπὸ μίαν ἄδικον καὶ ἐπιζη-
 μιον πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, πῶς εἶναι ὕστερα δυνα-
 τὸν εἰς τὸν λογισμὸν μου νὰ συντηρῇται ὑγιής; Καὶ διὰ
 νὰ συναισθανθῇτε τὴν ὑπερβολικὴν λύπην διὰ τοῦτο, σὰς
 θεβαιῶ ὅτι ἀφοῦ ἔφθασα πρῶτον εἰς τὴν πόλιν τῶν Νικο-
 μηδέων, ἀμέσως ἔσπευσα μὲ τὴν σκέψιν μου πρὸς τὴν Ἀ-
 νατολὴν. Καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἔσπευδον πρὸς σὰς καὶ κατὰ τὸ
 πλεῖστον τοῦ χρόνου ἤμην πνευματικῶς μαζί σας, ἡ εἰδη-
 σις τοῦ πράγματος τούτου ἀνεχαίτισε τὸν λογισμὸν μου
 πρὸς τὰ ὀπίσω, διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῶ νὰ ἴδω μὲ τὰ μά-
 τια μου ἐκεῖνα, πού οὔτε μὲ τὴν ἀκοὴν ἐνόμιζα ὅτι ἦτο
 δυνατόν νὰ ὑποφέρω. Ἀνοίξατε λοιπὸν εἰς ἐμέ διὰ τῆς
 ἐπανάδου σας εἰς τὴν ὁμόνοιαν μεταξύ σας τὴν ὁδὸν τῆς
 Ἀνατολῆς, τὴν ὁποῖαν μὲ τὰς φιλονεικίας μεταξύ σας
 ἀπεκλείσατε, καὶ ἐπιτρέψατε εἰς ἐμέ τὸ ταχύτερον νὰ σὰς
 ἴδω καὶ μαζί μὲ σὰς ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς μὲ χα-
 ράν καὶ νὰ ὁμολογήσω τὴν ὀφειλομένην χάριν εἰς τὸν Θε-
 ὸν διὰ τὴν ὁμόνοιαν πάντων καὶ τὴν ἐλευθερίαν μὲ λό-
 γους εὐχαριστηρίους καὶ δεήσεις.

17. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνό-
 δου.

(Ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 325)

Ἀντίγραφον τῶν ὅσων ἐγράφησαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιο-
 χείᾳ συναθροισθείσης Συνόδου πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπί-
 σκοπον Θεσσαλονίκης.

Πρὸς τὸν ἅγιον καὶ ὁμόψυχον ἀγαπητὸν ἀδελφὸν καὶ
 συλλειτουργὸν Ἀλέξανδρον ὁ Ὅσιος, ὁ Εὐστάθιος, ὁ
 Ἀμφίων, ὁ Βασσιανός, ὁ Ζηνόθιος, ὁ Πιπέριος, ὁ Σαλα-
 μάνης, ὁ Γρηγόριος, ὁ Μάγνος, ὁ Πέτρος, ὁ Λονγῖνος, ὁ
 Μανίκιος, ὁ Μοκίμος, ὁ Ἀγάπιος, ὁ Μακεδόνης, ὁ Παῦ-
 λος, ὁ Βασσιανός, ὁ Σέλευκος, ὁ Σώπατρος, ὁ Ἀντίοχος
 ὁ Μακάριος, ὁ Ἰάκωθος, ὁ Ἑλλάνικος, ὁ Νικητᾶς, ὁ Ἀρ-
 χέλας, ὁ Μακρίνος, ὁ Γερμανός, ὁ Ἀνατόλιος, ὁ Ζώϊλος,

ὁ Κύριλλος, ὁ Παυλῖνος, ὁ Ἀέτιος, ὁ Μωσῆς, ὁ Εὐστάθιος, ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Εἰρηναῖος, ὁ Ραββουλάς, ὁ Παῦλος, ὁ Λοῦπος, ὁ Νικόμαχος, ὁ Φιλόξενος, ὁ Μάξιμος, ὁ Μαρίνος, ὁ Εὐφραντίων, ὁ Ταρκωνδίμαντος, ὁ Εἰρηνικός, ὁ Πέτρος, ὁ Πηγάσιος, ὁ Εὐψύχιος, ὁ Ἀσκληπιός, ὁ Ἀλφειος, ὁ Βάσσος, ὁ Γερόντιος, ὁ Ἡσύχιος, ὁ Αὐίδιος, ὁ Γερέντιος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ποῦ ἀποτελεῖται ὡς σύνολον ἀπὸ τὰς κατὰ πάντα τόπον ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας καὶ ἂν αἱ συνάξεις τῶν πιστῶν γίνωνται εἰς διαφόρους τόπους, εἶναι ἐν σώμα¹¹², εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ὅπως γνωστοποιηθῶν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην σου ὅσα παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἀγίων ἀδελφῶν ἡμῶν ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν καὶ ἐπράχθησαν, ἵνα καὶ σύ, ὡσάν ἀκριβῶς νὰ εἶσαι παρὼν μετὰ τὸ πνεῦμά σου, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ ἡμᾶς ὁμιλήσης καὶ ἀπὸ κοινοῦ προστάξης δι' ὅσα παρ' ἡμῶν ὀρθῶς καὶ σύμφωνα μετὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον ὠρίσθησαν καὶ ἐπράχθησαν. Διότι ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ εἶδον τὴν Ἐκκλησίαν νὰ εἶναι εἰς πολλὴν ταραχὴν λόγῳ τῶν ζιζανίων¹¹³ ἐξ αἰτίας τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἀποστασίας μερικῶν, ἐφάνη εἰς ἐμέ καλὸν ὅπως μὴ ἀποκοπῇ καὶ ἐκβληθῇ ἔξω τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τὸ τοιοῦτον κακὸν ἀπὸ μόνον τὸν ἑαυτὸν μου, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ προτρέψω τοὺς ὁμοῖδεάτας καὶ συλλειτουργοὺς ἡμῶν, τοὺς πλησιέστερον μάλιστα εὐρισκομένους, περὶ πράγματος φύσεως λίαν ἐπείγουσης καὶ ἀναγκαιοτάτου διὰ τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ ἀπὸ τὴν Φοινίκην καὶ ἀπὸ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ ἀπὸ τὴν Κιλικίαν, καὶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκ Καππαδοκίας, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ σκεφθῶμεν ἀπὸ κοινοῦ καί, ἀφοῦ θέσωμεν εἰς δοκιμασίαν καὶ ἐξέτασιν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀποκαταστήσωμεν τὴν διαταραχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν. Διότι ἡ πόλις κατοικεῖται ἀπὸ πολλοὺς καὶ δικαίους ἀνθρώπους. Ἐπεδὴ λοιπὸν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ συνεκάλεσεν ἡμᾶς εἰς σύνεδρον εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἀφοῦ ἡμεῖς ἐξητάσαμεν καὶ ἡσυχολήθημεν μετὰ τὰ κοινὰ δι' ὅ-

112. Πρὸβλ. Ἐφ. 4, 3, 4.

113. Πρὸβλ. Ματθ. 13, 25.

λους καὶ ὠφέλιμα καὶ χρήσιμα πράγματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, εὐρήκαμεν ὅτι ὑπάρχει πολλὴ ἀτάξια καὶ μάλιστα ὅτι εἰς πολλὰ θέματα παρημελήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ οἱ κανόνες παρεθιάζοντο ἀπὸ κοσμικοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐντελῶς ἡχρηστεύθησαν. Διότι εἶχεν ἀπαγορευθῇ ἡ σύναξις ἐπισκόπων εἰς σύνοδον εἰς τὰ μέρη τῶν τόπων τούτων, ἐφάνη καλὸν εἰς ἡμᾶς νὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον ἐκαῖνο, ποῦ εἶναι τὸ ἀνώτατον καὶ πάντων ὑπερέχον, μᾶλλον δὲ εἶναι τὸ καθ' αὐτὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἡμῶν, λέγω δηλαδὴ τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος πάντων ἡμῶν, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος μυστήριον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὁ τίμιος καὶ ἀγαπητὸς Ἀλέξανδρος, ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ἐξέβαλεν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας μερικοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ ἐκ τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Ἀρείου, ἕνεκα σοβαρᾶς θλασφημίας, τὴν ὁποίαν διέσπειραν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατώρθωσαν νὰ πλανήσουν μερικοὺς εἰς τὴν ἀσεβῇ διδασκαλίαν αὐτῶν εἰς σημεῖον ποῦ ἔγιναν ἀπὸ αὐτοὺς δεκτοὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διὰ τοῦτο ἐφάνη καλὸν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον νὰ ἐξετασθῇ πρῶτον τὸ θέμα τοῦτο. Ἰνα, ὅταν δοθῇ λύσις εἰς τὸ κυριώτερον πάντων τῶν ἄλλων μυστήριον τοῦτο, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ἡμπορέσωμεν ἔτσι νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν κατ' ἰδίαν ἐξέτασιν καὶ τῶν ὑπολοίπων ζητημάτων τῆς πίστεως. Καὶ ἀφοῦ λοιπὸν συνήλθομεν εἰς ἓν σῶμα, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ μερικῶν λαϊκῶν ἀδελφῶν, καλῶς γνωρίζοντων τὰ θέματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὰς Γραφὰς καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ παρελάβομεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἐδώσαμεν ἕκτασιν εἰς τὸν λόγον. ἐφέρομεν δὲ ἀκόμῃ εἰς τὸ μέσον καὶ ὅσα ὁ Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἔπραξε κατὰ τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Ἀρείου, ὥστε ἂν ἀποκαλυφθῇ ὅτι μερικοὶ ἔχουν παρασυρθῇ εἰς τὴν αἵρετικὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ ξένοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ, ἂν μείνουν ἐντὸς αὐτῆς, ἡμπορέσουν νὰ ἀποσπάσουν μετ' αὐτοὺς τὸ μέρος τῶν μερικοῦς ἀπὸ τοὺς ἀπλοϊκωτέρους.

Εἶναι λοιπὸν ἡ πίστις, ἡ ὁποία διετυπώθη ἀπὸ πνευματικοὺς ἀνδρας καὶ οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι δίκαιον νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐξοῦσαν ἢ ἐσκέπτοντο κατὰ σάρκα, ἀλλ'

ὅτι εἶχον ἐθισθῇ διὰ συνεχοῦς μελέτης τῶν θεοπνεύστων βιβλίων τῶν ἁγίων Γραφῶν μετὸν φωτισμὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ἐξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ἀκατάληπτον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, προνοητὴν καὶ κυβερνήτην τοῦ παντός, δίκαιον, ἀγαθόν, ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς Κύριον τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, γεννηθέντα ὄχι ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρός, ὄχι ὡς κτίσμα, ἀλλ' ὡς γνήσιον γέννημα τῆς οὐσίας αὐτοῦ, γεννηθέντα δὲ κατ' ἀπερίγραφτον τρόπον καὶ ἀνέκφραστον, διότι μόνος ὁ Πατήρ ὁ γεννήσας καὶ ὁ Υἱὸς ὁ γεννηθεὶς γνωρίζουν. «Διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει τὸν Πατέρα παρὰ μόνον ὁ Υἱός, ἢ τὸν Υἱὸν παρὰ μόνον ὁ Πατήρ»¹¹⁴, τὸν πάντοτε ὑπάρχοντα καὶ ὄχι πρωτότερα μὴ ὑπάρχοντα. Διότι ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφὰς ἐμάθομεν ὅτι οὗτος μόνος εἶναι εἰκὼν τοῦ Πατρός¹¹⁵, ὄχι — δηλαδή ὡς ἐὰν οὗτος εἶναι παρὰ τοῦ Πατρός — ἀγέννητος· ὄχι θέσει Υἱόν· διότι εἶναι ἀσεβὲς καὶ βλάσφημον τὸ νὰ λέγωμεν τοῦτο, ἀλλὰ γνήσιον καὶ ἀληθινὸν Υἱὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρός, καθὼς λέγουσιν αἱ Γραφαί, καὶ συνεπῶς πιστεύομεν ὅτι οὗτος εἶναι ἄτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτος, ὅτι ἐγεννήθη οὐχὶ κατόπιν βουλήσεως ἢ ἔγινε θέσει Υἱός, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι ἦλθεν εἰς τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν οὗτος ἐγεννήθη οὔτε εἶναι ὀρθὸν οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἐννοῶμεν ὅτι ἔγινε καθ' ὁμοίωσιν ἢ κατὰ φύσιν ἢ κατόπιν ἀναμίξεως κανενός ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων κτισμάτων, ἀλλὰ διότι ἡ γέννησις αὐτοῦ ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔννοιαν ἢ ἀνθρωπίνην διάνοιαν ἢ λόγον, διὰ τοῦτο ὁμολογοῦμεν αὐτὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ ἀγεννήτου Πατρός, Θεὸν Λόγον, φῶς ἀληθινόν, δικαιοσύνην, Ἰησοῦν Χριστόν, Κύριον καὶ Σωτῆρα πάντων ἡμῶν. Διότι εἶναι εἰκὼν¹¹⁶ οὐχὶ θελήσεως οὔτε ἄλλου τινός, ἀλλ' αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός. Οὗτος δὲ ὁ Υἱὸς Θεὸς Λόγος καὶ ἐνανθρωπήσας ἐκ

114. Ματθ. 11, 27.

115. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4.

116. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4.

τῆς Θεοτόκου Μαρίας σαρκωθεὶς καὶ τεχθεὶς, ἀφοῦ ἔπαθε καὶ ἀπέθανεν, ἀνεστήθη ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανόν, κάθηται δὲ εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐπὶ πλέον δέ, καθὼς καὶ ὁ Σωτὴρ καὶ αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ διδάσκουν, πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον, εἰς μίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς κρίσιν ἀνταποδόσεως εἰς τὸν καθένα συμφώνως μὲ ὅσα ἔτι ζῶν ἔπραξεν ἐν σαρκὶ εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακὰ¹¹⁷. Ἐκείνους δὲ ποὺ λέγουν ἢ νομίζουν ἢ κηρύττουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα, ἢ ὅτι ἔλαβεν ἀρχήν, ἢ εἶναι ποίημα καὶ ὄχι ἀληθινὸν γέννημα ἢ ὅτι ἦτο κάποτε χρόνος ὅτε δέν ἦτο,—διότι ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι ἦτο πάντοτε καὶ εἶναι καὶ ὅτι εἶναι φῶς—προσέτι δὲ καὶ ἐκείνους, ποὺ νομίζουν ὅτι κατὰ τὴν αὐτεξούσιον θέλησίν του εἶναι ἄτρεπτος, καθὼς καὶ ἐκείνους, ποὺ πιστεύουν ὅτι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ μὴ ὄντος καὶ ὅτι δέν εἶναι κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἄτρεπτος ὅπως ὁ Πατὴρ ἀναθεματίζομεν. Διότι οὗτος ἐπειδὴ εἶναι κατὰ πάντα εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, ἔτσι καὶ μάλιστα κατὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὡς εἰκὼν τοῦ Πατρὸς ἐκηρύχθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

Αὕτῃ λοιπὸν ἡ πίστις διευτυπώθη καὶ ὁλόκληρος ἡ ἱερὰ σύνοδος συνεφώνησε καὶ ὠμολόγησεν ὅτι αὕτῃ εἶναι ἡ ἀποστολικὴ καὶ σωτήριος διδασκαλία. Ἐπίσης καὶ ὅλοι οἱ συλλειτουργοὶ τὸ αὐτὸ ἐπίστευον περὶ τούτων. Μόνον ὁ Θεόδοτος ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας τῶν Λαοδικέων καὶ ὁ Νάρκισσος ὁ Νερωνιάδος καὶ ὁ Εὐσέβιος ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὡς ἂν νὰ ἐλησμόνησαν τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ τὰ διδάγματα τῶν ἀποστόλων, ἂν καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους προσεπάθησαν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ νὰ ἀποκρύψουν τὰς πλάνας τῶν μὲ ψευδεῖς πιθανολογίας, ἐν τούτοις ἐφανερώθησαν ὅτι εἰσηγοῦντο ἐναντίας διδασκαλίας πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν. Διότι ἀληθῶς ἀπὸ ὅσα ἠρωτήθησαν καὶ ἠρώτησαν ἀπεκαλύφθησαν ὅτι συμφωνοῦσαν φανερά μὲ τὰ φρονήματα τῶν ὁμοφρόνων τοῦ Ἀρείου καὶ ἐπίστευον ἀντίθετα πρὸς ὅσα ἐξέθεσεν ἡ σύνοδος. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐσκληρύνθησαν τόσον πολὺ καὶ δέν ἐσεβάσθησαν τὴν ἀγίαν

117. Πρβλ. Β' Κορ. 5, 10.

σύνοδον, ἡ ὁποία θέτουσα ταῦτα κατὰ μέρος παρεκάλει αὐτοὺς νὰ ἀλλάξουν γνώμην, χωρὶς ἀποτέλεσμα, ἐκρίνανε ὅλοι ἡμεῖς οἱ παρόντες εἰς τὴν σύνοδον συλλειτουργοὶ ὅτι δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κοινωνοῦμεν μετ' αὐτοὺς ἐπειδὴ οὗτοι δὲν εἶναι ἄξιοι κοινωνίας, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ πίστις αὐτῶν εἶναι ξένη πρὸς τὴν πίστιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γράφομεν εἰς σέ διὰ νὰ μάθης καὶ προφυλάττεσαι ἀπέχων τῆς μετ' αὐτῶν κοινωνίας καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ γράφῃς πρὸς αὐτοὺς ἢ δέχεσαι παρ' αὐτῶν ἐπιστολὰς σημαινούσας ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν μετ' αὐτῶν. Μάθε ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι λόγῳ πολλῆς φιλαδελφίας τῆς συνοδοῦ ἐδώσαμεν εἰς αὐτοὺς τόπον μετανοίας διὰ νὰ ἔλθουν εἰς ἀληθινὴν ἐπίγνωσιν καὶ παρεπέμψαμεν αὐτοὺς εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἱερατικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Ἀγκυραν. Διὰ ταῦτα λοιπὸν φρόντισε νὰ γνωστοποιήσῃς αὐτὰ εἰς ὅλους τοὺς ὁμοψύχους ἀδελφούς, διὰ νὰ ἤμπορῶν καὶ αὐτοὶ νὰ μάθουν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ ποῖοι εἶναι οἱ ἀποστατήσαντες ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὴ ἔρχονται εἰς συνάφειαν μετ' αὐτοὺς. Διαβίβασε τοὺς ἀσπασμοὺς πρὸς ὅλους τοὺς ἀδελφούς, πού εἶναι μαζί σας καὶ κοντὰ σας. Σὲ ἀσπάζονται οἱ μεθ' ἡμῶν ἀδελφοὶ ἐν Κυρίῳ.

(Τέλος τῆς ἐπιστολῆς, πού ἐγράφη ἀπὸ τὴν σύνοδον ἡ ὁποία συνήλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον τῆς Νέας Ρώμης, ἥτοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

18. Ἐπιστολὴ Ναρκίσσου Νερωνιάδος πρὸς Χρῆστον, Εὐφρόνιον καὶ Εὐσέβιον.

(Ἐγράφη περὶ τὸ 325)

1. Ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ναρκίσσου τοῦ Νερωνιάδος ἐπισκόπου, τὴν ὁποίαν εἶχε γράψῃ πρὸς κάποιον Χρῆστον καὶ Εὐφρόνιον καὶ Εὐσέβιον, ὅτι ὅταν ὁ Ὁσῖος ὁ ἐπίσκοπος ἠρώτησεν αὐτόν, ἐάν καὶ αὐτὸς λέγῃ ὅπως ἀκριβῶς ὁ Εὐσέβιος ὁ Παλαιστίνης λέγει ὅτι αἱ οὐσίαι εἶναι δύο, ἔμαθον ἀπὸ τὰ γραφέντα ὅτι οὗτος ἀπεκρίθη ὅτι πιστεύει ὅτι αἱ οὐσίαι εἶναι τρεῖς.

2. ...μεταβαίνει εἰς ὅσα γράφει ὁ Νάρκισσος καὶ λέγει, ἐπομένως καὶ ἂν κάποιος ἐπινοήσῃ ὁ ἴδιος σκοπῶς ἐκεῖνο καὶ λέγῃ ὅτι εἶναι πρῶτος Θεὸς καὶ δεύτερος καθὼς ὁ Νάρκισσος αὐτολεξεῖ ἔγραψεν (...), ὅτι μὲν αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ εἶναι δύο μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος καὶ ἠκούσαμεν ἐκ μέρους τῶν ἁγίων Γραφῶν. Ἐάν λοιπὸν ὁ Νάρκισσος διὰ τοῦτο θέλῃ νὰ νομίζῃ δυνατὴν τὴν διαίρεσιν τοῦ Λόγου ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἅς μάθῃ ὅτι ὁ προφήτης ποῦ ἔγραψεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶπεν «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ὁ ἴδιος ἔγραψε «καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον» (Εὐσεβίου, Κατὰ Μαρκ. Α' 4).

19. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς σύγκλησιν τῆς ἐν Νίκαιᾳ Συνόδου.

(Ἐγράφη τὴν ἀνοίξιν τοῦ 325)

Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου, διὰ τῆς ὁποίας διατάσσει τοὺς ἐπισκόπους νὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὴν Ἀγκυραν εἰς τὴν Νίκαιαν.

Ὅτι ἐγὼ τίποτε δὲν ἔχω ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μου πολυτιμότερον ἄλλο παρὰ τὴν θεοσεβειαν, νομίζω ὅτι εἶναι εἰς ὅλους γνωστὸν. Ἐπειδὴ δὲ συνεφωνήσαμεν πρωτότερα ὅπως ἡ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων γίνῃ εἰς τὴν Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας, τώρα ὁμως ἔνεκα πολλῶν λόγων ἐφάνη εἰς ἡμᾶς καλὸν νὰ συναχθῇ ἡ σύνοδος εἰς τὴν πόλιν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας, καὶ διότι ἔρχονται εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, καὶ διότι τὸ κλίμα ἐκεῖ εἶναι καλὸν καὶ εὐκρατον, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ νὰ εἶναι δυνατόν εἰς ἐμέ νὰ εἶμαι ἐκ τοῦ πλησίον θεατῆς καὶ νὰ λαμβάνω γνῶσιν τῶν μελλόντων νὰ γίνουιν. Διὰ τοῦτο κάμνω εἰς σᾶς γνωστὸν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι ἐπιθυμία μου εἶναι ὅπως ὅλοι σεῖς συγκεντρωθῆτε τὸ ταχύτερον εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὴν Νίκαιαν. Ὁ καθείς λοιπὸν ἀπὸ σᾶς ἀφορῶν εἰς τὸ χρήσιμον τοῦ πράγματος, καθὼς προεῖπα, ἅς σπεύσῃ χωρὶς καμμίαν χρονοτριβὴν νὰ ἔλθῃ ταχέως, διὰ νὰ παρακολουθήσῃ ὁ ἴδιος ἐκ τοῦ πλησίον προσωπικῶς ὅσα θὰ λάθουν ἐκεῖ χώραν. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ διαφυλάττῃ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

20. Ἐπιστολὴ τοῦ Εὐσεβίου Kaisarías πρὸς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου¹¹⁸.
(Ἐγράφη τὸν Ἰούνιον τοῦ 325)

Ὅσα συνεζητήθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Σύνοδον, πού συνήλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν, περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, εἶναι μὲν πιθανὸν σεῖς, ἀγαπητοί, νὰ ἔχετε πληροφορηθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλους, ἐπειδὴ ἡ φήμη συνηθίζει νὰ προτρέχῃ ἀπὸ τὸν λόγον περὶ ἐκείνων, πού ἀκριβῶς ἔγιναν. Ἀλλὰ διὰ νὰ πληροφορησθε διὰ μέσου τῆς τοιαύτης φήμης κατὰ διάφορον τρόπον τὰ τῆς ἀληθείας πράγματα, κατ' ἀνάγκην, πρῶτον μὲν ἐκάμαμεν εἰς σὰς γνωστὴν τὴν γραπτὴν διατύπωσιν περὶ τῆς πίστεως, ἡ ὁποία ἐπροτάθη ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἔπειτα τὴν δευτέραν διατύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἰδικῶν μας προτάσεων, ἀφοῦ ἐπέφεραν μερικὰς προσθήκας, διετύπωσαν τελικῶς. Λοιπόν, τὸ μὲν γράμμα, πού ἐγράφη ἀπὸ ἡμᾶς, ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ἐνώπιον τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν καὶ ἐκρίθη ὅτι ἔχει καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Καθὼς παρελάθομεν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ κατὰ τὴν ἀρχικὴν κατήχησιν καὶ ὅταν ἐλαμβάνομεν τὸ λουτρὸν τοῦ βαπτίσματος, καὶ καθὼς ἔχομεν μάθει ἀπὸ τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ καθὼς ὅταν εἰμεθα πρεσβύτεροι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπισκοπὴν μας ὡς ἐπίσκοποι ἐπιστεύομεν καὶ ἐδιδάσκομεν, ἔτσι καὶ τώρα ἐκθέτομεν πρὸς σὰς τὴν πίστιν μας· εἶναι δὲ αὕτη ἡ ἐξῆς:

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, τὸν ποιητὴν τῶν ὅλων, ὅσα εἶναι ὁρατὰ καὶ ὅσα ἀόρατα¹¹⁹, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς, Υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως¹²⁰, ὁ ὁποῖος ἔχει γεννηθῇ ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ἔγιναν τὰ πάντα¹²¹, ὁ ὁποῖος ἐσαρκώθη διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν καὶ ἔζησεν ὡς ἄνθρωπος μεταξὺ

118. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 33. (τόμ. 7ος σελ. 63 κ. ἐξ. καὶ τμ. σελ. 301 κ. ἐξ.).

119. Πρβλ. Κολ. 1, 16.

120. Πρβλ. Κολ. 1, 15.

121. Πρβλ. Ἰω. 1, 13.

τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔπαθε, καὶ ἀνεστήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν Πατέρα καὶ θὰ ἔλθῃ πάλιν μετὰ δόξαν διὰ τὰ κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς¹²². Πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον. Μετὰ τὸ νὰ πιστεῦωμεν ὅτι ἕκαστος ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ ὑπάρχει, ὁ Πατὴρ ἀληθῶς Πατὴρ, ὁ Υἱὸς ἀληθῶς Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅταν ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα εἶπεν· ἴηγαίνετε παντοῦ καὶ κάμετε μαθητὰς μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος¹²³. Περὶ τῶν ὁποίων ὑποστηρίζομεν μετὰ πεποίθησιν ὅτι ἔτσι ἔχει ἡ πίστις μας, καὶ ὅτι πιστεύομεν ὅτι καὶ παλαιότερα αὐτὴ εἶχεν ἔτσι καὶ ὅτι τὴν πίστιν αὐτὴν ὑπερασπίζομεν ἀναθεματίζοντες κάθε ἄθεον αἵρεσιν. Ταῦτα ἡμεῖς μετὰ ὅλην τὴν καρδίαν καὶ τὴν ψυχὴν ἐφρονούσαμεν πάντοτε, καὶ ἀπὸ τοῦτο ἀκριβῶς γνωρίζομεν ὅτι καὶ τώρα φρονούμεν καὶ λέγομεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δίδομεν μαρτυρίαν, διότι ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν ἀποδείξεις καὶ νὰ σᾶς πείσωμεν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ποὺ ἐπέρασαν, ἔτσι ἐπιστεύομεν καὶ ἐδιδάσκομεν».

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῆς πίστεως ταύτην, ποῦ ἐγενεν ἀπὸ ἡμᾶς, δὲν ὑπάρχει πλέον διὰ κανένα τόπος δι' ἀντιλογίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν συνεφώνησε καὶ ἐβεβαίωσε πρῶτος ὅτι ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ὀρθότατα περιλαμβάνει τὴν ὀρθὴν πίστιν. Καὶ ἔτσι καὶ ὁ ἴδιος ὡμολόγησε μαζί μετ' ἡμᾶς ὅτι πιστεύει καὶ διέτασεν ὅτι ὅλοι ὀφείλουν νὰ συμφωνήσουν μετὰ αὐτὴν καὶ νὰ ὑπογράφουν μετὰ ὁμοφωνίαν τὰ δόγματα ταῦτα, μετὰ τὴν προσθήκην μόνον μιᾶς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου, τὸ ὁποῖον καὶ ὁ ἴδιος ἠρμήνευσε λέγων, ὅτι ὁ Υἱὸς νὰ μὴ λέγεται ὁμοούσιος σύμφωνα μετὰ ὅ,τι συμβαίνει μετὰ τὰ σωματικά πάθη, οὔτε θέβαια μετὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι παθαίνει διαίρεσιν ἢ ἀποκοπὴν καὶ χωρισμὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς· διότι ἡ αὐλὸς καὶ νοερά καὶ ἀσώματος θεία φύσις δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑποστῇ σωματικόν τι πάθος, ἀλλὰ νὰ νοῶμεν τὰ

122. Πρδλ. Τιμ. 4, 1.

123. Ματθ. 28, 19.

τοιαῦτα ὡς ἀρμόζει διὰ τὰ θεῖα καὶ ἀπόρρητα ταῦτα ἰδιώματα. Καὶ ὁ μὲν σοφώτατος καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν τοιαῦτα περίπου ἐφιλοσοφοῦσε. Οἱ δὲ μὲ τὴν πρόφασιν τῆς προσθήκης τοῦ ὁμοουσίου ἐγραψαν τὴν ἐξῆς ἀκριβῶς διατύπωσιν:

(Ἡ πίστις ποὺ ἐπροτάθη εἰς τὴν Σύν-
οδον)

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων καὶ τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀορατῶν, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη καὶ δὲν ἐδημιουργήθη, καὶ ὡς τοιοῦτος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα, ὅσα ὑπάρχουν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὁ ὁποῖος πρὸς χάριν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν κατέβη καὶ ἐσαρκώθη, ἐνηνθρώπησεν, ἔπαθε καὶ ἀνестήθη τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔρχεται νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκείνους δὲ ποὺ λέγουν· ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχε· καὶ πρὶν νὰ γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχε· καὶ ὅτι ἐγίνεν ἐκ μὴ ὄντων, ἢ λέγουν ὅτι εἶναι ἀπὸ ἄλλην ὑπόστασιν ἢ οὐσίαν ἢ ὅτι εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἀλλοιούμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία».

Καὶ λοιπόν, ὅταν ἀνεγνώσθη ἡ ἔκθεσις αὐτὴ τῆς πίστεως, ποὺ διετύπωσαν ἐκεῖνοι, καθὼς ἐλέχθη εἰς αὐτοὺς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς» καὶ τὸ «τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον», δὲν ἀφήκαμεν αὐτὴν ἀνεξέταστον, ὅπως αὐτοὶ τὴν διετύπωσαν. Ὅθεν ἐξ ἀφορμῆς τούτου ἐγίναν ἐπερωτήσεις καὶ ἐδόθησαν ἀπαντήσεις ἐκατέρωθεν καὶ κατὰ τὰς συζητήσεις διευκρίνιζεν ὁ λόγος τὴν σημασίαν τῶν ὄρων εἶχον λεχθῇ. Καὶ συγκεκριμένως τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ἐφανέρωθη ἀπὸ αὐτοὺς ὅτι εἶναι σημαντικὸν τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅχι ὅμως ὅτι ὑπάρχει ὡσάν μέρος τι, ποὺ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸν Πατέρα. Μὲ τὴν σημασίαν ταύτην ἐφάνη καὶ εἰς ἡμᾶς καλὸν νὰ συμφωνήσωμεν ὅτι ἔχει ὀρθῶς, ἐπειδὴ ἡ εὐσεβὴς διδασκαλία ὑπαγορεύει νὰ

πιστεύωμεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ δὲν τυγχάνει νὰ εἶναι μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς συνεφωνήσαμεν μὲ τὴν σημασίαν ταύτην. ἀλλὰ δὲν ἀφήσαμεν ἔτσι καὶ τὸν ὄρον ὁμοούσιον, ἐπειδὴ ἐπρόβλεψεν ἐνώπιον ἡμῶν ὁ σκοπὸς τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν ἐννοίαν αὐτοῦ.

Ὅμοίως δὲ πρὸς αὐτὰ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα», ἀπεδέχθημεν, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθέν» ἔλεγεν ὅτι εἶναι κοινὸς προσδιορισμὸς ὅλων τῶν κτισμάτων, ποῦ ἔγιναν διὰ τοῦ Υἱοῦ, πρὸς τὰ ὁποῖα τίποτε δὲν ἔχει ὁ Υἱὸς ὅμοιον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, διὰ νὰ μὴ νοῆται οὗτος ὅτι εἶναι ποίημα ὅμοιον μὲ ἐκεῖνα ποῦ ἔγιναν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀνωτέρας οὐσίας ἀπὸ ἐκείνην, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔγινε τὸ κάθε κτίσμα ἢ ὁποῖα, καθὼς διδάσκουν τὰ θεῖα λόγια, ἔγινεν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐνῶ ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀκατανόητος διὰ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶναι κτιστῆς φύσεως.

Ἔτσι δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν», ἀφοῦ προσεκτικῶς ἐξήτασεν ὁ λόγος, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ὅχι μὲ τὸν τρόπον, ποῦ τὰ σώματα εἶναι ὁμοούσια, οὔτε κατὰ παρόμοιον τρόπον ὅπως τὰ θνητὰ ζῶα, οὔτε θέβαια σύμφωνα μὲ διαίρεσιν ἢ μὲ ἀπότμησιν μέρους τῆς οὐσίας. ἀλλ' οὔτε σύμφωνα πρὸς κάποιον πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοιώσιν τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς. Τὸ δὲ «ὁμοούσιον τῷ Πατρί» ἐκφράζει παραστατικῶς τὰς σχέσεις μεταξὺ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς, ὅτι δηλαδὴ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει καμμίαν ὁμοιότητα μὲ τὰ γενητὰ κτίσματα, πρὸς μόνον δὲ τὸν Πατέρα, τὸν γεννήσαντα αὐτόν, εἶναι ὅμοιος κατὰ πάντα τρόπον, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Πρὸς τὸν ὁποῖον, μὲ τὸ νὰ ἐρμηνευθῇ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ἐφάνη καλὸν νὰ συμφωνήσωμεν, ἐπειδὴ ἐγνωρίζομεν ὅτι καὶ μερικοὶ παλαιοὶ λόγιοι ἄνδρες καὶ ἐπιφανεῖς ἐπίσκοποι καὶ συγγραφεῖς ὡς πρὸς τὴν θεολογίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐχρησιμοποίησαν τὸ ὄνομα τοῦ ὁμοοουσίου.

Ταῦτα μὲν λοιπὸν ἃς εἴπωμεν περὶ τῆς πίστεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ὅλοι συνεφωνήσαμεν ὅχι χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰς ἐννοίας, ποῦ ἀπεδόθησαν ἐπὶ τοῦ θέματος, κατόπιν τῆς γενομένης ἐρεῦνης ἀπὸ τὸν θεο-

φιλέστατον βασιλέα, καὶ ἔγινε δεκτὸν ἀπὸ ὅλους, σύμφωνα μὲ τὰς σκέψεις πού εἶπομεν. Μετὰ δὲ τὴν συμφωνίαν εἰς τὸ θέμα τῆς πίστεως ἐνομίσαμεν ὅτι καὶ ὁ ἀναθεματισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐξέθεσαν δὲν στενοχωρεῖ κανένα μὲ τὸ νὰ ἀπαγορεύῃ νὰ γίνεταί χρησις ἐκφράσεων, πού δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς Γραφάς, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἔγινεν ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ἀκαταστασία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καμμία θεόπνευστος Γραφή δὲν κάμνει χρῆσιν τοῦ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τοῦ «ἤτο ποτε καιρὸς ὅτε δὲν ὑπῆρχε» καὶ ἄλλων παρομοίων ἐκφράσεων, πού προσθέτως ἐλέγοντο ὕστερον, ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ὅτι δὲν εἶναι λογικὸν νὰ λέγωμεν καὶ νὰ διδάσκωμεν αὐτά. Καὶ πρὸς τοῦτο, ἐπειδὴ ἐφάνη εἰς ὅλους ὀρθὸν συνεφωνήσαμεν, καθόσον οὔτε εἰς τὸ παρελθὸν εἶχομεν συνηθίσει νὰ κάμνωμεν ὁμοφώνως χρῆσιν τῶν ἐκφράσεων τούτων.

Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀναθεματίσωμεν τὸ «πρὶν νὰ γεννηθῇ δὲν ὑπῆρχε» δὲν ἐθεωρήθη ἀσυμβίβαστον μὲ τὸ νὰ ὁμολογῇται ἀπὸ ὅλους ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει καὶ πρὶν λάθῃ σὰρκα καὶ γεννηθῇ ὡς ἄνθρωπος. Τώρα δὲ ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς ἡμῶν διετύπωσε διὰ λόγων ὅτι ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὴν θείαν γέννησιν αὐτοῦ, τὴν γενομένην πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἐπειδὴ καὶ πρὶν ἀκόμη οὗτος γεννηθῇ ἐνεργεῖα ὑπῆρχε δυνάμει ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὁ Πατὴρ πάντοτε Πατὴρ, καθὼς εἶναι πάντοτε καὶ βασιλεὺς καὶ σωτὴρ, μὲ τὸ νὰ εἶναι δυνάμει τὰ πάντα, πάντοτε ἀμετάβλητος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπάρχων.

Ταῦτα ἐνομίσαμεν ἀναγκαῖον νὰ ἀποστείλωμεν πρὸς σᾶς, ἀγαπητοί πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμωμεν εἰς σᾶς γνωστὸν ὅτι ἐδώσαμεν τὴν συγκατάθεσίν μας κατόπιν κριτικῆς ἐρεῦνης μας ὅτι πολὺ ὀρθῶς εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν καὶ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐκάμαμεν ἐνστάσεις, ὅταν ἐκεῖνα πού ἐγράφοντο, ἐφαίνοντο εἰς ἡμᾶς νὰ ἤχουν παραδόξως, ὕστερον δὲ χωρὶς ἀντιλογίας παρεδέχθημεν ἐκεῖνα πού δὲν μᾶς ἐστενοχωροῦσαν, ὅταν ἐκεῖνοι μὲ εὐγνωμοσύνην ἐζήταζον τὴν ἔννοιαν τῶν λεγομένων, ἐφάνη ὅτι αὕτη συμφωνεῖ μὲ ἐκεῖνα πού ἡμεῖς εἶχομεν ὁμολογήσει κατὰ τὴν πίστιν, πού προεξεθέσαμεν.

21. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους¹²⁴.
(Ἐγράφη κατ' Ἰούνιον τοῦ 325)

Οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ συνεκρότησαν τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν Σύνοδον, πρὸς τὴν χάριτι Θεοῦ ἀγίαν καὶ μεγάλην Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων καὶ πρὸς τοὺς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Λιβύην καὶ τὴν Πεντάπολιν ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐπειδὴ ἡ μεγάλη καὶ ἀγία Σύνοδος τῆς Νικαίας συνεκροτήθη μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου, ὁ ὁποῖος συνεκάλεσεν ἡμᾶς ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίας καὶ πόλεις, ἐφάνη μὲ καθε τρόπον ἀναγκαῖον, ὅπως ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀποστείλῃ καὶ πρὸς σὰς γράμματα, διὰ νὰ ἡμπορέσετε καὶ σεῖς νὰ γνωρίσετε ποῖα μὲν θέματα ἀνεκινήθησαν καὶ ἐξητάσθησαν, ποῖα δὲ ἀπεφασίσθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν κατ' αὐτὴν.

Λοιπόν, πρῶτον μὲν ἀπ' ὅλα ἐξητάσθησαν τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν ὁμοφρόνων του ἐπὶ παρουσία τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. Καὶ ἀπεφασίσθη παμψηφεί νὰ ἀναθεματισθοῦν ἡ ἀσεβὴς αἵρεσις αὐτοῦ καὶ τὰ θλάσφημα λόγια καὶ τὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἐχρησιμοποιοῦσε διὰ νὰ θλασφημῇ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, λέγων· «ὅτι ἔγινεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» καὶ «ὅτι δὲν ἦτο πρὶν νὰ γεννηθῇ» καὶ ὅτι «ἦτο κάποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱός», καὶ ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ ἦτο ὑποκείμενος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ πράττῃ τὸ κακὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, μὲ τὸ νὰ λέγῃ καὶ νὰ ὀνομάζῃ αὐτὸν κτίσμα καὶ ποίημα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεθεμάτισεν ἡ ἀγία Σύνοδος μέχρι τοῦ σημείου, ποὺ νὰ μὴ ἀνέχεται οὔτε νὰ ἀκούῃ τὰ ἀσεβῆ ταῦτα φρονήματα καὶ τὴν ἀνοησίαν καὶ τὰ θλάσφημα λόγια. Καὶ ποῖον μὲν τέλος εἶχον ὅσα οὗτος ἐπρέσβευε, θὰ ἔχετε ὅπως οἰκώτε ἀκούσει ἢ θὰ ἀ-

124. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 36. (Τόμ. 7 μεταφρ. σελ. 76 κ. ἐξ. κείμεν. σελ. 309 κ. ἐξ. Πρβλ. καὶ Θεοδορήτου, Ἐκκλ. Ἱστ. 1, 2, 2-13.

κούσετε, διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ὅτι ἐπεμβαίνομεν μὲ σκοπὸν νὰ χειροτερεύσωμεν τὴν θέσιν ἀνδρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἰδικὸν τοῦ ἀμάρτημα ἐπέσυρεν ἐπάνω τοῦ τὴν δικαίαν ποινὴν δι' αὐτό. Τόσῃν δὲ δύναμιν εἶχεν ἡ ἀσέβεια αὐτοῦ, ὥστε καὶ ὁ Θεωνᾶς ἀπὸ τὴν Μαρμαρικὴν καὶ ὁ Σεκοῦνδος ἀπὸ τὴν Πτολεμαΐδα ἐπροτίμησαν νὰ συμμερισθοῦν αὐτὴν, διότι καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπεβλήθησαν αἱ αὐταὶ ποιναί.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀπήλλαξε μὲν τὴν Αἰγυπτὸν ἀπὸ τὴν κακοδοξίαν ἐκείνην καὶ τὴν βλασφημίαν καὶ ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ποὺ ἀπετόλμησαν νὰ δημιουργήσουν διχόνοιαν καὶ διαίρεσιν εἰς τὸν λαόν, ποὺ εἶχεν ἄνωθεν εἰρήνην, ὑπελείπετο δὲ ἀκόμη τὸ ζήτημα, ἐξ αἰτίας τῆς αὐθαδείας τοῦ Μελιτίου, καὶ ἐκείνων ποὺ ἐχειροτονήθησαν παρ' αὐτοῦ, κάμνομεν εἰς σᾶς γνωστὰ ἐκεῖνα, ποὺ ἡ Σύνοδος ἔκρινεν ἀναγκαῖα, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. Ἐφάνη λοιπὸν καλὸν εἰς τὴν Σύνοδον ὅπως τὸν μὲν Μελίτιον κρίνῃ μὲ φιλανθρωποτέραν διάθεσιν — διότι σύμφωνα μὲ τὴν ἀκρίβειαν τῶν κανόνων οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἦτο ἄξιος — ὥστε νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν πόλιν του καὶ νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ἐξουσίαν, μήτε νὰ προτείνῃ μήτε νὰ χειροτονῇ κληρικούς, οὔτε νὰ ἐμφανίζεται εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν, οὔτε εἰς ἄλλην πόλιν μὲ τὴν δικαιολογίαν ταύτην, νὰ κατέχῃ δὲ ἀπλῶς τὸ ψιλὸν ὄνομα τῆς τιμῆς. Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ κατεστάθησαν εἰς τὸν κλῆρον παρ' αὐτοῦ, ἀφοῦ πρῶτον λάβουν μυστηριακὴν χειροτονίαν, νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν, καὶ κατόπιν τούτου οὗτοι νὰ ἔχουν μὲν τὴν τιμὴν καὶ νὰ λειτουργοῦν, νὰ εἶναι ὅμως ἐξάπαντος δεύτεροι κατὰ τὴν τάξιν μετὰ ἀπὸ ὅλους, ἐκείνους, ποὺ εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν καὶ Ἐκκλησίαν εὐρεθοῦν ὅτι ἔχουν χειροτονηθῇ ἀπὸ τὸν τιμιώτατον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς αὐτοὺς καμμία ἐξουσία νὰ προτείνουν πρὸς χειροτονίαν τοὺς ἀρεστοὺς εἰς αὐτοὺς, ἢ νὰ ὑποδεικνύουν ὀνόματα ἢ νὰ κάμνουν ἐντελῶς κάτι χωρὶς τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς ἰδικὰς σὰς εὐχὰς εὐρέθησαν ὅτι δὲν ἀνήκουν εἰς κανένα σχίσμα, ἀλλὰ εἶναι ἀκατηγόρητοι καὶ πιστοὶ εἰς τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, νὰ ἔχουν ἐξουσίαν καὶ νὰ προτείνουν καὶ νὰ ἐπιλέγουν ὀνόματα τῶν ἀξίων νὰ γίνουν κληρικοὶ καὶ νὰ πράττουν γενικῶς ὅλα σύμφωνα μὲ τοὺς

ἐκκλησιαστικούς νόμους καὶ θεσμούς. Ἐάν δὲ συμῶν νὰ ἀποθάνῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς κληρικούς τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἀναβιβάζωνται εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἀποθανόντος οἱ μόλις προσληφθέντες τότε μόνον ὅταν ἤθελον ἀποδειχθῇ ἄξιοι καὶ ὁ λαὸς ἐκλέξῃ αὐτούς, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας προσθέτει τὴν ψῆφον τοῦ εἰς τὴν ψῆφον τοῦ λαοῦ καὶ ἐγκρίνει τὴν ἐκλογὴν. Τοῦτο δὲ ἐπετράπη μὲν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελιτίου δὲν ἀπεφασίσθησαν τὰ αὐτά, λόγῳ τῆς ἀταξίας αὐτοῦ, πού ἀνέκαθεν ἐπροκαλοῦσε, καὶ διὰ τὴν προχειρότητα καὶ τὴν ἀπερισκεψίαν τῆς γνώμης του, ὥστε νὰ μὴ δοθῇ καμμία ἐξουσία ἢ ὑπεύθυνος ἀρμοδιότης εἰς ἄνθρωπον, πού ἤμπορεῖ πάλιν νὰ προκαλέσῃ τὰς αὐτὰς ἀταξίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔκτακτα γεγονότα, πού ἐνδιαφέρουν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν ἀγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων. Ἐάν δὲ ὑπάρχῃ καὶ κάτι ἄλλο, πού διηυθετήθη ἢ ἐδογματίσθη καθ' ὃν χρόνον ἦτο παρὼν καὶ ὁ κύριος καὶ τιμιώτατος συλλειτουργὸς καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν Ἀλέξανδρος, θὰ σᾶς ἀναφέρῃ ὁ ἴδιος ὅταν ἔλθῃ κοντὰ σας καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τυγχάνει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος κάτοχος καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνώστης αὐτῶν, πού ἐγίναν.

Μεταδίδομεν δὲ πρὸς σᾶς τὴν εὐχάριστον εἶδησιν περὶ τῆς συμφωνίας διὰ τὸν ἑορτασμόν τοῦ Πάσχα, ὅτι μὲ τὰς εὐχὰς σας κατωρθώθη καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὥστε ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, πού πρωτύτερα ἐώρταζαν τὸ Πάσχα τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τοὺς Ἰουδαίους, νὰ φυλάττουν ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα συγχρόνως μὲ τοὺς χριστιανούς τῆς Ρώμης καὶ μὲ σᾶς καὶ μὲ ὅλους ἡμᾶς, πού ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ἐορτάζομεν μαζὶ μὲ σᾶς τὸ Πάσχα. Πλήρεις χαρᾶς λοιπὸν διὰ τὰ κατορθώματα ταῦτα καὶ διὰ τὴν κοινὴν εἰρήνην καὶ συμφωνίαν καὶ διὰ τὸ ὅτι κάθε αἵρεσις ἀπεκόπη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, δεχθῆτε μὲν μὲ μεγαλυτέραν τιμὴν καὶ περισσοτέραν ἀγάπην τὸν συλλειτουργόν μας, ἰδικόν σας δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσίαν του ἐχαροποίησεν ἡμᾶς καί, εἰς τὴν ἡλικίαν πού εἶναι, ὑπέστη τόσον κόπον πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετὰξὺ σας. Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ εὐχεσθε δι' ὅλους ἡμᾶς, διὰ νὰ διατηρηθοῦν ἀσφαλῇ, ὅσα ἐφάνησαν εἰς ἡμᾶς ὅτι

ἔχουν καλῶς, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

22. Τὸ Σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συν-
όδου¹²⁵.

(Ἐγράφη τὴν 19ην Ἰουνίου 325)

Οἱ ἐπίσκοποι, ποὺ συνήλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἦσαν περίπου τριακόσιοι, κατεδίκασαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου καὶ καθήρεσαν τοὺς περὶ τὸν Ἀρειον. Ὑστερον ἐξέθεσαν καὶ ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν πρὸς ἐλεγχον ἐναντίον πάσης αἵρέσεως.

Ὅσα ἐξετέθησαν καὶ ἐδογματίσθησαν εἰς τὴν Νίκαιαν ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον μετὰ τὸν Πατέρα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα, καὶ ὅσα εἶναι εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὅσα εἰς τὴν γῆν, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τὴν τρίτην ἡμέραν, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκείνους δὲ ποὺ λέγουν, «ἦτό ποτε χρόνος, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ὁ Υἱὸς» ἢ «δὲν ὑπῆρχε πρὶν γεννηθῆναι» ἢ «ἐγένινεν ἐξ οὐκ ὄντων» ἢ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτιστὸς ἢ τρεπτὸς ἢ ἀλλοιωτός, τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

125. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, 37 (Τόμ. 7ος, μετάφρασις σελ. 79, κείμενον, σελ. 311).

23. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων¹²⁶.
(Ἐγράφη κατ' Ἰούνιον τοῦ 325)

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, χαίρετε. Ἐχομεν λάβει ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν τελείαν χάριν, μὲ τὸ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ πᾶσαν πλάνην, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἔχωμεν καὶ νὰ ὁμολογῶμεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν. Εἰς τὸ ἐξῆς τίποτε δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν διάβολον νὰ ἐνεργῇ ἐναντίον μας. Κάθε τι δὲ ποὺ οὗτος δολίως ἐπεχείρησεν ἀντράπη ὁλοσχερῶς ἀπὸ τὴν θάσιν του, καὶ τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τὰς ταραχὰς ἐκείνας, ποὺ ἐπροκάλεσε, καὶ τὰς αἰτίας τῶν διαφωνιῶν, διὰ νὰ εἴπω ἔτσι, καὶ τὰ θανατηφόρα δηλητήρια, σύμφωνα μὲ προσταγὴν τοῦ Θεοῦ, ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνίκησε τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς ἀληθείας. Ὁ-θεν ὅλοι ἐπιστεύσαμεν ὅτι ἕνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ προσκυνοῦμεν. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ τοῦτο, συνεκάλεσα μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Θεοῦ τοὺς περισσοτέρους ἐπισκόπους εἰς τὴν πόλιν τῶν Νικαέων, μαζὶ μὲ τοὺς ὁποίους καὶ ἐγώ, ὡσὰν νὰ ἦμουν ἕνας ἀπὸ σᾶς καὶ σύν-δουλος ἰδικός σας, μὲ πολλὴν χαρὰν ἀνέλαθα ὁ ἴδιος νὰ ἐξετάσω τὴν ἀλήθειαν. Ἐγίνε λοιπὸν ἀκριβῆς ἔλεγχος ὅλων καὶ ἐξητάσθησαν λεπτομερῶς ὅσα θεθαίως ἐφαί-
‘λποιοιχις ρις λιοφορμῃ ὁ λιογοφιφίρ λιολλεζι ιερ οιοιοι
καὶ ὥς φανῇ ἵλεως ἡ θεία μεγαλειότης διὰ τὰ τόσα πολ-
λά καὶ φοθερά ποὺ ἀπρεπῶς ἐβλασφήμουν μερικοὶ περὶ
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ζωῆς μας
μὲ τὸ νὰ λέγουν καὶ νὰ ὁμολογοῦν ὅτι πιστεύουν ἀντίθε-
τα πρὸς τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν
ἡμῶν.

Ἐνῶ λοιπὸν τριακόσιοι καὶ περισσότεροι ἐπίσκο-
ποι, ποὺ θαυμάζονται διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δέ-
σιν τῶν ἐβεβαίωναν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἡ ὁποία

126. Μ. Ἀθηναίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 38 (Τόμ. Τος, ἐρ-
μηνεία, σελ. 79 κ. ἐξ. Κείμε. σελ. 311 κ. ἐξ.).

πίστις εἶναι ἐκ φύσεως ἀκριβῆς ἔκφρασις τῶν ἀληθειῶν τοῦ θεοῦ νόμου, μόνος ὁ Ἀρειος κατελήφθη ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ ἔχη νικηθῇ ἀπὸ τὴν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ νὰ ἔχη διαδῶσει μὲ ἀσεβῆ πρόθεσιν τὸ κακὸν αὐτό, πρῶτον μὲν μεταξὺ σας, ὕστερον δὲ καὶ εἰς ἄλλους. "Ὅθεν ἄς ἀποδεχθῶμεν τὴν γνώμην, τὴν ὁποῖαν ὁ παντοκράτωρ μᾶς ἔδωκεν ἄς ἐπιστρέψωμεν εἰς τοὺς ἀγαπητοὺς ἀδελφούς μας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς ἐχώρισε κάποιος ἀναίσχυντος ὑπηρέτης τοῦ διαβόλου, καὶ ἄς θαδίσωμεν μὲ πᾶσαν σπουδὴν διὰ νὰ συναντήσωμεν τὸ κοινὸν δι' ὅλους ἡμᾶς σῶμα, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ γνήσια μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν. Διότι τοῦτο ἀρμόζει εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγαθότητά σας, ὥστε, μετὰ τὴν καταδίκην τῆς πλάνης ἐκείνου, τὸν ὁποῖον αὕτη ἀπέδειξεν ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας, νὰ ἐπανέλθητε εἰς τὴν θεϊὰν χάριν. Διότι ἐκεῖνο, πού ἤρρεσεν εἰς ὅλους τοὺς τριακοσίους ἐπισκόπους, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ ἡ γνώμη τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ἐπειδὴ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μὲ τὸ νὰ εἶναι μαζί μὲ τὰς διανοίας τόσων πολλῶν καὶ τόσων σπουδαίων ἀνδρῶν ἀπεκάλυψε δι' αὐτῶν πλήρως τὸ θεῖον θέλημα. Διὰ τοῦτο ἄς μὴ ἀμφιβάλλῃ κανεὶς, καὶ κανεὶς ἄς μὴ θέτῃ τὸν ἑαυτὸν του παραπάνω ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Συνόδου, ἀλλ' ὅλοι ἐπανέλθετε εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδόν, ὥστε ὅταν κάποτε ἔλθω πρὸς σᾶς νὰ ὁμολογήσω μαζί μὲ σᾶς τὰς εὐεργεσίας πού ὀφείλομεν πρὸς τὸν ἐπὶ τὰ πάντα ἐπιβλέποντα Θεόν, διότι μὲ τὸ νὰ φανερώσῃ τὴν ἀληθινὴν πίστιν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁλόκληρον τὴν ποθουμένην ἀγάπην.

Καὶ δι' ἄλλης χειρός. Εἴθε νὰ διαφυλάξῃ ὑμᾶς ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

24. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας¹²⁷.
«Ἐγρᾶφῃ κατ' Ἰούνιον τοῦ 325)

Κωνσταντῖνος ὁ Σεβαστός πρὸς τὰς Ἐκκλησίας.

Ἀφοῦ ἐκ πείρας ἔμαθον τὸν κατάλληλον τρόπον χει-

127. Εἰσαίσιον, εἰς τὸν δῖον Κωνσταντῖνον τοῦ Βασιλέως III 17 - 20.

ρισμοῦ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων, μὲ ὅσῃν τέχνην ἔδωσεν φυσικῶς εἰς ἐμὲ ἡ θεία δύναμις, ἔκρινεν ὅτι πρὸ παντός ἄλλου ὁ σπουδαιότερος σκοπὸς μου πρέπει νὰ εἶναι νὰ συντελέσω τὸ κατ' ἐμὲ ὅπως μεταξὺ τῶν εὐσεβεστάτων λαῶν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πρεσβεύεται μία πίστις καὶ εἰλικρινὴς καὶ σύμφωνος ἀγάπη πρὸς τὸν παντοδύναμον Θεὸν καὶ ἔτσι νὰ φυλάσσεται ὀρθῶς ἡ πρὸς αὐτὸν εὐσέβεια. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ ἀπαρέγκλιτον καὶ θεβαίαν τάξιν, παρὰ μόνον ὅταν ὅλοι μαζί ἡ τοῦλάχιστον οἱ περισσότεροι ἐπίσκοποι συνέλθουν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ γίνῃ σαφὴς ἐπίγνωσις καὶ προσδιορισμὸς ἐκείνων πού ἀρμόζουν εἰς τὴν ἀγιωτάτην θρησκείαν, ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου συνηθροίσθησαν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότεροι ἐπίσκοποι (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος καθὼς ἀκριβῶς εἰς ἀπόσας ἐτύγγανε νὰ συμπάρισταμαι, διότι δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἀρνηθῶ, καὶ μάλιστα χαίρω δι' αὐτὸ νὰ λογιζώμαι ἐκ τῶν πραγμάτων συνθεράπων σας), παρὰ τῶν ὁποίων τὰ πάντα ἔτυχον τόσης προσοχῆς μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε ὅλα νὰ ἐξετασθοῦν μὲ τὸν προσήκοντα τρόπον, μέχρις ὅτου ἡ ὁμόφωνος ἀπόφασις πρὸς ἐνότητα, ἡ ὁποία ἀρέσει εἰς τὸν ἔφορον τῶν πάντων Θεὸν ἤλθεν εἰς τὸ φῶς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ μείνῃ τίποτε πλέον πού νὰ προκαλῇ διχόνοιαν ἢ ἀμφισβήτησιν ὡς πρὸς τὴν πίστιν.

Ἐκεῖ, ὅταν ἔγινε συζήτησις καὶ περὶ τῆς ἀγιωτάτης ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐλήφθη ὁμόφωνος ἀπόφασις ὅτι εἶναι καλὸν ὅλοι οἱ εἰς ὅλα τὰ μέρη Χριστιανοὶ νὰ ἐπιτελοῦν τὸ Πάσχα κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Διότι τί εἶναι δι' ἡμᾶς καλύτερον καὶ τί ἄλλο εὐσεβέστερον ἀπὸ τὸ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ὑπάρξῃ τρόπος, ὥστε ἡ ἑορτὴ αὐτή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρελάθομεν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, νὰ ἑορτάζεται ἀπὸ ὅλους συγχρόνως κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ μὲ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ διὰ τὸν αὐτὸν φανερόν λόγον; Καὶ πρῶτον μὲν ἐφάνη ὅτι εἶναι ἀνάξιον διὰ τοὺς χριστιανούς νὰ ἑορτάζουν τὴν ἀγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν ἀκολουθοῦντες τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ νὰ ἔχουν μολύνει τὰς χεῖράς των μὲ παρανομώτατον ἔγκλημα, εὐλόγως οἱ ὁδελυροὶ πάσχουν ἀπὸ ψυχικὴν τύφλωσιν. Διότι ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς, ἀφοῦ τὸ ἔθνος ἐκείνων ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἐξεβλήθη ἔξω ἀπὸ τὴν ἀληθεστάτην τάξιν, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς ἐφυλάξαμεν ἀπὸ τὴν πρώτην

ἡμέραν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου μέχρι σήμερον, νὰ ἐπεκτείνωμεν ἐν συνεχείᾳ τὴν τήρησιν καὶ συμπλήρωσιν αὐτῆς καὶ εἰς τοὺς ἐφεξῆς χρόνους. Ἄς μὴ εἶναι λοιπὸν τίποτε τὸ κοινὸν μετὰ τὴν ἡμῶν καὶ τοῦ μισητοτάτου ὄχλου τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἡμεῖς ἔχομεν λάθει ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἄλλην ὁδόν, ἡ ὁποία ὑπάρχει πρὸ ἡμῶν καὶ εἶναι νόμιμος καὶ ἀρμόζει εἰς τὴν ἱερωτάτην θρησκείαν μας. Ἐὰν ὅλοι εἴμεθα περὶ τούτου σύμφωνοι, ἅς φυλάξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μακρὰν ἀπὸ τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην συνήθειαν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. Διότι εἶναι πράγματι πολὺ ἄτοπον νὰ δίδωμεν εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν νὰ ὑπερηφανεύωνται, ὅτι δῆθεν ἡμεῖς δὲν εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ φυλάττωμεν αὐτὰ χωρὶς τὴν ἰδικήν των διδασκαλίαν. Τί δὲ θὰ ἡμπορέσουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ ἀποτρόπαιον ἔγκλημα τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου¹²⁸, καὶ τὴν πατροκτονίαν ἐκείνην, ἀφοῦ ἔπαθαν ἀπώλειαν τῶν φρενῶν, ὀδηγοῦνται ὅχι ἀπὸ κάποιαν σκέψιν, ἀλλ' ἀπὸ ἀσυγκράτητον ὁρμὴν πρὸς τὰ ἐκεῖ ποῦ παρασύρει αὐτοὺς ἡ ἔμφυτος μανία των; Ἐξ αἰτίας τούτου λοιπὸν, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος δὲν θλέπουν τὴν ἀλήθειαν, ὅπως πάντοτε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλανῶνται καὶ ἀντὶ τῆς πρεπούσης διορθώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐπιτελοῦν δύο φορές τὸ Πάσχα. Πρὸς τί λοιπὸν νὰ ἀκολουθῶμεν αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι ὁμολογουμένως ἀσθενοῦν τρομερὰν πλάνην; Διότι τὸν ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα δύο φορές ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους οὐδέποτε θὰ ἀνεχθῶμεν. Ἀλλ' ἂν καὶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτῶν, ἔπρεπε νὰ κάμνετε χρῆσιν τῆς ὁξείας ἀντιλήψεώς σας καὶ μὲ πολλὴν προσοχὴν καὶ προσευχὴν πάντοτε νὰ μὴ ἐπιτρέπετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας, οὔτε καὶ καθ' ὁμοιότητα τρόπων, ὅπως ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς σας νὰ ἔρχεται εἰς σχέσιν καὶ κοινωνίαν μὲ ἀνθρώπους ποῦ κατὰ τὰ ἥθη των εἶναι παγκάκιστοι.

Ἐκτὸς τούτων προβάλλει ἐνώπιον ἡμῶν νὰ προσέξωμεν καὶ ἐκεῖνο, πόσον εἶναι ἀνεπίτρεπτον νὰ ὑπάρχῃ διαφωνία διὰ τόσον μέγα θέμα, ὅπως εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς ἱερᾶς μας θρησκείας. Διότι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν παρέδωκεν εἰς ἡμᾶς μίαν ἡμέραν νὰ ἑορτάζωμεν τὴν ἐλευθερίαν μας, δηλαδὴ τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγιωτάτου πάθους του, μία ἡ-

128. Πρὸς Α' Θεο. 2, 15.

θέλησε νὰ εἶναι ἡ καθολικὴ αὐτοῦ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἂν καὶ εἰς μέγιστον θαυμὸν οἱ πιστοὶ εἶναι διηρημένοι εἰς τὰς κατὰ διαφόρους τόπους ἐκκλησίας, ἐν τούτοις ἀπὸ ἑν πνεῦμα κατὰ τὸ θεῖον θέλημα διαθερμαίνεται. Ἄς σκεφθῇ λοιπὸν ἡ σοφὴ κρίσις τῆς ὁσιότητός σας πόσον τρομερὸν καὶ ἀπρεπές εἶναι τὸ γεγονὸς κατὰ τὰς ἰδίας ἡμέρας ἄλλοι μὲν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς νηστείας, ἄλλοι δὲ νὰ τελοῦν συμπόσια καὶ διασκεδάσεις, καὶ ὕστερον ἀπὸ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἄλλοι μὲν νὰ ἐμφανίζωνται λαμβάνοντες μέρος εἰς ἑορτάς καὶ διασκεδάσεις, ἄλλοι δὲ νὰ ἀφιερώνωνται εἰς τὰς καθιερωμένας νηστείας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ θεία πρόνοια θέλει ὅπως τὸ ἄτοπον τοῦτο τύχη τῆς προσηκούσης διορθώσεως καὶ διατυπωθῇ εἰς μίαν ὁμοιόμορφον τάξιν, ὅπως ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω, ὅτι ἔτσι πάντες ἀντιλαμβάνονται τὸ πρᾶγμα.

Ἐπομένως, ἐπειδὴ τοῦτο ἔτσι ἔπρεπε νὰ διορθωθῇ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τίποτε κοινὸν μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων τῶν πατροκτόνων καὶ κυριοκτόνων, καὶ νὰ καθιερωθῇ τάξις εὐπρεπῆς, τὴν ὁποίαν νὰ φυλάττουν ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὰ δυτικὰ καὶ τὰ νότια καὶ τὰ θόρεια μέρη τῆς οἰκουμένης, καὶ μερικαὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν τόπων, ἡ ὁποία, ἔνεκα τούτου, ὅλοι συνεφώνησαν ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχει καλῶς, καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ὑπεσχέθην ὅτι θὰ ἀρέσῃ καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν σας ὁξυδερκειαν, οὕτως ὥστε ἐκεῖνο ποὺ μὲ μίαν σύμφωνον γνώμην τηρεῖται εἰς τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίων καὶ ὅλην τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Βρεταννίαν, τὴν Λιβύην, ὅλην τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς διοικήσεις τῆς Ἀσίας, τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κιλικίας, ἀποδεχθῇ εὐχαρίστως καὶ ἡ ἰδικὴ σας σύνεσις. ἀφοῦ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν τῶν μερῶν, ποὺ προείπομεν, δὲν εἶναι μόνον μεγαλύτερος, ἀλλὰ καὶ κυρίως ὅτι πάντες ἀπὸ κοινοῦ ἐπιθυμοῦν τοῦτο, ποὺ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος ἀπαιτεῖ ὡς ὀρθόν, καὶ νὰ μὴ ὑπάρχῃ καμμία σχέσις μετὰ τοὺς ἐπιόρκους Ἰουδαίους. Καὶ διὰ νὰ εἴπω λοιπὸν συντόμως, τὸ πολλῆς σημασίας ἄξιον τοῦτο, ἤρρεσεν εἰς ὅλους καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἀπεφασίσθη ὅπως ἡ ἀγιωτάτη ἑορτὴ τοῦ Πάσχα τελεῖται μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Διότι οὔτε κἂν πρέπει εἰς θέμα τόσον πολλῆς ἀγιότητος νὰ ὑπάρχῃ διαφορὰ, καὶ εἶναι καλύτερον νὰ ἀκολουθῶμεν τὴν γνώμην ταύτην εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει θέσιν καμμία ἀνάμιξις ξένης πλάνης καὶ ἁμαρτήματος.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ταῦτα ἔχουν οὕτως δεχθῆτε μὲ χά-
 ραν τὴν οὐρανίαν χάριν καὶ τὴν θεῖαν πράγματι ἐντολήν.
 Διότι πᾶν ὅ,τι πράττεται ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων εἰς τὰς συ-
 νόδους, τοῦτο εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ θεῖον θέλημα πρὸς
 τὸ ὁποῖον καὶ ἀναφέρεται. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἐκάμαμεν
 γνωστὰ τὰ προλεχθέντα πρὸς ὅλους τοὺς ἀγαπητοὺς ἡ-
 μῶν ἀδελφούς, ὀφείλετε νὰ συμφωνήσετε μὲ τὸν λόγον,
 πού προείπομεν, καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἀγιωτάτης
 ἡμέρας τοῦ Πάσχα καὶ ἀναλόγως νὰ ἐκδόσητε τὰς προ-
 σηκούσας διαταγὰς, ἵνα, ὅταν, ἐκπληρῶν παλαιὰν ἐπιθυ-
 μίαν μου, ἔλθω πρὸς συνάντησιν ὑμῶν, δυνηθῶ νὰ ἐορ-
 τάσω μαζί σας εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἐορ-
 τὴν καὶ χαρῶ μαζί μὲ σᾶς δι' ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ νὰ θεβαιω-
 θῶ ὅτι ἡ θεία δύναμις διὰ τῶν ἰδικῶν μας ἐνεργειῶν ἡ-
 χρήστευσε τὴν δαιμονικὴν σκληρότητα καὶ προάγεται
 πανταχοῦ ἡ ἰδική σας πίστις καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ὁμόνοια.
 Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ διαφυλάξῃ ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

25. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κων-
 σταντίνου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν
 Νικομηδέων¹²⁹

(Ἐγράφη κατὰ Νοέμ. Δεκ. 325)

Κωνσταντῖνος ὁ Σεβαστὸς πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκ-
 κλησίαν τῶν Νικομηδέων.

Ὅλοι σας, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, γνωρίζετε σωστὰ τὸν
 δεσπότην Θεὸν καὶ Σωτῆρα Χριστόν, ὅτι ὑπάρχει ὁ Πατὴρ
 καὶ ὁ Υἱός, ὅτι δηλαδὴ ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀναρχος ἄνευ
 τέλους, δημιουργὸς τοῦ κόσμου τούτου, ὁ δὲ Υἱός, τοῦτ'
 ἔστιν ἡ θούλησις τοῦ Πατρὸς, ἡ ὁποία οὔτε ἔλαθεν ἀρ-
 χὴν ὥς ἀποτελεσμα σκέψεώς τινος, οὔτε ἦλθεν εἰς τὸ εἶ-
 ναι ἀπὸ κάποιαν σπανίαν οὐσίαν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ τε-
 λειώσῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Διότι ὁποῖος φρονεῖ καὶ θὰ φρονή-
 σῃ τοῦτο, αὐτὸς θὰ ὑποστῇ ἀτελεύτητον τιμωρίαν. Ἀλλ'
 ὅτι πράγματι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Χριστός, πού εἶναι δημι-
 ουργὸς τῶν πάντων καὶ αὐτῆς τῆς ἀθανασίας χορηγός, ἐ-
 γεννήθη, ὅσον ἀφορᾷ, εἰς τὴν πίστιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχο-

129. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 41. (Τόμ. 7ος, ἐρμ.
 σελ. 91 κ. ἐξ. Κεῖμ. σελ. 319 κ. ἐξ.).

μεν πιστεύσει, ἐγεννήθη — μᾶλλον δὲ αὐτός, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι πάντοτε ἐν τῷ Πατρὶ προῆλθεν ἀνάρχως ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ προέβη ἐν χρόνῳ εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ — ἐγεννήθη λοιπὸν προελθὼν ἀχωρίστως ἐκ τοῦ Πατρὸς· διότι ἡ θούλησις εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μαζὶ μὲ τὸ οἰκητήριόν της καὶ ἐκεῖνα, ποὺ ἔχουν ἀνάγκην εἰδικῆς φροντίδος, σύμφωνα μὲ τὴν σύστασίν του τὸ καθέν, φροντίζει καὶ κυβερνᾷ. Τί λοιπὸν ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ; ἀπολύτως τίποτε. Διότι αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ συμπλήρωσις τῶν πραγμάτων παρέλαβε μὲ τὴν αἴσθησιν τὸ πρόσταγμα τῆς θουλήσεως, χωρὶς ὅμως νὰ διαχωρίσῃ τὴν θούλησιν ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Πατρὸς κατὰ μεριστικὸν τρόπον. Τοῦτο δὲ ἀκολουθεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τούτων· ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ, ἀπὸ ἐντροπὴν μᾶλλον παρὰ ἀπὸ μωρίαν, φοβεῖται ὅτι ὁ Δεσπότης μου Χριστὸς ὑπομένει πάθος; Ἐὰρ λοιπὸν πάσχει τὸ θεῖον, ὅταν ἡ ἐνοίκησις τοῦ σεμνοῦ σώματος ἐκ φυσικῆς ὁρμῆς σπεύδῃ νὰ λάθῃ πλήρη γνῶσιν τῆς ἀγιότητός της, ἢ ὅταν μὲ τὴν ψαῦσιν ἀντιληφθῇ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος; Ἐὰρ δὲν διεχωρίσθῃ ἐκεῖνο ποῦ ἀφηρέθῃ ἀπὸ τὴν ταπεινότητα τοῦ σώματος; Παύομεν δὲ νὰ ζῶμεν καὶ ὅταν ἀκόμῃ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς προσκαλέσῃ τὸ σῶμα νὰ ἀποθάνῃ; Τί λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ ἡ ἀθλαθὴς καὶ ἄδολος πίστις ἐγκατέλειψεν ἐδῶ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον ἀμφιβολίας; Ἡ δὲν βλέπεις ὅτι ὁ Θεὸς ἐδιάλεξε σεμνότατον σῶμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ φανερώσῃ τὰ πειστήρια τῆς πίστεως καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς πρότυπα, καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ποῦ τώρα εἶναι δυσδιάκριτος λόγῳ τῆς ὀλεθρίας πλάνης, καὶ νὰ δώσῃ νέαν περὶ θρησκείας διδασκαλίαν καὶ νὰ καθάρισῃ τὰς ἀναξίους πράξεις τοῦ νοῦ μὲ τὸ πρότυπον τοῦ ἀγνοῦ θίου, κατόπιν δὲ νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν βάσανον τοῦ θανάτου, καὶ νὰ προαναγγεῖλῃ τὰ θραβεῖα τῆς ἀθανασίας;

Ἄλλὰ σεῖς, τοὺς ὁποίους ἡ σχέσις ἀγάπης εὐλόγως ἐπιβάλλει εἰς ἐμὲ νὰ ἀποκαλῶ ἀδελφούς, δὲν ἀγνοεῖτε ἐμὲ τὸν ἰδικόν σας σύνδουλον, δὲν ἀγνοεῖτε ἐπίσης τὸ ἀσφαλὲς φρούριον τῆς σωτηρίας σας, τοῦ ὁποῖου τὴν φροντίδα ἐγὼ μὲ γνήσιον ἐνδιαφέρον ἔχω ἀναλάβει, καὶ χάρις εἰς τὸ ὁποῖον ὅχι μόνον τὰ ὅπλα τῶν ἐχθρῶν μας κατετροπώσαμεν, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἀκόμῃ ἡχημαλωτίσα-

μεν καὶ ἐνεκλείσαμεν εἰς αὐτὸ τὴν ψυχὴν των, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κάμωμεν εἰς αὐτοὺς φανεράν τὴν φιλανθρωπίαν τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Ἄλλ' ἐγὼ ἔχαιρον διὰ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς οἰκουμένης. Καὶ ἀληθῶς ἦτο ἄξιον πολλοῦ θαυμασμοῦ τὸ νὰ ὀδηγήσωμεν εἰς ἀληθινὴν ὁμόνοιαν τόσα πολλὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐλέγετο ὅτι ἀγνοοῦν τὸν Θεόν. Ἀλλὰ τί ἐπρόκειτο νὰ μάθουν τὰ ἔθνη ταῦτα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον καμμίαν διάθεσιν νὰ φιλονεικοῦν; Τί λοιπόν, καταλαβαίνετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ὅτι σᾶς κατηγορῶ; Χριστιανοὶ εἴμεθα καὶ ἀπὸ ἐλεεινὴν διάθεσιν διχογνωμοῦμεν. Ἐραγε αὐτὴ εἶναι ἡ πίστις μας, αὐτὴ εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ ἀγιωτάτου νόμου τοῦ Θεοῦ; Ἀλλὰ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐξεσηκώθη τὸ σημερινὸν κακὸν τῆς καταστροφῆς; Ἀλλοίμονον εἰς τὴν ἀφροσύνην, ἀλλοίμονον εἰς ἐκείνους, πού κυθερνᾷ τὸ μῖσος, ἡ ὑπερβολὴ τοῦ ὁποίου ὑπερβαίνει τὸ μέγεθος πάσης ἀγανακτήσεως. Πόσον φοβερά ἀπεδείχθη ὅτι εἶναι ἡ πανουργία τῆς ληστρικῆς αὐτῆς συμμορίας, ἡ ὁποία ἀρνεῖται ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γεννᾶται ἐκ τῆς ἀδιαιρέτου οὐσίας τοῦ Πατρὸς; Ἐραγε δὲν εἶναι ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρὼν, καίτοι θεθαίως ἡμεῖς αἰσθανόμεθα αὐτὸν νὰ εἶναι παρὼν ἐνώπιόν μας πάντοτε; Ἐραγε ἡ σοφὴ διάταξις τῶν πάντων καὶ ἡ εὐκοσμία δὲν διετάχθη ἔτσι ἀπὸ τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ὑπόκειται εἰς διαίρεσιν ὥς ἀποτέλεσμα χωρισμοῦ;

Μήπως λοιπόν σᾶς ἔχουν κάμει τίποτε; Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μάθετε τώρα καλῶς, ὅτι ἀπαιτῶ ὅπως ὑπομείνετε τὰ θάσσανα τῶν τωρινῶν σωματικῶν πόνων. Ἀπαιτῶ ἀπὸ σᾶς νὰ εἰσθε ὁμολογηταὶ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον διεκηρύττετε καὶ τὸν ὁποῖον ὁ παγκάκιστος διδάσκαλος προσπαθεῖ νὰ σᾶς πείσῃ νὰ ἀρνήσθε ὅτι εἶναι Θεός. Σᾶς παρακαλῶ, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, πού ἐδίδαξεν αὐτὰ ἔτσι τὸ ἀπονήρευτον πλῆθος; Ὁ Εὐσέβιος δηλαδή, πού μαζὶ μεῖς ἄλλους ἐμυήθη εἰς τὴν τυραννικὴν σκληρότητα. Διότι ἀληθῶς τὸ ὅτι οὗτος ἠυτομόλησε πρὸς τὸν τύραννον, ἡμῶν προοῦμεν νὰ πληροφορηθῶμεν ἀπὸ πολλὰς πηγὰς. Διότι τοῦτο μαρτυροῦν μὲν αἱ σφαγαὶ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ τῶν ἀληθινῶν ἐπισκόπων, φωνάζει δὲ ρητῶς τοῦτο καὶ ἡ ἀπανθρώποτάτη καταδίωξις τῶν Χριστιανῶν. Διότι δὲν θὰ εἶπω τώρα διὰ τὰς ὕβρεις εἰς τὸ πρόσωπόν μου, με

τάς ὁποίας οὗτος ὅταν μάλιστα συνῆλθον αἱ διιστάμεναι μερίδες νά συζητήσουν τάς διαφοράς των, καί παρατηρητάς κατασκόπους ἔστελνε μυστικά ἐναντίον μου, καί μόνον ἐνόπλους ὑπηρεσίας δέν προσέφερεν εἰς τὸν τύραννον. Ἄς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι εἶμαι ἀπαράσκευος νά ἀποδείξω αὐτά. Διότι ὁ ἔλεγχος ἐξηκρίβωσεν ὅτι οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι, πού ἠκολούθουν τὸν Εὐσέβιον, συνελήφθησαν παρ' ἐμοῦ νά ἐνεργοῦν φανερά ἔργον κατασκόπου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀντιπαρέρχομαι, τὰ ὁποῖα τώρα, ὅχι ἔνεκεν ἀγανακτήσεως, ἀλλὰ πρὸς ἐντροπὴν ἐκείνων παρουσιάζω εἰς τὸ φῶς. Ἐκεῖνο μόνον φοβοῦμαι, ἐκεῖνο σκέπτομαι σοβαρῶς, ὅτι βλέπω σᾶς νά προσκαλῆσθε νά λάβετε μέρος εἰς τὸ ἔγκλημα. Διότι ἐξ αἰτίας τῆς διαγωγῆς τοῦ Εὐσεβίου καὶ τῆς διαστροφῆς αὐτοῦ ἔχετε λάθει διαφορετικὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ δέν θὰ εἶναι μακροχρόνιος ἐάν θέβαια, ἀφοῦ ἀποκτήσετε τώρα ἐπίσκοπον πιστὸν καὶ ἀδιάβλητον, ἀποβλέψητε εἰς τὸν Θεόν, πρᾶγμα πού ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς, καὶ παλαιότερα θὰ ἔπρεπε νά ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας κρίσιν, ἐάν ὁ προμνησθεὶς Εὐσέβιος δέν εἶχεν ἔλθει ἐδῶ μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν ὁμοφρόνων του καὶ δέν εἶχεν ἀναταράξει χωρὶς ἐντροπὴν τὴν ὀρθὴν τάξιν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔπρεπε νά εἶπω ὀλίγα πρὸς τὴν ἀγάπην σας περὶ τοῦ Εὐσεβίου τούτου, ὑπενθυμίζω εἰς τὴν ἀνεξικακίαν σας, ὅτι ἔγινε Σύνοδος εἰς τὴν πόλιν τῆς Νικαίας, εἰς τὴν ὁποῖαν καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς συνειδήσεώς μου καὶ κατὰ τὸν ἀρμόδιον τρόπον ἤμην παρών, μὴ ἔχων ἄλλην ἐπιδίωξιν παρὰ μόνον νά συνεργασθῶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους, πρὸς τὸν σκοπὸν νά ἀποκατασταθῇ μεταξὺ ὄλων ἡ ὁμόνοια, καὶ πρὸ παντὸς νά ἐλέγξωμεν καὶ ἀνατρέψωμεν τὸ κακὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔλαβε μὲν ἀρχὴν ἐξ αἰτίας τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀρείου ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐδυνάμωνε δὲ γρήγορα ἀπὸ τὴν ἄτοπον καὶ καταστρεπτικὴν σπουδὴν τοῦ Εὐσεβίου. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, ἐπειδὴ ἠλέγχετο ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν συνείδησίν του, καὶ ἀπὸ πολλὴν ἐντροπὴν, πού ἐπροκαλοῦσεν εἰς θάρος του ὁ ἔλεγχος τῆς ψευδολογίας του, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, μὲ πόσῃν νομίζετε συνδρομὴν διαφόρων μεσολαθητῶν, τοὺς ὁποίους ἐξαπέ-

στείλεν εἰς ἐμέ διὰ νὰ μεσιτεύσουν ὑπὲρ αὐτοῦ, ζητοῦντες παρ' ἐμοῦ νὰ συμμαχήσω κάπως μαζί του, ὥστε νὰ μὴ κριθῇ ἔνοχος μεγάλου ἐγκλήματος καὶ συνεπεῖα τοῦτου ἐκπέση ἀπὸ τὴν τιμὴν, ποῦ εἶχεν ὡς ἐπίσκοπος; Μάρτυς μου εἰς τοῦτο εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶθε νὰ φανῇ φιλάγαθος εἰς ἐμέ καὶ εἰς σὰς, ἐπειδὴ καὶ ἐμέ ὁ Εὐσέβιος παρέσυρε πανούργως καὶ ἀπέσπασε μέ τέχνην τὴν γνώμην ὑπὲρ αὐτοῦ, πρᾶγμα ποῦ καὶ σεῖς θὰ μάθετε. Διότι ὅλα μὲν ἔγιναν τότε, ὅπως ἐκεῖνος ἐπιθυμοῦσεν, ἐνῶ ἔκρυπτεν εἰς τὸν νοῦν του παντὸς εἶδους κακὰ.

Ἀλλὰ πρωτύτερα, διὰ νὰ παραλείψω τὰ ἄλλα ἔργα τῆς μωρίας του, ἀκούσατε παρακαλῶ, τί διέπρξε πρὸ πάντων μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Θεογνίου, τὸν ὁποῖον εἶχε συμμέτοχον τῆς ἀνοησίας του. Οἱ δύο οὗτοι εἶχον διατάξει μερικοὺς Ἀλεξανδρεῖς, οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν καὶ ἀπηρνήθησαν τὴν ἰδικὴν μας πίστιν, νὰ σταλοῦν ἐδῶ, ἐπειδὴ μὲ τὰς ἐνεργείας των ἤναπτεν ὁ πυρσὸς τῆς διχονοίας. Ἀλλ' οὗτοι ἐδῶ οἱ μωροὶ καὶ ἀνόητοι ἐπίσκοποι, τῶν ὁποίων προηγουμένως, ἡ φιланθρωπία τῆς Συνόδου κατ' οἰκονομίαν ἐδέχθη τὴν μετάνοιαν, ὅχι μόνον ὑπεδέχθησαν καὶ παρέσχον εἰς αὐτοὺς ἀσφάλειαν πλησίον των ἀπὸ κάθε κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐπεκοινώνησαν μὲ αὐτοὺς μὲ τοὺς γνωστοὺς κακοήθεις τρόπους. Διὰ τοῦτο ἔκρινα ἀναγκαῖον νὰ ἐνεργήσω σχετικῶς ἐναντίον τῶν ἀχαρίστων τούτων. Διέταξα δηλαδὴ νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν διὰ τῆς θίας εἰς τὴν πιὸ μακρυνὴν ἐξορίαν. Τώρα εἶναι ἰδικόν σας χρέος νὰ προσθλέπετε εἰς τὴν πίστιν ἐκείνην πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία πάντοτε εἶχε διατυπωθῇ καὶ παραδοθῇ καὶ ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι. ὥστε νὰ πράττωμεν οὕτως, διὰ νὰ χαίρωμεν μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν ἐπισκόπους ἀγνοοὺς καὶ ὀρθοδόξους καὶ φιλανθρώπους· ἐὰν δὲ κανεὶς ἀπὸ ἀπρονοσίαν τολμήσῃ ἢ νὰ μνημονεύσῃ τοὺς καταστροφεῖς ἐκείνους, ἢ νὰ ἐπαινέσῃ αὐτοὺς, θὰ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ τολμήσῃ τοῦτο ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ ἐμέ, μὲ θετικὴν ἐνέργειαν. Εἶθε νὰ διαφυλάττῃ ὑμᾶς ὁ Θεός, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

26. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς Θεόδοτον Λαοδικείας¹³⁰

(Ἐγράφη κατὰ Νοέμ. — Δεκ. 325)

Ὁ Νικητὴς Κωνσταντίνος, ὁ Σεβαστός, πρὸς Θεόδοτον.

Πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς θείας ὀργῆς εἶναι εὐκολον νὰ μαθῆς καὶ σὺ ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ἔπαθον ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Θεόγνις, οἱ ὁποῖοι μὲ τὸ νὰ φερθοῦν πρὸς τὴν ἀγιοτάτην θρησκείαν σὰν μεθυσμένοι, ἐμόλυναν τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἰδικῆς τῶν ληστρικῆς συμμορίας καὶ μάλιστα μετὰ τὴν συγγνώμην, ποῦ τοὺς ἐδόθη, διότι ὅταν μετὰ τὴν ὁμόφωνον συμφωνίαν τῆς Συνόδου ἔπρεπε νὰ ἐπανορθώσουν τὴν προηγουμένην πλάνην τῶν, τότε οὗτοι μὲ τὸ νὰ ἐμμένουν εἰς τὰ ἴδια σφάλματα ἐκυριεύθησαν ἀπὸ αὐτά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἡ θεία πρόνοια ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἀπὸ τὸν λαὸν τῆς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπέφερε νὰ θλέπη τὰς ἀθώας ψυχὰς νὰ χάνωνται ἀπὸ τὴν μωρίαν ὀλίγων μωρῶν ἀνθρώπων, τώρα ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ὑποστοῦν δικαίαν τιμωρίαν, θὰ τιμωρήσῃ δὲ αὐτοὺς μὲ μεγαλυτέραν τιμωρίαν καθ' ὅλον τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Πρᾶγμα, ποῦ ἐνόμισα ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ γνωστὸν εἰς τὴν ἐντιμότητά σου, πρὸς τὸν σκοπὸν, ἔάν τυχὸν κάποια κακὴ συμβουλὴ τῶν τοιούτων, ὡς ἐγὼ τουλάχιστον δὲν νομίζω, εὔρε θέσιν εἰς τὴν προαίρεσίν σου, ἀφοῦ ἀποδιώξης αὐτὴν ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου, παράσχῃς μετὰ προθυμίας καθαρὰν ὅπως πρέπει τὴν διάνοιαν καὶ εἰλικρινῇ ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν ἀγνὴν καὶ ἀμόλυντον εἰς τὸν Σωτῆρα Θεόν. Διότι ἀληθῶς καὶ τοῦτο εἶναι πρέπον νὰ πράττεται παρ' ἐκείνου ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ ἀξιωθῇ νὰ λάβῃ τὰ βραβεῖα τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Καὶ μὲ γραφὴν ἄλλης χειρός· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάξῃ, ἀδελφε ἀγαπητέ.

130. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 42. (Τόμ. 7ος, μετ. σελ. 96. Κείμεν., σελ. 321 κ. ἐξ.).

27. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἄρειον¹³¹
(Ἐγράφη τὴν 27 Νοεμβρίου 327)

Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἄρειον.

Παλαιότερα μὲν ἐδηλώθη πρὸς τὴν ἐντιμότητά σου, ὅτι θὰ ἤμποροῦσες νὰ προσέλθῃς εἰς τὸ στρατόπεδόν μου, διὰ νὰ δυνηθῇς νὰ ἴδῃς τὸ πρόσωπόν μου. Πολὺ δὲ διαποροῦμεν διότι δὲν ἔσπευσες ἀμέσως νὰ συμμορφωθῇς μετὴν πρόσκλησίν μας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς τώρα ἀφοῦ ἐπιβιθασθῇς ἐπὶ δημοσίου μεταφορικοῦ μέσου σπένσης χωρὶς ἀναβολὴν νὰ ἔλθῃς εἰς τὸ στρατόπεδόν μας, ὅπως ἀφοῦ τύχῃς τῆς ἐκ μέρους ἡμῶν εὐνοίας καὶ συναναστροφῆς δυνηθῇς νὰ ἐπανέλθῃς εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ Θεὸς νὰ σέ διαφυλάξῃ, ἀγαπητέ.

Παρεδόθη τὴν ἡμέραν πρὸ τῶν πέντε καλενδῶν τοῦ Δεκεμβρίου.

28. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου Ἀρείου καὶ Εὐζώιου πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον¹³²
(Ἐγράφη περὶ τὸ τέλος τοῦ 327)

Πρὸς τὸν εὐλαθέστατον καὶ θεοφιλέστατον δεσπότην ἡμῶν βασιλέα Κωνσταντῖνον ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Εὐζώιος.

Καθὼς διέταξεν ἡ θεοφιλὴς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκθέτομεν καὶ ὁμολογοῦμεν ἐγγράφως τὴν πίστιν ἡμῶν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡμεῖς καὶ ὅλοι αὐτοὶ ποὺ εἶναι μαζί μας ἔτσι πιστεύομεν, ὡς κατωτέρω. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα, παντοκράτορα καὶ εἰς Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Θεὸν Λόγον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγίναν τὰ πάντα τὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν κατελθόντα καὶ ἀναλαβόντα σάρκα

131. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορ. I 25.

132. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορ. I 26.

ἀνθρωπίνην καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐρχόμενον πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ εἰς ἀνάστασιν σαρκὸς καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς μίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν διεσπαρμένην ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου τῆς γῆς εἰς τὸ ἄλλο. Ταύτην δὲ τὴν πίστιν ἔχομεν παραλαβεῖ ἀπὸ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον λέγοντα εἰς τοὺς μαθητάς του· «Πηγαίνετε διὰ νὰ κάμετε μαθητάς μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».¹³³ Ἐάν ὁμως καὶ δὲν πιστεῦωμεν ταῦτα ἔτσι καὶ δὲν ἀποδεχώμεθα πράγματι Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὅπως ὁλόκληρος ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ Γραφαὶ διδάσκουν, εἰς τὰς ὁποίας κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτὴς μας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ τώρα καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὴν εὐσεβειάν σου, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ἐφ' ὅσον εἴμεθα ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔχομεν τὴν πίστιν καὶ τὰ φρονήματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν, ὅπως ἐνώσης ἡμᾶς διὰ κελευσμάτων τῆς εἰρηνοποιοῦ καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας σου μετὰ τὴν μητέρα ἡμῶν, τὴν Ἐκκλησίαν δηλαδή, ἀφοῦ τεθοῦν κατὰ μέρος τὰ ζητήματα καὶ αἱ ἐξ αἰτίας τῶν ζητημάτων αὐτῶν περιττολογίαι, οὕτως ὥστε καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ εἰρηνεύσωμεν μετὰς μας διὰ νὰ ἀναπέμπωμεν ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι μαζί τὰς καθιερωμένας προσευχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας σου καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας σου.

29. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ Θεόγνιδος Νικαίας πρὸς τὴν δευτέραν Σύνοδον τῆς Νικαίας¹³⁴.
(Ἐγράφη περὶ τὸ τέλος τοῦ 327)

Τώρα μὲν, ἐφ' ὅσον ὑπεβλήθησαν εἰς κρίσιν καὶ καταδικάσθημεν παρὰ τῆς εὐσεβείας σας ὀφείλομεν νὰ δε-

133. Ματθ. 28, 19.

134. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορ. II 14.

χθῶμεν με ἡσυχίαν ὅσα ἀπεφασίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀγίαν ἐτυμηγορίαν σας. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἄτοπον νὰ δώσωμεν οἱ ἴδιοι διὰ τῆς σιωπῆς ἡμῶν τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰς θάρος μας συκοφαντιῶν, διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν πόσον ἡμεῖς συνετελέσαμεν καὶ εἰς τὴν διατύπωσιν τῆς πίστεως καὶ μετὰ τὸ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀκριθεῖς ἐννοίαν τοῦ ὁρου ὁμοούσιος συνεργήσαμεν ὅλοι εἰς τὴν στερέωσιν τῆς εἰρήνης ἀφοῦ εἰς κανέν σημεῖον δὲν ἀκολουθοῦμεν τὴν αἵρεσιν. Ἀφοῦ δὲ ὑπενθυμίσαμεν ὅτι χάριν τῆς ἀσφαλείας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀφοῦ κατεστήσαμεν γνωστὰ ὅσα ἤρχοντο εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς ἐκείνους, ποῦ ὠφείλον διὰ μέσου ἡμῶν νὰ πεισθοῦν, ὑπεδείξαμεν εἰς αὐτοὺς τὴν πίστιν, δὲν ὑπεγράψαμεν ὅμως τὸν ἀναθεματισμόν, ὅχι ἐπειδὴ κατηγοροῦμεν τὴν πίστιν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐπιστεῦομεν ὅτι ὁ κατηγορηθεὶς ἦτο αἰρετικός, καθόσον ἀπὸ τὰς προσωπικὰς ἐπιστολὰς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καὶ τῶν κατ' ἰδίαν μετ' αὐτοῦ συζητήσεων ἡμῶν εἶχομεν πεισθῇ ὅτι δὲν εἶναι τέτοιος. Ἐὰν δὲ ἡ ἀγία Σύνοδος ὑμῶν ἐπείσθη περὶ τούτου, δὲν ἔχομεν ἀντιρρήσεις, ἀλλὰ συμφωνοῦμεν μετὰ τὰ ἀποφασισθέντα παρ' ὑμῶν καὶ μετὰ τὸ γράμμα τοῦτο, θεσθαριοῦμεν τὴν συγκατάθεσιν μας, ὅχι διότι πιεζόμεθα λόγῳ τῆς ἐξορίας, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποβάλλωμεν τὴν ὑποψίαν τῆς αἵρέσεως. Εἴθε λοιπὸν τώρα νὰ θεωρήσῃτε ἡμᾶς ἀξίους νὰ μᾶς δεχθῇτε πάλιν προσωπικῶς, θὰ ἔχετε ἡμᾶς προθύμους νὰ ἀκολουθῶμεν ὁμοφώνως ὅλα ὅσα ἔχουν παρ' ὑμῶν ἀποφασισθῇ, ὁπότε καὶ ἐκεῖνον, ποῦ κατηγορεῖται δι' αὐτὰ ἐφάνη καλὸν εἰς τὴν εὐλόθειάν σας νὰ μεταχειρισθῇτε μετὰ φιλόφρονον τρόπον καὶ νὰ ἀνακαλέσῃτε τὴν ἐπιβληθεῖσιν εἰς αὐτὸν τιμωρίαν. Εἶναι δὲ ἄτοπον δι' ἡμᾶς, ὅταν ἐκεῖνος, ποῦ ἐνομίζετο ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος, ἀνακληθῇ καὶ δώσῃ ἀπολογίαν δι' ὅσα κατηγορεῖτο, νὰ σιωπήσωμεν καὶ νὰ δώσωμεν ἀφορμὴν ἐλέγχου ἐναντίον μας. Κρίνατε λοιπὸν ἡμᾶς ἀξίους, καθὼς ἀρμόζει εἰς τὴν φιλόχριστον εὐλάβειαν σας, ὅπως ὑπομνήσετε εἰς τὸν θεοφιλέστατον βασιλέα καὶ διαβιθάσετε πρὸς αὐτὸν τὰς παρακλήσεις ἡμῶν καὶ ἀποφασίσετε τὰ ἀρμόζοντα δι' ἡμᾶς.

30. Ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας¹³⁵.

(Ἐγρῶφη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 328)

Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τὸν πατέρα Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον.

Καὶ τώρα λοιπὸν ὁ καταραμένος φθόνος θὰ γαυγίσῃ μὲ τὰ γεμᾶτα ὑπερβολικὴν ἀσέβειαν σοφίσματά του ἐναντίον μας. Τί λοιπὸν συμβαίνει πρὸς τὸ παρόν; ἄλλα δογματίζομεν ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ ἀπεφασίσθησαν ἀπὸ σᾶς μὲ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τιμιώτατε ἀδελφέ; Ὁ Ἄρειος, ὁ Ἄρειος λέγω ἐκεῖνος, ἐκλήθη νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμὲ τὸν Σεβαστὸν κατόπιν παρακλήσεως πάρα πολλῶν, νὰ θεβαιώσῃ ὅτι πιστεύει περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως ἡμῶν ἐκεῖνα, ποὺ εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσαν Σύνοδον, παρόντος καὶ συναποφασίζοντος καὶ ἐμοῦ, τοῦ ἰδικοῦ σας θεράποντος, ἀπεφασίσθησαν καὶ κατωχυρώθησαν. Ἀμέσως, λοιπὸν οὗτος μαζί μὲ τὸν Εὐζώιον, ἀφοῦ δηλαδὴ ἐπληροφορήθησαν τί ἐπέτασσε τὸ βασιλικὸν διάταγμα, προσῆλθον ἐνώπιον ἡμῶν. Συνεζήτησα λοιπὸν μετ' αὐτῶν ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ πολλῶν ἄλλων περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀνέθεσα μὲ εἰλικρινῇ πίστιν τὸν νοῦν μου εἰς τὸν Θεόν. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἰδικός σας συνθεράπων, ὁ ὁποῖος ἔχω ἀναλάβει τὴν φροντίδα περὶ τῆς ἰδικῆς σας εἰρήνης καὶ ὁμονοίας.

Καὶ κατόπιν ἀπὸ μερικὰ ἄλλα·

Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπέστειλα τοὺς ἀνθρώπους ὄχι μόνον διὰ νὰ ὑπομνήσω ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀπαιτήσω νὰ ὑποδεχθῆτε αὐτοὺς παρακαλοῦντας. Ἐὰν ὄντως λοιπὸν εὗρητε ὅτι οὗτοι πρεσβεύουν τὴν ὀρθὴν καὶ πάντοτε ζῶσαν ἀποστολικὴν πίστιν, ποὺ ἐξετέθη εἰς τὴν Νίκαιαν — διότι ἔδωσαν καὶ εἰς ἡμᾶς διαθεβαίωσιν ὅτι τοῦτο πιστεύουν—παρακαλῶ λάβετε πρόνοιαν περὶ πάντων. Διότι ἐὰν λάβετε πρόνοιαν περὶ αὐτῶν, θέλετε νικήσῃ μὲ τὴν ὁμόνοιαν τὰ μίση. Βοηθήσατε λοιπὸν, παρακαλῶ, συνεισφέρατε μαζί μὲ τὴν ὁμόνοιαν τὰ ἀγαθὰ τῆς φιλίας πρὸς

135. Γελασίου, Ἐκκλησ. Ἱστορ. ΙΗ, 15, 1.

ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν διαφορὰς εἰς τὴν πίστιν· κάμετέ με νὰ ἀκούσω ταῦτα, ποὺ θέλω καὶ ἐπιθυμῶ, τὴν μεταξὺ ὧλων σας εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν. Εἴθε νὰ σέ διαφυλάξῃ ὁ Θεός, πάτερ τιμιώτατε.

31. Τὸ διάταγμα κατὰ τοῦ Ἀρείου¹³⁶.
(Ἐξεδόθη τὸ 333)

Ὁ Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς λαούς.

Ἐπειδὴ ὁ Ἀρειὸς ἐμιμήθη τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀσεβεῖς εἶναι δίκαιον νὰ ὑποστῇ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν μὲ ἐκείνους ἀτίμωσιν. Καθὼς λοιπὸν ὁ Πορφύριος, ὁ ἐχθρὸς τῆς εὐσεβείας, ἐπειδὴ συνέγραψε μερικὰ ἀσεβῆ συγγράμματα κατὰ τῆς θρησκείας, εὗρήκε τὸν ἀρμόδιον πρὸς τοῦτο μισθὸν καὶ μάλιστα τοιοῦτον, ὥστε ὁ ἴδιος μὲν εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον νὰ χαρακτηρίζεται ἄξιος κατασχύνης καὶ νὰ θεωρῇται γεμᾶτος ἀπὸ πολλὴν κακοδοξίαν, τὰ δὲ ἀσεβῆ συγγράμματά του νὰ καταστραφοῦν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τώρα ἐφάνη ὀρθὸν ὅπως ὁ Ἀρειὸς καὶ οἱ ὁμόφρονες τοῦ Ἀρείου νὰ ὀνομάζωνται μὲν Πορφυριανοί, οὕτως ὥστε νὰ ἔχουν τὴν ἐπωνυμίαν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἐμιμήθησαν τοὺς τρόπους. Ἐπὶ πλέον δὲ τούτου καὶ ἔάν εὗρεθῇ κάποιον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον συνέταξεν ὁ Ἀρειὸς, τὸ σύγγραμμα τοῦτο νὰ παραδίδεται εἰς τὸ πῦρ, διὰ νὰ μὴ ἀφανισθοῦν μόνον τὰ διεστραμμένα δόγματα τῆς διδασκαλίας του, ἀλλ' οὔτε καὶ γραπτὸν κείμενον αὐτοῦ καθόλου νὰ διασωθῇ. Ἐκείνο ὅμως, ποὺ προειδοποιῶ, εἶναι ὅτι ἔάν κάποιος ἀνακαλυφθῇ ὅτι ἔκρυψε σύγγραμμα, ποὺ ἐγράφη ἀπὸ τὸν Ἀρειόν, καὶ δὲν παρουσίασεν αὐτὸ ἀμέσως νὰ καταστραφῇ εἰς τὸ πῦρ, ἡ τιμωρία αὐτοῦ θὰ εἶναι θάνατος, διότι ὁ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφῶρῳ παραβάτης θὰ τιμωρηθῇ ἀμέσως δι' αὐτὸ μὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν.

Καὶ μὲ ἄλλον γραφικὸν χαρακτῆρα· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάξῃ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

136. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 39. (Τόμ. 7ος. Μετάφρασις, σελ. 81, Κείμεν., σελ. 312 κ. ἐξ.).

32. Ἐπιστολὴ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Ἀρειὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ¹³⁷.
(Ἐγρᾶφη τὸ 333)

Ὁ Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς πρὸς τὸν Ἀρειὸν καὶ τοὺς Ἀρειανούς, πού εἶναι μαζί του.

Ὁ κακὸς ἐρμηνευτὴς εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι εἰκὼν καὶ ὁμείωμα τοῦ διαθόλου. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πεπειραμένοι τεχνῖται, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξαπατοῦν ἀσφαλέστερον, παριστάνουν αὐτόν, μὲ τὸ νὰ προσθέτουν μὲ τεχνικὸν τρόπον εἰς αὐτόν, πού εἶναι ἐκ φύσεως μονίμως ἀσχημότατος, κάποιο εἶδος ὠραιότητος, διὰ νὰ ἡμπορῇ εὐκόλως νὰ παρασύρῃ εἰς τὴν ἀπώλειαν τοὺς δυστυχεῖς μὲ τὸ νὰ παρακινῇ αὐτοὺς εἰς τὴν πλάνην, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ πράξῃ καὶ αὐτὸς εἰς ἐκεῖνον, πού φαίνεται ὅτι ἀρμόζει μόνον τοῦτο, νὰ φροντίζῃ δηλαδὴ πᾶς νὰ ἐκχύνη ἀφθόνως τὰ δηλητήρια τῆς τολμηρᾶς πλάνης του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν οὗτος εἰσηγείται καινοφανῇ πίστιν, ἡ ὁποία οὐδέποτε εἶχε φανῇ, ἀφ' οὔτου ὑπάρχουν ἄνθρωποι, πού σημαίνει ἀπιστίαν ὅθεν διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι κατὰ τίποτε δὲν ἀπάδει πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνο, πού ἀπὸ πολὺ παλαιὰ ἔχει πολὺ καλῶς προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν θεῖαν φωνήν, ὅτι οὗτοι πιστεύουν εἰς τὸ κακόν. Πρὸς τί δὲ ἂν κάποιος λέγῃ ἐκεῖνο, ὅταν ἔχῃ ἀπολέσει τὸ προνόμιον τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καὶ δὲν ἡμπορεῖ πλέον νὰ ἐπιθυμῇ ὅπως εὖρῃ κάποιαν βοήθειαν ἀνακουφίσεως; Πρὸς τί λοιπὸν ἐγώ, Χριστέ, Χριστέ, Κύριε, Κύριε;

Πρὸς τί τέλος πάντων ἡ ἀσεβὴς αὕτη συμμορία ληστῶν τραυματίζει ἡμᾶς καθημερινῶς; Ἐξεσηκώθη ἀπεναντίας κάποια φοβερὰ καὶ αἰφνίδιος τόλμη, ἡ ὁποία θρυχᾶται ὡς λέων καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας, μὲ πολλὴν ἀσχημίαν εἰς τὴν ὄψιν, τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσαν τὰ τραύματα ἀπὸ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὰ παντὸς εἶδους ἐγκλήματά της. Αὕτη ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν νόμον καὶ τὴν περὶ σοῦ διδασκαλίαν, ὡς ἂν ἀκριβῶς νὰ ἔχῃ ζαλισθῇ ἀπὸ τὴν

137. Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 40. (Τόμος 7ος, Μετάφρασις σελ. 82, κ. ἐξ. Κείμεν. σελ. 313 κ. ἐξ.).

ζάλην καὶ τὰς τρικυμίας ποῦ προκαλοῦν τὰ πάθη, ἐκστομίζει μὲν λόγους ἀπωλείας, μὲ τὸ νὰ γράφῃ δὲ φέρει αὐτοὺς εἰς φῶς, τοὺς ὁποίους Σὺ, ποῦ συνυπάρχεις μὲ τὸν Πατέρα, τὴν ἀναρχον πηγὴν σου, οὐδέποτε ἐχώρισας ἀπὸ τὰς περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου γνώσεις. Γενικῶς δὲ φθάνει εἰς συμπεράσματα καὶ ἐπισωρεύει πολλὰ κακὰ καὶ παράνομα φρονήματα, ἄλλοτε μὲν μὲ τὸ νὰ ἐπισηρῇ ἀπειλητικὰς τὰς γλώσσας, ἄλλοτε δὲ πάλιν μὲ τὸ νὰ καυχᾶται διὰ τὰς σπουδὰς ἐλεεινῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους αὕτη εὐκόλως, ὅταν εἶναι παρόντες, ἐξαπατᾷ καὶ διαφθείρει.

Γώρα δὲ ἐπιθυμῶ νὰ ἐξετάσω τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Διότι τί λέγει λοιπὸν; «Ἡ κατέχωμεν», λέγει, «ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἡμεῖς ἔχομεν τώρα γίνεи κάτοχοι ἢ ἅς γίνῃ ὅπως ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν». "Ἐπесе καὶ ἔπαθε τοῦτο ἐπειδὴ ἐθανατώθη «μὲ δόλον», λέγει, «ἢ μὲ πανοῦργον ἀπάτην». Τίποτε δὲν διαφέρει τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μόνον θεωρεῖται ἄθῳν ἐκεῖνο, ποῦ μὲ πονηρὰν ἐπινόησιν εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. «Ἐχομεν», λέγει, «πλήθῃ πολλά». Θὰ προχωρήσω λοιπὸν ὁ ἴδιος ὀλίγον πρὸς τὰ ἐμπρός, ὥστε νὰ ἡμπορέσω νὰ γίνω θεατῆς τῶν πολέμων, ποῦ προκαλεῖ ἡ μανία. Ἐγὼ ὁ ἴδιος, εἶπον, ποῦ ἔχω συνηθίσει νὰ καταπαύω τοὺς πολέμους τῶν ἀνοήτων, θὰ προχωρήσω. Φέρε λοιπὸν, φιλοπόλεμε Ἀρειε, ἀσπίδας, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη. Μὴ κάμῃς σὺ τοῦτο, σὲ παρακαλοῦμεν. Ἄς σὲ σταματήσῃ λοιπὸν ἡ συντροφιά τῆς Ἀφροδίτης. Ἀλλὰ θέβαια, εἶθε καθὼς νομίζεις ὅτι εὐρίσκεσαι εἰς ἀρμονικὰς σχέσεις μὲ τοὺς ὄχλους, ἔτσι ἀρμονικὰ νὰ προώδευες καὶ εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν εὐσέθειαν. Ἴδου λοιπὸν, ἔρχομαι πάλιν μὲ πρόθεσιν ἱκέτου, καὶ ἐνῶ ἔχω εἰς τὴν διάθεσίν μου πλῆθος ὀπλῶν, νὰ πολεμήσω μὲν δὲν ἐπιθυμῶ, μὲ τὸ νὰ εἶμαι δὲ περιχαρακωμένος εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ποθῶ καὶ σὲ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ θεραπεύσω. Πρὸς τί λοιπὸν λέγεις ὅτι κάμνεις αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρμοζαν εἰς τὸν χαρακτήρα σου; Ἀλλὰ μὲ ποῖαν ἡσυχίαν, εἶπέ μοι, ἢ μὲ ποῖαν ἐξουσίαν ἔχεις περιβληθῇ, μᾶλλον δὲ πρὸς ποῖον σκοπὸν ὀδηγεῖσαι μὲ ἐλαφρότητα; Ὡ τῆς τόλμης, ἢ ὁποῖα ἀξίζει νὰ κτυπηθῇ καὶ νὰ ἀφανισθῇ ἀπὸ κεραυνούς. Διότι ἀκούσατε ἐκεῖνα, ποῦ εἶχε δηλώσει προηγουμένως εἰς ἐμέ, ὅταν ἔγραφε μὲ κάλαμον, ποῦ ἔσταζε δηλητήριον. «Ἐτσι», λέγει, «πιστεύομεν». Περαιτέρω νομίζω, ἀφοῦ ἐπρόσθεσε δὲν γνωρίζω

ποῖα μὲ κάποιαν σοβαρότητα καὶ πολὺ ἀκριβῶς ὑπολογισμένα, προχωρῶν εἰς τὰ ἔμπρὸς δὲν ἀπεσιώπησε τίποτε ἀπὸ τὰ τρομερὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπῃ, ἀνοιξε τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀφροσύνης του, «Ἐκδιωκόμεθα», λέγει, «καὶ μᾶς ἀρνοῦνται τὴν ἄδειαν νὰ γίνωμεν δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ἀλλὰ τίποτε περίπου ἀπ' αὐτὰ δὲν εἶναι σύμφωνα πρὸς τὰ πράγματα· δώσατε δὲ προσοχὴν εἰς τὸ νόημα αὐτῶν ποῦ ἀκολουθοῦν, διότι θὰ κάμω χρῆσιν τῶν λόγων τοῦ ἰδίου. «Παρακαλοῦμεν», λέγει, «ἐάν ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἀνωτέρω γνώμην του, νὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ἄδεια, σύμφωνα μὲ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ὅπως εἰς τὸ ἐξῆς ἐπιτελῶμεν τὰς νομίμους καὶ ἀπαραιτήτους λατρείας πρὸς τὸν Θεόν». Ὡς τῆς τρομερᾶς ἀναιδεΐας, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἀποκαλύψωμεν μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀληθείας. Διότι ἐκεῖνο, ποῦ ἐτύχαινε νὰ ἀρέσῃ εἰς αὐτόν, τοῦτο ἐξέθεσε μὲ σύντομον ἑκφράσιν. Τί λέγεις, ἀπρεπέστατε; προσπαθεῖς μὲ τέχνην νὰ δημιουργήσῃς εἰς ἡμᾶς εὐσχημον διαίρεσιν μὲ τὴν ἀρρωστημένην διάνοιάν σου καὶ θιάζεσαι νὰ καταστρέψῃς ψυχικῶς ἐκείνους, ποῦ πρὸς ζημίαν των σὲ ἀκολουθοῦν; «Τί λοιπόν», λέγεις, «θὰ κάμω ἂν κανεὶς δὲν μὲ θεωρῇ ἄξιον νὰ μὲ δεχθῇ;». Διότι τοῦτο πολλάκις φωνάζεις μὲ τὸ ἀσεβές σου στόμα. Ἐγὼ δὲ θὰ σὲ ἐρωτήσω ἀντιθέτως· ποῦ δὲ ἐπέδειξες καθαρὸν γνώρισμα καὶ ἀπόδειξιν τῶν πραγματικῶν σου σκέψεων; Τὴν ὁποίαν ἔπρεπε σὺ νὰ φανερώσῃς καὶ νὰ κάμῃς σαφὴ ὅταν ὁμιλῇς διὰ τὰ θεία καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Καὶ πρὸ πάντων, ὅταν τὰ δηλητηριώδη ἐκ τῶν ἑρπετῶν τότε μᾶλλον ἐρεθίζονται ἐκ φύσεως καὶ ἀγριεύουν, ὅταν, ἀφοῦ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰ θάθη τῶν φωλεῶν των, αἰσθάνωνται τοὺς ἑαυτοὺς των ἀσφαλεῖς.

Ἐκεῖνο δὲ τοῦλάχιστον, ποῦ φαίνεται πάρα πολὺ ἀστεῖον, εἶναι ὅτι οὗτος, καθὼς ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ κάποιο προσωπεῖον ἐντροπῆς, παριστάνει σοβαρῶς πολὺ καλὰ τὸν σιωπηλόν. Μὲ τὴν τέχνην μὲν τῆς προσαρμογῆς παρουσιάζεις σὺ τὸν ἑαυτόν σου πρᾶον καὶ ἡμερον, εἶσαι δὲ γεμᾶτος ἐσωτερικῶς ἀπὸ μύρια κακὰ καὶ δολίαις προθέσεις ἀγνωστα εἰς τοὺς πολλούς. Ἄλλ' ὡς τῆς ἀθλιότητος· ὅπως ὁ πονηρὸς διάβολος ἐπιθυμοῦσε, ἔτσι ὁ Ἄρειος ἐγκατέστησεν εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐργαστήριον

παρανομίας. Λέγε λοιπὸν εἰς ἐμὲ τώρα φανερά ποῖον εἶναι τὸ ἀληθινὸν γνῶρισμα τῆς πίστεώς σου καὶ μὴ παρασιωπῆσης αὐτὸ μὲ κανένα τρόπον, ὦ ἄνθρωπε, ποῦ ἔχεις τὸ μὲν στόμα ἐξησκημένον εἰς τὴν διαστροφὴν, τὸν δὲ χαρακτῆρα ἑτοιμον νὰ κλίνη πρὸς τὴν πονηρίαν. «Ἐνα Θεόν», λέγεις; ἔχεις καὶ ἐμὲ σύμφωνον· ἔτσι νὰ πιστεύῃς. «Ὁ Λόγος», λέγεις, «εἶναι ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ»; παραδέχομαι τοῦτο· ἔτσι πίστευε. Ἐάν εἰς αὐτὰ ἀναμειγνύῃς κάτι περισσότερον, τοῦτο ἀρνοῦμαι· ἐάν συρράπτῃς μὲ αὐτὰ κάτι, ποῦ νὰ σημαίνῃ ἀσεβῆ χωρισμόν, τοῦτο ὁμολογῶ οὔτε τὸ θλέπω οὔτε τὸ ἐννοῶ. Ἐάν δέχεσαι «τὴν πρόσληψιν καὶ φιλοξενίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πρὸς ἐκδήλωσιν δι' αὐτῆς τῶν θείων ἐνεργειῶν», δὲν ἀποδοκιμάζω τοῦτο. Ἐάν λέγῃς ὅτι «τὸ πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ὑπάρχει εἰς τὸν ὑπερφυῖ Λόγον», δέχομαι τοῦτο. Ποῖος ἐγνώρισε τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος, ποῦ ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα;¹³⁸ Ποῖον δὲ ἐγνώρισεν ὁ Πατήρ, παρὰ μόνον ἐκεῖνον, ποῦ ἐγέννησεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ αἰωνίως καὶ ἀνάρχως; Σὺ μὲν, ἐπειδὴ πιστεύεις κακῶς, νομίζεις ὅτι ὁ Λόγος πρέπει νὰ εἶναι «ὑπόστασις ξένη» ὑποδεεστέρα τοῦ Πατρός, ἐγὼ δὲ πιστεύω ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς ὑπερτάτης δυνάμεως τοῦ Πατρός, ποῦ διήκει διὰ μέσου πάντων, ἡ οὐσία τοῦ Πατρός καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι μία. Ἐάν λοιπὸν σὺ ἀφαιρῇς μὲν κάτι ἀπὸ ἐκεῖνον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὔτε εἰς τὴν διάνοιαν τῶν μωρολόγων δὲν ἠμπόρεσέ ποτε ἕως τώρα ἀκόμη τίποτε νὰ χωρισθῇ, κάμνης δὲ προσθήκην εἰδικῶν ἰδιοτήτων καὶ γενικῶς ἀποδίδεις χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἰς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πατήρ ἔδωκεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁλόκληρον μὲν τὴν αἰδιότητα, τὴν δὲ εἰκόνα αὐτοῦ ἀπαράλλακτον, ἐδώρησε δὲ ὁ ἴδιος τὴν πίστιν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας — λησιμόνησε λοιπὸν τὸ θλακῶδες τοῦτο ἀνόμημα, ὦ θαυμάσιε σὺ καὶ γλυκόφωνε, ποῦ ἐξυμνεῖς τὰ κακὰ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ σπρώχνῃς εἰς τὴν ἀπιστίαν τοὺς ἀνοήτους — ὅθεν ὅχι ἄνευ λόγου ὁ πονηρὸς σὲ διέστρεψε μὲ τὴν κακίαν του, καὶ εἰς μερικoὺς μὲν ἐφαίνετο εὐχάριστον τὸ τοιοῦτον (διότι ἔτσι σὺ ἔκαμες τὸν ἑαυτὸν σου εὐχάριστον), εἶναι δὲ πλήρως κα-

138. Πρβλ. Ματθ. 11, 27. Λουκ 10, 22.

ταστρεπτικὸν τὸ κακόν. "Ελα λοιπόν, καί, ἀφοῦ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὰ ἀτοπήματα, ἄκουε, ὦ θαυμάσιε "Αρειε. Διότι μὲ σὲ συζητῶ. Δὲν αἰσθάνεσαι καθόλου ὅτι ἔχεις ἀποκηρυχθῇ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ; Γνώριζε καλῶς, ὅτι εἶσαι καταδικασμένος εἰς ἀπώλειαν, ἐὰν ἀφοῦ πρῶτον ἐξετάσης τὸν ἑαυτὸν σου, δὲν κατακρίνης ὁ ἴδιος τὴν παροῦσαν ἀφροσύνην σου. Ἀλλὰ θὰ εἴπῃς ὅτι οἱ λαοὶ συνεργάζονται μαζί σου καὶ ἐλαφρύνουν τὰς φροντίδας.

"Ακουε λοιπόν, ἀφοῦ ἀνοίξης ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὰ αὐτιά σου, ὦ ἀνόσιε "Αρειε, καὶ ἐννόησον τὴν μωρίαν σου. Σὺ δέ, ὦ Θεέ, ὁ τῶν πάντων προστάτης, εἴθε νὰ εἴσαι σπλαγχνικὸς πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐὰν οὗτος ἔχῃ πίστιν. Διότι ἐγὼ ὁ ἄνθρωπός σου, μὲ τὸ νὰ ἔχω τὴν εὐμενῇ πρόνοιαν παρὰ σοῦ, θὰ ἀποδείξω ὀλοφάνερα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα Ἑλληνικὰ καὶ γραπτὰ κείμενα τὴν μανίαν τοῦ Ἀρείου, ποῦ πρὸ τριῶν χιλιάδων περίπου ἐτῶν προελέχθη καὶ προδιεφημίσθη ἀπὸ τὴν Ἑρυθραίαν. Διότι ἐκείνη τοῦλάχιστον εἶπεν «ἄλλοίμονον εἰς σὲ Λιθύη, ποῦ εὗρίσκεσαι εἰς παραθαλασσίους τόπους· διότι θὰ ἔλθῃ διὰ σὲ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἀναγκασθῇς νὰ ἀναλάβῃς μὲ τὸν λαόν σου καὶ τὰς θυγατέρας σου σκληρὸν καὶ ἄγριον καὶ πολὺ δύσκολον ἀγῶνα, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θὰ διαδοθῇ εἰς ὅλους τὸ μέτρον τῆς ὀρθῆς κρίσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας, διὰ σὲ δέ πρὸς τὸ τέλος θὰ καταλήξῃ εἰς καταστροφὴν. Διότι σεῖς ἐτολμήσατε νὰ ἀρπάσετε διὰ τῆς θείας τὸ δοχεῖον τῶν οὐρανίων ἀνθέων, καὶ προσεπαθήσατε νὰ ξεσχίσετε αὐτὸ μὲ τὰ δόντια σας, καὶ ὅμως εἴχετε ἀνάγκην ἀπὸ σιδηρένια δόντια». Τί λοιπόν, ὦ πανοῦργε; εἰς ποῖον σημεῖον τῆς γῆς ὁμολογεῖς ὅτι εἶσαι τώρα; Ἐκεῖ δηλαδή, διότι ἔχω εἰς τὴν κατοχὴν μου τὰ γράμματά σου, τὰ ὁποῖα ἔγραψες πρὸς ἐμὲ μὲ τὸν κάλαμον τῆς μανίας σου, εἰς τὰ ὁποῖα λέγεις, ὅτι ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ λαὸς τῆς Λιθύης εἶναι μὲ σὲ σύμφωνος προφανῶς πρὸς ἀσφάλειάν σου. Ἐὰν δέ εἴπῃς ὅτι ταῦτα δὲν ἔχουν ἔτσι, ἐπικαλοῦμαι τώρα μάρτυρα τὸν Θεὸν ὅτι ὑπάρχει κείμενον παλαιότερον ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς Ἑρυθραίας, ποῦ ἔχει συνταχθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν, κατὰ τὸ ὁποῖον πολὺ γρήγορα θὰ ἀπολεσθῇς. Ἐπειτα εἶσαι σὺ ἀναμάρτητος, ὦ ἄνθρωπε, ποῦ φέρεις δίκρανα; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον

ὅτι ὁδεύεις πρὸς τὴν καταστροφὴν, ὦ ἄθλιε, μὲ τὸ νὰ περαιοιχίζεσαι ἀπὸ τόσον τρομερὸν κακόν; Γνωρίζομεν, γνωρίζομεν τὰ ἐπιχειρήματά σου· ποῖα φροντίς, ποῖος φόβος σὲ συνταράσσει; δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν μας· ὦ δυστυχησμένε καὶ ταλαίπωρε, ὦ τῆς νωθρότητος τῶν φρενῶν σου, ὁ ὁποῖος οὔτε διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀμηχανίαν τῆς ψυχῆς σου δὲν θρηνεῖς. ὦ ἄνόσιε, ποῦ μὲ περὶ πλοκα λόγια διαστρέφεις τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐνῶ εἶσαι τέτοιος δὲν ἐντρέπεσαι νὰ κατηγορῇς ἡμᾶς, καὶ ἄλλοτε μὲν νὰ μᾶς ἐλέγχῃς, ἄλλοτε δὲ νὰ μᾶς νουθετῇς. ὦ, σὺ, ποῦ ὑπερέχεις εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τοὺς λόγους, ἀπὸ ποῖον λοιπὸν οἱ δυστυχεῖς περιμένουν νὰ λάθουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν βοήθειαν; Ἄν καὶ οὔτε νὰ συναναστρέφονται ἔπρεπε τὸν τοιοῦτον, οὔτε ἐντελῶς νὰ τὸν χαιρετοῦν, ἔκτος ἂν κάποιος νομίζῃ ὅτι ἀπὸ τοὺς ὑπούλους λόγους αὐτοῦ ἐξαρτᾶται διὰ τοὺς ἐναρέτους νὰ θιώσουν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτό, ἀπέχει πολὺ διὰ νὰ εἶναι αὐτό· τὸ δὲ ἀληθές εἶναι, ἀλλοίμονον εἰς τὴν μωρίαν σας, ὅσοι γίνεσθε ἐν μὲ αὐτόν. Ποῖος λοιπὸν ζῆλος ἠμπόρεσε νὰ ἀναχατίσῃ τὴν φοθεράν γλῶσσαν καὶ τὸ θέαμα αὐτοῦ;

Πολὺ καλὰ· ἀλλὰ τώρα θὰ συνεχίσω, διὰ νὰ ἀποτείνω τὸν λόγον πρὸς τὸν ἴδιον· ὦ σὺ, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀνόητε, κατὰ δὲ τὴν γλῶσσαν φλύαρε, καὶ κατὰ τὸν νοῦν ἄπιστε, δός μου λοιπὸν, λέγω, νὰ ἐννοήσω τὴν ἀκριθεῖς σημασίαν τοῦ λόγου καὶ ὄχι γεμᾶτον ἀπὸ διφορούμενα, ποῦ ὁδηγοῦν εἰς παρανοήσεις, ἀλλὰ θεβαίως εἰς σχῆμα σύντομον καὶ εὐκόλως νοητόν, ποῦ νὰ εἶναι ὄχι μόνον μὴ ἀστήρικτον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀντέχῃ εἰς τὴν κριτικὴν κατὰ τὴν φύσιν του πραγματικὰ στερεόν, ὦ ἀσεβέστατε καὶ κάκιστε καὶ κρυψινοῦστατε. Διότι εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ εἶπω ταῦτα, μᾶλλον δὲ ἀφοῦ τώρα ἔδεσα θρόχον εἰς τὸν λαϊμόν σου καὶ σὲ ἀπεστόμωσα, θὰ σὲ παρουσιάσω εἰς τὸ κοινὸν διὰ νὰ ἠμπορέσῃ ὅλος ὁ λαὸς νὰ γνωρίσῃ τὴν φαυλότητά σου. Πρὸς αὐτόν δὲ τὸν σκοπὸν θὰ προχωρήσω τώρα. Αἱ χεῖρες ἀσφαλῶς ἐπλύθησαν καὶ εἶναι ἀπηλλαγμέναι εὐθυνῶν¹³⁹· ὥς προχωρήσωμεν εἰς τὰς ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Θεόν· ἐπικαλέσου λοιπὸν τὸν Θεόν.

139. Πρὸς Μαρτ. 27, 24.

Μᾶλλον δὲ ἀφοῦ σταματήσης ὀλίγον διὰ νὰ σκεφθῇς, λέγε μου, ὦ πανοῦργε σὺ, ποῖον Θεὸν θὰ ἐπικαλεσθῇς διὰ νὰ σὲ βοηθήσῃ; Ἄλλ' ὅμως δὲν ἠμπορῶ νὰ εἶμαι ἡρεμος. ὦ Δέσποτα καὶ Κύριε τῶν ἀπάντων, ὦ Πάτερ, ποῦ εἶσαι ὁ μόνος παντοδύναμος, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ἀσεβοῦς ἡ Ἐκκλησία σου ὑποφέρει ὀνειδισμοὺς καὶ πληγὰς καὶ θαθεὰ τραύματα καὶ λύπας. Ὁ Ἄρειος ἐτοιμάζει διὰ σὲ τώρα κατάλληλον τόπον καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον πολὺ ἔξυπνον, καὶ τοῦτο ἔχων κατὰ νοῦν, φοβοῦμαι ὅτι μὲ θάσιν τὸν νόμον ἔχει δημιουργήσει καὶ διατηρεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σύλλογον καὶ δὲν δέχεται τὸν ἰδικόν σου Υἱόν, τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ἀπὸ σὲ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

Εἰσάκουσόν μου, σὲ ἱκετεύω, ὑπὲρ τῆς θαυμαστῆς πίστεως. Οὗτος νομίζει ὅτι σὺ, Δέσποτα, εἶσαι ἡ κίνησις ἡ ὁποία κινεῖται εἰς τὸν χῶρον. Τολμᾷ νὰ σὲ περιγράψῃ ἐντὸς τοῦ κύκλου τοῦ θρόνου, ποῦ εἶναι προωρισμένος διὰ σέ. Διότι ποῦ δὲν ὑπάρχει ἡ παρουσία σου; ἢ εἰς ποῖον μέρος δὲν αἰσθάνονται ὅλοι τὴν ἰδικήν σου ἐνέργειαν, ἡ ὁποία διηκει εἰς πάντα τὰ ὄντα διὰ τῶν φυσικῶν νόμων; διότι σὺ περιέχεις τὰ πάντα καὶ ἔξω σοῦ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε χῶρος οὔτε τίποτε ἄλλο νὰ ἐπινοῇ κανεὶς ὅτι ὑπάρχει. Ἔτσι ἡ δύναμίς σου μαζὶ μὲ τὴν ἐνέργειάν της εἶναι ἄπειρος. Σὺ μὲν, ὦ Θεέ, εἰσάκουσον, σεῖς δὲ ὅλος ὁ λαὸς προσέχετε μὲ τὸν νοῦν σας. Διότι ὁ ἀδιάντροπος αὐτὸς καὶ διεφθαρμένος, ὁ ὁποῖος, λόγῳ τῆς εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν κακίας καὶ ἀνομίας του ἔχει ἐκδιωχθῇ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, προσποιεῖται εὐλάβειαν. «Πήγαινε», λέγει, «ἐγὼ δὲν θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ὁ Θεὸς ὑπόκειται εἰς πάθος τι». Καὶ διὰ τοῦτο ὑποθέτω καὶ φαντάζομαι θαυμαστὰ πράγματα, διὰ τῆς πίστεως θέβαια, καθὼς ὁ Θεός. ἀφοῦ ἐδημιούργησε μεταγενεστερῶς νέαν καὶ νεοδημιούργητον τὴν οὐσίαν τοῦ Χριστοῦ, προπαρασκεύασεν αὐτὸν βοηθὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅπως ἐγὼ τοῦλάχιστον φρονῶ. «Διότι», λέγει, «ἂν ἀφαιρέσης κάτι ἀπὸ αὐτόν, ἔκαμες αὐτόν ἐλλιπῆ κατ' ἐκεῖνο, ποῦ τοῦ ἀφήρεσες». Ἐπειτα, ὦ αἴτιε καταστροφῆς καὶ πρόξενε ὀλέθρου, αὐτὸ εἶναι διὰ σὲ πίστις; Σὺ, ἐπὶ ὑποθέσεως στηριζόμενος, ἐκλαμβάνεις κτίσμα ἐκεῖνον, ποῦ κατήργησε τὰ εἰδωλα τῶν εἰδωλολατρῶν, σὺ ἐντελῶς ἀσκέπτως καὶ ἀλογίστως ὀνομάζεις αὐτόν ξένον, καὶ καθὼς τὸν ὑπη-

ρέτην, πού εἰσῆλθεν ἐξωθεν καὶ ἀναλαμβάνει καθήκοντα, αὐτόν, πού χωρὶς ἐνθύμησιν καὶ λογισμὸν, ἔχει τὴν συνύπαρξιν αὐτοῦ μὲ τὴν ἀναρχὸν ὑπαρξιν τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνον, πού ἐδημιούργησε τὰ πάντα; Ἐφάρμοσε τώρα, ἐὰν θέβαια τολμᾷς, ἐφάρμοσε, λέγω, διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὸ νὰ εὐλαβῆται οὗτος καὶ νὰ ἐλπίζῃ αὐτό, πού θὰ συμβῇ, πού σκέπτεται τὸ νὰ ἐκφέρῃ γνώμην, καὶ τὸ νὰ διαπλάσῃ καὶ γενικῶς τὸ νὰ χαίρῃ, νὰ γελαῖ καὶ νὰ λυπηταί. Τί λέγεις λοιπόν, ὦ τῶν ἀθλίων ἀθλιώτερε, σὺ, πού ἀληθινὰ εἶσαι τέλειος γνώστης τῆς κακίας; Ἔλα λοιπόν στὰ μυαλά σου, ἐὰν ἡμπορῇς, καθὼς ἀκριβῶς, ὡς φαῦλος πού εἶσαι, εὐκόλως γίνεσαι δοῦλος τῆς πανουργίας σου. «Ὁ Χριστός», λέγει, «ἔπαθε δι' ἡμᾶς». Ἀλλ' ἐγὼ τοῦλάχιστον προλαθὼν εἶπον, ὅτι ἀπεστάλη «μὲ μορφὴν ἀνθρώπου». «Ναί», λέγει, «ἀλλ' ὑπάρχει φόβος μήπως νομίσωμεν ὅτι μειώνεται κατὰ τι». Ἐπειτα, ὦ συνήγορε τῶν θηρίων, μὲ τὸ νὰ λέγῃς αὐτά, δὲν εἶσαι τρελλὸς καὶ χωρὶς ἀμφιβολίαν παράφρων; Διότι ἰδοὺ λοιπόν, αὐτὸς οὗτος ὁ κόσμος εἶναι μορφή, δηλαδὴ ἔχει σχῆμα, καὶ οἱ ἀστέρες ἀκριβῶς παρουσιάζονται νὰ ἔχουν χαρακτηριστικὰ καὶ γενικῶς ἡ ἔννοια τοῦ σφαιρικοῦ τοῦτου κύκλου τυχαίνει νὰ εἶναι εἶδος τῶν ὄντων καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ μορφή. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν πανταχοῦ; Πού λοιπόν ὑπάρχουν εἰς τὸν Θεὸν ἀτέλειαι; ἢ κατὰ τί ὁ Θεὸς ἐλαττώνεται; Ὡς σὺ τῆς ἐπιεικείας πατροκτόνε, σκέψου λοιπόν ἀπ' αὐτὸ καὶ συμπέρανε, καὶ ἐνθυμήσου, ἐὰν τοῦτο φαίνεται ὅτι εἶναι ἀτέλεια, τὸ νὰ εἶναι ὁ Θεὸς παρὼν ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐκεῖνος μὲν εἶδε τὴν ἀσθένειαν τοῦ λόγου καὶ δὲν ἄργησε νὰ ἐπιβάλῃ καὶ τὴν τιμωρίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καθημερινῶς ἀσφαλῶς γίνονται εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτήματα. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν καὶ δὲν παύει νὰ προνοῇ περὶ τῆς πορείας αὐτῶν. Κατὰ τί λοιπόν, παρὰ ταῦτα, ὁ Θεὸς ἐλαττώνεται, ἐὰν ἡ ἄπειρος δύναμις αὐτοῦ προνοῇ περὶ τῶν ὄλων; Νομίζω ὅτι κατὰ τίποτε. Διότι τὸ λογικὸν στοιχεῖον τοῦ κόσμου ὑπάρχει διὰ τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ γίνεται κάθε διατήρησις, δι' αὐτοῦ συντελεῖται ὁλόκληρος ἡ συνήθης πορεία τοῦ κόσμου. Ἡ δὲ πίστις τοῦ Χριστοῦ πηγάζει ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. Ὁλόκληρος δὲ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ ἔχει τὸ ἄπειρον μαζί καὶ τὸ ἀτελεύτητον.

Ἀλλὰ, θέβαια, σὺ φαίνεσαι νὰ ἐννοῇς αὐτὰ μὲ τὸν

ἰδικόν σου τρόπον, ὦ ξετρελλαμένε· στρέψε τώρα τὸ ξίφος τοῦ διαβόλου ἐναντίον σου πρὸς ἰδικήν σου ἀπώλειαν. Βλέπετε λοιπόν, βλέπετε ὅλοι πόσον θρηνώδεις εἶναι αἱ φωναί, ποῦ τώρα ἐκβάλλει ἀπὸ τὸ δάγκωμα τῆς ὀχιάς, πῶς αἱ φλέβες καὶ αἱ σάρκες τοῦ λόγῳ τοῦ ὅτι ἔχουν προσβληθῇ ἀπὸ τὸ δηλητήριον αἰσθάνονται φοβεροὺς πόνους, ὡσάν νὰ ἔχη διαρραγῇ ὁλόκληρον τὸ σῶμά του καὶ νὰ ἔγινε κάτισχον — τρομερὰ σκελετωμένον ἀπὸ τὴν ζηρότητα, καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ τοὺς θρήνους, καὶ τὴν ὠχρότητα καὶ τὴν φρίκην καὶ τὰ ἄπειρα κακὰ μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι γεμᾶτο — πῶς εἶναι ἄσχημον εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ καταθρωμισμένα τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς του, πῶς ὁλόκληρος εἶναι μισοπεθαμένος καὶ ἀπὸ τὸ βλέμμα φαίνεται τώρα ἄρρωστος, ποῦ ἔχει ἀναιμικὸν τὸ πρόσωπον καὶ ἔχει λειώσει ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν· πῶς μὲ τὸ νὰ μαζευθοῦν ἐπάνω του ὄλα, ἀγωνία, μανία καὶ ματαιοδοξία, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ μακροχρονίου πάθους του, ἑκαμὴν αὐτὸν ἄγριον ὅμοιον μὲ θηρίον. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, χωρὶς διόλου νὰ αἰσθάνεται ποίου κακοῦ γίνεται πρόξενος, λέγει· «ἀνέρχομαι εἰς τὰ ὕψη ἀπὸ τὴν ἡδονὴν καὶ πηδῶ ἀπὸ σκιρτήματα χαρᾶς καὶ κάμνω πτερά». Καὶ πάλιν λίαν ἀνοήτως θέβαια ὡς νεανίας, λέγει· «καλὰ λοιπὸν χανόμεθα». Τοῦτο μὲν εἶναι τοῦλάχιστον καὶ ἀληθές· διότι εἰς σέ μόνον ἡ κακία ἐχάρισεν ἀφθόνως τὰς εὐκαιρίας νὰ σπουδάσης κοντά της, καὶ ἐκεῖνο, ποῦ ἐπλήρωσε πολλὰ διὰ νὰ τὸ ἀγοράσῃ, τοῦτο μὲ μεγάλην εὐκολίαν ἔδωκεν εἰς σέ. Ἔλα λοιπὸν τώρα λέγε, ποῦ εἶναι τὰ σεμνοπρεπῆ σου παραγγέλματα; Νῖψε λοιπὸν καθαρά τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν Νεῖλον, ἐὰν ἡμπορῆς, ὦ ἄνθρωπε, γεμᾶτε ἀπὸ ἀπρεπῆ ἀναισθησίαν· ἂν καὶ θέβαια σὺ ἐπροσπάθησες νὰ καταταράξῃς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην μὲ τὰς ἀσεβείας σου. ἘΑραγε καταλαβαίνειεις ὅτι ἐγώ, ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἔχω τώρα πλήρη γνῶσιν ὧν; Ἄλλ' ὅμως ἀπορῶ ποῖον ἐκ τῶν δύο πρέπει νὰ πράξω, νὰ μείνω ἢ νὰ ἀπέλθω; Διότι οὔτε νὰ θλέπω εἰς αὐτὸν ἡμπορῶ πλέον, καὶ ἐντρέπομαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὦ Ἄρειε, ναί, ναί, Ἄρειε. Δι' ἡμᾶς μὲν ἐγίνες αἰτία νὰ φωτισθῶμεν, τὸν ἑαυτὸν σου δέ, ὦ δυστυχισμένε, ἔρριψες εἰς τὸ σκότος. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ κατάντημα τῶν κόπων σου.

Ἄλλὰ θὰ ἔλθω πάλιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Εἶναι,

λέγεις, μέγας ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων, ποῦ σέ ἀκολουθοῦν. Εἶναι, νομίζω, πιθανὸν τοῦτο καὶ δέξου αὐτούς, θέβαια δέξου τοὺς, λέγω. Διότι οὗτοι ἔχουν παραδώσει τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς λύκους καὶ λέοντας διὰ νὰ καταβροχθισθοῦν. Ἄλλ' ὅμως, ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἀφοῦ ὑποβλήθῃ εἰς δέκα προσθέτους θαυρυτάτας ποινὰς καὶ ἐκτίση αὐτάς, ἀφοῦ δηλαδὴ ἐξαναγκασθῇ, θὰ ἰδρῶσῃ πολὺ, ἐὰν δὲν σπεύσῃ ἀμέσως πρὸς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας, τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δὲν ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην τῆς ἀγάπης πρὸς χάριν τῆς ὁμονοίας. Διότι θέβαια δὲν θὰ ἐξαπατηθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ σέ, ὁ ὁποῖος ἔχεις καταδικασθῇ διὰ διεστραμμένην συνείδησιν, οὔτε θὰ δεχθοῦν νὰ ἀπολεσθοῦν τελείως μὲ τὸ νὰ ἔχουν ἐμπλακῇ εἰς τὰς θρωμεράς σου συζητήσεις. Εἶναι φανερά καὶ γνωστὰ εἰς ὅλους ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὰ ἰδικὰ σου σοφίσματα. Καὶ θέβαια οὔτε σὺ ὁ ἴδιος θὰ ἠμπορέσῃς νὰ καταφέρῃς τίποτε, ἀλλὰ ματαιίως θὰ ἀλλάζῃς τρόπους, μὲ τὸ νὰ ὑποκρίνεσαι ἐπιείκειαν καὶ γλυκύτητα λόγων καὶ ἀπλότητα τρόπων, ἦτοι μὲ τὸ νὰ φορῇς προσωπεῖον, ποῦ προσλαμβάνεις ἔξωθεν. Ὁλόκληρον τὸ τέχνασμά σου θὰ εἶναι χωρὶς ἀποτέλεσμα. Διότι εὐθύς ἡ ἀλήθεια θὰ σέ φέρῃ εἰς ἀπελπιστικὴν κατάστασιν. Ἀμέσως ἡ δυνατὴ θροχὴ τῆς δυνάμεως αὐτῆς θὰ κατασθέσῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὰς φλόγας, ποῦ θὰ ἀνάπτῃς. Καὶ ὅμως καὶ τοὺς συντρόφους καὶ ὁμόφρονάς σου, οἱ ὁποῖοι κατέστησαν ἤδη ἔνοχοι μὲ τὴν θέλησίν των, ἔγιναν ἤδη θέμα διὰ τὰς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας, αἱ ὁποῖαι θὰ φροντίσουν νὰ συλλάβουν αὐτούς, ἐκτὸς θεβαίως ἐὰν σπεύσουν τὸ ταχύτερον νὰ ἀνταλλάξουν τὴν μετὰ σοῦ ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἀδιάφθορον πίστιν. Σὺ δέ, ὁ σκληρόκαρδος ἄνδρας, δῶσε εἰς ἐμέ ἀποδείξιν τῆς ἀγαθῆς σου προαιρέσεως, ἐὰν ἔχῃς πεποίθησιν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ στηρίζεσαι σταθερά εἰς τὴν θεβαιότητα τῆς πίστεως καὶ γενικῶς ἐὰν ἔχῃς καθαρὰν συνείδησιν.

"Ελα πρὸς ἐμέ, ἔλα, λέγω, πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ. Πίστευσον ὅτι μὲ τὰς ἐρωτήσεις ποῦ θὰ σοῦ κάμω, θὰ διερευνήσω τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδίας σου· καὶ ἂν μὲν ἐνυπάρχῃ εἰς αὐτὴν κάτι, ποῦ θὰ φαίνεται παραλογικόν, ἀφοῦ ἐπικαλεσθῶ τὴν θείαν χάριν, μετὰ θεβαιότητος θὰ σέ θεραπεύσω ἀσφαλέστερον. Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶσαι ὑγιὴς κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀφοῦ γνωρίσῃς ἐντός σου τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, τότε ὁ ἴδιος θὰ χρεωστῶ χάριν εἰς τὸν Θεόν

καὶ θὰ αἰσθάνωμαι εὐτυχῆς μαζί με τοὺς εὐσεβεῖς πιστοὺς.

Καὶ με γράμματα ἄλλης χειρός· εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σᾶς διαφυλάττῃ, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί.

Διὰ τῶν ἀξιωματούχων Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου ἐκομίσθησαν καὶ ταῦτα, ὅταν ὁ Πατέριος ἦτο ἑπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀνεγνώσθησαν εἰς τὸ παλάτιον.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἐπιστολή πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου κατὰ τῶν αἵρετικῶν

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περὶ τοῦ Ἐπικτήτου ἐπισκόπου Κορίνθου οὐδὲν εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸν εἰς ἡμᾶς. Ἡ πρὸς αὐτὸν παροῦσα ἐπιστολή τοῦ Ἀθανασίου ἀποτελεῖ ἀντανάκλασιν τῆς ἀθεβαιότητος μετὰ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν κύκλοι τινὲς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν νίκην τῆς πίστεως τῆς Νικαίας ὡς πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ἱστορικοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν προαιώνιον θεῖον Λόγον. Τὰ θέματα, τὰ ὁποῖα συνεζητοῦντο ἐν Κορίνθῳ, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀθανασίου, ἀποτελούσης ἀπάντησιν εἰς σχετικὴν ἐκθεσιν τοῦ Ἐπικτήτου πρὸς αὐτόν, ἦσαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησαν κατὰ καιροὺς πράγματα εἰς τὸ Ἀνατολικὸν τμήμα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀποτελοῦν τὸ ἐπίκεντρον τοῦ συστήματος τοῦ Ἀπολλιναρίου, οὗτινος τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν δόγμα οὐδόλως ἐπισημαίνεται εἰς τὴν ἐπιστολήν. Πάντως, ὡς φαίνεται, πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἀνέλαβον νὰ διατυπώσουν τὴν διδασκαλίαν τῆς Νικαίας εἰς λογικὴν συνάφειαν μετὰ τὴν Εὐαγγελικὴν διήγησιν περὶ τοῦ Χριστοῦ, εἶχον συζητήσει τὸ θέμα ἤδη πρὸ τοῦ Ἐπικτήτου κατὰ τρόπον ποῦ διέφερεν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ἀποψιν. Αἱ ὑπὸ τῶν προσώπων τούτων προτεινόμεναι ἐρμηνεῖαι ἦσαν δύο, ἀμφοτέραι δὲ ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ δώσουν λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα κατέληγον εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Χριστοῦ ἦτο ὑπόστασις ἢ πρόσωπον περιβεβλημένον μετὰ θεῖα ἰδιώματα, ὅπερ ἐσήμαινε τὴν εἰσαγωγὴν τετάρτης ὑποστατικῆς ἐνώσεως εἰς τὴν Τριάδα. Διὰ νὰ ἀποφύγουν τοῦτο, ἢ μὲν μία μερὶς ἐταύτιζε τὸν Λόγον καὶ τὸν ἀνθρώπον Χριστόν, ὑποθέτουσα εἶτε ὅτι ὁ Λόγος μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἶχε τραπῇ εἰς σάρκα,

ἢ ὅτι ἡ ἰδέα ἡ σάρξ ἦτο οὐχὶ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ὁμοούσιος μὲ τὴν θεότητα. Ἡ ἄλλη μερὶς ἀπέκλειε τὸν ἀνθρώπου Χριστὸν ἀπὸ τὴν Τριάδα ἐρμηνεύουσα τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φωταίνου ἢ τῶν μεταγενεστέρων Νεστοριανῶν. Ὁ Ἀθανάσιος, ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἐπίκτητον ἀνατρέπει καὶ τὰς δύο λύσεις ταύτας ὡς ἀντιθέτους πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκθέτει ὀρθῶς τὰς σχέσεις Χριστοῦ καὶ Λόγου, ὡς δὲ τεκμαίρεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀμφότεραι αἱ διστάμεναι μερίδες, ἀντιπρόσωποι τῶν ὁποίων εἶχον ἐπισκεφθῇ αὐτόν, συνεφώνησαν πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ ἀνεχώρησαν εἰρηνεύοντες πρὸς ἀλλήλους.

Ἡ ἐπιστολὴ πρέπει νὰ ἐγράφη πρὸ τῶν δύο Λόγων κατ' Ἀπολλιναρίου, οἵτινες ἐγράφησαν ὀλίγον πρὸ τοῦ 372. Ὁ ἀκριδέστερος ὅμως προσδιορισμὸς τῆς χρονολογίας συγγραφῆς αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς χρονολογήσεως τῶν «νῦν γεγεννημένων συνόδων» (παρ. 1). Τῆς ἐπιστολῆς ἐγένετο πολλὴ χρῆσις κατὰ τὰς Χριστολογικὰς ἑριδας, αἵτινες ἔλαβον χώραν κατὰ τὰ 80 ἐπόμενα ἔτη ἀπὸ τῆς συγγραφῆς αὐτῆς, χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων Γ' ἐν Ἐφέσῳ καὶ Δ' ἐν Χαλκηδόνι, ὑπὸ τοῦ Θεοδοωρήτου, τοῦ Ἐπιφανίου Κύπρου, τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ Λέοντος τοῦ Μεγάλου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

Πρὸς τὸν κύριόν μου ἀγαπητὸν ἀδελφὸν καὶ πολυπόθητον συλλειτουργόν Ἐπίκτητον Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον ὅτι εἶχε σταματήσει πλέον κάθε μωρολογία ὄλων ἐκείνων τῶν αἰρετικῶν, ὅσοι δὴποτε καὶ ἂν εἶναι, μετὰ τὴν γενομένην Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν. Διότι ἡ πίστις ποὺ διευτυπώθη εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν Πατέρων, σύμφωνα μὲ τὰς θείας Γραφάς, εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἀρκετὴ διὰ τὴν ἀνατροπὴν μὲν κάθε ἀσεθείας πρὸς στήριξιν δὲ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα, ἀφοῦ ἐγιναν διάφοροι σύνοδοι εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν μεγάλην Ρώμην, ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ συνήλθον εἰς αὐτάς, αὐτοὺς μὲν, ποὺ ἐκρύπτοντο ἀκόμη καὶ ἐπρέσθευον τὰ φρονήματα τοῦ Ἀρείου, λέγω δηλαδή, τὸν Αὐξέντιον τοῦ Μεδιολάνου, καὶ τὸν Οὐρσάκιον, καὶ τὸν Οὐάλεντα καὶ τὸν Γάϊον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ὡς ἀπὸ τὸ ἐν Πνεῦμα φωτιζόμενοι, παμψηφεί ἀνεθεμάτισαν, καὶ ἔγραψαν παντοῦ (ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι οὗτοι ἐπινόουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὀνόματα συνόδων), ὅπως εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν μὴ ὀνομάζεται καμμία ἄλλη σύνοδος, παρὰ μόνον ἡ Σύνοδος, ποὺ ἔγινεν εἰς τὴν Νίκαιαν, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε νίκην ἐναντίον κάθε αἵρέσεως μὲν, κατ' ἐξοχὴν δέ, κατὰ τῆς Ἀρειανικῆς, διὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα καὶ συνεκλήθη τότε ἡ Σύνοδος. Πῶς λοιπὸν ἀκόμη, ὕστερα ἀπὸ τόσα πολλά, ἐπιχειροῦν μερικοὶ νὰ ἀμφισβητοῦν τὸ κύρος αὐτῆς ἢ νὰ συζητοῦν; Καὶ ἐὰν μὲν οὗτοι εἶναι ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς, οὐδὲν εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ ἐὰν οὗτοι ἀμφισβητοῦν τὴν ὀρθότητα ἐκείνων ποὺ ἐγράφησαν ἐναντίον των, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, ὅταν ἀκούουν· «Τὰ εἰδῶλα τῶν εἰδωλολατρῶν εἶναι ἀπὸ ἄργυρον καὶ χρυσόν, ἔργα ποὺ ἐγιναν ἀπὸ χειρὸς ἀνθρώπων»¹, νομίζουν ὅτι ἡ περὶ θείου σταυροῦ διδασκαλία εἶναι μωρία. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ νομίζουν ὅτι ὀρθῶς πιστεύουν καὶ ἀγαποῦν, οἱ ὁποῖοι ἔ-

---

1. Ψαλμ. 113, 12.

χουν σκοπόν νά ἀνασκευάσουν διὰ τῆς συζητήσεως τὰ δογματισθέντα παρὰ τῶν Πατέρων, οὐδέν ἄλλο κάμνουν, παρὰ μόνον, σύμφωνα μέ τὸ γραφικόν λόγιον, τὸν μὲν πλησίον των νά ποτίζουν μέ θανατηφόρον δηλητήριον², φιλονικοῦν δέ ὄχι διὰ κάτι τὸ χρήσιμον, ἀλλὰ διὰ τὴν καταστροφὴν ἀπλοϊκῶν.

2. Γράφω δὲ ταῦτα, ἀφοῦ πρῶτον ἐμελέτησα τὰ ὑπομνήματα τὰ ὁποῖα μοῦ προσεκόμισεν ἡ θεοσέβειά σου, τὰ ὁποῖα οὐδὲ νά γραφοῦν ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ὥστε οὔτε καὶ ἀπλὴ μνήμη αὐτῶν νά μὴ γίνεται εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Διότι ποῖος ποτε μέχρι σήμερον ἤκουσε τοιαῦτα πράγματα; Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού ἐδίδασκεν, ἡ ἔμαθε ταῦτα; Διότι ἀπὸ μὲν τὴν Σιών θὰ ἐξέλθῃ νόμος Θεοῦ, καὶ Λόγος Κυρίου ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ³· αὐτὰ δὲ ἀπὸ ποῦ ἐξῆλθον; Ποῖος ἄδης ἐξεστόμισε τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ σῶμα πού ὁ Λόγος προσέλαθεν ἐκ τῆς Μαρίας εἶναι ὁμοούσιον μέ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου; ἢ, ὅτι ὁ Λόγος μετεβλήθη εἰς σάρκα καὶ ὁσᾶ καὶ τρίχας καὶ σῶμα ὁλόκληρον, καὶ ἔπαθεν ἀλλαγὴν τῆς θείας του φύσεως; Ποῖος δὲ ἤκουσε νά διδάσκεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ γενικῶς ἀπὸ Χριστιανούς, ὅτι ὁ Κύριος ἐφόρεσε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὄχι πραγματικῶς ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν; Ἡ ποῖος ἔφθασε νά ἀσεβῇ μέχρι τοιούτου σημείου, ὥστε νά εἴπῃ καὶ ἐν ταυτῷ νά πιστεῦῃ ὅτι ἡ θεότης ἡ ἰδίᾳ, πού εἶναι ὁμοούσιος μέ τὸν Πατέρα περιετμήθη καὶ ἀπὸ τελείᾳ ἐγενεν ἀτελής· καὶ ὅτι ἐκεῖνο, πού ἐσταυρώθη εἰς τὸ ξύλον, δὲν ἦτο τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ἰδίᾳ ἡ δημιουργὸς θεία οὐσία τῆς σοφίας; Ποῖος δὲ ὅταν ἀκούσῃ κάποιον νά λέγῃ, ὅτι ὄχι ἀπὸ τὴν Μαρίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του θεϊαν οὐσίαν μετεποίησεν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος θὰ εἴπῃ ὅτι ἐκεῖνος πού λέγει ταῦτα εἶναι Χριστιανός; Ποῖος δὲ ἐπενόησε τὴν παράνομον ταύτην ἀσέβειαν, ὥστε καὶ νά συλλάβῃ ἀκόμη μέ τὴν ἐνθύμησίν του καὶ νά εἴπῃ ὅτι ἐκεῖνος πού λέγει ὅτι τὸ Κυριακὸν σῶμα εἶναι ἐκ τῆς Μαρίας, δὲν πιστεῦει πλέον ὅτι ἔχομεν τριάδα, ἀλλὰ τετράδα εἰς τὴν θεότητα; ὥστε διὰ τοῦτο αὐτοὶ πού φρο-

2. Ἀδ. 2, 15.

3. Ἡσ. 2, 3.

νοῦν ταῦτα λέγουν ὅτι ἡ σὰρξ, τὴν ὁποίαν ἐνεδύθη ὁ Σωτήρ ἐκ τῆς Μαρίας, εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος. Ἀπὸ τοῦ δὲ πάλιν ἔμαθον μερικοὶ νὰ ἐκστομίσουν ἀσέβειαν ἴσιν με ἐκείνην, πού φρονοῦν αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους ἔγινεν ἀνωτέρω λόγος, ὥστε νὰ εἶπουν ὅτι τὸ σῶμα δὲν εἶναι νεώτερον τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ἀλλὰ ἔχει γίνεαι συναιώνιον με αὐτὸν διὰ παντός τοῦ χρόνου, ἐπειδὴ ἀπετελέσθη ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας; Πῶς δὲ καὶ νὰ ἀμφιβάλλουν ἀκόμη ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, ἐὰν ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς Μαρίας Κύριος Υἱὸς κατὰ μετὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ εἶναι Θεός, κατὰ δὲ τὴν σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς ἀγίας Μαρίας; Ποῖοι δὲ τάχα εὐρέθησαν τόσον πολὺ τολμηροί, ὥστε νὰ εἶπουν ὅτι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔπαθε σαρκικῶς καὶ ἐσταυρώθη δὲν εἶναι Κύριος, καὶ Σωτήρ, καὶ Θεός, καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς ἀπαιτοῦν νὰ ὀνομάζωνται Χριστιανοὶ αὐτοὶ, πού λέγουν ὅτι ὁ Λόγος ἔχει ἔλθει εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, καθὼς εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς προφῆτας, καὶ ὅτι δὲν ἔγινεν ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, πού ἔλαθεν ἀπὸ τὴν Μαρίαν τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Χριστός, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ πρὸ τῆς Μαρίας καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων Υἱὸς τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς ἡμποροῦν νὰ εἶναι Χριστιανοὶ αὐτοὶ πού λέγουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ Υἱὸς καὶ ἄλλος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ;

3. Ταῦτα ἦσαν εἰς τὰ ὑπομνήματα, πού εἶχον μὲν διατυπωθῇ κατὰ διάφορον τρόπον, εἶχον ὅμως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σημασίαν, καὶ τὴν αὐτὴν δύναμιν πού ἀπέβλεπε πρὸς τὴν ἀσέβειαν. Ἐξ αἰτίας τούτων διηροῦντο καὶ ἐφιλονεικοῦσαν μεταξύ των ὅσοι διεκήρυττον τὴν ὁμολογίαν, πού ἔγινεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἐγὼ δὲ ἀπόρησα διὰ τὴν ἰδικὴν σου θεοσεβειαν πού ἠνέχθη αὐτοὺς καὶ διατί δὲν ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς νὰ λέγουν ταῦτα, καὶ διατί δὲν ἐξέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐσεβῆ πίστιν, ὥστε ὅταν ἀκούσουν ἢ νὰ ἡσυχάσουν, ἢ, ἐὰν ἐξακολουθοῦν νὰ ἀντιλέγουν, νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς αἰρετικοί. Διότι ὅσα παρ' αὐτῶν ἔχουν λεχθῇ δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν οὔτε νὰ λέγωνται οὔτε νὰ ἀκούωνται ἀπὸ Χριστιανούς, ἐπειδὴ εἶναι ἐντελῶς ξένα ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐγώ, καθὼς προελέχθη, ὅσα ἔχουν γραφῇ παρ' ἐκείνων ἀπεγύμνωσα εἰς τὴν ἐπιστολήν μου, οὕτως ὥστε ὁ καθείς καὶ ἀπλῶς μόνον ὅταν

ἀκούῃ αὐτὰ διακρίνη εἰς αὐτὰ τὴν ἐντροπὴν καὶ τὴν ἀσέθειαν. Καὶ ἂν καὶ ἔπρεπε διὰ περισσοτέρων νὰ διατυπώσω τὴν κατηγορίαν καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς ἀφροσύνης ἐκείνων, ποὺ διενοήθησαν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καλὸν ἐθεώρησα νὰ περιορίσω εἰς αὐτὰ τὴν ἐπιστολὴν, καὶ νὰ μὴ γράψω τίποτε περισσότερον. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀσχολῇται κανεὶς καὶ νὰ περιεργάζεται αὐτὰ ποὺ φαίνονται ἀπὸ μόνον τῶν ὅτι εἶναι φαῦλα, διὰ νὰ μὴ νομισθοῦν ἀμφίβολα εἰς τοὺς φιλονεικούντας, ἢ νὰ ἀποκριθῇ τοῦτο μόνον εἰς αὐτὰ καὶ νὰ εἴπῃ· Εἶναι ἀρκετόν, ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι διδασκαλία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὔτε οἱ Πατέρες ἐπρέσβευον ταῦτα. Ὅμως, διὰ νὰ μὴ ἀπὸ τὴν τελείαν σιωπὴν οἱ ἐφευρεταὶ τῶν κακῶν ἔχουν δικαιολογίαν νὰ ἀναισχυνοῦν, εἶναι καλὸν νὰ παραθέσωμεν ὀλίγα ἀπὸ τὰς θείας Γραφάς, μήπως ἔστω καὶ ἔτσι ἐντραποῦν καὶ παύσουν τὰς σιχαμεράς αὐτὰς ἐπινοήσεις τῶν.

4. Ἀπὸ ποῦ σὰς ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν, ὦ θαυμάσιοι, νὰ εἴπητε ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου; (διότι εἶναι καλὸν νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸ σημεῖον τοῦτο, οὕτως ὥστε, ἐὰν τοῦτο ἀποδειχθῇ ἐσφαλμένον, ἀποδειχθοῦν ἐπίσης ἐσφαλμένα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα). Καὶ εἰς μὲν τὰς θείας Γραφάς δὲν ἀνευρίσκομεν τίποτε τὸ τοιοῦτον, διότι αὐταὶ λέγουν ὅτι Θεὸς ἐσαρκώθη εἰς ἀνθρώπινον σῶμα. Ἀλλ' ἐπίσης καὶ οἱ Πατέρες, ποὺ συνῆλθον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἀπεφάνθησαν ὅτι ὄχι τὸ σῶμα ἀλλ' ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος τοῦ Πατρός, καὶ ὠμολόγησαν ὅτι οὗτος μὲν ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, τὸ δὲ σῶμα πάλιν ἐκ τῆς Μαρίας, σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς. Ἡ λοιπὸν ἀρνηθῆτε τὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας, καὶ ἔτσι, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τῶν αἰρετικῶν νὰ εἰσηγῆσθε τὰς δοξασίας σας, ἢ, ἐὰν θέλετε νὰ εἰσθε τέκνα τῶν Πατέρων, μὴ πιστεύετε ἄλλα, ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ αὐτοὶ ἔγραψαν. Διότι ἀληθῶς καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡμπορεῖτε νὰ καταλάβετε πόσον ἄτοπον εἶναι τοῦτο. Ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸ σῶμα, ποὺ ἔχει τὴν φύσιν λάθει ἐκ τῆς γῆς, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ θὰ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸ σῶμα ποὺ ἔγινεν ἀπὸ τὴν γῆν. Καὶ τότε διατί κατηγορεῖτε τοὺς Ἀρειανοὺς ἐπειδὴ λέγουν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα, ὅταν σεῖς λέγετε ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὰ κτίσματα; καὶ προχωρεῖτε περαιτέρω εἰς ἄλλην μορφήν ἀσέθειας, λέγοντες ὅτι ὁ Λόγος μετεβλήθη εἰς σάρκα, καὶ

εἰς ὅσα, καὶ εἰς τρίχας, καὶ εἰς νεῦρα, καὶ εἰς ὀλόκληρον σῶμα, καὶ ἔχει ἀλλάξει ἡ φύσις του; Διότι εἶναι καιρὸς νὰ εἴπητε φανερά ὅτι οὗτος ἔχει γίνει ἀπὸ γῆν. Διότι ἡ ὅλη φύσις τῶν ὁστών καὶ ὅλου τοῦ σώματος εἶναι ἀπὸ γῆν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ τόση παραφροσύνη, ὥστε νὰ διαπληκτίζεσθε καὶ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς σας; Διότι ὅταν μὲν λέγετε ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸ σῶμα ἐννοεῖτε ἄλλον καὶ ἄλλον, καὶ φαντάζεσθε ὅτι ὁ Λόγος ὁ ἴδιος μετετράπη εἰς σάρκα. Καὶ ποῖος θὰ ἡμπορέσῃ νὰ σᾶς ἀνεχθῇ περισσότερον ἔστω καὶ μόνον νὰ λέγετε ταῦτα; Διότι ἐξεπεράσατε εἰς ἀσέβειαν πᾶσαν ἄλλην αἵρεσιν. Διότι ἐάν ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸ σῶμα, θὰ ἦτο περιττὴ ἡ μνήμη καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς Μαρίας, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα ἡμποροῦσε νὰ ὑπάρχῃ καὶ πρὸ τῆς Μαρίας, ἀναρχὸν ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ἐάν βεβαίως, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας, ὁ Λόγος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸ σῶμα.

Ἄλλὰ καὶ ποία ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλεύσεως τοῦ Λόγου πρὸς ἡμᾶς, μὲ σκοπὸν ἢ νὰ ἐνδυθῇ ἐκεῖνο, πού ἦτο ὁμοούσιον μὲ τὸν ἴδιον, ἢ, ἀφοῦ ἀλλάξῃ ὁ ἴδιος φύσιν, νὰ γίνῃ σῶμα; Διότι ἡ θεότης δὲν ἀναλαμβάνει τὸν ἑαυτὸν της, διὰ νὰ ἐνδυθῇ καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτῆς. Ἄλλ' οὕτε ἡμάρτησεν ὁ Λόγος, ὁ ὁποῖος ἐλευθερώνει τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των, ὥστε νὰ μετατρέψῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς σῶμα, διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ προσφέρῃ αὐτὸ εἰς θυσίαν ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ἐλευθερώσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας του.

5. Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι, μὴ γένοιτο! Διότι, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, «Ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο ὠφείλε νὰ γίνῃ κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ τοὺς ἀδελφούς του»⁴, καὶ νὰ ἀναλάβῃ σῶμα ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ πραγματικῶς προϋποτίθεται ἡ Μαρία διὰ νὰ λάβῃ τοῦτο ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐδείκνυνεν αὐτὸ ὡς ἰδικόν του, ὅταν ἔλεγε· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος»⁵, ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτὴν ὅχι ἀπλῶς πρὸς κάποιαν παρθένον, ἀλλὰ «πρὸς παρθένον, πού εἶχεν ἀρραβωνισθῇ μὲ ἄν-

4. Ἐβρ. 2, 16 - 17.

5. Ἦσ. 7, 14.

δρα»⁶, διὰ νὰ δείξη ἀπὸ τὸν μνηστῆρα ὅτι ἡ Μαρία ἦτο ἀληθινὰ ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ ἡ Γραφή κάμνει μνείαν καὶ τῆς γεννήσεως, λέγουσα· «Ἐσπαργάνω-σε»⁷, καὶ ἐμακαρίζοντο οἱ μαστοὶ τοὺς ὁποίους οὗτος ἐθήλασε⁸, καὶ προσεφέρθη θυσία ἐπειδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἐγεννήθη διήνοιξε τὴν μήτραν⁹. Ὅλα δὲ αὐτὰ ἦσαν γνωρίσματα Παρθένου, ποὺ ἐγεννοῦσε. Καὶ ὁ Γαβριήλ δὲ ἀσφαλῶς ἐκήρυττεν εἰς αὐτὴν τὴν χαροποιὸν εἶδσιν, μὲ τὸ νὰ εἶπῃ ὅχι ἀπλῶς, τὸ τέκνον ποὺ θὰ γεννηθῇ μέσα σου, διὰ νὰ νομίση κανεὶς ὅτι τοῦτο ἦτο σῶμα ποὺ εἰσῆχθη εἰς αὐτὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ «τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ», διὰ νὰ πιστευθῇ ὅτι ἐξ αὐτῆς γεννᾶται τοῦτο, πρᾶγμα ποὺ δεικνύει φανερά καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον ἡ παρθένος ποὺ δὲν ἐγέννησε νὰ φέρῃ γάλα, καὶ ἐπίσης ἀδύνατον νὰ τραφῇ μὲ γάλα σῶμα καὶ νὰ σπαργανωθῇ, ἐὰν μὴ πρότερον γεννηθῇ φυσικῶς. Τοῦτο εἶναι τὸ γεννηθὲν ἐκ Παρθένου, ποὺ περιετμήθη μετὰ ὀκτῶ ἡμέρας· τοῦτο ἐδέχθη ὁ Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας του· τοῦτο ἔγινε παιδίον καὶ ηὔξήθη εἰς ἡλικίαν, ποὺ ἔγινε δώδεκα ἐτῶν¹⁰ καὶ ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν¹¹. Διότι δὲν ἦτο ἡ οὐσία τοῦ Λόγου, καθὼς ἐφαντάσθησαν μερικοί, ἐκεῖνη, ποὺ, ἀφοῦ ἐτράπη, περιετμήθη, ἡ ὁποία εἶναι φύσει ἀναλλοίωτος καὶ ἄτρεπτος, ὡς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ μὲν λέγει· «Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμαι ὁ ἴδιος καὶ δὲν ἔχω ἀλλάξει»¹², ὁ δὲ Παῦλος γράφει· «ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»¹³, ἀλλ' εἰς τὸ σῶμα ποὺ περιετμήθη, καὶ ἐβαστάχθη, καὶ ἔφαγε, καὶ ἔπιε, καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐσταυρώθη εἰς τὸ ξύλον, καὶ ἔπαθε, ἦτο ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος Λόγος τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο ἦτο τὸ σῶμα, ποὺ ἐτέθη εἰς τὸ μνημεῖον, ὅταν αὐτὸς ἐπῆγε, χωρὶς νὰ χωρισθῇ ἀπὸ αὐτό, νὰ κηρύξῃ καὶ «πρὸς τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα»¹⁴, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος.

6. Λουκ. 1, 27.

7. Λουκ. 2, 7.

8. Πρβλ. Λουκ. 11, 27.

9. Πρβλ. Λουκ. 2, 23.

10. Πρβλ. Λουκ. 2, 21 - 42.

11. Πρβλ. Λουκ. 3, 23.

12. Ματθ. 3, 6.

13. Ἑβρ. 13, 8.

14. Α' Πέτρ. 3, 19.

6. Τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, ποῦ κατ' ἐξοχήν ἀποδεικνύει τὴν ἀνοησίαν ἐκείνων ποῦ λέγουν, ὅτι ὁ Λόγος μετετράπη εἰς ὅσα καὶ σάρκα. Ἐάν τοῦτο ἦτο ἀληθές, δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη μνήματος, διότι τὸ ἴδιον αὐτὸ σῶμα θὰ εἶχεν ὑπάγει μόνον τοῦ νὰ κηρύξη εἰς τὰ πνεύματα, ποῦ ἦσαν εἰς τὸν ἄδην. Τώρα δὲ αὐτὸς μὲν ἐπῆγε νὰ κηρύξη, τὸ δὲ σῶμα ἀφοῦ ὁ Ἰωσήφ ἐτύλιξεν εἰς σινδόνα¹⁵, ἀπέθεσεν αὐτὸ εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ ἀποδεικνύεται εἰς ὅλους, ὅτι τὸ σῶμα δὲν ἦτο ὁ Λόγος, ἀλλ' ἦτο σῶμα τοῦ Λόγου. Καὶ τοῦτο ἐψηλάφησεν ὁ Θωμᾶς ὅταν αὐτὸ ἀνεστήθῃ ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ εἶδεν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὰ τρυπήματα τῶν καρφιῶν¹⁶, τὰ ὅποια ὁ ἴδιος ὁ Λόγος ὑπέμεινε νὰ θλέπη νὰ ἐμπηγνύωνται εἰς τὸ σῶμά του, καί, ἐνῶ ἤμπορούσε νὰ ἐμποδίσῃ, δὲν ἤμπόδισεν αὐτά, ἀλλὰ, τὸναντίον, τὰ πάθη, ποῦ εἶναι φυσικά ἰδιώματα τοῦ σώματος, ὑπέφερεν ὡς ἰδικά του ὁ ἀσώματος Λόγος. Καὶ ἐνῶ τὸ σῶμα ἐκτυπᾶτο ἀπὸ τὸν ὑπηρέτην, ὡσάν νὰ ἐδέχετο ὁ ἴδιος τὸ ράπισμα, ἔλεγε· «Διατί μέ δέρεις;»¹⁷ Καὶ ἐνῶ ὁ Λόγος εἶναι ἀψευστος κατὰ τὴν φύσιν, ἐν τούτοις ἔλεγε· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα νὰ μαστιγωθῇ, τὰς δὲ σιαγόνας μου νὰ ραπισθοῦν καὶ τὸ πρόσωπόν μου δὲν ἔστρεψα πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν διὰ νὰ ἀποφύγω τὴν ἐντροπὴν ἀπὸ τοὺς ἐμπυσιμούς»¹⁸. Ἐκεῖνα, δηλαδή, ποῦ ἔπασχε τὸ ἀνθρώπινον σῶμα τοῦ Λόγου, ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ Λόγος συνυπῆρχεν εἰς αὐτό, ἀνέφερεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν ἡμεῖς νὰ μετὰσχωμεν τῆς θεότητος τοῦ Λόγου. Καὶ ἦτο θαυμαστόν τὸ ὅτι ὁ ἴδιος ἦτο ὁ πάσχων καὶ ὁ μὴ πάσχων. Πάσχων μὲν, διότι ἔπασχε τὸ ἰδικόν του σῶμα καὶ ὁ ἴδιος ἦτο εἰς τὸ ἴδιον τὸ πάσχον σῶμα· μὴ πάσχων δέ, διότι, μέ τὸ νὰ εἶναι φύσει Θεὸς ὁ Λόγος, εἶναι ἀπαθής. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦτο μέσα εἰς τὸ παθητόν σῶμα· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐντὸς του τὸν ἀπαθῆ Λόγον, ὁ ὁποῖος ἐξηφάνιζε τὰς ἀσθενείας τοῦ σώματος. Ἐκαμνε δὲ τοῦτο, καὶ ἔγινεν ἔτσι, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὰ ἰδικά μας πάθη, διὰ νὰ προσφέρῃ αὐτά εἰς θυσίαν, καὶ ἐξαφανίσῃ αὐτά, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ περιβάλλῃ ἡμᾶς

15. Πρβλ. Μάρκ. 15, 16.

16. Πρβλ. Ἰω. 20, 15.

17. Ἰω. 18, 13.

18. Ἦο. 50, 6.

μὲ πᾶν ὅ,τι ἦτο ἰδικόν του, ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἀπόστολον νὰ εἴπῃ· «Πρέπει τὸ φθαρτὸν τοῦτο νὰ ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο νὰ ἐνδυθῇ ἀθανασίαν»¹⁹.

7. Ταῦτα δὲ ἐγίνοντο ὄχι φανταστικῶς, μὴ γένοιτο! καθὼς μερικοὶ πάλιν ἐνόμισαν. ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ γίνῃ πράγματι ἀληθινὸς ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ, ἐγίνεν ἀληθῶς καὶ ἡ σωτηρία ὅλου τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐάν ὁ Λόγος ἦτο θέσει εἰς τὸ σῶμα, ὡς ἐκεῖνοι λέγουν, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον εἶναι φαντασία, θὰ εὑρεθῇ ὅτι καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων κατὰ φαντασίαν λέγεται ὅτι ἐγίνεν, ὡς φρονεῖ καὶ ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος. Ἄλλ' ὅμως ἡ σωτηρία ἡμῶν δὲν ἐγίνε κατὰ φαντασίαν, οὔτε σωτηρία μόνου τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς καὶ σώματος, ἀληθῶς. ἡ σωτηρία ἐγίνεν διὰ τοῦ ἰδίου τοῦ Λόγου. Ἐπομένως ἦτο κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀνθρώπινον καὶ ἀληθινὸν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ ὁποῖον οὗτος ἔλαβεν ἐκ τῆς Μαρίας, κατὰ τὰς Γραφάς· ἦτο δὲ ἀληθινόν, ἐπεὶ δὴ ἦτο τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ἰδικόν μας, διότι ἡ Μαρία εἶναι ἀδελφὴ μας, ἐπεὶ δὴ καὶ ὅλοι, ὅσοι καταγόμεθα ἐκ τοῦ Ἀδάμ εἴμεθα ἀδελφοί. Καὶ κανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τοῦτο, ἐάν ἐνθυμηθῇ αὐτά, πού ἐγραψεν ὁ Λουκᾶς. Διότι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του, ἐπεὶ δὴ μερικοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἔβλεπον τὸν Κύριον εἰς τὸ σῶμα πού ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὅτι ἔβλεπον πνεῦμα, ἔλεγεν· «Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τὰ σημάδια τῶν καρφίων, καὶ πεισθῆτε ὅτι εἰμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος. Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὀστά, καθὼς βλέπετε ἐμὲ ὅτι ἔχω. Καὶ ἀφοῦ εἶπε τοῦτο ἐπέδειξεν εἰς αὐτοὺς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του»²⁰. Ἀπὸ αὐτὰ ἡμποροῦν καὶ νὰ ἐλεγχθοῦν πάλιν πλανώμενοι, ἐκεῖνοι, πού ἐτόλμησαν νὰ εἴπουν ὅτι ὁ Κύριος ἡλλοιώθη εἰς σάρκα καὶ ὀστά. Διότι δὲν εἶπε· Καθὼς βλέπετε ἐμὲ νὰ εἰμαι σὰρξ καὶ ὀστά; ἀλλ' ἔχοντα σάρκα καὶ ὀστά, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος μετετράπη εἰς ταῦτα, ἀλλὰ νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ ἴδιος εἶχεν αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

19 Α' Κορ. 15, 53.

20. Λουκ. 24, 39 - 40.

8. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ ἀπόδειξις τούτων ἔχει οὕτως, εἶναι πλέον ἐντελῶς περιττὸν νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰ ἄλλα σημεία, ἢ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν συζήτησιν θέματος ποῦ ἀφορᾷ εἰς τὸ σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἦτο ὁ Λόγος, ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν ἦτο ὁμοούσιον μὲ τὴν Θεότητα, ἀλλ' ἐτέχθη ἀληθῶς ἐκ τῆς Μαρίας, αὐτὸς δ' οὗτος ὁ Λόγος δὲν μετεβλήθη εἰς ὅσα καὶ σὰρκα, ἀλλ' ἦλθεν ἐν σαρκί. Διότι αὐτό, ποῦ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, «Ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ»²¹, αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει, καθὼς ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὸ ὅμοιον· διότι ἔχει γραφῇ ἀπὸ τὸν Παῦλον· «Ὁ Χριστὸς ἐγίνε χάριν ἡμῶν κατάρα»²². Καὶ καθὼς αὐτὸς δὲν ἐγίνεν ὁ ἴδιος κατάρα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέλαβε τὴν κατάραν εἰς τὴν ὁποίαν ὑποκείμεθα ἡμεῖς, ἐλέχθη ὅτι ἐγίνε κατάρα, ἔτσι ἐγίνε καὶ σὰρξ χωρὶς νὰ μεταβληθῇ ὁ ἴδιος εἰς σὰρκα, ἀλλὰ διότι ἀνέλαβε χάριν ἡμῶν σὰρκα ζῶσαν καὶ ἐγίνεν ἄνθρωπος. Διότι καὶ τὸ νὰ εἴπωμεν «Ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ», εἶναι πάλιν τὸ αὐτὸ μὲ τὸ νὰ εἴπωμεν· «Ὁ Λόγος ἐγίνεν ἄνθρωπος», σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενον εἰς τὸν Ἰωήλ· «Θὰ ἐκχύσω ἀπὸ τὸ Πνεῦμά μου ἐπάνω εἰς κάθε σὰρκα»²³, διότι ἡ ὑπόσχεσις δὲν ἐγίνε καὶ πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἄνθρώπους, χάριν τῶν ὁποίων καὶ ἐγίνεν ἄνθρωπος ὁ Κύριος. Ὅταν δὲ τὸ ρητὸν τοῦτο ἔχει τὴν ἔννοιαν ταύτην, εἶναι εὐνόητον ὅτι θὰ κατακρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ὅλοι ἐκεῖνοι, ποὺ ἐνόμισαν ὅτι ἡ σὰρξ, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ Λόγος προϋπῆρχε τῆς Μαρίας καὶ ὅτι πρὸ αὐτῆς ὁ Λόγος εἶχε ψυχὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἦτο ἐν αὐτῇ πάντοτε πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ εἰς τὸν κόσμον. Θὰ παύσουν δὲ νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ εἶπαν ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου δὲν εἶναι δεκτικὴ θανάτου, ἀλλ' εἶναι φύσει ἀθάνατος. Διότι ἐὰν δὲν ἀπέθανε, πῶς τότε ὁ Παῦλος παρέδιδεν εἰς τοὺς Κορινθίους, ἐκεῖνο ποὺ παρέλαβεν· «Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς;»²⁴. Καὶ γενικῶς πῶς ἀνεστήθη ἐὰν δὲν ἀπέθανεν; Θὰ κοκκινίσουν δὲ πάρα πολὺ ἐὰν ἀπλῶς ἐνθυμηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡμπορεῖ ἀντὶ τῆς Τριάδος νὰ ἔχωμεν τετράδα, ἐὰν λέγωμεν

21. Ἰω. 1, 14.

22. Γαλ. 3, 13.

23. Ἰωήλ. 2, 28.

24. Α' Κορ. 15, 3.

ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Λόγου εἶναι ἐκ τῆς Μαρίας. Θὰ ἀποφύγωμεν δὲ τοῦτο, λέγουν, ἐὰν εἰπώμεν ὅτι τὸ σῶμα εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὸν Λόγον, ὁπότε ἡ Τριάς μένει Τριάς, ἐπειδὴ ὁ Λόγος δὲν ἐπιφέρει εἰς αὐτὴν τίποτε τὸ ξένον. Ἐὰν ὅμως εἰπώμεν ὅτι τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα εἶναι ἀνθρώπινον, κατ' ἀνάγκην, ἐπειδὴ τὸ σῶμα τυγχάνει ξένον κατὰ τὴν οὐσίαν, ἐὰν ὁ Λόγος εἶναι ἐν αὐτῷ, ἡ Τριάς γίνεται ἀντὶ Τριάδος τετράς, λόγῳ τῆς προσθήκης εἰς αὐτὴν τοῦ σώματος τοῦ Λόγου.

9. Λέγοντες ὅμως ταῦτα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, δὲν ἀντιλαμβάνονται, ἀντιφάσκουν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς των. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη λέγουν ὅτι δὲν εἶναι ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ὁμοούσιον μὲ τὸν Λόγον, οὐχὶ ὀλιγώτερον (ἐκεῖνο ποὺ ὑποκρίνονται μήπως νομισθοῦν ὅτι πιστεύουν) θὰ δειχθῇ, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν των σημασίαν, ποὺ δίδουν εἰς αὐτό, ὅτι τοῦτο λέγοντες, λέγουν τετράδα. Διότι ὅπως, κατὰ τοὺς Πατέρας ὁ Υἱὸς ποὺ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ λέγεται Υἱὸς ὁμοούσιος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Πατέρα, ἔτσι τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ Λόγου δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Λόγος ἀλλ' ἄλλο τι συγκρινόμενον πρὸς τὸν Λόγον. Μὲ τὸ νὰ εἶναι δὲ ἄλλο, θὰ εἶναι κατ' αὐτοὺς ἡ Τριάς αὐτῶν τετράς. Διότι οὐχὶ ἡ ἀληθινή, καὶ ὄντως τελεία, καὶ ἀδιαίρετος Τριάς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ Τριάς ποὺ ἐπενοήθη παρὰ τούτων. Καὶ πῶς ἀκόμη ὀνομάζονται Χριστιανοί, ἐκεῖνοι, ποὺ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀληθῶς ὄντα Θεόν, ἐπινοοῦν ἄλλον Θεόν; Διότι πάλιν καὶ εἰς τὸ ἄλλο σόφισμα αὐτῶν, ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν πολλὴν ἀφροσύνην. Ἐὰν λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι καὶ λέγεται εἰς τὰς Γραφάς, ὅτι ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, νομίζουν ὅτι ἀντὶ Τριάδος λέγεται τετράς, ὡς δῆθεν προσθήκης ποὺ γίνεται εἰς αὐτὴν, λόγῳ τοῦ σώματος, πολὺ πλανῶνται διότι ἐξισώνουν τὸ ποῖημα μὲ τὸν ποιητὴν, καὶ φαντάζονται ὅτι ἡ θεότης λαμβάνει προσθήκην. Καὶ ἀγνοοῦν ἐντελῶς, ὅτι ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, ὄχι διὰ νὰ προσθέσῃ θεότητα, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀναστηθῇ ἡ σὰρξ· οὔτε διὰ νὰ θελτιωθῇ ὁ Λόγος, προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλὰ διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Πῶς λοιπὸν νομίζουν ὅτι τὸ σῶμα, ποὺ ἐλυτρώθη καὶ ἐζωοποιήθη διὰ τοῦ Λόγου ἀποτελεῖ προσθήκην εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ποὺ ἐζωοποίησεν αὐτό; Διότι τούναντίον μᾶλλον εἰς αὐτό τὸ

ἀνθρώπινον σῶμα ἔγινε προσθήκη μεγάλη λόγω τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μετὸν Λόγον. Διότι ἀπὸ θνητόν, ποῦ ἦτο, ἔγινεν ἀθάνατον, καὶ ἐνῶ ἦτο ψυχικόν ἔγινε πνευματικόν, καὶ ἐνῶ ἔγινεν ἀπὸ γῆν διέβη μαζί μετὸν Λόγον τὰς οὐρανίους πύλας. Ἡ Τριάς ὅμως, καίτοι ὁ Λόγος ἔλαθεν ἐκ Μαρίας σῶμα, εἶναι Τριάς, χωρὶς νὰ δέχεται προσθήκην οὔτε ἀφαίρεσιν· ἀλλ' εἶναι πάντοτε τελεία, καὶ μία θεότης γνωρίζεται ἐν τῇ Τριάδι, καὶ ἔτσι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κηρύσσεται εἰς Θεός, ὁ Πατὴρ τοῦ Λόγου.

10. "Ενεκα τούτου λοιπὸν θὰ ἀποστομωθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ ὅσοι κάποτε εἶπον ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός, καὶ ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός. Διότι ἐὰν δὲν ἦτο Θεὸς εἰς τὸ σῶμα, πῶς ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἐκ τῆς Μαρίας ὠνομάσθη Ἑμμανουήλ, «τὸ ὁποῖον μεθερμηνεύεται Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»;²⁵ Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος, ἐὰν ὁ Λόγος δὲν ἦτο ἐν τῇ σαρκί, ἔγραφε πρὸς τοὺς Ρωμαίους· «Ἐκ τῶν ὁποίων (Πατέρων) κατὰγεται ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν του, ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός, ἄξιός νὰ ὑμνῆται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»;²⁶ Ἐπομένως ἂς ὁμολογήσουν καὶ ἐκεῖνοι, ποῦ πρωτύτερα ἠρνοῦντο ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος εἶναι Θεός, ὅτι ἔσφαλαν, ἀφοῦ πρῶτον πεισθοῦν εἰς τὰς θείας Γραφάς, καὶ μάλιστα εἰς τὸν Θωμᾶν, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εἶδεν ἐπάνω εἰς αὐτὸν τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν, ἀνεβόησεν· «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου»²⁷. Διότι ἂν καὶ ὁ Υἱὸς ἦτο Θεός καὶ Κύριος τῆς δόξης, ἦτο μέσα εἰς τὸ σῶμα, ποῦ προσηλῶνετο ἀδόξως μετὰ τὰ καρφιά καὶ ἀτιμάζετο ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. Τὸ σῶμα ὅμως ἔπασχε μὲν ὅταν ἐτρυπάτο εἰς τὸ ξύλον καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τὴν πλευράν του αἷμα καὶ ὕδωρ, λόγω δὲ τοῦ ὅτι ἦτο ναὸς τοῦ Λόγου, ἦτο πληρὲς ἀπὸ τὴν θεότητα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ὁ μὲν ἡλῖος, ὅταν ἔβλεπε τὸν δημιουργόν του ἀνεχόμενον νὰ ὑβρίζεται τὸ σῶμά του, ἀπέσυρε τὰς ἀκτῖνάς του καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν, αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα, ἐπειδὴ εἶχε φύσιν θνητὴν, παρὰ τὴν

25. Ματθ. 1, 23.

26. Ρωμ. 9, 5.

27. Ἰω. 20, 28.

θητότητα τῆς φύσεώς του, ἀνεστήθη, λόγῳ τοῦ Λόγου ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς αὐτό. Καὶ ἔπαυσε μὲν νὰ ὑπόκειται πλέον εἰς τὴν κατὰ φύσιν φθοράν, ἀφοῦ δὲ ἐνεδύθη τὸν ὑπεράνθρωπον Λόγον ἐγένεν ἀφθαρτον.

11. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν φαντασίαν μερικῶν ποὺ λέγουν, ὅτι καθὼς ἀκριβῶς ὁ Λόγος κατῆλθεν ἐπάνω εἰς καθένα ἀπὸ τοὺς προφήτας, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς τῆς Μαρίας ἦλθεν ἐπάνω εἰς ὠρισμένον τινὰ ἄνθρωπον, ἢ συζήτησις εἶναι περιττή, διότι ἡ μανία αὐτῶν ἔχει ἀφ' ἑαυτῆς φανεράν τὴν καταδίκην της. Διότι ἐὰν οὗτος ἦλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διατί ἦλθεν ἐκ Παρθένου καὶ ὄχι καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; διότι ἔτσι ἐγεννήθη καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς ἁγίους. "Ἡ, ἐὰν ἔτσι ἦλθεν ὁ Λόγος, διατί δὲν λέγεται διὰ τοῦ καθενὸς τὸν θάνατον ὅτι ἐγένεν ὑπὲρ ἡμῶν παρὰ μόνον διὰ τὸν θάνατον ἐκείνου; Διατί δὲ ἐὰν ὁ Λόγος ἦλθεν ἐπάνω εἰς κάθε προφήτην, λέγεται μόνον διὰ τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα, ὅτι μόνον ἀπαξ ἅμα ὡς συνεπληρώθησαν οἱ ὠρισμένοι χρόνοι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον; "Ἡ, ἐφ' ὅσον οὗτος ἦλθεν, καθὼς ἦλθεν εἰς τοὺς παλαιότερους ἁγίους, διατί πάντες οἱ ἄλλοι, ἀφοῦ ἀπέθανον, δὲν ἀνεστήθησαν ἀκόμη, μόνος δὲ ὁ ἐκ Μαρίας ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας; "Ἡ, ἀφοῦ ὁ Λόγος ἦλθεν ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, διατί μόνος ὁ ἐκ Μαρίας λέγεται Ἐμμανουήλ, ὡσὰν νὰ ἦτο σῶμα πεπληρωμένον θεότητος ἐκεῖνο, ποὺ ἐγεννήθη ἐξ αὐτῆς; Διότι Ἐμμανουήλ σημαίνει «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». "Ἡ, ἐὰν θέβαια οὗτος ἦλθεν καθ' ὅμοιον τρόπον, διατί ἐνῶ ὁ κάθε ἅγιος, ἐπὶ τὸν ὁποῖον ἦλθεν, τρώγει, καὶ πίνει, καὶ κοπιᾷ, καὶ ἀποθνήσκει, δὲν λέγεται ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ τρώγει, καὶ πίνει, καὶ κουράζεται καὶ ἀποθνήσκει, ἀλλὰ μόνον διὰ τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα; Διότι ἐκεῖνα, ποὺ ἔπασχε τὸ σῶμα ταῦτο, ταῦτα ἔχει λεχθῇ ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ πάσχει αὐτά. Καὶ ἐνῶ δι' ὅλους τοὺς ἄλλους λέγεται μόνον ὅτι ἐτέχθησαν καὶ ἐγεννήθησαν, μόνον διὰ τὸν Υἱὸν τῆς Μαρίας ἔχει λεχθῇ «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»²⁸.

12. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται, ὅτι πρὸς ἅπαντας

²⁸. Ἰω. 1, 14.

μὲν τοὺς ἄλλους ἦλθεν ὁ Λόγος, διὰ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτοὺς τὸ χάρισμα τῆς προφητείας. Ἀπὸ δὲ τὴν Μαρίαν ὁ ἴδιος ὁ Λόγος, ἀφοῦ ἔλαβε σάρκα, ἐγεννήθη ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος κατὰ μὲν τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν εἶναι Λόγος τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τὴν σάρκα, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας ἐγινεν ἄνθρωπος, καθὼς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐφάνέρωσεν καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, λέγων· «Οὗτος εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα»²⁹. Τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἠρνήθησαν, ἡμεῖς δέ, ἀφοῦ ἐλάβομεν ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, προσκυνούμεν, χωρὶς νὰ διαιροῦμεν τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Λόγον, ἀλλὰ γνωρίζοντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Λόγος καὶ ὁ Υἱός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγιναν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπορήσαμεν, πῶς, ἀλήθεια, ἐνᾧ τὰ πράγματα εἶναι ἔτσι φανερά, ἐγινε μεταξύ σας φιλονεικία. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν Κύριον συνέβη, ὥστε ὁσον πολὺ ἐλυπήθημεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων, τόσον πολὺ ἐχάρημεν ἀπὸ τὸ τέλος αὐτῶν. Διότι οἱ κομισταὶ αὐτῶν ἀνεχώρησαν ἀφοῦ συνεφώνησαν καὶ εἰρήνευσαν κατόπιν τῆς ὁμολογίας τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Τοῦτο λοιπὸν ἔπεισε καὶ ἐμέ, ἀφοῦ ἐσκέφθην πολὺ προηγουμένως, νὰ γράψω τὰ ὀλίγα ταῦτα, ἐπειδὴ ἐλογάριασα, μήπως ταῦτα, λόγῳ τῆς σιωπῆς, ἀντὶ χαρᾶς γίνουν πρόξενα λύπης εἰς ἐκείνους πού μὲ τὴν συμφωνίαν των παρέσχον εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ χαρῶμεν. Παρακαλῶ λοιπὸν πρῶτον τὴν εὐλάβειάν σου καὶ δεῦτερον τοὺς ἀκούοντας, νὰ δεχθῆτε ταῦτα μὲ συνείδησιν ἀγαθὴν. Καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ὕστεροῦν εἰς εὐσέθειαν εἰς κάτι, νὰ διορθώσετε τοῦτο καὶ νὰ κάμετε γνωστὸν καὶ εἰς ἐμέ. Ἐὰν δέ, λόγῳ τοῦ ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν ἀπὸ ἀπειρον χειριστὴν τοῦ λόγου, ὑπολείπονται εἰς ἀξίαν καὶ ἀκρίθειαν, καὶ τελειότητα, παρακαλῶ πάντας νὰ συγχωρήσῃτε τὴν ἡμετέραν περὶ τὸ λέγειν ἀσθένειαν. Ἀσπασον πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς. Ἀσπάζονται σε πάντες οἱ μεθ' ἡμῶν. Εἴθε νὰ ὑγιαίνῃς ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητέ καὶ πραγματικὰ περιπόθητε.

29. Ματθ. 3, 17.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγοι δύο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ δύο λόγων ἐξ ὧν ὁ μὲν ἐπιγράφεται «Περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' Ἀπολλιναρίου λόγος πρῶτος», ὁ δὲ «Περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ καὶ κατ' Ἀπολλιναρίου λόγος δευτέρος». Παλαιοτάτη ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις παραδίδει ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ ὡς τοιοῦτον συναξεθίδετο μετ' ἄλλων ἔργων αὐτοῦ. Ὅμως, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ γνησιότης αὐτοῦ ἠμφεσθητήθη ὑπὸ τινων ἐρευνητῶν, υποστηρίζοντων, ἐπὶ τῇ θάσει ἐσωτερικῶν κυρίως λόγων, ὅτι τοῦτο εἶναι γόθον. Τούναντίον πολλοὶ ἄλλοι ἀποδίδουν αὐτὸ εἰς τὸν Ἀθανάσιον.

Οἱ κυριώτεροι λόγοι, τοὺς ὁποίους οἱ ἀρνούμενοι τὴν γνησιότητα τοῦ ἔργου προβάλλουν ἐναντίον αὐτῆς εἶναι: α) Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου ὑπόστασις μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσώπου, ἐνῷ, λέγουν, ὁ Ἀθανάσιος χρησιμοποιοῖ τὸν ὅρον τοῦτον μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας μόνον. β) Ἡ διδασκαλία τοῦ συγγραφέως τῶν περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Χριστῷ, ἐνῷ ὁ Ἀθανάσιος, κατ' αὐτοῦς, δὲν ἔχει διατυπώσει ἐπὶ τοῦ θέματος σαφεῆ διδασκαλίαν. γ) Ἡ διαφορὰ τοῦ ὅπου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἔργου πρὸς τὸ ὅπου καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου. Καὶ δ) ἀμφότεροι οἱ λόγοι ἀναιροῦν διδασκαλίαν τοῦ Ἀπολλιναρίου, τῆς ὁποίας οὗτος, ὡς λέγουν, προέβαλεν εἰς τὸ μέσον μετὰ τὸν θάνατον (373) τοῦ Ἀθανασίου.

α) Καὶ πόσον μὲν ἀδέδαικα ἐνδέχεται νὰ εἶναι τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου δῆθεν χρῆσιν τοῦ ὅρου ὑπόστασις μετὰ τὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας μόνον λαμβάνομεν γινώσκιν, ἀφ' ἐνὸς μὲν, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶχεν ἀμφισβητηθῇ ἡ γνησιότης τῶν ἔργων τοῦ Ἀθανασίου «Περὶ παρθενίας» καὶ «Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ κατ' Ἀρειανῶν», τὰ ὁποῖα ἡ νεωτέρα ἐρευνα ἀπέδειξεν ἀναμφισβητήτως ὅτι εἶναι γνήσια ἔργα τοῦ Ἀθανασίου, ἀφ' ἐτέ-

ρου δέ, ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Ἀθανάσιος χρησιμοποιοῖ τὸν ὄρον ὑπόστασις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προσώπου ἁλίαν ἐνωρίς, ἤδη ἀπὸ τοῦ 335, εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Εἰς τὸ πάντα μοι παρεδόθη...» λέγων «Τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν Ἁγίος, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα, τὰς τ ρ ε ῖ ς ὑ π ο σ τ ᾱ σ ε ι ς τελείως δεικνύοντα ἐστίν» (ΒΕΠ, τόμ. 33, σελ. 246, στ. 36 - 38) καὶ ἀλλαχοῦ.

β) Ἐντελῶς ἀστήρικτον ἐπίσης εἶναι καὶ τὸ ἐπιχείρημα, τὸ ὅποιον στηρίζεται εἰς τὴν διαφορὰν δῆθεν τῆς διδασκαλίας τοῦ συγγραφέως περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ Χριστῷ πρὸς τὴν εἰς τὸ θέμα τοῦτο διδασκαλίαν τοῦ Ἀθανασίου, «διὰ τὸν ὅποιον», ὡς λέγουν οἱ πολέμιοι τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου, «ἀνθρωπότης ἐν τῷ Χριστῷ οὐδὲν τι περισσότερο εἶναι παρὰ σειρὰ ἰδιοτήτων καὶ ἰδιωμάτων, ἀφηρημένη τις φύσις φερομένη ὑπὸ προσώπου, τὸ ὅποιον οὐδέποτε εἶναι πράγματι ἀνθρώπινον» (βλ. Shapland, C. R., *The Retters of St. Athanasius Concerning the Holy Spirit*, σελ. 168 σημ. 5). «Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἐφ' ἧς οἱ ἀνωτέρω στηρίζουν τὰ συμπεράσματά των κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένη, μάλιστα εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ εἰπωμεν. Ὁ Ἀθανάσιος εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ἐμφανίζεται πρεσβεύων τοιαύτην δοκητικὴν περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ὡς ὀρθῶς παρατηροῦν καὶ ξένοι ἐρευνηταὶ (βλ.π. Shapland, C. R. *ἔνθ' ἀν. καὶ τόμ. 4ον*, σελ. 106, σημ. 171, τῆς παρούσης σειρᾶς).

γ) Ἐπίσης καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργου πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου, ἀπλῆ καθ' ἑαυτὴν ἔνδειξις οὖσα, δὲν ἀποτελεῖ ἀλάθητον κριτήριον ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύναντο νὰ στηριχθοῦν συμπεράσματα ἀρνητικὰ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ. Διότι τόσον τὸ ὕφος, ὅσον καὶ ἡ γλῶσσα συγγραφίως τινὸς ἐξεליσσονται, πολλάκις δὲ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν πραγματευομένων θεμάτων ἀπαιτεῖ καὶ ὕφος διάφορον καὶ γλῶσσαν ἀνάλογον πρὸς τὴν διαφορότητα τῶν συζητουμένων θεμάτων. Ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 371 ἢ 372, ἤτοι 50 ἔλα ἔτη ἀφ' οὗτοῦ ὃ Ἀθανάσιος ἤρξατο γράφων, τοῦτ' ἐστὶ μετὰ πάροδον ἀρχοῦντος μακροῦ χρόνου, καθ' ὃν τόσον τὸ ὕφος, ὅσον καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, ἠδύναντο ἀναμφιδόλως νὰ ὑποστοῦν αἰσθητὴν ἀλλαγὴν, τὸ ἀπὸ τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης ἐπιχείρημα κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου ἀπόλλυσιν ἐντελῶς τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ.

Ἐκτὸς ἑμὲς τούτου, παρὰ τὰς διαφορὰς ταύτας, αἱ ὁμοιότητες τοῦ ὕφους καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἔργου πρὸς τὸ ὕφος καὶ τὴν γλῶσσαν ἀποδεδειγμένως ἀθανασιανῶν ἔργων εἶναι μεγαλύτεραι ἀπὸ

τὰς διαφοράς, ἐξικινούμεναι οὐχί σπανίως μέχρι καὶ ὁλοκληρῶν προτάσεων ὡς ἀποδεικνύουν τὰ κατωτέρω παραδείγματα:

Ἐκ τῆς πρὸς Ἐπι-
κτητὸν ἐπιστολῆς.

- 1) Οὐκίτι Τριάδα, ἀλλὰ τε-
τράδα ἐν τῇ Θεότητι προ-
ναι.
- 2) Τί ἐτι μέμφεσθε τοῖς Ἀ-
ρειανοῖς λέγουσι τὸν Ὑῖον
κτίσιμα;
- 3) Κατ' αὐτοὺς ἔσται ἡ αὐ-
τῶν Τριάς τετράς.
- 4) Αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ
μὴ πάσχων.
- 5) Ὁλοῦ τοῦ ἀνθρώπου ψυ-
χῆς καὶ σώματος.
- 6) Ὁμοούσιον σῶμα τοῦ Λό-
γου.

καὶ πλεῖστοι ἄλλαι ἐκφρά-
σεις (α).

Ἐκ τοῦ κατ' Ἀπολ-
λιναρίου Α' Λόγου.

Τί ἐτι μέμφεσθε ἡμῶς ὡς
τετράδα ἀντὶ Τριάδος λέγον-
τας;

Τί τοίνυν μέμφεσθε Ἀρεια-
νοῖς τοιαύτην περὶ Λόγου προ-
βαλλομένοις τὴν ἔννοιαν;

Ἔσται δὲ καθ' ὁμᾶς τετράς
ἀντὶ Τριάδος.

Αὐτὸς ἐστὶν ὁ Παθὼν καὶ μὴ
παθὼν.

Ὁλοῦ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς
λογικῆς καὶ σώματος.

Ὁμοούσιος γέγονε τοῦ Λό-
γου ἡ σὰρξ.

δ) Ἀλλὰ καὶ τὸ τέταρτον καὶ σοβαρώτερον ἐπιχείρημα κατὰ
τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου, εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, δὲν εἶναι
περισσότερον πειστικὸν ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Διότι ἂν καὶ εἰς ἀμ-
φοτέρους τοὺς λόγους τούτους πολεμοῦνται διδασκαλίαι τοῦ Ἀ-
πολλιναρίου ἀναπτυχθεῖσαι εἰς ἀμφοτέρως τὰς φάσεις τῆς αἰρέσε-
ως αὐτοῦ, οὐδαμῶθεν βεβαιούμεθα ὅτι αὕτη ἔλαβε τὴν τελικὴν τῆς
μορφῆς μετὰ καὶ οὐχί πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀθανασίου.

Ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν πρώτην φάσιν τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ ὁ
Ἀπολλινάριος ἐδίδασκε «μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκω-
μένην», ὅτι δηλαδὴ ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ἀνέλαβε μόνον ἀνθρω-

(α) Διὰ περισσότερα παραδείγματα βλ. Π. Δημητροπούλου, Τὸ πρό-
βλημα τῆς γνησιότητος τοῦ «Περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, κατ' Ἀπολλιναρίου λόγοι δύο» τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, ἐν «Θεολο-
γία» τ. ΚΑ', 1953.

πίνην σάρκα ἄνευ ψυχῆς. Τὸ νέον στοιχείον, τὸ ὁποῖον προστίθεται εἰς τὴν δευτέραν φάσιν αὐτῆς εἶναι ἡ ἀποδοχή τῆς τριχοτομίας τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας (σῶμα - ψυχὴ - νοῦς), συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι μετὰ τῆς θείας φύσεως τοῦ Λόγου ἠνώθη ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ (σῶμα καὶ ψυχὴ ἄνευ τοῦ νοῦ, τοῦ ὁποῖου τὴν θέσιν κατέλαθεν ὁ Λόγος, ὡς νοῦς ἐπουράνιος. "Ὁ ὅμως ἡ δευτέρα αὕτη φάσις τῆς ἀπολλιναριστικῆς αἱρέσεως ἔκαμε τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀθανασίου (373) καὶ οὐχὶ πρὸ αὐτοῦ εἶναι ὑπόθεσις μὴ δυναμένη νὰ ἀποδειχθῇ. "Ὅπως τοῦναντίον, ἐξ ἄλλων πηγῶν πληροφορούμεθα ὅτι τὴν τριχοτομίαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶχεν ἤδη πολὺ πρότερον προαγάγει εἰς τὸ μέσον ὁ Ἀπολλινάριος. Καὶ δὴ ἐκ μὲν τῶν πρακτικῶν τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Συνόδου τοῦ 362 μηχανόνομεν ὅτι αὕτη ἀνεθεμάτισε «τὸν ἄνουν Ἀπολλινάριον καὶ τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἔ μ ψ υ χ ο ν, ν ο ε ρ ἄ ν καὶ λ ο γ ι κ ή ν, κατὰ τοὺς παλαιοὺς Πατέρας ἀνεκήρυξεν» (Mansi, τόμ. III, σελ. 357B). Ἐκ δὲ ἄλλων ἔργων τοῦ Ἀθανασίου, ἐν οἷς οὗτος συνεπτυγμένως μνημονεύει καὶ ἀναιρεῖ καὶ στοιχεῖα τῆς δευτέρας φάσεως τῆς αἱρέσεως καὶ δὴ καὶ τὴν τριχοτομίαν, λέγων ρητῶς: «τέλειον σῶμα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου (ἀνέλαθεν ὁ Λόγος), λέγω δὲ ἔ μ ψ υ χ ο ν καὶ ἔ ν ν ο υ γ' καὶ οὐ καθάπερ ὁ αἱρετικὸς Ἀπολλινάριος ἔλεγεν, ὅτι σῶμα μόνον ἀνελάβετο» (Περὶ τῶν Ἀζύμων, BEΠ τόμ. 33, σελ. 217, στ. 18 - 20).

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσωτερικῶν λόγων, ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ ἔργου συνηγοροῦν καὶ ἐξωτερικαὶ μαρτυρίαι καὶ δὴ καὶ σπουδαϊόταται. Οὕτως ἐκ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων οἱ Πρόκλος Κωνσταντινουπόλεως, Ἰωάννης Μαξέντιος, Λεόντιος ὁ Βυζάντιος (ὁ Ἐρημίτης), Ἰουστινιανός, καὶ Ἰωάννης Δαμασκηνός ἀποδίδουν τὸ ἔργον εἰς τὸν Ἀθανάσιον, οὐδεὶς δὲ ἀμφισβητεῖ τὴν γνησιότητα αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τῶν Συνόδων ἡ Ἐκτη Οἰκουμένη τοῦ 680 παραθέτει εἰς τὰ πρακτικὰ αὐτῆς πλήρη τὰ κεφάλαια 2, 6, 9 καὶ 10 τοῦ Δευτέρου λόγου. (Πρακτικὰ 8ης Πράξεως). Εἰς τὴν αὐτὴν πράξιν παραθέτει χωρίον ἐκ τοῦ πρώτου λόγου καὶ ἕτερον χωρίον ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς 10ης πράξεως αὐτῆς (βλ.π. Mansi, Τόμ. 11, σελ. 360, 361, 364, 368, 421A, Τόμ. 10, σελ. 1101E).

Σὺν πᾶσι τούτοις δεόν νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἀναφανείσα περίπου ἀπὸ τοῦ 350 - 360 ἔτους, ἀπετέλεσε τὸ κύριον θέμα τῶν Χριστολογικῶν συζητήσεων κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τοῦ θανάτου (373) τοῦ Ἀθανασίου δεκαετίαν. Δοθέντος δὲ ὅτι αὕτη ἀπετέλει ἀνατροπὴν τῆς περὶ Λόγου — Χριστοῦ διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὃν λόγον ἀκριβῶς καὶ ἡ αἵρεσις

τοῦ Ἀρείου ἀπετέλει ἀνατροπὴν τῆς περὶ Θεοῦ - Λόγου πίστεως τῆς Νικαίας, πρὸς στερέωσιν τῆς ὁποίας ἡγωνίσθη ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ Ἀθανάσιος, ἡ ἐκδοχὴ ὅτι οὗτος οὐδὲν ἔγραψε πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκ τοῦ κινδύνου τῆς ἀπολλιναριστικῆς αἵρέσεως εἰδικὸν ἔργον, ἀρκεσθεῖς μόνον εἰς τὸ «γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα», ὡς ὁ ἴδιος λέγει πρὸς τὸν Ἐπίκτητον (ΒΕΠ, Τόμ. 33, σελ. 156, στ. 38), εἶναι παντελῶς ἀδιανόητος. Εἶναι δὲ ἡ ἐκδοχὴ αὕτη καὶ ἀπαράδεκτος, διότι αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἀποτελεῖ βαρυτάτην μομφὴν εἰς θάρος αὐτοῦ διὰ παράλειψιν σπουδαίου καὶ οὐσιώδους καθήκοντος πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς ὀρθῆς πίστεως, τοιαύτης δὲ παραλείψεως οὐδεὶς δικαιούται νὰ θεωρήσῃ ὑπεύθυνον τὸν μέγαν καὶ ἀκαταπόνητον ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιστὴν Ἀθανάσιον.

Ἐν κεφαλalaίῳ εἰπεῖν, τοιαύτην ἔχοντες πρὸ ἡμῶν πληθὺν μαρτυριῶν, ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν καὶ δὴ μαρτυριῶν καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἰσχυρῶς συνηγορουσῶν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ σπουδαιωτάτου τούτου ἔργου, δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν ἀδιστακτικῶς μὲ τοὺς ἀποδεχομένους ὅτι τοῦτο εἶναι ἀναμφισβητήτως γνήσιον τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἔργον, διὸ καὶ εἰσηγγήθημεν ὅπως τοῦτο περιληφθῇ εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν τῆς σειρᾶς τῶν γνησίων ἔργων αὐτοῦ τῆς παρουσίας ἐκδόσεως.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

α. Περὶ σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγος πρῶτος.

1. Ὁ μὲν τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον, ἀγαπητέ, ὁ εὐσεβὴς ἡμπορεῖ χωρὶς κόπον νὰ ἐκφράζη σιωπηρῶς τὸν σεβασμὸν τοῦ πρὸς πᾶν τὸ ἄξιον σεβασμοῦ, καὶ νὰ ἀνυμνῇ μὲ ὕμνους εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην Θεόν, σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τῆς Γραφῆς, ποὺ λέγει· Θὰ καθίσῃ χωριστὰ μόνος τοῦ καὶ θὰ σιωπήσῃ¹, καὶ θὰ ἡσυχάσῃ, καὶ θὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἐκεῖνα, ποὺ ἀφοροῦν τὸν ἴδιον· Τὸ δέ, χωριστὰ μόνος τοῦ, καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦν τὸν ἴδιον, σημαίνουν νὰ ὑποβάλῃ εἰς κριτικὴν τὴν προσωπικὴν συμπεριφορὰν τοῦ καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ζῇ σύμφωνα μὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως, διότι ἐγνώριζες καλῶς ὅτι εἰς ἐκείνους ποὺ λέγουν τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια, φαίνεται τοῦτο ὑπερβολικὰ κοπιαστικόν, ἡρώτησες νὰ μάθῃς περὶ τῆς πίστεως, ποὺ ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς καὶ ποῖα εἶναι ἡ κατηγορία ἐκείνων, ποὺ νομίζουν ὅτι πιστεύουν ὀρθῶς, οἱ ὁποῖοι δὲν φοβοῦνται νὰ ἐκστομίζουν μὲ ὑπερβολικὴν ἀπερισκεψίαν τὰς πλάνας τῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους οἱ ἀστήρικτοι εἰς τὴν πίστιν παρεσύρθησαν εἰς τὴν πλάνην καὶ δὲν γνωρίζουν ὅτι πλανῶνται. Διότι ἐὰν ἦσαν στηριγμένοι καλῶς εἰς τὴν πίστιν, δὲν θὰ εἶχον παραπεισθῇ μὲ τέτοιους λόγους. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διάνοιά τῶν ἔπαυσε νὰ ἐπιτελῇ τὸ ἔργον της, διὰ τοῦτο ἐγίναν εὐκόλα θύματα τοιούτων πεπλανημένων παραδόσεων, ἀπὸ τὰς ὁποίας θλαστάνει παράλογος ἔπαρσις καὶ πλῆθος ἄλλων κακιῶν. Τυφλωμένοι δὲ ἀπὸ τὸ μῖσος, οὐδεμίαν προσοχὴν δίδουν εἰς τὰ μηνύματα τῶν προφητῶν, καὶ εἰς τὰ διδάγματα τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰς τὰ παραγγέλματα τῶν Πατέρων, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀδιαμφισβητήτους λόγους τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Τούτους εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐλέγξωμεν κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς ἡμᾶς, ὥστε ἢ νὰ βοηθήσωμεν μερικοὺς νὰ ἀ-

1. Θρῆνοι Ἱερ. 3, 28.

νανήψουν καὶ ἀντιληφθοῦν τὴν πλάνην των, ἢ νὰ μὴ ἡμποροῦν νὰ ἐξαπατοῦν ἄλλους, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχωνται νὰ διδάξουν αὐτοὺς τὴν καθαρὰν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ἂν καὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἐννοοῦν μήτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν μήτε ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα δίδουν κατηγορηματικὰς διαθεδαίωσεις².

2. Διότι οἱ μὲν Πατέρες εἶπον, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειος ἐκ τελείου. "Ὅτι ἔπειτα κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, ἐσαρκώθη, ἔγινεν ἄνθρωπος, καὶ ἔτσι ἔπειτα ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη. Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποθέτῃ κανεὶς, ὅταν ἀκούῃ ὅτι ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη ὅτι ἡλλοιώθη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐδογματίσαν τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Υἱοῦ μὲ σοφὴν κρίσιν. Αὐτοὶ δὲ ἢ φαντάζονται ὅτι ὁ Λόγος ἡλλοιώθη, ἢ νομίζουν ὅτι τὸ πάθος, ποὺ ἔπαθεν ὁ Υἱὸς κατ' οἰκονομίαν, δὲν ἔγινε πραγματικὰ ἀλλὰ φαινομενικὰ. Καὶ ἄλλοτε μὲν λέγουν ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἄκτιστος καὶ ἐπουράνιος, ἄλλοτε δὲ ὅτι εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὴν θεότητα. "Ἐπειτα, λέγουν, ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν τὴν θέσιν τοῦ ἔσωθεν εἰς ἡμᾶς ἀνθρώπου κατέλαβε νοὺς ἐπουράνιος, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποίησε τὸ ὀργανικὸν σχῆμα τοῦ ἐξωθεν ἀνθρώπου ὡς δοχεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ θείου νοῦ. Διότι δὲν ἦτο δυνατόν εἰς αὐτὸν νὰ γίνῃ τέλειος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ὅπου ὑπάρχει τέλειος ἄνθρωπος ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ ἁμαρτία· καὶ ὅτι δύο τέλεια δὲν ἡμποροῦν νὰ γίνουν ἐν. Ἐπειδὴ θὰ συνέβαινε καὶ ἐν τῷ Χριστῷ ἡ μάχη τῆς ἁμαρτίας καθὼς καὶ εἰς ἡμᾶς, καὶ θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ γίνῃ καὶ εἰς αὐτὸν καθὼς καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ καθαρισμὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶχε ἀναλάβει εἰς ἑαυτὸν καὶ ἐφανερώνη τὸ φρόνημα καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς ὑπάρχουσαν ροπὴν τῆς σαρκός, ὅταν ἔγινεν ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἔλαβε, λέγουν, μόνον τὸ σῶμα χωρὶς τὸν νοῦν, διὰ νὰ εἶναι εἰς αὐτὸ ὁ ἴδιος νοῦς καὶ διὰ νὰ εἶναι ἐντελὼς ἀμέτοχος ἁμαρτίας κατὰ τὴν θεϊκὴν φύσιν καὶ τὴν ἄνευ νοῦ ἀνθρωπίνην σάρκα. Διότι οὔτε θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἁμαρτήσῃ ἡ σὰρξ ἐκείνου ποὺ φέρει αὐτήν, δηλαδὴ ἡ σὰρξ τοῦ ἔχοντος τὸ

2. Α' Τιμ. 1, 7.

φρόνημα, ἐὰν δὲν ἐνθυμηθῇ πρωτότερα τὴν πράξιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ δὲν ἐνεργήσῃ διὰ τοῦ σώματος τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἁμαρτίας. "Ὅθεν ὁ Χριστὸς ἔδειξεν ὅτι ἀνέλαθε νέαν σάρκα καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἰδικῆς μας σαρκός. Δι' ἐκεῖνον δὲ πού πρεσβεύει ὅτι ἡ ἀνακαίνισις εἰς ἡμᾶς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς μιμήσεως καὶ τῆς ὁμοιώσεως, καὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὁ καθεὶς ἀποδεικνύει τοῦτο εἰς τὸν προσωπικόν του βίον. Καὶ ἔτσι ὁ Χριστὸς νοεῖται χωρὶς ἁμαρτίαν.

3. Αὐταὶ εἶναι αἱ σοφιστεῖαι τῶν, καὶ τὰ διεστραμμένα νοήματά των. Καὶ δὲν εἶναι μόνον εἰς ὁ λόγος αὐτῶν, διότι αἱ διαστροφαὶ τῆς ἀπιστίας εἶναι πολλαί, πού ἔχουν ἐπινοηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς. "Ὡς προτάξωμεν λοιπὸν εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησιν τῆς εὐμενοῦς προνοίας τοῦ Θεοῦ (διότι, λέγει, ὁ Θεὸς ὠρκίσθη καὶ δὲν θὰ μεταμεληθῇ³), καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀληθεστάτης θείας οἰκονομίας, καὶ τὴν χάριν τῆς πληρεστάτης εὐεργεσίας. Ἀφοῦ δὲ συνεζητήσαμεν διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἐρωτήσεων καὶ ἀντερωτήσεων τὰ νοήματα τούτων, ἐὰν ταῦτα συμφωνοῦν μὲ τὰς προφητικὰς ἐπαγγελίας· ἐὰν συμβιβάζωνται μὲ τὰ διδάγματα τῶν ἀποστόλων· ἐὰν συμβαδίζουν μὲ τὰ παραγγέλματα τῶν Πατέρων· ἐὰν δὲν εἶναι ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἀποδεδειγμένους λόγους τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, οὕτως ὥστε ἀπὸ τὰ προφητικὰ παραγγέλματα καὶ τὰ διδάγματα τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ θαυμαστά πράγματα, πού ἐπετέλεσεν ὁ Κύριος, γίνῃ ἡ ἀπόδειξις καὶ ἡ ὁμολογία τῆς ἀληθείας καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς πλάνης. Εἶπατε λοιπὸν οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινούργιου, κατὰ τὴν γνώμην σας, Εὐαγγελίου, πού δὲν εἶναι ἄλλο, ἀπὸ ποῖον ἐκηρύχθη εἰς σᾶς νὰ λέγετε ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου εἶναι ἄκτιστος μὲ ἀποτελεσματὶς ἢ νὰ φαντάζεσθε τὴν μετάπτωσιν τῆς θεότητος τοῦ Λόγου εἰς σάρκα, ἢ νὰ νομίζετε τὸ θεῖον σχέδιον περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ὡς κατὰ φαντασίαν γενόμενον. Διότι ἄκτιστος μὲν λέγεται μόνῃ ἡ ἁγία Τριάς τῆς θεότητος, ἡ ὁποία εἶναι ἄναρχος καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, ὁ δὲ Χριστὸς προσέλαθε τὴν

3. Ψαλμ. 109, 4.

σάρκα ἐξ ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, καθὼς ἔχει γραφῇ⁴, καὶ ἕνεκα τούτου εἶναι καὶ παθητὸς καὶ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν ἐξ ἀναστάσεως αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν προαναγγελίαν τοῦ νόμου, πῶς λέγετε τὸ ἄκτιστον παθητόν; ἢ πῶς ὀνομάζετε τὸ παθητὸν ἄκτιστον; Διότι ἀληθῶς ὅταν καὶ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ Λόγου θεωρεῖτε παθητήν, εἰς τὴν θεότητα θλασφημεῖτε. Καὶ ὅταν λέγετε ὅτι ἡ παθητὴ σὰρξ, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὁσῶ καὶ αἷμα καὶ ψυχὴν, καὶ ἔχει προσαρμοσθῇ πρὸς τὸ ὅλον σῶμα ἡμῶν, μὲ τὸ νὰ ἔγινε ψηλαφητὴ καὶ ὁρατὴ, εἶναι ἄκτιστος, περιπίπτετε εἰς δύο σφάλματα· ἥτοι ἢ ἐκλαμβάνετε ὅτι τὸ φαινόμενον καὶ τὸ ἐκούσιον τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ ἔγινε κατὰ φαντασίαν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀσέθειαν τῶν Μανιχαίων, ἢ ὑποθέτετε ὅτι εἶναι παθητὴ ἡ οὐσία τῆς ἄκτίστου θεότητος. Καὶ διατὶ λοιπὸν κατηγορεῖτε ἐκείνους, ποῦ φαντάζονται ὅτι ὁ Θεὸς φέρει ἀνθρωπίνην μορφήν, ὁμοίαν πρὸς τὴν κατὰ σάρκα ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἀλλὰ λέγετε ὅτι ἡ σὰρξ ἔγινεν ἄκτιστος συνεπεία τῆς ἐνώσεως αὐτῆς πρὸς τὸν ἄκτιστον. Ἀπὸ αὐτὸ δὲ θὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἡ πλάνη σας νὰ ἐλέγχῃ ἡ ἰδίᾳ τὸν ἑαυτὸν τῆς. Διότι ἡ ἔνωσις τῆς σαρκὸς μὲ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ἔγινεν ἤδη καθ' ἣν στιγμὴν ἐγένετο ἡ σύλληψις εἰς τὴν μήτραν τῆς Θεοτόκου Μαρίας. Διότι ἐξ αὐτῆς ἀνέλαθεν αὐτὴν ὁ Λόγος ὅταν κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανούς, ἐπειδὴ δὲν προϋπῆρχεν αὕτη πρὸ τῆς καθόδου τοῦ Λόγου ἢ ὅτι μόνῃ ἡ Θεοτόκος Μαρία κατήγετο ἐκ τοῦ Ἀδάμ καὶ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἐλκούσης τὸ γένος⁵, μαζὶ μὲ τὸν Ἰωσήφ, ποῦ ἦτο μνηστήρ αὐτῆς καὶ ἦσαν οἱ δύο τῶν εἰς σάρκα μίαν⁶, καθὼς ἔχει γραφῇ, ὅχι λόγῳ τῆς πρὸς ἀλλήλους σαρκικῆς συναφείας, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ὑπάρξεως ἀμφοτέρων ἐκ τοῦ ἐνός· διότι εἶναι μεμαρτυρημένον ὅτι διέμειναν σαρκικῶς ἀγνοί. Γεννᾶται λοιπὸν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας⁷ καὶ καλεῖ τὸν Ἰωσήφ πατέρα, ποῦ ἐτύγχανε νὰ

4. Πρβλ. Δευτ. 18, 15. Πρβλ. 3, 22.

5. Πρβλ. Ματθ. 1, 1.

6. Πρβλ. Γεν. 2, 24.

7. Ματθ. 2, 1.

εἶναι μαζί με τὴν Μαρίαν ἀπόγονοι τοῦ Δαβὶδ, ἀνεκλίθη εἰς τὰ σπάργανα καὶ ἐθαστάχθη εἰς τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὸν Συμεών, καὶ ὑφίσταται περιτομὴν σύμφωνα με τὸν νόμον καὶ αὐξάνει εἰς ἡλικίαν⁸. Ἐάν λοιπὸν συνετελεῖα τῆς ἐνώσεως ἡ σὰρξ ἔγινεν ἄκτιστος, πῶς δὲν ἐφάνη αὐτοτελῶς, ἀλλὰ σύμφωνα με τὴν θέλησιν τοῦ Λόγου ἐγίνετο βαπτιζόμενος ἢ αὐξήσας τοῦ σώματος; Διότι τὸ νὰ ἀποδίδῃ κανεὶς αὐξήσας εἰς τὸ ἄκτιστον εἶναι ἀσέβεια, καθόσον τὸ φυσικῶς ἄκτιστον λέγεται ἄκτιστον, ἐπειδὴ δὲν ἐτιδέχεται οὔτε αὐξήσας οὔτε ἐλάττωσιν. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ ἐκοινωνήσε ἡ ἡνώθη με τὸ ἄκτιστον, λέγεται μὲν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἄκτιστον, αὐτὸ ὅμως δὲν λέγεται ἄκτιστον, διὰ νὰ μὴ λησμονηθῇ ἡ εὐεργεσία, ποῦ προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἔνωσιν, καὶ καταργηθῇ τὸ χρέος τῆς εὐεργεσίας καὶ περιπέσῃ εἰς ἀπελπισίαν ἢ ἀνθρωπότης, ποῦ τυγχάνει νὰ εἶναι ἀκόμη ἀσθενής, καὶ διδάσκεται, σύμφωνα με σὰς, νὰ μὴ ἔχη καμμίαν σχέσιν με τὸν Θεόν, καὶ ἐπισκοτισθῇ ἢ χάρις. Διότι ποῖος ὅταν ἀκούῃ ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου εἶναι ἄκτιστον, γνωρίζει δὲ ὅτι ὁ ἴδιος ἐποιήθη καὶ ἐκτίσθη, δὲν θὰ σκεφθῇ με τὸν νοῦν του ὅτι αἱ μὲν ἅγιοι Γραφαὶ εἶναι ψευδεῖς, ὁ ἴδιος δὲ δὲν ἔχει καμμίαν κοινωνίαν με τὸν Χριστόν; Ἐάν ὁ ἄκτιστος ἀνέλαθεν ἄκτιστον σῶμα, ἔχει καταργηθῇ λοιπὸν ἡ πρώτη πλάσις, ἐχάθη ὁ ἀρχέγονος Ἀδάμ, τοῦ ὁποῦ ἡμεῖς μέχρι σήμερον εἴμεθα ἀπόγονοι σύμφωνα με τὸν νόμον τῆς διαδοχῆς ἐκ τῆς σαρκός. Πῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔκαμεν ἡμᾶς μετόχους τοῦ ἑαυτοῦ του; Πῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: «Καὶ ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι καταγόμεθα ὅλοι ἐξ ἐνός»;⁹

5. Ἄς μὴ τολμήσῃ δὲ κανεὶς νὰ ἐννοῇ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ, ὅτι καθὼς ἀκριβῶς αὐτὸς εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ἡμεῖς, καθὼς τολμοῦν νὰ λέγουν οἱ ἀσεβέστατοι Ἀρειανοί¹⁰ ἡ ἐντελῶς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σαρκός καὶ κατὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, δηλαδὴ τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, τὴν ὁποίαν ἀνέλαθεν ὁ Θεός, ποῦ ὑπάρχει ἐν μορφῇ Θεοῦ¹⁰. Γενικῶς μὲν λοιπὸν εἰς τὰ ποιήματα, ἐκεῖνο, ποῦ λέγεται ἄκτιστον, λέγεται ἔτσι ἐκεῖ-

8. Πρβλ. Λουκ. 2, 7, 28, 40.

9. Ἐβρ. 2, 11.

10. Πρβλ. Φίλιπ. 2, 6.

νο, πού ποτέ ἕως τώρα δὲν ὑπῆρξε, ἐπειδὴ δὲν ἔγινε. "Ο-
θεν λοιπὸν προσέχετε μήπως μὲ τὸ νὰ σκέπτεσθε ὅτι τί-
ποτε ἐντελῶς δὲν ἔγινε σὰρξ εἰς τὸν Λόγον, κάμνετε τοῦ-
το μὲ εὐσχημον λέξιν καὶ ἀμέσως κατόπιν ἐννοεῖτε καὶ τὴν
ἄρνησιν, διὰ νὰ μὴ παραδεχθῆτε τίποτε πού νὰ ὑπάρχη
εἰς τὸ ἄκτιστον. Διότι ἄκτιστος ὑπαρξίς μόνῃ ἢ ὑπαρξίς
τῆς θεότητος νοεῖται ὅτι ὑπάρχει. "Ωστε καὶ τὸ νὰ λέ-
γωμεν τὴν ἄκτιστον φύσιν παθητὴν εἶναι ἀσέβεια, καὶ τὸ
νὰ ὀνομάζωμεν τὴν παθητὴν ἄκτιστον ἐπίσης. Διότι τὸ νὰ
ἐννοοῦμεν ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα φύσις τῆς ἀνθρωπότητος
δὲν ἔγινε φύσις τοῦ Λόγου δυνάμει τῆς ἐνώσεως κατὰ
τὴν σάρκωσιν, ἀλλ' ὅτι εἶναι συνάναρχος καὶ ἐξισοῦται
ὥς πρὸς τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως μὲ τὴν φύσιν τοῦ
Θεοῦ, εἶναι ἀσεβές. Διότι ὁ Κύριος ἔκαμεν ἐπίδειξιν σαρ-
κὸς καὶ αἵματος καὶ ὀστέων καὶ ψυχῆς πού ἐλυπεῖτο, καὶ
ἐταράσσετο, καὶ ἀνησυχοῦσε. Ταῦτα δὲ δὲν ἡμπορεῖ κα-
νεῖς νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι φυσικὰ ἰδιώτατα τῆς θεότητος. "Ε-
γιναν ὅμως ἰδιώματα Θεοῦ κατὰ φύσιν, ὅταν ὁ Λόγος ἡ-
δόκησε νὰ ὑπομείνῃ ἀνθρωπίνην γέννησιν, καὶ τὴν ἀνθρω-
πίνην φύσιν, πού ὁ ἴδιος ἐδημιούργησε, καὶ ἡ ὁποία πά-
ρεδόθη εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνα-
τον, νὰ ἀναλάβῃ εἰς ἑαυτὸν ἐν μορφῇ ἀνακαινουργώσε-
ως. Διότι τῆς μὲν ἁμαρτίας τὴν κατάκρισιν ἔκαμεν ἐπὶ
τῆς γῆς¹¹, τῆς δὲ κατάρας τὴν ἄρσιν ἐπάνω εἰς τὸ ξύ-
λον¹², καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς φθο-
ρᾶς εἰς τὸν τάφον, καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ θανάτου εἰς
τὸν ἄδην· μὲ τὸ νὰ ἐπέδραμεν εἰς πάντα τόπον ὡς νικη-
τῆς, διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν σωτηρίαν τοῦ ὅλου ἀνθρώ-
που, μὲ τὸ νὰ προβάλλῃ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ τὴν μορφὴν
τῆς ἰδικῆς μας εἰκόνης¹³. Ἐπειδὴ ποία ἀνάγκη ἦτο διὰ
τὸν Θεὸν νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν; καὶ τὴν
αὔξησιν τῆς ἡλικίας, καὶ τὴν ἀρίθμησιν ἐτῶν διὰ τὸν ποι-
ητὴν τῶν αἰώνων; ἢ πάλιν νὰ ὑπομείνῃ σταυρὸν ἢ νὰ κα-
τέλθῃ εἰς τὰν τάφον, ἢ εἰς τὸν ἄδην, πάθῃ πού ἔπρεπε νὰ
πάθωμεν ἡμεῖς ἕνεκα τῆς πτώσεως, ἐὰν δὲν ἐζήτει ἡμᾶς
διὰ νὰ μᾶς ζωοποιήσῃ διὰ τῆς μορφῆς τῆς ἰδικῆς μας

11. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3.

12. Πρβλ. Γαλ. 3, 13.

13. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7.

ποῦ ἀνέλαβε καὶ μὲ τὸ νὰ προσκαλῇ ἡμᾶς εἰς ὁμοίωσιν καὶ μίμησιν ἰδικήν του, τῆς εἰκόνος τοῦ τελείου ἀνθρώπου; Ἡ μίμησις πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ πρὸς τελειότητα, ἐὰν δὲν προϋπῆρχε τὸ πρότυπον τῆς κατὰ πάντα πλήρους τελειότητος; κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ποῦ λέγει Ἀφοῦ ἀποβάλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνδυθώμεν τὸν νέον, τὸν δημιουργημένον κατὰ Θεὸν διὰ νὰ πολιτεύεται μὲ ἀληθινὴν ἀγιότητα καὶ δικαιοσύνην¹⁴.

6. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν διδαχθέντες, λέγετε ἄκτιστον; Ἐὰν λοιπὸν συνεπεῖα μεταποιήσεως γίνεται ἄκτιστος, ἄρα γίνεται καὶ ἀόρατος καὶ ἀθάνατος· οὐχὶ ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὸν θάνατον, ἀλλ' ἀνεπίδεκτος θανάτου. Πῶς λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ Κύριος, ἐὰν ὁ ἄκτιστος ἀκτίστως ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς; ἢ πῶς ἔγινεν ὁρατὸς καὶ ψηλαφητός; καθὼς ἔχει γραφῇ· Ἐκεῖνον ποῦ εἶδομεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν¹⁵. Πῶς λοιπὸν λέγετε, αὐτὰ ποῦ δὲν ἔχουν γραφῇ, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ διανοησθε; Διότι θὰ δώσετε εἰς ὅλους τοὺς αἰρετικούς τὴν ἀσεβεστάτην ἐννοιαν τοῦ αἰρετικοῦ, ποῦ ἐλέγετο κάποτε Ρητόριος, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἀσέβειαν καὶ νὰ περιγράψῃς εἶναι φοβερόν. Ἡ λοιπὸν ἀρνηθῆτε τὰς θείας Γραφάς, ἢ ἐὰν ὁμολογῆτε πίστιν εἰς αὐτάς, μὴ ἐπινοῆτε ἄλλα ρήματα, ξένα πρὸς ἐκεῖνα, ποῦ εἶναι γραμμένα εἰς τὰς Γραφάς, τὰ ὁποῖα εἶναι λόγια ἀθεραπεύτου ἀπάτης. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε, ὅτι ἡμεῖς δὲν προσκυνούμεν κτίσμα. Ὡς ἀνόητοι! διατί δὲν λογικεύεσθε, νοοῦντες ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καίτοι εἶναι κτιστὸν δὲν δέχεται κτιστὴν προσκύνησιν; Διότι ἔγινε σῶμα τοῦ ἀκτίστου Λόγου· διότι ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἔγινε σῶμα, εἰς τοῦτον προσφέρετε καὶ τὴν προσκύνησιν. Ἀρα λοιπὸν καὶ ὀφείλει νὰ προσκυνῇται καὶ θεϊκῶς προσκυνεῖται. Διότι ὁ Λόγος τοῦ ὁποίου εἶναι σῶμα ἰδικόν του εἶναι Θεός· ἐπειδὴ καὶ τότε ποῦ ἐπλησιάσαν τὸν Κύριον αἱ γυναῖκες, ἡμπόδιζεν αὐτάς λέγων· Μὴ μὲ ἐγγίξῃς διότι δὲν ἀνέβηκα ἀκόμη πρὸς τὸν Πατέρα μου¹⁶, ἐννοῶν μὲ τοῦτο, ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη ἀ-

14. Πρβλ. Κολ. 3, 9—10. Ἐφ. 4, 24.

15. Α' Ἰω. 1, 1.

16. Ἰω. 20, 17.

ναθάσεως καὶ ὅτι μία θὰ ἦτο ἡ ἀνάθασις. "Ομως, ἀφοῦ ἐπλησίασαν, ἐκράτησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ προσκύνησαν αὐτόν¹⁷. Ἐκράτησαν πόδας, ἀλλὰ Θεὸν προσεκύνησαν. Πόδας, ποὺ εἶχον ψηλάφησιν ὁστῶν καὶ σαρκός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν πόδες Θεοῦ προσεκύνησαν Θεόν. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὁ Κύριος ἔλεγε ψηλαφήσατέ με καὶ μάθετε, ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὁστᾶ, καθὼς βλέπετε ἐμὲ νὰ ἔχω¹⁸, καίτοι αὐτὸς ἦτο πνεῦμα' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα¹⁹. Καὶ ὅταν ἔλεγεν ὅτι ἔχει, ἔκαμνε καὶ ἐπίδειξιν μὲ ποίαν ἔννοιαν ἔλεγεν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει σάρκα καὶ ὁστᾶ, καθὼς ἐγώ, λέγει, ὅχι ὅτι εἶμαι, ἀλλὰ βλέπετε ὅτι ἔχω, παρὰ τὸ ὅτι, ὅταν ἐδίδασκε τοῦτο, ἐννοοῦσεν ὅτι ἡ φύσις τοῦ πνεύματος εἶναι ἀνέκφραστος.

Ἡ δὲ ψηλάφησις αὕτη τοῦ σώματος σημαίνει τὴν ψηλάφησιν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ποὺ ἦτο ὁμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μας, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἡτοίμασεν ἐκ Παρθένου διὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅχι δι' ἄλλης τινὸς ἐνεργείας, ἀλλὰ διὰ φυσικῆς γεννήσεως²⁰, διὰ νὰ εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ φυσικόν καὶ διὰ νὰ εἶναι πάλιν κατὰ φύσιν ἀδιαίρετον ἀπὸ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου.

Διότι ἔτσι ἔγινε καὶ ὁ θάνατος, τοῦ μὲν σώματος φυσικῶς δεχομένου τὸν θάνατον, τοῦ δὲ Λόγου παραδίδοντος θεληματικῶς καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχοντος τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα εἰς θάνατον, διὰ νὰ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος, καὶ νὰ ἀναστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν ὡς Θεός. Καὶ ὅλη ἡ ὑπόθεσις τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου ἐρμηνεύεται ὅτι ἔγινε διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀναζήτησιν καὶ σωτηρίαν.

7. Ἐὰν δὲ ταῦτα ἔχουν ἔτσι καὶ πιστεύονται εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, πῶς σεῖς λέγετε πάλιν τὸ σῶμα εἶναι ἐξ οὐρανοῦ; καὶ διατί ὁ Χριστὸς ἔκαμε τοῦτο; Εἶπατε ὅμως, διὰ νὰ κατεθάσῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς τὸ σῶμα, καὶ νὰ κάμῃ τὸ ἀόρατον ὁρατόν, καὶ τὸ ἀνύθριστον δεκτικὸν ὕθρεων, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον θνητὸν καὶ παθητόν; Καὶ ποία προέκυψεν ὠφέ-

17. Ματθ. 28, 9.

18. Λουκ. 24, 39.

19. Ἰω. 4, 24.

20. Πρβλ. Ματθ. 1, 23.

λεια ἐξ αὐτῶν, ὧ ἀνόητοι, ἐὰν ἔγιναν ταῦτα καὶ ἐν τῷ Χριστῷ, καθὼς λέγετε, τὰ ὁποῖα ἔγιναν καὶ εἰς τὸν πρῶτο-πλάστον Ἀδὰμ; Ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν εἶχεν ἐπανορθώσει τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδὰμ εἰς ὑπερθαυμαστὸν ἀνάστημα μὲ τὸ νὰ φανερωθῇ μὲ σῶμα ποῦ ὁμοίαζε πρὸς τὸ ἰδικόν μας ἁμαρτωλὸν σῶμα καὶ νὰ καταδικάσῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί²¹, ὥστε νὰ πολιτευθῇ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σαρκὶ καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν σάρκα ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας, τὴν ὁποίαν σάρκα ὁ Ἀδὰμ λαβὼν κατὰ τὴν πρώτην πλάσιν ἀναμάρτητον, κατέστησε διὰ τῆς παρθέσεως δεκτικὴν ἁμαρτίας καὶ κατεκρνήμηνισεν αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον.

Ταύτην ὁ Λόγος ἀναδεικνύει κατὰ φύσιν ἀναμάρτητον, διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Δημιουργὸς δὲν εἶναι ὁ αἷτιος τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἀποκατέστησεν αὐτὴν σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχικὴν πρὸ τῆς πτώσεως ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδικῆς τοῦ φύσεως ἀναμάρτητον, διὰ νὰ εἶναι αὐτὸς ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναμαρτησίας. Ματαίως λοιπὸν φαντάζονται οἱ μακρὰν τῆς ἀληθείας πλανώμενοι, καὶ λέγουν ὅτι ἐξ οὐρανοῦ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Καίτοι ἐκεῖνο, ποῦ ὁ Ἀδὰμ κατεβίβασεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν, ὁ Χριστὸς ἀνεβίβασεν αὐτὸ ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ ἐκεῖνο, ποῦ ὁ Ἀδὰμ ἀπὸ ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταδίκαστον εἰς φθορὰν καὶ καταδικην θανάτου κατεβίβασεν, ὁ Χριστὸς τοῦτο ἀνέδειξεν ἄφθαρτον καὶ τοῦ θανάτου καταλυτικόν, ὥστε νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας²², ἀπὸ δὲ τὸν τάφον νὰ ἐπιδεικνύῃ θριαμβευτικὰ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ μὲ τὴν κάθοδον εἰς τὸν ἅδην νὰ καταργῇ τὸν θάνατον²³ καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰς ὅλους τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς ἀναστάσεως. Ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ εἶναι ἀθάνατος καὶ εἰκόνα τῆς ἰδικῆς τοῦ αἰωνιότητος ἐποίησεν αὐτόν. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ φθόγου τοῦ διαβόλου ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον²⁴. Ὁ ἴδιος ὅμως δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος βλέπων τὸν ἄνθρωπον νὰ βασιλεύεται ἀπὸ τὸν θάνατον καὶ τὴν φθορὰν, καὶ

21. Ρωμ. 8, 3.

22. Πρὸλ. Μαρτθ. 9, 6.

23. Πρὸλ. Πράξ. 2, 24.

24. Σοφ. Σολ. 2, 23 - 24.

διὰ τοῦτο ἔγινεν ἄνθρωπος χωρὶς νὰ μετατραπῇ εἰς ἀνθρωπίνην μορφήν, οὔτε διότι παρέβλεψε τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου, ἔκαμnen ἀφανῇ τὴν ἀπόδειξιν τῆς προνοίας του διὰ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ὁ ὑπάρχων φύσει Θεὸς γεννᾶται ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς εἰς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος συγχρόνως, καὶ ἔτσι τέλειος κατὰ πάντα, φυσικὴν καὶ ἀληθεστάτην ἀπέδειξε τὴν γέννησιν. Διὰ τοῦτο ἔχει λεχθῇ· Καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὄνομα, τὸ ἀνώτατον ἀπὸ ὅλα τὰ ὀνόματα²⁵, διὰ νὰ βασιλεύῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν νὰ κάμνῃ κρίσιν.

8. Διότι ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων Λόγος ὦφθη υἱὸς ἀνθρώπου, ὅχι μὲ τὸ νὰ γίνῃ ἄλλος, ἀλλὰ δευτέρος 'Αδάμ' διὰ νὰ γνωρίζωμεν ἀπὸ τὸ ὄνομα τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος φανερώνει ὅτι ὁ πρωτόπλαστος εἶναι προγενέστερος, μὲ τὸ νὰ ὁμιλήσῃ πρῶτον διὰ τὸ ψυχικὸν καὶ ἔπειτα διὰ τὸ πνευματικόν²⁶. "Ὅταν δὲ λέγῃ ψυχικὸν καὶ πνευματικόν, δὲν ὁμιλεῖ δι' ἄλλο καὶ ἄλλο σῶμα, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτὸ σῶμα· τὸ μὲν πρῶτον ποὺ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦτο καὶ λέγει αὐτὸ ψυχικόν, τὸ δὲ δευτέρον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν φύσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖ αὐτὸ πνευματικόν. Διότι ὁ Θεὸς Λόγος εἶναι πνεῦμα²⁷. "Ἔτσι δηλαδὴ καὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει λεχθῇ δι' ἡμᾶς, πρέπει νὰ ἐννοῶμεν, ὅταν ἀκούωμεν αὐτὸν νὰ λέγῃ· "Ὁ δὲ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀνακρίνει τὰ πάντα· ὁ δὲ ψυχικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται ὅσα εἶναι πνευματικά²⁸. Καίτοι ὅμως τὸ σῶμα καὶ τῶν δύο εἶναι ἓν, τὸν μὲν ἄνθρωπον ποὺ εἶναι μέτοχος τοῦ Πνεύματος, φανερώνει ὅτι νοεῖται πνευματικὸς, τὸν δὲ ἄνθρωπον, ποὺ ἐμμένει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν μόνον τῆς ψυχῆς, φανερώνει ὅτι εἶναι ψυχικὸς. Διατί δὲ γενικῶς ἐὰν εἶναι, καθὼς σεῖς λέγετε, δὲν λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μόνον ἄνθρωπος, ὡσὰν νέος τις ἄνθρωπος, ποὺ κατέβη ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλ' ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου; Ἐὰν μὲν λοιπὸν ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου ὅταν κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς, καίτοι ὅχι ἐκ σπέρμα-

25. Φιλιπ. 2, 9.

26. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 46.

27. Πρβλ. Ἰω. 4, 24.

28. Α' Κορ. 2, 15, 14.

τος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεννηθεῖς²⁹, ἐφ' ὅσον ὁ πρωτόπλαστος Ἀδάμ εἶναι εἰς, θά νοηθῇ ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ. Διότι δὲν ἔχει γραφῇ κάποιος ἄλλος ἄνθρωπος νὰ ὑπῆρξεν εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ μόνον ὁ ἐκ τῆς γῆς Ἀδάμ, διὰ νὰ ἔχη λάθει καὶ ἐξ οὐρανῶν τὸ σῶμα, καὶ διὰ νὰ εἶναι υἱὸς ἀνθρώπου, οὐχὶ ἄλλου τινός παρὰ μόνον τοῦ Ἀδάμ. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ματθαῖος γράφει ὅτι κατὰ σάρκα εἶναι υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Δαυίδ³⁰, ὁ δὲ Λουκᾶς γενεαλογεῖ αὐτὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Θεοῦ³¹. Ἐάν λοιπὸν εἴσθε μαθηταὶ τῶν Εὐαγγελίων μὴ ἐκστομίζετε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ ἀκολουθήσατε ἀκριβῶς τὰ ὅσα ἔχουν γραφῇ καὶ τὰ γεγονότα. Ἐάν δὲ θέλετε νὰ λέγετε ἄλλα, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ἔχουν γραφῇ, διατί φιλονικεῖτε μὲ ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι μῆτε νὰ ἀκούωμεν μῆτε νὰ λέγωμεν δεχόμεθα ἄλλα ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἔχουν γραφῇ; ἐπειδὴ κάμνομεν αὐτό, ποῦ συμβουλεύει ὁ Κύριος, λέγων, ὅτι· Ἐάν μείνετε πιστοὶ εἰς τὸν ἰδικόν μου λόγον, θὰ εἴσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι³².

9. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν νὰ νομίζεσθε ὅτι εἴσθε ἀκόμη πιστοὶ ἢ Χριστιανοί, σεῖς οἱ ὅποιοι οὔτε τοὺς λόγους, ποῦ εἶναι γραμμένοι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἀκολουθεῖτε, οὔτε πείθεσθε ἀπὸ τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τολμᾶτε νὰ προσδιορίσητε τὰ ὑπερφυσικὰ γεγονότα; Μήπως εἶναι μικρὸν πρᾶγμα τὸ ὅτι ἐνοχλεῖτε ἀνθρώπους; καὶ πῶς ἐνοχλεῖτε ἀκόμη καὶ τὸν Κύριον;³³ Διότι ἐάν κατεκρίθησαν ἐκεῖνοι, ποῦ δὲν ἐπίστευσαν εἰς τοὺς προφήτας, πόσω μᾶλλον ἐκεῖνοι ποῦ δὲν πείθονται εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Δεσπότην; Διότι ἐκεῖνα, ποῦ ὁ ἴδιος ἠθέλησεν καὶ ἀπὸ πολλὴν εὐσπλαχνίαν ἔπραξε διὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον, πῶς σεῖς τολμᾶτε νὰ λέγετε ἢ νὰ πιστεύετε ἄλλα ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ πρέπει; Ἐάν ὁμολογοῦμεν αὐτόν, καὶ ἐκεῖνος θὰ ὁμολογήσῃ ἡμᾶς³⁴, ἐάν ἀρνοῦμεθα αὐτόν, καὶ ἐκεῖνος θὰ ἀρνηθῇ ἡμᾶς³⁵,

29. Πρβλ. Ματθ. 1, 20.

30. Πρβλ. Ματθ. 1, 1.

31. Λουκ. 3, 38.

32. Ἰω. 8, 33. 36.

33. Ἦσ. 7, 13.

34. Πρβλ. Ματθ. 10, 32. Λουκ. 12, 8.

35. Πρβλ. Ματθ. 10, 33. Λουκ. 12, 9.

ἐάν ἡμεῖς δὲν πιστεύωμεν, ἐκεῖνος ὁμῶς μένει πιστός εἰς τοὺς λόγους του διότι δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτὸν του³⁶. Πῶς λοιπὸν ἐφθάσατε εἰς τόσῃν μεγάλῃν παραφροσύνην, διὰ νὰ λέγετε πράγματα, ποὺ δὲν ὑπάρχουν γραμμένα εἰς τὰς Γραφάς, καὶ νὰ πρεσβεύετε φρονήματα ἐντελῶς ξένα πρὸς τὴν εὐσέβειαν; Διότι ἀληθῶς ἐπιχειρῆτε νὰ ἐπιβάλετε τὴν διδασκαλίαν ὅτι καὶ ἡ σὰρξ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὴν θεότητα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεσθε τὴν διπλὴν ἀπάντησιν, ποὺ γίνεται πρὸς σὰς διὰ τὴν ἀσέβειάν σας. Διότι ἐνεπνεύσθητε κατ' ἐξῶθεν ἐπινόησιν νὰ λέγετε ταῦτα, μὲ σκοπὸν ἢ νὰ ἀρνηθῇτε τὴν σάρκα, ἢ νὰ βλασφημῆσετε τὴν θεότητα, λέγοντες· Ἡμεῖς λέγομεν ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς αὐτόν, ποὺ ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Μαρίαν. Αὕτῃ δὲ ἡ ἀντίληψίς σας, ποὺ σεῖς νομίζετε ὅτι εἶναι ἔπαινος θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι εἶναι ἡ παράδοξος ἢ ἀνόητος. Ἐπειδὴ ποῖος ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δὲν θὰ παραδεχθῇ ὅτι ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον Θεὸς Λόγος, καὶ ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας γεννηθεὶς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ἐγένεν ἄνθρωπος ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, τοῦ ὁποῖου ἀναγράφεται ὅτι εἶναι καὶ υἱὸς³⁷, καὶ ὅτι ὁ ὁμοούσιος τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐγένε κατὰ σάρκα υἱὸς τοῦ Δαβὶδ;³⁸ Διὰ τοῦτο καὶ οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ γενεαλογοῦν κατὰ τὴν σάρκα τὸν Χριστὸν ἀπόγονον τοῦ Δαβὶδ³⁹. Πῶς λοιπὸν δὲν κοκκινίζετε λέγοντες ταῦτα, δηλαδὴ ἀποφαινόμενοι ὅτι ἡ σὰρξ, ποὺ γενεαλογεῖται ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ, εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Λόγον; Ἡ πάλιν, ὡς εἶπομεν, ἀνοήτως λέγετε ταῦτα, χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι τὸ ὁμοούσιον ταυτίζεται μὲν κατὰ τὴν φύσιν μὲ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖον εἶναι ὁμοούσιον, ἀποδεικνύει δὲ τὴν ἰδικήν του εἰς ἑαυτὸ τελειότητα. Διότι καθὼς ἀκριβῶς ὁ Υἱός, ὅταν ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι τέλειος πρὸς τέλειον, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁμοίως· διότι ἡ Τριάς εἶναι ὁμοούσιος. Θὰ δώσετε λοιπὸν καὶ εἰς τὴν ὁμοούσιον σάρκα τὴν τελειότητα, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ Λόγου. Θὰ κηρύσσεται δέ, καθ' ὑμᾶς, τετράς

36. Β' Τιμ. 2, 13.

37. Πρ6λ. Ματθ. 1, 1.

38. Ἐνθ. ἀν.

39. Πρ6λ. Ἰω. 7, 42. Πρδξ. 13, 23. Ρωμ. 1, 3. Β' Τιμ. 2, 8.

ἀντὶ Τριάδος. Καὶ ποία θὰ εἶναι ἡ τόσον μεγάλη ἐπινόησις τῆς ἀσθεΐας σας;

10. Ἀλλὰ λέγετε. Ὁμοούσιος ἐγένεν ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου. Πῶς ἐγένεν ὁμοούσιος; Εἶπατε. Λόγος ἐγένεν, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἐγένεν ἡ σὰρξ. Ἐὰν δέ, μὲ ἓνα λόγον ἢ φυσικῶς μὴ οὔσα θεότης γίνεται διὰ μεταποιήσεως θεότης, διατὶ λοιπὸν μέμφεσθε τοὺς Ἀρειανούς, ποὺ προβάλλουν τὴν ἔννοιαν ταύτην περὶ τοῦ Λόγου; Καίτοι, ἐνῶ ἡ Γραφή λέγει, Ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ⁴⁰, ὅχι Ἡ σὰρξ ἐγίνε Λόγος· λέγεται δὲ ὅτι ὁ Λόγος ἐγίνε σὰρξ, διότι ἡ σὰρξ ἐγίνε σὰρξ τοῦ Λόγου καὶ ὅχι κάποιου ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ Θεὸς ἐγένεν ἄνθρωπος· καὶ λέγεται ὅτι ἐγίνε Σὰρξ διὰ νὰ μὴ παρατρέξετε τὸ ὄνομα τῆς Σαρκός. Ἐὰν λοιπὸν δὲν σὰς ἀρκεῖ ἡ ἀσύγχυτος φυσικὴ ἔνωσις τοῦ Λόγου μὲ τὴν σάρκα, ποὺ ἐγένεν ἰδική του, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐγένεν ἄνθρωπος· τώρα οὔτε ἀκούετε οὔτε θέλετε νὰ πιστεύετε, ἐπειδὴ δὲν ἀρκεῖ διὰ σὰς τὸ ὅτι ἀκούετε σῶμα Θεοῦ πέραν πάσης ἐπινοήσεως ἐπαίνου, συμφώνως πρὸς ἐκεῖνον, ποὺ λέγει· Αὐτὸς θὰ μεταμορφώσῃ τὸ ταπεινὸν σῶμά μας, ὥστε νὰ λάβῃ τὴν ἰδίαν μορφήν μὲ τὸ ἰδικόν του ἔνδοξον σῶμα⁴¹, τοῦτο σημαίνει τὴν μορφήν, ποὺ θὰ λάβουν τὰ σώματά μας κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, καὶ προσέτι λέγεται σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ ὁ Κύριος· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου⁴², λέγει τοῦτο διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγένεν ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ βασιλεὺς καὶ Δεσπότης καὶ Θεὸς ἀληθινός. Ἀλλὰ θέλετε νὰ ἀρνήσθε τὸ ὄνομα τοῦ σώματος ἢ ἀκόμη τὸ ὅτι ὁ Χριστὸς λέγεται ἄνθρωπος. Πῶς ἡμπορεῖτε ἀκόμη νὰ ἀναγινώσκετε τὰς θείας Γραφάς; ὅταν ὁ μὲν Ματθαῖος γράφῃ Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ τοῦ Ἀβραάμ⁴³, ὁ δὲ Ἰωάννης· Εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπῆρχεν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦτο πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦτο ὁ Λόγος⁴⁴. Ἐὰν δὲ θέλετε κατὰ διαίρεσιν νὰ ἐκ-

40. Πρβλ. Ἰω. 1, 14.

41. Φίλιπ. 3, 21.

42. Πρβλ. Ματθ. 25, 31. Μάρκ. 8, 38.

43. Ματθ. 1, 1.

44. Ἰω. 1, 1.

λαμβάνετε τὸν Λόγον ὡς Θεὸν καὶ ὡς Υἱὸν τοῦ Δαβίδ, τότε θὰ ἔπρεπε, καθ' ὑμᾶς, νὰ λέγωνται δύο. Ἐάν δὲ πιστεύετε εἰς ὅσα διδάσκουν αἱ θεῖαι Γραφαὶ ὅτι ὁ Λόγος, ποὺ ἦτο Θεός⁴⁵ ἔγινεν υἱὸς ἀνθρώπου, θὰ γνωρίσετε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι εἷς, ὁ ἴδιος καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος διὰ νὰ εἶναι εὐχερῶς ἀποδεκτὸν τὸ διπλοῦν ἄγγελμα τῆς ἐλευσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ ἔχει τὴν πειστικότητα τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀπαθείας αὐτοῦ, καθὼς ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ· Ὁ Ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀντίλυτρον⁴⁶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν⁴⁷. Γράφων δὲ καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔλεγε. Νὰ ἐνθυμῆσαι ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ποὺ ἔχει ἀναστηθῇ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, κατάγεται ἀπὸ τὸν Δαβίδ⁴⁸. Καὶ πάλιν ὁ ἴδιος· Τὸν θάνατον αὐτοῦ κηρύττομεν μέχρις ὅτου ἔλθῃ⁴⁹.

11. Ἐάν λοιπὸν λόγῳ τῆς ὁμολογίας τοῦ ὁμοουσίου καταργῆτε τὸ ὄνομα τῆς σαρκὸς καὶ τὸ νὰ λέγεται ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος, ἢ δὲν κηρύττετε πλέον τὸν θάνατον αὐτοῦ μέχρις ὅτου ἔλθῃ⁵⁰ καὶ ἀναιρεῖτε τὰς Γραφάς, ἢ ἄλλως κηρύττετε τὸν θάνατον τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὸ νὰ μὴ ὁμολογῆτε ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπαθε σαρκί⁵¹ καὶ θὰ ἀναγκασθῆτε νὰ εἴπετε ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι δεκτικὴ θανάτου, καὶ θὰ γίνετε ἀσεβέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς αἵρετικούς. Διότι ἔγινεν ὁ θάνατος τῆς σαρκὸς τοῦ ὁμοουσίου Λόγου. Διότι οὔτε ὁ Πατήρ, ἐφόρεσε σάρκα, οὔτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς φαντάζονται ἀσεβοῦντες οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Οὐαλεντίνου. Ἀλλ' ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ⁵². Διὰ τοῦτο ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, δὲν λέγομεν αὐτὰ ἐννοοῦντες διαίρεσιν τινα, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ

45. Πρβλ. Ἰω. 1, 1.

46. Πρβλ. Α' Τιμ. 26.

47. Ρωμ. 9, 5.

48. Β' Τιμ. 2, 8.

49. Α' Κορ. 11, 26.

50. Α' Κορ. 11, 26.

51. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1.

52. Ἰω. 1, 14.

πάλιν σύμφωνα με τὰς Γραφάς, ἵνα, ἐφ' ὅσον ἐγινε τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ κηρύττεται μέχρις ὅτου ἔλθῃ⁵³ ὁμολογοῦμεν ἐπὶ μὲν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, ὁ ἴδιος δὲ ὁ Λόγος πιστεύομεν ὅτι εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. Διὰ τοῦτο αὐτὸς εἶναι ὁ παθὼν καὶ ὁ μὴ παθὼν, ὁ ὁποῖος κατὰ μὲν τὴν θείαν φύσιν εἶναι ἀπαθής, καὶ ἄτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτος, κατὰ δὲ τὴν σάρκα ἔπαθεν, ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος⁵⁴, καὶ ἠθέλησε νὰ ὑποστῇ θάνατον· Διότι ἐγινεν ἔτσι μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὁ ἄνθρωπος Χριστός, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν του εἰς θάνατον ἀντὶ λύτρου ὑπὲρ ἡμῶν⁵⁵, καὶ πάλιν. Διότι ἐγινε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ δὲ μεσίτης δὲν εἶναι μεσίτης μόνον ἐνός, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι εἰς⁵⁶.

12. Διὰ τοῦτο πλανῶνται ἐκεῖνοι, ποὺ λέγουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ παθὼν Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθὼν. Διότι δὲν εἶναι ἄλλος ἐκτός τοῦ Λόγου ἐκεῖνος, ποὺ ἀνεδέχθη τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ὁ ἀπαθής καὶ ἀσώματος Λόγος, ἀφοῦ ἀνέλαθεν ἀνθρωπίνην σάρκα γεννηθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ὅτε καὶ ἐξεπλήρωσε τὰ πάντα, διὰ νὰ ἔχῃ κάτι, τὸ ὁποῖον νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ λέγεται ὅτι ἐγινε ἀνώτερος τῶν ἀγγέλων⁵⁷, ὅχι πῶς αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων Λόγος ἐγινεν ἀνώτερος, ὥσάν κάποτε νὰ ἦτο κατώτερος αὐτῶν, ἀλλ' ἡ μορφή τοῦ δούλου⁵⁸, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ὁ Λόγος διὰ φυσικῆς γεννήσεως ἔκαμεν ἰδικήν του, αὐτῇ, ἀφοῦ ἀνέτειλεν ἀνωτέρα ἐκ τῆς πρωτοπλάστου δημιουργίας, προσλαμβάνει καὶ ἡμᾶς, καθὼς ἐλέγχθη, ἀφοῦ ἐγίναμεν συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ⁵⁹, καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ ἐγινεν ἡ σὰρξ σὰρξ τοῦ Λόγου, ὅχι ὁμῶς ὁμοούσιος μετὰ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ὡς συνάναρχος· ἀλλ' ἀφοῦ ἐγινε κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνη φύσις, καὶ κατὰ ἔνωσιν ἀδιαιρέτος, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ⁶⁰ καὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ

53. Α' Κορ. 11, 26.

54. Α' Πέτρ. 4, 1.

55. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 5 - 6. 56. Γαλ. 3, 20.

57. Ἑβρ. 1, 4.

58. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7.

59. Πρβλ. Ἑφ. 2, 19.

60. Ίσα. 7, 42.

τοῦ Ἀδάμ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ ἡμεῖς καταγόμεθα ἐκ γενετῆς. Ἐὰν ὁμῶς νομίζετε ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου ἦτο ὁμοούσιος καὶ συνάναρχος μὲ τὴν θεότητα αὐτοῦ, θὰ ὑποχρεωθῆτε ἕνεκα τούτου νὰ εἴπητε ὅτι καὶ ὅλα τὰ κτίσματα εἶναι συνάναρχα μὲ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν⁶¹. Καὶ πῶς ἡμπορεῖτε ἀκόμη νὰ εἰσθε Χριστιανοὶ σεῖς, οἱ ὅποιοι συμπλέκεσθε μέσα εἰς τοιοῦτου εἶδους δογματικὰς περιπλοκάς; Διότι τὸ ὁμοούσιον εἶναι καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνεπίδεκτον θανάτου, ἐπειδὴ τὸ ὁμοούσιον δὲν ἐπιδέχεται ἔνωσιν κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν, ἐνῶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἀποδεικνύει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τελειότητα. Ὡστε μὲ τὴν νομιζομένην εὐφημον ἐφεύρεσίν σας, ἢ ἀρνεῖσθε τὴν ἐκ τῆς Θεοτόκου Παρθένου προσληφθεῖσαν σάρκα, ἢ θλασφημεῖτε τὴν θεότητα. Ἐὰν δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁμολογῆτε ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καθὼς ἀκριβῶς τὴν παθοῦσαν σάρκα, διατί κατηγορεῖτε ἀκόμη ἡμᾶς ὡς δῆθεν λέγοντας τετράδα ἀντὶ Τριάδος, σεῖς, πὺ ὁμολογεῖτε καὶ χωρὶς νὰ θέλετε τετράδα ἀντὶ Τριάδος, μὲ τὸ νὰ λέγετε ὅτι ἡ σὰρξ τοῦ Λόγου εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὴν Τριάδα; Ἡ πίστις σας λοιπὸν εἶναι ἀνόητος, διότι πιστεύετε τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς ἀσεβεῖς Ἀρειανούς, ἐπειδὴ ἐννοεῖτε κακῶς τό, Ὁ Λόγος ἔγινε Σὰρξ⁶². Ὁ Λόγος ὁμῶς ἔγινε σὰρξ, ὅχι διὰ νὰ μὴ εἶναι πλέον Λόγος, ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ἐν σαρκὶ ὁ Λόγος, διὰ τοῦτο ἔγινε σὰρξ, διὰ νὰ εἶναι καὶ ὁ Λόγος πάντοτε Λόγος, καὶ διὰ νὰ ἔχῃ ὁ Λόγος καὶ σάρκα, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεδέχθη τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, καί, μὲ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, κατέβη εἰς τὸν τάφον καὶ εἰς τὸν ἅδην, καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἐπετέλεσε καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔκαμεν ἐπίδειξιν ὁ Θεὸς Λόγος σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς, διὰ τῆς ἰδικῆς του καὶ ἀδιαίρετου σαρκὸς τὴν ὁποίαν, καθὼς ἔχει γραφῇ, ἀνέλαβε σαρκωθείς ἐκ σπέρματος Δαβὶδ⁶³. Διότι τί ἄλλο περισσότερο ἀπὸ σᾶς εἶπεν ὁ Μαρκίων; Δὲν εἶπε καὶ αὐτός ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦτο οὐρανοφανὲς καθ' ὁμοίωσιν ἀνθρωπίνην, καὶ ὅχι ἀληθινὸν ἀνθρώ-

61. Πρὸς λ. Ἐφ. 3, 9.

62. Ἰω. 1, 14.

63. Ἰω. 7, 42.

πινον σῶμα; Τί δὲ ἄλλο εἶπεν ὁ Μανιχαῖος; Δὲν εἶπε καὶ ἐκεῖνος ὅτι τὸ σῶμα ἦτο θεοειδὲς καὶ ὄχι μόνον ὁμοιον πρὸς τὸ ἰδικόν μας, ἐντελῶς ξένον τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός, τῆς ὁποίας τὴν φύσιν ὀνομάζει ἀσεβῶς ἀμαρτίαν καὶ ὄχι τὴν πρᾶξιν; Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀσέβεια τούτων.

13. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωμεν εἰς τὸν καθένα, πού ἀσεβεῖ νὰ χρησιμοποιῇ τοιαύτας ἐπινοήσεις· ἀλλὰ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι προαιωνίως ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀνέπλασεν ἐκ τῆς ἀγίας Θεοτόκου Παρθένου εἰς καινούργιαν πλάσιν καὶ δημιουργίαν τὴν φύσιν τοῦ Ἀδάμ, μὲ τὸ νὰ κάμῃ αὐτὴν διὰ μέσου τῆς ἐνώσεως ἰδικὴν του, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγίνε καὶ ἐφανερώθη εἰς ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς ὁ πρὸ αἰώνων Θεός. Καὶ ἔτσι ἡμεῖς εἴμεθα μέλη Χριστοῦ, καθὼς ἔχει γραφῇ, ἀπὸ τὴν σάρκα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα αὐτοῦ⁶⁴. Πού λοιπὸν στηρίζεται ἡ τόση σφοδρὰ φιλονεικίαι σας τῶν ἀστηρίκτων ἐπινοήσεών σας, ὥστε μὲ μέτρον σκέψεως τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν νὰ ὀρίζετε πράγματα πού ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην κατανόησιν, λέγοντες· Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ τὴν θέσιν τοῦ ἔσωθεν εἰς ἡμᾶς ἀνθρώπου κατέλαβε νοῦς ἐπουράνιος; Ὡ τῆς παρὰ νόμου γνώμης, καὶ τῶν ἀρρωστημένων καὶ ἀπρεπῶν λόγων, ἐκείνων πού πρῶτον δὲν ἐννοοῦν τοῦτο· ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν λέγεται μὲ ἓνα μόνον τρόπον, ἀλλὰ εἰς τὸ αὐτὸ ὄνομα, πού εἶναι ἓν, ἐμπεριέχεται ἡ σημασία καὶ τῶν δύο πραγμάτων, ἥτοι καὶ τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἶναι ὁ Χριστός, καὶ εἰς εἶναι ὁ Χριστός. Ἀνόητον λοιπὸν εἶναι ὁ σόφισμά σας, μὲ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖτε νὰ θλέπετε εἰς τὸν Χριστὸν κάτι ἄλλο παρὰ τὸν Χριστόν. Διότι ἐκεῖνοι μὲν, πού καταχρηστικῶς λέγονται Χριστοί, χωρὶς νὰ εἶναι, ἴσως νὰ εἶναι δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην σας, νὰ θλέπωνται τέτοιοι. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν μόνος ἀληθινὸς Χριστός, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πε-

64. Ἐφ. 5, 30.

ριγραφῇ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λογισμόν, ὅπως ἀκριβῶς τολμᾶτε νὰ κάμετε σεῖς καὶ ἐγίνατε θρασεῖς. Διότι οὔτε προφήτης, οὔτε ἀπόστολος, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὰς εἶπε ταῦτα, τὰ ὁποῖα προσπαθεῖτε νὰ εἴπητε σεῖς, ἀφοῦ ἐγίνατε κατὰ τὴν ψυχὴν ἀδιάντροποι. Διότι ἐάν ὁ Χριστὸς εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν ἐπουράνιον νοῦν, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου, εἶναι δὲ καὶ ὁ νοῦς τέλειος, ἐπομένως καθ' ὑμᾶς εἶναι δύο, καὶ ἐκεῖνο, πού νομίζετε ὅτι κατηγορεῖτε ὡς πλάνην, ἀποδεικνύεσθε ὅτι αὐτὸ πιστεύετε. Νοῦν ὅμως ἐπουράνιον εἶχον καὶ οἱ προφῆται, οἱ ὁποῖοι ὠμίλησαν διὰ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡσὰν νὰ ἔβλεπον ταῦτα νὰ εἶναι παρόντα. Διατὶ δὲ ἐπινοεῖτε μὲ τὴν φαντασίαν σας νὰ λέγετε ταῦτα, ἀφοῦ περὶ τοῦ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου ἐν Χριστῷ δὲν ἔχομεν ὁμολογίαν; Τί λοιπὸν θὰ εἴπητε περὶ τῆς ψυχῆς ὅτι καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι ὁ ἔσωθεν ἄνθρωπος, ὡς ἐάν ἡμποροῦσε κανεὶς νὰ εἴπη, διὰ τὸ αἷμα καὶ τὴν σάρκα; Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα δὲν ἡμποροῦν νὰ ἀποφύγουν τὴν ψηλάφησιν καὶ τὰ τραύματα, ἐπειδὴ εἶναι ὁρατά, ἀποδείξατε εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποφεύγῃ ταῦτα, καὶ ὅτι εἶναι καὶ αὐτὴ ὁρατὴ. "Ἢ, ἐάν δὲν ἡμπορῇτε νὰ ἀποδείξετε τοῦτο, ὁ λόγος εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἡμπορεῖτε τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ οὔτε βλέπεται οὔτε φονεύεται ἀπὸ ἄνθρωπον καθὼς τὸ σῶμα, καθὼς εἶπεν ὁ Κύριος⁶⁵. Πεισθῆτε λοιπὸν ὅτι ὁ ἔσωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος εἶναι ἡ ψυχὴ. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ πρώτη πλάσις, καὶ σημαίνει καὶ ἡ δευτέρα διάλυσις· αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποδεικνύουν τοῦτο μόνον ἐν σχέσει μὲ ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἀπεδεικνύοντο, κατὰ τὸν ὁποῖον τὸ μὲν σῶμα ἔφθασε μέχρι τοῦ τάφου, ἡ δὲ ψυχὴ διέβη καὶ μέχρι τοῦ αἵου. Δεδομένου δὲ ὅτι οἱ τόποι, τάφος καὶ αἵης, χωρίζονται ἀπὸ μεγάλας ἀποστάσεις, καὶ ὅτι ὁ μὲν τάφος ἡμπορεῖ νὰ δέχεται μόνον σώματα, ἐκεῖ ἦτο παρὸν τὸ σῶμα, ὁ δὲ αἵης ἀσώματα ὄντα.

14. Πῶς ὁ Κύριος, ἐνῶ ἦτο ἀσωμάτως παρὼν ἐκεῖ,

65. Πρὸς Ματθ. 10, 28.

ἐνομήσθη ὅτι ἦτο ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν θάνατον; Τοῦτο ἐ-
 γινε, διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς τὰς ψυχάς, ποὺ ἐκρατοῦντο
 ἐκεῖ εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν,
 ποὺ ἦτο ἀνεπίδεκτος δεσμῶν θανάτου, ὅτι καὶ αὐτὴ ἦτο
 δεκτικὴ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου, παροῦσα πρὸς παρού-
 σας, καὶ ἔτσι νὰ σπάσῃ τὰ δεσμὰ τῶν ψυχῶν ἐκείνων,
 ποὺ ἐκρατοῦντο εἰς τὸν ἄδην, μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλῃ ἐπ' αὐ-
 τοῦ τὸν νόμον τῆς ἀναστάσεως. "Ἰνα ὁ πλάστης καὶ
 ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ὑποβάλῃ αὐτὸν εἰς κατα-
 δίκην, ὁ ἴδιος παρὼν, ἀπελευθερώσῃ προσωπικῶς ὁ ἴ-
 διος ὁλοκληρωτικῶς τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδικὴν του
 μορφήν. Διότι οὔτε ὁ θάνατος κατῴρθωσε νὰ ὑπερισχύ-
 σῃ καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὴν ἀνθρωπί-
 νην ψυχὴν τοῦ Λόγου καὶ νὰ θέσῃ αὐτὴν εἰς δεσμὰ.
 Οὔτε πάλιν ἡ φθορά, ἀφοῦ κατὰ τρόπον τυραννικὸν δι-
 ἤρπασε τὸ σῶμα, ἡμπόρεσε νὰ διαλύσῃ αὐτό, ὥς ἐάν
 νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἐκ τῶν προτέρων πρόνοια περὶ τῶν πρα-
 γμάτων. Διότι τὸ νὰ ἐννοῇ κανεῖς τὸ τοιοῦτον εἶναι ἁ-
 σέβεια. Ἄλλ' ἐκεῖνος, ποὺ ἔκαμε τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν
 κρίσιν τῆς πρώτης ἁμαρτίας, ἐξέδωκε διπλὴν ἀπόφασιν
 τῆς τιμωρίας· καὶ εἰς μὲν τὸ γήϊνον σῶμα εἶπε· Γῆ εἶσαι
 καὶ εἰς τὴν γῆν θά ἀπέλθῃς⁶⁶, καὶ ἔτσι ἀκολουθεῖ ἡ φθο-
 ρὰ τοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δεσπότη. Εἰς
 δὲ τὴν ψυχὴν· θά ἀποθάνῃς μὲ θάνατον⁶⁷. Καὶ κατ' αὐ-
 τὸν τὸν τρόπον, εἰς δύο μέρη διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ
 εἰς δύο τόπους καταδικάζεται νὰ ἀπέλθῃ. Διὰ τοῦτο
 παρέστη ἀνάγκη τοῦ ἀποφασίσαντος τὴν τιμωρίαν, διὰ
 νὰ λύσῃ ὁ ἴδιος προσωπικῶς τὴν ἀπόφασιν του μὲ τὴν
 μορφήν τοῦ καταδικασθέντος, ποὺ ὁ ἴδιος ἐφανερώθη ἁ-
 καταδικαστος καὶ ἀναμάρτητος· διὰ νὰ γίνῃ ἔτσι καὶ ἡ
 συμφιλίωσις μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου⁶⁸, καὶ ὑπάρξῃ
 ἡ ἐλευθερία τοῦ ὅλου ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου μὲ τὴν
 νέαν μορφήν τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἐάν δὲ σεῖς ἡμπορῆτε νὰ δείξετε καὶ
 ἄλλον τόπον καταδίκης, θά ἡμπορῆτε δικαιολογημένα
 νὰ λέγετε ὅτι ὁ ἄνθρωπος διαιρεῖται εἰς τρία. Καὶ ἡ μὲν

66. Γεν. 3, 19.

67. Πρβλ. Γεν. 2, 17.

68. Πρβλ. Β' Κορ. 5, 19.

ἀνάκλησις τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν δύο γνωστῶν τόπων νὰ ἔχη γίνῃ, νὰ μένῃ δὲ δεμένος εἰς τὰ δεσμά εἰς τὸν τρίτον τόπον. Ἐάν δὲ δὲν ἔχετε νὰ δείξετε ἄλλον τόπον, παρὰ μόνον τὸν τάφον καὶ τὸν ᾄδην, ἀπὸ τοῦς ὁποίους ἠλευθερώθη τελείως ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς μέσῳ τῆς τελείας καὶ ἀληθεστάτης μορφῆς ἡμῶν, τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε. Πῶς ἡμπορεῖτε ἀκόμη νὰ λέγετε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν συνεφιλιώθη μέχρι τῶρα μὲ τὴν ἀνθρωπότητα; Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ Σωτὴρ; ἢ μήπως εἶναι ἀδύνατος νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ὅλον ἄνθρωπον; ἢ μήπως διότι ἐσιχάθη τὸν νοῦν ποὺ κάποτε ἡμάρτησε; ἢ διότι ἐφοβήθη μήπως καὶ ὁ ἴδιος συμμετάσχη εἰς τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὴν γίνῃ τέλειος ἄνθρωπος, ἐνῶ ἦτο Θεός; Ἄλλ' εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀσέβειαν ἐκεῖνοι, ποὺ σκέπτονται τοιοῦτοτρόπως. Διότι τί εἶναι αὐτά, ποὺ λέγετε, ὅταν συζητῇτε περὶ ἁμαρίας, ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι φυσικὴ ιδιότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει ὁ ἀσεβέστατος Μανιχαῖος;

15. Ταῦτα πρεσβεύετε καὶ ἔτσι γίνεσθε κατήγοροι τοῦ Δημιουργοῦ τῆς φύσεως. Ὅταν ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν Ἀδὰμ, μήπως ἔδωκεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη ἔμφυτον τὴν ἁμαρτίαν; Τότε λοιπὸν ποία ἀνάγκη τῆς ἐντολῆς ὑπῆρχεν; Διὰ τί δὲ κατεδίκασεν αὐτὸν ὅταν ἡμάρτησε; Πῶς τότε ἐξηγεῖται τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παρακοῆς δὲν ἐγνώριζε καλὸν καὶ πονηρόν; Τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπλασε νὰ μένῃ ἄφθαρτος καὶ εἰκόνα τῆς ἰδικῆς του αἰωνιότητος, ἐδημιούργησεν αὐτὸν φύσιν ἀναμάρτητον καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον. Ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ φθόνου τοῦ διαβόλου ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον⁶⁹, ὁ ὁποῖος διάβολος ἐφεῦρε τὴν ἰδέαν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λόγῳ τῆς παρακοῆς τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐγίνε δεκτικὸς τῆς κακῆς σπορᾶς τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἔκτοτε ἡ ἁμαρτία ἐνεργοῦσεν εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ὥστε νὰ ρέπῃ πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν, ὅχι διότι ὁ διάβολος ἐδημιούργησεν εἰς αὐτὸν ἀμαρτωλὴν φύσιν, μὴ γένοιτο! Διότι ὁ διάβολος δὲν ἡμποροῦσε νὰ εἶναι δημι-

69. Σοφ. Σολ. 2, 24.

ουργὸς φύσεως, σύμφωνα μὲ τὴν ἀσέθειαν τῶν Μανιχαίων. Ἀλλὰ παρεκτροπὴν φύσεως λόγῳ παραβάσεως ἐπροξένησε· καὶ ἔτσι ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν⁷⁰ ἐφ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, λέγει, ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ καταργήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαθόλου⁷¹. Ποῖα ἔργα τοῦ διαθόλου κατήργησεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ὅτι τὴν φύσιν, τὴν ὁποῖαν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησεν ἀναμάρτητον, ὁ διάθολος παρεξέτρεψεν αὐτὴν εἰς τὸ νὰ παραβῇ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ νὰ ἐφεύρῃ τὴν ἁμαρτίαν, πού γεννᾷ τὸν θάνατον, ταύτην τὴν φύσιν ἀνέλαθεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτὴν ἐντελῶς, ὥστε νὰ γίνῃ ἀνεπίδεκτος τῆς παρεκτροπῆς τοῦ διαθόλου καὶ τῆς ἐπινοήσεως τῆς ἁμαρτίας. Καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Κύριος· "Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου καὶ δὲν εὐρίσκει τίποτε τὸ ἰδικόν του εἰς ἐμέ⁷². Ἐὰν δὲ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου δὲν εὐρίσκη τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του πράγματα εἰς τὸν Χριστόν, κατὰ μείζονα λόγον ὁ Χριστὸς δὲν ἀφῆκε τίποτε νὰ περισσεύσῃ, ἀπὸ τὴν φύσιν, πού ὁ ἴδιος ἐδημιούργησε, διὰ τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. "Ἡ καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκει τίποτε εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς εἶχεν ἐπιφέρει τελείαν τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν ἑαυτῷ, διὰ νὰ κατεργασθῇ τελείαν τὴν σωτηρίαν ὅλου τοῦ ἀνθρώπου ὡς ψυχοσωματικῆς προσωπικότητος, μὲ ψυχὴν λογικὴν καὶ σῶμα, διὰ νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀνάστασις τελεία. Πολὺ ἀνοήτως λοιπὸν οἱ Ἀρειανοὶ ἐφευρίσκουν σοφίσματα, ὑποθέτοντες ὅτι ὁ Σωτὴρ ἀνέλαβε μόνον σάρκα, τὴν δὲ ἔννοιαν τοῦ πάθους ἀποδίδοντες ἀσεβῶς εἰς τὴν ἀπαθῆ θεότητα. Πολὺ ἀνοήτως καὶ σεῖς κατ' ἄλλην ἐπινόησιν πρεσβεύετε τὰ αὐτὰ εἰς ἔννοιαν μὲ αὐτούς, λέγοντες ὅτι οὗτος ἔκαμε πρόσθετον χρῆσιν τοῦ περιέχοντος, ἥτοι τοῦ ὀργανικοῦ σώματος, καὶ ὅτι ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου ἐν τῷ Χριστῷ ὑπῆρχε νοῦς ἐπουράνιος. Καὶ πῶς τότε ἐλυπεῖτο καὶ ἄδημονοῦσε⁷³, καὶ προσήυχeto; Καί, ἐταράχθη δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἰησοῦ, ἔχει γραφῇ⁷⁴. "Ὅλα δὲ αὐτὰ δὲν ἡμ-

70. Πρβλ. Ρωμ. 5, 14.

71. Πρβλ. Α' Ἰω. 3, 8.

72. Ἰω. 14, 30.

73. Ματθ. 26, 37.

74. Πρβλ. Ἰω. 11, 33.

ποροῦν νὰ εἶναι ιδιώματα οὔτε σαρκὸς χωρὶς νοῦν καὶ ψυχὴν, οὔτε θεότητος ἀτρέπτου, ἀλλὰ ψυχῆς, ποὺ ἔχει νόησιν ποὺ καὶ λυπῆται, καὶ ταράσσεται, καὶ ἀδημονεῖ καὶ συναισθάνεται μὲ τὸν νοῦν τῆς τὸ πάθος.

16. Ἐὰν λοιπὸν δὲν θέλετε νὰ ἐννοῆτε ταῦτα ἔτσι, ἀπὸ τὰς τρεῖς ἐννοίας, ποὺ εἶναι προσिताί, τὴν τῆς φαντασίας, τὴν τῆς θλασφημίας καὶ τὴν τῆς ἀληθείας, ποῖαν θὰ ἐπιπροτιμοῦσατε; Διότι τὸ νὰ ὑπονοήσετε ὅτι κατὰ φαντασίαν ἔχουν λεχθῇ τὰ λεχθέντα, θὰ πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι κατὰ φαντασίαν ἐγιναν καὶ ὅσα ἐγιναν. Ἐὰν δέ, ὅτι ταῦτα ἔχουν ἀληθῶς ὡς ἐλέχθησαν, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἀπεξενώθη ἀπὸ τὴν νόησιν τῆς, μὲ τὸ νὰ ἔχη νοῦν τὸν Θεὸν Λόγον, ἐννοεῖτε ὅτι ὁ ἀτρέπτος θεὸς νοῦς ἐτράπη εἰς λύπην, καὶ ἀδημονίαν καὶ ταραχὴν, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀσεβές· διότι ἂν καὶ τὰ Εὐαγγέλια λέγουν, ὅτι ἐταράχθη ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι⁷⁵, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος φανερώνει τὸν νοῦν, εἰπὼν· Ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη⁷⁶. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Κύριος ἐπιδεικνύῃ νόησιν ἰδικῆς τοῦ ψυχῆς, ἐκδηλῶν τὴν συμπάθειάν του πρὸς τὴν ἰδικήν μας ψυχὴν, πράττει τοῦτο διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ἔτσι ὅτι καὶ τὸ πάθος εἶναι ἰδικόν του, καὶ διὰ νὰ ὁμολογῶμεν αὐτὸν ἀπαθῆ κατὰ τὴν θεότητα. Διότι καθὼς ἀκριβῶς ἐλύτρωσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ αἵματος τῆς σαρκὸς του, ἔτσι καὶ διὰ τῆς νοήσεως τῆς ψυχῆς του ἐπιδεικνύει τὴν νίκην αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, λέγων· Ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον⁷⁷· καὶ εἰς ἄλλο μέρος· Εἰς τὸν δίδοντα εἰς ἡμᾶς τὴν νίκην⁷⁸. Ἀλλὰ καθὼς ἀκριβῶς τὸ αἷμα δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐκλαμβάνεται κοινὸν ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τοὺς ἀπίστους, ἀλλὰ μεταδοτικὸν σωτηρίας, οὕτω καὶ ἡ λεγομένη νόησις, νοεῖται ὅχι περιβαλλομένη ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ἀλλὰ ὅτι ἐπιδεικνύει Θεοῦ φύσιν. Καὶ ἔτσι ἡμπορεῖ νὰ λέγεται ὁ Χριστὸς τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος· ὅχι ὅτι ἡ θεϊκὴ τελειότης μετεποιήθη εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀσεβές, οὔτε ὁμῶς ὅτι αἱ δύο τελειότητες πιστεύονται

75. Ἐνθ. ἂν.

76. Ἰω. 12, 27.

77. Ἰω. 16, 38.

78. Α' Κορ. 15, 57.

κατὰ διαίρεσιν ἔτσι, τὸ ὁποῖον εἶναι φρόνημα ἀσεβές, οὔτε ὅμως ὅτι ἡ τελειότης ὀφείλεται εἰς θαυμασίαν προκοπὴν ἀρετῆς καὶ πρόληψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔννοιαν ἀνελλιποῦς ὑπάρξεως, διὰ τὰ εἶναι οὗτος εἰς καὶ κατὰ τὰς δύο φύσεις, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ ἴδιος. Διότι διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε· Τώρα ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη⁷⁹ καὶ ὑποφέρει ἀπὸ πολὺν πόνον. Τὸ δὲ νῦν (τώρα) σημαίνει ὅταν ἠθέλησεν. Ἐφανερώμεν ὅμως τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον· διότι δὲν ὠνόμαζε τὸ μὴ ὄν ὡς παρόν, ὡσάν τὰ λεγόμενα νὰ ἐγίνοντο κατὰ φαντασίαν, διότι τὰ πάντα ἐγιναν φυσικῶς καὶ ἀληθῶς.

17. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος ἐγένεν ἀληθινὸς καὶ ὄχι κατὰ φαντασίαν ἄνθρωπος, δὲν ἠμπορεῖτε σεῖς νὰ ἀναφέρετε οὔτε φυσικῶς, οὔτε πρακτικῶς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸν Δημιουργὸν μὲ τὸ σύστημα τοῦ νὰ ἐρωτᾶτε καὶ νὰ ἀπαντᾶτε οἱ ἴδιοι εἰς τὸ ἐρώτημα. Διότι ἀκόμη μὲν ἡ πάλῃ τῆς ἀμαρτίας εὐρίσκεται νὰ λαμβάνῃ χώραν εἰς τὴν ἰδικὴν μας φύσιν, καὶ ἡ παραχώρησις πρὸς ἐπισποράν αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν· ἡ δὲ ἐνσάρκωσις τοῦ Λόγου, ἡ γενομένη κατὰ φύσιν Θεοῦ, ἐγένεν ἀνεπίδεκτος τῶν ἀμαρτωλῶν κινημάτων, ποὺ συμβαίνουν ἀκόμη μέσα μας, λόγῳ τῆς παλαιωθείσης ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν φύσεως ἡμῶν. Καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα νὰ ἀποβάλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ ἐνδυθῶμεν τὸν νέον⁸⁰. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἄξιον θαύμασμοῦ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ἐγένεν ὁ Κύριος καὶ χωρὶς ἀμαρτίας⁸¹, διότι ἐν αὐτῷ ἀνεκαινίσθη ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, διὰ τὰ ἀποδείξῃ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Καὶ ὅσα μὲν σύμφωνα μὲ τὴν θέλησίν του δημιουργικῶς συνέθεσεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀνέλαθεν ὡς ἰδικὰ του ὅσα ἠθέλησε, δηλαδή, τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν, τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας, τὴν ἀρίθμησιν τῶν ἐτῶν, τὸν κόπον καὶ τὴν πείναν, καὶ τὴν δίψαν, καὶ τὸν ὕπνον, καὶ τὴν λύπην, καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ ὅπου διεφθάρη ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἀνθρώπινον σῶ-

79. Ἰω. 12, 27.

80. Πρβλ. Κολ. 3, 9 - 10.

81. Πρβλ. Ἑβρ. 4, 15.

μα, ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς χαρίζει τὸ ἰδικόν του σῶμα. Καὶ ὅπου ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐκρατεῖτο ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ θανάτου, ἐκεῖ ὁ Χριστὸς ἐπιδεικνύει τὴν ἰδικήν του ἀνθρωπίνην ψυχὴν, διὰ νὰ εἶναι παρὼν ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος ἀπὸ τὸν θάνατον, καὶ ὡς Θεὸς λύσῃ τὰ δεσμὰ, μὲ τὰ ὅποια ἐκρατεῖτο ὁ ἄνθρωπος, οὕτως ὥστε ἐκεῖ ὅπου ἐσπάρῃ ἡ φθορὰ, νὰ ἀνατεῖλῃ ἐκεῖ ἡ ἀφθαρσία· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἐθασίλευσεν ὁ θάνατος⁸², μὲ τὴν ἐκεῖ παρουσίαν αὐτοῦ ὁ ἀθάνατος μὲ μορφήν ψυχῆς ἀνθρωπίνης, ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασίαν, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ κάμῃ ἡμᾶς μετόχους τῆς ἰδικῆς του ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας διὰ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐκ τῶν νεκρῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο σῶμα ἡμῶν ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδυθῇ ἀθανασίαν, καθὼς ἔχει γραφῇ⁸³. Ἰνα ἀκριβῶς ὅπως δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος⁸⁴, ἔτσι καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ θασίλευσῇ ἡ χάρις διὰ τῆς δωρεᾶν δικαιοσύνης ἡμῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον⁸⁵, καθὼς ἔχει γραφῇ. Πῶς λοιπὸν λέγετε· Ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου, πού εἶναι ἐντός μας, νοῦς ἐπουράνιος ἐν τῷ Χριστῷ; Μήπως ἀφοῦ ἐχώρισεν εἰς δύο τὸ ἔσωθεν καὶ τὸ ἔξωθεν, δὲν ἐπέδειξε τὸ καθέν χωριστὰ καὶ εἰς τὸν τάφον καὶ εἰς τὸν ἄδην; Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προσφέρῃ λύτρον ἄλλο ἀντ' ἄλλου· ἀλλὰ σῶμα ἀντὶ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς ἔδωκε, καὶ τελείαν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν του ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου· ἦτοι τὸ λύτρον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅποιον ἐχλεύαζον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς Ἰουδαῖοι, ὅταν ἐπερνοῦσαν ἐμπρὸς του καὶ ἐκινούσαν τὰς κεφαλὰς των⁸⁶. Διότι οὔτε ὁ ἄδης δὲν ἀνθεξε τὴν ἐκεῖ κάθοδον τῆς ἀκαλύπτου θεότητος. Τοῦτο μαρτυροῦν καὶ προφητὰ καὶ ἀπόστολοι.

18. Ἐμποροῦμεν δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἰκονομίαν νὰ ἐννοήσωμεν ἀκριβῶς αὐτό, πού λέγομεν. "Ο

82. Πρ6λ. Ρωμ. 5, 14.

83. Α' Κορ. 15, 53. 54.

84. Ρωμ. 5, 12.

85. Ρωμ. 5, 21.

86. Πρ6λ. Ματθ. 27, 39. Μάρκ. 15, 29.

πως ὁ Κύριος μετὰ τὴν προβολὴν μὲν τοῦ αἵματος ἀπεδείκνυε τὴν γνησιότητα τῆς σαρκός, μετὰ τὴν προσθήκην δὲ τοῦ ὕδατος ἐφανερώανε τὴν ἀμόλυντον καθαρότητα αὐτῆς καὶ ὅτι τὸ σῶμα ἦτο τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα· μετὰ τὸ νὰ φωνάξῃ δὲ καὶ νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴν καὶ νὰ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα⁸⁷, ἐσήμαινε τὸ ὑπάρχον ἔσωθεν τοῦ σώματός του, δηλαδὴ τὴν ψυχὴν του, περὶ τῆς ὁποίας καὶ εἶπεν ὅτι, Τίθημι ὑπὲρ τῶν ἰδικῶν μου προβάτων⁸⁸. "Ὡστε δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἔκπνευσις τοῦ πνεύματος σημαίνει τὴν ἀναχώρησιν τῆς θεότητος, ἀλλὰ τὴν ἀποχώρησιν τῆς ψυχῆς. Διότι ἐὰν κατόπιν ἀναχωρήσεως τῆς θεότητος ἐπῆλθεν ὁ θάνατος καὶ ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἔπεται ὅτι ἀπέθανε τὸν ἰδικόν του θάνατον καὶ ὄχι τὸν ἰδικόν μας. Καὶ πῶς κατῆλθεν εἰς τὸν ἄδην μετὰ τὴν θεότητα ἀκάλυπτον; Ποῦ λοιπὸν ἦτο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ὑπεσχέθη νὰ θέσῃ ὑπὲρ τῶν προβάτων⁸⁹, περὶ τῆς ὁποίας οἱ προφῆται ἐπροφήτευσαν; Ἐὰν δὲ ἔγινεν ἀποχώρησις ψυχῆς, διὰ τοῦτο ἔχει λεχθῆναι ὅτι ἀνέλαθε τὸν ἰδικόν μας θάνατον, τοῦτ' ἐστὶ νὰ ὑπομείνῃ τὴν διάλυσιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, πού συμβαίνει εἰς ἡμᾶς μετὰ τὸν θάνατον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὴν γέννησιν.

19. Τὸ σόφισμά σας λοιπὸν εἶναι ἀνόητον. Ἐπειδὴ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ὁ θάνατος, ἐὰν ὁ Λόγος δὲν εἶχεν ἀναλάβει εἰς ἑαυτὸν καὶ τὸν ἔσωθεν καὶ τὸν ἔξωθεν ἄνθρωπον, δηλαδὴ σῶμα καὶ ψυχὴν; Πῶς δὲ καὶ προσέφερεν ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου; Ἡ πῶς θὰ ἐλάμβανε τελείαν τὴν λύσιν ἢ κράτησις εἰς τὰ δεσμά τοῦ θανάτου, ἐὰν ἐκεῖνο πού ἡμάρτησε θεληματικῶς, τὴν ψυχὴν, δὲν εἶχεν ἀναλάβει ὁ Χριστὸς εἰς ἑαυτὸν ἀναμάρτητον; Ἐὰν εἶναι ὅπως λέγετε, τότε λοιπὸν ὁ θάνατος βασιλεύει ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου. Διότι ἐπὶ τίνος ἄλλου καὶ ἐβασίλευσε κάποτε, ἐὰν ἔτι ἐπὶ τῆς ψυχῆς πού ἡμάρτησε μετὰ τὸ φρόνημα; καθὼς ἐλέχθη· ἡ ψυχὴ, πού ἡμάρτησεν αὐτὴ θὰ ἀποθάνῃ⁹⁰, ὁ

87. Πρβλ. Ἰω. 19, 30.

88. Ἰω. 10, 15.

89. Πρβλ. Ἰω. 10, 11. 15.

90. Ἰεζ. 18, 4.

πὲρ τῆς ὁποίας ὁ Χριστὸς ἐθυσίασε τὴν ἰδικὴν του ψυχὴν μὲ τὸ νὰ δώσῃ αὐτὴν εἰς ἀντάλλαγμα⁹¹. Ποῖον δὲ καὶ κατέκρινεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀρχὴν; τὸ πλάσμα τοῦ Δημιουργοῦ ἢ τὴν πράξιν τοῦ πλάσματος; Ἐὰν κατεδίκασε τὸ πλάσμα τοῦ Δημιουργοῦ ὁ Θεός, κατεδίκασε τὸν ἑαυτὸν του καὶ θὰ εἶναι καὶ αὐτὸς ὅπως οἱ ἄνθρωποι. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀσέβεια ἀκόμη καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ κατεδίκασε τὴν πράξιν τοῦ πλάσματος, ἀκυρώνει λοιπὸν τὴν πράξιν καὶ κάμνει καινουργές τὸ πλάσμα. Διότι ἰδικόν του ποίημα εἴμεθα, ἐπειδὴ ἐδημιουργήθημεν νὰ ἐπιτελῶμεν ἀγαθὰ ἔργα⁹².

20. Ἀλλὰ πάλι λέγετε Ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου εἶναι Θεός. Πῶς λοιπὸν λέγετε αὐτὸν Θεόν; καθὼς ὁ Μαρκίων, Θεὸν ποὺ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ Θεὸν ποὺ ἐνεφανίσθη χωρὶς νὰ τὸν ἐγγίσῃ κανεὶς, ποὺ ἔχει φύσιν ἀνεπίδεκτον ἐνώσεως μὲ ἀνθρωπίνην σάρκα; Ἡ πῶς λέγετε ὅτι εἶναι Θεός, καθὼς ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς; Διότι τοῦτο εἶναι καὶ τὸ πρόσχημα τῆς ἀσεβείας ἐκείνου, νὰ ὁμολογῇ Θεὸν τὸν γεννηθέντα ἐκ τῆς Μαρίας, ὁ ὁποῖος προωρίσθη μὲν πρὸ τῶν αἰώνων, ἔλαβε δὲ ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ὅταν ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν Μαρίαν. Οὗτος ὅμως ὁμολογεῖ Λόγον, ποὺ ἐνεργεῖ ἔργα, καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ἐξ οὐρανοῦ, μὲ τὸ νὰ ἀναγνωρίζῃ εἰς αὐτὸν περισσότερα ἀπὸ σᾶς, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν του ἀσέβειαν, ὅπως ἀκριβῶς σεῖς λέγετε νοῦν ἐπουράνιον εἰς σῶμα ἔμψυχον. Οὔτε δὲ σῶμα ἔμψυχον ἤδη ἄνθρωπος τέλειος εἶναι, οὔτε νοῦς ἐπουράνιος εἶναι ἤδη Θεός. Διότι λέγεται σῶμα ἔμψυχον, ἐπειδὴ φέρει ὄνομα ψυχῆς ποὺ ὑπάρχει ὡς ὃν εἰς αὐτό. Σῶμα δὲ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ ὄχι ψυχὴ καὶ ψυχὴ λέγεται καὶ ὄχι σῶμα, ἐπειδὴ εἶναι ἄλλο ἢ ψυχὴ καὶ ἄλλο τὸ σῶμα, δηλαδὴ ὑπάρχει ἡ σχέσις μετὰ τῶν, ποὺ ὑπάρχει μετὰ πνεύματος καὶ σώματος. Ποῖος δέ, λέγει, ἐγνώρισε νοῦν Κυρίου;⁹³ Νοῦς Κυρίου δὲν εἶναι Κύριος, ἀλλὰ θέλησις Κυρίου, ἢ ἀπόφασις, ἢ ἐνέργεια πρὸς τι ἔργον.

91. Πρὸλ. Α' Τιμ. 2, 6.

92. Ἐφ. 2, 10.

93. Ρωμ. 11, 34.

Πῶς λοιπὸν ἐπινοεῖτε καὶ διδάσκετε ταῦτα, καὶ μὲ ψευδεῖς λόγους δυσφημεῖτε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ; Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οὔτε ἔτσι παρέλαβε, οὔτε ἔτσι παρέδωκεν· ἀλλὰ καθὼς ἔχει γραφῇ, τὸν Θεὸν καὶ Λόγον, ποὺ ἦτο πρὸς τὸν Θεὸν προαιωνίως⁹⁴, καὶ ὅταν ἐπληρώθησαν οἱ προσδιωρισμένοι χρόνοι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον μετὰ τὸ νὰ ἐγεννήθῃ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐξ ἀγίας Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου⁹⁵, καθὼς ἔχει γραφῇ· Ἔως ὅτου ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον⁹⁶, διὰ νὰ γίνῃ πρωτότοκος μετὰ πολλῶν ἀδελφῶν⁹⁷, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦτο Θεὸς ἀληθινός⁹⁸· διὰ νὰ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος καὶ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πάθους τοῦ θανάτου, ὡς Θεός. Ματαιῶς λοιπὸν φαντάζεσθε ὅτι ἐκεῖνος μετὰ σᾶς, ποὺ ἡμπορεῖ μὲ τὸ φρόνημα νὰ ὀδηγήσῃ τὴν σάρκα εἰς τὴν ἀνακαίνισιν, ὡς νομίζετε, διὰ τῆς μίμησεως, χωρὶς νὰ ἐννοεῖτε ὅτι ἡ μίμησις γίνεται μίμησις μὲ τὴν προοδὸν τῆς συνηθείας, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἐλέγετο μίμησις. Μὲ τὸ νὰ ὁμολογῇτε ὅμως ὅτι εἰς τὸν Χριστὸν γίνεται ἀνακαίνισις μόνον τῆς σαρκός, ἔνεκα πλάνης θλασφημεῖτε. Διότι ἐὰν ἐκεῖνος, ποὺ φέρει τὴν σάρκα ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀνακαίνισιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς Χριστόν, τὸ δὲ φερόμενον ἀκολουθῇ τὸν φεροντα, ποία ἀνάγκη ἐπέβαλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ;

21. Ἀνόητοι δὲ εἶναι καὶ αὐτοί, ποὺ λέγουν, ὅτι ὁ Λόγος ἐπεδήμησεν εἰς ἕνα ἀπὸ τοὺς προφῆτας. Διὰ τὸ ὅμως ὁ νόμος δὲν ἐτελείωσε τίποτε;⁹⁹ Διὰ τὸ καὶ ὁ θάνατος ἐθασίλευσε καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας καθ' ὁμοιον τρόπον μὲ τοὺς πρωτοπλάστους; Διὰ τὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός, θὰ εἰσθε πράγματι ἐλεύθεροι;¹⁰⁰ Δὲν εἶπε τοῦτο ὅτι ἡ ἐλευθερία δίδεται ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἀνακαίνισεως, ποὺ γίνεται δι' αὐτοῦ, καὶ τῆς τελειότητος, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ ὅσοι ἐπι-

94. Πρβλ. Ἰω. 1, 1.

95. Πρβλ. Ματθ. 1, 20. Λουκ 1, 35.

96. Ματθ. 1, 25.

97. Ρωμ. 8, 29.

98. Πρβλ. Ἰω. 17, 3.

99. Ἑβρ. 7, 19.

100. Ἰω. 8, 36.

στεύσαμεν ἀνακαινιζόμεθα κατὰ μίμησιν καὶ μετοχὴν εἰς τὴν τελείαν ἀνακαινίσιν τοῦ Χριστοῦ;¹⁰¹ Ἄλλ' ἀπὸ σᾶς ἔχουν ἐπινοηθῇ τὰ πάντα, διὰ τὰ κατασκευάσετε μίαν ὁμόφωνον γνώμην τῆς ἀρνήσεως τῆς ἀληθείας. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν, κατ' ἄλλον τρόπον ἐκφράσεως ὀνομάζετε ἄλλοτε μὲν νοῦν παράφρονα, ἄλλοτε δὲ ἁμαρτίαν ὀντολογικῶς ὑπάρχουσαν, ἄλλοτε δὲ παριστάνετε αὐτὴν ὡς ἐργάτην τῆς ἁμαρτίας. Καὶ τὴν σάρκα λέγετε ἄλλοτε μὲν ἄκτιστον, ἄλλοτε δὲ ἐπουράνιον, ἄλλοτε δὲ ὁμοούσιον μὲ τὸν Λόγον, διὰ τὰ μὴ ἀφήσετε καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς τελείας ἀρνήσεώς σας. Καθὼς δὲ ἀκριβῶς ὁ Ἄρειος, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν εἰς τὴν ἀπερίγραπτον καὶ ἀληθεστάτην γέννησιν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐφεῦρεν ὅτι πρὸ αὐτῆς ἔλαθε χώραν πάθος τι εἰς τὴν θείαν οὐσίαν καὶ ἀπότμησις καὶ ἀπορροή, ὅπως μὲ τοὺς ἀσεβεῖς τούτους λόγους ἐξωθήσῃ τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὴν πίστιν εἰς τὸν θόρβορον τῆς παρανομίας. Διότι ἀληθῶς τὸ στόμα τοῦ παρανόμου εἶναι θόθος βαθύς.¹⁰² Ἔτσι δὲ πάλιν καὶ ὁ Σαβέλλιος, ἐπειδὴ ἐνόησεν ἀνύπαρκτον τὸν Υἱὸν καὶ ἀνύπαρκτον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατηγοροῦσε διὰ διαίρεσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν εἰς τὴν θεότητα, καὶ ἀπαρίθμησιν θεῶν, στηριζόμενος εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν γνώμην. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Μανιχαῖος ἀφοῦ ἡρνήθη τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου, ἔγινεν εἰς πάντα ἀσεβὴς μὲ τὸ τὰ λέγειν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται εἰς δύο δημιουργοὺς, εἰς τὸν πονηρὸν καὶ τὸν ἀγαθόν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ σεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε ὅτι ἡμεῖς λέγομεν δύο Υἱούς, καὶ ὀνομάζετε ἡμᾶς ἀνθρωπολάτραις, ἢ φέρετε εἰς τὸ μέσον πρὸς συζήτησιν τὴν ἁμαρτίαν, ὅχι διὰ τὰ μάθετε τὰ εὐσεβεῖτε, ἀλλὰ διὰ τὰ ἀποδείξετε ὅτι ἡ πλάνη σας γίνετε εὐκολώτερον μεταδοτὴ μὲ τὰς κακὰς ἐφευρέσεις σας, καὶ παρασύρετε τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὴν πίστιν εἰς τὰ ἀσεβῆ διδάγματα σας. Ὁ στερεὸς ὁμως θεμέλιος τοῦ Θεοῦ μένει σταθερός, ἐπειδὴ ἔχει τὴν σφραγίδα αὐτὴν.

101. Πρβλ. Κολ. 3, 10.

102. Παροιμ. 22, 14.

22. Ταῦτα ἔγραψα, ἀγαπητέ, ἄν καὶ τίποτε περισσότερον δὲν ἐχρειάζετο νὰ γράψω· διότι ἡ εὐαγγελικὴ παράδοσις εἶναι καθ' ἑαυτὴν αὐτάρκης. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡρώτησας περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ θεβαίως ἐξ αἰτίας ἐκείνων, ποὺ ἀρέσκονται εἰς τὰς φλυαρίας, χωρὶς νὰ λογαριάζουν ὅτι ἐκεῖνος, ποὺ ὁμιλεῖ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ τὸ ψεῦδος¹⁰³. Διότι δὲν εἶναι ἐφικτὸν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ περιγράψῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν δόξαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἔγιναν, καθὼς ἔχουν γραφῇ εἶναι ἄρκετά διὰ τοὺς πιστοὺς νὰ ὁμολογοῦν καὶ νὰ προσκυνοῦν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πρὸς δόξαν καὶ ὁμολογίαν τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμήν.

---

103. Ἰω. 8, 44.

β. Περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου Λόγος δεύτερος

1. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὁμολογοῦν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἓν πρόσωπον ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ¹, ὅς εἶπουν πῶς ἐξέλαβον τὸν ὑπάρχοντα ἐν μορφῇ Θεοῦ Θεόν, ὃ ὁποῖος ἔλαβε καὶ μορφήν δούλου², ἢ πῶς ἐνόησαν τὸ, Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν αὐτὴν σκηνὴν μετ' ἡμᾶς³. Διότι ὁ ἴδιος ποὺ εἶπεν ὅτι Ὁ Λόγος ἔγινε σὰρξ, εἶπεν ὅτι αὐτὸς παρέδωκε τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν⁴. Ἄρα διότι ὁ Λόγος ὑπέμεινε μεταβολὴν μεταποιηθεὶς εἰς σὰρκα ἢ ἐξομοιωθεὶς μετ' ψυχὴν, ἢ διότι ἔκαμε φανταστικὴν τὴν ἐμφάνισίν του ὑπὸ μορφήν ἀνθρωπίνην, καθὼς ἀκριβῶς λέγουν οἱ ἄλλοι αἵρετικοὶ ποὺ πλανῶνται; Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐπιτρέπει ὁ Ἀπόστολος διότι εἶπε σαφῶς ὅτι Ποῖος ἦτο, καὶ τί ἔλαβεν⁵. Διότι ὅπως ἀκριβῶς νοεῖται ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ἔτσι καὶ ἡ μορφή τοῦ δούλου πιστεύεται ὅτι εἶναι ἡ νοερὰ φύσις ἀπὸ τὴν ὁποίαν συνίστανται οἱ ἄνθρωποι μαζί μετ' τὴν ὀργανικὴν κατασκευὴν αὐτῶν, διὰ τὴν νὰ νοῆται ὅτι τὸ μὲν «ἦν» σημαίνει τὸν Λόγον, τὸ δὲ «ἐγένετο» τὴν σὰρκα μαζί μετ' τὴν ψυχὴν, ἢ ὁποία λέγεται μορφή δούλου, νοουμένη ὡς τις νοερὰ ὑπαρξις. Διὰ τοῦτο ὅταν ὁ ἄνθρωπος νεκρωθῇ λέγεται ὅτι εἶναι χωρὶς μορφήν, καὶ ὅλος διαλύεται, λόγω τοῦ ὅτι ἡ ψυχὴ, ποὺ ἔχει ἀδιάλυτον φύσιν, ἀπεχώρησεν ἀπὸ τὸ σῶμα. Ὅθεν ὁ μὲν Παῦλος μαρτυρεῖ τὴν νοερὰν φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ⁶, ὁ δὲ Ἰωάννης παρέχει τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐν αὐτῷ ὑπάρξεως ὀργανικοῦ σώματος⁷, διὰ τὴν κηρύξουν καὶ οἱ δύο ὁλόκληρον τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας. Διότι εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ὁ προ-

1. Λουκ. 3, 38.

2. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 6 - 7.

3. Ἰω. 1, 14.

4. Πρβλ. Ἰω. 10, 15.

5. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 6 - 11.

6. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 6.

7. Πρβλ. Ἰω. 1, 14. Φιλίπ. 2, 7.

ὑπάρχων αἰωνίως, πρὸ τῆς ἐν σαρκί ἐλευσεώς του εἰς τὸν κόσμον δὲν ἦτο ἄνθρωπος, ἀλλ' ἦτο Θεὸς πρὸς τὸν Θεόν⁸, πού ἦτο ἀόρατος καὶ ἀπαθής.

2. Ἐπομένως οὔτε τὸ ὄνομα Χριστὸς νοεῖται χωρὶς τὴν σάρκα, ἐπειδὴ εἰς τὸ ὄνομα ἀκολουθεῖ τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος, καθόσον ὁ μὲν Παῦλος γράφει· Ἐάν ὁ Χριστὸς ἔπρεπε νὰ πάθῃ καὶ ἐὰν εἶναι ὁ πρῶτος, πού ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς⁹, καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· Ὁ ἰδικὸς μας πασχαλινὸς ἄμνος, ὁ Χριστὸς, ὑπὲρ ἡμῶν ἐθυσιάσθη¹⁰· καὶ ὅτι ὁ Ἄνθρωπος Ἰησοὺς Χριστὸς, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀντάλλαγμα ὑπὲρ ἡμῶν¹¹. Ὅχι ὅτι δὲν ἦτο Θεός, ἀλλὰ ὅτι ἦτο καὶ ἄνθρωπος Χριστὸς. Διὰ τοῦτο λέγει· Νὰ ἐνθυμῆσαι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, πού ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ εἶναι ἀπόγονος τοῦ Δαβὶδ¹² κατὰ σάρκα. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφή παρουσιάζει καὶ τὰ δύο ὀνόματα διὰ νὰ δώσῃ ἔμφασιν εἰς τὴν ὑπαρξίν των ἐν τῷ Χριστῷ, ἦτοι Θεοῦ μὲν ἀοράτως νοουμένου καὶ ὑπάρχοντος ἀληθῶς, ἀνθρώπου δέ, πού εἶναι ὁρατὸς καὶ ψηλαφεῖται καὶ ὑπάρχει ἀληθῶς ὅχι κατὰ τὴν ἔννοιαν διαιρέσεως προσώπων ἢ ὀνομάτων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς φυσικῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἀδιαλύτου ἐνώσεως. Διὰ νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἀληθῶς τὸ πάθος συνέβη εἰς αὐτόν καὶ διὰ νὰ πιστεύωμεν μαζὶ με τοῦτο καὶ ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι ἀληθινὰ καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής. Πῶς λοιπὸν ὁ Λόγος, πού ἦτο Θεός, ἔγινε Χριστὸς πρὶν νὰ γίνῃ ἄνθρωπος; Διότι ἐὰν μὲν τό, Χριστὸς, εἶναι ἰδιότης τῆς Θεότητος, ὡς ὄνομα χωρὶς τὴν σάρκα, εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξετε μήπως εἶναι ἰδιότης καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, θὰ εἶναι δὲ τότε καὶ τὸ πάθος κοινὸν καὶ διὰ τὰ τρία πρόσωπα, καθὼς λέγουν μερικοί, πεπλανημένοι. Ἡ θὰ εἶπητε ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἀπαθής καὶ ἀσώματος Θεὸς Λόγος καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως εἶναι δεκτικὸς πάθους καὶ θανάτου; Καὶ πῶς ὁ Υἱὸς πού εἶναι ὁμοούσιος με τὸν Πατέρα καὶ ἀδιαίρετος ἀπ' αὐτόν κατὰ τὴν θείαν φύσιν,

8. Πρὸλ. Ἰω. 1, 1.

9. Πρὸλ. 26, 23.

10. Πρὸλ. Α' Κορ. 5, 7.

11. Α' Τιμ. 2, 5, 6.

12. Β' Τιμ. 2, 8.

ἡμπορεῖ νὰ λέγεται παθητός, ἀφοῦ εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, ἐὰν δὲν ἐλάβανεν εἰς ἑαυτὸν πρῶτον ἐκ μήτρας Παρθένου ὁλόκληρον τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως καὶ γίνῃ ἀνθρώπος, διὰ νὰ εἶναι καὶ ἀνθρώπος εἰς τὸ πάθος, καὶ νὰ εἶναι καὶ ἄτρεπτος ὡς Θεός;

3. Διότι διὰ τοῦτο ἔγινε καὶ ἡ χρίσις, ὅχι ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶχεν ἀνάγκην νὰ χρισθῇ, οὔτε πάλιν ὅτι ἡ χρίσις ἔγινε δίχως τὸν Θεόν, ἀλλ' ὁ μὲν Θεός προσέφερε τὸ χρίσμα, τὸ δὲ δεκτικὸν τοῦ χρίσματος σῶμα ἐδέχετο τὴν χρίσιν. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἔγινε Χριστός χωρὶς τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα μὲ τὸ νὰ ἐμέρισε τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν σαρκὸς ἢ ὁμοίωσιν ψυχῆς. Ἀλλ' ἐνῶ ἔμεινεν ἐκεῖνο ποῦ πρωτίτερα ἦτο, ἀνέλαθε τὴν μορφήν τοῦ δούλου¹³, ἡ ὁποία δὲν ἔστερεῖτο ὑπάρξεως, ποῦ φανεροῦται μὲ τὴν ἐπίδειξιν αὐτῆς καὶ διὰ τοῦ πάθους καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ δι' ὕλης τῆς οἰκονομίας τῆς ἐνανθρωπήσεως, καθὼς ἔχει γραφῇ καὶ κηρυχθῇ. Εἶπατε λοιπὸν πῶς ἐκλαμβάνετε τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεός ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναζαρέτ; ἐπειδὴ καὶ οἱ αἰρετικοὶ πάντες τοῦτο ἐσυνήθισαν νὰ λέγουν, καθὼς ὁ Παῦλος Σαμοσατεὺς ὁμολογεῖ Θεὸν γεννηθέντα ἐκ τῆς Παρθένου, Θεὸν παρουσιασθέντα ἐκ τῆς Ναζαρέτ, καὶ ἀπ' ἐδῶ λαβόντα ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, καὶ ἀρχὴν τῆς βασιλείας αὐτοῦ, Λόγον δὲ μὲ ἐνεργὸν ζωὴν ἐξ οὐρανοῦ καὶ μὲ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, ὁ ὁποῖος ὡς πρὸς μὲ τὸν προορισμὸν ὑπάρχει προαιωνίως, ὡς πρὸς δὲ τὴν ὑπαρξιν ἀνεδείχθη ὑπάρχων ἐκ τῆς Ναζαρέτ· διὰ νὰ εἶναι, λέγει, εἰς ὁ διέπων τὰ πάντα Θεὸς ὁ Πατήρ. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀσέβεια αὐτοῦ. Οἱ δὲ Μαρκίων καὶ Μανιχαῖος ὁμολογοῦν Θεὸν ἐκεῖνον, ποῦ κατῆλθεν εἰς τὴν Παρθένον, καὶ προῆλθεν ἐξ αὐτῆς χωρὶς νὰ θίξῃ αὐτὴν ἐντελῶς καὶ εἶναι ἀνεπίδεκτος κοινωνίας ἀνθρωπίνης φύσεως, ποῦ ἐξέπεσεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὑπόκειται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχοντος τῆς κακίας. Διότι ἐὰν εἶχεν ἀναλάβῃ αὐτήν, τότε θὰ ὑπέκειτο καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχοντος τῆς κακίας καὶ δὲν θὰ ἦτο χωρὶς ἁμαρτίαν ὁ Χριστός. Ἀλλ' ἔχει ἀποδείξει ὅτι ἀνέλαθεν εἰδικὴν

13. Πρὸς Φιλίπ. 2, 6 - 7.

σάρκα ἐξ οὐρανοῦ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. καθ' ὁμοίωσιν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην, πού ἐθεάθη κατελθοῦσα ἐξ οὐρανοῦ, καθὼς ὁ ἴδιος ἠθέλησεν, καὶ ἡ ὁποία ἐπέστρεψεν εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἦτο ὁλόκληρος θεότης. Ὁ δὲ Οὐαλεντίνος πάλιν λέγει ὅτι τὸ πάθος ὑπέστη ἀπὸ κοινοῦ ὅλη ἡ Τριάς, μὲ τὸ νὰ φαντάζεται ὅτι ἡ σὰρξ ἦτο μέρος τῆς θεότητος. Ὁ δὲ Ἄρειος πρεσβεύει ὅτι ἡ σὰρξ ἐχρησίμευσε μόνον πρὸς κρυπτήριον τῆς θεότητος, ἀντὶ δὲ τοῦ ἐν ἡμῖν ἔσωθεν ἀνθρώπου, τοῦτ' ἔστι τῆς ψυχῆς, κατώκησεν εἰς τὴν σάρκα ὁ Λόγος, καὶ ἔτσι τὴν ἐννοίαν τοῦ πάθους καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐκ τοῦ ἅδου τολμᾷ νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὴν θεότητα. Ὁ δὲ Σαθέλλιος ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Παύλου Σαμοσατέως καὶ τῶν ὁπαδῶν του, διότι, ἐπειδὴ ἐφοβήθη τὴν διαίρεσιν, πού προεκάλεσεν ὁ Ἄρειος, κατωλίσθησεν εἰς τὴν καταστρεπτικὴν πλάνην. Σεῖς δὲ μὲ ποίου τὰς ἀπόψεις εὐρίσκεσθε, ἢ ποῖον θέλετε νὰ βεσηθήσετε; Ἡ ἐγίνατε αὐτό, πού λέγεται ἀπὸ ὅλας τὰς φυλάς; Διότι ἐνεφανίσθητε μὲ ὅλους τοὺς αἰρετικούς, πού προηγουμένως εἶπομεν, ἐξεδηλώσατε τὴν ἀπιστίαν σας εἰς τὴν ἔνωσιν, καὶ ἐπροβάλατε ἀντιρρήσεις ἐναντίον τῆς πληρώσεως, ἐπροχωρήσατε εἰς τὴν πλάνην μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι φοβεῖσθε τὴν διαίρεσιν. Ὅπως δ' ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού διαιροῦν μαίνονται, καὶ αὐτοὶ πού παρασύρουν εἰς τὴν πλάνην ἔχουν πλανηθῇ, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι, πού δημιουργοῦν καταστροφήν, καταστρέφονται οἱ ἴδιοι. Διότι ἡ οἰκονομία εἶναι ἀληθινή καὶ ἡ ἀλήθεια ἐφανερώθη καὶ ἡ χάρις μαρτυρεῖται.

4. Τί λοιπὸν σοφίζεσθε πρὸς δικαιολογίαν σας; Τί ἀποκρύπτετε μὲ τὴν ὑποκρισίαν καὶ δὲν λέγετε εἰς τὸ φανερόν ὅτι δὲν ἐγένεν ἀνθρωπος μὲ τὸ νὰ λάβῃ δούλου μορφήν¹⁴, ἀλλ' ὅτι ἐφανερώθη σὰν ἀνθρωπος; αὐτὴν τὴν πληροφορίαν παρέχει ὁ λόγος σας, οἱ ὅποιοι λέγετε, προφασίζόμενοι ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο προσπαθεῖτε νὰ διαβάλετε τὴν ἀληθινὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, συκοφαντοῦντες καὶ λέγοντες· Λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀνθρωπος πού ἐθεοποιήθη. Καὶ ποῦ τὸ, Ἐν ἀρχῇ ἦτο ὁ Λόγος;¹⁵ καὶ ὅτι, ἀφοῦ ἔλαβε μορφήν

14. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 7.

15. Ἰω. 1, 1.

δούλου ἔγινεν ἄνθρωπος;¹⁶ ἢ, λέγει, ὅτι ἦτο ἄνθρωπος πού ἦτο μέ τόν Θεόν, ἢ ἄνθρωπος, λέγει, πού συνηνώθη μέ τόν Θεόν, ἢ ἄνθρωπος, πού ἀπέθανεν ὑπέρ τοῦ κόσμου, ἢ ἄνθρωπος, πού δέν ἐχωρίσθη ἀπό τήν ἁμαρτίαν, ἢ ἄνθρωπος, πού εἶναι κύριος τῶν ἀγγέλων, ἢ ἄνθρωπος, πού προσκυνεῖται ἀπό τήν κτίσιν, ἢ ἄνθρωπος, πού εἶναι Κύριος, σύμφωνα μέ τόν Ἀπόστολον πού λέγει· Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ¹⁷. ἢ ἄνθρωπος πού ἐσταυρώθη καί εἶναι Κύριος τῆς δόξης¹⁸, ἢ ἄνθρωπος, πού ἀκρύβει· Κάθησε εἰς τά δεξιὰ μου¹⁹, ἢ ἄνθρωπος πού ἔρχεται νά κάμῃ κρίσιν²⁰. Αὕτη εἶναι ἡ σκοτεινὴ ἀνατροπὴ σας, μέ τήν ὁποίαν ποτίζετε τοὺς ἀνθρώπους καί μεθᾶτε αὐτούς²¹. Ἐρωτήσατε λοιπόν τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε ὅταν ἀκούσετε παρ' αὐτῶν τοὺς λόγους τούτους νά λέγωνται κατὰ τοῦ Χριστοῦ καί κατὰ τῶν ἀνθρώπων, πού ἔχουν πιστεύσει εἰς αὐτόν, κοκκινήσετε· μάθετε δέ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, οἱ ὁποῖοι τὰ αὐτὰ πιστεύουν καί κηρύττουν. Ὡς ἔχωμεν λοιπόν ἐνώπιον ἡμῶν τὰ δόγματα τῶν αἰρετικῶν καί τήν γνώμην τῆς ἰδικῆς σας νοστορίας, καί τόν λόγον τῆς ἰδικῆς μας πίστεως, καί τόν ὄρον τοῦ Εὐαγγελίου, καί τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων, καί τὴν μαρτυρίαν τῶν προφητῶν καί τὴν κατανόησιν τῆς ἐκπληρωθείσης οἰκονομίας τῆς ἐνανθρωπήσεως.

5. Εἶπατε λοιπόν, μέ ποῖαν ἔννοιαν λέγετε ὅτι ἐγεννήθη Θεὸς ἐκ Ναζαρέτ, ὅτι κηρύσσετε τὴν γέννησιν ὡς ἀρχήν, πού ἔγινεν ἡ θεότης, σύμφωνα μέ ὅσα λέγει ὁ Παῦλος Σαμοσατεύς, ἢ ὅτι ἀρνεῖσθε τὴν γέννησιν σύμφωνα μέ τόν Μαρκίωνα καί τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, καί ὅχι ἐπειδὴ συμφωνεῖτε μέ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλετε νά ὁμιλήτε ἐκ τῶν ἰδικῶν σας ἐμπνεύσεων; Διότι διὰ τοῦτο λέγετε ὅτι Θεὸς ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου, καί ὅχι Θεὸς καί ἄνθρωπος, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, διὰ νά μὴ ἀναγκασθῇτε, ἀν πα-

16. Φιλίπ. 2, 7.

17. Ρωμ. 1, 1.

18. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 8.

19. Ψαλμ. 109, 1.

20. Πρβλ. Ἰω. 5, 22.

21. Πρβλ. Ἀεθ. 2, 15.

ραδεχθῆτε γέννησιν σαρκός, νά εἴπητε αὐτὴν φυσικὴν, λέγοντες τὴν ἀληθειαν σύμφωνα μὲ τὸν λόγον. Ἀλλὰ λέγετε ὅτι ἐγεννήθη Θεὸς καὶ ἔδειξεν ἰδικὴν τοῦ σάρκα, ὡς κατὰ φαντασίαν γεννηθεῖσαν. Διότι δὲν ἐπιδεικνύει ἀρχὴν γεννήσεως αὐτοῦ ἐκ Ναζαρέτ, ἀλλ' ὁ Λόγος Θεός, ποῦ ὑπάρχει πρὸ τῶν αἰώνων²², ἐθεάθη ἄνθρωπος ἐκ Ναζαρέτ, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ Πνεύματος ἁγίου²³, εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας²⁴, ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ²⁵ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, καθὼς ἔχει γραφῇ²⁶, ἀφοῦ ἔλαβε τὰ πάντα ἐκ Παρθένου, ὅσα ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησεν ὡς συστατικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπλάσε καὶ ἐποίησεν αὐτὸν χωρὶς ἁμαρτίαν²⁷ μὲ τὸ νά ἐπιδείξῃ ὅχι μεταποίησιν θεότητος, ἀλλὰ μὲ τὸ νά ἐνεργήσῃ ἀνακαίνισιν τῆς ἀνθρωπότητος, σύμφωνα μὲ τὸ θέλημά του, εἰς τρόπον ὥστε ὅλα τὰ ἔθνη νά εἶναι οὐσσωμια καὶ συμμετοχα τοῦ Χριστοῦ²⁸, καθὼς γράφει καὶ ὁ Ἀπόστολος, διὰ νά εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς Θεός, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθῶς ἄνθρωπος, διὰ νά εἶναι καὶ ἄνθρωπος ἀληθινὸς καὶ Θεὸς ἀληθινός. Ὅχι μὲ τὸ νά εἶναι ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, καθὼς σεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε, διασύροντες τὸ μυστήριον τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ὁ μονογενὴς Θεός, ἀφοῦ ἀπεφάσισεν ἐν τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ νά ἀνοσυστήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν ἀρχικὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς καινουργίαν δημιουργίαν, διὰ φυσικῆς γεννήσεως καὶ ἀλύτου ἐνώσεως ἐκ μήτρας Παρθένου, διὰ νά κάμῃ δυνατὴν τὴν σωτήριον ἀποστολὴν τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως ἁγῶν εἰς πέρας τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

6. Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι, ἐὰν ἀνέλαβε πάντα τὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπωςδῆποτε εἶχε καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμούς· εἶναι δὲ ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους λο-

22. Πρβλ. Ἰω. 1, 1.

23. Πρβλ. Ματθ. 1, 20.

24. Ματθ. 2, 1.

25. Ἰω. 7, 42.

26. Πρβλ. Ματθ. 1, 1. Λουκ. 3, 38.

27. Ἐβρ. 4, 15.

28. Πρβλ. Ἐφ. 3, 6.

γισμούς νά μὴ ὑπάρχη ἁμαρτία· καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νά εἶναι ὁ Χριστὸς ἀναμάρτητος; Εἶπατε λοιπόν· Ἐάν ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν, πρέπει νά παρουσιασθῇ εἰς τὸν Θεὸν πρὸς κρίσιν ἡ ἰδίᾳ αὐτοῦ δημιουργία. Διότι ἦλθε νά ὑποβάλῃ εἰς κρίσιν τὰ ποιήματα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ κρίσις ποῦ θὰ κατεδίκασε τὸν ἁμαρτήσαντα θὰ ἦτο πάλιν ἄδικος. Διότι ἐάν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τοὺς ἁμαρτητικοὺς λογισμούς, πῶς καταδικάζει τὸν ἁμαρτήσαντα; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νά γίνῃ ἀπὸ τὸν Θεὸν τοιαύτη κρίσις; Ἐάν δὲ καὶ ὁ Ἀδάμ ἦτο ὑποκείμενος εἰς τοιοῦτους λογισμούς προτοῦ παρακούσει εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, τότε πῶς δὲν ἐγνώριζε καλὸν καὶ πονηρόν; Διότι ἦτο λογικὸς μὲν εἰς τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τὸν λογισμὸν ἐλεύθερος, καὶ πείραν κακοῦ δὲν ἐγνώριζεν καὶ ἦτο τρόπον τινὰ μονότροπος, ἄτρεπτος, πρὸς τὸ κακόν²⁹. Ὅταν ὁμοῦς παρήκουσε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ὑπέπεσεν εἰς τοὺς ἁμαρτητικοὺς λογισμούς, ὅχι διότι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τοὺς ἁμαρτητικοὺς λογισμούς, ποῦ αἰχμαλωτίζουν εἰς τὸ κακόν, ἀλλὰ διότι ὁ διάβολος, δι' ἀπάτης ἔσπειρεν αὐτοὺς ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς τὴν λογικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἔτσι ἐξωθήθη εἰς τὴν παράθασιν καὶ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεόν. Ὡστε ὁ διάβολος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἐγκατέστησε καὶ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν θάνατον νά βασιλεῦῃ διὰ μέσου τῶν ἔργων τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ νά καταλύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου³⁰. Ἀλλὰ λέγετε· Κατέλυσε τὰ ἔργα χωρὶς νά ἁμαρτήσῃ. Ἄλλ' αὕτη δὲν εἶναι κατάργησις τῆς ἁμαρτίας. Διότι ὁ διάβολος δὲν ἐκαστάφερεν ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνον νά ἁμαρτήσῃ, ἵνα, ὅταν οὗτος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ δὲν ἡμάρτησεν, καταργηθῇ ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτον ἔσπειρεν ὑποῦλως αὐτὴν εἰς τὴν λογικὴν καὶ νοερὰν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰργάσθη ἔπειτα ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. Διότι ἀπέθῃ ἀδύνατον εἰς τὴν φύσιν, ποῦ ἦτο λογικὴ καὶ ἡμάρτησεν ἐκουσίως, καὶ ἐγένεν ὑποκειμένη εἰς θανατικὴν καταδίκην νά ἀνακαλέσῃ μόνη τῆς, τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς τὴν ἐλευθερίαν,

29. Πρὸβλ. Ψαλμ. 67, 7.

30. Α' Ἰω. 3, 8.

ὥς λέγει ὁ Ἀπόστολος. Διότι ἡ ἀδυναμία τοῦ νόμου νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ὠφείλετο εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς τὴν ὁποίαν ἐπροκάλεσεν ἡ ἁμαρτία³¹. Διὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ὁ ἴδιος, διὰ νὰ συνάψῃ τὴν σάρκα, πού προσέλαθεν ἐκ νέας ἀρχῆς καὶ θαυμαστῆς δημιουργίας, μὲ τὴν ἰδικήν του φύσιν, ὅχι μὲ τὸ νὰ μοιράσῃ τὴν ἀρχικῶς δημιουργηθεῖσαν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν παράθασιν, πού ἔσπειρεν ὑπούλως ὁ ἐχθρὸς εἰς αὐτήν³², καθὼς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων· Προτοῦ τὸ παιδίον νὰ γνωρίσῃ τί εἶναι ἀγαθὸν ἢ κακόν, διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὸ ἀγαθόν, ἀπειθεῖ εἰς τὴν πονηρίαν³³. Ἐὰν δὲ ἡ ἀναμαρτησία δὲν ἐφάνη εἰς τὴν ἁμαρτήσασαν φύσιν, πῶς κατεκρίθη ἡ ἁμαρτία εἰς τὴν σάρκα;³⁴ Πῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ἐκεῖ ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ ἐπερίσσευσε μὲ τὸ παραπάνω ἡ χάρις;³⁵ ὅχι μὲ τὸ νὰ περιγράψῃ τόπον, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ προῦποθέτῃ φύσιν ἔνθα ἐβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. Ἴνα, καθὼς ἀκριβῶς, λέγει, δι' ἑνὸς ἀνθρώπου εἰσῆλθεν ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον, ἔτσι καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλεύσῃ ἡ χάρις διὰ μέσου τῆς δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον³⁶, ἵνα διὰ τῆς φύσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐγίνεν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αὔξεις τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς αὐτῆς φύσεως γίνῃ καὶ τῆς δικαιοσύνης ἡ ἀπόδειξις, καὶ ἔτσι νὰ καταργηθοῦν τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου³⁷, μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ νὰ δοξασθῇ ὁ Θεός.

7. Ἀλλὰ καὶ πάλιν λέγετε· Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι ἄνθρωπος, θὰ εἶναι μέρος τοῦ κόσμου· μέρος δὲ τοῦ κόσμου δὲν ἡμπορεῖ νὰ σώσῃ ὅλον τὸν κόσμον. Ὡς ἀπατηλὸν ἐπινόημα καὶ βλασφημία παράφρων! Διότι ἄς εἴπουν· εἰς ποίαν Γραφὴν ἀπαντᾷ ὁ ὁρος αὐτός, εἶναι σόφισμα τοῦ διαβόλου, καίτοι ὁ προφήτης λέγει· Ὁ ἀδελφὸς δὲν λυτρώνεται, καὶ θὰ λυτρώσῃ αὐτὸν ἄνθρωπος;³⁸

31. Ρωμ. 8, 3.

32. Πρβλ. Ματθ. 13, 25.

33. Ἦε. 7, 16.

34. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3.

35. Ρωμ. 5, 20.

36. Ρωμ. 5, 12. 21.

37. Πρβλ. Α' Ἰω. 3, 8.

38. Ψαλμ. 48, 8.

καὶ εἰς ἄλλο μέρος· Καὶ ἐγεννήθη εἰς αὐτὴν (τὴν Σιών) ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς ὁ Ὑψιστος ἐθεμελίωσεν αὐτὴν³⁹. Πῶς λοιπὸν ὁ Χριστὸς δὲν σώζει τὸν κόσμον, μὲ τὸ νὰ ἐγινεν ἄνθρωπος; Εἶναι λοιπὸν ὀλοφάνερον ὅτι ὁ κόσμος σώζεται ὅταν εἰς τὴν φύσιν ἐντὸς τῆς ὁποίας διεπράχθη ἡ ἁμαρτία, εἰς αὐτὴν ἐγινεν ἡ περίσσεια τῆς χάριτος⁴⁰. Ποία δὲ ἡ περίσσεια τῆς χάριτος; ὅτι ὁ Λόγος ἂν καὶ ἐγινεν ἄνθρωπος μένει Θεός, ὥστε καὶ ὅταν ἐγινεν ἄνθρωπος νὰ πιστεύεται, ὅτι εἶναι Θεός. Καθὼς καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ Θεός, ἐπειδὴ ἐνῶ ἦτο Θεὸς ἐγινεν ἄνθρωπος, καὶ ὡς Θεὸς ἐν μορφῇ ἀνθρώπου σώζει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Διότι μόνον ἐὰν ὁμολογήσης Κύριον Ἰησοῦν μὲ τὸ στόμα σου, καὶ πιστεύσης μὲ τὴν καρδίαν σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν, θὰ σωθῇς⁴¹. Ὁ Θεὸς ὅμως δὲν εἶναι ἐπιδεκτικὸς νεκρώσεως, οὔτε ἔχει ἀνάγκην ἀναστάσεως, ἀλλ' ἀνασταίνει ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἐπομένως ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ ἔχη κάτι ὁ Θεός, τὸ ὁποῖον νὰ προσφέρῃ ὑπὲρ ἡμῶν εἴτε διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν θάνατον, εἴτε διὰ νὰ μᾶς δώσῃ ζωὴν. Ὡστε μὲ αὐτὸ μᾶλλον σώζει ὁ Λόγος, μὲ τὸ ὅτι ἐγινεν ἄνθρωπος.

8. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· Καὶ πῶς ἡμπορεῖ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ ὁποία λόγῳ συνηθείας ἐγινεν ἁμαρτωλή, καὶ ἐδέχθη διαδοχικῶς τὴν κληρονομίαν τῆς ἁμαρτίας, νὰ εἶναι χωρὶς ἁμαρτίαν; πρᾶγμα, ποῦ εἶναι ἀδύνατον· θὰ εἶναι δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ὅπως εἰς ἐκ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τὰ αὐτὰ ἐπίστευσε καὶ ὁ Μαρκίων. Τὴν αὐτὴν γνώμην προέβαλλεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Μανιχαῖος, ὁ ὁποῖος ὑπέτασεν εἰς τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τὴν σάρκα τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὴν τὴν γέννησιν αὐτοῦ, καὶ ὠνόμαζεν αὐτόν Ἐξουσιαστήν· ἐπειδὴ ἀπὸ ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐνικήθη κάποιος εἰς αὐτὸ καὶ ἐγινε δοῦλος⁴². Αὐτῶν τὴν γνώμην ἐπαναλαμβάνετε ὡς ἰδικὴν σας καὶ σεῖς, μὲ τὸ νὰ παραδίδετε, κατ' ἄλλον τρόπον, εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἄρχοντος τοῦ κακοῦ τὴν νοερὰν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου

39. Ψαλμ. 86, 5.

40. Πρ6λ. Ρωμ. 5, 20.

41. Ρωμ. 10, 9.

42. Β' Πέτρ. 2, 19.

ἥτις σημαίνει τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποίαν νομίζετε ἀνίκανον νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἔστω καὶ ἂν ἔχετε γράψει ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι σαρκικὴ, πράγμα ποῦ δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ τὸ ἐμάθατε. Διότι οὔτε εἰς τὰς ἁγίας Γραφὰς εὐρίσκεται τοῦτο, οὔτε χωρεῖ εἰς τὸν κοινὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, καθὼς ὁ Κύριος λέγει· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ ἐκείνων· ποῦ ἡμποροῦν νὰ φονεύουν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν δὲν ἡμποροῦν νὰ θανατώσουν⁴³. Καὶ πῶς, ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι σαρκικὴ, κατὰ τὴν γνώμην σας, δὲν συναποθνήσκει καὶ δὲν ἀφνίζεται μαζί με τὸ σῶμα; Πῶς δὲ καὶ ὁ Πέτρος, ποῦ τὰς ψυχὰς, τὰς ὁποίας ἐκράτει ὁ ἄδης εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ ὀνομάζει πνεύματα, ἔλεγεν· Ἐπῆγε πρὸς τὰ πνεύματα ποῦ εἶχον κλεισθῇ εἰς τὴν φυλακὴν διὰ νὰ κηρύξῃ εἰς ὑτά τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀναστάσεως;⁴⁴ Ἀλλὰ σεῖς λέγετε καὶ ὀνομάζετε τὰ πάντα παρὰ φύσιν, διὰ νὰ μὴ, ἐὰν περιγράψῃτε κατ' ἀληθῶς φυσικὸν τρόπον τὴν ἐν Χριστῷ οἰκονομίαν, συμφωνήσετε μετὰ τὸν Λόγον, ὅτι καὶ ἄνθρωπος ἀληθινὸς ἐγένεν ὁ Λόγος. Διότι ἔχετε εἶπει, ὅτι εἶναι τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ ποῦ λέγει, ὅτι ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σταθεράν κλίσιν πρὸς τὰ κακὰ ἀπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ⁴⁵, χωρὶς νὰ ἐννοεῖτε ὅτι, εἰπὼν ἐκ νεότητος ἐδήλωσε τὸ κακόν, ποῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν φύσιν, κατόπιν ἐπισποράς τοῦ πονηροῦ καὶ τὸ φθαρτὸν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ὑπεσχέθη ἀληθῶς μεθ' ὕρκου εἰς τὸν Δαβὶδ⁴⁶, ὅτι θὰ ἀναστήσῃ ἐκ τοῦ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ τὸν Χριστόν, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα, ὅχι ἐκ μεταποιήσεως θεότητος, ποῦ θὰ φανῇ μετ' ἀνθρώπου μορφήν (ἐπειδὴ ποία ἀνάγκη νὰ ὀρκισθῇ ὁ Κύριος εἰς τὸν Δαβὶδ;), ἀλλ' ἀφοῦ λάβῃ τὴν μορφήν τοῦ δούλου⁴⁷, λόγῳ μακροθυμίας ἀναδεχθεὶς τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς ἡλικίας, ὡς συμβαίνει εἰς ἡμᾶς, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παιδία μετέσχον ἀπὸ κοινοῦ αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς ἐπίσης, κατὰ παραπλήσιον τρόπον μετέσχε τῶν αὐτῶν στοιχείων⁴⁸, ποῦ χαρακτηρίζουν τὴν φθαρτὴν φύσιν τοῦ

43. Ματθ. 10, 28.

44. Α' Πέτρ. 3, 19.

45. Γεν. 8, 21.

46. Ψαλμ. Γεν. 8, 11.

47. Πρ5λ. Φιλιπ. 2, 7.

48. Εβρ. 2, 14.

ἀνθρώπου. Κατὰ παραπλήσιον μὲν τρόπον, ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθη ἐκ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τῶν δὲ αὐτῶν, ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθη ἐξ ἄλλου τρόπου, ἀλλ' ἦτο ἀπόγονος τοῦ Δαθιδ, καὶ τοῦ Ἀθραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, καθὼς ἔχει γραφῇ⁴⁹.

9. Πῶς λοιπὸν ἀφοῦ ἀγνοεῖτε τὰς ἀγίας Γραφάς καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, λέγετε, ὅτι ἐὰν δὲν παρουσιάσθῃ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἀφοῦ ἔλαθεν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν ἐγένετο ἄνθρωπος· ἐπομένως ἠνώθη μὲ ἄνδρα· θὰ εἶναι ὁμοῦ καὶ ὁ Κύριος τῆς δόξης, ποῦ ἐσταυρώθῃ, ἄνθρωπος; Ἐὰν λοιπὸν ἀκούσετε τὸν Πέτρον ποῦ λέγει· Τοῦτον ὁ Θεὸς ἐποίησε καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον, τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε⁵⁰, ποῖον νομίζετε ὅτι ἐποίησε; Ἐὰν μὲν νομίζετε ὅτι τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, διατὶ ἀκόμη κατηγορεῖτε τοὺς Ἀρειανούς, ἀφοῦ καὶ σεῖς πιστεύετε τὰ ὁμοῖα μὲ ἐκείνους; Ἐὰν δὲ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, ποῦ ἀνέλαθεν ὁ Λόγος, διατὶ διαφωνεῖτε μὲ τοὺς ἑαυτοὺς σας; Ἀλλὰ σεῖς δὲν ἔχετε πιστεύσει ἔτσι· διότι πάλιν λέγετε· Ἐὰν ἡ ἁμαρτήσασα φύσις ἠνώθη κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν μὲ Θεόν, χωρὶς νὰ ἁμαρτήσῃ, διατελεῖ λοιπὸν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης, ἐκεῖνο δὲ ποῦ τελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης, εἶναι ὑποτεταγμένον εἰς τὸν νόμον τῆς θείας. Εἶπατε λοιπὸν· Ἐὰν τὸ νὰ μὴ ἁμαρτάνῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ γίνεται κατ' ἀνάγκην, τὸ νὰ ἁμαρτάνῃ γίνεται σύμφωνα μὲ τὴν φύσιν· εἶπατε λοιπὸν ὅτι ὁ δημιουργὸς τῆς φύσεως εἶναι ὁ ἐργάτης καὶ τῆς ἁμαρτίας. Ἐὰν δὲ τὸ τοιοῦτον εἶναι βλασφημία, κατ' ἀνάγκην δὲ ἔλαθε χώραν τὸ ἁμαρτάνειν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι τὸ νὰ μὴ ἁμαρτάνῃ εἶναι συμφωνον μὲ τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μορφή τοῦ δούλου, ποῦ ἐθεάθῃ ἐνωμένη μὲ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, ἐπειδὴ δὲν ὑπέκειτο εἰς τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ φυσικῶς καὶ δυναμικῶς προβάλλει ὡς γεγονὸς τὴν ἀναμαρτησίαν, μὲ τὸ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, καὶ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ ἡχημαλώτισε καὶ τὸν τύραννον τὸν αἴτιον τῆς αἰχμαλωσί-

49. Πρβλ. Ἱω. 7, 42. Λευκ. 3, 38. Γαλ. 3, 16.

50. Πράξ. 2, 36.

ας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς λέγει καὶ ὁ προφήτης· Ἀνέβης εἰς ὕψος, ἡχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν⁵¹. Διότι μὲ τὸ νὰ προβάλλῃ ὁ Λόγος τὴν μορφήν τοῦ δούλου καὶ μὲ αὐτὴν νὰ δώσῃ τὴν μάχην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ κάποτε ἐνίκηθῃ, ἐκέρδισε τὴν νίκην. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε ὅλους τοὺς πειρασμούς, ἐπειδὴ μὲ τὸ νὰ λάθῃ πείραν πάντων ἐκείνων ποὺ προκαλοῦν τὸν πειρασμόν⁵², δι' αὐτῶν κατήγαγεν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τὴν νίκην, λέγων· Ἐχετε θάρρος, ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον⁵³. Διότι ὁ διάβολος δὲν ἐξεσήκωσε πόλεμον ἐναντίον τῆς θεότητος, τὴν ὁποίαν δὲν ἐγνώριζεν, διότι οὔτε ἐτολμοῦσε τοῦτο. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Ἐάν σὺ εἴσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁵⁴, ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, τὸν ὁποῖον κατῴρθωσε νὰ πλανήσῃ παλαιότερα, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον ἐπεξέτεινεν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐνέργειαν τῆς κακίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀδάμ, ποὺ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης, καὶ ἐφώναζε πρὸς τὸν δεσπότην αὐτῆς ἀκαταπαύστως μαζὶ μὲ τὰς ψυχὰς ἐκείνων, ποὺ εὐηρέστησαν εἰς τὸν Θεόν, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ φυσικοῦ νόμου, οἱ ὅποιοι ἐκρατοῦντο μαζὶ μὲ τὸν Ἀδάμ καὶ ἐπενβοῦσαν καὶ ἐφώναζαν μαζὶ του, ὁ Θεὸς εὐσπλαγχνίσθη τὸν ἄνθρωπον, ποὺ ἐδημιούργησε καὶ εὐηρεστήθη νὰ προετοιμάσῃ διὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διὰ μυστηρίου ἐμφανίσεως τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἐντελῶς καινουργῇ σωτηρίαν, καὶ νὰ ἀπογυμνώσῃ μὲν πλήρως ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος ἔνεκα φθόνου ἐξηπάτησε τὸν ἄνθρωπον, νὰ ἀνεβάσῃ δὲ εἰς ἀφάνταστον ὕψος τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐνώσεως καὶ κοινωνίας αὐτοῦ μὲ τὸν Ὑψιστον φυσικῶς⁵⁵ καὶ ἀληθῶς.

10. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Λόγος, ποὺ ἦτο Θεός, καὶ δημιουργὸς τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, διὰ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ζωοποιήσῃ μὲν τὸν ἄνθρωπον, νὰ καθαιρέσῃ δὲ τὸν ἄδικον ἐχθρόν. Καὶ διὰ νὰ γίνῃ ἄνθρω-

51. Ψαλμ. 67, 19.

52. Πρβλ. Ἑβρ. 4, 15.

53. Ἰω. 16, 33.

54. Πρβλ. Ματθ. 4, 3. Λουκ. 4, 3. 9.

55. Πρβλ. Β' Πέτρ. 1, 4.

πος ἐγεννήθη ἐκ γυναικός, ἀφοῦ ἐδημιούργησεν ἐκ τῆς πρώτης δημιουργίας τὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνθρωπίνης μορφῆν, μὲ τὴν ἀνάδειξιν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σαρκὸς χωρὶς ἀμαρτωλὰ σαρκικὰ θελήματα καὶ ἀνθρωπίνους ἐφαιμάρτους λογισμούς, σύμφωνον μὲ τὴν εἰκόνα τῆς ἀναγεννημένης νέας σαρκός. Διότι ἡ μόνη θέλησις, ποῦ ἐπεκράτει εἰς αὐτόν, ἦτο ἡ θέλησις τῆς θεότητος, ἐπειδὴ καὶ ἡ ὅλη φύσις ἦτο ἡ φύσις τοῦ Λόγου, ποῦ μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ τῆς βλεπομένης σαρκὸς τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, ὅχι κατὰ διαίρεσιν προσώπων, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπαρξιν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Διότι διὰ τοῦτο ὁ διάβολος ἐπλησίαζε τὸν Ἰησοῦν ὡς ἄνθρωπον, καὶ ἐπειδὴ δὲν εὗρισκεν εἰς αὐτὸν κανέν γνῶρισμά τῆς παλαιᾶς σποράς τοῦ κακοῦ, οὔτε καμμίαν ἔνδειξιν τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐπιτυχίας τῆς προσπαθείας του, ἐνικᾶτο καὶ νικώμενος κατησχύνετο. Καὶ εἰς τὴν ἀποτυχίαν του ἔλεγεν· Ποῖος εἶναι οὗτος ποῦ ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἐδῶμ, ἦτοι ἀπὸ τὴν γῆν τῶν ἀνθρώπων καὶ διαθαίνει διὰ τῆς θίας μὲ δύναμιν;⁵⁶ Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ δὲν εὗρισκει τίποτε εἰς ἐμέ⁵⁷, ἂν καί, ὅπως ἔχομεν μάθει, ὁ δεύτερος Ἀδάμ ἔχει καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ὀλόκληρον τὸν πρῶτον Ἀδάμ. Διότι ἐὰν τό, οὐδέν, ἦτο προσδιοριστικὸν τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, πῶς εὔρε τὸ σῶμα ἐκείνου, ποῦ εἶπεν οὐδέν; Ἀλλὰ δὲν εὔρεν εἰς αὐτόν τίποτε ἀπὸ ἐκείνα, ποῦ ἐκατάφερε νὰ κάμῃ εἰς τὸν πρῶτον Ἀδάμ. Καὶ ἔτσι κατηργήθη ἡ ἀμαρτία διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή μαρτυρεῖ· Ὁ ὁποῖος δὲν ἔκαμεν ἀμαρτίαν, οὔτε εὐρέθη δόλος εἰς τὸ στόμα του⁵⁸.

11. Πῶς λοιπὸν λέγετε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ποῦ μίαν φορὰν ἔπεσεν αἰχμάλωτος τῆς ἀμαρτίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν; διὰ νὰ ἀποδοῦσθε τὸ μὲν ἀδύνατον εἰς τὸν Θεόν, τὸ δὲ δυνατόν εἰς τὸν διάβολον, λέγοντες ὅτι ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἀκατάλυτος εἰς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὡς λέ-

56. Πρβλ. Ἦσ. 63, 1.

57. Πρβλ. Ἰω. 14, 30.

58. Α' Πέτρ. 2, 22.

γουν καὶ οἱ ἄλλοι αἵρετικοί. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ἡ θεότης, ἡ ὁποία δὲν αἰχμαλωτίζεται, ἐν μορφῇ σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἵνα αὐτὴ μὲν μείνῃ ἀναιχμαλώτιστος, φανερωθῇ δὲ ἔτσι ἡ καθαρὰ δικαιοσύνη. Πότε λοιπὸν ἔν ἦτο καθαρὰ ἡ δικαιοσύνη τῆς θεότητος; Ποία δὲ θὰ ἦτο ἡ εἰς ταῦτα συνισταμένη εὐεργεσία τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν ὁ Κύριος δὲν εἶχεν ἐμφανισθῇ ἐν ταυτότητι ὑπάρξεως καὶ καινότητι φύσεως ἀνθρωπίνης, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἀνεκαίνισε δι' ἡμᾶς, εἶναι πρόσφατος καὶ ζῶσα⁵⁹, λέγων Ἐγὼ εἰμαι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια⁶⁰. Ἀλλὰ λέγετε διὰ μέσου τῆς ὁμοιώσεως καὶ τῆς μιμήσεως σώζονται οἱ πιστεύοντες καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀναγεννήσεως ποῦ ἔλαθεν ἀπαρχὴν ἐν τῷ Χριστῷ. Καὶ πῶς ἐγίνε πρωτότοκος μεταξὺ πολλῶν ἀδελφῶν;⁶¹ καὶ ὁ πρῶτος ποῦ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκρούς, ὁ Χριστός⁶² ποῦ εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας;⁶³ Διότι οὐτε ἡμπορεῖ νὰ ὀνομάζεται πίστις ἐκείνη ποῦ ἀναφέρεται εἰς φανερόν πρᾶγμα, ἀλλὰ πίστις εἶναι ἐκείνη, ποῦ πιστεύει εἰς τὸ δυνάτον τοῦ ἀδυνατοῦ, καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀσθενοῦς⁶⁴, καὶ τὸ δυνάτον τοῦ πάθους εἰς τὴν ἀπάθειαν, καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν εἰς τὴν ἀθανασίαν⁶⁵. Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι μέγα, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος, ἐγὼ δὲ λέγω τοῦτο σχετικῶς μὲ τὴν ἔνωσιν Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας⁶⁶. Διότι δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἡ θεότης διὰ νὰ δικαιώσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς, διότι δὲν ἡμάρτησεν αὐτός. Ἀλλ' ἐπτώχευσεν ἑκείνος, ἂν καὶ ἦτο πλούσιος, ἵνα ἡμεῖς πλουτήσωμεν εἰς τὴν πτωχείαν ἐκείνου⁶⁷. Κατὰ ποῖον δὲ τρόπον ἐπτώχευσεν ὁ Θεός; μὲ τὸ ὅτι τὴν πτωχεύσασαν φύσιν ἡμῶν ἀνέλαθεν εἰς ἑαυτόν, διὰ νὰ προβάλλῃ αὐτὴν, ἀφοῦ ἐδικαίωσεν αὐτὴν μὲ τὴν ἰδικήν του δικαιοσύνην, πᾶσχουσιν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐσαν ἀνωτέραν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώ-

59. Ἐβρ. 10, 20.

60. Πρβλ. Ἰω. 14, 6.

61. Πρβλ. Ρωμ. 8, 29.

62. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 20.

63. Κολ. 1, 18.

64. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 25, 27.

65. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 53, 54.

66. Ἐφ. 5, 32.

67. Β' Κορ. 8, 9.

πους, ἐπειδὴ ἐφανερώθη ἐκ καταγωγῆς ἀνθρώπων, καὶ ἔγινεν ὁλόκληρος σὰρξ Θεοῦ. Διότι ἐὰν δὲν εἶχε γίνει πρωτότοκος μεταξύ πολλῶν ἀδελφῶν⁶⁸, πῶς ἠμπόρεσε νὰ φανῇ ὁ πρῶτος, ποῦ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς; Πῶς λοιπὸν λέγετε, ὅτι ὁ Θεὸς ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη διὰ τῆς σαρκός; Ἀλλοίμονον εἰς τὸν παραλογισμὸν καὶ τὴν βλασφημίαν! Τὰ τολμήματα ταῦτα εἶναι τολμήματα Ἀρειανῶν. Διότι ἐκεῖνοι φέρουν εἰς τὸ μέσον ἀφόβως τὴν τοιαύτην βλασφημίαν, ἀφοῦ ἔμαθον τὸν τρόπον νὰ προσποιούνται ὅτι ὀνομάζουν Θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἡ Γραφὴ διδάσκη ὅτι διὰ τοῦ Θεοῦ, ποῦ ἦτο εἰς τὴν σὰρκα αὐτοῦ, ἔγινε τὸ πάθος⁶⁹, καὶ ὅχι ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆς σαρκός ἔπαθεν.

12. Σεῖς λοιπὸν, οἱ ὁποῖοι ὑπόσχεσθε νὰ κάμετε τὴν ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὴν ὁμοουσιότητα, πῶς ἀναγκάζετε τὸ ἀδιαίρετον ὄνομα νὰ ὑποστῇ πάθος μὲ τὸ νὰ ὑποβάλλετε εἰς τὸ πάθος τὴν ἀδιαίρετον φύσιν, τὴν ἀπερίγραπτον θεότητα, τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοιώτην ὁμοουσιότητα, καὶ μὲ τὸ νὰ πιστεύετε ὅτι αὕτη ἀνεστήθη; Διότι ἐὰν μὲν ὁ Λόγος ἀφοῦ μετεποίησεν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σάρκα, ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ πάθους, χωρὶς νὰ ἔχη προσλάβει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ κάτι, ποῦ νὰ ἦτο παθητικὸν ἢ νὰ ἐπεδέχετο ἀνάστασιν, θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, ποῦ ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, θὰ εἶναι δὲ τὸ πάθος κοινὸν καὶ διὰ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Τριάδος, ὅπως καὶ κατὰ τὸν Οὐαλεντίνον, ἐπειδὴ ὁ Λόγος τυγχάνει ἀδιαίρετος ἀπὸ τὸν Πατέρα κατὰ τὴν θεϊαν φύσιν. Ἐὰν δὲ θέλετε νὰ ἐννοῇτε ταῦτα κατὰ τὸν τῶν τρόπον, τῶϊαν ἐννοιαν ἔχει ἡ ὑπόσχεσις ποῦ ἐδόθη διὰ τῶν προφητῶν, ἢ ἡ γενεαλογία τῶν εὐαγγελιστῶν, ἢ ἡ μαρτυρία τῶν ἀποστόλων, ἢ ἡ παρουσία τῆς μητρὸς Μαρίας, ἢ ἡ στίξεις τῆς ἡλικίας, ἢ ἡ λήψις τροφῆς ὡς ἀπόδειξις, ἢ τὸ σημεῖον τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ πρὸς ὅλους, ἢ ἡ τροβολὴ τοῦ ὀνόματος, ἢ τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινεν Υἱὸς ἀνθρώπου⁷⁰ ἢ τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐνῡφρωνος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ

68. Πρὸλ. Ρωμ. 8, 29.

69. Πρὸλ. Α' Πέτρ. 4, 1.

70. Πρὸλ. Ρωμ. 1, 3.

ἀντάλλαγμα ὑπὲρ ἡμῶν;⁷¹ ἢ τὸ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνάγκη νὰ πάθῃ πολλά καὶ νὰ θανατωθῇ καὶ νὰ ἀναστηθῇ τὴν τρίτην ἡμέραν;⁷² Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύετε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι παθητὸς ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος, ἀπαθὴς δὲ ἐπειδὴ εἶναι Θεός, ἀλλ' εὐρίσκεσθε εἰς ἀμηχανίαν ὑποθέτοντες, ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσετε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, λέγετε ὅχι πλέον ἓνα, ἀλλὰ δύο. Εἶναι ἀνάγκη νὰ λέγετε ἢ ὅτι ἡ θεία οἰκονομία περὶ τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἐγίνε κατὰ φαντασίαν, ὡς λέγουν ὁ Μαρκίων καὶ οἱ ἄλλοι αἰρετικοί, ἢ νὰ ἀποκαλῆτε παθητὴν τὴν θεότητα τοῦ Λόγου, σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει ὁ Ἄρειος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ.

13. Διότι ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν κατενοήσατε ὅτι εἰς τὸν νόμον καὶ εἰς τοὺς προφῆτας καὶ εἰς τὰ Εὐαγγέλια, καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους, παντοῦ αἱ Γραφαὶ ὀνομάζουν πρῶτα τὸν Κύριον ἄνθρωπον καὶ τότε ἀποδίδουν τὸ πάθος εἰς αὐτόν, διὰ νὰ μὴ τυχὸν εἴπουν κάποιον θλάσφημον λόγον κατὰ τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο οὔτε ὠμίλησαν περὶ γεννήσεως τῆς θεότητος τοῦ Λόγου, ἀλλὰ Πατέρα παραδέχονται, καὶ τὸν Υἱὸν κηρύττουν, γενεαλογοῦν δὲ τὸν Χριστόν ὡς ἄνθρωπον ὡς καταγόμενον ἐκ τῆς Μαρίας⁷³ υἱὸν τοῦ Δαβὶδ⁷⁴ καὶ τοῦ Ἰωσήφ, διὰ τῆς προσλήψεως τῆς μορφῆς τοῦ δούλου⁷⁵, διὰ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις αὐτοῦ κατὰγεται ἐξ ἀνθρώπων, καὶ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος γεννᾶται ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, φέρων πρὸς χάριν τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀδιάβλητα πάθη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, διὰ τοῦ σώματος, ποῦ ἀνέλαθεν ἐξ ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐνσάρκωσιν, προβάλλων τὴν ἀπάθειαν τῆς θεότητος εἰς τὸ ἐν μορφῇ δούλου παθητικὸν σῶμα, καὶ εἰς τὸ ἀποθνήσκον τὴν ἀθανασίαν, καὶ εἰς τὸ ἐνταφιαζόμενον τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ εἰς τὸ ὑφιστάμενον τοὺς πειρασμοὺς τὴν νίκην καὶ εἰς τὸ παλαιωθὲν ἀπὸ τὴν φθορὰν τὴν ἀνακαινούργησιν ἐπειδὴ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος συνεσταυρώθη μὲ

71. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 5 - 6.

72. Πρβλ. Μαρθ. 16, 21. Μάρκ. 8, 31. Λουκ. 9, 22, 24, 26.

73. Πρβλ. Μαρθ. 1, 16.

74. Πρβλ. Μαρθ. 1, 1.

75. Φιλιπ. 2, 7.

ἐκεῖνον⁷⁶. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ χάρις. Πουθενὰ δὲ δὲν παρ-
ρουσιάζεται ἡ θεότης νὰ φέρῃ τὸ πάθος χωρὶς τὸ πάσχον
σῶμα. Οὔτε ταραχὴν καὶ λύπην ἐκφράζει ἄνευ ψυχῆς,
ποὺ λυπεῖται καὶ ταράσσεται· οὔτε ἀδημονεῖ καὶ προ-
σεύχεται χωρὶς νόησιν, ἀδημονοῦσαν καὶ προσευχομέ-
νην. Κατ' ἀκολουθίαν λοιπὸν καὶ ἂν ἀκόμη τὰ λεγόμενα
δὲν συνέβαινον λόγῳ ἡττης τῆς φύσεως, ἀλλ' ἐπράττον-
το τὰ γινόμενα χάριν ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως, πῶς
λοιπὸν ἐγράψατε ὅτι ὁ Θεός, ποὺ ἔπαθε καὶ ἀνέστη διὰ
τῆς σαρκός; Διότι ἐὰν ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστὰς
ἦτο Θεός, θὰ ἀναγκασθῇτε νὰ εἴπητε παθητὸν καὶ τὸν
Πατέρα, καὶ τὸν Παράκλητον, ἐπειδὴ ἓν εἶναι τὸ ὄνομα
καὶ μία ἡ θεία φύσις τῆς Τριάδος.

14. Ἀπὸ δὲ τὸ ρητὸν τοῦτο ἡμποροῦμεν νὰ ἀντιλη-
φθῶμεν τὴν σκέψιν σας ἀπὸ τὴν ὁποίαν συμπεραίνωμεν
ὅτι δὲν φοβεῖσθε τὸν Θεὸν οὔτε πείθεσθε εἰς τὰς ἀγίας
Γραφάς. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς γράφει περὶ Θεοῦ, ὅτι· Ὁ
Θεὸς ἡμῶν εἶναι πῦρ, ποὺ ἀφανίζει⁷⁷, περὶ δὲ τῆς διὰ
σαρκὸς ἐλεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, λέγει ὅτι, ὁ Κύ-
ριος θὰ ἀναστήσῃ προφήτην ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας⁷⁸,
καὶ ὅτι ἡ ζωὴ κρέμαται ἐπάνω εἰς τὸ ξύλον⁷⁹, ὥς ἐὰν
τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἔγινε ἡ ζωὴ ἡμῶν. Καὶ ὁ Ἡσαΐας
δὲ βοᾷ διὰ μὲν τὸν Θεόν, λέγων· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, ὁ αἰ-
ώνιος, αὐτός, ποὺ κατεσκεύασε τὰ πέρατα τῆς γῆς, δὲν
θὰ πεινάσῃ, οὔτε θὰ κοπιᾷσῃ⁸⁰, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ δὲ τοῦ
πάθους τοῦ Χριστοῦ, λέγει· Ἄνθρωπος, ποὺ ἦτο πληγω-
μένος καὶ γνωρίζει νὰ ὑποφέρῃ ἀσθένειαν⁸¹. Τί δὲ ση-
μαίνει τό, Γνωρίζει νὰ φέρῃ ἀσθένειαν; ὅτι ἀπὸ τὸν πά-
σχοντα ἀπεδεικνύετο τὸ παθητικόν αὐτοῦ. Διότι διὰ τοῦ-
το καί, Γράψε, λέγει, μὲ γράμματα ἀνθρώπου εἰς τὸν
καινουργῇ τόμον⁸², καὶ ὅχι μὲ γράμματα σαρκὸς χωρὶς
μορφήν. Καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει ἐπίσης· Ἄνθρωπος Χρι-

76. Ρωμ. 6, 6.

77. Πρβλ. Δευτ. 4, 24.

78. Πρβλ. Δευτ. 18, 18.

79. Πρβλ. Δευτ. 28, 66.

80. Ἡσ. 40, 28.

81. Ἡσ. 53, 3.

82. Ἡσ. 8, 1.

στός Ἰησοῦς, πού παρέδωσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν⁸³. διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἀπόγονον τοῦ Δαβὶδ ἀποδίδει τὴν ἀνάστασιν, ἐννοῶν τὸ κατὰ σάρκα· περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· Διότι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ζῶν καὶ ἐνεργητικός, καὶ κοπτερώτερος ἀπὸ κάθε δίκοπον μάχαιραν⁸⁴. Καὶ ὁ Κύριος ἐπίσης τὸ πάθος ἀναφέρει εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου⁸⁵, ἀποδεικνύων μὲ τοῦτο τὴν σάρκα· περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἴμεθα ἕν⁸⁶, καί, Κανείς δὲν γνωρίζει τὸν Υἱόν, ποῖος εἶναι, παρὰ μόνος ὁ Πατὴρ⁸⁷. Πουθενὰ δὲ αἱ Γραφαὶ δὲν παραδίδουν περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Θεοῦ χωρὶς τὴν σάρκα, ἢ περὶ Θεοῦ, πού ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη διὰ μέσου τῆς σαρκός. Τὰ τοιαῦτα τολμήματα εἶναι τολμήματα Ἀρειανῶν, ἐπειδὴ οὗτοι οὔτε Θεὸν ἀληθινὸν δὲν ὁμολογοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Αἱ δὲ ἅγιοι Γραφαὶ κηρύττουν ἢ Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ σαρκός Θεοῦ ἔγινεν ἄνθρωπος, αἷμα καὶ πάθος καὶ ἀνάστασιν σώματος Θεοῦ γενομένην ἐκ τῶν νεκρῶν⁸⁸. Σεῖς δὲ πάλιν λέγετε, ὥσάν νὰ εἰσθε σφώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, καὶ πνευματικώτεροι ἀπὸ τοὺς προφῆτας, καὶ προικισμένοι μὲ μεγαλυτέραν ἐξουσίαν ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστάς, ἢ καὶ μὲ μεγαλυτέραν αὐθεντίαν ἀπὸ τὴν αὐθεντίαν τοῦ Κυρίου, ἀπαρνεῖσθε μὲν τὴν ἀλήθειαν μὲ τὴν χρῆσιν καλλιλόγων ἐκφράσεων, πλὴν πεπλανημένων εἰς τὸ περιεχόμενον, ἐκφρόζεσθε κατὰ τῆς θεότητος, ἐνῶ ἡ θεία οἰκονομία ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐνθα διὰ μὲν τῆς παρουσίας τοῦ αἵματος θεθαιοῦται ἡ ἀληθινὴ σὰρξ, διὰ δὲ τῆς φωνῆς, πού ἠκούσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, πού σημαίνει καὶ τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία δὲν δηλοῖ χωρισμὸν τῆς θεότητος, ἀλλὰ σημαίνει νέκρωσιν τοῦ σώματος, πλὴν ὅτι οὔτε ἡ θεότης ἐγκατέλειπε μόνον τοῦ τὸ σῶμα εἰς τὸν τάφον, μήτε ὅτι ἡ ψυχὴ, πού κατήλθεν εἰς τὸν ᾅδην, ἐχωρίζετο τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο σημαίνει τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν προφητῶν· Δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ᾅδην,

83. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 6.

84. Ἑβρ. 4, 12.

85. Πρβλ. Ματθ. 17, 12.

86. Ἰω. 10, 30.

87. Πρβλ. Ματθ. 11, 27. Λουκ. 10, 22.

88. Πρβλ. Ρωμ. 1, 4. Α' Πέτρ. 1, 3 κ. ἄ.

οὔτε θὰ παραδώσης τὸν ἅγιόν σου νὰ δοκιμάσῃ διαφθοράν⁸⁹. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Κανεῖς δὲν ἀφαιρεῖ αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ ὁ ἴδιος παραδίδω αὐτὴν⁹⁰, δηλαδὴ εἶμαι παρὼν καὶ ἀποδεικνύω τοῦτο.

15. Διὰ τοῦτο διὰ μὲν ψυχῆς Θεοῦ κατελύετο ἡ κράτησις τοῦ θανάτου, καὶ ἔγινεν ἡ ἀνάστασις ἐκ τοῦ ἄδου, καὶ ἐκηρύττετο ἡ χαροποιὸς ὑπόσχεσις εἰς τὰς ἐκεῖ ψυχάς, διὰ δὲ σώματος Χριστοῦ κατηργεῖτο ἡ φθορὰ καὶ ἡ ἀφθαρσία ἐφανερώνετο ἀπὸ τὸν τάφον. Ὡστε δὲν ἐχωρίζετο ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Θεόν, οὔτε προκύπτει ἀπὸ τὴν διήγησιν ὅτι ὁ Θεὸς ἐγκατέλειψε τὸν ἄνθρωπον, οὔτε ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος καὶ ἡ ἀποχώρησις τοῦ πνεύματος ἀπ' αὐτοῦ ἐσήμαινε μετάστασιν Θεοῦ ἀπὸ σώματος, ἀλλὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Διότι ὁ ἰδικὸς μας θάνατος ἐλάμβανεν ἐκεῖ χώραν. Ἐάν δὲ ὁ Θεὸς ἐχωρίσθῃ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἔτσι ἔλαθε χώραν ἡ νέκρωσις, πῶς τὸ σῶμα μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐπεδείκνυε τὴν ἀφθαρσίαν; καὶ πῶς ὁ Λόγος ἔκαμε τὴν κάθοδον εἰς τὸν ἄδην; ἢ πῶς ἀπέδειξε τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἄδην; Μήπως ἀντὶ τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς ἀνεσταίνετο αὐτὸς διὰ νὰ προσαρμόσῃ καταλλήλως τὴν εἰκόνα τῆς ἰδικῆς μας ἀναστάσεως; Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῇτε ταῦτα περὶ Θεοῦ; Ἐπομένως ὁ ὅρος ὑμῶν δὲν συμφωνεῖ μὲ τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ ἡ γνώμη σας δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν ἐκπληρωθεῖσαν οἰκονομίαν. Καὶ τό, Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου⁹¹, δὲν εἶναι ἰδίωμα ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἰδίωμα τοῦ Θεοῦ, κατ' ἀντίδοσιν, ἔγινεν ἰδίωμα ἀνθρώπου, διὰ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι τὸ ἰδίωμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἰδίωμα Θεοῦ ἐλέγχθῃ· Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου⁹², καί, Δόξασόν με, Πάτερ, μὲ τὴν αἰωνίαν δόξαν⁹³. Λέγει δὲ τοῦτο ὅχι διότι ἐχωρίσθῃ ἀπὸ τὴν δόξαν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατῆλθεν εἰς ἄδοξον σῶμα, ὅχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι χωρίζεται ἀπὸ τὴν θείαν δόξαν ἢ μορφή τοῦ δούλου, ἀλλὰ διὰ νὰ προβά-

89. Ψαλμ. 15, 10.

90. Ἰω. 10, 18.

91. Ψαλμ. 109, 1.

92. Ψαλμ. 109, 1.

93. Πρβλ. Ἰω. 17, 5.

λη αὐτήν. Διὰ τοῦτο λέγει· Καί ἐδόξασα καί πάλιν θά δοξάσω⁹⁴, ἀποδείξας ὅτι ἡ δόξα πρὸ τοῦ σώματος καί εἰς τὸ σῶμα εἶναι μία καί ἡ αὐτή, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος. Μὲ τὸ νὰ ἔγινε τόσῳ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ὅσῳ διαφορώτερον ἀπὸ τὸ ἰδικόν των ὄνομα ἐκληρονόμησεν ὄνομα. Διότι εἰς ποῖον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἶπέ ποτε⁹⁵· Κάθησε εἰς τὰ δεξιὰ μου;⁹⁶ Ἀναμφιβόλως δὲν ἔγινεν ἀνώτερος ὁ Λόγος, πού εἶναι ποιητὴς τῶν ἀγγέλων ὥσάν νὰ ἦτο κατώτερος· ἀλλὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, πού ἀνέτειλεν ἐν αὐτῷ, ἐπέδειξεν ἀνωτέραν τῶν ἀγγέλων καί ὅλης τῆς κτίσεως. Ἐπειδὴ μία φορὰ πού οὗτος εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ καί ἔγινε πρωτότοκος ὅχι διότι ἐκτίσθη, ἀλλὰ διότι ἐγεννήθη προαιωνίως, πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων⁹⁷, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰ εὐαγγέλια· Ἔως οὗ ἐγέννησε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον⁹⁸. Διὰ τοῦτο καί δι' αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τὰ πάντα⁹⁹ καί εἰς αὐτὸν ἔγινε τὸ πάθος, καί αὐτὸς εἶναι ὁ ἐλευθερωτὴς ἀπὸ τοῦ πάθος καί τὸν θάνατον, καί δι' αὐτοῦ ἔγιναν ὅλα¹⁰⁰· καί αὐτὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, διὰ νὰ γίνῃ, λέγει, αὐτὸς πρῶτος εἰς ὅλα¹⁰¹.

16. Πῶς λοιπὸν λέγετε ὅτι ὁ δημιουργὸς Λόγος τῶν λογικῶν φύσεων, μὲ τὸ νὰ συγκεράσῃ μὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦ σάρκα ἔγινε λογικὸς ἄνθρωπος; Καί πῶς εἶναι ἄτρεπτος καί ἀναλλοίωτος, καί χωρὶς νὰ ἀναλάβῃ τὴν λογικὴν μορφήν τοῦ δούλου ἔγινεν ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι καί ὁ Λόγος ἄτρεπτος μὲ τὸ νὰ παραμένῃ ἐκεῖνος πού ἐξ ἀρχῆς ἦτο καί ὁ ἄνθρωπος φανῇ λογικὸς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνῷ ἦτο Θεός; Διότι ὁ Κύριος εἶναι ἐπουράνιος ἄνθρωπος, ὅχι διότι ἐπέδειξεν ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἔκαμε τὴν σάρκα πού προσέλαθεν ἐκ τῆς γῆς ἐπουρά-

94. Ἰω. 12, 28.

95. Ἑβρ. 1, 4 - 5.

96. Ψαλμ. 109, 1.

97. Κολ. 1, 15.

98. Λουκ. 2, 7.

99. Κολ. 1, 16.

100. Πρβλ. Ἰω. 1, 3.

101. Κολ. 1, 18.

νιον. Διὰ τοῦτο τέτοιος ποὺ εἶναι ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι εἶναι καὶ οἱ ἐπουράνιοι¹⁰² κατὰ τὸ μέτρον τῆς μετοχῆς τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἔκαμεν ἰδικά του τὰ ἰδιώματα τοῦ σώματος. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· Πῶς ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, ἀλλὰ δὲν ἐσταύρωσαν τὸν Λόγον, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην σας; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὸν Λόγον ἡρνήθησαν μὲ τὸ νὰ προσηλώσουν τὸ σῶμα τοῦ Λόγου εἰς τὸν σταυρόν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἡρνήθησαν ἦτο Θεός· σαρκὸς δὲ καὶ ψυχῆς Θεοῦ ἦτο τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις, ποὺ ἔγιναν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Κύριος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Κρημνίσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἐγὼ θὰ οἰκοδομήσω αὐτόν¹⁰³, καθὼς λέγει ὁ προφήτης. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ του¹⁰⁴, καὶ ὄχι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος. Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης· Αὐτὸς ἐθυσίασε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν¹⁰⁵. Πῶς λοιπὸν ἠμπόρεσαν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ κρημνίσουν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ χωρίσουν τὴν ἀδιαίρετον ἑνώσιν τῆς σαρκὸς μὲ τὸν Λόγον, ἐὰν θέθαια, κατὰ τὴν γνώμην σας, ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος ἔγινε κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν; Διότι τὸ σῶμα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ νεκρωθῇ ἐὰν δὲν ἐχωρίσθῃ ἀπὸ κάτι. Διότι ἐὰν δὲν ἔγινε χωρισμός, οὔτε θάνατος ἔλαθε χώραν. Ἐὰν δὲ δὲν ἔγινε θάνατος, οὔτε ἀνάστασις ἔγινε. Παραδεχθῆτε λοιπὸν ὅτι ἔγινεν ἡ λύσις καὶ ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰ Εὐαγγέλια, ὅτι ἐξέπνευσε¹⁰⁶, καὶ ὅτι ἀφοῦ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα¹⁰⁷, διὰ νὰ βεβαιωθῶμεν ποῖον πνεῦμα ἐξελάθετε ὅτι ἀπεχωρίσθῃ ἀπὸ τὸ σῶμα διὰ νὰ γίνῃ ἡ νέκρωσις. Διότι ἔχετε εἶπει, ὅτι ἀφοῦ ὁ Λόγος συνεκέρασε μὲ τὸν ἑαυτόν του τὴν ἀνύπαρκτον σάρκα, παρουσίασε τὸν πραγματικὰ λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λόγος ἀπεχώρησε τοῦ σώματος καὶ ἔτσι ἔγινεν ὁ θάνατος, τότε οἱ Ἰουδαῖοι ἀπεδείχθησαν ἰσχυρότεροι ἀπὸ τὸν Θεόν, μὲ τὸ νὰ διαλύ-

102. Α' Κορ. 15, 48.

103. Ἰω. 2, 19.

104. Ἦσ. 53, 12.

105. Α' Ἰω. 3, 6.

106. Λουκ. 23, 24.

107. Ἰω. 19, 30.

σουν τὴν ἀδιάσπαστον ἔνωσιν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οὔτε ὁ ἰδικός μας θάνατος ἐγίνεν ἐκεῖ, ἐάν ἐχωρίσθη Θεός ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἔτσι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος τοῦ σώματος. Πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα, ποῦ ἀνέλαθεν ὁ ἀφθαρτος Θεός, ἐάν ἐχωρίσθη διετηρήθη ἐν ἀφθαρσίᾳ; Θὰ εἶναι δὲ τότε τὸ μὲν τραῦμα τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος τοῦ Λόγου. Διότι διὰ τοῦτο λέγετε καὶ ὅτι ὁ Θεός ἔπαθε, ἀποφαινόμενοι ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὸν ἑαυτὸν σας, μᾶλλον δὲ ἐν συμφωνίᾳ μὲ τοὺς Ἀρειανούς, διότι τοῦτο ἐκείνοι δογματίζουν. Θὰ εἶναι δέ, κατὰ τὴν γνώμην σας, καὶ ὁ Λόγος ἐκεῖνος, ποῦ ἐγείρεται διὰ τῆς ἀναστάσεως. Διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔκαμε κάποιος τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπὸ τὸν ἄδην, διὰ νὰ εἶναι τελεία ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ κατάργησις τοῦ θανάτου¹⁰⁸, καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπ' ἐκεῖ τῶν φυλακισμένων πνευμάτων.

17. Ἐάν δὲ ὁ Λόγος ἔπαθε ταῦτα, ποῦ εἶναι τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τοῦ Λόγου; Πῶς δὲ καὶ ὅταν ὁ Λόγος ἐνεφανίσθη ἀπαρακάλυπτος εἰς τὸν ἄδην, ἔνθα ἐθασίλευεν ὁ θάνατος, ἐνομίσθη ὅτι ἦτο ἄνθρωπος; Πῶς δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν ὁ Κύριος Ἐγὼ θὰ οἰκοδομήσω αὐτόν¹⁰⁹, καὶ ὅχι ἐγὼ ἀνίσταμαι ἀπὸ τὸν ἄδην; Διότι ἐάν ὁ Λόγος περιῆλθεν ὁ ἴδιος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ θανάτου, εἶχεν ἀνάγκην ἐκείνου, ποῦ θὰ ἀναστήσῃ αὐτόν ἀπὸ τὸν θάνατον, ἡ νίκη κατὰ τοῦ θανάτου δὲν θὰ ἀνῆκεν εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον, ποῦ θὰ ἀνέστην αὐτόν. Πῶς δὲ καὶ ἐσφαλμένως ἐγίνετο μνεῖα περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀπὸ τοὺς προφήτας; Καὶ πῶς ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἔλεγε μὲ σκοπὸν νὰ συμπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν Ἐγὼ θὰ ἀναστήσω αὐτόν; Τὴν ψυχὴν μου θυσιάσω ὑπὲρ τῶν προβάτων μου;¹¹⁰ περὶ τῆς ὁποίας ψυχῆς διδάσκουν καθαρὰ αἱ ἁγίαι Γραφαὶ ὅτι εἶναι πνεῦμα; Καὶ ὁ Κύριος ὅταν εἶπε Ὁ μὲν σῶμα ἡμπορεῖ νὰ θανατοῦται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ἡμποροῦν νὰ θανατώσουν τὴν ψυχὴν¹¹¹, ἐπειδὴ εἶναι πνεῦμα. Τόσον πολὺ ἐταράχθη εἰς

108. Πρβλ. Πράξ. 2, 24.

109. Πρβλ. Μαρθ. 27, 63.

110. Ἰω. 10, 15.

111. Πρβλ. Μαρθ. 10, 28.

τὸ Πνεῦμα ὁ Ἰησοῦς¹¹², ἡ ἀποχώρησις τούτου τοῦ Πνεύματος ἐγένετο ἀπὸ τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ ἔτσι ἐνεκρώνετο τὸ σῶμα καὶ ἐπῆρχετο ὁ χωρισμὸς αὐτοῦ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, ἐνῶ ὁ Θεὸς Λόγος ἔμεινεν ἀμεταβλήτως ἐνωμένος καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὸν Πατέρα, ὑπάρχων ὁ ἴδιος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀτρεπτότητος αὐτοῦ. Μὲ τὴν μορφήν δὲ τὴν ἰδικήν μας, ποῦ ἀνέλαθεν εἰς ἑαυτὸν, ἐπιστοποιεῖ τὸν ἰδικόν μας θάνατον, διὰ τὴν προσαρμόσιν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν ποῦ ἐγένετο ὑπὲρ ἡμῶν, μὲ τὸ νὰ ἐπιδεικνύῃ τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τὸν ἄδην τὸ δὲ σῶμα ἀπὸ τὸν τάφον, ὅπως διὰ τοῦ θανάτου μὲν καταργήσῃ τὸν θάνατον μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ψυχῆς, εἰς δὲ τὸν τάφον διὰ τῆς ταφῆς τοῦ σώματος καταργήσῃ τὴν φθοράν, καὶ μὲ τὸ νὰ θαδίσῃ τὴν ἰδικήν μας ὁδὸν ὡς τέλειος καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ἔλυσε τὰ δεσμὰ τῆς κατοχῆς ποῦ ἐγένετο εἰς θάρος μας, καὶ μὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἀπὸ τὸν ἄδην καὶ τὸν τάφον ἀπέδειξε πραγματικὴν τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῶν. Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ ἄξιον θαυμασμοῦ, διότι αὕτη ἦτο ἡ χάρις ποῦ ἐγένετο δι' ἡμᾶς. Σεῖς δὲ μὲ τὸ νὰ ὁμολογῆτε μόνον σάρκα δὲν ἡμπορεῖτε νὰ ἀποδείξετε οὔτε πῶς ἐγένετο ἡ κατὰ κρισις τῆς ἁμαρτίας, οὔτε ἡ κατάργησις τοῦ θανάτου, οὔτε ἡ πληρότης τῆς ἀναστάσεως, οὔτε πῶς διασώζεται ἡ ἀτρεπτότης τοῦ Λόγου. Ἐπειδὴ ἐβγήκατε ἐκτὸς τῶν Ἀγίων Γραφῶν, λέγετε καὶ σεῖς ἐκεῖνα, ποῦ σοφίζονται οἱ Ἀρειανοί, καθόσον εἶναι φανερόν ὁ λόγος περὶ ψυχῆς εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς καὶ ὅτι ἐξεπληρώθη τελείως ἡ περὶ ἐνανθρωπήσεως θεῖα οἰκονομία, καὶ τελείως γνωστὴ εἶναι ἡ κατὰ πάντα ἐκπλήρωσις καὶ ἡ τελείωσις αὐτῆς.

18. Ἄλλ' ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς, ἐνῶ ὁμολογοῦν ὅσα εἶδον γενόμενα, ἀπιστοῦν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ· ἄλλοι δέ, ἐνῶ ὁμολογοῦν ὅτι εἶναι Θεός, ἀρνοῦνται τὴν σαρκικὴν γέννησιν αὐτοῦ· ἕτεροι δέ, ἐνῶ ὁμολογοῦν ἀκόμη καὶ τὴν σάρκα ἀρνοῦνται ὅτι εἶχε καὶ ψυχὴν. Καὶ ἐγέναν ὅμοιοι μὲ τοὺς μανιακοὺς ὁπαδοὺς τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι συμπλέκουν τὰς δυσκόλους καὶ αἰνιγματώδεις

112. Ἰω. 13, 21.

προτάσεις, διὰ τὰ προβάλλουν ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν νέας ἀπορίας καὶ ἔτσι τὰ ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς, διὰ τὰ τοὺς παρασύρουν εἰς τὴν πλάνην των, καθ' ὃν χρόνον οἱ ἴδιοι στεροῦνται πίστεως. Ὅμοίως καὶ ἐκεῖνοι ἔχουν μάθει τὰ λέγουν· Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποῦ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Μαρίας; Θεὸς ἢ ἄνθρωπος; Ἐπειτα, ἐάν μὲν ὁ ἐρωτώμενος εἴπῃ Ἄνθρωπος, θὰ ἀπιστήσῃ εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, καὶ θὰ συμφωνήσῃ μὲ τοὺς αἵρετικούς, ποὺ ἀπιστοῦν εἰς τὴν θεότητα αὐτοῦ, ἐάν δὲ εἴπῃ Θεός, θὰ ἀρνηθῇ τὴν σαρκικὴν γέννησιν, καὶ θὰ συνταυτισθῇ μὲ τοὺς αἵρετικούς ποὺ ἀπαρνούνται αὐτήν. Ἐπειτα δὲ πάλιν· Ποῖος ὁ παθών; ποῖος ὁ σταυρωθεὶς; Θεὸς ἢ ἄνθρωπος; ὥστε, ἐάν μὲν εἴπῃ Θεός, θὰ χαρακτηρισθῇ βλασφημία τοῦτο κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς Ἀρειανούς. Ἐάν δὲ εἴπῃ Ἄνθρωπος, θὰ κατηγορηθῇ ὅτι ἐξεφράσθη κατὰ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις. Διὰ τοῦτο αἱ ἅγιοι Γραφαὶ κηρύττουν ἀπεριφράστως ὅτι ὁ Λόγος εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς¹¹³, καὶ ὅτι οὗτος τελευταίως ἐγεννήθη ἐκ Παρθένου ἄνθρωπος¹¹⁴, διὰ τὰ μὴ ἀπιστηθῇ ἡ θεότης, μήτε ἡ ἐκ σαρκὸς γέννησις ἀμφισβητηθῇ. Ὅπου δὲ ὑπάρχει τὸ ὄνομα τῆς σαρκὸς, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ ἀρμονία ὅλης τῆς ὑπάρξεως ἄνευ ἁμαρτίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου στηρίζουν τὸ πάθος, καὶ δὲν ὑπερβάλλουν, καθὼς ἔχει γραφῇ εἰς τὰς ἁγίας Γραφάς· ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν θεότητα τοῦ Λόγου ὁμολογοῦν τὸ ἀναλλοίωτον καὶ τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὡς Λόγος μὲν θεολογεῖται, ὡς ἄνθρωπος δὲ γενεαλογεῖται, διὰ τὰ εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ τὰ δύο φυσικῶς καὶ ἀληθινῶς· Θεὸς μὲν ὡς πρὸς τὴν αἰωνιότητα τῆς θεότητος καὶ τὴν δημιουργίαν τῆς κτίσεως, ἄνθρωπος δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας. Καὶ Θεὸς μὲν ὡς πρὸς τὰς ζωτικὰς εὐεργεσίας, καὶ δυνατὸς ὡς πρὸς τὰς θαυματουργίας, ἄνθρωπος δὲ ὡς πρὸς τὰς ὁμοιοτρόπους συμπαθείας καὶ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν. Καὶ Θεὸς μὲν Λόγος εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῆς ἀτρεπτότητος· ἄνθρωπος δὲ εἰς τὴν σταύρωσιν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ εἰς τὴν χύσιν τοῦ αἵματος, καὶ εἰς τὴν

113. Πρβλ. Ἰω. 16, 28.

114. Πρβλ. Ματθ. 1, 23.

ταφήν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν κάθοδον εἰς τὸν ᾀδην καὶ
τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἔτσι ὁ Χριστὸς ἠγέρθη ἐκ
τῶν νεκρῶν καὶ ἐπειδὴ εἶναι Θεὸς ἀνασταίνει τοὺς
νεκρούς¹¹⁵.

---

115. Α' Κορ. 15, 12. κ. ἐξ.

ΑΠΑΝΤΑ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 8

ΕΙΣ ΤΟ «ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ ΠΑΡΕΔΟΘΗ»
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΛΟΓΟΣ Δ'
ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ
ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΡΕΙΑΝΙΚΗΝ ΕΡΙΝ
ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ
ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κείμενον: Ἀποστολικῆς Διακονίας
«ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ»,
ΑΘΗΝΑΙ, τ. 30, σελ. 306 - 330, τ. 33, σελ. 159 - 166,
221 - 247, τ. 37, σελ. 95 - 148, 267 - 298

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ ΠΑΡΕΔΟΘΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΜΟΥ *

καὶ οὐδεὶς γινώσκει, τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς εἰ μὴ ὁ Πατήρ· καὶ τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἐὰν βούληται ἀποκαλῦψαι.¹

1. Καὶ τοῦτο οὐ νοήσαντες οἱ τῆς αἰρέσεως Ἀρείου Εὐσέβιός τε
5 καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν Κύριον· φασὶ γάρ· Εἰ τὰ πάντα
παρεδόθη (πάντα λέγοντες τὴν κυριότητα τῆς κτίσεως), ἦν ποτε,
ὅτε οὐκ εἶχεν αὐτά. Εἰ δὲ οὐκ εἶχεν, οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρός· Εἰ γὰρ
ἦν, εἶχεν ἂν αὐτὰ αἰετῶς, καὶ χρεῖαν οὐκ εἶχε τοῦ λαβεῖν αὐτά.
Ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου μᾶλλον ἢ ἄνοια αὐτῶν ἐλεγχθήσεται. Οὐ
10 γὰρ τοῦ ἄρχειν τῆς κτίσεως, ἢ τοῦ ἐπιστατεῖν τῶν ποιημάτων, σημαν-
τικόν ἐστὶ τὸ ῥητόν, ἀλλὰ τινα νοῦν τῆς οἰκονομίας δηλῶσαι θέλει.
Εἰ γάρ, ὅτε ἔλεγε, παρεδόθη αὐτῷ, δηλὸν ὅτι πρὸ τοῦ λάβῃ, κενὴ
ἦν ἡ κτίσις τοῦ Λόγου. Καὶ ποῦ τό, «Τὰ πάντα ἐπ' αὐτῷ συνέστηκεν;»²
Εἰ δέ, ἅμα τῷ γενέσθαι τὴν κτίσιν, παρεδόθη αὐτῷ πᾶσα χρεῖα οὐκ
15 ἦν παραδόσεως· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ περιττὸν τὸ παρα-
δίδοσθαι τῷ Κυρίῳ ταῦτα, ὧν αὐτός ἐστι δημιουργός. Κύριος γὰρ
ἦν τῶν γινομένων ἐν τῷ ποιεῖν αὐτά. Ἀλλὰ καὶ εἰ μετὰ τὸ γενέσθαι
παρεδόθη αὐτῷ, σκόπει τὸ ἄτοπον. Εἰ γὰρ παρεδόθη, καὶ ἀνεχώρησεν
ὁ Πατήρ λαβόντος τούτου, καὶ κινδυνεύομεν εἰς τὰς τιμῶν μυθολογίας
20 ἐμπεσεῖν, ὅτι, τούτῳ παραδούς, αὐτὸς ἀπέστη, ἢ εἰ τοῦ Υἱοῦ ἔχοντος,
ἔχει καὶ ὁ Πατήρ, ἔδει μὴ εἰπεῖν, παρεδόθη, ἀλλ' ὅτι προσελάβετο
κοινωνόν, ὡς Παῦλος τὸν Σιλουανόν. Ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄτοπον τοῦτο·
οὐ γὰρ ἐνδεὴς ὁ Θεὸς οὐδὲ διὰ χρεῖαν προσελάβετο τὸν Υἱὸν εἰς βοή-
θειαν· ἀλλὰ, Πατήρ ὧν τοῦ Λόγου, πάντα δι' αὐτοῦ ποιεῖ, καὶ οὐ
25 παραδίδωσιν αὐτῷ κτίσιν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῆς κτίσεως
προνοεῖ, ὥστε μὴδὲ στρουθίον ἄνευ τοῦ Πατρὸς πεσεῖν εἰς τὴν γῆν³,
μὴδὲ τὸν χόρτον ἀμφιένυσθαι ἄνευ τοῦ Θεοῦ⁴, ἀλλὰ καὶ ἐργαζομένου
τοῦ Πατρὸς, ἐργάζεσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ἕως ἄρτι.⁵ Οὐκοῦν τῶν ἀσεβῶν
τὸ φρόνημα μάταιον. Οὐ γάρ, ὡς νοοῦσιν, ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα
30 οἰκονομίας ἐστὶ δηλωτικόν τὸ ῥητόν.

2. Ἐπειδὴ γὰρ ἡμάρτε καὶ πέπτωκεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ πεσόντος
αὐτοῦ τὰ πάντα τετάρακται, «ὁ θάνατος ἴσχυεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι
Μωϋσέως⁶», ἡ γῆ κεκατῆραται, ὁ ἔθνη ἠνείγη, ὁ παράδεισος ἐκλεί-
σθη, ὁ οὐρανὸς ἐθυμώθη, καὶ τέλος ἐφθάρη ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπεκτηνώ-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 208-220.

1. Ματθ. 11, 27. 2. Κολ. 1, 17. 3. Πρβλ. Ματθ. 10, 29. 4. Πρβλ. Ματθ. 6, 30. 5. Πρβλ. Ἰω. 5, 17. 6. Ῥωμ. 5, 14.

θη¹, ὁ δὲ διάβολος ἐνήλλετο καθ' ἡμῶν. Τότε δὴ ὁ Θεὸς φιάνθρωπος
 ὢν καὶ μὴ θέλων ἀπολέσθαι τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον, ἔλεγε·
 «Τίνα ἀποστελῶ, καὶ τίς πορεύσεται;»² Πάντων τε· σιωπώντων,
 ὁ Υἱὸς ἔλεγεν· «Ἰδοὺ ἐγώ, ἀποστείλόν με»³ καὶ δὴ τότε λέγων,
 βάδιζε, παρέδωκεν αὐτῷ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα γένηται αὐτὸς ὁ Λόγος 5
 σὰρξ, καὶ παραλαβὼν τὴν σάρκα κατὰ πάντα διορθώσῃται. Παρεδόθη
 γὰρ αὐτῷ, ὡς ἱατρῷ, θεραπεῦσαι τὸ δῆγμα τοῦ ὀφεινῶς· ὡς ζωῇ,
 ἀνεγείραι τὸ νεκρὸν· ὡς φωτὶ, καταυγᾶσαι τὸ σκότος· καὶ λόγῳ ὄντι,
 ἀνακαινίσαι τὸ λογικόν· Ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ γέ-
 γονε ἄνθρωπος, εὐθὺς διωρθώθη καὶ ἐτελειώθη τὰ ὅλα· ἡ γῆ ἀντὶ 10
 κατάρτας εὐλόγηται, ὁ παραδείσος ἡνοίγη τῷ ληστῇ, ὁ ἄδης ἐπτήξε,
 καὶ τὰ μνημεῖα ἡνοίγη, ἐγειρομένων τῶν νεκρῶν, αἱ πύλαι τοῦ οὐρα-
 νοῦ ἐπήρθησαν⁴, ἵν' ὁ ἐξ Ἑδῶμ παραγένηται.⁵ Ἀμέλει τὸ πῶς παρε-
 δόθη αὐτῷ πάντα, σημαίνει θέλων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ἐπήγαγεν εὐθὺς
 ὡς ὁ Ματθαῖός φησιν· «Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ- 15
 τισμένοι, καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»⁶ παρεδόθητε γάρ μοι, ἵνα κοπιᾶ-
 σαντας ἀναπαύσω, καὶ νεκρωθέντας ζωοποιήσω. Συνάδει δὲ τούτῳ
 καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ κείμενον· «Ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱόν, καὶ
 πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.»⁷ Δέδωκε γάρ, ἵν' ὥσπερ δι' αὐτοῦ
 τὰ πάντα γέγονεν, οὕτως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῆναι δυνηθῇ. 20
 Οὐ γάρ, ἵν' ἐκ πτωχοῦ πλούσιος γένηται, παρεδόθη αὐτῷ, οὐδ' ἵνα,
 ὡς μὴ ἔχων ἐξουσίαν, λάβῃ ἐξουσίαν, παρέλαβε τὰ πάντα, μὴ γένοιτο!
 ἀλλ' ἵνα μᾶλλον, ὡς Σωτὴρ, τὰ πάντα διορθώσῃται. Ἐπρεπε μὲν
 γὰρ τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας «δι' αὐτοῦ»⁸ γενέσθαι εἰς τὸ εἶναι
 αὐτά, τὴν δὲ διόρθωσιν «ἐν αὐτῷ»⁹ ἐχουσῶν διαφορὰν τῶν λέξεων. 25
 Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν εἰς τὸ εἶναι· ὕστερον δέ, πεσόντων
 πάντων, γέγονε ὁ Λόγος σὰρξ, καὶ ἐνεδύσατο αὐτήν, ἵν' ἐν αὐτῷ
 τὰ ὅλα κατορθωθῇ. Πάσχων γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἀνέπαυσε καὶ πεινῶν αὐ-
 τὸς ἡμᾶς ἔτρεφε, καὶ εἰς τὸν ἄδην καταβαίνων ἡμᾶς ἀνέφερε. Τότε γοῦν
 γινομένων πάντων πρόσταγμα ἦν τὸ γενέσθαι, οἷον τό, ἐξαγαγέτω, 30
 καί, γενέσθω.¹⁰ ἐπὶ δὲ τῇ διορθώσει παραδοθῆναι πάντα ἔπρεπεν, ἵν
 αὐτὸς γένηται ἄνθρωπος, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἀνακαινισθῇ. Ἐν
 αὐτῷ γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος, ἐζωοποιεῖτο· διὰ τοῦτο γὰρ συνεπλάκη ὁ
 Λόγος τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἡ κατάρτα μὴκέτι ἰσχύσῃ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.
 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἐβδομηκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ τοὺς ἀξιούντας φασὶ 35
 τὸν Θεὸν περὶ τοῦ ἀνθρωπείου γένους, «Ὁ Θεός, τὸ κρῖμά σου τῷ
 βασιλεῖ δός¹¹», ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν κρῖμα τοῦ θανάτου, ὅπερ ἦν
 καθ' ἡμῶν, παραδοθῇ τῷ Υἱῷ, καὶ λοιπὸν αὐτὸς ἐν αὐτῷ αὐτὸ ἐξα-
 φανίσῃ, ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ σημαίνων καὶ αὐτὸς ἔλεγεν

1. Πρβλ. Ψαλμ. 48, 13. 2. Ἦσ. 6, 8. 3. Ἦσ. 6, 8. 4. Πρβλ.
 Ψαλμ. 23, 7. 5. Πρβλ. Ἦσ. 63, 1. 6. Ματθ. 11, 28. 7. Ἰω. 3, 35.
 8. Ἰω. 1, 3. 9. Ἐφ. 1, 10. 10. Γεν. 1, 3 ἐξ. 11. Ψαλμ. 71, 2.

ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ ἐβδόμῳ ψαλμῷ· «'Επ' ἐμέ ἐπεστηρίχθη ὁ θυμός σου.¹» Τὸν γὰρ καθ' ἡμῶν θυμὸν αὐτὸς ἐβάσταζεν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ φησί· «Κύριος ἀνταποδώσει ὑπὲρ ἐμοῦ.²»

3. Οὕτω μὲν οὖν πάντα παραδεδοσθαι τῷ Σωτῆρι νοεῖν ἔξεστι, καὶ
 5 εἰ δεῖ νοήσαντα πάλιν εἰπεῖν, παραδέδοται αὐτῷ ἅπερ οὐκ εἶχεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄνθρωπος πρὸ τούτου, ἀλλὰ γέγονε διὰ τὸ σῶσαι τοῦτον. Καὶ οὐκ ἦν ἐν ἀρχῇ σὰρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ὕστερον γέγονε σὰρξ, ἐν ἣ καὶ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐχθραν διήλλαξε κατὰ τὸν Ἀπόστολον, «καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατήργησεν³», ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ εἰς ἓνα καινὸν
 10 ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ μὲντοι ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν, ὡς ἐν τῷ Ἰωάννῃ φησί· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι⁴», πάνυ γε καλῶς ἐχόντων τῶν ῥημάτων. Ὅτε μὲν γὰρ ὅπερ οὐκ ἦν ἐγίνετο, παραδίδεται αὐτῷ τὰ πάντα· ὅτε δὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνότητα
 15 σημαίνει βούλεται, οὐ κρύπτει, ἀλλὰ διδάσκει λέγων· Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμά ἐστι. Καὶ τὴν ἀκρίβειαν χρὴ θαυμάζειν τοῦ λόγου. Οὐ γὰρ εἴρηκε, Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, δέδωκέ μοι, ἵνα μὴ, ὡς ποτε μὴ ἔχων, δειχθῇ· ἀλλ' ὅτι ἐμά ἐστιν. Ὅντων γὰρ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἐξουσίᾳ τούτων, ἐστίν ὁμοίως ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ. Τί δὲ ἔχει ὁ Πατήρ,
 20 ἐξεταστέον πάλιν. Εἰ μὲν γὰρ τὴν κτίσιν σημαίνει, οὐδὲν ἄρα εἶχε πρὸ τῆς κτίσεως, καὶ φαίνεται προσλαμβάνων ἀπὸ τῆς κτίσεως. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο τοῦτο νοεῖν! Ὡς γὰρ ἐστίν αὐτὸς πρὸ τῆς κτίσεως, οὕτω καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἔχει ἅπερ ἔχει, ἅτινα καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι πιστεύομεν. Εἰ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός, ἄρα ἂν τὰ πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ,
 25 τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. Ἀνατρέπον δὲ τὸ ῥητόν ἐστι τοῦτο τὴν τῶν κακοδόξων πονηρίαν λεγόντων· Εἰ πάντα παραδέδοται τῷ Υἱῷ, ἄρα πέπαυται ὁ Πατήρ τῆς τῶν παραδοθέντων ἐξουσίας, ἐπειδὴ κατέστησεν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν· Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ οὐδένα κρίνει, πᾶσαν δὲ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ. Ἀλλ' ἐμφραττέσθω «τὰ στόματα τῶν λα-
 30 λούντων τὰ ἄδικα⁵·» «οὐ γάρ, ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ⁶», αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψίλωται· οὐδ' ὅτι πάντα παραδεδοσθαι τῷ Υἱῷ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἴρηται, αὐτὸς οὐκ ἐστίν ἐπὶ πάντων· χωρίζοντων δὲ σαφῶς τὸν Μονογενῆ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀχώριστον τῇ φύσει, εἰ καὶ τοῖς λόγοις οὗτοι μεμνηνότες χωρίζουσιν, οὐ νοοῦντες
 35 οἱ δυσσεβεῖς, ὡς οὐκ ἂν χωρισθεῖν ποτὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἀλλ' ἐστίν ἐν αὐτῷ φυσικῶς. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χειρὶ καὶ συνήθων εἰκόνι πτωχῇ χρησαμένους, τὸ νοούμενον παραστήσαι τῷ λόγῳ δεῖ, ἐπειδὴ τολμηρὸν ἐμβατεύειν τὴν ἀπερινόητον φύσιν.

4. Ὡς οὐκ ἂν τοίνυν ποτὲ τὸ ἐξ ἡλίου φῶς τὴν οἰκουμένην κα-
 40 ταλάμπον χωρὶς αὐτοῦ περιλάμπειν δυνατόν νοηθῆναι παρὰ τοῖς

1. Ψαλμ. 87, 8. 2. Ψαλμ. 137, 8. 3. Ἐφ. 2, 15. 4. Ἰω. 16, 15.
 5. Ψαλμ. 62, 12. 6. Ἰω. 5, 22.

ἐρρωμένοις τὸν νοῦν, ἐπειδὴ ἦνται τῇ φύσει τοῦ ἡλίου τὸ ἐξ αὐτοῦ
 φῶς, καὶ ὡς εἰ λέγοι τὸ φῶς. Πάντα καταλάμπειν παρείληφα παρὰ
 τοῦ ἡλίου, καὶ πάντα αὖξιν καὶ ἐνισχύειν διὰ τῆς ἐν ἐμοὶ θερμότητος·
 οὐ χωρίζειν τις μεμνηνὼς νοήσει τὴν τοῦ ἡλίου ὀνομασίαν τῆς ἐξ αὐτοῦ
 φύσεως, ἥ ἐστι τὸ φῶς· οὕτω νοεῖν εὐσεβὲς καὶ τὴν θείαν οὐσίαν τοῦ 5
 Λόγου ἡνωμένην φύσει τῷ ἑαυτοῦ Πατρί. Καὶ γὰρ τὸ ἐν χερσὶ ῥη-
 τὸν τὴν σαφήνειαν παρέξει τοῦ ζητουμένου σαφεστάτην, εἰπόντος
 τοῦ Σωτῆρος· «Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν», ὃ δηλοῖ αὐτὸν
 αἰε εἶναι σὺν τῷ Πατρί· τὸ γὰρ, ὅσα ἔχει, τὴν δεσποτείαν κρατεῖν δεί-
 κνυσι τὸν Πατέρα· τὸ δέ, ἐμὰ ἐστι, τὴν ἀχώριστον ἑνωσιν. Ἀνάγκη 10
 τοίνυν νοεῖν ἡμᾶς ὅτι ἐστίν ἐν τῷ Πατρί τὸ αἰδίον, τὸ αἰώνιον, τὸ
 ἀθάνατον· ἐστὶ δὲ ἐν αὐτῷ οὐχ ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν πηγῇ
 ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἀναπαυόμενα καὶ ἐν τῷ Υἱῷ. Ὅταν τοίνυν περὶ Υἱοῦ
 νοεῖν ἐθέλῃς μαθῶν τίνα ἐστὶ τὰ ἐν τῷ Πατρί, ταῦτα καὶ ἐν τῷ
 Υἱῷ εἶναι πίστευε. Εἰ μὲν οὖν κτίσμα ἐστὶν ὁ Πατὴρ ἢ ποίημα, ἐστὶ 15
 ταῦτα καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ εἰ θεμιτὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Πατρός, ἦν
 ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων· λεγέσθω τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.
 Εἰ δὲ ἀσεβὲς ἐστὶ ταῦτα λέγειν ἐν τῷ Πατρί εἶναι, ἀσεβὲς ἔστω καὶ
 ἐν τῷ Υἱῷ ταῦτα νοεῖν. Τὰ γὰρ τοῦ Πατρός, ταῦτα τοῦ Υἱοῦ ἐστίν.
 Ὁ γὰρ τιμῶν τὸν Υἱὸν τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν, καὶ ὁ 20
 δεχόμενος τὸν Υἱόν, δέχεται σὺν αὐτῷ τὸν Πατέρα.¹ «ὁ γὰρ ἐωρακὼς
 τὸν Υἱὸν ἐώρακε τὸν Πατέρα.»² Ὡς οὖν οὐκ ἐστὶ κτίσμα ὁ Πατὴρ,
 οὕτως οὐδὲ ὁ Υἱός· καὶ ὡς οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῦ, ἦν ποτε, ὅτε
 οὐκ ἦν, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων, οὕτως οὐχ ἀρμόζει, οὐδ' ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ λέγειν
 τὸ αὐτό. Ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἐν τῷ Πατρί τὸ αἰδίον, τὸ ἀθάνατον, 25
 τὸ αἰεὶ, τὸ μὴ κτίσμα· οὕτω καὶ περὶ Υἱοῦ φρονεῖν ἀκόλουθον. Κατὰ
 γὰρ τὸ γεγραμμένον, «Καθὼς ὁ Πατὴρ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτως
 ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ.»³ Δέδωκε δὲ εἰρηκεν, ἵνα τὸν
 διδόντα Πατέρα δείξῃ. Ὡς δὲ ἐν τῷ Πατρί, οὕτω καὶ ἐν τῷ Υἱῷ
 ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἵνα τὸ ἀδιαίρετον καὶ αἰδίον διδάξῃ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ 30
 ἀκριβῶς εἰρηκεν, Ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἵνα, καὶ ὧδε λέγων τὸν Πατέρα,
 μὴ καὶ αὐτὸς Πατὴρ νομισθῇ. Οὐ γὰρ εἰρηκεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατὴρ,
 ἀλλ', Ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ.

5. Πατὴρ μὲν γάρ, ὃ Ἀρειανοί, παρὰ τοῦ Πατρός χρηματί-
 ζει ὁ μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦ, οὐ μὴν ὡς ὑμεῖς πλανώμενοι ἴσως ἀν 35
 ὑπολάβοιτε, ἀλλ' Υἱὸς μὲν τοῦ γεννήσαντος Πατρός, πατὴρ δὲ τοῦ
 μέλλοντος αἰῶνος. Δεῖ γὰρ ὑμῶν πάσας τὰς ὑπονοίας περιελεῖν. Φησὶ
 γοῦν διὰ τοῦ προφήτου· «Ἐγενήθη ἡμῖν Υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ
 ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης
 βουλῆς ἄγγελος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, πατὴρ τοῦ μέλλοντος 40
 αἰῶνος.»⁴ Οὐκοῦν καὶ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὁ Μονογενής,

καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ ἐξουσιαστὴς ὁ Υἱὸς ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ· καὶ
 σαφῶς δέδεικται, ὅτι πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ καθὼς
 ζωὴν δίδωσιν ὁ Πατήρ, καὶ τῷ Υἱῷ ὁμοίως παρέσθιν οὓς θέλει ζωο-
 ποιεῖν. «Ἀκούσονται γάρ», φησί, «τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ οἱ νεκροί,
 5 καὶ ζήσονται.¹» Καὶ ἐν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ βούλημα, ἐπεὶ
 καὶ ἡ φύσις μία καὶ ἀδιαίρετος. Καὶ περισσῶς οἱ Ἀρειανοὶ κόπτουσιν
 ἐαυτοὺς, μὴ νοοῦντες τὸ εἰρημένον πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τό,
 Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστίν. Ἐκ γὰρ τούτου, καὶ ἡ Σαβελ-
 λίου ἀνατρέπεται παραφροσύνη, καὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων ἐλέγξει τὴν
 10 ἀνοίαν. Διὰ γὰρ τοῦτο ζωὴν ἔχων ἐν ἑαυτῷ ὁ Μονογενὴς, ὡς ὁ Πατήρ
 ἔχει, καὶ μόνος οἶδε τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἐν τῷ Πατρὶ ὢν, καὶ ἔχων ἐν
 ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. Εἰκὼν γάρ ἐστι, καὶ ἀκολουθῶς, ὡς ἐν εἰκόνι,
 πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ ἐστὶ. Σφραγὶς γάρ ἐστιν ἰσότυπος ἐν
 αὐτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα, Λόγος ζῶν, ἀληθινός, δύναμις, σοφία,
 15 ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις ἡμῶν. «Ἐν αὐτῷ γὰρ καὶ ζῶμεν, καὶ
 κινούμεθα, καὶ ἐσμεν.²» καὶ, «Οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ εἰ
 μὴ ὁ Υἱός, καὶ τίς ἐστὶν ὁ Υἱὸς εἰ μὴ ὁ Πατήρ.³»

6. Καὶ πῶς τολμῶσιν οἱ δυσσεβεῖς φλυαρεῖν, ἃ μὴ θέμις, ἀνθρω-
 ποι ὄντες, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς οὐχ εὐρίσκοντες διηγήσασθαι; Τί δὲ λέγω
 20 τὰ ἐπὶ γῆς; τὰ ἑαυτῶν ἡμῖν εἰπάτωσαν, εἰ ἄρα εὐρεῖν δυνήσονται
 τὴν ἑαυτῶν ἐξιχνιάσαι φύσιν. Τολμηροὶ ὄντως καὶ αὐθάδεις, δόξας
 οὐ τρέμοντες, ἐνθα «ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακινῆσαι⁴», καὶ τοσοῦτον
 καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τάξιν ἀνώτεροι. Τί γὰρ ἐγγύτερον τῶν χερουβὶμ
 ἢ τῶν σεραφίμ; καὶ ὅμως οὐδὲ ὁρῶντα, ἢ ποσὶν ἐστῶτα, ἀλλ' οὐδὲ
 25 γυμνοῖς, κεκαλυμμένοις δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς προσώποις τὴν δοξολογίαν
 προσφέρουσιν, ἀπαύστοις τοῖς χεῖλεσιν οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν θείαν καὶ
 ἀφράστον φύσιν τῇ τρισαγιότητι δοξάζοντα. Καὶ οὐδαμοῦ τις τῶν
 θεσπεσίων προφητῶν, τῶν μάλιστα καταξιωθέντων τῆς τοιαύτης
 θέας, ἀπήγγειλεν ἡμῖν, ὅτι ἐν μὲν τῷ ἀπαξ εἰπεῖν τό, ἅγιος, μεγάλη
 30 τῇ φωνῇ, ἐν δὲ τῷ δευτερώσαι, ἤσσαν, ἐν δὲ τῷ τρισσεῦσαι, ὑποβεβηκό-
 τως· καὶ μετὰ τοῦτο τὸν πρῶτον ἁγιασμὸν κυριολογοῦντα, τὸν δὲ
 δευτερον ὑποτάσσοντα, καὶ τὸν τρίτον κατώτερον τιθέντα. Ἀλλ'
 ἅπαγε τῆς ἀνοίας τῶν θεοστυγῶν καὶ ἀφρόνων! Ἡ γὰρ πανύμνητος
 καὶ σεβάσμιος καὶ προσκυνητὴ Τριάς μία καὶ ἀδιαίρετος καὶ ἀσχημά-
 35 τιστος. Συνάπτεται δὲ ἀσυγχύτως, ὥσπερ καὶ ἀτμήτως ἡ μονὰς χωρί-
 ζεται. Τὸ γὰρ τρίτον τὰ τιμια ζῶα ταῦτα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν
 Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος λέγοντα, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τελείας δεικνύοντα
 ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τῷ λέγειν τό, Κύριος, τὴν μίαν οὐσίαν δηλοῦσιν. Οἱ
 τοίνυν ἐλασσοῦντες τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εἰς Θεὸν βλασφη-
 40 μοῦσι, τὴν τελειότητα κακοδοξοῦντες, καὶ ἀτελῇ διαβάλλοντες· καὶ κο-

1. Ἰω. 5, 25. 2. Πράξ. 17, 28. 3. Πρβλ. Ματθ. 11, 27. 4. Α' Πέτρ. 1, 12.

λάσεως μεγίστης ἑαυτοὺς ὑπευθύνους καθιστῶσιν. Ὁ γὰρ εἰς ὅποτέραν τῶν ὑποστάσεων βλασφημιῶν οὐχ ἔξει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι. Δυνατὸς δέ ἐστιν ὁ Θεὸς ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν πρὸς κατανόησιν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· ἵν', ἐπιγινόντες, ὁ πάλαι ἠθέτουν, συντόνῳ τῷ τῆς εὐσεβείας λογισμῷ 5
 σὺν ἡμῖν αὐτὸν δοξάσωσιν, ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΕΑΡΚΟΥ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ *

5

1. Οἱ κακοτέχνως τὰς θείας Γραφὰς βουλόμενοι νοεῖν, τὰ ἀνθρώπινα ῥήματα τῆς πτωχείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παράγειν βούλονται πρὸς τὸ συστήσαι τὴν ἐαυτῶν βλασφημίαν. Πᾶσα δὲ ἀκρίβεια τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς εὐτελέσι ῥήμασι καὶ πράγμασιν εὐρίσκεται. Εἰ οὖν ἡδύνατο ἀκοῦειν τοῦ μακαρίου, Παύλου γράφοντος πρὸς 10 Κορινθίους· «Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.¹» οὐκ ἂν ποτε ἀνόμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐτόλμησαν εἰπεῖν· εἴπερ ἔγνωσαν, τίς ὁ τρόπος τῆς πτωχείας αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ ἀλλαχοῦ λέγει 15 ὁ αὐτὸς Παῦλος. «Ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβεῖν σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος, καὶ μῆκος, καὶ βάθος, καὶ ὕψος, γινῶναι τε τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἵνα πληρωθῇτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ.²» Διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐν τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ καὶ τοῖς παθήμασι παρρησιάζεται λέγων· «Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ 20 ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ·³» καὶ πάλιν· «Οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον·⁴» καί· «Εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.⁵» Καὶ νῦν οὗτοι, εἰ ἔγνωσαν τὰς θείας Γραφὰς, οὐκ ἂν τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων 25 κτίσμα ἢ δημιούργημα βλασφημῆσαι ἐτόλμησαν. Παράγουσι γὰρ ἡμῖν, λέγοντες· Πῶς δύναται ὁμοιος, ἢ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας εἶναι, ὅποτε γέγραπται· «Ὡςπερ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ;⁶» ὑπεροχὴ ἐστὶ, φησί, τοῦ διδόντος παρὰ τὸν λαμβάνοντα· καί, «Τί με λέγεις ἀγαθόν; 30 φησὶν· οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς ὁ Θεός·⁷» καὶ πάλιν· «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;⁸» καὶ αὐθις· «Περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐσχάτης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ·⁹» καὶ πάλιν· «Ὅν ὁ

* Κατὰ τὴν ἐκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 984.

1. Β' Κορ. 8, 9. 2. Ἐφ. 3, 18-19. 3. Γαλ. 6, 14. 4. Α' Κορ. 2, 2. 5. Α' Κορ. 2, 8. 6. Ἰω. 5, 26. 7. Μάρκ. 10, 18. 8. Ματθ. 27, 46. 9. Μάρκ. 13, 32.

Πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον.¹» καὶ πάλιν· «Ὁν ὁ Πατὴρ ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν.²» Πῶς οὖν, φασὶν ὅμοιος εἶναι δύναται ἡ ὁμοούσιος ὁ ἐγειρόμενος ἐκ νεκρῶν τῷ ἐγείροντι αὐτόν;

2. Ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῶν ὀλίγα παρεθέμεθα, ὅπως, τούτων λυ-
 5 θέντων, καὶ τὰ λοιπὰ εὐχερῶς νοηθῇ. Ὁφείλομεν οὖν ἡμεῖς κατὰ τὸ
 δυνατὸν τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐξηγήσασθαι. Ὅταν οὖν λέγει ὁ μακάριος
 Παῦλος, «Ὁ πατὴρ ἡγείρει τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν», Ἰωάννης ἡμῖν
 διηγείται, ὅτι ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς· «Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν
 10 ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.³» Ἐλεγε δέ, φησί, περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος
 αὐτοῦ.⁴ Δῆλον οὖν ἐστὶ τοῖς προσέχουσιν, ὅτι, τοῦ σώματος ἐγειρο-
 μένου, ὁ Υἱὸς λέγεται παρὰ τῷ Παύλῳ ἐγγεράθαι ἐκ νεκρῶν· τὰ γὰρ
 τοῦ σώματος αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτοῦ πρόσωπον λέγεται. Οὕτως οὖν καὶ
 15 ἔταν λέγη, Ζωὴν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, τῇ σαρκὶ δεδομένην τὴν
 ζωὴν νοητέον. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ, πῶς ἡ ζωὴ ζωὴν λαμβάνει;
 Καὶ εἰ αὐτὸς ἐπαγγέλλεται λέγων· «Τὰ πρόβατά μου τῆς φωνῆς μου
 ἀκούει, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, καὶ γὰρ ζωὴν αἰώνιον
 20 δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα.⁵» καὶ εἰ αὐτός
 ἐστιν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰ αὐτὸς ἐποίησε πᾶσαν ἡλικίαν, πῶς
 λέγεται· «Πρόεκοπτε δὲ Ἰησοῦς σοφία καὶ ἡλικία;⁶» Καὶ εἰ ὁ Πατὴρ
 25 διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου καὶ Υἱοῦ τὰ πάντα ἐποίησε, δῆλον, ὅτι καὶ τὴν
 ἐγερσιν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δι' αὐτοῦ αὐτῷ ζωὴν δίδωσιν. Ἐγείρεται
 μὲν κατὰ σάρκα ὡς ἄνθρωπος, καὶ λαμβάνει ζωὴν ὡς ἄνθρωπος, ἐν
 σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐστὶν ὁ ἐγείρων τὸν ἴδιον
 ναόν, ὡς Θεός, καὶ διδοὺς ζωὴν τῇ ἰδίᾳ σαρκί. Ὅταν οὖν πάλιν λέγη,
 30 «Ὁν ὁ Πατὴρ ἡγίασε, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον⁷», ἀλλαχοῦ
 φησιν· «Ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιάζω ἑαυτόν, ἵνα ᾧσι καὶ αὐτοὶ ἡγια-
 σμένοι ἐν ἀληθείᾳ.⁸» καὶ ὅταν λέγη· «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με
 ἐγκατέλιπες;⁹» ἐκ προσώπου ἡμετέρου λέγει· «διότι μορφήν δούλου
 λαβὼν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς
 35 ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου,
 θανάτου δὲ σταυροῦ¹⁰», καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ καθὼς λέγει Ἡσαίας· «Αὐ-
 τὸς τὰς μαλακίας ἡμῶν αἶρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται;¹¹» ὥστε οὐχ
 ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀδυνᾶται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ οὐχ αὐτὸς ἐγκατελείφθη
 40 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς, καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας παρε-
 γένητο εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὅτε λέγει· «Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτόν ὑπερ-
 ὕψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα¹²», περὶ τοῦ
 ναοῦ λέγει, ὁ ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ.

3. Οὐ γὰρ ὁ Ὑψιστος ὑψοῦται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Ὑψίστου ὑψοῦ-
 ται· καὶ τῇ σαρκὶ τοῦ Ὑψίστου ἐχαρίσατο ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα.

1. Ἰω. 10, 36.

2. Γαλ. 1, 1.

3. Ἰω. 2, 19.

4. Ἰω. 2, 21.

5. Ἰω. 10, 27-28.

6. Λουκ. 2, 52.

7. Ἰω. 10, 36.

8. Ἰω. 17, 19.

9. Ματθ. 27, 46.

10. Φίλιπ. 2, 7-9.

11. Ἠσ. 53, 4.

12. Φίλιπ. 2, 9.

Καὶ οὐχ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατὰ χάριν ἔλαβε τὸ καλεῖσθαι Θεός, ἀλλ' ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὺν αὐτῷ ἐθεολογήθη. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Λόγος Θεὸς γέγονεν, ἀλλὰ, «Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.¹» Ἀεὶ ἦν, φησὶν, ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ Θεὸς γέγονε σὰρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτοῦ γένηται Θεός 5
 «Ὁ Κύριός μου, καὶ ὁ Θεός μου²», τὸ συναμφότερον θεολογῶν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· «Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεαοάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες, ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς.³» Φανερόν οὖν ἐστίν, ὅτι ἐν σαρκὶ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐψηλαφήθη, καὶ τὸ συναμ- 10
 φότερον, Λόγον ζωῆς, ἡ θεία Γραφὴ παραδέδωκε ψηλαφηθέντα. Καὶ ὅτε λέγει· «Οὐπω ἦν Πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη⁴», τὴν σάρκα αὐτοῦ λέγει μήπω δοξασθεῖσαν. Οὐ γὰρ ὁ Κύριος τῆς δόξης δοξάζεται, ἀλλ' ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης· αὕτη λαμβάνει δόξαν συναναβαίνουσα αὐτῷ εἰς οὐρανόν. «Ὅθεν καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας οὐπω 15
 ἦν ἐν ἀνθρώποις, διότι ἡ ληφθεῖσα ἀπαρχὴ ἐξ ἡμῶν οὐπω ἦν ἀνελη-
 θούσα εἰς οὐρανόν.

4. «Ὅσα οὖν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι ἔλαβε ὁ Υἱός, καὶ ἐδοξάσθη ὁ Υἱὸς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγει, οὐ διὰ τὴν θεότητα. Καὶ ὅτε λέγει, «Ὁ πατήρ μου, ὁ πέμψας με, μείζων μου ἐστίν⁵», ἐπεὶ ἀν- 20
 θρωπος γέγονε, μείζων αὐτοῦ λέγει τὸν Πατέρα. Λόγος δὲ ὢν τοῦ Πα-
 τρὸς ἴσος αὐτοῦ ἐστίν. «Ἐγὼ γάρ», φησί, «καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν.⁶» καὶ «Ὁ ἐωρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα.⁷» Καὶ οὐκ ἀπὸ ἀρπαγῆς ἔχει τὸ εἶναι αὐτὸν ἴσον τῷ Πατρί, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἴσος ἐστὶ καὶ ὁμο-
 ούσιος τῷ Πατρί· διότι ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γεγέννηται. Καὶ ὅτε 25
 λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ὅτι ἐν Χριστῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα
 τῆς θεότητος σωματικῶς⁸», ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ κατοικεῖν πᾶν τὸ πλή-
 ρωμα τῆς θεότητος νοητέον. Καὶ ὅτε λέγει, «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ,
 οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν⁹», ἀλλαχοῦ
 λέγει· «Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν 30
 παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς.¹⁰»

5. Οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἤλθε σῶσαι ὁ ἀθάνατος Θεός, ἀλλὰ τοὺς θανα-
 τωθέντας· καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν· ὥστε διὰ
 τοῦτο τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν καὶ τὴν πτωχείαν ἀνεδέξατο, ἵνα ἡμῖν τὸν
 πλοῦτον αὐτοῦ χαρίσῃται. Τὸ γὰρ πάθος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀπάθειά ἐστι· 35
 καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἡμῶν ἀθανασία ἐστὶ· καὶ τὸ δάκρυον αὐτοῦ,
 χαρὰ ἡμετέρα· καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ, ἡμῶν ἀνάστασις· καὶ τὸ βάπτισμα
 αὐτοῦ, ἡμῶν ἁγιασμός· «Ὑπὲρ αὐτῶν γάρ», φησὶν, «ἀγιάζω ἑμαυτὸν,
 ἵνα ὧσι καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.¹¹» Καὶ ὁ μὴ ὡψ αὐτοῦ, ἡμῶν

1. Ἰω. 1, 1. 2. Ἰω. 20, 28. 3. Α' Ἰω. 1, 1. 4. Ἰω. 7, 39.
 5. Ἰω. 14, 28. 6. Ἰω. 10, 30. 7. Ἰω. 14, 9. 8. Κολ. 2, 9. 9. Ῥωμ.
 8, 32. 10. Ἐφ. 5, 25. 11. Ἰω. 17, 19.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

1. 'Ησ. 53, 5. 2. 'Ησ. 53, 5. 3. 'Ιω. 17, 5. 4. 'Εφ. 2, 6.
 5. 'Εφ. 2, 7. 6. Λουκ. 23, 46. 7. Γαλ. 3, 28. 8. Παρμ. 8, 22.
 9. 'Εφ. 2, 10. 10. 'Εφ. 3, 10-12. 11. 'Εφ. 1, 4-5. 12. 'Εφ. 2, 15, 16.
 13. Μάρκ. 10, 18.

Οὐ γὰρ διαφέρει ἀνθρωπίνη φύσει τὸ ἀγαθόν, ἀλλὰ Θεῶ. Καὶ ἐπιφέρει· «Τὰς ἐντολάς οἶδας;» Εἰρηκότος δὲ ἐκείνου· «Ποίας;» ἔφη· «Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις», καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀπεκρίνατο λέγων· «Ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι ὑστερῶ;» Ἔφη αὐτῷ· Εἰ θέλεις 5 καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν σου ἀκολουθεῖ μοι.¹» Διὰ τούτων οὖν ἔδειξεν, ὅτι καὶ αὐτῷ διαφέρει τὸ ἀγαθόν· ὁ γὰρ μὴ ἀκολουθῶν τῷ ἀγαθῷ πῶς δύναται ζῶν αἰώνιον κληρονομῆσαι; Καὶ ὅταν λέγῃ περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι «Οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ», ἀνθρωπίνως λέγει. Εἰ γὰρ τὸν Πατέρα ἐπί- 10 σταται, τὴν ἐσχάτην ἡμέραν πῶς ἄγνοεῖ; «Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα», φησὶν, «εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι.²» Καὶ εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οἶδε πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ, πῶς ὁ Υἱός τὴν ἡμέραν, ἣν ἔκτισεν, ἄγνοεῖ; Καὶ εἰ οἱ αἰῶνες δι' αὐτοῦ ἐγένοντο καὶ οἱ χρόνοι, φανερόν, ὅτι καὶ ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἐν τοῖς αἰῶσι 15 καὶ χρόνοις εὐρίσκεται, καὶ ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν ἄγνοεῖν.

8. Ὅσα οὖν εὐτελῆ ῥήματα ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρηται, τῇ πτωχείᾳ αὐτοῦ διαφέρει, ἵνα ἡμεῖς ἐν αὐτῷ πλουτήσωμεν, οὐχ ἵνα ἐν αὐτοῖς βλασφημῆσωμεν κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου τουτέστι 20 τοῦ Ἀδάμ, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἀνωθεν ἐκ Πατρὸς Λόγος ἀρρήτως, ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, αἰδίως, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ γεννᾶται κάτωθεν ἐκ Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας, ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεννηθέντες ἀνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν μητέρα ἔχει μόνον ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς 25 Πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι Θεὸν καλέσωσι Πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· «Πάτερ ἡμῶν», φησὶν, «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.³» Ὡς περ οὖν ἡμεῖς οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ γεγόναμεν, οὕτως ὁ Δεσπότης τῶν δούλων υἱὸς τοῦ ἰδίου δούλου γέγονε θνητός, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ, 30 θνητοὶ ὄντες, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται, κατὰ τὸ λεγόμενον· «Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.⁴» Ὅθεν καὶ θανάτου γεύεται ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ μεταλάβωσι, διὰ τὸν κατὰ Πνεῦμα αὐτῶν Πατέρα Θεόν· Αὐτὸς οὖν κατὰ φύσιν Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ, ἡμεῖς 35 δὲ κατὰ χάριν. Καὶ πάλιν αὐτὸς κατ' οἰκονομίαν καὶ χάριν ἡμετέραν υἱὸς γέγονε τοῦ Ἀδάμ, ἡμεῖς δὲ κατὰ φύσιν ἐσμὲν υἱοὶ τοῦ Ἀδάμ. Ὅθεν λέγει, «Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν.⁵» Πατὴρ γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ὁ Θεός, ὡς προεῖπον, κατὰ φύσιν, ἡμῶν δὲ κατὰ χάριν· καὶ Θεὸς αὐτοῦ γέγο- 40

1. Μάρκ. 10, 19-21.
1, 12.

2. Ματθ. 11, 27.

3. Ματθ. 6, 9.

4. Ἰω.

5. Ἰω. 20, 17.

νε κατ' οἰκονομίαν, διότι ἄνθρωπος, ἡμῶν δὲ κατὰ φύσιν Δεσπότης ἐστὶ καὶ Θεός. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐνωθεὶς σαρκί, γέγονε σὰρξ, ἄνθρωπος τέλειος, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐνωθέντες Πνεύματι, γένωνται ἐν Πνεύμα. Αὐτὸς οὖν ἐστὶ Θεὸς σαρκοφόρος, 5 καὶ ἡμεῖς ἄνθρωποι πνευματοφόροι. Ἀπαρχὴν γὰρ λαβὼν ἐκ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀδὰμ (ἥτις ἐστὶ μορφή δούλου), καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γεγονώς, ἔδωκεν ἡμῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀπαρχὴν ἁγίου Πνεύματος ἵνα γενώμεθα οἱ πάντες εἰς υἱοὺς Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν 10 ὁ ἀληθινὸς καὶ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοὺς πάντας ἡμᾶς φορεῖ, ἵνα οἱ πάντες τὸν ἕνα φορέσωμεν Θεόν.

9. Ἀσεβὲς οὖν ἐστὶ κτιστὸν ἢ ποιητὸν λέγειν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· ὁπότε πᾶσα Γραφὴ Παλαιά τε καὶ Καινή, μετὰ Πατρός καὶ Υἱοῦ αὐτὸ συναριθμεῖ καὶ δοξάζει· διότι τῆς αὐτῆς θεότητός ἐστι, καὶ 15 τῆς αὐτῆς ἐξουσίας· καθὼς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν.¹» ὥς καὶ ἐν τῷ Ἰωήλ ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς λέγει· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεῦσου- 20 σιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν.²» Καὶ διὰ τοῦτο ἐμφυσᾷ αὐτὸ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστόλων λέγων· «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον.³» ἵνα μάθωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς θεότητός ἐστι τὸ διδόμενον Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς. «Ἐν Χριστῷ γάρ», φησί, «κατοικεῖ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.⁴» 25 καθὼς καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης λέγει· «Ἡμεῖς πάντες ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν.⁵» Σωματικῶ γὰρ εἶδει, τουτέστιν ὡς περιστερά, ὤφθη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. Ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ἀπαρχὴ καὶ ἀρραβὼν θεότητος κατοικεῖ, ἐν Χριστῷ δὲ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Καὶ μὴ τις νομίση, ὅτι μὴ ἔχων 30 αὐτὸ ἐλάβανεν· αὐτὸς γὰρ αὐτὸ ἄνωθεν ἐπεμπεν, ὡς Θεός· καὶ αὐτὸς αὐτὸ κάτω ὑπεδέχετο, ὡς ἄνθρωπος. Ἐξ αὐτοῦ οὖν εἰς αὐτὸν κατῆι, ἐκ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Ἡοαίας ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς βοᾷ λέγων· «Οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ποιήσας σε καὶ πλάσας σε ἐκ κοιλίας· Μὴ φοβοῦ, ὁ παῖς μου 35 Ἰακώβ, καὶ ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ, ὃν ἐξελεξάμην· ὅτι ἐγὼ δώσω ὕδωρ ἐν δίψει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀνύδρῳ· ἐπιθήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου, καὶ τὰς εὐλογίας μου ἐπὶ τὰ τέκνα σου.⁶» Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δὲ ὁ Υἱὸς ἐπαγγέλλεται διδόναι ὕδωρ τοῖς πορευομένοις ἐν δίψει, λέγων τῇ Σαμαρείτιδι περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «Εἰ ᾗδεις 40 τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν σὺ

1. Ἰω. 7, 38-39. 2. Ἰωήλ 2, 28 Πρῶξ. 2, 17. 3. Ἰω. 20, 22.

4. Κολ. 2, 9. 5. Ἰω. 1, 16. 6. Ἠσ. 44, 2-3.

ἂν ἤτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν.¹⁾ Καὶ μετ' ὀλίγα λέγει αὐτῇ· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.²⁾» Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ ψάλλων τῷ Θεῷ λέγει· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς·³⁾» οἶδε γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ Πατρὶ ὄντα τὸν Υἱὸν τὴν πηγὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

10. Καὶ διὰ Ἰερεμίου ὁ Υἱὸς λέγει· «Δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάσκαυς συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὕδωρ συνέχειν.⁴⁾» Καὶ ὅτε δοξολογοῦσι τὰ σεραφίμ τὸν Θεόν, λέγοντα τρίτον· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ⁵⁾», Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα δοξολογοῦσι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὥσπερ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ βαπτίζομεθα, οὕτως καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ γινόμεθα υἱοὶ Θεοῦ, οὐ Θεῶν. Πατὴρ γὰρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Κύριος σαβαώθ ἐστὶ. Μία γὰρ ἡ θεότης, καὶ εἰς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Καὶ διὰ τοῦτο, ἅπερ εἶπεν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Ἑσάτῃ, ὁ Ἰωάννης λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶπεν· ἐν δὲ ταῖς Πράξεσιν ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπε. Λέγει γὰρ οὕτως ὁ Ἑσατίας· «Εἶδον τὸν Κύριον σαβαώθ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ ἐπληρώθη ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ τὰ σεραφίμ εἰσθήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί, καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί· καὶ ταῖς μὲν δυσὶ πτέρυξιν ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπα, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέτοντο. Καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, λέγοντες· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ.⁶⁾» Καὶ μετ' ὀλίγα ὁ αὐτός· «Ἦκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Τίνα ἀποστείλω; καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τούτον; Καὶ εἶπα· ἰδοὺ ἐγώ, ἀποστείλόν με. Καὶ εἶπέ μοι· Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τούτον, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ τοῖς ὥσπερ βαρέως ἤκουσαν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὥσπερ ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἴσωμαι αὐτούς.⁷⁾» Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· «Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ἰησοῦν, ὅτι εἶπεν Ἑσατίας, ὅτι Ἐρύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἐπώρρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τῇ καρδίᾳ νοήσωσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἴσωμαι αὐτούς. Ταῦτα δὲ εἶπεν Ἑσατίας, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ⁸⁾», τουτέστι τοῦ Υἱοῦ· ὥστε καὶ Κύριος Σαβαώθ ἐστὶν ὁ 40

1. Ἰω. 4, 10. 2. Ἰω. 4, 13-14. 3. Ψαλμ. 35, 10. 4. Ἰερ. 2, 13.
5. Ἑσ. 6, 3. 6. Ἑσ. 6, 1-3. 7. Ἑσ. 6, 8-10. 8. Ἰω. 12, 39-41.

Υἱός. Κύριος γὰρ ἵτῶν δυνάμει, ἐρμηνεύεται τὸ Κύριος Σαβαώθ·
 «Ὁ δὲ Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης¹»,
 ὡς ὁ Δαβὶδ εἶπε· Κύριος δὲ τῆς δόξης ἐστὶν ὁ ἐσταυρωμένος Χρι-
 στός κατὰ τὸν Παῦλον. Καὶ καθὼς εἶπε Δαβὶδ· «Κύριος ποιμαίνει με,
 5 καὶ οὐδὲν με ὑστερήσει.²» καὶ ἀλλαχοῦ· «Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ,
 πρόσχες, ὁ ὁδηγῶν ὥσει πρόβατον τὸν Ἰωσήφ, ὁ καθήμενος ἐπὶ
 τῶν χερουβίμ, ἐμφάνηθι.³» Ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει ὁ Υἱός·
 «Εγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός.⁴» αὐτὸς οὖν ἐστὶν ὁ καθήμενος ἐπὶ
 τῶν χερουβίμ, ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ Παῦλος ἐν ταῖς Πρά-
 10 ξει τοῦ ἁγίου Πνεῦμα λέγει διὰ Ἡσαίου εἰρηκέναι ταῦτα, ἅπερ εἶπεν
 Ἡσαίας⁵, ὅτι Κύριος Σαβαώθ μοι εἶπεν.⁶ Ὁ Πατὴρ οὖν καὶ ὁ Υἱός
 καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Κύριος Σαβαώθ ἐστι.

11. Καὶ ὅτε λέγει ἡ Γραφή περὶ τοῦ Πατρός, ὅτι Αὐτὸς ἔκτισε
 τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα.⁷ ἀλλαχοῦ ἡ Γραφή διδάσκει ἡμᾶς,
 15 ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκτίσθη. Οὐχ ἕτερα χωρὶς ὁ Πατὴρ ἔκτισε, καὶ ἄλλα
 ὁ Υἱός· ἀλλ' ἅπερ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ποιεῖ,
 ἧτις ἐστὶν ὁ Υἱός· τὰ πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο.⁸ Οὕτως οὖν καὶ
 ὅτε λέγει ὁ Υἱός· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ
 αὐτόν· ἔλεγε δέ», φησί, «περὶ τοῦ ἰδίου σώματος.⁹» ἑτέρα Γραφή λέγει,
 20 ὅτι· «Ὁ Πατὴρ ἤγειρε :ὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν.¹⁰» καὶ καλῶς λέγει·
 ἤγειρε γὰρ διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου καὶ Υἱοῦ τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.
 Καὶ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα εἶναι Υἱὸν φύσει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Τοῦ οὖν σώματος ἐγειρομένου, ὁ Υἱὸς νοεῖται ἐγγηγε-
 μένος ἐκ νεκρῶν. Διὰ τοῦτο κατὰ σάρκα λέγομεν, ὅτι καὶ ἀπέθανε,
 25 καὶ ἐτάφη, καὶ ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα καὶ ἐν οὐρανῷ
 καὶ ἐπὶ γῆς ἦν καὶ πανταχοῦ. Ἐπεὶ οὖν πρότερον πλούσιος ὢν, τουτέστι
 Θεός· ὕστερον δὲ πτωχὸς γέγονε, τουτέστιν ἄνθρωπος, καὶ ὁμοιωθῆ
 ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας· καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος λαμβάνει
 ζωὴν, ὁ ἔχων ζωὴν, αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ· λαμβάνει δὲ δι' ἡμᾶς,
 30 καὶ ὡς ἄνθρωπος προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία ἡ αἰδιος τοῦ Θεοῦ δύ-
 ναμις καὶ σοφία, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀγιάζεται ὁ ἅγιος, καὶ μὴ χρεῖαν
 ἔχων ἁγιασμοῦ. «Ὑπὲρ αὐτῶν» γάρ, φησὶν, «ἀγιάζω ἑμαυτόν, ἵνα
 ὤσιν αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.¹¹» Καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑψοῦται
 λαβὼν ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅπερ αἰετὰ κατὰ φύσιν ἔχει. «Θεὸς
 35 γὰρ ἦν», φησὶν, «ὁ Λόγος.¹²»

12. Ὅσα οὖν λέγει ἡ Γραφή ὅτι ἔλαβεν ὁ Υἱός, διὰ τὸ σῶμα
 αὐτοῦ λέγει, ὅπερ σῶμα ἀπαρχῇ ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας. «Ἀπαρχή» γάρ,
 φησὶν, «ὁ Χριστός¹³» Τῆς οὖν ἀπαρχῆς λαβούσης ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν

1. Ψαλμ. 23, 10. 2. Ψαλμ. 22, 1. 3. Ψαλμ. 79, 2. 4. Ἰω. 10, 14.
 5. Πρβλ. Πράξ. 28, 25. 6. Πρβλ. Ἠσ. 6, 9. 7. Πρβλ. Κολ. 1, 16.
 8. Ἰω. 1, 3. 9. Ἰω. 2, 19-21. 10. Πρβλ. Γαλ. 1, 1. 11. Ἰω. 17, 19.
 12. Ἰω. 1, 1. 13. Α' Κορ. 15, 23.

ὄνομα, συνηγέρθη δυνάμει καὶ τὸ φύραμα, καὶ οὐνεκαθέσθη, κατὰ τὸ λεγόμενον· «Καὶ συνηγείρε καὶ συνεκάθισε.¹⁾» Καὶ διὰ τοῦτο χάριν ἔλαβον οἱ ἄνθρωποι τὸ καλεῖσθαι θεοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ. Πρῶτον οὖν τὸ ἴδιον σῶμα ἤγειρεν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, καὶ ὕψωσεν ἐν ἑαυτῷ· μετὰ ταῦτα ἐγειρεῖ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα χαρίσῃται αὐτοῖς τὰ πάντα, ὡς Θεός, ὅσα αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔλαβεν. Αὐτὸς οὖν ἐαυτῷ χαρίζεται ζωὴν, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀγιάζει, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὑψοῖ. Ὅτε οὖν λέγει, ὅτι ὁ Πατὴρ ἡγάσεν αὐτόν, καὶ ἤγειρεν αὐτόν, καὶ ἔχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ζωὴν· δηλόν, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ποιεῖ ὁ Πατὴρ. Δι' αὐτοῦ οὖν αὐτόν ἐγείρει, 10 καὶ δι' αὐτοῦ αὐτόν ἀγιάζει, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτόν ὑψοῖ, καὶ δι' αὐτοῦ αὐτῷ ζωὴν δίδωσι. Καὶ ὅτε παρατίθεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς, ὡς ἄνθρωπος ἑαυτὸν παρατίθεται τῷ Θεῷ, ἵνα πάντας ἀνθρώπους παραθῇται τῷ Θεῷ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ χεὶρ, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ Πατρὸς. Καὶ ὅτε λέγει· «Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με²⁾», 15 ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ἥτις, πρότερον κτισθεῖσα, μετὰ ταῦτα γεννᾶται ἐκ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πρῶτον κεῖται ἐν τῇ Παροιμίᾳ τό, «Ἐκτισέ με ὁ Κύριος³⁾», καὶ ὕστερος τό, «ἐγέννησε.»

13. Καὶ ὅτε λέγει ἡ Γραφή περὶ Πατρὸς· «Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἔκτισεν ἡμᾶς·⁴⁾» ὁμοίως καὶ περὶ Υἱοῦ λέγει, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα· 20 τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγεται· «Ἄντανελεῖς», φησί, «τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ Πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.⁵⁾» Καὶ ὅτε λέγει ὁ Υἱὸς περὶ Πατρὸς τῷ Πέτρῳ· «Μακάριος εἶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' 25 ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·⁶⁾» τὰ αὐτὰ περὶ ἑαυτοῦ λέγει· «Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃς ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι.⁷⁾» Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Παῦλος λέγει· «Ἡμεῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων 30 τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἐγνώκεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.⁸⁾» Ὡς περ οὖν τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐ κεχώρισται, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς οὐσίας οὐκ ἔστιν ἀλλότριον. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος ἐν Ἡσαΐα· 35 «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν⁹⁾», ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· «Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνεῦμά ἐστι.¹⁰⁾» Καὶ πάλιν· «Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις· ἀλλ' οὐκ οἶδας, πόθεν ἔρχεται,

1. Ἐφ. 2, 6. 2. Παρμ. 8, 25. 3. Παρμ. 8, 22. 4. Ματθ. 2, 10.
5. Ψαλμ. 103, 29-30. 6. Ματθ. 16, 17. 7. Ματθ. 11, 27. 8. Α' Κορ.
2, 10-11. 9. Ἡσ. 1, 2. 10. Ἰω. 3, 6.

καὶ ποῦ ὑπάγει. Οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος.¹» Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰωάννης λέγει· «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, οὐδὲ ἐκ θελήματος, σαρκός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.²» Ὅσοι οὖν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐγεννήθησαν, οὗτοι ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, οὗτοι εἰς Πατέρα καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθησαν. Καὶ πάλιν, ὅτε λέγει ὁ Πέτρος τῷ Ἀνανίᾳ· «Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.³» Ὡστε ὁ ψευσάμενος τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ Θεῷ ἐψεύσατο, τῷ κατοικοῦντι ἐν ἀνθρώποις διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Ὅπου γάρ ἐστι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ Θεός· «Ἐν τούτῳ» γάρ, φησί, «γινώσκομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.⁴»

14. Καὶ ὅτε μὲν λέγει ἡ Γραφή, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις, ἀλλαχοῦ λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις· Πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς ἀλαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τοῦ ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ.⁵» Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι ὁ Υἱὸς λαλεῖ· «Εἰ δοκιμήν», φησί, «ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.⁶» Ὁ δὲ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς ἀποστόλοις, «Ὅταν, φησί, «παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς συνέδρια, μὴ μεριμνήσητε, πῶς, ἢ τί λαλήσετε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσετε. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν.⁷» Καὶ ὅτε μὲν ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὅτι τὰ σώματα τῶν πιστῶν ναὸς ἐστὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅτε δὲ τὰ μέλη αὐτῶν μέλη Χριστοῦ, ὅτε δὲ αὐτοὺς ναὸν εἶναι τοῦ Πατρὸς· «ὑμεῖς» γάρ, φησί, «ναὸς ἐστε Θεοῦ ζῶντος, καθὼς εἶπεν ὁ Θεός· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός·⁸» καὶ, «Εἰ τις φθειρῇ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, φθειρεῖ τοῦτον ὁ Θεός.⁹» Καὶ πάλιν· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;¹⁰» Εἰ τις γάρ ἐστι ναὸς τοῦ Πνεύματος, οὗτος ναὸς ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς· ὅπου γάρ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ, ἐκεῖ ὁ Θεὸς κατοικεῖ. Καί, «Ὡς περ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ.¹¹» Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος λέγει, ὅτι «Τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν, ἢ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν.¹²» Πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει Παῦλος· «Τὸ

1. Ἰω. 3, 8. 2. Ἰω. 1, 12-13. 3. Πράξ. 5, 3-4. 4. Α' Ἰω. 4, 13.
5. Ἐβρ. 1, 1-2. 6. Β' Κορ. 13, 3. 7. Ματθ. 10, 17-20. Λουκ. 12, 11-12.
8. Β' Κορ. 6, 16. 9. Α' Κορ. 3, 17. 10. Α' Κορ. 3, 16. 11. Ἰω. 5, 21.
12. Ἰω. 6, 63.

δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ.¹) Ὁρᾷς, ὅτι ἅπερ ἐστὶν ἔργα τοῦ Πατρὸς, ταῦτα λέγει ἡ Γραφή τοῦ Υἱοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξε λέγων· «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ αὐτό· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν 5 τὰ πάντα ἐν πᾶσι.²) Εἰρηκῶς οὖν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καὶ μετ' ὀλίγον λέγει τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐνεργεῖν τὰ πάντα ἐν πᾶσι. «Πάντα δὲ ταῦτα», φησὶν, «ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἴδια ἐκάστῳ, καθὼς βούλεται.³)»

15. Καὶ ὅτε μὲν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει περὶ τοῦ ἁγίου 10 Πνεύματος, ὅτι ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Δαυὶδ λέγει τὸν Κύριον εἶναι τὴν κληρονομίαν· «Κύριος» γάρ, φησί, «μερὶς τῆς κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου.⁴) Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «Ἐκέκραξα πρὸς σέ, Κύριε, εἶπα, σὺ εἶ ἡ ἐλπίς μου, μερὶς μου εἶ ἐν γῇ ζώντων.⁵) Ὁ δὲ Ἱερεμίας λέγει, ὅτι «Ὁ πλάσας τὰ πάντα, 15 αὐτὸς κληρονομία τοῦ Ἰακώβ, Κύριος ὄνομα αὐτοῦ.⁶) Τῶν οὖν προφητῶν τὸν Κύριον κληρονομία λεγόντων τῶν ἁγίων, ὁ Παῦλος τὸ ἅγιον Πνεῦμα κληρονομίαν εἶναι εἶπεν· «Ἐν ᾧ», φησί, «καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας, τῷ ἁγίῳ, ὃ ἐστὶν ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν.⁷) ὡς καὶ Μωσῆς τὸ πρόσωπον ἐσφραγίσθη 20 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὅτε ἔλαβε νόμον παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτῷ ἀτενίσαι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ·⁸) ἐσημειώθη γὰρ ἐπ' αὐτὸν τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου· ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.⁹)» Ὁ Θεὸς γὰρ φῶς ἐστὶν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Υἱὸς φῶς ἐστὶ, διότι τῆς 25 αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὡς καὶ Ἡσαΐας λέγει· «Καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ, καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ἐν φλογὶ καιομένη.¹⁰)» Ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς λέγει περὶ τοῦ Κυρίου· «Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.¹¹)» Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει τὸν Κύριον τὸν ἀγιάζοντα· «Ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων 30 αὐτούς.¹²) Καὶ ὅτε τὸν Θεὸν καλεῖ πῦρ ἡ Γραφή· «Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων¹³)», ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λέγει· ὅτι «Ὡφθησαν τοῖς ἀποστόλοις διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὥσπερ πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς 35 τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.¹⁴)» Ὅσοι γὰρ Πνεῦμα Θεοῦ φοροῦσι, φῶς φοροῦσι· καὶ οἱ φοροῦντες φῶς Χριστὸν εἰσιν ἐνδεδυμένοι· καὶ οἱ ἐνδεδυμένοι Χριστὸν Πατέρα ἐνδεδυνταί. «Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν

¹ 1. Β' Κορ. 3, 16.   2. Α' Κορ. 12, 4-6.   3. Α' Κορ. 12, 11.   4. Ψαλμ. 15, 5.   5. Ψαλμ. 141, 6.   6. Ἱερ. 10, 16.   7. Ἐφ. 1, 13, 14.   8. Πρβλ. Ἐξ. 34, 30.   9. Ματθ. 13, 43.   10. Ἦσ. 10, 17.   11. Ματθ. 3, 11.   12. Λευϊτ. 22, 16.   13. Δευτ. 4, 24.   14. Πράξ. 2, 3-4.

τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν· καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.¹» Οἱ γὰρ φοροῦντες τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀφθαρσίαν φοροῦσιν· ἀφθαρσία δέ ἐστιν ὁ Θεός.

16. Καὶ ὅτε λέγει Δαυὶδ· «Πολλοὶ λέγουσι, Τίς δεῖξει ἡμῖν τὰ ἀγα-
5 θά;²» περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει· καὶ ἀλλαχοῦ εἶρηκε· «Κύριος οὐχ ὑστερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ.» Καὶ ὁ Ματθαῖος περὶ τοῦ Πατρὸς οὕτω λέγει· «Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;³» Ὁ δὲ Λουκᾶς
10 τὸν αὐτὸν τρόπον ἱστορῶν ἐρμηνεύει, τί ἐστι τὰ ἀγαθὰ, λέγων· «Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν.⁴» Εἰ μὴ γὰρ ἦν τῆς οὐσίας τοῦ μόνου ἀγαθοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἀγαθὸν ἐκλήθη, ὅποτε ὁ Κύριος παραι-
15 τεῖται τὸ καλεῖσθαι ἀγαθός· καθὼς ἄνθρωπος γέγονε, λέγων· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός.⁵» Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα οὐ παραιτεῖται ἡ Γραφή καλεῖν ἀγαθόν, κατὰ τὸν Δαυὶδ τὸν λέγοντα· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ.⁶» Καὶ ὅτε πάλιν ὁ Κύριος λέγει περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ
20 οὐρανοῦ καταβάς.⁷» Ἀλλαχοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ ἄρτον οὐράνιον λέγων· «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.⁸» Ἐδίδαξε γὰρ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐχῇ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι αἰτεῖν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τουτέστι τὸν μέλλοντα, οὗ ἀπαρχὴν ἔχομεν ἐν τῇ νῦν ζωῇ, τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου μεταλαμβάνοντες, καθὼς αὐτὸς εἶπεν· «Ὁ ἄριος δέ,
25 ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.⁹» Πνεῦμα γὰρ ζωοποιοῦν ἡ σὰρξ ἐστὶ τοῦ Κυρίου, διότι ἐκ Πνεύματος τοῦ ζωοποιοῦ συνελήφθη. «Τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος Πνεῦμά ἐστι.¹⁰»

17. Καὶ ὅτε λέγει ὁ Ἱερεμίας περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αὐτὸς ὠδήγησε
30 τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· «Καὶ οὐκ εἶπατε», φησί, «Ποῦ ἐστὶν ὁ Κύριος, ὁ ἀναγαγὼν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὁ καθοδηγήσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ;¹¹» Ὁ Ἡσαΐας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν ὠδηγηγῆναι τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐστὶ γοῦν ἀκοῦσαι αὐτοῦ λέγοντος· «Ἥγαγεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀβύσσου ὡς ἵππον διὰ τῆς ἐρήμου· καὶ οὐκ ἐκοπίωσαν,
35 καὶ ὡς κτήνη διὰ τοῦ πεδίου. Καὶ κατέβη Πνεῦμα παρὰ Κυρίου, καὶ ὠδήγησε αὐτούς.¹²» Πρὸς δὲ Κορινθίους γράφει ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Χριστὸς ἦν ὁ ὠδηγῶν· «Ἐπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.¹³» Καὶ ὅτε λέγει ὁ Παῦλος ὑπὸ τοῦ

1. Α' Κορ. 15, 53. 2. Ψαλμ. 4, 7. 3. Ματθ. 7, 11. 4. Λουκ. 11, 13.
5. Μάρκ. 10, 18. 6. Ψαλμ. 142, 10. 7. Ἰω. 6, 51. 8. Ματθ. 6, 11.
9. Ἰω. 6, 51. 10. Ἰω. 3, 6. 11. Ἱερ. 2, 6. 12. Ἡσ. 63, 13-14.
13. Α' Κορ. 10, 4.

Θεοῦ κεκλησθαι αὐτόν· «Ὁ Θεός», φησίν, «ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι.¹» Ῥωμαίους δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κεκλησθαι λέγει γράφων πρὸς αὐτούς· «Ὑμεῖς οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ.²» Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 5 τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν κεκληκέναι εἶρηκεν εἰς τὸ τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστόν. Καὶ τό γε θαυμαστόν, τοῦ Ἰησοῦ εἰπόντος Παύλῳ ἐν τῷ ἱερῷ· «Πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστέλλω σε·³» καὶ τοῦ Παύλου Γαλάταις γράφοντος, «Παῦλος ἀποστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χρι- 10 στοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἐγείροντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·⁴» καὶ μετ' ὀλίγον· «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτό, οὐδὲ ἐδιδάχθην· ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ·⁵» τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποστείλαν τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν φαίνεται, κη- 15 ρῦσαι τοῖς ἔθνεσι τὸν Χριστόν.⁶

18. Καὶ ὅτε μὲν ἐκ προσώπου τοῦ Πατρὸς λαλοῦσιν οἱ προφῆται, ὡς ὅταν ἐν Ψαλμοῖς λέγῃ ὁ Θεός· «Ἀπαξ ὥμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, «Εἰ τῷ Δαυὶδ ψεύσομαι, τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου·⁷» καὶ πάλιν· «Ἐκ καρποῦ τῆς 20 ὁσφύος μου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου·⁸» καὶ καθὼς ὁ Πέτρος εἶρηκε· «Προφήτης οὖν ὑπάρχων ὁ Δαυὶδ, καὶ εἰδώς, ὅτι ὄρκῳ ὥμοσεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἐκ καρποῦ τῆς ὁσφύος αὐτοῦ καθίσει τὸν Χριστόν κατὰ σάρκα ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ·⁹» ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Ἡσαΐας· «Τάδε λέγει Κύριος· Δι' ὑμᾶς διαπαντός τὸ ὄνομά 25 μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ τοῦτο γνώσεται ὁ λαός μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸ ὄνομά μου· ὅτι ἐγὼ εἰμι, αὐτὸς ὁ λαλῶν ἀρείμι·¹⁰ ὅτε δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὅταν ὁ μὲν προφήτης Ἀγαβὸς λέγῃ· «Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη·¹¹» Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος πρὸς Τιμόθεον γράφει· 30 «Τὸ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως·¹²» καὶ πάλιν· «Εἶπε τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· Πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ·¹³» τοῦ Αἰθίοπος τοῦ εὐνοῦχου. Καὶ ὁ μὲν προφήτης Ἰεζεκιήλ, αἰτιώμενος τὸν παλαιὸν λαόν, ἔλεγε· «Καὶ ἐλύπησαν με ἐν πᾶσι τούτοις, λέγει Κύριος·¹⁴» Ὁ δὲ Παῦλος γράφει 35 τῷ νέῳ λαῷ· «Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως·¹⁵» Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει· «Καὶ παρώξυναν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ·¹⁶» ὁ δὲ

1. Γαλ. 1, 15-16. 2. Ῥωμ. 1, 6. 3. Πράξ. 22, 21. 4. Γαλ. 1, 1.
5. Γαλ. 1, 11-12. 6. Πρβλ. Πράξ. 13, 2. 7. Ψαλμ. 88, 36-37. 8. Ψαλμ. 131, 11.
9. Πράξ. 2, 30. 10. Ἡσ. 52, 5-6. 11. Πράξ. 22, 11.
12. Α' Τιμ. 4, 1. 13. Πράξ. 8, 29. 14. Πρβλ. Ἰεζ. 16, 43. 15. Ἐφ. 4, 30.
16. Πρβλ. Ψαλμ. 77, 40.

Ἡσαίας περὶ αὐτῶν· «Αὐτοὶ δὲ ἠπείθησαν, καὶ παρώξυναν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν.¹» Καὶ ὁ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγει· «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς αἰεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν.²» Καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ Παῦλος περὶ Πατρός· «Θεὸς ὁ δικαίων, τίς ὁ κατακρίνων;³» τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως λέγει· «Ἄλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθήτε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.⁴» Ὁ δὲ Κύριος τῷ Σατανᾷ λέγει περὶ 10 ἑαυτοῦ· «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον, τὸν Θεόν σου.⁵» ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς τὴν Σαπφείραν· «Τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου;⁶»

19. Καὶ ὁ Θεὸς μὲν ἐστὶν ὁ περιέχων καὶ πληρῶν τὰ πάντα, ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαίου λέγει· «Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, 15 λέγει. Κύριος·⁷» Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ γράφει ὁ Παῦλος· «Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.⁸» Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φησιν ὁ Δαυὶδ· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;⁹» Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτόν· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ 20 Πνεύματός σου;» ἔδειξεν ἡμῖν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ τὰ πάντα πληροῦν· Καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἰ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει.¹⁰» Τίς δὲ παραγέγονεν εἰς τὸν ᾅδην εἰ μὴ ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστάς; καὶ ὅτε μὲν λέγει ὁ Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσιν· «Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ 25 πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ·¹¹» τὰ αὐτὰ καὶ περὶ Υἱοῦ ὁ Παῦλος λέγει· «Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν·¹²» ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.¹³» Μία γὰρ δόξα Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος· «Τὴν δόξαν μου», φησὶν ἡ Γραφή, «ἐτέρῳ οὐ δώσω·¹⁴» οὐ γὰρ ἐστι 30 δεῦτερος Θεὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ Λόγος τοῦ ἐνός καὶ μόνου Θεοῦ, θεολογούμενος ἐν Πατρὶ, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ θεολογεῖται· καθὼς καὶ Ἡσαίας λέγει θεολογῶν Υἱὸν σὺν Πατρὶ· «Καὶ προσκυνήσουσί σοι καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ πλὴν σοῦ Θεός οὐκ ἐστι. Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδεμεν, Θεός τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. 35 Ἀισχυνθήσονται καὶ ἐντραπήσονται πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ.¹⁵» Ἀντίκεινται δὲ αὐτῷ οἱ μὴ ὁμολογοῦντες αὐτὸν καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ οὐσίας, καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ εἶναι Θεόν, καὶ οἱ τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν πτωχείαν ἐπαισχυνόμενοι. Οὐδεὶς γὰρ δύ-

1. Ἡσ. 63, 10. 2. Πράξ. 7, 51. 3. Ῥωμ. 8, 33. 4. Α' Κορ. 6, 11.
5. Ματθ. 4, 7. 6. Πράξ. 5, 9. 7. Ἱερ. 23, 24. 8. Ἑβ. 4, 10.
9. Ψαλμ. 138, 7. 10. Ψαλμ. 138, 7. 11. Πράξ. 7, 2. 12. Α' Κορ. 2, 8.
13. Ψαλμ. 23, 10. 14. Ἡσ. 48, 11. 15. Ἡσ. 45, 14-16.

ναται γινῶναι Θεόν, ἐὰν μὴ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα ὁμολογήσῃ σὺν τῷ ἀποστόλῳ Θωμᾷ¹ Κύριον καὶ Θεὸν τὸν λέγοντα τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ· «Εἰ γὰρ ἐγνώκετέ με, καὶ τὸν Πατέρα μου ἐγνώκετε ἄν, καὶ ἀπάρτι γινώσκετε αὐτόν, καὶ ἐώρακατε αὐτόν. Λέγει αὐτῷ Φίλιππος· Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἀρκεῖ 5 ἡμῖν. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἐγνώκας με; Φίλιππε, ὁ ἐώρακώς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα μου. Καὶ πῶς σὺ λέγεις· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα; Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστι; Τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ, οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. Ὁ δὲ Πατὴρ μου ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. 10 Πιστευέτέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ μου, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστιν, Εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετε μοι.²» Ἔργον δὲ ἦν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς τὸ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· ἐν Πνεύματι δὲ ἁγίῳ εἶπεν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.³ «Εἰ δὲ ἐγὼ», φησὶν, «ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.⁴» Περὶ οὗ ὁ Λουκᾶς φησιν· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν δακτύλῳ 15 Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Ὅτε γὰρ ἡ Γραφὴ τὸν Χριστὸν βραχίονα ὀνομάζει τοῦ Πατρὸς, τὸ ἅγιον Πνεῦμα δάκτυλον Θεοῦ καλεῖ· καὶ ὅτε δὲ τὸν Υἱὸν Θεοῦ Λόγον ὀνομάζει, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐμφύσημα τοῦ Θεοῦ λέγει.

20. Καὶ πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Ὅταν παραδιδῷ τὴν βα- 20 σιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦειν ἄχρις ἂν θῇ πάντα τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος· πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι Πάντα ὑποτέτακται, δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ 25 τὰ πάντα. Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.⁵» Περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ κόσμου λέγει τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ὑποτεταγμένης. Περὶ γὰρ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τῆς θεϊκῆς Δανιὴλ ἐξέφρασε λέγων· «Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.⁶» Καθὼς 30 καὶ ὁ Λουκᾶς λέγει τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ εἰρηκέναι πρὸς τὴν Παρθένον περὶ τοῦ Κυρίου· «Καὶ βασιλεύσει», φησὶν, «εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.⁷» Ὁ δὲ Ἀπόστολος λέγει τέλος ἔχειν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. «Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεῦειν», φησὶν, «ἄχρις ἂν θῇ πάντα τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.⁸» Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Δαυίδ· 35 «Εἶπεν, φησὶν, «ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.⁹» Τὸ λέγειν οὖν αὐτόν, κάθου, ἀρχὴν σημαίνει· καὶ τὸ λέγειν, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροί σου, τέλος δείκνυσιν. «Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ

1. Πρβλ. Ἰω, 20, 28. 2. Ἰω. 14, 7-12. 3. Πρβλ. Ματθ. 12, 28.
4. Λουκ. 11, 20. 5. Α' Κορ. 15, 24-28. 6. Πρβλ. Δαν. 3, 33. 7. Λουκ.
1, 33. 8. Α' Κορ. 15, 25. 9. Ψαλμ. 109, 1.

Υἱὸς ὑποταγῆσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα· ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.¹» Τοῦτο δέ ἐστιν, ὅταν φησὶν ὑποταγῶμεν οἱ πάντες τῷ Υἱῷ, εὐρεθῶμεν αὐτοῦ μέλη, καὶ γενώμεθα αὐτῷ εἰς υἱοὺς Θεοῦ. Ὑμεῖς γάρ, φησὶν. «εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.²» τότε δὲ αὐτὸς ὑποτα-
 5 γῆσεται ἀνθ' ἡμῶν τῷ Πατρὶ, ὡς κεφαλὴ ὑπὲρ τῶν ἰδίων μελῶν. Τῶν γὰρ μελῶν αὐτοῦ μηδέπω ὑποταγόντων πάντων, αὐτός, ἡ κεφαλὴ αὐτῶν, οὕτω ὑποτέτακται τῷ Πατρὶ, ἀναμένων τὰ ἴδια μέλη. Εἰ δὲ ἦν εἰς τῶν ὑποτεταγμένων, ἐξ ἀρχῆς ἂν ὑπετάσσετο τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦτο ἐποίει. Ἑμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ ὑποτασσό-
 10 μενοι τῷ Πατρὶ, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐν αὐτῷ βασιλεύοντες, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν· διὰ γὰρ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ὁ Δεσπότης τῶν οὐρανῶν ἐν ὁμοιώματι ἡμῶν γέγονε, καὶ ἔλαβε τὸν ἀνθρώπινον θρόνον Δαυὶδ τοῦ κατὰ σάρκα πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνοικοδομῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι αὐτόν. Ἵνα, ὅταν ἀνορθωθῇ, οἱ πάντες
 15 ἐν αὐτῷ βασιλεύσωμεν, καὶ παραδῶ τὴν ἀνθρωπίνην βασιλείαν κατωρθωμένην, τῷ Πατρὶ, «Ἵνα ἡ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι³», βασιλεύων δι' αὐτοῦ, ὡς διὰ Λόγου Θεοῦ, μετὰ τὸ βασιλεῦσαι αὐτόν δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ἀνθρώπου σωτῆρος.

21. Καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Πέτρος· «Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς
 20 οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.⁴» οὐ περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ λέγει, ὅτι καὶ Κύριον αὐτόν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐν αὐτῷ κυριεύουσα καὶ βασιλεύουσα μετὰ τὸ αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ χριο-
 25 μένη εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, ἵνα συμβασιλεύσῃ αὐτῷ, τῷ δι' αὐτὴν ἑαυτὸν κενώσαντι, καὶ ἀναλαβόντι αὐτὴν διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς. Ὁ γὰρ Λόγος καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ αἶε ἦν Κύριος καὶ Θεός· καὶ οὐ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι ἐποιήθη Κύριος καὶ Χριστός· ἀλλὰ, ὡς προεῖπον, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ ἐποίησεν ἡ θεότης αὐτοῦ Κύριον καὶ Χριστόν·
 30 καὶ ὅταν λέγῃ. «Πάτερ, εἰ δυνατόν, τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γένηται, ἀλλὰ τὸ σόν.⁵» καί, «Τὸ μὲν Πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής·⁶» δύο θελήματα ἐνταῦθα δείκνυσι, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶ τῆς σαρκός· τὸ δὲ θεϊκόν, ὅπερ Θεοῦ. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ τὴν ἀσθενείαν τῆς σαρκὸς παραιτεῖται
 35 τὸ πάθος· τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πρόθυμον. Ὡς περὶ δὲ ὁ Πέτρος ἀκούσας περὶ τοῦ πάθους ἐδειλίασε, καὶ εἶπεν· «Ἰλεώς σοι, Κύριε.⁷» ἐπιτιμῶν δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος λέγει· «Ὑπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.⁸» οὕτως καὶ ἐνταῦθα νοεῖται· γενόμενος γὰρ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, αὐτὸς
 40 παραιτεῖται τὸ πάθος, ὡς ἄνθρωπος· Θεὸς δὲ ὢν, καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν

1. Α' Κορ. 15, 28. 2. Γαλ. 3, 28. 3. Α' Κορ. 15, 28. 4. Πράξ. 2, 36.
 5. Ματθ. 26, 39. 6. Μάρκ. 14, 38. 7. Ματθ. 16, 22. 8. Ματθ. 16, 23.

τὴν θεοῦ ἐκ παθὸς ὑπάρχων, προθύμως ὑπεδέξατο τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον· διότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου· ὅτι Θεὸς ἦν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, ἀποθνήσκων ἕκοντί, καὶ ἐγειρόμενος κατ' ἐξουσίαν ἰδίαν ὡς Θεός, ὡς καὶ Δαυὶδ εἶπεν· «Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.¹» καὶ 5 αὐθις· «Ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός μου, ἐν προστάγματι, ᾧ ἐνετείλω, καὶ συναγωγὴ λαῶν κυκλώσει σε. Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὕψος ἐπίστρεψον· Κύριος κρινεῖ λαούς.²» Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀλλαχοῦ· «Ἐπαθεν ἐξ ἀσθενείας, ζῆ δὲ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ.³» Δύναμις δὲ ἐστὶ Θεοῦ ὁ Υἱός, παθὼν ἐξ ἀσθενείας, τουτέστιν, ἐκ τῆς σαρκικῆς συμπλο- 10 κῆς· καὶ παραιτούμενος τὸ πάθος, ὡς ἄνθρωπος· ζῶν δὲ διὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως.

22. Καὶ ὅτε λέγει ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· «Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.⁴» ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης 15 τὸν Υἱὸν λέγει ἀληθινὸν Θεόν. «Οἴδαμεν» γάρ, φησὶν, «ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει· καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐσμέν ἐν τῷ ἀληθινῷ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος.⁵» «Ὡστε ἀληθινὸς Θεός ἐστιν ὁ Υἱός, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ μετὰ τὸ 20 γενέσθαι μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν. Τοῦτο γάρ ἐστι, καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἡνωμένον Πατρὶ κατὰ Πνεῦμα, ἡμῖν δὲ κατὰ σάρκα, καὶ οὕτω μεσιτεύσαντα Θεῷ καὶ ἀνθρώποις· τὸν μὴ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ Θεὸν τὸν αὐτὸν ὄντα, καθὼς καὶ Ἱερεμίας λέγει· «Οὗτος ὁ Θεός ἡμῶν, οὐ λογισθή- 25 σεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης· καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ.⁶» Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Πότε δὲ συνανεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὅτε συνεγεννήθη μετ' αὐτῶν ἐκ γυναικός, καὶ συνενηπίασε, καὶ συνῆυξε, καὶ συνέφαγε; 30 Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «Βαθεῖα ἡ καρδιά αὐτοῦ παρὰ πάντας· καὶ ἀνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γινώσκει αὐτόν;⁷» Ὁμοίως δὲ καὶ Ἡσαΐας λέγει, ὅτι «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ Υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Μεγάλης βουλής ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, 35 ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.⁸» Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.⁹» Θεὸς οὖν ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ γενόμενος ἄν-

1. Ψαλμ. 67, 2. 2. Ψαλμ. 7, 7-9. 3. Β' Κορ. 13, 4. 4. Ἰω. 17, 3.
5. Α' Ἰω. 5, 20. 6. Βαρ. 3, 36-37. 7. Ἱερ. 17, 9. 8. Ἡσ. 9, 6.
9. Ἡσ. 7, 14.

- θρῶπος ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· «Καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος.¹» Ἦν γὰρ αὐτόν πρὸ τούτου θεωρήσας ἐν τῇ θεϊκῇ καὶ ἐνδόξῳ αὐτοῦ μορφῇ, καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον, ὅτε καὶ οἱ σεραφίμ ἐδοξολογοῦν αὐτόν, λέγοντες· «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ.²» Καὶ μετὰ ταῦτα ὁρᾷ αὐτὸν δούλου μορφὴν λαβόντα, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. Ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη· οὗτος τὰς μαλακίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾷται. Καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· καὶ μεμαλάχισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν.³» Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει περὶ αὐτοῦ· «Ἴδου ὁ Θεὸς ἡμῶν κρίσιν ἀνταποδίδωσι, καὶ ἀνταποδώσει. Αὐτὸς ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλείψεται ὡς ἔλαφος ὁ χῶλος, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιάλων.⁴» Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· «Οὐκ ἄγγελος, οὐδὲ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς.⁵» Ὁ δὲ Δαυὶδ λέγει· «Μήτηρ Σιών ἐρεῖ· Ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτήν ὁ Ὑψιστος.⁶» Οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς ἐν αὐτῇ, αὐτός ἐστιν ὁ Ὑψιστος, καθὼς ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ λέγει· «Καὶ γινώσκωσαν, ὅτι ὀνομά σοι Κύριος· σὺ μόνος Ὑψιστος ἐπὶ πᾶσιν τὴν γῆν.⁷» Ταῦτα δὲ ἀπὸ μέρους ἐγράψαμεν, ἵνα, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, «Μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ κυβεῖα τῶν ἀνθρώπων, ἐν τῇ πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης.⁸»

1. Ἦσ. 53, 2. 2. Ἦσ. 6, 3. 3. Ἦσ. 53, 2-5. 4. Ἦσ. 35, 4-5.
5. Ἦσ. 63, 9. 6. Ψαλμ. 86, 5. 7. Ψαλμ. 82, 19. 8. Ἐφ. 4, 14.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ*

1. Ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστὶν ὁ Λόγος· «καὶ Θεὸς γὰρ ἦν ὁ Λόγος·¹» καὶ πάλιν· «Ὡν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.²» Καὶ ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ Θεός
 5 ἐστὶ, καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος, Σοφία, Υἱός, καὶ δύναμις ἐστὶν ὁ Χριστός, διὰ τοῦτο εἰς Θεὸς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς καταγγέλλεται. Τοῦ ἐνὸς γὰρ Θεοῦ Υἱὸς ὢν ὁ Λόγος, εἰς αὐτόν, οὐ καὶ ἐστὶν, ἀναφέρεται· ὥστε δύο μὲν εἶναι Πατέρα καὶ Υἱόν, μονάδα δὲ θεότητος ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον. Λεχθεῖν δ' ἂν καὶ οὕτω μία ἀρχὴ θεότητος, καὶ οὐ δύο
 10 ἀρχαί· ὅθεν κυρίως καὶ μοναρχία ἐστίν. Ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς ἀρχῆς ἐστὶ φύσει Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐχ ὡς ἀρχὴ ἑτέρα καθ' ἑαυτὸν ὑφεστὼς οὐδ' ἐξωθεν ταύτης γεγονώς, ἵνα μὴ τῇ ἑτερότητι δυαρχία καὶ πολυαρχία γένηται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀρχῆς ἰδίου Υἱός, ἰδία σοφία, ἰδίου Λόγος, ἐξ αὐτῆς ὑπάρχων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην, ἐν ταύτῃ τῇ «ἀρχῇ ἦν ὁ
 15 Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν·³» Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀρχή· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἐστὶ, διὰ τοῦτο «καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.⁴» Ὡσπερ δὲ μία ἀρχὴ καὶ κατὰ τοῦτο εἰς Θεός, οὕτως ἡ τῶ ὄντι καὶ ἀληθῶς καὶ ὄντως οὐσα οὐσία καὶ ὑπόστασις μία ἐστὶν ἡ λέγουσα, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν⁵», καὶ οὐ δύο, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί. Ἐκ δὲ τῆς μιᾶς φύσει
 20 καὶ ἀληθῶς Υἱός, ὁ Λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις ἰδία ὑπάρχουσα αὐτῆς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀχώριστος. Ὡσπερ δὲ οὐκ ἄλλη, ἵνα μὴ δύο ἀρχαί, οὕτως ὁ ἐκ τῆς μιᾶς Λόγος οὐ διαλελυμένος, ἡ ἀπλῶς φωνῇ σημαντικῇ, ἀλλὰ οὐσιώδης Λόγος καὶ οὐσιώδης σοφία, ἥτις ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ δὴ μὴ οὐσιώδης εἴη, ἔσται ὁ Θεὸς λαλῶν εἰς ἀέρα, καὶ σῶμα
 25 οὐδὲν πλέον ἔχων τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος, οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ὁ Λόγος αὐτοῦ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν. Ὡσπερ γὰρ μία οὐσία ἡ ἀρχή, οὕτως εἰς οὐσιώδης καὶ ὑφεστὼς ὁ ταύτης Λόγος καὶ ἡ σοφία. Ὡς γὰρ ἐκ Θεοῦ Θεός ἐστὶ, καὶ ἐκ σοφοῦ σοφία, καὶ ἐκ λογικοῦ Λόγος, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός· οὕτως ἐξ
 30 ὑποστάσεως ὑπόστατος, καὶ ἐξ οὐσίας οὐσιώδης καὶ ἐνούσιος, καὶ ἐξ ὄντος ὢν.

2. Ἐπεὶ εἰ μὴ οὐσιώδης σοφία, καὶ ἐνούσιος Λόγος, καὶ ὢν Υἱός, ἀλλὰ ἀπλῶς σοφία, καὶ Λόγος, καὶ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, εἴη ἂν αὐτὸς ὁ Πατὴρ σύνθετος ἐκ σοφίας καὶ Λόγου. Εἰ δὲ τοῦτο, ἀκολου-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 468 ἔξ.

1. Ἰω. 1, 1.

2. Ῥωμ. 9, 5.

3. Ἰω. 1, 1.

4. Ἰω. 1, 1.

5. Ἐξ. 3, 14.

θήσει τὰ προειρημένα ἄτοπα· ἔσται δὲ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γεννῶν, καὶ γεννώμενος ὑφ' ἑαυτοῦ· ἡ ὄνομα μόνον ἐστὶ Λόγος, καὶ Σοφία, καὶ Υἱός, οὐχ ὑφέστηκε δέ, καθ' οὗ λέγεται ταῦτα, μᾶλλον δὲ ὅς ἐστι ταῦτα. Εἰ οὖν οὐχ ὑφέστηκεν, ἀργὰ ἂν εἶη καὶ κενὰ τὰ ὀνόματα, ἐκτὸς εἰ μὴ ἂν τις εἰποι αὐτοσοφίαν εἶναι 5 καὶ Αὐτολόγον τὸν Θεόν. Ἄλλ' εἰ τοῦτο, εἶη ἂν αὐτὸς ἑαυτοῦ Πατὴρ καὶ Υἱός· Πατὴρ μὲν, ὅτε σοφός, Υἱὸς δέ, ὅτε σοφία. Ἀλλὰ μὴ ὡς ποιότης τις ταῦτα ἐν τῷ Θεῷ· ἄπαγε! ἀπρεπὲς τοῦτο· εὐρεθήσεται γὰρ σύνθετος ὁ Θεὸς ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Πᾶσα γὰρ ποιότης ἐν οὐσίᾳ ἐστὶ. Κατὰ τοῦτο δὲ ἡ θεία μονάς, ἀδιαίρετος οὐσα, σύνθε- 10 τος φανήσεται, τεμνομένη εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. Πευστέον οὖν τῶν προπετῶν· Ὁ Υἱὸς σοφία καὶ Λόγος ἐκηρύχθη τοῦ Θεοῦ· πῶς τοίνυν ἐστίν; Εἰ μὲν ὡς ποιότης, ἐδείχθη τὸ ἄτοπον· εἰ δὲ αὐτοσοφία ὁ Θεός, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἄτοπον εἴρηται παρὰ Σαβελλίῳ. Οὐκοῦν ὡς γέννημα κυρίως ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρός, κατὰ τὸ τοῦ 15 φωτὸς παράδειγμα. Ὡς γὰρ ἀπὸ πυρὸς φῶς, οὕτως ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ σοφία ἐκ σοφοῦ, καὶ ἐκ Πατρὸς Υἱός. Ταύτη γὰρ καὶ ἡ μονάς ἀδιαίρετος καὶ ὁλόκληρος μένει, καὶ ὁ ταύτης Υἱὸς Λόγος οὐκ ἀνούσιος, οὐδὲ οὐχ ὑφεστώς, ἀλλ' οὐσιώδης ἀληθῶς. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, εἶη ἂν πάντα, ἃ λέγεται, κατ' ἐπίνοιαν καὶ ἀπλῶς 20 λεγόμενα. Εἰ δὲ φευκτέον τὸ ἐκ τῆς ἐπινόιας ἄτοπον, ἄρα ἀληθῆς Λόγος οὐσιώδης ἐστίν. Ὡςπερ γὰρ ἀληθῶς Πατὴρ, οὕτως ἀληθῶς Σοφία. Κατὰ τοῦτο οὖν δύο μὲν, ὅτι μὴ κατὰ Σαβέλλιον ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Υἱός, ἀλλὰ ὁ Πατὴρ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός· ἐν δέ, ὅτι Υἱὸς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐστὶ φύσει, ἴδιος ὑπάρχων Λόγος αὐτοῦ. 25 Τοῦτο ὁ Κύριος ἔλεγεν, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν.¹» Οὔτε γὰρ ὁ Λόγος κεχώρισται τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὁ Πατὴρ ἄλογος πώποτε ἦν ἢ ἐστὶ. Καὶ ὁ Λόγος οὖν Θεός, καὶ ὁ Πατὴρ οὐκ ἄλογος διὰ τοῦτο, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρί, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί²», εἶρηκεν.

3. Καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Πότερον οὖν 30 ἄφ' ἑαυτοῦ ὑπέστη, καὶ ὑποστάς προσκεκόλληται τῷ Πατρί; ἢ ὁ Θεὸς αὐτὸν πεποίηκε καὶ ὠνόμασεν ἑαυτοῦ Λόγον; Εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, λέγω δὴ τό, ἑαυτῷ ὑπέστη καὶ Θεὸς ἐστὶ, δύο ἂν εἴεν ἀρχαί, οὐκ ἔσται δὲ εἰκότως οὐδὲ τοῦ Πατρὸς ἴδιος, διὰ τὸ μὴ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἶναι· εἰ δὲ ἔξωθεν πεποιήται, εἶη ἂν κτίσμα. 35 Λείπεται δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λέγειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο, ἄλλο ἂν εἶη τὸ ἐκ τινος, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ ἐστὶ· κατὰ τοῦτο ἄρα δύο. Εἰ δὲ μὴ δύο εἶη, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λέγοιτο, ἔσται τὸ αὐτὸ αἷτιον, καὶ αἰτιατόν, καὶ γεννώμενον καὶ γεννῶν, ὅπερ ἄτοπον ἐπὶ Σαβελλίου δέδεικται. Εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ μὲν ἐστίν, οὐκ ἄλλο δέ, ἔσται καὶ γεννῶν, 40 καὶ μὴ γεννῶν· γεννῶν μὲν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ προφέρει, μὴ γεννῶν δέ,

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 14, 10.

ὅτι μὴ ἄλλο αὐτοῦ ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν κατ' ἐπίνοιαν λεγόμενος ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Υἱός. Εἰ δὲ ἀπρεπὲς οὕτως, εἴη ἂν δύο, Πατὴρ καὶ Υἱός· ἐν δέ, ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἐξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Εἰ δὲ φεύγει τις τὸ λέγειν γέννημα, μόνον δὲ λέγει ὑπάρχειν τὸν Λόγον
 5 σὺν τῷ Θεῷ· φοβηθήτω ὁ τοιοῦτος μὴ, φεύγων τὸ ὑπὸ τῆς Γραφῆς λεγόμενον, ἐμπέσῃ εἰς ἀτοπίαν, διφυῆ τινὰ εἰσάγων τὸν Θεόν· μὴ διδούς γὰρ ἐκ τῆς μονάδος εἶναι τὸν Λόγον, ἀλλ' ἀπλῶς κεκολληθῆναι τῷ Πατρὶ Λόγον, δυνάμει οὐσίας εἰσάγει, μηδετέραν τῆς ἐτέρας Πατέρα τυγχάνουσιν. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ δυνάμεως. Φανερώτερον δ'
 10 ἂν τις ἴδοι τοῦτο, εἰ ἐπὶ Πατρὸς λάβοι· εἰς γὰρ Πατὴρ, καὶ οὐ δύο, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐνὸς ὁ Υἱός. "Ὡςπερ οὖν οὐ δύο Πατέρες, ἀλλ' εἰς, οὕτως οὐ δύο ἀρχαί, ἀλλὰ μία, καὶ ἐκ τῆς μιᾶς οὐσιώδης ὁ Υἱός. Πρὸς Ἀρειανούς δὲ ἀνάπαλιν ἐρωτητέον· τοὺς μὲν γὰρ Σαβελλίζοντας ἀπὸ τῆς περὶ Υἱοῦ ἐννοίας ἐλεγκτέον, τοὺς δὲ Ἀρειανούς ἀπὸ τῆς περὶ
 15 Πατρὸς.

4. Λεκτέον οὖν· Ὁ Θεὸς σοφὸς καὶ οὐκ ἄλογός ἐστιν, ἢ τοῦναντίον ἄσοφος καὶ ἄλογος. Εἰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον, αὐτόθεν ἔχει τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ τὸ πρῶτον, ἐρωτητέον, πῶς ἐστὶ σοφός, καὶ οὐκ ἄλογος· πότερον ἐξωθεν ἐσχηκώς τὸν Λόγον καὶ τὴν σοφίαν, ἢ ἐξ ἑαυτοῦ;
 20 Εἰ μὲν οὖν ἐξωθεν, ἔσται τις ὁ προδεδωκώς αὐτῷ, καὶ πρὶν λαβεῖν ἄσοφος καὶ ἄλογος· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, δῆλον ὅτι οὐκ ὄντων, οὐδ' ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· αἰ γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ οὐ ἐστὶν εἰκὼν, αἰ ὑπάρχει. Ἐὰν δὲ λέγωσιν, ὅτι σοφὸς μὲν ἔστι καὶ οὐκ ἄλογος, ἰδίαν δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ σοφίαν καὶ ἴδιον Λόγον, οὐ τὸν Χριστὸν δέ, ἀλλ' ἐν ᾧ καὶ τὸν Χριστὸν
 25 ἐποίησε· λεκτέον, ὅτι, εἰ ὁ Χριστὸς ἐν ἐκείνῳ τῷ Λόγῳ γέγονε, δῆλον ὅτι καὶ τὰ πάντα· καὶ αὐτὸς ἂν εἴη, περὶ οὗ λέγει Ἰωάννης, «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·¹» καὶ ὁ Ψαλμωδὸς δέ, «Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.²» Εὐρεθήσεται δὲ ὁ Χριστὸς ψευδόμενος, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ», ὄντος ἐτέρου ἐν τῷ Πατρὶ. Καί, «Ὁ Λόγος δὲ σὰρξ ἐγένετο³», οὐκ ἀληθὲς
 30 κατ' αὐτούς· εἰ γὰρ, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἐγένετο, αὐτὸς ἐγένετο σὰρξ, ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ Λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ γέγονε σὰρξ, ἀλλ' ἰσως ὠνομάσθη Λόγος ὁ Χριστός. Καὶ εἰ τοῦτο, πρῶτον μὲν ἄλλος ἂν εἴη παρὰ τὸ ὄνομα· ἔπειτα οὐ δι' αὐτοῦ ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Χρι-
 35 στός. Εἰ δὲ φῆσαιεν, ὡς ποιότητα εἶναι ἐν τῷ Πατρὶ τὴν σοφίαν, ἢ αὐτοσοφίαν εἶναι, ἀκολουθήσει τὰ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἄτοπα εἰρημένα. Ἔσται γὰρ σύνθετος, καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ Υἱὸς καὶ Πατὴρ γινόμενος. Πλὴν ἐλεγκτέον καὶ δυσωπητέον αὐτούς, ὅτι ὁ ἐν τῷ Θεῷ Λόγος, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα, οὐδὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· ὄντος δὲ ἀπαξ ἐν Θεῷ Λόγου,
 40 αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Χριστὸς ὁ λέγων, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί⁴», ὁ διὰ τοῦτο καὶ μονογενὴς ὢν, ἐπειδὴ οὐκ ἄλλος τις ἐξ

1. Ἰω. 1, 3. 2. Ψαλμ. 103, 24. 3. Ἰω. 1, 14. 4. Ἰω. 14, 10.

αὐτοῦ ἐγεννήθη. Εἰς οὗτος Υἱός, ὃς ἐστὶ Λόγος, σοφία, δύναμις· οὐ γὰρ σύνθετος ἐκ τούτων ὁ Θεός, ἀλλὰ γεννητικός. Ὡςπερ γὰρ τὰ κτίσματα Λόγῳ δημιουργεῖ, οὕτω κατὰ φύσιν τῆς ἰδίας οὐσίας ἔχει γέννημα τὸν Λόγον, δι' οὗ καὶ δημιουργεῖ, καὶ κτίζει, καὶ οἰκονομεῖ τὰ πάντα. Τῷ γὰρ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ τὰ πάντα γέγονε, καὶ τῇ διατάξει αὐτοῦ διαμένει τὰ σύμπαντα.¹ Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ Υἱοῦ· εἰ ἄγονος, καὶ ἀνενέργητος ὁ Θεός· γέννημα γὰρ αὐτοῦ ὁ Υἱός δι' οὗ ἐργάζεται. Εἰ δὲ μὴ, αἱ αὐταὶ ἐρωτήσεις καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα τοῖς ἀναισχυντοῦσιν ἀκολουθήσει.

5. Ἐκ τοῦ Δευτερονομίου· «Ἑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, ζητε πάντες ἐν τῇ σήμερον.»² Ἐκ τούτου δυνατόν εἶδέναι τὴν διαφορὰν, καὶ γινῶναι, ὅτι οὐκ ἐστὶ κτίσμα ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ. Ὁ μὲν γὰρ Υἱός λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν·»³ καί, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί·» τὰ δὲ γενητά, ὅτ' ἂν προκόπτη, πρόσκειται τῷ Κυρίῳ. Ὁ μὲν γὰρ Λόγος, ὡς ἴδιος, ἐν τῷ Πατρὶ ἐστὶ· τὰ δὲ γενητά, ἔξωθεν ὄντα, πρόσκειται, ὡς τῇ μὲν φύσει ἀλλότρια, τῇ δὲ προαιρέσει προσκείμενα. Καὶ γὰρ καὶ υἱὸς μὲν ὁ φύσει, ἐν ἐστὶ μετὰ τοῦ γεννῶντος· ὁ δὲ ἔξωθεν υἱοποιούμενος προσκίσσεται τῷ γένει. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, ὅτι «Ποῖον ἔθνος μέγα, ᾧ ἐστὶν αὐτῷ Θεὸς ἐγγίζων;⁴» καὶ ἀλλαχοῦ· «Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ·»⁵ τοῖς γὰρ γεννητοῖς ἐγγίζει, ὡς ξένους αὐτοῦ οὐσι· τῷ δὲ Υἱῷ, οὐκ ἐγγίζει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἐστὶ· καὶ ὁ Υἱὸς οὐ πρόσκειται, ἀλλὰ σύνεστι τῷ Πατρὶ. Ὅθεν καὶ πάλιν λέγει Μωσῆς ἐν αὐτῷ τῷ Δευτερονομίῳ· «Τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσεσθε, καὶ αὐτῷ προστεθήσεσθε.»⁶ Τὸ δὲ προστιθέμενον ἔξωθεν προστίθεται.

6. Πρὸς δὲ τὴν ἀσθενῆ καὶ ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τῶν Ἀρειανῶν, διὰ τὸ ὑπονοεῖν τὸν Κύριον ἐνδεῆ, ὅταν λέγῃ, «Ἐδόθη μοι⁷», καί, «ἔλαβον·» καὶ ἔαν λέγῃ ὁ Παῦλος, «Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτόν⁸», καί, «Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ⁹», καὶ τὰ τοιαῦτα, λεκτέον, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν, Λόγος ὢν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐφόρεσε σῶμα, καὶ γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα, μεσίτης γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὰ μὲν Θεοῦ ἡμῖν, τὰ δὲ ἡμῶν τῷ Θεῷ διακονῇ. Ὅταν οὖν λέγῃται πεινᾶν, καὶ δακρύειν, καὶ κοπιᾶν, καὶ Ἐλωῖ, Ἐλωῖ, ἀνθρώπινα ὄντα, καὶ ἡμέτερα πάθη, δέχεται παρ' ἡμῶν, καὶ τῷ Πατρὶ ἀναφέρει, πρεσβεύων ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐξαφανισθῇ· ὅταν δέ, ὅτι «Ἐδόθη μοι ἐξουσία¹⁰», καί, «ἔλαβον¹¹», καί, «Διὰ τοῦτο ὑπερύψωσεν αὐτόν ὁ Θεός¹²», τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐστὶ χαρίσματα δι' αὐτοῦ διδόμενα. Οὐ γὰρ ὁ Λόγος ἐνδεής ἦν ἢ γέγονε πώποτε· οὐδὲ πάλιν οἱ ἀνθρώποι ἱκανοὶ ἦσαν ἑαυτοῖς διακο-

1. Πρβλ. Ψαλμ. 118, 91. 2. Δευτ. 4, 4. 3. Ἰω. 10, 30. 4. Δευτ. 4, 7. 5. Ἰερ. 23, 23. 6. Δευτ. 13, 5. 7. Ματθ. 28, 18. 8. Φίλιπ. 2, 9. 9. Πρβλ. Κολ. 3, 1. 10. Ματθ. 28, 18. 11. Πρβλ. Ἰω. 10, 18. 12. Φίλιπ. 2, 9.

νῆσαι ταῦτα· διὰ δὲ τοῦ Λόγου δίδεται ἡμῖν· διὰ τοῦτο, ὡς αὐτῷ δι-
 δόμενα, ἡμῖν μεταδίδονται· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα,
 ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαβῇ. "Ανθρωπος γὰρ ψιλὸς οὐκ ἂν
 ἤξιώθη τούτων· Λόγος δὲ πάλιν μόνος, οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων.
 5 Συνήφθη οὖν ἡμῖν ὁ Λόγος, καὶ τότε ἐξουσίαν ἡμῖν μετέδωκε, καὶ
 ὑπερύψωσεν. "Εν ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ Λόγος ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον·
 καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντος τοῦ Λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. "Επεὶ οὖν
 τοῦ Λόγου ὄντος ἐν σαρκί, ὑψώθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν·
 διὰ τοῦτο εἰς τὸν Λόγον ἀναφέρεται ταῦτα, ἐπειδὴ δι' αὐτὸν ἐδόθη·
 10 διὰ γὰρ τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Λόγον ἐδόθη ταῦτα τὰ χαρίσματα. Καὶ
 ὥσπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ διὰ τοῦ Λόγου
 εἴληφε. Πάντα γὰρ ὅσα ὁ ἄνθρωπος εἴληφεν, ὁ Λόγος λέγεται εἴλη-
 φέναι· ἵνα δείχθῃ, ὅτι οὐκ ἄξιος ὢν ὁ ἄνθρωπος λαβεῖν, ὅσον ἦκεν εἰς
 τὴν αὐτοῦ φύσιν, ὅμως διὰ τὸν γενόμενον σάρκα Λόγον εἴληφεν.
 15 "Οθεν ἐάν τι λέγηται δίδοσθαι τῷ Κυρίῳ, ἢ τι τοιοῦτον νοεῖν δεῖ μὴ
 αὐτῷ ὡς χρήζοντι δίδοσθαι, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ Λόγου. Καὶ
 γὰρ πᾶς πρεσβεύων ὑπὲρ ἄλλου αὐτὸς τὴν χάριν λαμβάνει, οὐ
 χρήζων, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύει.

7. "Ωσπερ γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαμβάνει οὐκ ἀσθενῶν,
 20 καὶ πεινᾷ οὐ πεινῶν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἀναπέμπει εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι,
 οὕτω τὰς ἀντὶ τῶν ἀσθενειῶν παρὰ Θεοῦ δωρεὰς πάλιν αὐτὸς δέχεται,
 ἵνα συναφθεῖς ἄνθρωπος μεταλαβεῖν δυναθῇ. Λέγει γοῦν ὁ Κύριος·
 «Πάντα ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς·¹» καὶ πάλιν, «Ὑπὲρ αὐτῶν
 ἐρωτῶ.²» "Ηρώτα γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, καὶ ἐδίδου
 25 ἃ ἐλάμβανεν. "Επειδὴ οὖν, συναφθέντος τοῦ Λόγου τῷ ἀνθρώπῳ,
 εἰς τὸν Λόγον ἀποβλέπων ἐχαρίζετο ὁ Πατὴρ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ὑψω-
 θῆναι, τὸ ἔχειν πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διὰ τοῦτο αὐτῷ
 τῷ Λόγῳ πάντα ἀναφέρεται, καὶ ὡς αὐτῷ διδόμενά ἐστιν, ἃ δι' αὐτοῦ
 ἡμεῖς λαμβάνομεν. "Ως γὰρ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρώπησεν αὐτός, οὕτως ἡμεῖς
 30 δι' αὐτὸν ὑψούμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄτοπον, εἰ, ὥσπερ δι' ἡμᾶς ἐταπεί-
 νωσεν ἑαυτόν, καὶ δι' ἡμᾶς λέγεται ὑπερυψῶσθαι. "Εχαρίσατο οὖν
 αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, ἡμῖν δι' αὐτόν, καὶ ὑπερύψωσεν, ἀντὶ τοῦ, ἡμᾶς ἐν
 αὐτῷ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Λόγος, ἡμῶν ὑψουμένων, καὶ λαμβανόντων,
 καὶ βοηθουμένων, ὡς αὐτὸς ὑψούμενος, καὶ λαμβάνων, καὶ βοηθοῦ-
 35 μενος, εὐχαριστεῖ τῷ Πατρί, τὰ ἡμέτερα εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρων καὶ
 λέγων· «Πάντα ὅσα δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς.³»

8. Οἱ περὶ Εὐσέβιον οἱ Ἀρειομανῖται, ἀρχὴν τοῦ εἶναι τῷ Ἰῷ
 διδόντες, προσποιοῦνται μὴ βούλεσθαι ἀρχὴν αὐτὸν ἔχειν βασιλείας.
 "Εστὶ δὲ γελοῖον. "Ο γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι διδούς τῷ Ἰῷ, πρόδηλον,
 40 ὅτι καὶ τοῦ βασιλεύειν ἀρχὴν δίδωσιν αὐτῷ, ὥστε ὁμολογοῦντες ὁ
 ἀρνοῦνται τυφλώττουσι. Καὶ πάλιν οἱ λέγοντες μόνον ὄνομα εἶναι

Υἱοῦ, ἀνούσιον δὲ καὶ ἀνυπόστατον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τὸν Λόγον τοῦ Πατρὸς, προσποιοῦνται ἀγανακτεῖν κατὰ τῶν λεγόντων, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο γελοῖον. Οἱ γὰρ ὅλως τὸ εἶναι αὐτῷ μὴ διδόντες, ἀγανακτοῦσι κατὰ τῶν κἀν χρόνῳ διδόντων. Καὶ οὗτοι οὖν ὅπερ ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἐπιτιμᾶν τοῖς ἄλλοις, ὁμολο- 5 γοῦσι· Πάλιν τε οἱ περὶ Εὐσέβιον Υἱὸν ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι φύσει Λόγον, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Λόγον λέγεσθαι τὸν Υἱὸν βού- λονται· οἱ δὲ ἕτεροι, Λόγον ὁμολογοῦντες, ἀρνοῦνται αὐτὸν εἶναι Υἱόν, καὶ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸν λέγεσθαι τὸν Λόγον βούλονται, ἐξ Ἰσου κenoβατοῦντες. 10

9. «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν.¹» Τὰ δύο ἓν εἶναι φατε, ἡ τὸ ἓν διώνυμον, ἡ πάλιν τὸ ἓν εἰς δύο διηρηθῆναι. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἓν εἰς δύο διήρηται, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸ διαιρεθέν, καὶ μηδέτερον τέλειον, μέρος γὰρ ἐκάτερον καὶ οὐχ ὅλον· εἰ δὲ τὸ ἓν διώνυμον, Σαβελλίου τὸ ἐπιτήδευμα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Πατέρα λέγοντος, καὶ ἐκάτερον 15 ἀναιροῦντος, ὅτε μὲν Υἱός, τὸν Πατέρα, ὅτε δὲ Πατὴρ, τὸν Υἱόν. Εἰ δὲ τὰ δύο ἓν, ἀνάγκη δύο μὲν εἶναι, ἓν δὲ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ κατὰ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρί, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Λόγον· ὥστε δύο μὲν εἶναι, ὅτι Πατὴρ ἐστὶ καὶ Υἱός, ὃ ἐστὶ Λόγος, ἓν δέ, ὅτι εἰς Θεός. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐστίν, ἔδει εἰπεῖν, 20 Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατὴρ ἢ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ εἰμι. Νῦν δὲ ἓν τῷ, Ἐγὼ, τὸν Υἱὸν σημαίνει· ἓν δὲ τῷ, καὶ ὁ Πατὴρ, τὸν γεννήσαντα· ἓν δὲ τῷ, ἓν, τὴν μίαν θεότητα καὶ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ. Οὐ γὰρ καθ' Ἑλληνας ὁ αὐτὸς σοφὸς καὶ σοφία ἐστίν, ἡ ὁ αὐτὸς Πατὴρ καὶ Λόγος ἐστίν· ἀπρεπὲς γὰρ αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα εἶναι· ἡ δὲ θεία διδασκαλία 25 οἶδε Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ σοφὸν καὶ σοφίαν, καὶ Θεὸν καὶ Λόγον· καθόλου μέντοι φυλάττει ἀδιαίρετον, καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ ἀμέριστον κατὰ πάντα.

10. Ἐὰν δέ, ὅτι δύο ἐστὶν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἀκούων τις διαβάλλοι, ὥς δύο θεῶν καταγγελλομένων (τοιαῦτα γὰρ τινες ἑαυτοῖς 30 ἀναπλάττονται, καὶ εὐθέως γελῶσιν, ὅτι Δύο θεοὺς λέγετε)· λεκτέον πρὸς τοὺς τοιούτους· Εἰ ὁ Πατέρα καὶ Υἱὸν γινώσκων δύο θεοὺς λέγει, ὥρα καὶ τὸν λέγοντα ἓνα, ἀναιρεῖν τὸν Υἱόν, καὶ Σαβελλίζειν. Εἰ γὰρ ὁ λέγων δύο Ἑλληνίζει, οὐκοῦν ὁ λέγων ἓν Σαβελλίζει. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶ· μὴ γένοιτο! ἀλλ' ὥσπερ ὁ λέγων Πατέρα καὶ Υἱὸν δύο 35 ἓνα Θεὸν λέγει, οὕτως ὁ λέγων ἓνα Θεὸν δύο φρονεῖτω Πατέρα καὶ Υἱόν, ἓν ὄντας τῇ θεότητι, καὶ τῷ ἐξ αὐτοῦ ἀμέριστον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον εἶναι τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Ἔστι δὲ παράδειγμα ἀνθρώπινον, τὸ πῦρ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, δύο μὲν τῷ εἶναι καὶ ὁρᾶσθαι, ἓν δὲ τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀδιαίρετον εἶναι τὸ 40 ἀπαύγασμα αὐτοῦ.

1. Ἰω. 10, 30.

11. Εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἄνοιαν τοῖς Ἀρειανοῖς πίπτουσι· καὶ κεῖνοι γάρ φασι δι' ἡμᾶς αὐτὸς ἐκτίσθαι, ἵνα ἡμᾶς κτίσῃ, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ περιμένοντος τὴν ἡμετέραν κτίσιν, ἵνα ἡ προβάληται κατ' ἐκείνους, ἢ κτίσῃ κατὰ τούτους. Ἀρειανοὶ μὲν οὖν πλέον ἡμῖν ἢ τῷ Ἰωῶ χαρίζονται· οὐ γὰρ ἡμεῖς δι' ἐκείνον, φασίν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν· εἶγε διὰ τοῦτο ἐκτίσθῃ καὶ ὑπέστη, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ κτίσῃ ὁ Θεός. Οὗτοι δέ, ἐξ Ἰσου ἢ καὶ μειζόνως ἀσεβοῦντες, ἐλαττον τῷ Θεῷ ἢ ἡμῖν διδόασιν. Ἡμεῖς γὰρ πολλάκις καὶ σιωπῶντες μὲν, ἐνθυμούμενοι δὲ ἐνεργοῦμεν, ὥστε τὰ ἐκ τῆς ἐνθυμήσεως καὶ εἰδωλοποιεῖσθαι·

10 τὸν δὲ Θεόν, σιωπῶντα μὲν ἀνενέργητον, λαλοῦντα δὲ ἰσχύειν αὐτὸν βούλονται· εἶγε σιωπῶν μὲν οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν, λαλῶν δὲ κτίζειν ἤρξατο. Ἐρέσθαι γὰρ αὐτοὺς δίκαιον, εἰ ὁ Λόγος, ἐν τῷ Θεῷ ὢν, τέλειος ἦν, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ μὲν οὖν ἀτελὴς ἦν, ἐν Θεῷ ὢν, γεννηθεὶς δὲ τέλειος γέγονεν· ἡμεῖς αἴτιοι τῆς τελειότη-

15 τος αὐτοῦ, εἶγε δι' ἡμᾶς γεγέννηται, δι' ἡμᾶς γὰρ καὶ τὸ δύνασθαι ποιεῖν προσεῖληφεν· εἰ δὲ τέλειος ἦν ἐν Θεῷ, ὥστε καὶ ποιεῖν δύνασθαι, περιττὴ ἡ γέννησις αὐτοῦ· ἐδύνατο γάρ, καὶ ἐν Πατρὶ ὢν, δημιουργεῖν· ὥστε ἡ οὐ γεγέννηται, ἢ γεγέννηται οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι αἰεὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Ἡ γὰρ γέννησις αὐτοῦ οὐ τὴν ἡμῶν κτίσιν

20 δείκνυσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ Θεοῦ εἶναι· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως ἡμῶν.

12. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τολμῶντες φανήσονται. Εἰ γὰρ σιωπῶν οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν, ἀνάγκη προσεῖληφέναι αὐτὸν δύναμιν γεννήσαντα, ὃ ἐστὶ, λαλήσαντα. Καὶ πόθεν προσεῖληφε; καὶ διὰ τί; Εἰ δὲ ἠδύνατο, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Λόγον, ποιεῖν, περι-

25 τῶς γεννᾷ, δυνάμενος καὶ σιωπῶν ποιεῖν. Ἐπειτα, εἰ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἐν τῷ Θεῷ ἦν ὁ Λόγος, ἄρα γεννηθεὶς ἐκτὸς καὶ ἔξω τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς νῦν λέγει· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί·¹» Εἰ δὲ νῦν ἐν τῷ Πατρὶ ἐστίν, ἄρα αἰεὶ ἦν ἐν τῷ Πατρὶ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐστὶ, καὶ περιττὸν τὸ λέγειν, Δι' ἡμᾶς γεγέννηται,

30 καὶ μεθ' ἡμᾶς ἀνατρέχει, ἵνα ἡ ὥσπερ ἦν. Οὐ γὰρ ἦν ὅπερ οὐκ ἐστὶ νῦν, οὐδὲ ἐστὶν ὅπερ οὐκ ἦν· ἀλλ' ἐστὶν ὥσπερ ἦν αἰεὶ, καὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχων· ἐπεὶ ἀτελὴς καὶ τρεπτὸς φανήσεται. Εἰ γάρ, ὅπερ ἦν, τοῦτ' ἐστὶ μετὰ ταῦτα, ὥς νῦν οὐκ ὢν· δῆλον, ὅτι οὐκ ἐστὶ νῦν, ὅπερ ἦν καὶ ἐστὶ. Λέγω δέ· Εἰ ἐν Θεῷ ἦν πρότερον, καὶ

35 μετὰ ταῦτα πάλιν ἐστὶ· δῆλον, ὅτι οὐκ ἐστὶ νῦν ἐν τῷ Θεῷ ὁ Λόγος. Ἀλλ' ἐλέγχει τούτους ὁ Κύριος λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· οὕτω γὰρ ἐστὶ νῦν, ὥσπερ ἦν αἰεὶ. Εἰ δὲ οὕτω νῦν ἐστίν, ὥσπερ ἦν αἰεὶ, δῆλον, ὅτι οὐ ποτὲ μὲν ἐγεννᾶτο, ποτὲ δὲ οὐ· οὐδὲ ποτὲ μὲν ἐν Θεῷ ἡσυχία ἦν, ποτὲ δὲ ἐλάλει· ἀλλ' ἐστὶν αἰεὶ Πατὴρ, καὶ

40 Υἱὸς ὁ τούτου Λόγος, οὐκ ὀνόματι μόνον Λόγος, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν Υἱὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ὑπάρχων ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ· οὐ δι' ἡμᾶς γεννη-

1. Ἰω. 14, 10.

θείς· ἡμεῖς γὰρ δι' ἐκεῖνον γεγόναμεν. Ἐπεὶ εἰ δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη, καὶ ἐν τῷ γεγενῆσθαι αὐτὸν ἐκτίσθημεν, καὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ συνέστηκεν ἢ κτίσις, ἀνατρέχει δὲ ἵνα ἢ ὅπερ πρότερον ἦν· πρῶτον μὲν ἔσται πάλιν μὴ γεννώμενος ὁ γεννηθείς. Εἰ γὰρ ἡ πρόδος αὐτοῦ γέννησίς ἐστιν, ἡ ἀναδρομὴ πάλιν παῦλα τῆς γεννήσεως· γενομένου γὰρ αὐτοῦ ἐν τῷ Θεῷ, σιωπήσει πάλιν ὁ Θεός. Εἰ δὲ σιωπήσει, ἔσται ὅπερ ἦν, σιωπῶντος αὐτοῦ, ἡσυχία, καὶ οὐ κτίσις· παύσεται ἄρα ἡ κτίσις. Ὡςπερ γὰρ προελθόντος τοῦ Λόγου, γέγονεν ἡ κτίσις, καὶ ὑπῆρξεν, οὕτω παλινδρομοῦντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὑπάρξει ἡ κτίσις. Τίς οὖν χρεια τοῦ γενέσθαι, εἰ παύσεται; Ἡ τί καὶ ἐλάλει ὁ Θεός, ἵνα μετὰ ταῦτα σιωπήσῃ; Τί δὲ προεβάλλετο, ὃν ἀνακαλεῖται; Τί δὲ καὶ ἐγέννα, οὐ τὴν γέννησιν παύσειν ἤθελε; Τί δὲ πάλιν ἔσται, ἄδηλον. Ἡ γὰρ σιωπήσει αἰεὶ, ἡ πάλιν γεννήσει, καὶ ἐτέραν κτίσιν ἐπινοήσει· οὐ γὰρ τὴν αὐτὴν ποιήσει· ἡ γὰρ ἂν διέμεινεν ἡ γενομένη· ἀλλ' ἐτέραν ἀκολουθῶς δὲ καὶ ταύτην παύσει, καὶ ἐτέραν ἐπινοήσει, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον.

13. Τοῦτο δὲ ἴσως ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν ὑπέλαβε, διαβεβαιουμένων συστήλλεσθαι καὶ πάλιν ἐκτείνεσθαι τὸν Θεὸν μετὰ τῆς κτίσεως, καὶ ἀπείρως παύεσθαι. Τὸ γὰρ πλατυνόμενον ἀπὸ στενότητος πλατύνεται· καὶ τὸ ἐκτείνόμενον συνεσταλμένον ἐκτείνεται· καὶ αὐτὸ μὲν ἔστι, πλέον δὲ οὐδὲν ἢ πάθος ὑπομένει. Εἰ τοίνυν ἡ Μονάς, πλατυνθεῖσα, γέγονε Τριάς· ἡ δὲ Μονάς ἐστὶν ὁ Πατὴρ, Τριάς δὲ Πατὴρ, Υἱός, ἅγιον Πνεῦμα· πρῶτον μὲν πλατυνθεῖσα ἡ Μονάς, πάθος ὑπέμεινε, καὶ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν· ἐπλατύνθη γὰρ οὐκ οὔσα πλατεῖα· ἔπειτα εἰ αὕτῃ ἡ Μονάς ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, Τριάς δὲ ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱός καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ὁ αὐτὸς ἄρα Πατὴρ γέγονε καὶ Υἱός καὶ Πνεῦμα κατὰ Σαβέλλιον, ἐκτὸς εἰ μὴ ἡ λεγομένη παρ' αὐτῷ Μονάς ἄλλο τί ἐστὶ παρὰ τὸν Πατέρα. Οὐκ ἔτι οὖν πλατύνεσθαι ἔδει λέγειν, ἀλλ' ἡ Μονάς τριῶν ποιητικὴ, ὥστε εἶναι Μονάδα· εἴτα καὶ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα. Εἰ γὰρ ἐπλατύνθη αὕτη, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτήν, αὕτῃ ἂν εἴη, ὅπερ ἐξετάθη. Καὶ Τριάς μὲν πλατυνθεῖσα οὐκ ἔτι Μονάς ἐστὶ· Μονάς δὲ οὔσα οὕτω ἦν Τριάς. Καὶ ὁ Πατὴρ ἄρα ὢν οὕτω ἦν Υἱός καὶ Πνεῦμα· γενόμενος δὲ ταῦτα, οὐκ ἔτι Πατὴρ μόνον ἐστὶ. Ταῦτα δὲ καταψευδόμενος ἂν τις εἴποι, τοῦ Θεοῦ σῶμα καὶ παθητὸν αὐτὸν εἰσάγων· τί γὰρ ἐστὶ πλατύνεσθαι ἢ πάθος τοῦ πλατυνομένου; Ἡ τί ἐστὶ τὸ πλατυνόμενον, ἢ τὸ πρότερον μὴ τοιοῦτον, ἀλλὰ στενὸν τυγχάνον; ταῦτόν γάρ ἐστι χρόνῳ μόνον διαφέρειν ἑαυτοῦ.

14. Τοῦτο καὶ ὁ θεῖος γινώσκει· Ἀπόστολος πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων· «Μὴ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, πλατύνθητε δὲ καὶ ὑμεῖς, Κορινθιοί.¹» Τούς γὰρ αὐτοὺς ἀπὸ στενότητος εἰς πλατυσμόν μεταβάλλειν συμβουλεύει. Ὡςπερ δὲ εἰ ἐπλατύνθησαν πάλιν Κορινθιοί καὶ στενο-

1. Β' Κορ. 6, 12-13.

χωρούμενοι, οὐκ ἄλλοι ἐτύγγανον, ἀλλὰ πάλιν ἦσαν Κορίνθιοι· οὕτως
 εἰ ὁ Πατήρ ἐπλατύνθη εἰς Τριάδα, ἡ Τριάς πάλιν ἐστὶν ὁ Πατήρ μόνος.
 * Τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν φησὶν «Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται.¹⁾» καὶ ὁ Νῶε
 λέγει, «Πλατύναι ὁ Θεὸς τῷ Ἰάφεθ.²⁾» ἡ αὐτὴ γὰρ καρδία καὶ ὁ
 5 αὐτὸς Ἰάφεθ ἐστὶν ἐν τῷ πλατυσμῷ. Εἰ μὲν οὖν ἡ Μονὰς ἐπλατύνει,
 ἄλλοις ἂν ἐπλάτυνεν· εἰ δὲ αὐτὴ ἐπλατύνει, αὐτὴ ἂν εἴη, ὅπερ ἐπλα-
 τύνθη. Τί δὲ ἐστὶν ἡ ὁ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον; Ἐρέσθαι δὲ αὐτὸν
 τοιαῦτα λέγοντα, καλόν· Τίς ἡ ἐνέργεια τοῦ τοιοῦτου πλατυσμοῦ;
 ἡ, ὥς ἐπ' αὐτῆς ἀληθείας, διὰ τί ὅλως ἐπλατύνθη; Τὸ γὰρ μὴ μένον
 10 τὸ αὐτό, ἀλλ' ὕστερον πλατυνόμενον, ἔχειν ἀνάγκη δεῖ τὴν αἰτίαν,
 δι' ἣν καὶ ἐπλατύνθη. Εἰ μὲν οὖν ἵνα Λόγος καὶ Πνεῦμα συνῇ αὐτῷ,
 περιττὸν τὸ λέγειν, Μονὰς· εἰτα, ἐπλατύνθη. Οὐ γὰρ ὕστερον Λόγος
 καὶ Πνεῦμα, ἀλλ' αἰεὶ, ἵνα μὴ ἄλογος ὁ Θεὸς κατὰ τοὺς Ἀρειανούς.
 Ὡστε, εἰ αἰεὶ ἦν Λόγος καὶ Πνεῦμα, αἰεὶ πλατεῖα, καὶ οὐ πρῶτον
 15 Μονὰς. Εἰ δὲ ὕστερον ἐπλατύνθη, ὕστερον καὶ Λόγος. Εἰ δὲ διὰ τὴν
 ἐνανθρώπησιν ἐπλατύνθη, καὶ γέγονε τότε Τριάς· ἄρα πρὸ τῆς ἐνανθρω-
 πήσεως οὕτω ἦν Τριάς. Φανήσεται δὲ ὁ Πατήρ καὶ γεγονὼς σάρξ,
 εἶγε αὐτός, Μονὰς ὢν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπλατύνθη· καὶ τάχα λοιπὸν
 Μονὰς ἔσται καὶ σάρξ, καὶ, τὸ τρίτον, Πνεῦμα· εἶγε αὐτὸς ἐπλατύνθη·
 20 ἔσται δὲ καὶ ὀνόματι μόνον Τριάς. Εἰ δὲ διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη,
 ἄτοπον. Δυνατὸν γὰρ ἦν, καὶ Μονάδα μένουσαν αὐτὴν πάντα ποιεῖν·
 οὐ γὰρ ἐνδεής ἦν πλατυσμοῦ ἡ Μονὰς, οὐδὲ ἀσθενής ἦν πρὸ τοῦ πλατυ-
 θῆναι. Ἄτοπον γὰρ καὶ ἀσεβές τοῦτό γε ἐπὶ Θεοῦ νοεῖν καὶ λέγειν.
 Ἀκολουθήσει δὲ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Εἰ γὰρ διὰ τὴν κτίσιν ἐπλατύνθη,
 25 ἕως δὲ Μονὰς ἦν, οὐκ ἦν ἡ κτίσις· πάλιν δὲ ἔσται μετὰ τὴν συντέ-
 λειαν Μονὰς ἀπὸ πλατυσμοῦ· ἀναιρεθήσεται καὶ ἡ κτίσις. Ὡσπερ γὰρ
 διὰ τὸ κτίσαι ἐπλατύνθη, οὕτω παυομένου τοῦ πλατυσμοῦ, παύ-
 setαι καὶ ἡ κτίσις.

15. Τοιαῦτα μὲν οὖν ἄτοπα ἐκ τοῦ πλατύνεσθαι λέγειν εἰς Τριάδα
 30 τὴν Μονάδα ἀπαντήσεται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τοῦτο λέγοντες τολμῶσι διαιρεῖν
 Λόγον καὶ Υἱόν, καὶ λέγειν ἄλλον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, ἕτερον δὲ τὸν
 Υἱόν, καὶ πρότερον μὲν εἶναι τὸν Λόγον, εἰτα τὸν Υἱόν· φέρε, καὶ περὶ
 τούτων ἴδωμεν, Ἔστι δὲ τούτων διάφορος ἡ τόλμα. Οἱ μὲν γὰρ τὸν
 ἀνθρωπον, ὃν ἀνέλαβεν ὁ Σωτὴρ, αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱόν λέγουσιν·
 35 οἱ δὲ τὸ συναμφοτέρον, τὸν τε ἀνθρωπον καὶ τὸν Λόγον, Υἱόν τότε
 γεγενῆσθαι, ὅτε συνήφθησαν. Ἄλλοι δὲ εἰσιν οἱ λέγοντες, αὐτὸν τὸν
 Λόγον τότε Υἱόν γεγενῆσθαι, ὅτε ἐνηνθρώπησεν. Ἀπὸ γὰρ Λόγου,
 φασί, γέγονεν. Υἱός, οὐκ ὢν πρότερον Υἱός, ἀλλὰ Λόγος μόνον. Στωϊ-
 κά μὲν οὖν ἀμφοτέρα, τὸ τε πλατύνεσθαι λέγειν τὸν Θεόν, καὶ ἀρνεῖ-
 40 σθαι τὸν Υἱόν. Κατὰ περιττὸν δὲ ἀνόητον, ὅτι ὀνομάζοντες Λόγον,
 ἀρνοῦνται αὐτὸν Υἱόν εἶναι. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος,

εικότως ἂν αὐτὸν ἀρνοῖντο εἶναι Υἱόν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, διὰ τί μὴ συνορῶσιν, ὅτι τὸ ἐκ τινος ὑπάρχον υἱὸς ἐστὶν ἐκείνου, ἐξ οὗ καὶ ἐστιν; Εἴτα εἴ τοῦ Λόγου Πατὴρ ἐστὶν ὁ Θεός, διὰ τί μὴ καὶ ὁ Λόγος Υἱὸς ἂν εἴη τοῦ ἑαυτοῦ Πατρός; Πατὴρ γὰρ τίς ἐστι καὶ λέγεται, οὗ ἐστὶν ὁ υἱός· καὶ υἱὸς τίς ἐστι καὶ λέγεται ἐκείνου, οὗ ἐστὶν ὁ πατήρ. Εἰ τοίνυν τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεός, οὐδὲ ὁ Λόγος Υἱὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ Πατὴρ ὁ Θεὸς εικότως ἂν εἴη καὶ ὁ Λόγος Υἱός. Εἰ δὲ ὕστερον μὲν Πατὴρ καὶ πρῶτον Θεός, Ἀρειανῶν μὲν τὸ φρόνημα· ἐπειτα ἄτοπον μεταβάλλεσθαι τὸν Θεόν· σωματικὸν γάρ· εἰ δὲ ὥσπερ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὕστερον ποιητῆς, ἰστέον, ὅτι τῶν γινο- 10 μένων ὕστερόν ἐστιν ἡ μεταβολή, οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

16. Εἰ μὲν οὖν ποίημα καὶ ὁ Υἱός, καλῶς ἂν ὕστερον Πατὴρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ οὐ ποίημα ὁ Υἱός, αἰεὶ ἄρα ὁ Πατήρ, αἰεὶ καὶ ὁ Υἱός. Εἰ δὲ αἰεὶ ὁ Υἱός, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος. Εἰ γὰρ μὴ Υἱὸς εἴη ὁ Λόγος, καὶ τοῦτό τις ἀποτολμῶν εἴποι· ἢ τὸν Λόγον Πατέρα λέγει, ἢ τὸν 15 Υἱὸν κρείττονα τοῦ Λόγου. Τοῦ γὰρ Υἱοῦ ἐν κόλποις ὄντος τοῦ Πατρός¹, ἀνάγκη ἢ μὴ εἶναι πρὸ Υἱοῦ τὸν Λόγον· οὐδὲν γὰρ ἐστὶ πρὸ τοῦ ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ· ἢ εἰ ὁ Λόγος ἄλλος ἐστὶ παρὰ τὸν Υἱόν, ὁ Λόγος ἂν εἴη ὁ Πατήρ, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ δὲ οὐκ ἐστὶν ὁ Λόγος Πατήρ, ἀλλὰ Λόγος, ἐκτὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος τοῦ Πατρός, ὄντος τοῦ Υἱοῦ ἐν τοῖς 20 κόλποις τοῦ Πατρός. Οὐ γὰρ ἀμφοτέρα, ὃ τε Λόγος καὶ ὁ Υἱός, ἐν τοῖς κόλποις, ἀλλ' ἓνα εἶναι δεῖ, καὶ τοῦτον τὸν Υἱόν, ὃς ἐστὶ μονογε- νής. Καὶ πάλιν, εἰ ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, κρείττων εὐρεθῆσεται ὁ Υἱὸς τοῦ Λόγου· οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός², οὐχ ὁ Λόγος. Ἡ τοίνυν οὐκ οἶδεν ὁ Λόγος, ἢ εἰ οἶδε 25 ψεῦδος τό, «Οὐδεὶς γινώσκει.» Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, «Ὁ ἐωρακώς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα³», καί, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν.⁴» Υἱοῦ γὰρ εἰσι φωναί, καὶ οὐ Λόγου κατ' αὐτούς· δῆλον δὲ ἀπὸ τῶν Εὐαγγ- λίων. Κατὰ γὰρ τὸν Ἰωάννην, λέγοντος τοῦ Κυρίου, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἓν ἐσμεν», ἐβάστασαν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν. 30 Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πολλὰ ἔργα καλὰ ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ Πατρός· διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον ἐμέ λιθάζετε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σύ, ἄθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, ὅτι ἐγὼ εἶπα, 35 Θεοὶ ἐστε; Εἰ ἐκείνους εἶπε θεούς, πρὸς οὓς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ Γραφή· ὃν ὁ Πατήρ ἡγάσσε καὶ ἀπέστείλεν εἰς τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, ὅτι βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; Εἰ οὐ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Πατρός, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα 40

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 18.

2. Πρβλ. Ματθ. 11, 27.

3. Ἰω. 14, 9.

4. Ἰω. 10, 30.

γινώτε καὶ γινώσκητε, ὅτι ἐν ἐμοί ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ.¹» Καίτοι, ὅσον ἐκ τοῦ προφανοῦς δεῖ νοεῖν, οὐθ' ὅτι Θεός εἰμι, οὐδ' ὅτι Υἱὸς Θεοῦ εἰμι, εἶπεν, ἀλλ', «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν.»

17. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι ἐν τῷ ἀκούσαι, ἐν, ἐνόμιζον κατὰ Σα-
 5 βέλλιον αὐτὸν εἰρηκέναι εἶναι τὸν Πατέρα· ὁ δέ γε Σωτὴρ ἡμῶν συλ-
 λογίζεται μὲν αὐτῶν τὴν ἁμαρτίαν ὅτι· Εἰ καὶ Θεὸν εἶπον, ἔδει ὑμᾶς
 εἰδέναι τὸ γεγραμμένον, Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστε· εἶτα τό, Ἐγὼ καὶ ὁ
 Πατήρ ἐν ἐσμεν, σαφηνίζων, ἐν τῷ Υἱῷ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἐνό-
 τητα ἀποδédωκε λέγων, «Ὅτι εἶπον· Υἱὸς εἰμι τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ τῇ
 10 λέξει οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τοῦ, ἐν ἐσμεν, ἀποδédωκε τῷ
 Υἱῷ. Οὐδὲν γὰρ ἐν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ. Τί δ' ἂν
 εἴη τὸ ἐξ αὐτοῦ ἢ ὁ Υἱός; Ἐπιφέρει γοῦν, Ἵνα γινώσκητε, ὅτι ἐγὼ
 ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί. Τὸ γὰρ ἐν ἐπεξηγούμενος, οὐκ
 ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι ἐκεῖνο πρὸς ὃ ἐν ἐστίν εἶπεν, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτὸν ἐν
 15 τῷ Πατρὶ, καὶ τὸν Πατέρα ἐν τῷ Υἱῷ, τὴν συνάφειαν, καὶ τὸ ἀχώ-
 ριστον. Καὶ γὰρ καὶ Σαβέλλιον ἐν τούτῳ ἀνατρέπει, ἐν τῷ εἰπεῖν οὐχ,
 Ὁ Πατήρ εἰμι, ἀλλὰ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Ἀρειον ἐν τῷ εἰπεῖν,
 Ἐν ἐσμεν. Εἰ τοίνυν ὁ Υἱὸς ἄλλο, καὶ ὁ Λόγος ἄλλο, οὐχ ὁ Λόγος ἐν
 ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ Υἱός· οὐδὲ ὁ τὸν Λόγον ἑωρακώς ἑώρακε
 20 τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὁ τὸν Υἱόν. Τούτων δὲ δεικνυμένων, ἡ μεῖζων ὁ Υἱὸς
 τοῦ Λόγου, ἢ πλεῖον οὐδὲν ὁ Λόγος τοῦ Υἱοῦ ἔχει. Τί γὰρ μεῖζον ἢ
 τελειότερον τοῦ, «Ἐν²», καὶ τοῦ, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ
 ἐν ἐμοί³», καὶ τοῦ, «Ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα;»⁴ Καὶ
 γὰρ καὶ αὗται αἱ φωναὶ τοῦ Υἱοῦ εἰσι. Φησὶ γοῦν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης·
 25 «Ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν πέμψαντά με·⁵» καὶ, «Ὁ ἐμὲ δεχόμενος,
 δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με·⁶» καὶ, «Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον
 ἐλήλυθα, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνη·» καὶ,
 «Ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν λόγων, καὶ μὴ φυλάξῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν·
 οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.
 30 Ὁ λόγος δὲ ὃν ἀκούει, ἐκεῖνος κρίνει αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ·⁷
 ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι.»⁸ Τὸ κήρυγμα δὲ φησὶ κρίνειν
 τὸν μὴ φυλάξαντα τὴν ἐντολήν. «Εἰ γὰρ φησὶ, μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα
 αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐχ ἔξουσιν⁹», φησί,
 ἀκηκόότες μου τῶν ῥημάτων, δι' ὧν σωτηρίαν καρπίζονται οἱ
 35 φυλάσσοντες.

18. Ἵσως μὲν οὖν ἂν εἴποιεν ἀναιδῶς, μὴ Υἱοῦ, ἀλλὰ Λόγου
 εἶναι τὴν φωνὴν ταύτην. Ἀλλ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω λεχθεῖσι δῆλον ἐγέ-
 νετο, ὅτι Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων. Ὁ γὰρ λέγων ἐνταῦθα, Οὐκ ἦλθον κρῖ-
 ναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι, δεικνύται οὐκ ἄλλος εἶναι ἢ ὁ μονογε-

1. Ἰω. 10, 30-38. 2. Ἰω. 10, 30. 3. Ἰω. 14, 10. 4. Ἰω. 14, 9.
 5. Πρβλ. Ἰω. 12, 45. 6. Ματθ. 10, 40. 7. Ἰω. 12, 46-48. 8. Ἰω.
 14, 12. 9. Ἰω. 15, 22.

νῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γάρ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης· «Οὕτω γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.¹» Εἰ ὁ λέγων, «Οὐ γὰρ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω αὐτόν», αὐτὸς ἐστὶν ὁ λέγων, «Ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με·» ὁ δὲ ἐλθὼν σῶσαι τὸν κόσμον, καὶ μὴ κρίναι αὐτόν, ὁ μονογενὴς ἐστὶν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· δῆλον ὅτι ὁ αὐτὸς Υἱὸς ἐστὶν ὁ λέγων, «Ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με.» Καὶ γὰρ ὁ λέγων, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ», καί, «Εάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐτόν, αὐτὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, περὶ οὗ ταῦτά φησιν, Ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, «Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ μὴ πιστεύοντος εἰς τὸν Υἱόν, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ²», δηλονότι τῷ Υἱῷ. Αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη «τὸ φῶς τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.³» καὶ ὅσον χρόνον ἐπὶ γῆς ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, φῶς εἰς τὸν κόσμον ἦν, ὡς ἔφη αὐτός· «Ἔως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε.⁴» «Ἐγὼ γὰρ φῶς, φησὶν, εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα.⁵»

19. Καὶ τούτου τοίνυν δειχθέντος, δῆλον ὅτι Υἱός ἐστιν ὁ Λόγος. Εἰ δὲ ὁ Υἱός ἐστι τὸ φῶς τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθός, ἀναντιρρήτως διὰ τοῦ Υἱοῦ ὁ κόσμος ἐγένετο. Ἐν γὰρ τῇ ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ λέγων Ἰωάννου ὁ Εὐαγγελιστὴς φησιν· «Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.⁶» Ἦν γάρ, ὡς προέφημεν, «τὸ φῶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.⁷» Εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἀνάγκη οὖν αὐτὸν εἶναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, περὶ οὗ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι ἔφησεν. Ἡ γὰρ δύο κόσμους ἀναγκασθήσονται λέγειν, ἢ ὁ μὲν δι' Υἱοῦ, ὁ δὲ διὰ τοῦ Λόγου εἴη γεγονώς· ἢ, εἰ εἷς ἐστὶν ὁ κόσμος καὶ μία ἡ κτίσις, ἀκόλουθον καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν καὶ Λόγον πρὸ πάσης κτίσεως δι' αὐτοῦ γὰρ γέγονεν. Οὐκοῦν εἰ ὡς διὰ τοῦ Λόγου, οὕτω καὶ διὰ Υἱοῦ τὰ πάντα γέγονεν, οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται, ἀλλὰ καὶ ταῦτόν εἴη ἂν εἰπεῖν, ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός. Εἰ δέ, 40

1. Ἰω. 3, 16-19. 2. Πρβλ. Ἰω. 3, 19. 3. Ἰω. 1, 9. 4. Ἰω. 12, 36.

5. Ἰω. 12, 46. 6. Ἰω. 1, 8. 7. Ἰω. 1, 9.

5 ὅτι μὴ εἶπεν ὁ Ἰωάννης, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Υἱός, οὐχ ἀρμόζειν φήσουσι
 τῷ Υἱῷ τὰ τοῦ Λόγου, ὥρα καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ μὴ ἀρμόζειν τῷ Λόγῳ.
 Τοῦ δὲ Υἱοῦ ἐδείχθη, τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν¹», καὶ τό,
 «ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός²», ὑπάρχειν αὐτόν· καὶ τό, «Ὁ
 10 θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με³» κοινὸν μέντοι πρὸς τε τὸν
 Λόγον καὶ τὸν Υἱὸν τὸν κόσμον δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι· ὥς ἐκ τούτου
 δείκνυσθαι πρὸ τοῦ κόσμου εἶναι τὸν Υἱόν. Ἀνάγκη γὰρ τὸν δημιουρ-
 γὸν πρὸ τῶν γινομένων εἶναι. Καὶ τὸ πρὸς Φίλιππον δὲ λεγόμενον
 οὐ τοῦ Λόγου κατ' αὐτοὺς ἂν εἴη ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἶπε γάρ, φησὶν,
 15 ὁ Ἰησοῦς· «Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με,
 Φίλιππε; Ὁ ἑωρακώς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ πῶς σὺ λέγεις,
 Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα; Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ
 Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστι; Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ
 λαλῶ· ὁ δὲ Πατὴρ, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. Πιστευετέ
 20 μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Εἰ δὲ μή, διὰ τὰ
 ἔργα αὐτὰ πιστευετέ μοι. Ἀμήν, Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς
 ἐμέ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κάκεινος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποι-
 ήσει, ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι. Καὶ ὃ τι ἂν αἰτήσητε ἐν
 τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ.⁴»
 25 Οὐκοῦν εἰ ὁ Πατὴρ δοξάζεται ἐν τῷ Υἱῷ, ὁ Υἱὸς ἂν εἴη ὁ λέγων·
 «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί.» αὐτὸς καὶ τό, «Ὁ ἐμὲ
 ἑώρακώς, ἑώρακε τὸν Πατέρα.» Αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα λέγων Υἱὸν ἑαυ-
 τὸν δείκνυσιν ἐπάγων, ἵνα δοξασθῇ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ.

20. Εἰ μὲν οὖν τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὐτὸν εἶναι
 25 λέγουσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ μὴ τὸν Λόγον Υἱόν,
 ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη ἀκολουθῶς ὁ ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
 αὐτῷ· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη, ὁ ἐν ᾧ αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ ἐν τοῖς
 κόλποις τοῦ Πατρός, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Ἀναγκασθήσονται δὲ
 καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰπεῖν τὸν κόσμον γεγενῆσθαι, καὶ
 30 τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν ἐλθόντα μὴ κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι
 αὐτόν· αὐτὸν δὲ εἶναι καὶ πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι. Ἰησοῦς γάρ, φησὶν
 εἶπεν αὐτοῖς· «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι,
 ἐγὼ εἰμι.⁵» Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον κατ' αὐτοὺς τὸν ἐκ σπέρματος
 Ἀβραάμ μετὰ δύο καὶ τεσσαράκοντα γενεὰς γενόμενον λέγειν, πρὶν
 35 Ἀβραάμ γενέσθαι, ὑπάρχειν; Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον, εἰ ἡ σάρξ, ἣν
 ἐφόρεσεν ὁ Λόγος, αὕτη ἐστὶν ὁ Υἱός, λέγειν τὴν ἐκ Μαρίας σάρκα
 ταύτην εἶναι, δι' ἧς ὁ κόσμος ἐγένετο; Πῶς δὲ φήσουσι καὶ τό, Ἐν τῷ
 κόσμῳ ἦν; Τὸ γὰρ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως τοῦ Υἱοῦ σημαίνει
 ὁ εὐαγγελιστής, ἐπήγγαγε λέγων, «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν.⁶» Πῶς δὲ εἰ
 40 μὴ ὁ Λόγος Υἱός ἐστιν, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος Υἱός, δύναται τὸν κόσμον

1. Ἰω. 10, 30. 2. Ἰω. 1, 18. 3. Ἰω. 12, 45. 4. Ἰω. 14, 9-13.
 5. Ἰω. 8, 58. 6. Ἰω. 1, 10.

σῶσαι, εἰς ὧν καὶ αὐτὸς τοῦ κόσμου; Εἰ δὲ ἀναισχυνοῦν ἐπὶ τούτοις, ποῦ ἔσται ὁ Λόγος, τοῦ ἀνθρώπου ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ; Πρόστος δὲ ἔσται ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν ὄντων; Εἰ δὲ ὁ ἀνθρωπος μονογενὴς ἐστὶ, πρόστος ἔσται ὁ Λόγος; Ἡ γὰρ δεύτερον εἶναι αὐτὸν λέξειέ τις· ἢ εἰ ὑπὲρ τὸ Μονογενὲς ἐστίν, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Πατήρ. Ὡςπερ γὰρ εἰς ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὕτως ἐν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ Μονογενὲς. Τί δὲ καὶ πλέον ὁ Λόγος ἔχει τοῦ ἀνθρώπου, εἴ γε οὐχ ὁ Λόγος Υἱὸς ἐστὶ; Διὰ μὲν γὰρ Υἱοῦ καὶ τοῦ Λόγου ὁ κόσμος γεγενῆσθαι γέγραπται, καὶ κοινόν ἐστὶ τῷ τε Λόγῳ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ δημιουργεῖν τὸν κόσμον· τὸ δὲ ὁρᾶν τὸν Πατέρα οὐκ ἔτι ἐν τῷ Λόγῳ γέγραπται, ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ τὸ σφίζειν τὸν κόσμον οὐκέτι διὰ τοῦ Λόγου ἐλέχθη, ἀλλὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ. Εἶπε γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς· «Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.¹» Καὶ τὸν Πατέρα δὲ οὐχ ὁ Λόγος γέγραπται γινώσκειν, ἀλλ' ὁ Υἱός· ὁρᾶν δὲ τὸν Πατέρα οὐχ ὁ Λόγος εἴρηται, ἀλλ' ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ ὧν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς.

21. Τί δὲ πλέον εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ὁ Λόγος συμβάλλεται μᾶλλον τοῦ Υἱοῦ, εἴ γε κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ Λόγος; Πιστεύειν γὰρ ἡμᾶς οὐκ εἰς τὸν Λόγον, ἀλλ' εἰς τὸν Υἱὸν πρόσταξις ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης· «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν.²» Καὶ τὸ ἅγιον δὲ βάπτισμα, ἐν ᾧ πάσης πίστεως ἡμῶν ἡ σύστασις ὁρμεῖ, οὐκ εἰς Λόγον, ἀλλ' εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα δίδεται. Εἶπερ οὖν κατ' αὐτοὺς ἄλλος ἐστὶν ὁ Λόγος, καὶ ἄλλος ὁ Υἱός, καὶ οὐκ ἐστὶν Υἱὸς ὁ Λόγος, οὐδὲν πρὸς τὸν Λόγον τὸ βάπτισμα. Πῶς οὖν σύνεστιν ὁ Λόγος κατ' αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, οὐ συνὼν αὐτῷ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος δόσει; Ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποιεν. Ἐν τῷ τοῦ Πατρὸς ὀνόματι περιέχεται καὶ ὁ Λόγος. Διὰ τί οὖν οὐχὶ καὶ τὸ Πνεῦμα; Ἡ ἐκτὸς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα; Καὶ ἀνθρωπος μὲν, εἶπερ οὐκ ἐστὶν Υἱὸς ὁ Λόγος, μετὰ τὸν Πατέρα ὀνομάζεται, τὸ δὲ Πνεῦμα μετὰ τὸν ἀνθρώπον· οὐκ ἔτι δὲ οὐδὲ εἰς τριάδα κατ' αὐτοὺς ἡ μονὰς πλατύνεται, ἀλλ' εἰς τετράδα, Πατέρα, καὶ Λόγον, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ἐν τούτοις δὴ αἰσχυρόμενοι, εἰς ἕτερον καταφεύγουσι, καὶ φασὶ μὴ τὸν ἀνθρώπον καθ' ἑαυτόν, ὃν ἐφόρεσεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον, τὸν τε Λόγον καὶ τὸν ἀνθρώπον, εἶναι Υἱόν· συνημμένα γὰρ ἀμφοτέρα Υἱός, ὥς αὐτοὶ λέγουσιν, ὀνομάζεται. Τί τοίνυν τίνος αἴτιον, καὶ πότερος πότερον Υἱὸν κατεσκεύασεν; Ἡ, ἵνα λευκότερον εἴποιμι, ἄρα διὰ τὴν σάρκα ὁ Λόγος Υἱός; ἢ διὰ τὸν Λόγον ἡ σὰρξ Υἱὸς λέγεται; Ἡ οὐδ' ὁπότερον τούτων, ἀλλ' ἡ ἀμφοῖν συνοδος; Εἰ μὲν οὖν ὁ Λόγος διὰ τὴν σάρκα, ἀνάγκη τὴν σάρκα εἶναι Υἱόν, καὶ ἀκολουθεῖ τὰ ἄτοπα, ὅσα

1. Ἰω. 14, 9. 2. Ἰω. 3, 36.

προείρηται ἐκ τοῦ λέγειν τὸν ἄνθρωπον Υἱόν· εἰ δὲ διὰ τὸν Λόγον ἢ σὰρξ Υἱὸς λέγεται, καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς πάντων ὁ Λόγος ὢν Υἱὸς ἦν. Πῶς γὰρ οἷόν τε υἱοποιεῖν τινα ἐτέρους, μὴ ὄντα αὐτὸν υἱόν, ὄντος μάλιστα πατρός; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ υἱοποιεῖ, Πατὴρ αὐτὸς ἂν εἴη· εἰ δὲ τῷ Πατρὶ, ἀνάγκη αὐτὸν εἶναι Υἱόν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱόν, δι' ὃν καὶ οἱ ἄλλοι υἱοποιοῦνται.

22. Ἐπεὶ εἰ, μὴ ὄντος αὐτοῦ Υἱοῦ, ἡμεῖς υἱοὶ ἐσμεν, ἡμῶν ἂν εἴη ὁ Θεὸς Πατὴρ, καὶ οὐκ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἰδιοποιεῖται μᾶλλον λέγων, «Ὁ Πατὴρ μου¹», καί, «Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς;²» Εἰ γὰρ κοινὸς πάντων Πατὴρ, οὐ μόνου αὐτοῦ Πατὴρ, οὐδὲ μόνος αὐτὸς ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς. Λέγει δὲ ποτε καὶ ἡμῶν αὐτὸν λέγεσθαι Πατέρα, διὰ τὸ αὐτὸν κεκοινωνηκέναι τῇ ἡμετέρᾳ σαρκί. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν ὁ Λόγος σὰρξ, ἵν, ἐπειδὴ ὁ Λόγος ἐστὶν Υἱός, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν ἡμῖν Υἱὸν λέγεται καὶ ἡμῶν Πατὴρ. «Ἀπέστειλε γὰρ, φησί, τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κρᾶζον, Ἀββᾶ, ὁ Πατὴρ.³» Οὐκοῦν ὁ ἐν ἡμῖν Υἱός, τὸν ἴδιον Πατέρα ἐπικαλούμενος, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ποιεῖ Πατέρα λέγεσθαι. Ἀμέλει ὢν οὐκ εἰς τὰς καρδίας ὁ Υἱός, τούτων οὐδὲ Πατὴρ ὁ Θεὸς ἂν λεχθεῖη. Εἴπερ οὖν διὰ τὸν Λόγον ὁ ἄνθρωπος λέγεται Υἱός, ἀνάγκη πᾶσα, λεγομένων καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τῶν παλαιῶν υἱῶν, εἶναι καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τὸν Λόγον Υἱόν. «Υἱοὺς γάρ, φησὶν, ἐγέννησα·⁴» καὶ ἐπὶ Νῶε· «Ἰδόντες οἱ Υἱοὶ τοῦ Θεοῦ·⁵» καὶ ἐν τῇ Ῥοδῇ· «Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου Πατὴρ;⁶» Οὐκοῦν ἦν καὶ ὁ ἀληθὺς Υἱός, δι' ὃν κἀκεῖνοι υἱοὶ. Εἰ δὲ κατ' ἐκείνους πάλιν οὐδ' ὁπότερον τούτων Υἱός, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφοῖν σύνοδον, ἀνάγκη μὴδ' ὁπότερον εἶναι Υἱὸν φημί δὴ, μήτε τὸν Λόγον, μήτε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τινα αἰτίαν, δι' ἣν καὶ συνήφθησαν· καὶ οὕτω δὲ προηγήσεται ἡ αἰτία τῆς συνάψεως ἧτις Υἱὸν ποιεῖ. Οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦτο πρὸ τῆς σαρκὸς προῆν ὁ Υἱός. Τούτων δὴ λεγομένων, εἰς ἕτερον καταφεύξονται, λέγοντες μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι Υἱόν, μὴδὲ τὸ συναμφότερον, ἀλλὰ τὸν Λόγον ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι Λόγον ἀπλῶς· ὅτε δὲ ἐνηνθρώπησε, τότε ὀνομάσθαι Υἱόν· πρὸ γὰρ τῆς ἐπιφανείας μὴ εἶναι Υἱόν, ἀλλὰ Λόγον μόνον, καὶ ὥσπερ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ὢν πρότερον σὰρξ, οὕτως ὁ Λόγος Υἱὸς γέγονεν, οὐκ ὢν πρότερον Υἱός. Ταῦτα μὲν ἐκείνων τὰ φλυαρήματα· ἔχει δὲ τὸν ἐλεγχον ἐνάργῃ.

23. Εἰ γὰρ ὅλως ἐνανθρωπήσας γέγονεν Υἱός, ἡ ἐνανθρώπησις αἰτία. Καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος αἰτίος τοῦ εἶναι αὐτὸν Υἱόν, ἢ τὸ συναμφότερον, καὶ τὰ αὐτὰ ἄτοπα ἀπαντήσῃ. Ἐπειτα, εἰ πρῶτον Λόγος, καὶ ὕστερον Υἱός, φανήσεται ὕστερον ἐγνωκῶς τὸν Πατέρα, καὶ οὐ πρότερον. Οὐ γὰρ ἢ Λόγος γινώσκει, ἀλλ' ἢ Υἱός. «Οὐδεὶς γὰρ γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός.⁷» Ἀπαντήσῃ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ὕστερον ἐν

1. Ἰω. 5, 17.

2. Ἰω. 16, 28.

3. Γαλ. 4, 6.

4. Ἦσ. 1, 2.

5. Γεν. 6, 2.

6. Δευτ. 32, 6.

7. Ματθ. 11, 27.

κόλποις τοῦ Πατρὸς γέγονε, καὶ ὕστερον αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
γεγόνασιν, καὶ ὕστερον, τό, «Ὁ ἐωρακῶς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα.¹»
Ταῦτα γὰρ πάντα ἐπὶ Υἱοῦ ἐλέχθη. Ἐκ δὴ τούτων ἀναγκασθῆσονται
εἰπεῖν· Οὐδὲν ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὄνομα μόνον, Οὔτε γὰρ ἐν ἡμῖν μετὰ
τοῦ Πατρὸς, οὔτε ὁ τὸν Λόγον ἐωρακῶς ἐβλεπε τὸν Πατέρα, οὔτε ὅπως
τινὶ ἐγνώσθη ὁ Πατήρ· διὰ γὰρ Υἱοῦ γινώσκεται ὁ Πατήρ· οὕτω γὰρ
καὶ γέγραπται, «Καὶ ὃ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ.²» Μήπω δὲ ὄντος τοῦ
Λόγου Υἱοῦ, οὐδέπω τις ἐγίνωσκε τὸν Πατέρα, Πῶς οὖν Μωσεῖ, πῶς
τοῖς πατράσιν ὥφθη; Αὐτὸς γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις φησὶν· «Ἀποκα-
λυφθεὶς ἀπεκαλύφθη πρὸς πάντας τοὺς πατέρας ὑμῶν.³» Εἰ δὲ ἀπεκα-
λύφθη Θεός, δῆλον ὅτι ἦν ὁ ἀποκαλύπτων Υἱός, ὡς αὐτὸς φησι, «Καὶ ὃ
ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ.» Ἀσεβὲς μὲν οὖν καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν ἄλλον
εἶναι τὸν Λόγον, καὶ ἄλλον εἶναι τὸν Υἱόν. Πόθεν δὲ ἄρα τὴν τοιαύ-
την ὑπόνοιαν ἐσχῆκασιν, ἐρέσθαι καλόν. Φασὶ δὴ, διὰ τὸ μὴ εἰρῆσθαι
ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ Υἱοῦ, ἀλλὰ περὶ Λόγου, καὶ διὰ τοῦτο νεώτερον
ὑπονοεῖν τοῦ Λόγου τὸν Υἱὸν διαβεβαιουῦνται, ὅτι μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ,
ἀλλ' ἐν τῇ Καινῇ μόνῃ περὶ αὐτοῦ ἐλέχθη. Ταῦτ' ἐκεῖνοι ἀσεβῶς
φθέγγονται. Πρῶτον μὲν γὰρ διαιρεῖν τὰς Διαθήκας καὶ μὴ τὴν ἐτέ-
ραν τῆς ἐτέρας ἔχεσθαι, Μανιχαίων καὶ Ἰουδαίων τὸ ἐπιτήδευμα,
τῶν μὲν τῇ Παλαιᾷ, τῶν δὲ τῇ Νέᾳ ἀντιλεγόντων· ἔπειτα κατ' αὐτούς,
εἰ τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ κείμενα προάγει τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ ἐν τῇ Νέᾳ
νεώτερά ἐστι, καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων οἱ χρόνοι κρίνονται· ἀνάγκη
πάλιν νεώτερα εἶναι τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν.⁴» τό τε,
«Μονογενής·⁵» καὶ τό, «Ὁ ἐωρακῶς ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα·⁶»
οὐ γὰρ ἐκ τῆς Παλαιᾶς, ἀλλ' ἐκ τῆς Καινῆς ταῦτα μαρτυρεῖται.

24. Οὐ μὴν δέ, ἀλλ' ἀληθῶς καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ περὶ Υἱοῦ πολλὰ
λέγεται· οἷον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τό, «Υἱὸς μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον
γεγέννηκά σε·⁷» καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ ἡ ἐπιγραφή, «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ
τῶν κρυφίων τοῦ Υἱοῦ, ψαλμὸς τῷ Δαυίδ·⁸» καὶ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ
τετάρτῳ, «Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, τοῖς υἱοῖς
Κορέ, εἰς σύνεσιν, ὧδὴ ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ·⁹» καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα,
«Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ Ἀγαπητοῦ τῷ ἀμπελῶνι μου,
Ἀμπελὼν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ.¹⁰» Τὸ δὲ Ἀγαπητὸς τίς ἂν ἡ Υἱὸς
μονογενής; ὡς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἐνάτῳ, «Ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσ-
φόρου ἐγέννησά σε¹¹», περὶ οὐ ὕστερον λεχθήσεται· καὶ ἐν Παροιμίαις
δέ, «Πρὸ δὲ πάντων τῶν βουνῶν γεννᾷ με·¹²» καὶ ἐν τῷ Δανιήλ, Καὶ
«ἡ δρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία Υἱῷ Θεοῦ¹³», καὶ ἄλλα πλείονα. Εἰ
τοῖνυν ἐκ τῆς Παλαιᾶς ἡ ἀρχαιότης, ἀρχαῖος ἂν εἴη καὶ ὁ Υἱός, ὁ

1. Ἰω. 14, 9. 2. Ματθ. 11, 27. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 2, 27. 4. Ἰω.
10, 30. 5. Ἰω. 1, 18. 6. Ἰω. 14, 9. 7. Ψαλμ. 2, 7. 8. Ψαλμ. 9, 1.
9. Ψαλμ. 44, 1. 10. Ἡσ. 5, 1. 11. Ψαλμ. 109, 3. 12. Παρμ. 8, 25.
13. Δαν. 3, 25.

ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐν πολλοῖς σαφηνιζόμενος. Ἀλλὰ ναί, φασί, κεῖται
 μέν, προφητικῶς δὲ ἔστω· οὐκοῦν καὶ περὶ τοῦ Λόγου προφητικῶς
 εἰρησθαι λεγθεῖη ἄν. Οὐ γὰρ τὸ μέν, τὸ δέ. Εἰ γὰρ τό, Υἱός μου εἴ
 σύ, ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον ὅτι καὶ τό, «Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ
 5 ἔστερέωθησαν.¹» Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐγένοντο, οὐδέ, ἐποίησεν. «Ὅτι δὲ τό,
 ἔστερέωσεν, ἐπὶ μέλλοντος, φησὶν· «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν.» εἶτα·
 «Καὶ γὰρ ἔστερέωσεν τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται.²» Καὶ
 εἰ τὸ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ· «Υπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ³»,
 ἐπὶ μέλλοντος, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐπιφερόμενον τὸ «Ἐξηρεύξατο ἡ
 10 καρδία μου Λόγον ἀγαθόν.⁴» Καὶ εἰ τό, «Ἐκ γαστροῦ⁵», ἐπὶ ἀνθρώ-
 που, ἄρα καὶ τό, ἐκ καρδίας. Εἰ γὰρ ἡ γαστήρ ἀνθρώπινον, καὶ ἡ καρ-
 δία σωματικόν. Εἰ δὲ τὸ ἐκ καρδίας, αἰδίων, καὶ τὸ ἐκ γαστροῦ,
 αἰδίων, καὶ εἰ ὁ Μονογενὴς ἐν κόλποις, καὶ ὁ Ἀγαπητὸς ἐν κόλποις.
 Ταῦτόν γάρ ἐστι τό τε Μονογενὲς καὶ τὸ Ἀγαπητόν, ὥς τό, «Οὗτος
 15 ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.⁶» Οὐ γὰρ δὴ τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην
 σημαίνει θέλων, εἶπε τό, Ἀγαπητός, ἵνα μὴ τοὺς ἄλλους μισεῖν δόξη·
 ἀλλὰ τὸ Μονογενὲς ἐδήλου, ἵνα τὸ μόνον ἐξ αὐτοῦ εἶναι αὐτὸν δείξη.
 Καὶ τῷ Ἀβραάμ γοῦν σημαίνει θέλων ὁ Λόγος τὸ μονογενές, φησί·
 «Προσένεγκε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν.⁷» Παντὶ δὲ δῆλον ἐκ τῆς
 20 Σάρρας μόνον εἶναι τὸν Ἰσαάκ. Ἔστιν ἄρα ὁ Λόγος Υἱός, οὐκ ἄρτι
 γεγονώς ἢ ὀνομασθεὶς Υἱός, ἀλλ' αἰεὶ Υἱός. Εἰ γὰρ μὴ Υἱός, οὐδὲ
 Λόγος· καὶ εἰ μὴ Λόγος, οὐδὲ Υἱός. Τὸ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱός ἐστι.
 Τί δὲ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς εἰ μὴ Λόγος ὁ ἐκ καρδίας προελθὼν καὶ
 ἐκ γαστροῦ γεννηθεὶς; Οὐ γὰρ ὁ Πατὴρ Λόγος ἐστίν· οὐδὲ ὁ Λόγος
 25 Πατὴρ ἐστίν· ἀλλ' ὁ μὲν Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱός· καὶ ὁ μὲν γεννᾷ, ὁ δὲ γεν-
 νᾶται.

25. Μαίνεται μὲν οὖν Ἀρειὸς ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι λέγων τὸν Υἱόν,
 καὶ ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. Μαίνεται δὲ καὶ Σαβέλλιος λέγων τὸν Πατέ-
 ρα εἶναι Υἱόν, καὶ ἔμπαινον τὸν Υἱὸν εἶναι Πατέρα, ὑποστάσει μὲν ἓν,
 30 ὀνόματι δὲ δύο· μαίνεται δὲ καὶ παραδείγματι χρώμενος τῇ τοῦ Πνεύ-
 ματος χάριτι· φησὶ γάρ, «Ὡςπερ «διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ
 αὐτὸ Πνεῦμα·⁸» οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ὁ αὐτὸς μὲν ἐστὶ, πλατύνεται δὲ
 εἰς Υἱὸν καὶ Πνεῦμα. Ἔστι δὲ τοῦτο μεστὸν ἀτοπίας. Εἰ γὰρ ὥς ἐπὶ
 τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ἐστὶ ὁ Πατὴρ Λόγος
 35 καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὃ μὲν γινόμενος Πατὴρ ὃ δὲ Λόγος, ὃ δὲ Πνεῦμα
 πρὸς τὴν χρείαν ἐκάστου ἀρμοζόμενος· καὶ ὀνόματι μὲν Υἱός καὶ
 Πνεῦμα, τῷ δὲ ὄντι Πατὴρ μόνον· ἀρχὴν μὲν ἔχων τὸ γίνεσθαι Υἱός,
 παυόμενος δὲ τοῦ λέγεσθαι Πατὴρ· καὶ ἐνανθρωπήσας μὲν ὀνόματι,
 τῇ δὲ ἀληθείᾳ μηδὲ ἐπιδημήσας· καὶ ψευδόμενος μὲν τῷ λέγειν, Ἐγὼ
 40 καὶ ὁ Πατὴρ, τῷ δὲ ὄντι αὐτὸς ὢν ὁ Πατὴρ· καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ Σαβελ-

1. Ψαλμ. 32, 6. 2. Ψαλμ. 92, 1. 3. Ψαλμ. 44, 1. 4. Ψαλμ. 44, 2.
 5. Ψαλμ. 109, 3. 6. Ματθ. 3, 17. 7. Γεν. 22, 2. 8. Α' Κορ. 12, 4.

λίου ἄτοπα ἅπαντᾶ. Ἀνάγκη δὲ καὶ παυθήσεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τῆς χρείας πληρωθείσης· καὶ ἔσται λοιπὸν ἄχρι παιδείας τὰ γινόμενα, ὅτι μὴ ἀληθεῖα ἀλλ' ὀνόματι ἐπεδείχθη. Πανομένου δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ κατ' αὐτούς, παύσεται καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡ χάρις· εἰς γὰρ Υἱὸν ἐδόθη. Καὶ τί ἀκολουθήσει ἡ ἀφανισμὸς τῆς κτίσεως; Εἰ γάρ, ἵνα ἡμεῖς κτισθῶμεν προῆλθεν ὁ Λόγος, καὶ προσελθόντος αὐτοῦ ἔσμεν· δῆλον ὅτι, ἀναχωροῦντος αὐτοῦ εἰς τὸν Πατέρα, ὡς φασιν, οὐκ ἔτι ἐσόμεθα. Οὕτω γὰρ ἔσται, ὥσπερ ἦν· οὕτως οὐκ ἔτ' ἐσόμεθα, ὥσπερ οὖν οὐκ ἦμεν. Οὐκ ἔτι γὰρ προσελθόντος, οὐκ ἔτι ἡ κτίσις ἔσται.

26. Ἀτοπα μὲν οὖν ταῦτα. Ὅτι δὲ ὁ Υἱὸς οὐκ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως παρὰ τῷ Πατρὶ ἔστι, δηλοῖ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ λέγων οὕτως· «Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν.»¹ Ἐνταῦθα λέγων, ὅτι ἡ ζωὴ οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὸν Υἱὸν εἶναι φησι τὴν ζωὴν· γράφει δ' οὖν· «Καὶ ἔσμεν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος.»² Εἰ δὲ ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, καὶ αὕτη πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ εἰ ὁ Υἱὸς ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, λέγει δὲ ὁ αὐτός, «Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν.»³ ὁ Υἱὸς ἂν εἴη ὁ Λόγος ὁ αἰεὶ ὢν πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡσπερ δὲ ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστίν, οὕτως ὁ Θεός, ὁ αὐτὸς ἂν εἴη ὁ Πατήρ. Ὁ μὲντοι Υἱὸς κατὰ τὸν Ἰωάννην Θεὸς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἀληθινὸς Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον, «Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος.»⁴ Ἐλεγέ τε ὁ Υἱός, «Εγὼ εἰμι ἡ ζωὴ.»⁵ Οὐκοῦν ὁ Υἱὸς Λόγος ἐστὶ καὶ ζωὴ ἡ οὖσα παρὰ τῷ Πατρὶ. Πάλιν δὲ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Ἰωάννῃ εἰρημένον, «Ὁ μονογενὴς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς»,⁶ δείκνυσι τὸν Υἱὸν αἰεὶ εἶναι. Ὅν γὰρ λέγει ὁ Ἰωάννης Υἱόν, τοῦτον χεῖρα ὁ Δαβὶδ ψάλλει λέγων· «Ἰνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου;»⁷ Οὐκοῦν εἰ ἡ χεὶρ ἐν τῷ κόλπῳ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν κόλπῳ, ὁ Υἱὸς ἂν εἴη ἡ χεὶρ, καὶ ἡ χεὶρ ἂν εἴη ὁ Υἱός, δι' οὗ ἐποίησε τὰ πάντα ὁ Πατήρ. «Ἡ χεὶρ σου γάρ, φησὶν, ἐποίησε ταῦτα πάντα», καὶ, «τῇ χειρὶ ἐξήγαγε τὸν λαόν» οὐκοῦν διὰ τοῦ Υἱοῦ. Εἰ δὲ καὶ αὕτη ἡ ἀλλοιωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου.⁸ καὶ πάλιν, «εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, ὧδ' ὑπὲρ τοῦ Ἀγαπητοῦ.»¹¹ ὁ Ἀγαπητός ἄρα ἐστὶν ἡ χεὶρ ἀλλοιωθεῖσα, περὶ οὗ

1. Α' Ἰω. 1, 1-2. 2. Α' Ἰω. 5, 20. 3. Ἰω. 1, 1. 4. Ἰω. 1, 1.
5. Ἰω. 14, 6. 6. Ἰω. 1, 18. 7. Ψαλμ. 73, 11. 8. Ἠσ. 66, 2.
9. Πρβλ. Δευτ. 7, 8. 10. Ψαλμ. 76, 11. 11. Ψαλμ. 44, 1.

καὶ λέγει ἡ θεία φωνή· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.¹» Ἴσον ἄρα ἐστίν, αὕτη ἡ χεὶρ μου, τῷ, Οὗτος ὁ Υἱός μου.

27. Ἐπειδὴ δέ τινες τῶν ἀπαιδευτῶν, ἀναιροῦντες τὸ εἶναι Υἱόν, εὐτελίζουσι τό, «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε», ὡς
 5 ἂν ἐπὶ τῆς Μαρίας ἀρμόζοντος τούτου, φάσκοντες πρὸ τοῦ ἑωθινοῦ ἀστέρος γεγενῆσθαι αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας· μὴ γὰρ ἂν ἐπὶ Θεοῦ ἀρμό-
 ζειν γαστέρα λέγειν· ὀλίγα εἰπεῖν ἀνάγκη. Εἰ μὲν οὖν, ὅτι ἡ γαστήρ ἀνθρώπινόν ἐστι, διὰ τοῦτο ἄλλότριον Θεοῦ· δῆλον ὅτι καὶ ἡ καρδιά ἀνθρώπινον ἔχει τὸ σημαίνον. Ἀκολουθεῖ γὰρ τὸν καρδίαν
 10 ἔχοντα ἔχειν καὶ γαστέρα. Ἀμφοτέρων δὴ ἀνθρωπίνων ὄντων, ἡ ἀναιρεῖν ἑκάτερον ἀνάγκη, ἢ ἀμφοτέρων τὴν διάνοιαν ζητεῖν χρή. Ὡς γὰρ ἐκ καρδίας Λόγος, οὕτως ἐκ γαστρὸς γέννημα. Καὶ ὥσπερ, καρδίας Θεοῦ λεγομένης, οὐκ ἀνθρωπίνην νοοῦμεν αὐτήν, οὕτως ἐάν, ἐκ γαστρὸς ἡ Γραφή λέγῃ, οὐ σωματικὴν δεῖ ταύτην ἐκδέχεσθαι.
 15 Ἔθος γὰρ τῇ θείᾳ Γραφῇ ἀνθρωπίνως τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου λαλεῖν καὶ σημαίνειν. Ἀμέλει περὶ τῆς κτίσεως διηγούμενός φησιν· «Αἱ χεῖ-
 ρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἐπλάσαν με·²» καί, «Ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα·³» καί, «Αὐτός ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.⁴» Ἀρμο-
 ζόντως ἄρα περὶ ἐκάστου σημαίνει, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸ ἴδιον καὶ τὸ γνή-
 20 σιον, τῆς δὲ κτίσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι. Τὰ μὲν γὰρ ποιεῖ καὶ κτί-
 ζει, τὸν δὲ γεννᾷ ἐξ ἑαυτοῦ Λόγον, σοφίαν. Γαστήρ γὰρ καὶ καρδιά τὸ ἴδιον καὶ γνήσιον δηλοῦσι. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ μὲν γνήσιον ἐκ γαστρὸς ἔχομεν, τὰ δὲ ἔργα διὰ χειρὸς ποιούμεν.

28. Τί οὖν, φασί, καὶ τό, πρὸ τοῦ ἑωσφόρου; Ἐγὼ δ' ἂν εἰποίμι,
 25 εἰ τὸ πρὸ τοῦ ἑωσφόρου τούτου θαυμαστὴν δείκνυσιν τὴν ἐκ Μαρίας γέννησιν, πολλοὶ καὶ ἄλλοι πρὸ τῆς τοῦ ἀστέρος ἀνατολῆς ἐγεννή-
 θησαν. Τί οὖν θαυμαστὸν ἐπὶ τούτου εἴρηται, ὅτι ὡς ἐξαιρέτου τινὸς αὐτοῦ μνημονεύει, κοινοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ πολλῶν; Ἐπειτα διαφέρει τὸ γεννῆσαι τοῦ ἐξαγαγεῖν. Τὸ μὲν γὰρ γεννῆσαι ἀρχὴν ἔχει κατα-
 30 βολῆς· τὸ δὲ ἐξαγαγεῖν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸ ὑπάρχον προαγαγεῖν. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ἀρμόζει ἡ φωνή, ἰστέον, ὅτι οὐ τότε ἀρ-
 χὴν γενέσεως εἴληφεν, ὅτε τοῖς ποιμέσιν εὐηγγελίσθη νυκτός, ἀλλ' ὅτε ὁ ἄγγελος ἐλάλησε πρὸς τὴν Παρθένον. Οὐκ ἦν δὲ τότε νύξ· οὐ γὰρ εἴρηται· νύξ δὲ ἦν, ὅτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γαστρὸς. Ταύτην τὴν
 35 διαφορὰν τιθησιν ἡ Γραφή, καὶ τὸ μὲν γεγενῆσθαι πρὸ ἑωσφόρου φησί· τὸ δὲ ἐκ γαστρὸς πρὸδόν ὀνομάζει, ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ· «Σὺ εἶ ὁ ἐκσπᾶσας με ἐκ γαστρὸς.⁵» Ἄλλως τε οὐκ εἶπε, πρὸ ἀνατολῆς ἑωσφόρου, ἀλλ' ἀπλῶς πρὸ ἑωσφόρου. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τοῦ σώματος ληπτέον τὸ ῥητόν, ἀνάγκη ἢ πρὸ τοῦ Ἀδάμ εἶναι τὸ
 40 σῶμα· πρὸ τοῦ Ἀδάμ γὰρ τὰ ἄστρα· ἢ ζητεῖο τὸν νοῦν τοῦ γράμματος,

1. Ματθ. 3, 17. 2. Ψαλμ. 118, 73. 3. Ἦσ. 66, 2. 4. Ψαλμ. 148, 5.
 5. Ψαλμ. 21, 10.

δ παρὰ Ἰωάννου ἐκλαβεῖν δυνατόν· ἐν γάρ τῇ Ἀποκαλύψει φησὶν·
 «Ἐγὼ τὸ Α, καὶ τὸ Ω, καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ
 τὸ τέλος. Μακάριοι οἱ πλατύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, ἵνα ἔσται ἡ
 ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν
 εἰς τὴν πόλιν. Ἐξω οἱ κύνες, καὶ οἱ φαρμακοί, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ
 φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ποιῶν καὶ φιλῶν ψεῦδος. Ἐγὼ
 Ἰησοῦς ἐπεμψα τὸν ἄγγελόν μου, μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐν ταῖς
 Ἐκκλησίαις. Ἐγὼ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαβίδ, ὁ ἀστήρ ὁ λαμπρὸς,
 ὁ πρωῒνός. Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσι, Ἔρχου· καὶ ὁ ἀκούων
 εἰπάτω, Ἔρχου· καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω· ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς
 δωρεάν.¹» Εἰ τοίνυν τὸ γένος Δαβίδ ἐστὶν ὁ ἀστήρ, ὁ λαμπρὸς, ὁ
 πρωῒνός, δῆλόν ἐστι τὸ κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἐωσφόρον εἰρῆσθαι,
 οὐ προὔπηρχε τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ γέννημα· ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ
 ψαλμῷ· Ἐξ ἐμαυτοῦ σε γεγέννηκα πρὸ τῆς κατὰ σάρκα ἐπιφανείας.
 Τὸ γάρ, πρὸ ἐωσφόρου ἴσον ἐστὶ τῷ, πρὸ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου.
 29. Ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ φανερώς περὶ Υἱοῦ κείμενα,
 εἰ καὶ περιττόν ἐστι περὶ τούτων ἀμφισβητεῖν. Εἰ γὰρ τὰ μὴ κείμενα
 ἐν τῇ Παλαιᾷ νεώτερά ἐστι, λεγέτωσαν οἱ οὕτω φιλονεικοῦντες,
 ποῦ τῆς Παλαιᾶς περὶ τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος εἴρηται; Περὶ
 Πνεύματος μὲν γὰρ ἁγίου ἐλέχθη, περὶ Παρακλήτου δὲ οὐδαμῶς.
 Ἄρ' οὖν ἕτερόν ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἕτερος ὁ Παράκλητος
 καὶ νεώτερος ὁ Παράκλητος, ἐπεὶ μὴ ἐν τῇ Παλαιᾷ κεῖται; Ἀλλὰ μὴ
 γένοιτο ἢ νεώτερον εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα, ἢ διελεῖν καὶ ἕτερον εἰπεῖν
 τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἕτερον τὸν Παράκλητον. Ἐν γὰρ καὶ ταῦτόν ἐστι
 τὸ Πνεῦμα, καὶ τότε καὶ νῦν ἁγιάζον καὶ παρακαλοῦν τοὺς δεκτικούς
 αὐτοῦ· ὡς εἰς καὶ αὐτὸς Λόγος Υἱὸς εἰς υἱοθεσίαν ἄγων καὶ τότε τοὺς
 ἀξίους. Ἦσαν γὰρ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ υἱοί, οὐ δι' ἄλλου ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ
 Υἱοῦ τεκνοποιούμενοι. Εἰ γὰρ μὴ ἦν καὶ πρὸ τῆς Μαρίας Υἱὸς ὁ τοῦ
 Θεοῦ, πῶς πρὸ πάντων ἐστίν, ὄντων πρὸ αὐτοῦ υἱῶν; Πῶς δὲ καὶ πρω-
 τότοκος, δεύτερος μετὰ πολλοὺς εὐρισκόμενος; Ἄλλ' οὔτε δεύτερος
 ὁ Παράκλητος· πρὸ πάντων γὰρ ἦν· οὔτε νεώτερος ὁ Υἱός· «Ἐν ἀρχῇ
 γὰρ ἦν ὁ Λόγος.²» καὶ ὡς ταυτὸν τὸ Πνεῦμα καὶ Παράκλητος, οὕτω
 ταυτὸν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος· καὶ ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Πνεύματος·
 «Ὁ δὲ Παράκλητος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ
 ὀνόματί μου³», ταυτὸν λέγων καὶ οὐ διαιρῶν· οὕτως ὁ Ἰωάννης τὸ
 ὅμοιον διηγοῦμενος λέγει, «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκή-
 νωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογε-
 νοῦς παρὰ Πατρός.⁴» Καὶ ἐνταῦθα γὰρ οὐ διεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ταυτό-
 τητά ἀπήγγειλε. Καὶ οὐχ ὡς ἄλλος Παράκλητος, καὶ ἄλλο τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἐν καὶ ταυτὸν· οὕτως οὐκ ἄλλος Λόγος, καὶ ἄλλος
 Υἱός, ἀλλ' ὁ Λόγος Μονογενής ἐστι. Δόξαν γὰρ οὐκ αὐτῆς εἶπε τῆς

1. Ἀποκ. 22, 13-17. 2. Ἰω. 1, 1. 3. Ἰω. 14, 26. 4. Ἰω. 1, 14.

σαρκός, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου. Ὁ τοίνυν τολμῶν διαιρεῖν Λόγον καὶ Υἱὸν διαιρεῖτω καὶ Πνεῦμα καὶ Παράκλητον. Εἰ δὲ ἀδιαίρετον τὸ Πνεῦμα, ἀδιαίρετος καὶ ὁ Λόγος, ὁ αὐτὸς ὢν Υἱός, καὶ σοφία, καὶ δύναμις. Τὸ δὲ ἀγαπητὸν καὶ Ἑλληνας ἴσασιν οἱ δεινοὶ περὶ τὰς
 5 λέξεις, ὅτι ἴσον ἐστὶ τῷ εἰπεῖν Μονογενής. Φησὶ γὰρ Ὁμηρος ἐπὶ Τηλεμάχου, τοῦ υἱοῦ Ὀδυσσεως μονογενοῦς ὄντος, ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ὀδυσσεΐας

Τίπτε δέ τοι, φίλε τέκνον, ἐνὶ φρεσὶ τοῦτο νόημα
 *Ἐπλετο; πῇ δὲ θέλεις ἵεναι πολλήν ἐπὶ γαίαν,
 10 Μοῦνος ἑὼν ἀγαπητός; Ὁ δ' ὤλετο τηλόθι πάτρης
 Διογενὴς Ὀδυσσεύς, ἀλλογνώτων ἐνὶ δῆμῳ.

Ὁ ἄρα μόνος ὢν τῷ πατρὶ ἀγαπητός λέγεται.

30. Τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ Σαμοσατέως, διαιροῦντες τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, φάσκουσι τὸν μὲν Υἱὸν εἶναι τὸν Χριστόν, τὸν δὲ Λόγον
 15 ἄλλον εἶναι· καὶ τούτου πρόφασιν λαμβάνουσιν ἀπὸ τῶν Πράξεων, ὃ καλῶς μὲν ὁ Πέτρος εἶπεν, αὐτοὶ δὲ κακῶς ἐκδέχονται. Ἔστι δὲ τοῦτο· «Τὸν Λόγον ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος.¹» Φασὶ γάρ, ὡς τοῦ Λόγου διὰ Χριστοῦ λαλήσαντος, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν προφη-
 20 τῶν, Τάδε λέγει Κύριος· ἄλλος μὲν ἦν ὁ προφήτης, ἄλλος δὲ ὁ Κύριος. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ὁμοίον ἐστὶν ἀντιτιθεῖναι τὸ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους· «Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ
 25 ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.²» Ὡς γὰρ οὐκ ἄλλος Χριστός ἐτέρου Χριστοῦ τὴν ἡμέραν βεβαιοῖ, ἀλλ' αὐτὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἡμέρᾳ βεβαιοῖ τοὺς ἀπεκδεχομένους· οὕτω τὸν Λόγον ἀπέστειλεν ὁ Πατὴρ σάρκα γενόμενον, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἄνθρωπος γενόμενος κη-
 30 ρύξῃ. Εὐθέως γοῦν ἐπάγει· Οὗτός ἐστι πάντων Κύριος· Κύριος δὲ πάντων ὁ Λόγος ἐστί.

31. «Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρών· Πρόσελθε πρὸς τὸ θυσιαστή-
 35 ριον, καὶ ποιήσον τὸ περὶ τῆς ἁμαρτίας σου, καὶ τὸ ὀλοκαύτωμά σου, καὶ ἐξίλασαι περὶ σεαυτοῦ καὶ τοῦ οἴκου σου, καὶ ποιήσον τὰ δῶρα τοῦ λαοῦ, καὶ ἐξίλασαι περὶ αὐτῶν, καθάπερ ἐνετείλατο Κύριος τῷ Μωσεῖ.³» Ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα, καίπερ ἐνὸς ὄντος τοῦ Μωσέως, ὡς περὶ ἐτέρου Μωσέως αὐτὸς Μωσῆς λέγων ἐστί, Καθάπερ ἐνετεί-
 40 λατο Κύριος τῷ Μωσεῖ. Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ τοῦ θείου Λόγου, ἐὰν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος, ἀποσταλέντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ χρὴ ἕτερον μὲν τὸν Λόγον, ἕτερον δὲ Χριστὸν νοεῖν, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν διὰ τὴν ἑνωσιν τὴν πρὸς τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ

1. Πράξ. 10, 36. 2. Α' Κορ. 1, 7-8. 3. Λευϊτ. 9, 7.

φιλόανθρωπον συγκατάβασιν τε καὶ ἐνανθρώπησιν. Εἰ δὲ καὶ νοῦτο διχῶς, ἀλλ' οὐχ ὡς τοῦ Λόγου κεχωρισμένου, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην, «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἰρηκότα, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.¹» Τὸ ἄρα καλῶς καὶ ὀρθῶς εἰρημένον πρὸς τοῦ μακαρίου Πέτρου, κακῶς καὶ στρεβλῶς νοοῦντες οἱ τοῦ Σαμοσατέως, ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἴστανται.² Χριστὸς γὰρ τὸ συναμφοτέρον νοεῖται παρὰ τῇ 5
θείᾳ Γραφῇ, ὡς ὅταν λέγῃ, «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.³» Εἰ τοίνυν λέγει ὁ Πέτρος τὸν Λόγον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, τοῦτο σημαίνων νοεῖσθω, τὸν Λόγον σαρκωθέντα τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ πεφανερῶσθαι, ἔν' ἣ συνάδων τῷ, «Καὶ ὁ Λόγος 10
σὰρξ ἐγένετο.⁴» Εἰ δὲ ἐτέρως ἐκεῖνο νοοῦσι, καὶ τὸν Λόγον μὲν, καθὼς καὶ ἔστι, θεῖον ὁμολογοῦντες, τὸν πρὸς αὐτοῦ ληφθέντα, ὃ καὶ ἡνώσθαι πιστεύεται, ἄνθρωπον ἀπ' αὐτοῦ χωρίζουσι, λέγοντες διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτὸν ἀπεστάλθαι, ἑαυτοῖς ἐναντία φθειγγόμενοι οὐ νοοῦσιν. Οἱ γὰρ ἐνταῦθα χωρίζοντες τῆς θείας σαρκώσεως θεῖον 15
νοοῦσι, σμικρύνουσιν ἄρα ἀκούοντες αὐτὸν σάρκα γεγενῆσθαι, καὶ τὰ Ἑλλήνων φρονοῦσιν, ὥσπερ οὖν καὶ φρονοῦσι, τροπὴν τοῦ Λόγου τὴν σάρκωσιν τὴν θείαν ὑπολαμβάνοντες.

32. Ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο, μὴ γένοιτο! Ὅν τρόπον γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀνέκφραστον ἔνωσιν ὁ Ἰωάννης κηρύσσει, καταποθέντος τοῦ 20
θνητοῦ ὑπὸ τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοζωῆς ὄντος, καθὰ πρὸς τὴν Μάρθαν ὁ Κύριος ἔφη, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή.⁵» οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος τό, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι τὸν Λόγον, τὴν θείαν ἔνωσιν σημαίνει. Ὡς γὰρ ἀκούων τις τό, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐκ ἂν νομίσοι μηκέτι οὖν εἶναι Λόγον, ὅπερ ἄτοπον, ὡς προεῖρηται· 25
οὕτω καὶ Λόγον ἀκούων τὸν συναφθέντα τῇ σαρκί, τὸ θεῖον ἐν καὶ ἀπλοῦν νοεῖτω μυστήριον. Σαφέστερον δὲ καὶ ἀναμφισβήτητον παντὸς λογισμοῦ τὸ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεοτόκον πρὸς τοῦ ἀρχαγγέλου ῥηθὲν τὴν ἐνότητα τοῦ θείου Λόγου καὶ ἀνθρώπου δείξει. Φησὶ γάρ· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου 30
ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Ἰδιὸς Θεοῦ.⁶» Ἀφρόνως οὖν οἱ τοῦ Σαμοσατέως τὸν Λόγον χωρίζουσι, σαφῶς ἀποδειχθέντα ἡνώσθαι τῷ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπῳ. Οὐκ ἄρα ἀπεστάλη δι' αὐτοῦ· ἀπέστελλε δὲ ἐν αὐτῷ, λέγων· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.⁷» 35

33. Ἔθος δὲ τοῦτο τῇ Γραφῇ ἀπεριέργως καὶ ἀπλῶς τὰς λέξεις ἐκφράζειν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τις εὐρήσει. «Εἶπε γάρ, φησί, Μωσῆς τῷ Ῥαγουήλ τῷ Μαδιανίτῃ, γαμβρῷ Μωσῆ.⁸» Οὐ γὰρ ἄλλος Μωσῆς ὁ λέγων, καὶ ἄλλος οὗ ἦν γαμβρὸς ὁ Ῥαγουήλ, ἀλλὰ εἷς ἦν ὁ Μωσῆς. Εἰ γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σοφία ὁμοίως 40

1. Ἰω. 1, 14. 2. Πρβλ. Ἰω. 8, 44. 3. Α' Κορ. 1, 24. 4. Ἰω. 1, 14.
5. Ἰω. 11, 25. 6. Λουκ. 1, 35. 7. Ματθ. 28, 19. 8. Ἀριθ. 10, 29.

- χρηματίζει καὶ δυνάμεις, καὶ δεξιά, καὶ βραχίων, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἤνωται δὲ φιλανθρώπως ἡμῖν, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν περιθέμενος, καὶ ταύτῃ ἀνακραθεῖς· ἄρα αὐτὸς ὁ Λόγος καὶ τὰ λοιπὰ εἰκότως εἴληχεν ὀνόματα. Τὸ γὰρ εἰρηκέναι τὸν Ἰωάννην ἐν ἀρχῇ μὲν εἶναι τὸν Λόγον, καὶ τοῦτον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸν Θεόν, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγενῆσθαι μὴδὲν¹, πλάσμα τοῦ Θεοῦ Λόγου σαφῶς καὶ τὸν ἄνθρωπον δείκνυσιν ὑπάρχειν. Εἰ τοίνυν, τοῦτον σαθρωθέντα εἰς ἑαυτὸν λαβόμενος, πάλιν ἀνακαινίζει διὰ τῆς βεβαίας αὐτοῦ ἀνανεώσεως πρὸς διαμονὴν ἀτελεύτητον, καὶ διὰ τοῦτο ἐνοῦται εἰς θειοτέραν ἀνάγων αὐτὸν λῆξιν· πῶς οἷόν τε λέγειν διὰ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου τὸν Λόγον ἀπεστάλθαι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, λέγω δὴ προφήταις, ἀποσταλεῖσι παρ' αὐτοῦ συναριθμεῖν τὸν τῶν ἀποστόλων Κύριον; Πῶς δὲ καὶ κληθεῖη Χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος; Ἦνωμένος δὲ τῷ Λόγῳ εἰκότως χρηματίζοι Χριστός, καὶ Υἱὸς Θεοῦ, ἄνωθεν τοῦ προφήτου σαφῶς ἐκβοήσαντος τὴν πατρικὴν ὑπόστασιν περὶ αὐτοῦ, καὶ εἰπόντος· «Καὶ ἀποστελῶ τὸν Υἱόν μου τὸν Χριστόν·» καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.»² Ἐκκληρώσας γὰρ τὴν ὑπόσχεσιν, εἰκότως ὑπέδειξεν, ὡς οὗτός ἐστιν ὃν εἶπεν ἀποστεῖλαι.
34. Τὸ τοίνυν συναμφοτέρων νοῶμεν Χριστόν, Λόγον τὸν θεῖον ἠνωμένον τῷ ἐκ Μαρίας ἐν τῇ Μαρίᾳ. Ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδίῃ ὁ Λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διεπλάσαστο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς· μᾶλλον δὲ θειοτέρως περὶ οὗ καὶ Σολομών φησι, τὸν Λόγον εἰδῶς καὶ σοφίαν χρηματίζουσαν φανερώς. «Ἡ Σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον·»³ ὃν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐρμηνεύων λέγει, «οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς·»⁴ καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ναὸν προσαγορεύει⁵, καθότι πρέπον Θεῷ ἐν ναῷ κατοικεῖν, οὗ καὶ εἰκόνα τὴν ἐκ λίθων τοῖς παλαιοῖς κτίζειν διὰ Σολομώντος προσέταξεν· ὅθεν τῆς ἀληθείας φανείσης, πέπνυται ἡ εἰκὼν. Βουλευθεῖσι γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι τὴν εἰκόνα δεῖξαι ἀλήθειαν, τὴν δὲ ἀληθεῖ οἶκῃσιν, ἣν καὶ ἐνωσιν σαφῶς πιστεύομεν, καθελεῖν; οὐκ ἠπειλήσεν· ἀλλ' εἰδῶς, ὡς αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τολμῶσι, φησὶν αὐτοῖς· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν·»⁶ σαφῶς δεικνὺς ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ, ὡς τὰ πρὸς ἀνθρώπων σπουδαζόμενα, αὐτόθεν ἔχει τὴν μάστιγιν. «Εἰάν γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, καὶ φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, καὶ ἡγρόπνησαν οἱ φυλάσσοντες.»⁷ Τὰ τοίνυν τῶν Ἰουδαίων λέλυται· σκιά γὰρ ἦν τὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἡδραστὰι· τεθεμελιώται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν, «καὶ πύλαι ᾄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.»⁸ Ἐκεῖνων ἦν τὸ λέγειν, Πῶς σύ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;⁹ τούτων μαθητῆς ὁ

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 1-3. 2. Ματθ. 3, 17. 3. Παρμ. 9, 1. 4. Ἐβρ. 3, 6.
5. Πρβλ. Α' Κορ. 3, 16. 6. Ἰω. 2, 19. 7. Ψαλμ. 126, 1. 8. Μτθ. 16, 18. 9. Πρβλ. Ἰω. 10, 33.

Σαμοσατεὺς ὑπάρχει· ὅθεν εἰκότως τὰ παρ' αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ ἀπαγγέλλει. Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως ἐμάθομεν τὸν Χριστόν, εἶγε αὐτὸν ἠκούσαμεν, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθημεν ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀναλαβόντες δὲ τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.¹» Χριστὸς τοιγαροῦν τὸ συναμψότερον εὐσεβῶς νοείσθω.

35. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καλεῖ πολλαχοῦ ἡ Γραφὴ Χριστόν, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Πέτρος πρὸς Κορνήλιον, διδάσκων «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ·²» καὶ πάλιν πρὸς Ἰουδαίους, «Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς·³» καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς Ἀθηναίους, «Ἐν ἀνδρί, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν·⁴» ταῦτόν δὲ τῇ χρίσει πολλαχόσε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τὴν ἀποστολὴν εὐρίσκομεν· ἐξ ὧν μανθάνειν ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, ὡς οὐ διαφωνία τις ἐν τοῖς ῥήμασι τῶν ἁγίων, ἀλλὰ διαφόρως τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔνωσιν γενομένην, ὀνομάζουσι· ποτὲ μὲν χρίσιν, ποτὲ δὲ ἀποστολὴν, ἄλλοτε δὲ ἀνάδειξιν. Τὸ τοίνυν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου ὁρθόν, καὶ εἰλικρινῆ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς κηρύσσει, οὐ τὴν ὑπόστασιν χωρίζον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τοῦ ἐκ Μαρίας ἀνθρώπου· μὴ γένοιτο! Πῶς γὰρ ὁ ἀκούσας πολλαχῶς τό, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν⁵», καί, «Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα;⁶» Δι' οὗ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, τὸ αὐτό, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, εἰσερχόμενον πρὸς πᾶσαν τῶν ἀποστόλων τὴν ξυνωρίδα, καὶ εἰ τι παρῆν ἐκ τούτου δυσπειθές, διαλύσαντα τῷ εἰπεῖν, «Ψηλαφήσατέ με, καὶ βλέπετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὅστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.⁷» Καὶ οὐκ εἶπε, Τόνδε, ἤ, τὸν ἀνθρώπόν μου, ὃν ἀνείληφα, ἀλλ' ἐμέ. Ὅθεν οὐδεμίαν συγγνώμην εὐρεῖν δυνήσεται ὁ Σαμοσατεὺς, ἐκ τοσούτων τὴν ἔνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, διελεγχθεὶς· καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἄρτι μὲν πρὸς πάντας τὴν πεῦσιν πρὸςάγοντος, καὶ πληροφορῶν ἀπὸ τε τοῦ φαγεῖν καὶ τὴν ψηλάφησιν ἐπιτρέψαι, ἣ δὴ καὶ γεγένηται. Πάντως γὰρ ὁ διδοὺς τὴν τροφήν, ἣ οἱ διδόντες ἤψαντο τῶν χειρῶν. Ἐπέδωκαν γάρ, φησὶν, αὐτῷ ἰχθύος ὅπτοι μέρους⁸, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου καὶ φαγὼν ἐνώπιον αὐτῶν, λαβὼν τὰ ἐπιλοιπα, ἀπέδωκεν αὐτοῖς. Ἰδοὺ τοίνυν, εἰ καὶ οὐχ ὡς ὁ Θωμᾶς, ἀλλ' ὁμοῦς δι' ἑτέρας μεθόδου τὴν πληροφορίαν αὐτοῖς παρέσχε ψηλαφηθεὶς. Εἰ δὲ καὶ τοὺς μώλωπας ἰδεῖν θέλοις, παρὰ Θωμᾶ μάθε· «Φέρε γάρ σου, φησί, τὴν χειρα καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου, καὶ φέρε τὸν δάκτυλόν

1. Πρβλ. Ἐφεσ. 4, 20-24.

2. Πράξ. 10, 38.

3. Πράξ. 2, 22.

4. Πράξ. 17, 31.

5. Ἰω. 10, 30.

6. Ἰω. 14, 9.

7. Λουκ. 24, 39.

8. Πρβλ. Λουκ. 24, 42-43.

σου, καὶ βλέπε τὰς χεῖράς μου.¹» Πλευράν ἰδίαν καὶ χεῖρας ὀνομάζων ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἄνθρωπόν τε καὶ Θεὸν ὁμοῦ, ἄρτι μὲν τοῦ Λόγου καὶ τὴν αἰσθησιν τοῖς ἁγίοις διὰ σώματος, ὡς ἔστι νοεῖν, παρέχοντος τῷ εἰσελθεῖν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων·² παρευθὺς δὲ
 5 σὺν τῷ σώματι παρεστώς, καὶ τὴν πληροφορίαν παρέχων. Ταῦτα τοῖς πιστοῖς εἰς βεβαίωσιν, καὶ τοῖς ἀπίστοις εἰς διόρθωσιν εἰρήσθω συμ-
 μέτρως.

36. Διορθούσθω τοιγαροῦν καὶ Παῦλος Σαμοσατεύς, τῆς θείας κατήκοος γεγεννημένος φωνῆς, «Τὸ σῶμά μου³», λέγοντος, καὶ οὐχὶ
 10 τὸν Χριστὸν ἕτερον παρ' ἐμὲ τὸν Λόγον, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ αὐτόν, καὶ ἐμὲ σὺν αὐτῷ. Τὸ γὰρ χρίσμα ἐγὼ ὁ Λόγος, τὸ δὲ χρῖσθαι ὑπ' ἐμοῦ ὁ ἄνθρωπος· οὐ χωρὶς οὖν ἐμοῦ Χριστὸς κληθεῖται ἄν, ἀλλὰ σὺν ἐμοὶ ὢν καὶ ἐμοῦ ἐν αὐτῷ. Τὸ τοίνυν ἀποστολὴν τοῦ Λόγου σημαίνεισθαι ἐνω-
 15 σιν δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦν, ὃς ἐρμηνεύεται Σωτὴρ, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ τῷ Θεῷ Λόγῳ ἠνῶσθαι. Ταῦτ' σημαίνεται τὸ ῥητὸν τοῦτο τῷ, «Ὁ πέμψας με Πατὴρ⁴», καὶ «Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ Πατὴρ με ἀπέστείλε.⁵» Τὴν γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐνωσιν, σὺν ᾧ γνωρισθῆναι ἀνθρώποις ἦν δυνατόν τὴν ἀόρατον φύσιν διὰ τῆς ὀρωμένης, ἀποστολὴν ὠνόμασεν. Οὐ γὰρ
 20 δὴ Θεὸς τόπους ἀμείβει, καθ' ἡμᾶς τοὺς ἐν τόποις κρυπτομένους, τῷ τῆς μικρότητος ἡμῶν σχήματι τῆς ὑπάρξεως τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδεικνύ-
 μενος· πῶς γὰρ ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν; Ἀλλὰ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας ἕνεκα τὴν ἀποστολὴν οἱ δίκαιοι ὠνόμασαν. Εἴτα οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος. Χριστὸς οὖν ὁ ἐκ Μαρίας Θεὸς ἄνθρωπος·
 25 οὐχ ἕτερός τις Χριστός, ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτός· οὗτος πρὸ αἰώνων ἐκ Πατρὸς, οὗτος ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς Παρθένου, ἀόρατος τὸ πρὶν καὶ ταῖς ἐν οὐρανῷ δυνάμεσιν ἁγίαις, ὁρατὸς νυνὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ὀρώ-
 μενον ἄνθρωπον ἐνωσιν· ὀρώμενος δέ, φημί, οὐ τῇ ἀοράτῳ θεότητι, ἀλλὰ τῇ τῆς θεότητος ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ὅλου
 30 ἀνθρώπου, ὃν ἀνεκαίνισε τῇ οικειώσει τῇ πρὸς ἑαυτόν. Αὐτῷ τὸ σέβας καὶ ἡ προσκίνησις, ὃς ἦν πρῶην καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

1. Ἰω. 20, 27. 2. Πρβλ. Ἰω. 20, 19. 3. Ματθ. 26, 26. 4. Ἰω. 8, 18. 5. Ἰω. 8, 42.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΑΔΕΛΦΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΗΝ, ΚΑΤΑ ΑΡΕΙΑΝΩΝ*

5

1. Ἐντυχόντες τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γραφεῖσι, τὴν μὲν σὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ἀληθῶς ἀπεδεξάμεθα, καὶ τὸν μὲν Θεὸν προηγουμένως ἐδοξάσαμεν, δεδοκότα σοι τὴν τοιαύτην χάριν, ὥστε καὶ τὴν φρόνησιν ἔχειν ὀρθήν, καὶ μὴ ἀγνοεῖν κατὰ τὸ δυνατόν τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· τὴν δὲ τῶν αἵρετικῶν κακόνοιαν ἐθαυμά- 10
σαμεν, θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον εἰς ἀσεβείας βάραθρον πεπτώκασιν, ὡς μηκέτι μηδὲ τὰς αἰσθήσεις σφῶζειν, ἀλλὰ πανταχόθεν διεφθαρμένην ἔχειν τὴν διάνοιαν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιχείρημα διαβόλου μὲν ἐστὶν ὑποβολή, τῶν δὲ παρανόμων Ἰουδαίων μίμησις. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνοι, πανταχόθεν ἐλεγχόμενοι, προφάσεις ἐπενόουν καθ' ἑαυτῶν, ἵνα 15
μόνον τὸν Κύριον ἀρνήσωνται, καὶ τὰ προφητευθέντα καθ' ἑαυτῶν ἐπισπᾶσωνται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι, θεωροῦντες ἑαυτοὺς πανταχόθεν στηλιτευομένους, καὶ βλέποντες γενομένην βδελυκτὴν παρὰ πᾶσι τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, ἐφευρεταὶ γίνονται κακῶν, ἵνα μὴ, παυόμενοι ταῖς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μάχαις, ἀληθῶς Χριστομάχοι διαμείνωσι. 20
Πόθεν γὰρ αὐτοῖς, ἀνέδου καὶ τοῦτο τὸ κακόν; Πῶς ὅλως τετολμήκασι τὴν καὶνὴν ταύτην δυσφημίαν φθέγγασθαι κατὰ τοῦ Σωτῆρος; Ἄλλ', ὡς ἔοικε, πονηρὸν ὁ ἀσεβής, καὶ ἀδόκιμος ὄντως περὶ τὴν πίστιν.¹ Πρῶτον γάρ, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὑπεκρίνοντο καὶ τὴν ἑνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν ἐπιγινώσκειν· νῦν 25
δέ, κατ' ὀλίγον ὑποκαταβαίνοντες, ἔξέπεσαν καὶ ταύτης αὐτῶν τῆς οἰήσεως, καὶ πανταχόθεν ἄθεοι γεγόνασιν, ὥστε μήτε Θεὸν αὐτὸν ἐπιγινώσκειν, μήθ' ὅτι ἄνθρωπος γέγονε πιστεύειν. Εἰ γὰρ ἐπίστευον, οὐκ ἂν τοιαῦτα ἐφθέγγαντο, οἷα ἔγραφεν ἡ σὴ θεοσεβεία κατ' αὐτῶν.

2. Σὺ μὲν οὖν, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε, πρέποντα τῇ 30
ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον εὐσεβείᾳ πεποίηκας, ἐλέγξας, καὶ παραινέσας, καὶ ἐπιτιμῆσας τοῖς τοιούτοις· ἐπειδὴ δέ, παροξυνόμενοι παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου, οὐκ ἔγνω-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus. Series Graeca, τ. 26, σ. 1072-1084.

1. Πρβλ. Β' Τιμ. 3, 8.

σαν, οὐδὲ συνῆκαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ ἐν σκότει διαπο-
 ρεύονται.¹ μανθανέτωσαν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς ἡ τοιαύτη
 αὐτῶν κακόνοια Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου ἐστίν·
 ὧν οἱ μὲν ἀντὶ ἀληθείας δόκησιν εἰσηγήσαντο, οἱ δὲ διαιροῦντες τὰ
 5 ἀδιαίρετα ἠρνήσαντο τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν
 ἐν ἡμῖν.²» Διὰ τί οὖν, τὰ τούτων φρονοῦντες, οὐχὶ καὶ τῶν ὀνομάτων
 αὐτῶν γίνονται κληρονόμοι; Εὐλογον γὰρ ὧν τὴν κακοδοξίαν ἔχουσι,
 τούτων ἔχειν καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα λοιπὸν Οὐαλεντινιανοὶ καὶ Μαρκιων-
 νισταὶ καὶ Μανιχαῖοι καλῶνται. Τάχα καὶ οὕτως διὰ τὴν τῶν ὀνομά-
 10 των δυσωδίαν αἰσχυρόμενοι κατανοῆσαι δυνηθῶσιν, εἰς ὅσον βάθος
 ἀσεβείας πεπτώκασι. Καὶ ἦν μὲν δίκαιον μηκέτι τοῖτοις ἀποκρίνασθαι,
 κατὰ τὴν παραίνεσιν τὴν ἀποστολικήν. «Αἵρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ
 μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδώς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦ-
 τος, καὶ ἁμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκριτος.³» μάλιστα ὅτι καὶ ὁ προφήτης
 15 περὶ τῶν τοιούτων φησὶν· «Ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία
 αὐτοῦ μάταια νοήσει·⁴» ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν ἡγούμενον αὐτῶν περιέρ-
 χονται καὶ αὐτοί, ὡς λέοντες, ζητοῦντες τίνα καταπίωσι τῶν ἀκε-
 ραίων·⁵ τούτου ἕνεκεν ἀναγκάϊον γέγονεν ἡμῖν τῇ σῇ εὐλαβείᾳ ἀν-
 τιγράψαι, ἵνα, πάλιν διὰ τῆς σῆς νοουθεσίας μαθόντες οἱ ἀδελφοί, κατα-
 20 γινώσκωσιν ἐπὶ πλεῖον τῆς ἐκείνων ματαιολογίας.

3. Οὐ κτίσμα προσκυνούμεν· μὴ γένοιτο! Ἐθνικῶν γὰρ καὶ Ἀρειαν-
 ῶν ἡ τοιαύτη πλάνη· ἀλλὰ τὸν Κύριον τῆς κτίσεως σαρκωθέντα τὸν
 τοῦ Θεοῦ Λόγον προσκυνούμεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ σὰρξ αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν
 μέρος ἐστὶ τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ Θεοῦ γέγονε σῶμα. Καὶ οὔτε τὸ
 25 τοιοῦτον σῶμα καθ' ἑαυτὸ διαιροῦντες ἀπὸ τοῦ Λόγου προσκυνούμεν·
 οὔτε τὸν Λόγον προσκυνῆσαι θέλοντες, μακρύνομεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς
 σαρκὸς· ἀλλ' εἰδότες, καθὰ προείπομεν, τό, «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο»,
 τοῦτον καὶ ἐν σαρκὶ γενόμενον, ἐπιγινώσκομεν Θεόν. Τίς τοιγαροῦν
 οὕτως ἄφρων ἐστίν, ὡς λέγειν τῷ Κυρίῳ· Ἀπόστα ἀπὸ τοῦ σώματος,
 30 ἵνα σε προσκυνήσω; Ἡ τίς οὕτως ἀσεβὴς ἐστίν, ὡς μετὰ τῶν ἀφρό-
 νων Ἰουδαίων διὰ τὸ σῶμα λέγειν αὐτῷ· «Διὰ τί σύ, ἄνθρωπος ὢν,
 ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν;» Ἄλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ λεπτρὸς· προσεκύνει γὰρ
 τὸν Θεὸν ἐν σώματι ὄντα, καὶ ἐγίνωσκεν, ὅτι Θεὸς ἦν, λέγων· «Κύριε,
 ἐὰν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι.» Καὶ οὔτε διὰ τὴν σάρκα ἐνόμισε
 35 κτίσμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· οὔτε διὰ τὸ εἶναι τὸν Λόγον δημιουργὸν
 πάσης κτίσεως, ἐξουθενεῖ τὴν σάρκα, ἣν ἐνδεδυμένος ἦν· ἀλλ' ὡς ἐν
 κτιστῷ ναῶ τὸν κτίστην τοῦ παντός προσεκύνει, καὶ ἐκαθαρίζετο.
 Οὕτως καὶ ἡ αἰμορροῦσα γυνή, πιστεύσασα καὶ μόνον ἄψαμένῃ
 40 τοῦ κρασπέδου, ἴαθη·⁶ καὶ ἡ μὲν θάλαττα ἐπαφρίζουσα τοῖς κύμασιν

1. Ψαλμ. 81, 5. 2. Ἰω. 1, 14. 3. Τίτ. 3, 10-11. 4. Ἦσ. 32, 6.
 5. Πρβλ. Α' Πέτρ. 5, 8. 6. Ἰω. 10, 33. 7. Ματθ. 8, 2. 8. Πρβλ.
 Ματθ. 9, 20-22.

ἤκουε τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ πέπαυται τοῦ χειμῶνος.¹ ὁ δὲ ἐκ γενετῆς τυφλός, πύσματι τῆς σαρκὸς τεθεράπεται παρὰ τοῦ Λόγου.² Καὶ τό γε μεῖζον καὶ παραδοξότερον (ἴσως γὰρ τοῦτο καὶ τοὺς ἀσεβε-
στάτους ἐσκανδάλισε), καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σταυροῦ, κρεμαμένου τοῦ
Κυρίου (αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λόγος), ὁ μὲν ἥλιος
ἐσκοτίσθη, ἡ δὲ γῆ ἐτρόμασεν, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὸ καταπέ-
τασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη³, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων
ἀγίων ἀνέστη.⁴

4. Ταῦτα δὲ γέγονε, καὶ οὐδεὶς, ὥσπερ νῦν οἱ Ἀρειανοὶ τολμῶσι,
διελογίσαστο, εἰ δεῖ σαρκωθέντι τῷ Λόγῳ πείθεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἀνθρω-
πον βλέποντες, ἐπεγίνωσκον αὐτὸν ὄντα δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ ἀνθρω-
πίνης φωνῆς ἀκούοντες, οὐ διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγον, ὅτι ὁ Λόγος
κτίσμα ἐστίν· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔτρεμον, καὶ οὐδὲν ἤττον ἐγίνωσκον,
ἢ ὅτι ἐκ ναοῦ ἁγίου ἐφθέγγετο. Πῶς τοίνυν οἱ ἀσεβεῖς οὐ φοβοῦνται
μὴ, καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παραδοθῶσιν
εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα;⁵ Οὐ γὰρ κτίσματι ἡ
κτίσις προσκυνεῖ· οὐδὲ πάλιν διὰ τὴν σάρκα παρητεῖτο τὸν Κύριον
ἐαυτῆς προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν ἑαυτῆς δημιουργὸν ἐβλεπεν ἐν σώματι·
καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ ἑκαμπτε, καὶ κάμψαι δέ,
ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἑξομο-
λογῆσεται, καὶ τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς
εἰς δύοξαν Θεοῦ Πατρὸς.⁶ Οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἠνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ·
μὴ γένοιτο! ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη δεδόξασται παρ' αὐτοῦ. Οὐδέ, ἐπειδὴ
δούλου μορφὴν ἀνέλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός⁷, ἡλαττώθη
τῆς θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐλευθερωτῆς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης
κτίσεως γέγονε. Καὶ εἰ ὁ Θεὸς δὲ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώ-
μενον ἐκ γυναικός, οὐκ αἰσχύνῃ ἡμῖν ἐπάγει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον
εὐδοξίαν καὶ μεγάλην χάριν. Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵν' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ
θεοποιήσῃ· καὶ γέγονεν ἐκ γυναικός, καὶ γεγέννηται ἐκ Παρθένου,
ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθεῖσαν γέννησιν εἰς ἑαυτὸν μετενέγκῃ, καὶ γενώ-
μεθα λοιπὸν γένος ἁγίου, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως⁸, ὥς ἔγραψεν
ὁ μακάριος Πέτρος. Καὶ τὸ ἀδύνατον δὲ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει
διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς
ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.⁹

5. Τὴν τοίνυν προσληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λόγου σάρκα, ἐπὶ τῷ
πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερώσαι, καὶ πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι,
καὶ ἁμαρτίας λυτρώσασθαι, πῶς οἱ ταύτην ἐξουδενοῦντες, ἢ οἱ διὰ
ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς ποιήματος ἢ κτίσματος,
οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ παντὸς εἰσι μίσους ἄξιοι; Μόνον γὰρ οὐχί

1. Πρβλ. Ματθ. 8, 26. 2. Πρβλ. Ἰω. 9, 6. 3. Πρβλ. Λουκ. 23, 45.
4. Πρβλ. Ματθ. 27, 51-52. 5. Ῥωμ. 1, 28. 6. Φιλip. 2, 10-11.
7. Πρβλ. Φιλip. 2, 6-7. 8. Β' Πέτρ. 1, 4. 9. Ῥωμ. 8, 3.

βοῶσι τῷ Θεῷ λέγοντες· Μὴ πέμψῃς σου τὸν Υἱόν, τὸν μονογενῆ ἐν σαρκί· μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ Παρθένου σάρκα λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσῃται ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξῃται θάνατον· οὐ βουλόμεθα τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐν ταύτῃ μεσίτης ἡμῶν γένηται τῆς πρὸς σέ προσόδου καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσωμεν μονάς. Κλεισθήτωσαν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ἵνα μὴ διὰ τοῦ καταπετάσματος τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἡμῖν ὁδὸν ἐγκαινίσῃ ὁ σὸς Λόγος. Αὗται μὲν αἱ ἐκείνων φωναὶ μετὰ διαβολικῆς τόλμης εἰσὶ
 10 προφερόμεναι, δι' ἧς ἐπενόησαν ἑαυτοῖς κακονομίας· οἱ γὰρ μὴ θέλοντες σάρκα γενόμενον τὸν Λόγον προσκυνεῖν, ἀχαριστοῦσι τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτοῦ· καὶ οἱ διαιροῦντες τὸν Λόγον ἀπὸ τῆς σαρκὸς οὐδὲ μίαν λύτρωσιν τῆς ἁμαρτίας γενέσθαι, οὐδὲ κατάλυσιν τοῦ θανάτου νομίζουσι. Ποῦ δὲ ὅλως οἱ ἀσεβεῖς καὶ καθ' ἑαυτὴν εὐρήσουσι τὴν σάρκα,
 15 ἣν ἔλαβεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα καὶ τολμῶσι λέγειν· Οὐ προσκυνοῦμεν ἡμεῖς τὸν Κύριον μετὰ τῆς σαρκὸς· ἀλλὰ διαιροῦμεν τὸ σῶμα, καὶ μόνῳ τούτῳ λατρεύομεν· Ὁ μὲν οὖν μακάριος Στέφανος ἐν οὐρανοῖς εἶδε τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα.¹ οἱ δὲ ἄγγελοι ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς· «Οὕτως ἐλεύσεται ὁν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν
 20 οὐρανόν.²» Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος εἶρηκε, προσφωνῶν τῷ Πατρὶ· «Θέλω, ὅπου εἰμι ἐγώ, ἵνα καὶ αὐτοὶ πάντοτε μετ' ἐμοῦ ᾧσι.³» Καὶ ὅλως, εἰ ἀδιαίρετός ἐστιν ἡ σὰρξ ἀπὸ τοῦ Λόγου, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἀποθέσθαι τὴν πλάνην, καὶ προσκυνεῖν λοιπὸν τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἢ, μὴ προσκυνοῦντας,
 25 μὴδὲ λατρεύοντας τῷ ἐν σαρκὶ γενομένῳ Λόγῳ, πανταχόθεν ἐκβάλλεσθαι, καὶ μηκέτι Χριστιανούς, ἀλλ' ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων συναριθμεῖσθαι;

6. Ἐκείνων μὲν οὖν, καθὰ προείπομεν, ἡ τοιαύτη μανία καὶ τόλμα· ἡμῶν δὲ ἡ πίστις ἐστὶν ὀρθή καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀποστολικῆς ὁρμαιμένη
 30 καὶ παραδόσεως τῶν Πατέρων, βεβαιουμένη ἐκ τε Νέας καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, τῶν μὲν προφητῶν λεγόντων· «Ἀπόστειλον τὸν Λόγον σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου·⁴» καί, «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ⁵, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μετ' ἡμῶν ὁ Θεός.⁶» Τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἢ Θεὸν ἐν
 35 σαρκὶ γεγενῆσθαι; Ἡ δὲ ἀποστολικὴ παράδοσις διδάσκει, τοῦ μὲν μακαρίου Πέτρου λέγοντος· «Χριστοῦ οὖν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντος σαρκί·⁷» τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· «Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ⁸», ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ
 40 πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθάρσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, καὶ ζηλωτὴν

1. Πρβλ. Πράξ. 7, 55. 2. Πράξ. 1, 11. 3. Ἰω. 17, 24. 4. Ψαλμ. 42, 3. 5. Ἦσ. 7, 14. 6. Ματθ. 1, 23. 7. Α' Πέτρ. 4, 1. 8. Τίτ. 2, 13.

καλῶν ἔργων. Πῶς οὖν δέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰ μὴ σάρκα φορέ-
 σας ἦν; ταύτην γὰρ προσενέγκας, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν, ἵν' ἐν
 ἐκείνῃ τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ
 θανάτου διάβολον.¹ Διὸ καὶ πάντοτε εὐχαριστοῦμεν ἐν τῷ ὀνόματι
 Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐκ ἀθετοῦμεν τὴν δι' αὐτοῦ γενομένην χάριν εἰς
 ἡμᾶς. Ἡ γὰρ ἑνσαρκος παρουσία τοῦ Σωτῆρος θανάτου λύτρον καὶ
 κτίσεως πάσης σωτηρία γέγονεν. Ὡστε, ἀγαπητὲ καὶ ποθεινότατε,
 οἱ μὲν ἀγαπῶντες τὸν Κύριον ὑπομιμνησκέσθωσαν ἐκ τούτων· οἱ δὲ
 τὸν Ἰουδα τρόπον μιμησάμενοι, καὶ καταλιπόντες τὸν Κύριον, ἵνα
 μετὰ τοῦ Καϊάφα γένωνται, μεταπαιδεύεσθωσαν ἐν τούτοις, ἐὰν ἄρα
 θελήσωσιν, ἐὰν ἄρα αἰσχυρθῶσι. Καὶ γινωσκέτωσαν, ὅτι, τὸν Κύριον
 ἐν σαρκὶ προσκυνοῦντες, οὐ κτίσματι προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τὸν κτίστην
 ἐνδυσάμενον τὸ κτιστὸν σῶμα, καθὰ προείπομεν.

7. Ἐβουλόμεθα δὲ τὴν σὴν εὐλάβειαν πυθέσθαι παρ' αὐτῶν τοῦτο·
 ἥνίκα ὁ Ἰσραὴλ ἐκελεύετο ἀνέρχεσθαι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ προσκυνεῖν
 ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, ἐνθα ἡ κιβωτὸς καὶ ὑπεράνω ταύτης τὰ χερουβὶμ
 τῆς δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον, καλῶς ἐποιοῦν ἢ τούναντίον;
 Εἰ μὲν οὖν φαύλως ἔπραττον, πῶς οἱ τοῦ νόμου τούτου κατολιγωροῦντες
 ὑπὸ ἐπιτιμίαν ἐγίνοντο; Γέγραπται γάρ· «Ὁς ἐὰν ἐξουθενήσῃ καὶ μὴ
 ἀναβῇ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ»· εἰ δὲ καλῶς ἔπραττον, καὶ ἐν
 τούτῳ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ ἐγίνοντο· πῶς οὐκ ἀπολωλέναι πολλάκις
 εἰσὶν ἄξιοι οἱ μικροὶ καὶ πάσης αἰρέσεως αἰσχυριστοὶ Ἀρειανοί, ὅτι,
 τὸν πάλαι λαὸν ἀποδεχόμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν τιμὴν, οὐ βούλον-
 ται τὸν Κύριον ἐν σαρκί, ὡς ἐν ναῷ ὄντα, προσκυνεῖν; Καίτοι ὁ
 πάλαι ναὸς ἐκ λίθων ἦν καὶ χρυσοῦ κατασκευασθείς, ὡς σκιά· ἐλθούσης
 δὲ τῆς ἀληθείας, πέπαυται λοιπὸν ὁ τύπος, καὶ οὐκ ἔμεινε, κατὰ τὴν
 Κυριακὴν φωνήν, λίθος ἐπὶ λίθον ἐν αὐτῷ, ὃς οὐ κατελύθη. Καὶ οὔτε,
 τὸν ναὸν βλέποντες ἐκ λίθων, ἐνόμιζον καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ναῷ λαλοῦντα
 Κύριον εἶναι κτίσμα, οὔτε, τὸν ναὸν ἐξουθενοῦντες, ἀπερχόμενοι μα-
 κράν προσεκύνουν· ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἐρχόμενοι νομίμως ἐλάτρευον τῷ
 Θεῷ ἀπὸ τοῦ ναοῦ χρηματίζοντι. Τούτου δὲ οὕτως γενομένου, πῶς τὸ
 σῶμα τοῦ Κυρίου, τὸ πανάγιον καὶ πάνσεπτον ἀληθῶς, ὑπὸ μὲν τοῦ
 ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ εὐαγγελισθέν, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος
 πλασθέν², καὶ τοῦ Λόγου γεγονὸς ἐνδυμα, οὐ προσκυνητόν; Χεῖρα
 γοῦν σωματικὴν ἐκτείνας ὁ Λόγος, ἤγειρε τὴν πυρέσσουσαν³ καὶ
 φωνὴν ἀνθρωπίνην ἀφείς, ἤγειρε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν⁴ καὶ πάλιν
 τὰς χεῖρας ἐκτείνας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν μὲν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας
 τοῦ ἀέρος, τοῦ νῦν ἐνεργούτος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας⁵, κατέβαλε,
 τὴν δὲ ὁδὸν ἡμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς καθαρὰν ἐποίει.

8. Οὐκοῦν ὁ τὸν ναὸν ἀτιμάζων, ἀτιμάζει τὸν ἐν τῷ ναῷ Κύριον·

1. Ἐβρ. 2, 14. 2. Πρβλ. Ματθ. 1, 20. 3. Πρβλ. Λουκ. 4, 39.
 4. Πρβλ. Ἰω. 11, 43. 5. Ἐφεσ. 2, 2.

καὶ ὁ διαιρῶν τὸν Λόγον ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀθετεῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν αὐτῷ. Καὶ ἀσεβέστατοι δὲ Ἀρειομανῖται μὴ, ἐπεὶδὴ τὸ σῶμα κτιστὸν ἐστὶ, νομιζέτωσαν καὶ τὸν Λόγον εἶναι κτίσμα, μὴδὲ διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν Λόγον κτίσμα, διαβαλλέτωσαν τὸ σῶμα αὐτοῦ. 5 Θαυμάσαι γὰρ ἐστὶν αὐτῶν τὴν κακόνοιαν, ὅτι καὶ πάντα κυκῶσι καὶ φύρουσι, καὶ προφάσεις ἐφευρίσκουσιν, ἵνα μόνον τὸν κτίστην τοῖς κτίσμασι συναριθμήσωσιν. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν· Εἰ κτίσμα ἦν ὁ Λόγος, οὐ προσελάμβανε τὸ κτιστὸν σῶμα, ἵνα αὐτὸ ζωοποιήσῃ. Ποία γὰρ τοῖς κτίσμασι παρὰ κτίσματος ἔσται βοήθεια, 10 δεομένου καὶ αὐτοῦ σωτηρίας; Ἀλλ' ἐπεὶδὴ, κτίστης ὢν ὁ Λόγος, αὐτὸς δημιουργὸς γέγονε τῶν κτισμάτων· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τὸ κτιστὸν αὐτὸς ἐνεδύσατο, ἵνα πάλιν αὐτός, ὡς κτίστης, ἀνακαινίσῃ, καὶ ἀναστήσῃ τοῦτο δυνηθῇ. Κτίσμα δὲ ὑπὸ κτίσματος οὐκ ἂν ποιεῖ σωθῇ, ὥσπερ οὐδὲ ὑπὸ κτίσματος ἐκτίσθησαν τὰ κτίσματα, 15 εἰ μὴ κτίστης ἦν ὁ Λόγος. Ὅθεν μὴ καταψευδέσθωσαν τῶν θείων Γραφῶν, μὴδὲ σκανδαλιζέτωσαν τοὺς ἀκεραίους τῶν ἀδελφῶν· ἀλλ' εἰ μὲν βούλωνται, μεταγινωσκέτωσαν καὶ αὐτοί, καὶ μηκέτι τῇ κτίσει λατρεύετωσαν παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα Θεόν·¹ ἐὰν δὲ ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν ἐμμένειν ἐθέλωσι, μόνοι τούτων ἐμφορεῖσθωσαν, καὶ 20 τριζέτωσαν τοὺς ὁδόντας κατὰ τὸν πατέρα αὐτῶν τὸν διάβολον, ὅτι ἡ πίστις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, κτίστην οἶδε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ οἶδαμεν, ὅτι ἂ' Ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν·² γενόμενον δὲ αὐτὸν καὶ ἀνθρωπον διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν προσκυνούμεν, οὐχ ὡς ἴσον ἐν ἴσῳ 25 γενόμενον τῷ σώματι, ἀλλ' ὡς Δεσπότην προσλαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ δημιουργὸν καὶ κτίστην ἐν κτίσματι γινόμενον, ἵν' αὐτῷ τὰ πάντα ἐλευθερώσας, τὸν κόσμον προσαγάγῃ τῷ Πατρί, καὶ εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.³ Οὕτω γὰρ καὶ τὴν πατρικὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιγινώσκομεν, καὶ τὴν 30 ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν προσκυνούμεν, καὶ Ἀρειομανῖται διαρρηγνώσκειν ἑαυτούς. Προσαγόρευε πάντας τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐρρῶσθαι σε καὶ μνημονεύειν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ εὐχόμεθα, ἀγαπητὲ καὶ ὡς ἀληθῶς ποθεινότατε, ἐὰν χρεῖα ᾖ ἀναγνωσθῆναι ταῦτα Ἱερακᾶ τῷ πρεσβυτέρῳ.

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΑΡΕΙΑΝΙΚΗΝ ΕΡΙΝ*

1. *Ἐπιστολὴ Ἀρείου πρὸς Εὐσέβιον Νικομήδειας.***
(Περὶ τὸ 318)

Κυρίῳ ποθεινοτάτῳ ἀνθρώπῳ θεοῦ πιστῷ, ὀρθοδόξῳ Εὐσεβίῳ 5
Ἀρείος ὁ διωκόμενος ὑπὸ Ἀλεξάνδρου πάπα ἀδίκως διὰ τὴν πάντα
νικῶσαν ἀλήθειαν ἦς καὶ σὺ ὑπερασπίζεις ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Τοῦ πατρός μου Ἀμμωνίου εἰς τὴν Νικομήδειαν ἀφικομένου εὐλο-
γον καὶ ὀφειλόμενον ἐφάνη μοι προσαγορεῦσαι σε δι' αὐτοῦ, ὁμοῦ τε
καὶ ὑπομνῆσαι τὴν ἐμφυτόν σου ἀγάπην καὶ διάθεσιν, ἣν ἔχεις πρὸς 10
τοὺς ἀδελφούς διὰ τὸν θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ὅτι μεγάλως ἡμᾶς
ἐκπορθεῖ καὶ διώκει καὶ πάντα κάλων κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ ἐπίσκοπος,
ὥστε ἐκδιῶξαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ὡς ἀνθρώπους ἀθέους, ἐπειδὴ οὐ
συμφωνοῦμεν αὐτῷ δημοσίᾳ λέγοντι, αἰεὶ θεὸς αἰεὶ υἱός, ἅμα πατὴρ
ἅμα υἱός, συνυπάρχει ὁ υἱὸς ἀγεννήτως τῷ θεῷ, ἀειγεννής, ἀγεννητο- 15
γενής, οὐτ' ἐπινοία οὐτ' ἀτόμῳ τινὶ προάγει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ, αἰεὶ
θεὸς αἰεὶ υἱός, ἐξ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ὁ υἱός.

Καὶ ἐπειδὴ Εὐσέβιος ὁ ἀδελφός σου ἐν Καισαρείᾳ καὶ Θεόδοτος
καὶ Παυλῖνος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Γρηγόριος καὶ Ἀέτιος καὶ πάντες
οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν λέγουσιν, ὅτι προυπάρχει ὁ θεὸς τοῦ υἱοῦ ἀνάρ- 20
χως, ἀνάθεμα ἐγένοντο δίχα Φιλογονίου καὶ Ἑλλανικοῦ καὶ Μακαρίου,
ἀνθρώπων αἰρετικῶν ἀκατηχῆτων τὸν υἱὸν λεγόντων οἱ μὲν ἐρυγὴν¹,
οἱ δὲ προβολήν, οἱ δὲ συναγέννητον. καὶ τούτων τῶν ἀσεβειῶν οὐδὲ
ἀκοῦσαι δυνάμεθα, ἐὰν μυρίους θανάτους ἡμῖν ἐπαπειλῶσιν οἱ αἰρετι-
κοί. ἡμεῖς δὲ τί λέγομεν καὶ φρονοῦμεν καὶ ἐδιδάξαμεν καὶ διδάσκο- 25
μεν; ὅτι ὁ υἱὸς οὐκ ἔστιν ἀγέννητος οὐδὲ μέρος ἀγεννήτου κατ' οὐδένα
τρόπον οὔτε ἐξ ὑποκειμένου τινός, ἀλλ' ὅτι θελήματι καὶ βουλῇ ὑπέ-
στη πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων, πλήρης (χαρίτος καὶ ἀληθείας)², θεός,
μονογενής, ἀναλλοίωτος. καὶ πρὶν γεννηθῆ ἦτοι κτισθῆ ἦτοι ὀρισθῆ
ἢ θεμελιωθῆ, οὐκ ἦν. ἀγέννητος γὰρ οὐκ ἦν. διωκόμεθα δὲ ὅτι εἶπο- 30
μεν, ἀρχὴν ἔχει ὁ υἱός, ὁ δὲ θεὸς ἀναρχός ἐστι. διὰ τοῦτο διωκόμεθα
καὶ ὅτι εἵπομεν, ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν. οὕτως δὲ εἵπομεν, καθότι

* Ἐπιφανίου, Κατὰ αἱρέσεων ὀγδοήκοντα 69,6.

** Κατὰ τὴν ἐκδοσιν H. G. Opitz, Athanasius Werke, τ. 3ος, 1ον μέ-
ρος. Berlin καὶ Leipzig, 1934.

1. Πρβλ. Ψαλμ. 44, 2. 2. Ἰω. 1, 14.

οὐδὲ μέρος θεοῦ ἐστὶν οὐδὲ ἐξ ὑποκειμένου τινός. διὰ τοῦτο διωκό-
μεθα, λοιπὸν σὺ οἶδας. ἐρρωσθαι σε ἐν κυρίῳ εὐχομαι μεμνημένον τῶν
θλίψεων ἡμῶν, συλλουκιανιστὰ ἀληθῶς Εὐσέβιε.

2. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας πρὸς Ἀρείον.*
(Περὶ τὸ 318)

Καὶ ὁ μὲν ἀπὸ τῆς Νικομηδείας Εὐσέβιος κατὰ περιττὸν ἔγραφεν Ἀρείῳ ὅτι·

Καλῶς φρονῶν εὐχου πάντας οὕτως φρονεῖν· παντὶ γὰρ δῆλόν
ἐστίν, ὅτι τὸ πεποιημένον οὐκ ἦν, πρὶν γενέσθαι. τὸ γενόμενον δὲ
ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι.

3. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς Εὐφρατίωνα.**
(Περὶ τὸ 318)

1. Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου πρὸς Εὐφρατίωνα. οὗ ἡ ἀρχή· Τῷ
δεσπότη μου κατὰ πάντα χάριν ὁμολογῶ.

Καὶ μεθ' ἑτέρα·

15 Οὐ γὰρ συνυπάρχειν φαμέν τὸν υἱὸν τῷ πατρί, προϋπάρχειν δὲ τὸν
πατέρα τοῦ υἱοῦ. ἐὰν γὰρ συνυπάρχωσι, πῶς ἔσται ὁ πατὴρ πατὴρ καὶ
ὁ υἱὸς υἱός; ἢ πῶς ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος; καὶ ὁ μὲν ἀγέννητος,
ὁ δὲ γεννητός; δύο γὰρ ἐξ ἰσου ὁμοίως ἀλλήλοις συνυπάρχοντα ἰσό-
20 τημα ἂν νοοῖντο καὶ ἦτοι ἄμφω, ὡς ἔφην, ἀγέννητα ἢ ἐκάτερα γεν-
νητά. ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἀληθές· οὔτε γὰρ τὸ ἀγέννητον οὔτε τὸ
γεννητὸν (ἀμφότερον) ἂν εἴη. ἀλλὰ τὸ μὲν καὶ πρῶτον καὶ κρεῖττον
καὶ τάξει καὶ τιμῇ τοῦ δευτέρου ἡγεῖται, ὡς ἂν καὶ τοῦ εἶναι καὶ
τοῦ τοιῶσδε εἶναι τῷ δευτέρῳ αἴτιον γεγεννημένον.

2. Πλὴν αὐτὸς ὁ πάντων μᾶλλον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος υἱὸς τοῦ
25 θεοῦ ἕτερον ἑαυτὸν εἰδὼς τοῦ πατρὸς καὶ μείω καὶ ὑποβεβηκότα, εὐ
μάλα εὐσεβῶς τοῦτο καὶ ἡμᾶς διδάσκει λέγων· «ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με
μεῖζων μου ἐστι.»¹

3. Καὶ ἀνεγνώσθη ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς·

Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ μόνον ἀληθινὸν εἶναι διδάσκει δι' ὧν φησιν·
30 «ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν»², οὐχὶ ὡς ἐνός ὄντος
μόνου τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἐνός ὄντος μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ μετὰ προσθή-

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀριμένῳ καὶ Σελευκίᾳ Συνόδων 17.

** J. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio,
τ. 13, 176-76· 317. Εὐσεβίου, Κατὰ Μαρκέλλου Α' 4.

1. Ἰω. 14, 28. 2. Ἰω. 17, 3.

κης αναγκαιοτάτης τοῦ ἀληθινοῦ. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς θεὸς μὲν ὁ υἱός, ἀλλ' οὐκ ἀληθινὸς θεός. εἰς γὰρ ἔστι καὶ μόνος ἀληθινὸς θεὸς διὰ τὸ μὴ ἔχειν πρὸ αὐτοῦ τινα. εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἀληθινός, ἀλλ' ὡς εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ εἶη ἂν καὶ θεός, ἐπεὶ «καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος¹», οὐ μὴν ὡς ὁ μόνος ἀληθινὸς θεός.

5

4. Διελεῖν γὰρ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ τολμήσας καὶ ἕτερον θεὸν τὸν λόγον ὀνομάσαι, οὐσίᾳ τε καὶ δυνάμει διεστῶτα τοῦ πατρὸς, εἰς ὅσῃν βλασφημίαν ἐκπέπτωκεν ἐνεστὶν σαφῶς ἀπ' αὐτῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων ῥητῶν ῥαδίως μανθάνειν. γέγραπεν δ' αὐταῖς λέξεσιν οὕτως·

Οὐ δῆπου δὲ ἡ εἰκὼν καὶ τὸ οὐ ἔστιν ἡ εἰκὼν ἐν καὶ ταυτόν ἐπι- 10 νοεῖται, ἀλλὰ δύο μὲν οὐσίαι καὶ δύο πράγματα καὶ δύο δυνάμεις, ὡς καὶ τοσαῦται προσηγορίαι.

5. Ἄνθρωπον γὰρ μόνον τὸν σωτῆρα δεῖξαι βουλόμενος, ὡς μέγιστον ἡμῖν ἀπόρρητον τοῦ ἀποστόλου ἀνακαλύπτων μυστήριον, οὕτως ἔφη·

Διὸ σαφέστατα καὶ ὁ θεὸς ἀπόστολος τὴν ἀπόρρητον ἡμῖν καὶ 15 μυστικὴν παραδιδούς θεολογίαν βοᾷ καὶ κέκραγεν «εἰς ὁ θεός», εἶτα μετὰ τὸν ἕνα θεόν φησιν «εἰς μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς.²»

4α. Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν κληρὸν αὐτοῦ.

(Περὶ τὸ 319)

20

Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνις Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου, παρὼν παροῦσιν, ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς περὶ Ἀρείον προτρέπων αὐτοῖς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν πεισθῆναι δὲ τῇ ὑγιαίνουσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδείξατε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν προαί- 25 ρεσιν καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπέστειλα περὶ τῶν περὶ Ἀρείον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην ὑμᾶς μὲν τοὺς τῆς πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου μεταπέμψασθαι· μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ 30 Σαραπίων καὶ Παράμῳν καὶ Ζώσιμος καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι ἐπηκολούθησαν τοῖς περὶ Ἀρείον καὶ ἡγάπησαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι· ἵνα καὶ τὰ νῦν γραφόμενα γινῶτε τὴν τε ἐν τούτοις συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐπιδείξησθε καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἀρείον καὶ τῶν περὶ Πιστὸν σύμφηφοι γένησθε. πρέπει γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν 35 ὑμᾶς καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γραφόμενα ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

4β. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς πάντας
τοὺς Ἐπισκόπους.
(Περὶ τὸ 319)

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ τιμιωτάτοις συλλειτουργοῖς τοῖς ἀπανταχοῦ
5 τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐντολῆς τε οὐσης
ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς τηρεῖν τὸν σύνδεσμον τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης¹
ἀκόλουθόν ἐστι γράφειν ἡμᾶς καὶ σημαίνειν ἀλλήλοις τὰ παρ' ἐκάστου
γινόμενα, ἵνα εἴτε πάσχει εἴτε χαίρει ἐν μέλος ἢ συμπάσχωμεν ἢ
10 συγχαίρωμεν ἀλλήλοις.² ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοίνυν παροικίᾳ ἐξῆλθον νῦν
ἄνδρες παράνομοι καὶ χριστομάχοι διδάσκοντες ἀποστασίαν, ἣν εἰκό-
τως ἂν τις πρόδρομον τοῦ ἀντιχρίστου ὑπονοήσῃ καὶ καλέσειεν.
καὶ ἐβουλόμην μὲν σιωπῇ παραδοῦναι τὸ τοιοῦτον, ὅπως ἐν τοῖς προσ-
τάταις μόνοις ἀναλωθῇ τὸ κακὸν καὶ μὴ εἰς ἑτέρους τόπους διαβάν
15 τὸ τοιοῦτον ρυπώσῃ τινῶν ἀκεραίων τὰς ἀκοάς. ἐπεὶ δὲ Εὐσέβιος
ὁ νῦν ἐν τῇ Νικομηδείᾳ νομίσας ἐπ' αὐτῷ κεῖσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας,
ὅτι καταλείψας τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐποφθαλμίσας τῇ ἐκκλησίᾳ Νικομη-
δέων καὶ οὐκ ἐκδεδίχεται κατ' αὐτοῦ, προτίσεται καὶ τούτων τῶν
ἀποστατῶν καὶ γράφειν ἐπεχείρησε πανταχοῦ συνιστῶν αὐτούς, ὅπως
20 ὑποσύρῃ τινὰς ἀγνοοῦντας εἰς τὴν αἰσχίστην ταύτην καὶ χριστομάχον
αἵρεσιν, ἀνάγκην ἔσχον εἰδὼς τὸ ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον μηκέτι μὲν
σιωπῆσαι, ἀναγγεῖλαι δὲ πᾶσιν ὑμῖν, ἵνα γινώσκῃτε τοὺς τε ἀποστά-
τας γενομένους καὶ τὰ τῆς αἵρέσεως αὐτῶν δύστηνα ῥήματα καί, ἐὰν
γράφῃ Εὐσέβιος, μὴ προσέχητε. παλαιὰν γὰρ αὐτοῦ κακόνοιαν τὴν
25 χρόνῳ σιωπηθεῖσαν νῦν διὰ τούτων ἀνανεῶσαι βουλόμενος σχηματί-
ζεται μὲν ὡς ὑπὲρ τούτων γράφειν, ἔργῳ δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ
σπουδαζῶν τοῦτο ποιεῖ.

Οἱ μὲν οὖν ἀποστάται γενόμενοί εἰσιν Ἀρειοὺς καὶ Ἀχιλλεὺς καὶ
'Αιθαλῆς καὶ Καρπῶνης καὶ ἕτερος Ἀρειοὺς καὶ Σαρμάτης οἱ ποτὲ
30 πρεσβύτεροι· καὶ Εὐζώιος καὶ Λούκιος καὶ Ἰούλιος καὶ Μηνᾶς καὶ
'Ελλάδιος καὶ Γάιος οἱ ποτὲ διάκονοι· καὶ σὺν αὐτοῖς Σεκουῦνδος
καὶ Θεωνᾶς οἱ ποτὲ λεχθέντες ἐπίσκοποι. ποῖα δὲ παρὰ τὰς γραφὰς
ἐφευρόντες λαλοῦσιν, ἐστὶ ταῦτα·

«Οὐκ αἰὶ ὁ θεὸς πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ θεὸς πατὴρ οὐκ ἦν.
35 οὐκ αἰὶ ἦν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἀλλ' ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν. ὁ γὰρ ὢν θεὸς
τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος πεποίηκε. διὸ καὶ ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν.
κτίσμα γάρ ἐστι καὶ ποίημα ὁ υἱός. οὔτε δὲ ὁμοῖος κατ' οὐσίαν τῷ
πατρί ἐστὶν οὔτε ἀληθινὸς καὶ φύσει τοῦ πατρὸς λόγος ἐστὶν οὔτε
ἀληθινὴ σοφία αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλ' εἰς μὲν τῶν ποιημάτων καὶ γενητῶν
40 ἐστὶ, καταχρηστικῶς δὲ λέγεται λόγος καὶ σοφία, γενόμενος καὶ αὐτός

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 3-4. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 12, 26.

τῷ ἰδίῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ καὶ τῇ ἐν τῷ θεῷ σοφίᾳ ἐν ᾗ καὶ τὰ πάντα καὶ αὐτὸν πεποίηκεν ὁ θεός. διὸ καὶ τρεπτός ἐστι καὶ ἀλλοιωτός τὴν φύσιν ὡς καὶ πάντα τὰ λογικά. ξένος τε καὶ ἀλλότριος καὶ ἀπεσχοινισμένος ἐστὶν ὁ λόγος τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας καὶ ἀόρατός ἐστιν ὁ πατήρ τῷ υἱῷ. οὔτε γὰρ τελείως καὶ ἀκριβῶς γινώσκει ὁ λόγος τὸν πατέρα, οὔτε τελείως ὁρᾷ αὐτὸν δύναται. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν οὐκ οἶδεν ὁ υἱός ὡς ἐστι. δι' ἡμᾶς γὰρ πεποιήται, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ὡς δι' ὄργάνου κτίσῃ ὁ θεός. καὶ οὐκ ἂν ὑπέστη, εἰ μὴ ἡμᾶς ὁ θεὸς ἠθέλησε ποιῆσαι. ἠρώτησε γοῦν τις αὐτούς, εἰ δύναται ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν εἰπεῖν, ὅτι 10 ναὶ δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι γενητός καὶ κτιστός ὑπάρχων.

Ταῦτα λέγοντας τοὺς περὶ Ἀρείον καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναισχυντοῦντας αὐτούς τε καὶ τοὺς συνακολουθήσαντας αὐτοῖς ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ τὰς Λιβύας ἐπισκόπων ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν. οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον προσεδέξαντο σπουδάζοντες ἐγκαταμίξαι τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν ἀσέβειαν. ἀλλ' οὐκ ἰσχύουσι· νικᾷ γὰρ ἡ ἀλήθεια¹ καὶ οὐδεμία ἐστὶ κοινωμία φωτὶ πρὸς σκότος, οὐδὲ συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ.² τίς γὰρ ἤκουσε πώποτε τοιαῦτα; ἢ τίς νῦν ἀκούων οὐ ξενίζεται καὶ τὰς ἀκοάς βύει ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ῥύπον τούτων τῶν ῥημάτων ψαῦσαι τῆς 20 ἀκοῆς; τίς ἀκούων Ἰωάννου λέγοντος, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος³», οὐ καταγινώσκει τούτων λεγόντων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, ἢ τίς ἀκούων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ «μονογενὴς υἱός⁴», καὶ «δι' αὐτοῦ ἐγένετο πάντα⁵», οὐ μισήσει τούτους φθεγγομένους, ὅτι εἰς ἐστὶν τῶν ποιημάτων; πῶς γὰρ δύναται εἰς εἶναι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἢ πῶς μονογενὴς ὁ τοῖς 25 πᾶσι κατ' ἐκείνους συναριθμοῦμενος; πῶς δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἂν εἴη τοῦ πατρὸς λέγοντος «ἐξηρεύεατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν⁶» καὶ «ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε;⁷» ἢ πῶς ἀνόμοιος τῇ οὐσίᾳ τοῦ πατρὸς ὁ ὢν εἰκὼν τελεία καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πατρὸς⁸ καὶ λέγων «ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν πατέρα;⁹» πῶς δέ, εἰ λόγος καὶ σοφία ἐστὶ 30 τοῦ θεοῦ ὁ υἱός, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν; ἴσον γὰρ ἐστὶ αὐτοὺς λέγειν ἄλογον καὶ ἄσφόν ποτε τὸν θεόν.

Πῶς δὲ τρεπτός καὶ ἀλλοιωτός ὁ λέγων δι' ἑαυτοῦ μὲν «ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί¹⁰» καὶ «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμεν¹¹», διὰ δὲ τοῦ προφήτου «ἴδετέ με ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι;¹²» 35 εἰ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτόν τις τὸν πατέρα δύναται τὸ ῥητὸν ἀναφέρειν, ἀλλὰ ἀρμοδιώτερον ἂν εἴη περὶ τοῦ λόγου νῦν λεγόμενον, ὅτι καὶ γενόμενος ἄνθρωπος οὐκ ἡλλοίωται, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος· «Ἰησοῦς

1. Πρβλ. Α' Ἑσθρ. 3, 12. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 6, 14-15. 3. Ἰω. 1, 1. 4. Ἰω. 1, 18. 5. Ἰω. 1, 3. 6. Ψαλμ. 44, 2. 7. Ψαλμ. 109, 3. 8. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 7, 26. Α' Κολ. 1, 15. Ἑβρ. 1, 3. 9. Ἰω. 14, 9. 10. Ἰω. 14, 10. 11. Ἰω. 10, 30. 12. Ματθ. 3, 6.

Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.¹» τίς δὲ ἄρα εἰπεῖν αὐτοὺς ἐπεισεν, ὅτι δι' ἡμᾶς γέγονε καίτοι τοῦ Παύλου γράφωντος «δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα.²» περὶ γὰρ τοῦ βλασφημεῖν αὐτοὺς, ὅτι οὐκ οἶδεν τελείως ὁ υἱὸς τὸν πατέρα, οὐ δεῖ θαυμάζειν.

5 ἅπαξ γὰρ προθέμενοι χριστομαχεῖν παρακροῦνται καὶ τὰς φωνὰς αὐτοῦ λέγοντος «καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ καὶ γὰρ γινώσκω τὸν πατέρα.³» εἰ μὲν οὖν ἐκ μέρους ὁ πατὴρ γινώσκει τὸν υἱόν, δῆλον ὅτι καὶ ὁ υἱὸς μὴ τελείως γινώσκει τὸν πατέρα. εἰ δὲ τοῦτο λέγειν οὐ θέμις, οἶδεν δὲ τελείως ὁ πατὴρ τὸν υἱόν, δῆλον ὅτι καθὼς γινώ-

10 σκει ὁ πατὴρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, οὕτως καὶ ὁ λόγος γινώσκει τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὐ καὶ ἐστὶ λόγος.

Ταῦτα λέγοντες καὶ ἀναπτύσσοντες τὰς θείας γραφὰς πολλάκις ἐνετρέψαμεν αὐτοὺς, καὶ πάλιν ὡς χαμαιλέοντες μετεβάλλοντο φιλονεικούντες εἰς ἑαυτοὺς ἐφελκύσαι τὸ γεγραμμένον «ὅταν ἔλθῃ ἀσεβῆς εἰς

15 βάθος κακῶν καταφρονεῖ.⁴» πολλὰ γοῦν αἰρέσεις πρὸ αὐτῶν γεγόνασιν, αἵτινες πλεον τοῦ δέοντος τολμήσασαι πεπτῶκασιν εἰς ἀφροσύνην. οὗτοι δὲ διὰ πάντων ἑαυτῶν τῶν ῥηματίων ἐπιχειρήσαντες τὰ εἰς ἀναίρεσιν τῆς τοῦ λόγου θεότητος ἐδικαίωσαν ἐξ ἑαυτῶν ἐκείνας ὡς ἐγγύτεροι τοῦ ἀντιχρίστου γενόμενοι. διὸ καὶ ἀπεκηρύχθησαν καὶ

20 ἀνεθεματίσθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. λυπούμεθα μὲν οὖν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τούτων καὶ μάλιστα, ὅτι μαθόντες ποτὲ καὶ αὐτοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας νῦν ἀπεπήδησαν, οὐ ξενιζόμεθα δέ· τοῦτο γὰρ καὶ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος πεπόνθασι⁵ καὶ πρὸ αὐτῶν Ἰούδας, δὲ ἀκολουθήσας τῷ σωτῇρι ὕστερον προδότης καὶ ἀποστάτης γέγονε.

25 Καὶ περὶ τούτων δὲ αὐτῶν οὐκ ἀδίδακτοι μεμενήκαμεν, ἀλλ' ὁ μὲν κύριος προεῖρηκε «βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς πλανήσῃ. πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. μὴ πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.⁶» ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν ταῦτα παρὰ τοῦ σωτῆρος ἔγραψεν «ὅτι ἐν ὑστέροις

30 καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων ἀποστρεφόμενων τὴν ἀλήθειαν.⁷» Τοῦ τοίνυν κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τε ἑαυτοῦ παραγγείλαντος καὶ διὰ τοῦ ἀποστόλου σημάναντος περὶ τῶν τοιούτων ἀκολουθῶς ἡμεῖς αὐτήκοοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν

35 γενόμενοι ἀνεθεματίσαμεν, καθὰ προείπομεν, τοὺς τοιούτους ἀποδείξαντες αὐτοὺς ἄλλοτρίους τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τε καὶ πίστεως.

Ἐδηλώσαμεν δὲ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ, ἀγαπητοὶ καὶ τιμιώτατοι συλλειτουργοί, ἵνα μὴτε τινὰς ἐξ αὐτῶν, εἰ προπετεύσαιντο πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν, προσδέξησθε μὴτε Εὐσεβίῳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ γράφοντι

40 περὶ αὐτῶν πεισθῆτε. πρέπει γὰρ ὑμᾶς Χριστιανοὺς ὄντας πάντας

1. Ἑβρ. 13, 8. 2. Ἑβρ. 2, 10. 3. Ἰω. 10, 15. 4. Παρμ. 18, 3.
5. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 17. 6. Λουκ. 21, 8. 7. Α' Τιμ. 4, 1.

τοὺς κατὰ Χριστοῦ λέγοντάς τε καὶ φρονοῦντας ὡς θεομάχους καὶ φθορέας τῶν ψυχῶν ἀποστρέφεσθαι, καὶ μηδὲ κἀν χαίρειν τοῖς τοιούτοις λέγειν¹, ἵνα μήποτε καὶ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν κοινωνοὶ γενώμεθα, ὡς παρήγγειλεν ὁ μακάριος Ἰωάννης. προσείπατε τοὺς παρ' ὑμῖν ἀδελφούς. ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύουσιν.

5

Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι.

Κόλλουθος πρεσβύτερος σύμφηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Διόσκορος πρεσβύτερος ὁμοίως.

10

Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Εὐσέβιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Ἀλέξανδρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

Νεϊλαρᾶς πρεσβύτερος ὁμοίως.

Ἀρποκρατίων πρεσβύτερος ὁμοίως.

15

Ἀγαθὸς πρεσβύτερος. Νεμέσιος πρεσβύτερος.

Λόγγος πρεσβύτερος. Σιλβανὸς πρεσβύτερος.

Περώους πρεσβύτερος. Ἄπις πρεσβύτερος.

Προτέριος πρεσβύτερος. Παῦλος πρεσβύτερος.

Κῦρος πρεσβύτερος ὁμοίως.

20

Διάκονοι.

Ἀμμώνιος διάκονος ὁμοίως. Μακάριος διάκονος.

Πιστὸς διάκονος ὁμοίως. Ἀθανάσιος διάκονος.

Εὐμενὴς διάκονος. Ἀπολλώνιος διάκονος.

Ὀλύμπιος διάκονος. Ἀφθόνιος διάκονος.

25

Ἀθανάσιος διάκονος. Μακάριος διάκονος.

Παῦλος διάκονος. Πέτρος διάκονος.

Ἀμβυτιανὸς διάκονος. Γάιος διάκονος ὁμοίως.

Ἀλέξανδρος διάκονος. Διονύσιος διάκονος.

Ἀγάθων διάκονος. Πολύβιος διάκονος ὁμοίως.

30

Θεωνᾶς διάκονος. Μάρκος διάκονος.

Κώμοδος διάκονος. Σεραπίων διάκονος.

Νεῖλος διάκονος. Ῥωμανὸς διάκονος ὁμοίως.

Μαρεῶτου πρεσβύτεροι.

Ἀπολλώνιος πρεσβύτερος σύμφηφός εἰμι τοῖς γεγραμμένοις καὶ τῇ καθαιρέσει Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀσεβησάντων.

1. Πρβλ. Β' Ἰω. 10.

- Ἰνγένιος πρεσβύτερος ὁμοίως. Ἀμμώνιος πρεσβύτερος.
 Δίδσκορος πρεσβύτερος. Σωστράς πρεσβύτερος.
 Θέων πρεσβύτερος. Τύραννος πρεσβύτερος.
 Κόπρης πρεσβύτερος. Ἀμμωνᾶς πρεσβύτερος.
 5 Ὠρίων πρεσβύτερος. Σερῆνος πρεσβύτερος.
 Δίδυμος πρεσβύτερος. Ἡρακλῆς πρεσβύτερος.
 Βόκκων πρεσβύτερος. Ἀγαθὸς πρεσβύτερος.
 Ἀχιλλᾶς πρεσβύτερος. Παῦλος πρεσβύτερος.
 Θαλέλαιος πρεσβύτερος. Διονύσιος πρεσβύτερος ὁμοίως.

10 Διάκονοι.

- Σαραπίων διάκονος ὁμοίως.
 Ἰούστος διάκονος ὁμοίως.
 Δίδυμος διάκονος. Δημήτριος διάκονος.
 Μαῦρος διάκονος. Ἀλέξανδρος διάκονος.
 15 Μάρκος διάκονος. Κόμων διάκονος.
 Τρύφων διάκονος. Ἀμμώνιος διάκονος.
 Δίδυμος διάκονος. Πολλαρίων διάκονος.
 Σέρας διάκονος. Γάιος διάκονος.
 Ἰέραξ διάκονος. Μάρκος διάκονος.
 20 Θεωνᾶς διάκονος. Σαρμάτων διάκονος.
 Κάρπων διάκονος. Ζώιλος διάκονος ὁμοίως.

5. Ἡ Σύνοδος τῆς Βιθυνίας.*

(Περὶ τὸ 320)

- Καὶ σύνοδον ἐν Βιθυνία συγκροτήσαντες γράφουσι τοῖς πανταχῇ
 25 ἐπισκόποις, ὥς ὀρθῶς δοξάζουσι κοινωνῆσαι τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀρείον,
 παρασκευάσαι δὲ καὶ Ἀλέξανδρον κοινωνεῖν αὐτοῖς.

6. Ἐκθεσις πίστεως τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ
 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας.**

(Περὶ τὸ 320)

- 30 Μακαρίῳ πάπᾳ καὶ ἐπισκόπῳ ἡμῶν Ἀλεξάνδρῳ οἱ πρεσβύτεροι
 καὶ οἱ διάκονοι ἐν κυρίῳ χαίρειν.
 Ἡ πίστις ἡμῶν ἡ ἐκ προγόνων, ἣν καὶ ἀπὸ σοῦ μεμαθήκαμεν,
 μακάριε πάπα, ἐστὶν αὕτη. οἶδαμεν ἕνα θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον
 αἰδιον, μόνον ἀναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανάσιον ἔχοντα,

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀρμένῳ καὶ Σελευκίᾳ Συνόδων 16.

** Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I, 15,10.

μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν, μόνον δυνάστην, πάντων κριτὴν, διοικητὴν, οἰκονόμον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, δίκαιον καὶ ἀγαθόν, νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης θεόν, γεννήσαντα υἱόν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ ὅλα πεποίηκε, γεννήσαντα δὲ οὐ δοκῇσει, ἀλλὰ ἀληθεῖα, ὑποστήσαντα 5 ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, γέννημα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν γεγεννημένων, οὐδ' ὡς Οὐαλεντίνος προβολὴν τὸ γέννημα τοῦ πατρὸς ἔδογματίσεν, οὐδ' ὡς Μανιχαῖος μέρος ὁμοούσιον τοῦ πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο, οὐδ' ὡς Σαβέλλιος τὴν μονάδα διαιρῶν υἱοπάτορα 10 εἶπεν. οὐδ' ὡς Ἱερακῆς ἀπὸ λύχνου ἢ ὡς λαμπάδα εἰς δύο, οὐδὲ τὸν ὄντα πρότερον, ὕστερον γεννηθέντα ἢ ἐπικτισθέντα εἰς υἱόν, ὡς καὶ σὺ αὐτός, μακάριε πάπα, κατὰ μέσσην τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐν συνεδρίῳ πλειστάκις τοὺς ταῦτα εἰσηγησαμένους ἀπηγόρευσας, ἀλλ' ὡς φάμεν, θελήματι τοῦ θεοῦ πρὸ χρόνων καὶ πρὸ αἰώνων κτισθέντα καὶ 15 τὸ ζῆν καὶ τὸ εἶναι παρὰ τοῦ πατρὸς εἰληφότα καὶ τὰς δόξας, συνυποστήσαντας αὐτῷ τοῦ πατρὸς. οὐ γὰρ ὁ πατὴρ δοὺς αὐτῷ πάντων τὴν κληρονομίαν ἐστέρησεν ἑαυτὸν ὧν ἀγεννήτως ἔχει ἐν ἑαυτῷ· πηγὴ γάρ ἐστιν πάντων. ὥστε τρεῖς εἰσιν ὑποστάσεις. καὶ ὁ μὲν θεὸς αἰτίος τῶν πάντων τυγχάνων ἐστὶν ἀναρχος μονώτατος, ὁ δὲ 20 υἱὸς ἀχρόνως γεννηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ πρὸ αἰώνων κτισθεὶς καὶ θεμελιωθεὶς οὐκ ἦν πρὸ τοῦ γεννηθῆναι, ἀλλ' ἀχρόνως πρὸ πάντων γεννηθεὶς, μόνος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπέστη. οὐδὲ γὰρ ἐστὶν αἰδῖος ἢ συναἰδῖος ἢ συναγέννητος τῷ πατρί, οὐδὲ ἅμα τῷ πατρί τὸ εἶναι ἔχει, ὡς τινες λέγουσι τὰ πρὸς τι, δύο ἀγεννήτους ἀρχὰς εἰσηγούμενοι. 25 ἀλλ' ὡς μονὰς καὶ ἀρχὴ πάντων, οὕτως ὁ θεὸς πρὸ πάντων ἐστί. διὸ καὶ πρὸ τοῦ υἱοῦ ἐστὶν, ὡς καὶ παρὰ σοῦ μεμαθήκαμεν κατὰ μέσσην τὴν ἐκκλησίαν κηρύξαντος.

Καθὼ οὖν παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ εἶναι ἔχει καὶ τὰς δόξας καὶ τὸ ζῆν καὶ τὰ πάντα αὐτῷ παρεδόθη, κατὰ τοῦτο ἀρχὴ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ θεός. 30 ἄρχει γὰρ αὐτοῦ ὡς θεὸς αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὢν. εἰ δὲ τὸ «ἐξ αὐτοῦ» καὶ τὸ «ἐκ γαστρὸς¹» καὶ τὸ «ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἦκω²» ὡς μέρος αὐτοῦ ὁμοουσίου καὶ ὡς προβολὴ ὑπὸ τινων νοεῖται, σύνθετος ἐσται ὁ πατὴρ καὶ διαιρετὸς καὶ τρεπτὸς καὶ σῶμα κατ' αὐτοῦς καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς τὰ ἀκόλουθα σώματι πάσχων ὁ ἀσώματος 35 θεός.

Ἐρρωσθαί σε ἐν κυρίῳ εὐχομαι, μακάριε πάπα. Ἀρείος, Ἀειθαλής, Ἀχιλλεύς, Καρπώνης, Σαρμάτας, Ἀρείος πρεσβύτεροι. 40 διάκονοι Εὐζώτος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος, Γάιος. ἐπίσκοποι Σεκοῦνδος Πενταπόλεως, Θεωνᾶς Λίβυς, Πιστὸς [ὃν κατέ- 40 στησαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν οἱ Ἀρειανοί].

7. *Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας.**
(Περὶ τὸ 320)

Ἦσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον ἐπιστολῇ τὸν καθηγητὴν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἧς ἡ ἀρχή·

5 Μεθ' ὅσης μὲν ἀγωνίας καὶ μεθ' ὅσης φροντίδος ἐπὶ ταῦτα ἦλθον τὰ γράμματα·

τρανότερα βλασφημῶν οὕτω φησὶ περὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ σα γράμματα ὡς λεγόντων, ὅτι ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονεν ὡς εἰς τῶν πάντων. οἱ δὲ προήνεγκαν ἑαυτῶν
10 γραμματεῖον, ὃ πρὸς σέ πεποιήκασιν, ἐν ᾧ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐκθέμενοι αὐτοῖς τάδε ὡμολόγουν· «τὸν νόμου καὶ προφητῶν καὶ καινῆς διαθήκης θεὸν γεννήσαντα υἱὸν μονογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τὰ πάντα πεποίηκε, γεννήσαντα δὲ οὐ δοκῆσει, ἀλλὰ ἀληθεῖα, ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον,
15 κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων». εἰ δὴ οὖν τὰ παρ' αὐτῶν γράμματα ἀληθεύει, πάντως δὲ καὶ παρὰ σοὶ φέρεται, ἐν ᾧ ὁμολογοῦσι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας πεποίηκεν, εἶναι ἄτρεπτον καὶ κτίσμα τοῦ θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων. ἡ δὲ σὴ ἐπιστολὴ κατηγορεῖ αὐτῶν
20 ὡς ἂν λεγόντων, ὅτι ὁ υἱὸς γέγονεν, ὡς ἐν τῶν κτισμάτων. αὐτῶν τοῦτο μὴ λεγόντων, ἀλλὰ σαφῶς διορισασμένων, ὅτι «οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων», ὅρα εἰ μὴ εὐθύς πάλιν αὐτοῖς ἀφορμὴ δίδοται εἰς τὸ ἐπιλαβέσθαι καὶ διαβάλλειν ὁρμᾶσθαι ὅσα καὶ θέλουσι. πάλιν αὐτοὺς ἡτιῶ λέγοντας ὅτι «ὁ ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐγέννησε.» θαυμάζω δέ, εἰ δύνатаί
25 τις ἄλλως εἰπεῖν. εἰ γὰρ εἰς ἐστὶν ὁ ὢν, δῆλον ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέγονε πᾶν ὃ, τι καὶ ἐστὶ μετ' αὐτόν· εἰ δὲ μὴ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ὢν, ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς ἦν ὁ ὢν, καὶ πῶς τὸν ὄντα ὁ ὢν ἐγέννησεν; οὕτως γὰρ ἂν δύο εἴη τὰ ὄντα.

καὶ ταῦτα μὲν Εὐσέβιος πρὸς τὸν ἀοίδιμον Ἀλέξανδρον· ἀλλὰ καὶ ἑτεराὶ
30 ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερὸν ἄνδρα φέρονται, ἐν αἷς εὐρηγνται ποικίλαι βλασφημίαι τοὺς περὶ Ἀρείου διεκδικοῦσαι.

8. *Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας πρὸς Παυλῖνον Τύρον.***
(Περὶ τὸ 320-1)

Τῷ δεσπότῃ μου Παυλίνῳ Εὐσέβιος ἐν κυρίῳ χαίρειν.

35 Οὔτε ἡ τοῦ δεσπότου μου Εὐσεβίου σπουδὴ ἢ ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς

* J. Mansi, Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collection, τ. 13, 316-317.

** Θεοδωρήτου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία I, 6,1.

λόγου παρεσιωπήθη, ἀλλ' ἐφθασεν ἕως καὶ ἡμῶν, οὔτε ἡ σοῦ ἐπὶ τούτῳ σιωπῇ, δέσποτα. καὶ ὥς ἦν ἀκόλουθον, ἐπὶ μὲν τῷ δεσπότῃ μου Εὐσεβίῳ ἠϋφράνθημεν, ἐπὶ δὲ σοὶ λυπούμεθα, στοχαζόμενοι καὶ τὴν σιωπὴν ἀνδρὸς τοιοῦτου ἦτταν ἡμῶν εἶναι. διὸ παρακαλῶ εἰδότα σε ὥς ἀπρεπὲς ἀνδρὶ φρονίμῳ ἄλλοιᾳ φρονεῖν καὶ σιωπᾶν τάληθῃ, ἀνασκαλεύσονται τῷ πνεύματι τὸν λογισμόν ἵπερὶ τὸ γράφειν περὶ τούτου ἄρχου λυσιτελοῦντος καὶ σοὶ καὶ τοῖς ἀκούουσί σου, μάλισθ' ὅταν κατὰ ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς καὶ τοῖς ἔχουσιν τῶν λόγων αὐτῆς καὶ τῶν βουλημάτων ἐθέλοις γράφειν.

“Ὅτι γὰρ οὔτε δύο ἀγέννητα ἀκηκόαμεν οὔτε ἕν εἰς δύο διηρημένον οὔδὲ σωματικόν τι πεπονθὸς μεμαθήκαμεν ἢ πεπιστεύκαμεν, δέσποτα, ἀλλ' ἕν μὲν τὸ ἀγέννητον, ἕν δὲ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀληθῶς καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεγονὸς, καθόλου τῆς φύσεως τῆς ἀγεννήτου μὴ μετέχον ἢ ὃν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ γεγονὸς ὁλοσχερῶς ἕτερον τῇ φύσει καὶ τῇ δυνάμει, πρὸς τελείαν ὁμοιότητα διαθέσεώς τε καὶ δυνάμειως τοῦ πεποιηκότος γενόμενον· οὐ τὴν ἀρχὴν οὐ λόγῳ μόνον ἀδιήγητον, ἀλλὰ καὶ ἐννοίᾳ οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπους πάντων εἶναι ἀκατάληπτον πεπιστεύκαμεν.

Καὶ ταῦτα οὐχὶ λογισμοὺς ἑαυτῶν υποθέμενοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀγίας γραφῆς μεμαθηκότες λέγομεν· κτιστὸν εἶναι καὶ θεμελιωτὸν καὶ γεννητὸν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ἀναλλοιώτῳ καὶ ἀρρήτῳ φύσει καὶ ὁμοιότητι τῇ πρὸς τὸν πεποιηκότα μεμαθήκαμεν, ὥς αὐτὸς ὁ κύριός φησιν· «ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.¹» εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν ἀπ' αὐτοῦ ἦν ὥς ἂν μέρος αὐτοῦ ἢ ἐξ ἀπορροίας τῆς οὐσίας, οὐκ ἂν ἔτι κτιστὸν οὔδὲ θεμελιωτὸν εἶναι ἐλέγετο· οὔδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, κύριε, ἀληθῶς. τὸ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγεννήτου ὑπάρχον κτιστὸν ἔτι ὑφ' ἐτέρου ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἢ θεμελιωτὸν οὐκ ἂν εἶη, ἐξ ἀρχῆς ἀγέννητον ὑπάρχον. εἰ δὲ τὸ γεννητὸν αὐτὸν λέγεσθαι ὑπόβασίν τινα παρέχει, ὥς ἂν ἐκ τῆς οὐσίας τῆς πατρικῆς αὐτὸν γεγονότα καὶ ἔχειν ἐκ τούτου τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως, γινώσκομεν ὥς οὐ περὶ αὐτοῦ μόνου τὸ γεννητὸν εἶναι φησιν ἡ γραφή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνομοίων αὐτῷ κατὰ πάντα τῇ φύσει. καὶ γὰρ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων φησὶν· «κυιοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν²», καὶ «θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες³» καὶ ἐν ἑτέροις «τίς», φησί, «ὁ τετοκῶς βῶλους δρόσου;⁴» οὐ τὴν φύσιν ἐκ τῆς φύσεως διηγούμενος, ἀλλὰ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ τῶν γενομένων ἐκ τοῦ βουλήματος αὐτοῦ γένεσιν. οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πάντα δὲ βουλήματι αὐτοῦ γερόμενα ἕκαστον, ὥς καὶ ἐγένετο, ἐστίν.

ὁ μὲν γὰρ θεός, τὰ δὲ πρὸς ὁμοιότητα αὐτοῦ λόγῳ ὁμοία ἐσόμενα, τὰ δὲ καθ' ἐκουσιασμόν γερόμενα· τὰ δὲ πάντα δι' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ

1. Παρμ. 8, 22, 23, 25. 2. Ἠσ. 1, 2. 3. Δευτ. 32, 18. 4. Ἰωβ 38, 28.

γενόμενα, πάντα δὲ ἐκ τοῦ θεοῦ. ἅπερ λαβὼν καὶ ἐξεργασάμενος κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι θεόθεν χάριν, γράψαι τῷ δεσπότῃ μου Ἀλεξάνδρῳ σπουδάσων· πεπίστευκα γὰρ ὡς εἰ γράψεις αὐτῷ, ἐντρέψεις αὐτόν. πρόσσειπε πάντας τοὺς ἐν κυρίῳ. ἐρρωμένον σε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν 5 εὐχόμενον ἢ θεία χάρις διαφυλάττοι, δέσποτα.

9. Ἐπιστολὴ Παυλίνου Τύρου.*

(Ἀποσπάσματα)

(Περὶ τὸ 320-1)

1. Οὐκ εὐαγγελικῆς ὑπομνήσκων διδασκαλίας ταῦτ' ἔγραψεν Παυλῖνος, 10 ὁμολογῶν δὲ ἐνίοις μὲν ἄφ' ἑαυτῶν οὕτω κινεῖσθαι, ἐνίοις δὲ ἐκ τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν προειρημένων ἀνδρῶν τοῦτο ἡχθαι τὸν τρόπον. Εἶτα δὲ τέλος, ὥσπερ τινὰ κορωνίδα τῆς ἀποδείξεως ἐπάγων ἐκ τῶν Ὡριγένους ῥητῶν τῇ ἑαυτοῦ ὑπέγραψεν ἐπιστολῇ, ὡς μᾶλλον πείσαι δυναμένου παρὰ τοὺς εὐαγγελιστάς καὶ τοὺς ἀπο- 15 στόλους. ἔστι δὲ τὰ ῥητὰ ταῦτα·

Ἦρα ἐπαναλαβόντα περὶ πατρός καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος ὀλίγα τῶν τότε παραλειμμένων διεξελθεῖν. περὶ πατρός ὡς ἀδιάρετος ὢν καὶ ἀμέριστος υἱοῦ γίγνεται πατήρ, οὐ προβαλὼν αὐτόν, ὡς οἰονταί τινες. εἰ γὰρ πρόβλημά ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ πατρός καὶ γέννημα 20 ἐξ αὐτοῦ, ὅποια τὰ τῶν ζῶων γεννήματα, ἀνάγκη σῶμα εἶναι τὸν προβαλόντα καὶ τὸν προβεβλημένον.

2. τούτοις δὲ τοῖς ῥητοῖς καὶ ὁ τούτου πατὴρ πειθόμενος Παυλῖνος ταῦτά λέγειν τε καὶ γράφειν οὐκ ὀκνεῖ, ποτὲ μὲν δεύτερον θεὸν λέγων τὸν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἀνθρωπικώτερον γεγενῆσθαι 25 θεόν, ποτὲ δὲ κτίσμα αὐτὸν εἶναι διοριζόμενος.

3. ἔπειτα διαβάλλει τὸν μακάριον ὡς θεοὺς πολλοὺς εἰρηκότα.

4. ὅθεν τοίνυν μαθὼν καὶ ὁ Ἀστερίου πατὴρ Παυλῖνος νεωτέρους θεοὺς εἶναι φέτο.

10. Πειραγμένα τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Συνόδου.**

(Περὶ τὸ 321-2)

30

Ὡς δὲ οὐδὲν ἤττον παρὰ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει ἢ σπουδῇ, Ἀλεξάνδρου μὴ εἰκοντος, πρεσβεύεται ὁ Ἀρείος πρὸς Παυλῖνον τὸν Τύρου ἐπίσκοπον καὶ Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου ἐπιτροπεύοντα τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας καὶ Πατρόφιλον τὸν Σχυθοπόλεως· 35 καὶ ἔξαίτεῖ ἅμα τοῖς ἄμφ' αὐτοῦ ἐπιτραπῆναι ἐκκλησιάζειν τὸν μετ' αὐτοῦ λαόν, ὡς πρότερον τὴν τῶν πρεσβυτέρων τάξιν ἐπέχοντας. εἶναι γὰρ ἔθος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (καθάπερ καὶ νῦν), ἐνὸς ὄντος τοῦ κατὰ

* Εὐσεβίου, Κατὰ Μαρκέλλου Α' 4.

** Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ I 15,11-12.

πάντων ἐπισκόπου τοὺς πρεσβυτέρους ἰδίᾳ τὰς ἐκκλησίας κατέχειν καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαὸν συνάγειν. οἱ δὲ καὶ ἄλλοις ἐπισκόποις ἐν Παλαιστίνῃ συνελθόντες ἐψηφίσαντο τῇ Ἀρείου αἰτήσῃ παρακελευσάμενοι·

Συνάγειν μὲν αὐτοὺς ὡς πρότερον, ὑποτετάχθαι δὲ Ἀλεξάνδρῳ καὶ ἀντιβολεῖν αἰεὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης καὶ κοινωνίας μετέχειν. 5

11. Ἐπιστολὴ Ἀθανασίου Ἀναζάρβου πρὸς
τὸν Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας.*
(Περὶ τὸ 322)

Γράφων γὰρ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἀπετόλμησεν οὕτως εἰπεῖν·

Τί μέμψῃ τοῖς περὶ Ἀρείον, εἰ λέγουσιν, ἐξ οὐκ ὄντων κτίσμα 10
πεποιήται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῶν πάντων ἐστίν; ἐν ἑκατὸν γὰρ
προβάτοις παραβαλλομένων πάντων τῶν πεποιημένων εἰς ἐστὶ καὶ ὁ
υἱὸς ἐξ αὐτῶν. εἰ μὲν οὖν τὰ ἑκατὸν οὐκ ἐστὶ κτίσματα καὶ γενητὰ
ἢ ἐνὶ πλείον τι τῶν ἑκατὸν, δηλονότι μηδὲ ὁ υἱὸς ἐστὼ κτίσμα καὶ εἰς
τῶν πάντων. εἰ δὲ τὰ ἑκατὸν πάντα γενητὰ καὶ οὐδὲν ἐστὶν ἔκτος τῶν 15
ἑκατὸν πλὴν μόνου τοῦ θεοῦ, τί ἄτοπον λέγουσιν οἱ περὶ Ἀρείον, εἰ
ἐν τοῖς ἑκατὸν περιλαβόντες καὶ ἀριθμοῦντες τὸν Χριστόν, ἓνα τῶν
πάντων αὐτὸν εἰρήκασιν;

12. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου
Γεωργίου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας.**
(Περὶ τὸ 322)

20

Γεώργιος δὲ ὁ νῦν ἐν Λαοδικείᾳ, πρεσβύτερος ὢν ποτε τῆς Ἀλεξανδρείας
καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβων, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν ἐπίσκοπον ἔγραψεν ὅτι

Μὴ μέμψου τοῖς περὶ Ἀρείον, εἰ λέγουσιν, ἣν ποτε ὅτε οὐκ ἦν
ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ Ἡσαίας υἱὸς γέγονεν Ἀμώς¹, καὶ ὁμοῦς ὁ 25
μὲν Ἀμώς ἦν πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν Ἡσαίαν, ὁ δὲ Ἡσαίας οὐκ ἦν
πρότερον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα γέγονε.

13. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου
Γεωργίου πρὸς τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀρειανούς.***
(Περὶ τὸ 322)

30

Πρὸς δὲ τοὺς Ἀρειανούς ἔγραφε·

Τί μέμφεσθε Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάπᾳ λέγοντι ἐκ τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν;

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκειᾷ Συνόδων 17.

** Ἐνθ' ἀνωτέρω.

*** Ἐνθ' ἀνωτέρω.

1. Πρβλ. Ἡσ. 1, 1.

καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς μὴ φοβηθῆτε εἰπεῖν καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὸν υἱόν. εἰ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἔγραψε «τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ¹» καὶ ἔστι δῆλον ἐξ οὐκ ὄντων πεποιῆσθαι τὰ πάντα, ἔστι δὲ καὶ ὁ υἱὸς κτίσμα καὶ τῶν πεποιημένων εἷς. λεχθεὶν ἂν καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ θεοῦ οὕτως ὥσπερ
5 καὶ τὰ πάντα λέγεται ἐκ τοῦ θεοῦ.

14. Ἐπιστολὴ Ἀλεξάνδρου

Ἀλεξανδρείας πρὸς Ἀλέξανδρον Θεσσαλονίκης.*

(Περὶ τὸ 324)

Τῷ τιμιωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ ὁμοψύχῳ Ἀλεξάνδρῳ Ἀλέξανδρος
10 ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Ἡ φίλαρχος τῶν μοχθηρῶν ἀνθρώπων καὶ φιλάργυρος πρόθεσις ταῖς δοκούσαις αἰεὶ μείζονσι παροικίαις πέφυκεν ἐπιβουλεύειν διὰ ποικίλων προφάσεων τῶν τοιούτων ἐπιτιθεμένων τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ. οἰστροηλατούμενοι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτοῖς
15 διαβόλου εἰς τὴν προκειμένην αὐτοῖς ἡδονὴν πάσης εὐλαβείας ἀποσκιρτήσαντες, πατοῦσι τὸν τῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ φόβον. περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν μοι τῷ πάσχοντι δηλῶσαι τῇ ὑμετέρᾳ εὐλαβείᾳ, ἵνα φυλάττησθε τοὺς τοιούτους μὴ τις αὐτῶν τολμήσῃ καὶ ταῖς ὑμετέραις παροι-
20 κίαις ἐπιβῆναι, ἥτοι δι' ἑαυτῶν (ἱκανοὶ γὰρ ὑποκρίνασθαι πρὸς ἀπάτην οἱ γόητες) ἢ διὰ γραμμάτων ψευδῶς κεκομφευμένων δυναμένων ὑφαρπάσαι τὸν ἀπλῆ πίστει καὶ ἀκεραίῳ προσεσχηκότα.

Ἀρειὸς γοῦν καὶ Ἀχιλλεὺς συνωμοσίαν ἐναγχοῦ ποιησάμενοι τὴν Κολλούθου φιλαρχίαν πολὺ χεῖρον ἢ ἐκεῖνος ἐξήλωσαν. ὁ μὲν γὰρ αὐτοῖς τούτοις ἐγκαλῶν τῆς ἑαυτοῦ μοχθηρᾶς προαιρέσεως εὗρε
25 πρόφασιν· οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορίαν θεωροῦντες οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν, ἀλλ' ἑαυτοῖς σπήλαια ληστῶν² οἰκοδομήσαντες ἀδιαλείπτους ἐν αὐτοῖς ποιοῦνται συνόδους, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν διαβολαῖς ἀσκούμενοι. οἱ πάσης τῆς εὐσεβοῦς ἀποστολικῆς δόξης κατηγο-
30 ροῦντες Ἰουδαϊκῷ προσχήματι χριστομάχον συνεκρότησαν ἐργαστήριον, τὴν θεότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀρνούμενοι καὶ τοῖς πᾶσιν ἴσον εἶναι κηρύττοντες, πᾶσάν τε αὐτοῦ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καὶ δι' ἡμᾶς ταπεινώσεως φωνὴν ἐκλεξάμενοι ἐξ αὐτῶν συναγείρειν πειρῶνται τῆς ἀσεβείας ἑαυτῶν τὸ κήρυγμα, τῆς ἀρχῆθεν θεότητος
35 αὐτοῦ καὶ παρὰ τῷ πατρὶ δόξης ἀλέκτου τοὺς λόγους ἀποστρεφόμενοι. τὴν γοῦν Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων ἀσεβῆ περὶ Χριστοῦ δόξαν κρατύνοντες, τὸν παρ' αὐτοῖς ἐπαινον ὡς ἐνὶ μάλιστα θηρῶνται, πάντα μὲν ὅσα καθ' ἡμῶν παρ' αὐτοῖς γελᾶται πραγματευόμενοι, στά-

* Θεοδωρήτου, Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία I 4,1-61.

1. Α' Κορ. 11, 12. 2. Πρβλ. Ματθ. 21, 13.

σεις δὲ ἡμῖν καθ' ἡμέραν καὶ διωγμούς ἐπεγείροντες·¹ καὶ τοῦτο μὲν δικαστήρια συγκροτοῦντες δι' ἐντυχίας γυναικαρίων ἀτάκτων, ἃ ἡπάτησαν, τοῦτο δὲ τὸν χριστιανισμόν διασύροντες ἐκ τοῦ περιτροχάζειν πᾶσαν ἀγυιὰν ἀσέμνως τὰς παρ' αὐτοῖς νεωτέρας. ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρηκτον τοῦ Χριστοῦ χιτῶνα², ὃν οἱ δῆμιοι διελεῖν οὐκ ἐβουλεύσαντο, αὐτοὶ σχίσαι ἐτόλμησαν. ἡμεῖς μὲν οὖν, ἃ καὶ τῷ βίῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνοσίῳ ἐπιχειρήσει πρέπει, διὰ τὸ λανθάνειν βραδέως ἐπιστήσαντες, παμψηφὶ τῆς προσκυνοῦσης Χριστοῦ τὴν θεότητα ἐκκλησίας (αὐτοὺς) ἐξηλάσαμεν.

Ἐπεχείρησαν δὲ διαδρομαῖς χρώμενοι καθ' ἡμῶν παρεκβαίνειν πρὸς τοὺς ὁμόφρονας συλλειτουργοὺς, σχήματι μὲν εἰρήνης καὶ ἐνώσεως ἀξίωσιν ὑποκρινόμενοι, τὸ δ' ἀληθὲς συναρπάσαι τινὰς αὐτῶν εἰς τὴν ἰδίαν νόσον διὰ χρηστολογίας σπουδάζοντες καὶ στωμυλώτερα γράμματα παρ' αὐτῶν αἰτοῦντες, ἵνα παραγινώσκοντες αὐτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἡπατημένοις ἀμετανοήτους ἐφ' οἷς ἐσφάλησαν κατασκευάσωσιν, ἐπιτριβομένους εἰς ἀσέβειαν, ὥς ἂν συμψήφους αὐτοῖς καὶ ὁμόφρονας ἔχοντες ἐπισκόπους. οὐχ ἅπερ γοῦν παρ' ἡμῖν πονηρῶς ἐδίδαξαν τε καὶ διεπράξαντο ὁμολογοῦσιν αὐτοῖς, δι' ἃ καὶ ἐξώσθησαν· ἀλλ' ἢ σιωπῇ ταῦτα παραδιδόασιν, ἣ πεπλασμένοις λόγοις καὶ ἐγγράφοις ἐπισκιάζοντες ἀπατῶσιν. πιθανωτέρας γοῦν καὶ βωμολόχοις ὁμιλίας τὴν φθοροποιὸν ἑαυτῶν διδασκαλίαν ἐπικρύπτοντες συναρπάξουσι τὸν εἰς ἀπάτην ἐγκείμενον, οὐκ ἀπεχόμενοι καὶ τοῦ παρὰ πᾶσι συκοφαντεῖν τὴν ἡμετέραν εὐσέβειαν· ὅθεν καὶ συμβαίνει τινὰς τοῖς γράμμασιν αὐτῶν ὑπογράφοντας εἰς ἐκκλησίαν εἰσδέχεσθαι, μεγίστης ὥς οἶμαι διαβολῆς ἐπικειμένης τοῖς τοῦτο τολμῶσι συλλειτουργοῖς τῷ μῆτε τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τοῦτο συγχωρεῖν ἀλλὰ καὶ ὑπεκκαίειν τὴν ἐπ' αὐτοῖς δαβολικὴν κατὰ Χριστοῦ ἐνέργειαν.

Δι' ἃ δὴ καὶ οὐδὲν μελλήσας, ἀγαπητοί, δηλῶσαι ὑμῖν τὴν τῶν τοιοῦτων ἀπιστίαν ἑμαυτὸν διανέστησα, λεγόντων ὅτι ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ γέγονεν ὕστερον ὁ πρότερον μὴ ὑπάρχων, τοιοῦτος γενόμενος ὅτε καὶ ποτε γέγονεν, ὅλος καὶ πᾶς πέφυκεν ἄνθρωπος. «πάντα γάρ», φασίν, «ὁ θεὸς ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε», συναναλαμβάνοντες τῇ τῶν ἀπάντων λογικῶν τε καὶ ἀλόγων κτίσει καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. οἷς ἀκολούθως καὶ φασιν αὐτὸν τρεπτῆς εἶναι φύσεως, ἀρετῆς τε καὶ κακίας ἐπιδεκτικόν, καὶ τῇ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποθέσει καὶ τὰς θείας τοῦ εἶναι αὐτὸν ἀεὶ συναναιροῦντες γραφάς, αἱ τὸ ἄτρεπτον τοῦ λόγου καὶ τὴν θεότητα τῆς σοφίας τοῦ λόγου σημαίνουσιν, ἃ ἐστὶν ὁ Χριστός. «δυνάμεθα γοῦν καὶ ἡμεῖς», φασίν οἱ ἀλάστορες, αὐτοὶ γενέσθαι θεοῦ, ὥσπερ κάκεῖνος.» γέγραπται γάρ· «κυιοὺς ἐγέννησα καὶ ὑψώσα.» ἐπιφερομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ λέγοντος ἐξῆς ῥητοῦ

- «αὐτοὶ δὲ με ἡθέτησαν», ὅπερ οὐ φυσικόν ἐστι τῷ σωτῆρι ὄντι φύσεως ἀτρέπτου, πάσης εὐλαβείας ἑαυτοὺς ἐρημώσαντες, τοῦτο φασὶ προγνώσει καὶ προθεωρίᾳ περὶ αὐτοῦ εἰδότες τὸν θεὸν ὅτι οὐκ ἀθετήσεται ἐξειλέχθαι αὐτὸν ἀπὸ πάντων. οὐ γὰρ φύσει καὶ κατ' 5 ἐξαίρετον τῶν ἄλλων υἱὼν ἔχοντά τι (οὔτε γὰρ φύσει υἱὸς τίς ἐστι τοῦ θεοῦ, φασίν, οὔτε τινὰ ἔχων ιδιότητα πρὸς αὐτόν), ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τρεπτῆς τυγχάνοντα φύσεως, διὰ τρόπων ἐπιμέλειαν καὶ ἀσκησιν μὴ τρεπόμενον ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐξελέξατο· ὥς εἰ καὶ Παῦλος τοῦτο βιάσαιο. καὶ Πέτρος, μηδὲν διαφέρειν τούτων τὴν ἐκείνου υἰότητα· 10 εἰς παράστασιν δὲ τῆς φρενοβλαβοῦς ταύτης διδασκαλίας καὶ ταῖς γραφαῖς ἐμπαροινούντες καὶ παρατιθέμενοι τὸ ἐν Ψαλμοῖς περὶ Χριστοῦ ῥητόν, τὸ οὕτως ἔχον· «ἡγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἐχρίσέ σε ὁ θεός σου, ὁ θεός, ἐλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.¹»
- 15 Περὶ μὲν οὖν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ οὔτε ἐξ οὐκ ὄντων γεγένηται, οὔτε ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, αὐτάρκης ἐπαίδευσεν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστῆς γράφων οὕτως περὶ αὐτοῦ· «ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς.²» προνοούμενος γὰρ ὁ θεὸς δεικνύναι διδάσκαλος ἀλλήλων ἀχώριστα πράγματα δύο, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ὄντα 20 αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατρὸς ὠνόμασεν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων γενομένοις ὁ λόγος τοῦ θεοῦ οὐ συναριθμεῖται, πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι φησὶν ὁ αὐτὸς Ἰωάννης. τὴν γὰρ ιδιότροπον αὐτοῦ ὑπόστασιν ἐδήλωσεν εἰπών· «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ 25 ἐγένετο οὐδὲ ἓν.³» εἰ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, πῶς ὁ τοῖς γενομένοις τὸ εἶναι χαρισάμενος αὐτὸς ποτε οὐκ ἦν; οὐ γὰρ πῶς ὁ λόγος, τὸ ποιοῦν, τοῖς γενομένοις τῆς αὐτῆς εἶναι φύσεως διορίζεται, εἰ γε αὐτὸς μὲν ἦν ἐν ἀρχῇ, πάντα δὲ δι' αὐτοῦ ἐγένετο [καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν]. ἐναντίον γὰρ δοκεῖ τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων γενομένοις τὸ ὄν 30 καὶ ἀφεστηκὸς σφόδρα. τὸ μὲν γὰρ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐδὲν δεικνυσὶν εἶναι διάστημα, οὐδ' ἄχρι τινὸς ἐννοίας τοῦτο φαντασιῶσαι τῆς ψυχῆς δυναμένης· τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργεῖσθαι τὸν κόσμον νεωτέραν ἔχειν τὴν ὑπόστασιν καὶ πρόσφατον τὴν γένεσιν, ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ πάντων ἐληφότων τὴν τοιαύτην οὐσίωσιν. μακρὸν 35 γοῦν θεωρήσας τοῦ θεοῦ λόγου τὸ ἦν καὶ ὑπεραῖρον τῆς τῶν γεννητῶν διανοίας ὁ εὐλαβεστάτος Ἰωάννης γένεσιν αὐτοῦ καὶ ποίησιν ἀπηξίωσεν εἰπεῖν, οὐδὲ ταῖς ὁμοστοίχοις συλλαβαῖς τὸ ποιοῦν τοῖς γιγνομένοις ὀνομάσαι τολμήσας, οὐχ ὅτι ἀγέννητος ἦν (ἐν γὰρ ἀγέννητον ὁ πατήρ), ἀλλ' ὅτι τῆς ἐξεσμένης τῶν εὐαγγελιστῶν, τάχα δὲ καὶ 40 ἀγγέλων καταλήψεως ὑπερέκεινά ἐστιν ἡ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ ἀνεκδιήγητος ὑπόστασις. εὐσέβειαν οὐκ οἶμαι λογιζομένους τοὺς μέχρι

1. Ψαλμ. 44, 8. Ἑβρ. 1, 9. 2. Ἰω. 1, 18. 3. Ἰω. 1, 1-3.

τούτων ἐπερωτᾶν τι τολμῶντας, διὰ τὸ ἀνήκουν τοῦ «χαλεπώτερα σου μὴ ζήτηι, καὶ ὑψηλότερά σου μὴ ἐξέταξε.¹» εἰ γὰρ ἐτέρων πολλῶν ἢ γινώσκεις, καὶ τούτου ἀσυγκρίτως κολοβωτέραν, κέκρυπται τὴν ἀνθρωπίνην κατὰ ληψιν (οἷά ἐστι παρὰ Παῦλον· «ἀ ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν²», ἀλλὰ καὶ τὰ ἄστρα φησὶν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ ἀριθμῆσαι μὴ δύνασθαι³ καὶ ἔτι «ἄμμον θαλασσῶν καὶ σταγόνas ὕετοῦ», φησί, «τίς ἐξαριθμήσει;⁴» πῶς ἂν περιεργάσαιτο τις τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν, ἐκτὸς εἰ μὴ μελαγχολικῇ διαθέσει ληφθεὶς τυγχάνοι; περὶ ἧς τὸ προφητικὸν πνεῦμά φησι· «τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται;⁵» ἦν καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, εὐεργετῶν τοὺς πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κίονας⁶, τὴν περὶ τούτου γινώσκον αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι ἐσπούδασεν, πᾶσι μὲν οὖν αὐτοῖς ἀφύσικον εἶναι λέγων εἰς κατὰ ληψιν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ ἀνακεῖσθαι τὴν τοῦ θειοτάτου τούτου μυστηρίου εἰδῆσιν· «οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τίς ἐστὶν ὁ υἱός» λέγων «εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τὸν πατέρα οὐδεὶς ἔγνωκεν εἰ μὴ ὁ υἱός.⁷» περὶ οὗ καὶ τὸν πατέρα οἶμαι λέγειν «τὸ μυστήριόν μου ἐμοί».

Ὅτι δὲ μανιῶδες τὸ ἐξ οὐκ ὄντων τὸν υἱὸν γεγονέναι φρονεῖν, χρονικὴν ἔχον τὴν πρόθεσιν, αὐτόθεν δεικνύται τὸ ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ ἀγνοῶσιν οἱ ἀνόητοι τὴν τῆς φωνῆς αὐτῶν μανίαν. ἡ γὰρ χρόνους ἐμπολιτεύεσθαι δεῖ τὸ οὐκ ἦν, ἢ αἰῶνός τινι διαστήματι. εἰ τοίνυν ἀληθὲς τὸ πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι, δῆλον ὅτι καὶ πᾶς αἰὼν καὶ χρόνος καὶ διαστήματα καὶ τὸ ποτέ, ἐν οἷς τὸ οὐκ ἦν εὐρίσκεται, δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ πῶς οὐκ ἀπίθανον τὸν καὶ χρόνους καὶ αἰῶνας καὶ καιρούς, ἐν οἷς τὸ οὐκ ἦν συμπέφυρται, ποιήσαντα, αὐτόν ποτε μὴ εἶναι λέγειν; ἀδιανόητον γὰρ καὶ πάσης ἀμαθίας ἀνάπλεων τὸν αἷτιον γενόμενόν τινος αὐτὸν μεταγενέστερον λέγειν τῆς ἐκείνου γενέσεως.

Προηγεῖται γὰρ κατ' αὐτοὺς τῆς τὰ ὅλα δημιουργούσης τοῦ θεοῦ σοφίας ἐκεῖνο τὸ διάστημα ἐν ᾧ φασι μὴ γεγενῆσθαι τὸν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρός, ψευδομένης κατ' αὐτοὺς καὶ τῆς πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι πάσης κτίσεως ἀναγορευούσης γραφῆς.⁸ σύμφωνα γοῦν τούτοις βοᾷ καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Παῦλος φάσκων περὶ αὐτοῦ· «ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν⁹», ἀλλὰ καὶ «ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι, εἴτε κυριότητες, εἴτε θρόνοι· πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων.¹⁰»

Ἀσεβεστάτης οὖν φανείσης τῆς ἐξ οὐκ ὄντων ὑποθέσεως, ἀνάγκη τὸν πατέρα αἰεὶ εἶναι πατέρα· ἔστι δὲ πατήρ αἰεὶ παρόντος τοῦ υἱοῦ,

1. Σοφ. Σειρ. 3, 21. 2. Α' Κορ. 2, 9. 3. Πρβλ. Γεν. 15, 5. 4. Σοφ. Σειρ. 1, 2. 5. Ἦσ. 53, 8. 6. Πρβλ. Γαλ. 2, 9. 7. Ματθ. 11, 27. 8. Πρβλ. Κολ. 1, 15. 9. Ἐβρ. 1, 2. 10. Κολ. 1, 16-17.

δι' ὃν χρηματίζει πατήρ· αἰεὶ δὲ παρόντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ, αἰεὶ ἐστὶν ὁ πατήρ τέλειος, ἀνελλιπὴς τυγχάνων ἐν τῷ καλῷ, οὐ χρονικῶς οὐδὲ ἐκ διαστήματος οὐδὲ ἐξ οὐκ ὄντων γεννήσας τὸν μονογενῆ υἱόν. τί δέ; οὐκ ἀνόσιον τὸ λέγειν μὴ εἶναι ποτε τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ, τὴν λέγουσαν· «ἐγὼ ἤμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα, ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρεν¹», ἢ τὴν δύναμιν² τοῦ θεοῦ ποτε μὴ ὑπάρχειν, ἢ τὸν λόγον αὐτοῦ ἡκρωτηριάσθαι ποτέ, ἢ τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ὁ υἱὸς γνωρίζεται καὶ ὁ πατήρ χαρακτηρίζεται; τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τῆς δόξης³ μὴ εἶναι λέγειν συναναιρεῖ καὶ τὸ πρωτότυπον φῶς, οὐ ἐστὶν ἀπαύγασμα. εἰ δὲ καὶ ἡ εἰκὼν⁴ τοῦ θεοῦ οὐκ ἦν αἰεὶ, δῆλον ὅτι οὐδὲ οὐ ἐστὶν εἰκὼν ἐστὶν αἰεὶ. ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ εἶναι τὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ χαρακτηῖρα συναναιρεῖται ὁ κακῆς ὁ πάντως ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηριζόμενος. ἐξ ἧς ἐστὶν ἰδεῖν τὴν υἰότητα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οὐδεμίαν ἔχουσαν κοινωνίαν πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν υἰότητα. ὃν τρόπον γὰρ ἡ ἄρρητος αὐτοῦ ὑπόστασις ἀσυγκρίτῳ ὑπεροχῇ ἐδείχθη ὑπερκειμένη πάντων οἷς αὐτὸς τὸ εἶναι ἔχαρίσατο, οὕτως καὶ ἡ υἰότης αὐτοῦ, κατὰ φύσιν τυγχάνουσα τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀλέκτῳ ὑπεροχῇ διαφέρει τῶν δι' αὐτοῦ θέσει υἰοθετηθέντων. ὁ μὲν γὰρ ἀτρέπτου φύσεως τυγχάνει, τέλειος ὢν καὶ διὰ πάντων ἀνενδεής· οἱ δὲ τῇ εἰς ἑκάτερα τροπῇ ὑποκειμένοι τῆς παρὰ τούτου βοηθείας δέονται. τί γὰρ ἂν καὶ προκόψαι ἔχοι ἡ τοῦ θεοῦ σοφία⁵, ἢ τί προσλαβεῖν ἢ αὐτοαλήθεια; ἢ ὁ θεὸς λόγος πῶς ἂν ἔχοι βελτιωθῆναι ἢ ἡ ζωὴ ἢ τὸ ἀληθινὸν φῶς; εἰ δὲ τοῦτο, πόσω πλέον ἀφύσικον τυγχάνει μωρίας ποτὲ δεκτικὴν γενέσθαι τὴν σοφίαν ἢ τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἀσθενεῖα προσπλακῆναι, ἢ ἀλογίᾳ τὸν λόγον ἀμαυρωθῆναι ἢ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ ἐπιμιχθῆναι σκότος, τοῦ μὲν ἀποστόλου αὐτόθεν λέγοντος «τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίᾳ⁶», τοῦ δὲ Σολομῶντος ὅτι ἀδύνατον ἂν εἶη καὶ μέχρι τινὸς ἐννοίας εὐρεθῆναι ὁδοῦς ὁφθαλμοῦ ἐπὶ πέτρας, ἥτις κατὰ Παῦλόν ἐστιν ὁ Χριστός;⁷ οἱ δὲ κτίσματα αὐτοῦ τυγχάνοντες ἀνθρωποὶ τε καὶ ἄγγελοι, καὶ εὐλογίας εὐλόγησι προκόπτειν ἀρεταῖς ἀσκούμενοι καὶ νομίμοις ἐντολαῖς πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. διὸ δὴ ὁ κύριος ἡμῶν, φύσει τοῦ πατρὸς υἱὸς τυγχάνων, ὑπὸ πάντων προσκυνεῖται·⁸ οἱ δὲ ἀποθέμενοι τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας, ἐξ ἀνδραγαθημάτων καὶ προκοπῆς τὸ τῆς υἰοθεσίας λαβόντες πνεῦμα⁹, διὰ τοῦ φύσει υἱοῦ

35 εὐεργετούμενοι γίνονται αὐτοὶ θέσει υἱοί.
 Τὴν μὲν οὖν γνησίαν αὐτοῦ καὶ ἰδιότροπον καὶ φυσικὴν καὶ κατ' ἐξαίρετον υἰότητα ὁ Παῦλος οὕτως ἀπεφήνατο, περὶ θεοῦ εἰπών· «ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν (δηλονότι τῶν μὴ φύσει υἱῶν) παρέδωκεν αὐτόν.¹⁰» πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολήν

1. Παρμ. 8,30. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 1,3. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 4,4. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24. 6. Β' Κορ. 6,14-15. 7. Πρβλ. Α' Κορ. 10,4. 8. Πρβλ. Φίλιπ. 2,11. 9. Πρβλ. Ῥωμ. 8,15. 10. Ῥωμ. 8,32.

τῶν οὐκ ἰδίων αὐτὸν ἴδιον υἱὸν ἔφησεν εἶναι. ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ· «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.¹» ἐν δὲ Ψαλμοῖς ὁ σωτὴρ φησιν· «κύριος εἶπε πρὸς με· υἱός μου εἶ σύ.²» γνησιότητα ἐμφανίζων σημαίνει μὴ εἶναι αὐτοῦ γνησίους υἱοὺς ἄλλους τινὰς παρ' αὐτόν. τί δὲ καὶ τὸ «ἐκ γαστροῦ πρὸ ἐωσφόρου ἐγέννησά σε;³» οὐχὶ ἄντικρυς τῆς πατρικῆς μαιώσεως φυσικὴν ἐνδείκνυται υἰότητα, οὐ τρόπων ἐπιμελεία καὶ προκοπῆς ἀσκήσει, ἀλλὰ φύσεως ἰδιώματι ταύτην λαχόντος; ὅθεν καὶ ἀμετάπτωτον ἔχει τὴν υἰότητα ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ πατρὸς. τὴν δὲ τῶν λογικῶν υἰοθεσίαν οὐ κατὰ φύσιν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν ἀλλὰ τρόπων ἐπιτηδεϊότητα καὶ δωρεᾷ θεοῦ καὶ μεταπτώτην οἶδεν ὁ λόγος· «ἰδόντες γὰρ οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ἔλαβον ἑαυτοῖς γυναῖκας⁴» καὶ τὰ ἐξῆς· «καὶ αὐτοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν⁵» διὰ Ἡσαίου εἰρηκέναι τὸν θεὸν ἐδιδάχθημεν.

Πολλὰ λέγειν ἔχων, ἀγαπητοί, παρέρχομαι, φορτικὸν εἶναι νομίσας διὰ πλείονων διδασκάλους ὁμόφρονας ὑπομιμνήσκειν. αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδασκτοὶ ἐστε⁶ οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι ἡ ἐναγχος ἐπαναστάσα τῇ ἐκκλησιαστικῇ εὐσεβείᾳ διδασκαλίᾳ Ἐβριωνός ἐστι καὶ Ἀρτεμᾶ καὶ ζῆλος τοῦ κατὰ Ἀντιόχειαν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, συνόδῳ καὶ κρίσει τῶν ἀπανταχοῦ ἐπισκόπων ἀποκηρυχθέντος τῆς ἐκκλησίας· ὃν διαδεξάμενος Λουκιανὸς ἀποσυνάγωγος ἔμεινε τριῶν ἐπισκόπων πολυετεῖς χρόνους. ὧν τῆς ἀσεβείας τὴν τρύγα ἐρροφηκότες νῦν ἡμῖν οἱ ἐξ οὐκ ὄντων ἐπεφύησαν, τὰ ἐκείνων κεκρυμμένα μοσχεύματα, Ἀρείος τε καὶ Ἀχιλλεὺς καὶ ἡ τῶν σὺν αὐτοῖς πονηρευομένων σύνοδος. καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν Συρίᾳ χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι τρεῖς διὰ τὸ συναινεῖν αὐτοῖς ἐπὶ τὸ χειρὸν ὑπεκαίουσι, περὶ ὧν ἡ κρίσις ἀνακείσθω τῇ ὑμετέρᾳ δοκιμασίᾳ· οἱ τὰς μὲν τοῦ σωτηρίου πάθους ταπεινώσεώς τε καὶ κενώσεως⁷ καὶ τῆς καλουμένης αὐτοῦ πτωχείας⁸ καὶ ὧν ἐπικτήτους ὁ σωτὴρ δι' ἡμᾶς ἀνεδέξατο φωνὰς διὰ μνήμης ἔχοντες, παρατίθενται ἐπὶ παραγραφῇ τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀρχῇθεν αὐτοῦ θεότητος, τῶν δὲ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ δόξης τε καὶ εὐγενείας καὶ παρὰ τῷ πατρὶ μονῆς⁹ σημαντικῶν λόγων ἐπιλήσμονες γεγόνασιν· οἷόν ἐστι τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν.¹⁰» ὅπερ φησὶν ὁ κύριος, οὐ πατέρα ἑαυτὸν ἀναγορεύων οὐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων, ἀλλ' ὅτι τὴν πατρικὴν ἐμφέρειαν ἀκριβῶς πέφυκε σφίζειν ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, τὴν κατὰ πάντα ὁμοιότητα αὐτοῦ ἐκ φύσεως ἀπομαξάμενος καὶ ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ πατρὸς τυγχάνων καὶ τοῦ πρωτοτύπου ἑκτυπος χαρακτήρ. ὅθεν καὶ τῷ τῆνικαῦτα ποθοῦντι ἰδεῖν Φιλίππῳ

1. Ματθ. 3, 17. 17, 5. 2. Ψαλμ. 2, 7. 3. Ψαλμ. 109, 3. 4. Γεν. 6, 2. 5. Ἡσ. 1, 2. 6. Πρβλ. Α' Θεσ. 4, 9. 7. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 7. 8. Πρβλ. Β' Κορ. 8, 9. 9. Πρβλ. Ἰω. 14, 23. 10. Ἰω. 10, 30.

ἀφθόνως ὁ κύριος ἐμφανίζει, πρὸς ὃν λέγοντα «δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα» λέγει· «ὃ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα¹», ὥσπερ δι' ἐσόπτρου² ἀκτιλιδώτου καὶ ἐμψύχου θείας εἰκόνος αὐτοῦ θεωρουμένου τοῦ πατρός. ὧν ὅμοιον ἐν Ψαλμοῖς οἱ ἀγιώτατοί φασιν· «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς.³» διὸ δὴ καὶ ὁ τιμῶν τὸν υἱὸν τιμᾷ τὸν πατέρα⁴, καὶ εἰκότως· πᾶσα γὰρ ἀσεβῆς φωνὴ εἰς τὸν υἱὸν λέγεσθαι τολμωμένη εἰς τὸν πατέρα τὴν ἀναφορὰν ἔχει.

Καὶ τί λοιπὸν ἔτι θαυμαστὸν ὁ μέλλω γράφειν, ἀγαπητοί, εἰ τὰς ἐμοῦ ψευδεῖς διαβολὰς καὶ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν λαοῦ ἐκθήσομαι; οἱ γὰρ κατὰ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ παραταξάμενοι οὐδὲ τὰς καθ' ἡμῶν ἀχαρίστους παροινίας παραιτοῦνται λέγειν· οἱ γε οὐδὲ τῶν ἀρχαίων τινὰς συγκρίνειν ἑαυτοῖς ἀξιούσιν οὐδὲ οἷς ἡμεῖς ἐκ παίδων ὠμιλήσαμεν διδασκάλοις ἐξισοῦσθαι ἀνέχονται, ἀλλ' οὐδὲ τῶν νῦν πανταχοῦ συλλειτουργῶν τινα εἰς μέτρον σοφίας ἡγοῦνται, μόνον σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες καὶ δογμάτων εὔρεται λέγοντες εἶναι καὶ αὐτοῖς ἀποκεκαλύφθαι μόνοις, ἅπερ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἑτέρῳ πέφυκεν ἔλθειν εἰς ἔννοιαν.

Ὡς ἀνοσίτου τύφου καὶ ἀμέτρου μανίας καὶ μελαγχολικῆς ἡρμωσμένης δόξης κενῆς καὶ σατανικοῦ φρονήματος εἰς τὰς ἀνοσίους αὐτῶν ψυχὰς ἀποσκιρτήσαντος. οὐ κατήδεσεν αὐτοὺς ἡ τῶν ἀρχαίων γραφῶν φιλόθεος σαφήνεια, οὐδὲ ἡ τῶν συλλειτουργῶν σύμφωνος περὶ Χριστοῦ εὐλάβεια τὴν κατ' αὐτοῦ θρασύτητα αὐτῶν ἡμαύρωσεν. ὧν οὐδὲ τὰ δαιμόνια τῆς ἀνοσιουργίας ἀνέξεται, φωνὴν βλάσφημον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰπεῖν φυλαττόμενα.

Ταῦτα μὲν οὖν ἡμῖν κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν ἐπιπορίσθω πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτω ὑλακῇ κατὰ τοῦ Χριστοῦ κονισαμένους καὶ τὴν εἰς αὐτὸν εὐσέβειαν ἡμῶν συκοφαντεῖν προθεμένους. φασὶ γὰρ ἡμᾶς οἱ φληνάφων ἐφευρεταὶ μύθων ἀποστρεφομένους τὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἀσεβῆ καὶ ἄγραφον κατὰ Χριστοῦ βλασφημίαν ἀγέννητα διδάσκειν δύο, δύοῖν θάτερον δεῖν εἶναι λέγοντες οἱ ἀπαίδευτοι ἢ ἐξ οὐκ ὄντων αὐτὸν εἶναι φρονεῖν ἢ πάντως ἀγέννητα λέγειν δύο· ἀγνοοῦντες οἱ ἀνάσκητοι ὡς μακρὸν ἂν εἴη μεταξὺ πατρός ἀγεννήτου καὶ τῶν κτισθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐξ οὐκ ὄντων, λογικῶν τε καὶ ἀλόγων. ὧν μεσιτεύουσα φύσις μονογενῆς, δι' ἧς τὰ ὅλα ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν ὁ πατὴρ τοῦ θεοῦ λόγου, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὄντος πατρός γεγέννηται· ὡς καὶ αὐτός που διεμαρτύρατο λέγων ὁ κύριος· «ὃ ἀγαπῶν τὸν πατέρα ἀγαπᾷ καὶ τὸν υἱὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον.⁵»

Περὶ ὧν ἡμεῖς οὕτως πιστεύομεν, ὡς τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ δοκεῖ· εἰς μόνον ἀγέννητον πατέρα, οὐδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἷτιον ἔχοντα, ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοιώτον, αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως

1. Ἰω. 14, 8-9. 2. Πρβλ. Σοφ. Σειρ. 7, 26. Ἑβρ. 1, 3. 3. Ψαλμ. 35, 10. 4. Πρβλ. Ἰω. 5, 23. 5. Α' Ἰω. 5, 1.

ἔχοντα, οὔτε προκοπὴν μείωσιν ἐπιδεχόμενον, νόμου καὶ προφητῶν
καὶ εὐαγγελίων δοτῆρα, πατριαρχῶν καὶ ἀποστόλων καὶ ἀπάντων
ἀγίων κύριον· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
μονογενῆ, γεννηθέντα οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὄντος πατρός,
οὐ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ὁμοιότητας ταῖς τομαῖς ἢ ταῖς ἐκ διαιρέ- 5
σεων ἀπορροαῖς, ὥσπερ Σαβελλίω καὶ Βαλεντίνω δοκεῖ, ἀλλ' ἀρρή-
τως καὶ ἀνεκδιηγήτως, κατὰ τὸν εἰπόντα, ὡς ἀνωτέρω παρεθήκαμεν·
«τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ¹» τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ πάση
τῇ γενητῇ φύσει ἀπεριεργάστου τυγχανούσης, καθὼς καὶ αὐτὸς
ὁ πατήρ ἀπεριέργαστός ἐστι διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τὴν τῶν λογικῶν φύσιν 10
τῆς πατρικῆς θεογονίας τὴν εἰδῆσιν. ἅπερ οὐ παρ' ἐμοῦ δεῖ μαθεῖν
ἄνδρας τῷ τῆς ἀληθείας πνεύματι κινουμένους, ὑπηχούσης ἡμᾶς καὶ
τῆς φθασάσης Χριστοῦ περὶ τοῦτου φωνῆς καὶ διδασκούσης· «οὐδεὶς
οἶδε τίς ἐστιν ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁ υἱός· καὶ οὐδεὶς οἶδε τίς ἐστιν ὁ υἱός,
εἰ μὴ ὁ πατήρ. ²» ἄτρεπτον τοῦτον καὶ ἀναλλοίωτον ὡς τὸν πατέρα, 15
ἀπροσδεῆ καὶ τέλειον υἱόν, ἐμπερῇ τῷ πατρὶ μεμαθήκαμεν, μόνῳ
τῷ ἀγεννήτῳ λειπόμενον ἐκείνου. εἰκὼν γάρ ἐστιν ἀπηκριβωμένη
καὶ ἀπαράλλακτος τοῦ πατρός. πάντων γὰρ εἶναι τὴν εἰκόνα πλήρη
δι' ὧν ἡ μεῖζων ἐμφέρεια δῆλον, ὡς αὐτὸς ἐπαίδευσεν ὁ κύριος «ὁ
πατήρ μου» λέγων «μεῖζων μου ἐστί. ³» καὶ κατὰ τοῦτο καὶ τὸ αἰεὶ 20
εἶναι τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ πατρὸς πιστεύομεν· «ἀπαύγασμα γάρ ἐστι τῆς
δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως. ⁴» ἀλλὰ μή τις τὸ αἰεὶ
πρὸς ὑπόνοιαν ἀγεννήτου λαμβανέτω, ὡς οἴονται οἱ τὰ τῆς ψυχῆς
αἰσθητήρια πεπωρωμένοι· οὔτε γὰρ τὸ ἦν, οὔτε τὸ αἰεὶ, οὔτε τὸ πρὸ
αἰώνων ταυτὸν ἐστὶ τῷ ἀγεννήτῳ. ἀλλ' οὐδ', ὅτι οὐκ ἀνθρώπων 25
ἐννοια ὀνοματοποιῆσαι σπουδάσει, δηλοῖ τὸ ἀγέννητον (ὡς καὶ ὑμᾶς
οὕτως ἐκδέχεσθαι πιστεύω καὶ τεθάρρηκα τῇ περὶ πάντων ὑμῶν ὁρθῇ
προθέσει), κατὰ μηδένα τρόπον τούτων τῶν ὀνομάτων τὸ ἀγέννητον
δηλούντων. εἰκοι γὰρ οἰοεὶ χρόνων εἶναι παρέκτασις ταῦτα τὰ
ὀνόματα, τὴν μέντοι κατ' ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς θεότητα καὶ οἶον 30
ἀρχαιότητα σημαίνειν μὴ δυναμένων, τῶν δὲ ἀγίων ἀνδρῶν ὡς δύνα-
μις ἐκάστῳ ἐμφανίσαι τὸ μυστήριον βιαζομένων καὶ συγγνώμην αἰ-
τούντων παρὰ τῶν ἀκροατῶν δι' εὐλόγου ἀπολογίας διὰ τοῦ λέγειν·
εἰς ᾧ ἐφθάσαμεν. ⁵ εἰ δέ τι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον διὰ χειλέων φθέγμα
μεῖζόν τι προσδοκῶσιν οἱ ἄνδρες, τὰ ἐκ μέρους αὐτοῖς γνωσθέντα 35
καταργεῖσθαι λέγοντες ⁶, δῆλον ὅτι πολὺ τοῦ ἐλπιζομένου λείπεται
τὸ ἦν καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων· ὅπερ δ' ἂν ἦ, οὐκ ἐστὶ ταυτὸν
τῷ ἀγεννήτῳ. οὐκοῦν τῷ μὲν ἀγεννήτῳ πατρὶ οἰκτεῖον ἀξίωμα φυλα-
κτέον, μηδένα τοῦ εἶναι αὐτῷ τὸν αἷτιον λέγοντας· τῷ δὲ υἱῷ τὴν
ἀρμόζουσαν τιμὴν ἀπονεμητέον, τὴν ἀναρχον αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς 40

1. Ἦσ. 53, 8. 2. Ματθ. 11, 27. 3. Ἰω. 14, 28. 4. Ἐβρ. 1, 3.
5. Πρβλ. Φιλip. 3, 16. 6. Πρβλ. Α' Κορ. 13, 8-12.

γέννησιν ἀνατιθέντας· καὶ ὡς ἐφθάσαμεν αὐτῷ σέβας ἀπονέμοντες, μόνον εὐσεβῶς καὶ εὐφήμως τὸ ἦν καὶ τὸ αἰεὶ καὶ τὸ πρὸ αἰώνων λέγοντες ἐπ' αὐτοῦ, τὴν μέντοι θεότητα αὐτοῦ μὴ παραιτούμενοι, ἀλλὰ τῇ εἰκόνι καὶ τῷ χαρακτῆρι τοῦ πατρὸς¹ ἀπηκριβωμένην ἐμφέ-
 5 ρειαν κατὰ πάντα ἀνατιθέντες, τὸ δὲ ἀγέννητον τῷ πατρὶ μόνον ἰδίω-
 μα παρεῖναι δοξάζοντες, ἅτε δὴ καὶ αὐτοῦ φάσκοντος τοῦ σωτῆρος·
 «ὁ πατήρ μου μέζων μου ἐστίν.»²»

Πρὸς δὲ τῇ εὐσεβεῖ ταύτῃ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ δόξῃ, καθὼς ἡμᾶς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσιν, ἐν πνεῦμα ἅγιον ὁμολογοῦμεν³,
 10 τὸ κινήσαν τοὺς τε τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἀγίους ἀνθρώπους καὶ τοὺς
 τῆς χρηματιζούσης καινῆς παιδευτὰς θείους· μίαν καὶ μόνην καθολικὴν
 τὴν ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ἀκαθαίρετον μὲν αἰεὶ καὶ πᾶς ὁ κόσμος
 αὐτῇ πολεμεῖν βουλευῆται, νικηφόρον δὲ πάσης τῆς τῶν ἑτεροδόξων
 ἀσεβεστάτης ἐπαναστάσεως, εὐθαρσεῖς ἡμᾶς κατασκευάζοντος τοῦ
 15 οἰκοδεσπότου αὐτῆς διὰ τοῦ βοᾶν· «θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κό-
 σμον.»⁴» μετὰ τοῦτο τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οἶδαμεν, ἥς ἀπαρχὴ
 γέγονεν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός⁵, σῶμα φορέσας ἀληθῶς καὶ
 οὐ δοκῆσει ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας «ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς
 ἀθέτησιν ἀμαρτίας»⁶, ἐπιδημήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, σταυρω-
 20 θείς καὶ ἀποθανών, ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἡττων γε-
 γεννημένος, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ἀναληφθεὶς ἐν οὐρανοῖς, καθήμενος
 «ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης.»⁷»

Ταῦτα ἐκ μέρους ἐνεχάραξα τῇ ἐπιστολῇ, τὸ καθ' ἕκαστον ἐπ'
 ἀκριβείας γράφειν φορτικόν, ὡς ἔφην, εἶναι νομίσας, διὰ τὸ μὴδὲ
 25 τὴν ἱεράν ὑμῶν ταῦτα λεληθέναι σπουδὴν. ταῦτα διδάσκομεν, ταῦτα
 κηρύττομεν, ταῦτα τῆς ἐκκλησίας τὰ ἀποστολικά δόγματα, ὑπὲρ
 ὧν καὶ ἀποθνήσκομεν, τῶν ἐξόμνησθαι αὐτὰ βιαζομένων ἡττον πε-
 φροντικότες, εἰ καὶ διὰ βασάνων ἀναγκάζουσι, τὴν ἐν αὐτοῖς ἐλπίδα
 μὴ ἀποστρεφόμενοι. ὧν ἐναντίοι γενόμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀρειον
 30 καὶ Ἀχιλλέα καὶ οἱ τῆς ἀληθείας σὺν αὐτοῖς πολέμιοι ἀπεώσθη-
 σαν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλότριοι γενόμενοι τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν διδασκα-
 λίας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον λέγοντα· «εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται
 παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω»⁸» καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ⁹ εἶναι
 προσποιῆται, ἀλλὰ καὶ «εἰ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ καὶ μὴ προσέρχεται
 35 τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῇ
 κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μὴδὲν ἐπιστάμενος»¹⁰» καὶ τὰ
 ἐξῆς.

Τούτους οὖν ἀναθεματισθέντας ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος μηδεὶς ὑμῶν
 δεχέσθω μὴδὲ ἀνεχέσθω τῶν λεγομένων ἢ γραφομένων ὑπ' αὐτῶν·

1. Πρβλ. Κολ. 1, 15. Ἑβρ. 1, 3. 2. Ἰω. 14, 28. 3. Πρβλ. Ῥωμ. 7, 6.
 4. Ἰω. 16, 33. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 20. 6. Ἑβρ. 9, 26. 7. Ἑβρ. 1, 3.
 8. Γαλ. 1, 9. 9. Πρβλ. Γαλ. 1, 8. 10. Α' Τιμ. 6, 3-4.

πάντα γὰρ οἱ γόητες ψεύδονται, ἀλήθειαν οὐ μὴ λαλήσουσιν. περιέρχονται γὰρ τὰς πόλεις, οὐδὲν ἕτερον σπουδάζοντες ἢ τῷ τῆς φιλαίας προσχήματι καὶ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι δι' ὑποκρίσεως καὶ κολακείας γράμματα διδόναι καὶ λαμβάνειν, πρὸς τὸ πλανᾶν διὰ τούτων τὰ ὑπ' αὐτῶν ἠπατημένα ὀλίγα «γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις»³ καὶ τὰ ἐξῆς.

Τούτους οὖν τοὺς τὰ τοσαῦτα κατὰ Χριστοῦ τολμήσαντας, τοὺς τὸν χριστιανισμὸν τοῦτο μὲν δημοσίᾳ διασύραντας, τοῦτο δὲ ἐπὶ δικαστηρίων ἐπιδεικτιᾶν φιλοτιμουμένους, τοὺς διωγμὸν ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς ἐπεγείραντας, τοὺς τὸ ἄρρητον μυστήριον τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐκνεύρισαντας, τοὺτους ἀποστρεφόμενοι, ἀγαπητοὶ καὶ ὁμοψυχοὶ ἀδελφοί, σύμφηφοι γένεσθε κατὰ τῆςμανιώδους αὐτῶν τόλμης, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀγανακτησάντων συλλειτουργῶν ἡμῶν καὶ ἐπιστειλάντων μοι κατ' αὐτῶν καὶ τῷ τόμῳ συνυπογραφάντων· ἃ καὶ διεπεμφάμην ὑμῖν διὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀπὶ τοῦ διακόνου, τοῦτο μὲν πάσης Αἰγύπτου καὶ Θηβαΐδος, τοῦτο δὲ Λιβύης τε καὶ Πενταπόλεως καὶ Συρίας καὶ ἔτι Λυκίας καὶ Παμφυλίας, Ἀσίας, Καππαδοκίας καὶ τῶν ἄλλων περιχώρων· ὧν καθ' ὁμοιότητα καὶ παρ' ὑμῶν δέξασθαι πέποιθα. πολλῶν γάρ μοι βοηθημάτων πρὸς τοὺς βλαβέντας πεπορισμένων, καὶ τοῦτο εὖρηται λυσιφάρμακον τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθέντος λαοῦ, πειθομένων καὶ ταῖς τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν συγκαταθέσεσιν, εἰς μετάνοιαν διὰ τούτου ἔρχεσθαι σπουδαζόντων. ἀσπάσασθε ἀλλήλους σὺν τῇ παρ' ὑμῶν ἀδελφότητι. ἐρρῶσθαι ὑμᾶς ἐν κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοί· ὀναίμην ὑμῶν τῆς φιλοχρίστου ψυχῆς.

Εἰσὶ δὲ οἱ ἀναθεματισθέντες αἵρεσιῶται, ἀπὸ πρεσβυτέρων μὲν Ἀρείος, Ἀχιλλεύς, Ἀειθαλής, Σαρμάτης, (Καρπῶνης,) Ἀρείος ἕτερος, ἀπὸ διακόνων δὲ (Γάιος,) Εὐζώιος, Λούκιος, Ἰούλιος, Μηνᾶς, Ἑλλάδιος.

15. Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ τόμου

Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας πρὸς πάντας τοὺς ἐπισκόπους.

(Περὶ τὸ 324)

Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδρείας

Ἐκ τοῦ ἐγκυκλίου τόμου τοῦ γεγραμμένου ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως πρὸς τοὺς κατὰ πάντα τόπον θεοφιλεῖς ἐπισκόπους, ᾧ καὶ συνέθεντο οἱ θεοφιλεῖς ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ὄντες πλέον ἑξαττον διακόσιοι οὕτως κατέχειν ὑπογράψαντες. ὁ δὲ αὐτὸς τόμος ἐν πρώτοις μὲν ἐγράφη κατὰ τῆς ἀσεβείας τῆς Ἀρείου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἀποστατούντων, ἔπειτα δὲ περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως καθὼς δεῖ πάντας κατέχειν καὶ ὅτι θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἀγία παρθένος.

Τῷ δεσπότη καὶ συλλειτουργῷ μου ὁμοψύχῳ Μελιτίῳ καὶ τοῖς

λοιποῖς ἐπισκόποις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας Ἀλέξανδρος ἐν θεῷ χαίρειν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν·

καὶ πρὸς τῇ ὁρθῇ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ πίστει, καθὼς ἡμᾶς αἱ
5 γραφαὶ διδάσκουσιν, ἐν πνεῦμα ἁγίον ὁμολογοῦμεν καὶ μίαν ἐκκλησίαν
καθολικὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν νεκρῶν, ἥς ἀπαρχὴ γέγονεν ὁ κύριος
καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, σῶμα ἐνδυσάμενος ἐκ τῆς θεοτό-
κου Μαρίας, ἐν' ἐπιδημήσῃ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀποθανών, ἀνα-
στὰς ἐκ νεκρῶν καὶ ἀναληφθεὶς ἐν οὐρανοῖς, καθήμενος ἐν δεξιᾷ τῆς
10 μεγαλοσύνης.¹

ταῦτα ἐκ μέρους ἐνεχάραξα τῇ ἐπιστολῇ τὸ καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς
γράφειν ἀφείς διὰ τὸ μὴδὲ τὴν θείαν ὑμῶν ταῦτα λεληθέναι σπουδῇ.
ταῦτα διδάσκουμεν, ταῦτα κηρύττομεν, ταῦτα τῆς ἐκκλησίας τὰ ἀπο-
στολικά δόγματα· ὧν ἐναντίοι γενόμενοι οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀρειον καὶ Ἀχιλ-
15 λᾶν καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ἀπεώσθησαν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλότρια διδά-
σκοντες τῆς ὁρθῆς ἡμῶν διδασκαλίας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον
λέγοντα· «εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα
ἔστω.²»

Καὶ μεθ' ἑτερα·

20 Καὶ γὰρ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον τό τε «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος³»
ἀρνοῦνται καὶ τὸ Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία³ ἢ λόγον
εἶναι καὶ σοφίαν τοῦ πατρὸς μὴ διδάσκοντες ἢ τὸν θεὸν οὐποτε γεν-
νῆσαι σοφίαν καὶ λόγον πιστεύοντες· ἀ καὶ ἐννοῆσαι ἀπίστου ἂν
εἶη ψυχῆς καὶ ἀλλοτρίας τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθη(μά)των.

25 Καὶ μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τὰς τῶν ἐκ πάσης τῆς Αἰγύπτου καὶ Θηβαίδος
καὶ Λιβύης καὶ Πενταπόλεως καὶ τῶν ἄνω τόπων, ἐτι δὲ τῶν ἐκ Παλαιστίνης
καὶ Ἀραβίας καὶ Ἀχαΐας καὶ Θράκης καὶ Ἑλλησπόντου καὶ Ἀσίας καὶ Καρίας
καὶ Λυκίας καὶ Λυδίας καὶ Φρυγίας καὶ Παμφυλίας καὶ Γαλατίας καὶ Πισιδίας
καὶ Πόντου καὶ Πολεμωνιακοῦ καὶ Καπαδοκίας καὶ Ἀρμενίας ὑπέγραψεν καὶ
30 Φιλογόνιος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας τῆς Συρίας [καὶ πάντες οἱ τῆς Ἀνατολῆς
θεοφιλεῖς ἐπίσκοποι τῆς Μεσοποταμίας καὶ Αὐγουστοσεφρατησίας καὶ Κιλικίας
καὶ Ἰσαυρίας καὶ Φοινίκης].

Φιλογόνιος ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας
μεγάλᾳ ἐπαινῶν τὴν πίστιν τὴν ἐν τῷ τόμῳ τοῦ δεσπότη καὶ ὁμο-
35 φύχου μου Ἀλεξάνδρου καὶ συντιθέμενος αὐτῇ καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ
ἁγίου τάγματος τῶν ὁμοφύχων, ὑπέγραψα καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀνα-
τολῇ τοῖς ἄνω γεγραμμένοις.

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1, 3. 2. Γαλ. 1, 9. 3. Ἰω. 1, 1. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 24.

16. Ἐπιστολὴ αὐτοκράτορος

Κωνσταντίνου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀρείων.*

(Νικομήδεια, Ὀκτ. 324)

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀρείῳ.

Διπλὴν μοι γεγενῆσθαι πρόθεσιν τούτων, ὧν ἔργῳ τὴν χρεῖαν ὑπέστην, αὐτὸν ὡς εἰκὸς τὸν τῶν ἐμῶν ἐγχειρημάτων βοηθὸν καὶ σωτῆρα (τὸν) τῶν ὄλων θεὸν ποιῶμαι μάρτυρα. πρῶτον μὲν γὰρ τὴν ἀπάντων τῶν ἐθνῶν περὶ τὸ θεῖον προαίρεσιν εἰς μίαν ἕξωσιν σύστασιν ἐνῶσαι, δεύτερον δὲ τὸ τῆς κοινῆς οἰκουμένης σῶμα καθάπερ 10 χαλεπῷ τινι τραύματι πεπονηκὸς ἀνακτήσασθαι καὶ συναρμόσαι προϋθυμήθην. ἃ δὴ προσκοπῶν ἕτερον μὲν ἀπορρήτῳ τῆς διανοίας ὀφθαλμῷ συνελογιζόμεν ἕτερον δὲ τῇ τῆς στρατιωτικῆς χειρὸς ἐξουσίᾳ κατορθοῦν ἐπειρώμην, εἰδὼς ὡς, εἰ κοινὴν ἅπασιν τοῖς τοῦ θεοῦ θεράπουσιν ἐπ' εὐχαῖς ταῖς ἐμαῖς ὁμόνοιαν καταστήσαιμι, καὶ ἡ τῶν δη- 15 μοσίων πραγμάτων χρεῖα σύνδρομον ταῖς ἀπάντων εὐσεβέσι γνώμαις τὴν μεταβολὴν καρπώσεται.

Μανίας γὰρ δῆπουθεν οὐκ ἀνεκτῆς ἅπασαν τὴν Ἀφρικὴν ἐπιλαβούσης διὰ τοὺς ἀβούλῳ κουφότητι τὴν τῶν δῆμων θρησκείαν εἰς διαφόρους αἰρέσεις σχίσαι τετολμηκότας, ταύτην ἐγὼ νόσον καταστεῖ- 20 λαι βουληθεῖς, οὐδεμίαν ἑτέραν ἀρκοῦσαν τῷ πράγματι θεραπείαν ἠύρισκον ἢ εἰς τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης ἐχθρὸν ἐξελών, ὃς ταῖς ἱεραῖς ὑμῶν συνόδοις τὴν ἀθέμιτον ἑαυτοῦ γνώμην ἀντέστησεν, ἐνίους ὑμῶν πρὸς τὴν τῶν πρὸς ἀλλήλους διχονοούντων ὁμόνοιαν βοηθοὺς ἀποστείλαιμι. 25

Ἐπειδὴ γὰρ ἡ τοῦ φωτὸς δύναμις καὶ ὁ τῆς ἱερᾶς θρησκείας νόμος ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος εὐεργεσίας οἷον ἐκ τινων τῆς ἀνατολῆς κόλπων ἐκδοθεὶς ἅπασαν ὁμοῦ τὴν οἰκουμένην ἱερῷ λαμπτήρι κατήστραψεν, εἰκότως ὑμᾶς, ὥσπερ τινὰς ἀρχηγούς τῆς τῶν ἐθνῶν σωτηρίας ὑπάρξειν πιστεύων, ὁμοῦ καὶ ψυχῆς νεύματι καὶ ὀφθαλμῶν ἐνεργείᾳ 30 ζητεῖν ἐπειρώμην. ἅμα γοῦν τῇ μεγάλῃ νίκῃ καὶ τῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀληθεῖ θριαμβείᾳ τοῦτο πρῶτον εἰλόμην ἐρευνᾶν, ὃ δὴ πρῶτόν μοι καὶ τιμιώτατον ἀπάντων ὑπάρχειν ἡγούμεν.

Ἄλλ' ὃ καλλίστη καὶ θεῖα πρόνοια, οἷόν μου τῆς ἀκοῆς μᾶλλον δὲ τῆς καρδίας αὐτῆς τραῦμα καίριον ἤψατο, πολλῷ χαλεπωτέραν 35 τῶν ἐκεῖ καταλειφθέντων τὴν ἐν ὑμῖν γιγνομένην διχοστασίαν σημαῖνον, ὡς πλείονος ἤδη τὰ καθ' ὑμᾶς μέρη θεραπείας δεῖσθαι, παρ' ὧν τοῖς ἄλλοις τὴν ἴασιν ὑπάρξειν ἤλπισα. διαλογιζομένῳ δὴ μοι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τούτων ἄγαν εὐτελὴς καὶ οὐδαμῶς ἀξία τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἢ πρόφασις ἐφωράθη. διόπερ ἐπὶ τὴν τῆς ἐπιστο- 40

* Εὐσεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου Βασιλέως II, 64-72.

λῆς ταύτης ἀνάγκην ἐπειχθεῖς καὶ πρὸς τὴν ὁμόψυχον ὑμῶν ἀγχίνοιαν
 γράφων τὴν τε θεῖαν πρόνοιαν καλέσας ἀρωγὸν τῷ πράγματι μέσον
 τῆς πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν ἀμφισβητήσεως ὅλον εἰρήνης πρῦτανιν
 ἑμαυτὸν εἰκότως προσάγω. ὅπερ γὰρ δὴ συναιρομένου τοῦ κρείτ-
 5 τος, εἰ καὶ μείζων ἦν τις ἀφορμὴ διχονοίας, οὐ χαλεπῶς ἂν ἡδυνήθην
 ὁσίοις τῶν ἀκουόντων γνώμαις ἐγχειρίζων τὸν λόγον εἰς τὸ χρησιμώ-
 τερον ἑκαστον μεταστῆσαι, τοῦτο, μικρὰς καὶ λίαν εὐτελοῦς ἀφορμῆς
 ὑπαρχούσης, ἢ πρὸς τὸ ὅλον ἐμποδῶν ἴσταται, πῶς οὐκ εὐχερεστέραν
 καὶ πολλῶ ῥαδιωτέραν μοι τοῦ πράγματος τὴν ἐπανόρθωσιν μνη-
 10 στεύσει;

Μανθάνω τοίνυν ἐκεῖθεν ὑπῆρχθαι τοῦ παρόντος ζητήματος τὴν
 καταβολήν. ὅτε γὰρ σύ, ὦ Ἀλέξανδρε, παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐζή-
 τεις, τί δήποτε αὐτῶν ἑκαστος ὑπὲρ τινος τόπου τῶν ἐν τῷ νόμῳ
 γεγραμμένων, μᾶλλον δ' ὑπὲρ ματαίου τινὸς ζητήσεως μέρους ἥσθᾶ-
 15 νετο, σύ τε ὦ Ἀρεῖε, τοῦθ' ὅπερ ἢ μὴδ' ἀρχὴν ἐνθυμηθῆναι ἢ ἐνθυμη-
 θέντα σιωπῇ παραδοῦναι προσῆκον ἦν, ἀπροόπτως ἀντέθηκας. ὅθεν
 τῆς ἐν ὑμῖν διχονοίας ἐγερθείσης ἢ μὲν σύνοδος ἡρνήθη, ὁ δὲ ἀγίῳ-
 τatos λαὸς εἰς ἀμφοτέρους σχισθεὶς ἐκ τῆς τοῦ κοινοῦ σώματος ἁρμο-
 νίας ἐχωρίσθη. οὐκοῦν ἐκάτερος ὑμῶν ἐξ ἴσου τὴν συγγνώμην πα-
 20 ρασχών, ὅπερ ἂν ὑμῖν ὁ συνθεράπων ὑμῶν δικαίως παραινεῖ, δεξά-
 σθω. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; οὔτε ἐρωτᾶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἐξ ἀρχῆς
 προσῆκον ἦν οὔτε ἐρωτώμενον ἀποκρίνεσθαι. τὰς γὰρ τοιαύτας ζητή-
 σεῖς, ὁπόσας μὴ νόμου τινὸς ἀνάγκη προστάττει, ἀλλ' ἀνωφελοῦς ἀρ-
 γίας ἐρεσχελία προτίθηναι, εἰ καὶ φιλοσοφικῆς τινος γυμνασίας ἕνεκα
 25 γίγνοιτο, ὅμως ὀφείλομεν εἴσω τῆς διανοίας ἐγκλείειν καὶ μὴ προχεί-
 ρως εἰς δημοσίας συνόδους ἐκφέρειν, μὴδὲ ταῖς τῶν δήμων ἀκοαῖς
 ἀπρονοήτως πιστεύειν. πόσος γὰρ ἐστὶν ἑκαστος, ὥς πραγμάτων οὕτω
 μεγάλων καὶ λίαν δυσχερῶν δύνανται ἢ πρὸς τὸ ἀκριβὲς συνιδεῖν ἢ
 κατ' ἀξίαν ἐρμηνεύσαι; εἰ δὲ καὶ τοῦτό τις εὐχερῶς ποιεῖν νομισθεῖη,
 30 πόσον δήπου μέρος τοῦ δήμου πείσει; ἢ τίς ταῖς τῶν τοιούτων ζητημά-
 των ἀκριβείαις ἔξω τῆς ἐπικινδύνου παρολισθήσεως (ἂν) ἀντισταῖη;
 οὐκοῦν ἐφεκτέον ἐστὶν ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν πολυλογίαν, ἵνα μήπως
 ἢ ἡμῶν ἀσθενεῖα φύσεως τὸ προταθὲν ἐρμηνεύσαι μὴ δυνηθέντων ἢ
 τῶν ἀκροατῶν βραδυτέρᾳ συνέσει πρὸς ἀκριβῆ τοῦ ῥηθέντος κατὰ-
 35 ληψιν ἐλθεῖν μὴ χωρησάντων ἐξ ὁποτέρου τούτων ἢ βλασφημίας ἢ
 σχίσματος εἰς ἀνάγκην ὁ δῆμος περισταίῃ.

Διόπερ καὶ ἐρώτησις ἀπροφύλακτος καὶ ἀπόκρισις ἀπρονόητος
 ἴσην ἀλλήλαις ἀντιδότησαν ἐφ' ἑκάτερα συγγνώμην. οὐδὲ γὰρ
 ὑπὲρ τοῦ κορυφαίου τῶν ἐν τῷ νόμῳ παραγγελμάτων ὑμῖν ἢ τῆς φιλο-
 40 νεκίας ἐξήφθη πρόφασις οὐδὲ καινὴ τις ὑμῖν ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ θρη-
 σκείας αἵρεσις ἀντεισῆχθη, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχετε λογισμόν,
 ὥς πρὸς τὸ τῆς κοινωνίας σύνθημα δύνασθαι συνελθεῖν. ὑμῶν γὰρ ἐν
 ἀλλήλοις ὑπὲρ μικρῶν καὶ λίαν ἐλαχίστων φιλονεικούντων τοσούτων

τοῦ θεοῦ λαόν, ὃν ὑπὸ ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς καὶ φρεσὶν εὐθηνεῖσθαι προσήκει, διχονοεῖν οὔτε πρόπον οὔθ' ὅλως θεμιτὸν εἶναι πιστεύεται.

ἵνα δὲ μικρῷ παραδείγματι τὴν ὑμετέραν σύνεσιν ὑπομνήσασαι, ἵστε δήπου καὶ τοὺς φιλοσόφους αὐτοὺς ὡς ἐνὶ μὲν ἅπαντες δόγματι συντίθενται, πολλάκις δὲ ἐπειδὴν ἐν τινι τῶν ἀποφάσεων μέρει δια- 5 φωνῶσιν, εἰ καὶ τῇ τῆς ἐπιστήμης ἀρετῇ χωρίζονται, τῇ μέντοι τοῦ δόγματος ἐνώσει πάλιν εἰς ἀλλήλους συμπνέουσιν. εἰ δὴ τοῦτο ἐστὶ, πῶς οὐ πολλῷ δικαιότερον ὑμᾶς τοὺς τοῦ μεγάλου θεοῦ θεράποντας καθεστῶτας ἐν τοιαύτῃ προαιρέσει θρησκείας ὁμοψύχους εἶναι; ἐπισκεψάμεθα δὴ λογισμῷ μείζονι καὶ πλείονι συνέσει τὸ ῥηθέν, 10 εἴπερ ὀρθῶς ἔχει δι' ὀλίγας καὶ ματαίας ῥημάτων ἐν ὑμῖν φιλονεικίας ἀδελφούς ἀδελφοῖς ἀντικείμεθα καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ἀσεβεῖ διχονοία χωρίζεσθαι δι' ὑμῶν, οἱ πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ μικρῶν οὕτω καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίων φιλονεικεῖτε. δημῳδῇ ταῦτά ἐστι καὶ παιδικαῖς ἀνοίαις ἀρμόττοντα μᾶλλον ἢ τῇ τῶν ἱερέων καὶ φρονίμων ἀνδρῶν 15 συνέσει προσήκοντα. ἀποστῶμεν ἐκόντες τῶν διαβολικῶν πειρασμῶν. ὁ μέγας ἡμῶν θεός, ὁ σωτὴρ ἁπάντων, κοινὸν ἅπασιν τὸ φῶς ἐξέτεινεν· ὅφ' οὐ τῇ προνοίᾳ ταύτῃ ἐμοὶ τῷ θεραπευτῇ τοῦ κρείττονος τὴν σπουδὴν εἰς τέλος ἐνεγκεῖν συγχωρήσατε, ὅπως ὑμᾶς τοὺς ἐκείνου δῆμους ἐμῇ προσφωνήσῃ καὶ ὑπηρεσίᾳ καὶ νοουθεσίας ἐνστά- 20 σαι πρὸς τὴν τῆς συνόδου κοινωνίαν ἐπαναγάγοιμι. ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἔφην, μία τίς ἐστὶν ἐν ὑμῖν πίστις καὶ μία τῆς καθ' ὑμᾶς αἰρέσεως σύνεσις τό τε τοῦ νόμου παράγγελμα τοῖς δυσὶν αὐτοῦ μέρεσιν εἰς μίαν ψυχῆς πρόθεσιν τὸ ὅλον συγκλείει, τοῦτο ὅπερ ὀλίγην ἐν ὑμῖν ἀλλήλοις φιλονεικίαν ἤγειρεν, ἐπειδὴ μὴ πρὸς τὴν τοῦ παντός νόμου 25 δύναμιν ἀνήκει, χωρισμὸν τινα καὶ στάσιν ὑμῖν μηδαμῶς ἐμποιεῖτω. καὶ λέγω ταῦτα οὐχ ὡς ἀναγκάζων ὑμᾶς ἐξ ἁπαντος τῇ λίαν εὐήθει, καὶ οἷα δήποτε ἐστὶν ἐκείνη, ζητήσῃ συντίθεσθαι. δύναται γάρ καὶ τὸ τῆς συνόδου τίμιον ὑμῖν ἀκεραίως σφίζεσθαι καὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ πάντων κοινωνία τηρεῖσθαι, καὶ τὰ μάλιστα τις ἐν μέρει πρὸς ἀλλή- 30 λους ὑμῖν ὑπὲρ ἐλαχίστου διαφωνία γένηται, ἐπειδὴ μηδὲ πάντες ἐν ἅπασιν ταῦτὸν βουλόμεθα, μηδὲ μία τις ἐν ὑμῖν φύσις ἢ γνώμη πολιτεύεται. περὶ μὲν οὖν τῆς θείας προνοίας μία τις ἐν ὑμῖν ἔστω πίστις, μία σύνεσις, μία συνθήκη τοῦ κρείττονος, ἀ δ' ὑπὲρ τῶν ἐλαχίστων τούτων ζητήσεων ἐν ἀλλήλοις ἀκριβολογεῖσθε, καὶ μὴ πρὸς μίαν 35 γνώμην συμφέρησθε, μένειν εἴσω λογισμοῦ προσήκει τῷ τῆς διανοίας ἀπορρήτῳ τηρούμενα. τὸ μέντοι τῆς κοινῆς φιλίας ἐξαιρετόν καὶ ἡ τῆς ἀληθείας πίστις ἥ τε περὶ τὸν θεὸν καὶ τὴν τοῦ νόμου θρησκείαν τιμὴ μενέτω παρ' ὑμῖν ἀσάλευτος· ἐπανέλθετε δὴ πρὸς τὴν ἀλλήλων φι- 40 λίαν τε καὶ χάριν, ἀπόδοτε τῷ λαῷ σύμπαντι τὰς οἰκείας περιπλοκάς, ὑμεῖς τε αὐτοὶ καθάπερ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἐκκαθάραντες αὐθις ἀλλήλους ἐπίγνωτε. ἡδίων γὰρ πολλάκις φιλία γίνεται μετὰ τὴν τῆς ἔχθρας ἀπόθεσιν αὐθις εἰς καταλλαγὴν ἐπανελθοῦσα.

Ἀπόδοτε οὖν μοι γαληνάς μὲν ἡμέρας, νύκτας δ' ἀμερίμνους, ἵνα κάμοι τις ἡδονὴ καθαροῦ φωτός καὶ βίου λοιπὸν ἡσύχου εὐφροσύνη σφίζηται. εἰ δὲ μὴ, στένειν ἀνάγκη καὶ δακρύοις δι' ὅλου συγγεῖσθαι καὶ μὴδὲ τὸν τοῦ ζῆν αἰῶνα πράως ὑφίστασθαι. τῶν γάρ τοι τοῦ θεοῦ
 5 λαῶν, τῶν συνθεραπεπόντων λέγω τῶν ἐμῶν, οὕτως ἀδίκῳ καὶ βλαβερῷ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικία κεχωρισμένων, ἐμὲ πῶς ἐγχωρεῖ τῷ λογισμῷ συνεστάναι λοιπόν; ἵνα δὲ τῆς ἐπὶ τούτῳ λύπης τὴν ὑπερβολὴν αἰσθησθε, πρώην ἐπιστάς τῇ Νικομηδέων πόλει παραχρῆμα πρὸς τὴν ἐφ' ἣν ἡπειγόμεν τῇ γνώμῃ. σπεύδοντι δὴ μοι ἤδη πρὸς
 10 ὑμᾶς καὶ τῷ πλείονι μέρει σὺν ὑμῖν ὄντι ἢ τοῦδε τοῦ πράγματος ἀγγελία πρὸς τὸ ἐμπαλιν τὸν λογισμὸν ἀνεχαίτισεν, ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν ἀναγκασθείην, ἀ μὴδὲ ταῖς ἀκοαῖς προσέσθαι δυνατόν ἡγούμεν. ἀνοίξατε δὴ μοι λοιπὸν ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ὁμονοίᾳ τῆς ἐφ' ἣς τὴν ὁδόν, ἣν ταῖς πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαις ἀπεκλείσατε καὶ συγχωρήσατε
 15 θᾶπτον ὑμᾶς τε ὁμοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαντας δήμεους ἐπιδεῖν χαίροντα καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀπάντων ὁμονοίας καὶ ἐλευθερίας ὀφειλομένην χάριν ἐπ' εὐφήμοις λόγων συνθήμασιν ὁμολογῆσαι τῷ κρείττονι.

17. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου.

(Ἀρχὰς τοῦ 325)

20 Ἀντίγραφον τῶν ὑπὸ τῆς συνόδου γεγραμμένων τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνηθροισμένης πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον τῆς Θεσσαλονίκης. Τῷ ἀγίῳ καὶ ὁμοψύχῳ ἀδελφῷ ἀγαπητῷ καὶ συλλειτουργῷ Ἀλεξάνδρῳ Ὁσίῳ, Εὐστάθιῳ, Ἀμφίῳ, Βασσιανός, Ζηνόβιῳ, Πιπέριῳ, Σαλαμάνῃ, Γρηγόριῳ, Μάγνῳ, Πέτρῳ, Λονγίνῳ, Μανίκιῳ, Μοκίμῳ,
 25 Ἀγάπιῳ, Μακεδόνιῳ, Παῦλῳ, Βασσιανός, Σέλευκος, Σώπατρος, Ἀντίοχος, Μακάριος, Ἰάκωβος, Ἑλλάνικος, Νικητᾶς, Ἀρχέλαος, Μακρίνος, Γερμανός, Ἀνατόλιος, Ζώϊλος, Κύριλλος, Παυλῖνος, Ἀέτιος, Μωσῆς, Εὐστάθιος, Ἀλέξανδρος, Εἰρηναῖος, Ῥαββουλάς, Παῦλος, Λοῦπος, Νικόμαχος, Φιλόξενος, Μάξιμος, Μαρῖνος, Εὐφραντίων, Ταρκωνδιδιμαν-
 30 τος, Εἰρηνικός, Πέτρος, Πηγάσιος, Εὐψύχιος, Ἀσκληπιός, Ἀλφειος, Βάσος, Γερόντιος, Ἡσύχιος, Αὐίδιος, Τερέντιος, ἐν κυρίῳ χαίρειν. Ἐνὸς σώματος ὄντος τῆς καθολικῆς κατὰ πάντα τόπον ἐκκλησίας¹, καὶ ἐν διαφόροις τόποις ὧσιν αἱ τῶν συναγωγῶν σκηναὶ καθάπερ μέλη τοῦ ὅλου σώματος, ἀκόλουθόν ἐστιν καὶ τῇ σῇ ἀγάπῃ
 35 γνωσθῆναι τὰ ὑπὸ τ' ἐμοῦ τε καὶ τῶν ὁσίων ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ὁμοψύχων καὶ συλλειτουργῶν κεκινημένα τε καὶ πεπραγμένα, ἵνα καὶ σὺ ὥσπερ παρὼν ἐν πνεύματι κοινῇ σὺν ἡμῖν λαλήσης καὶ κοινῇ προστάξης περὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν ὑγιῶς καὶ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον ὀρισθέντα τε καὶ πραχθέντα. ἐλθὼν γὰρ εἰς τὴν τῶν Ἀντιοχείων καὶ ἰδὼν

1. Πρβλ. Ἐφ. 4, 3, 4.

τὴν ἐκκλησίαν λίαν ταραχθεῖσαν ζικανίοις¹ διὰ τῆς ἐνίων διδασκαλίας καὶ στάσεως καλῶς ἔχειν ἔδοξέ μοι μὴ ὑπ' ἑμαυτοῦ μόνου τὸ τοιοῦτον ἀποβληθῆναι καὶ ἀπωσθῆναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ παρορμηῆσαι δεῖν τοὺς ὁμοψύχους ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς τοὺς μάλιστα γειτοنيῶντας περὶ 5 πράγματος ἐπείγοντος καὶ ἀναγκαιοτάτου τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν τοὺς τε ἀπὸ Παλαιστίνης καὶ Ἀραβίας καὶ ἀπὸ Φοινίκης καὶ ἀπὸ Κοίλης Συρίας καὶ ἀπὸ Κιλικίας καὶ ἐνίους τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ, ἵνα κοινῶ λογισμῶ δοκιμάσαντες καὶ ἐξετάσαντες τὰ ἐκκλησιαστικὰ τελείως καταστήσωμεν. ὑπὸ πολλῶν γὰρ καὶ δικαίων συνοικεῖται ἡ πόλις.

Ἐπειδὴ οὖν ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡμᾶς συνήγαγεν εἰς τὴν παροικίαν 10 τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐξετάσαντες ἡμεῖς καὶ πραγματευσάμενοι τὰ κοινὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ χρήσιμα τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, εὗρομεν πολλὴν ἀταξίαν μάλισθ' ὅτι ἐν πολλοῖς ὀλιγωρήθη καὶ κατεφρονήθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ οἱ κανόνες ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ὑπὸ ἀνθρώπων κοσμικῶν καὶ πάντων καταπέπαιται. διότι κεκώλυτο ἐπι- 15 σκόπων σύνοδον συναχθῆναι ἐν τοῖς τῶν μερῶν τούτων τόποις, ἔδοξεν πρῶτον ἐξετασθῆναι, ὃ πάντων κράτιστον καὶ πάντα ὑπερβάλλον, μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ἐστὶ μυστήριον τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, λέγω δὴ τὸ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ζῶντος. ἐπεὶ γὰρ ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συλλειτουργός, ὁ τίμιος καὶ ἀγαπητὸς Ἀλέ- 20 ξανδρός, ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐνίους τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ τῶν περὶ τὸν Ἀρείον ἀποβλήτους ἐποίησεν τῆς ἐκκλησίας τῆς βλασφημίας ἕνεκα, ἣν κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπέτειναν, εἰ καὶ τοσοῦτον ἐνίους πλανῆσαι τῇ ἀσεβεῖ διδασκαλίᾳ αὐτῶν ἐδυνήθησαν ὥστε καὶ εἰς κοινωνίαν ὑπ' αὐτῶν δεχθῆναι, διὰ τοῦτο ἔδοξεν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ 25 τόδε πρῶτον ἐξετασθῆναι, ἵν' ὅταν τὸ τῶν μυστηρίων κεφάλαιον λυθῇ τὸ ἐφ' ἡμῖν, οὕτως καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἐξῆς ἰδίᾳ ἐξετασθῆναι δύναίτο. καὶ δὴ εἰς ἐν συναχθέντες παρόντων καὶ τινῶν ἀδελφῶν λογίων περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ἣν ὑπὸ τῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀποστόλων ἐδιδάχθημεν καὶ ἀπὸ τῶν πατέρων παρειλήφαμεν, ἐμηκύν- 30 αμεν τὸν λόγον, ἔτι δὲ καὶ τὰ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου κατὰ τῶν μετ' Ἀρείου πραχθέντα εἰς τὸ μέσον ἠνέγκομεν, ἵνα ἕαν τινες φαίνωνται τῇ ἐναντίᾳ τούτων διδασκαλίᾳ διαφθαρέντες καὶ αὐτοὶ ἀλλότριοι γένωνται τῆς ἐκκλησίας, ὅπως μὴ ἔνδον μένοντες 35 τινὰς τῶν ἀπλουστέρων ὑποσύρειν δυνηθῶσιν.

Ἔστιν οὖν ἡ πίστις, ἣ προετέθη ὑπ' ἀνδρῶν πνευματικῶν καὶ οὐς αὐθις οὐ δίκαιον νομίζειν κατὰ σάρκα ζῆν ἢ νοεῖν, ἀλλὰ ἐν πνεύματι ταῖς τῶν θεοπνεύστων βιβλίῳ ἀγίαις γραφαῖς συνησκῆσθαι, ἥδε πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ἀκατάληπτον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον, προνοητὴν καὶ ἡγεμόνα τοῦ παντός, δίκαιον, ἀγα- 40 θόν, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, νόμου καὶ προ-

φητῶν καὶ τῆς καινῆς διαθήκης κύριον· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν
 Χριστόν, υἱὸν μονογενῆ, γεννηθέντα οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ
 πατρὸς, οὐχ ὡς ποιητόν, ἀλλ' ὡς γέννημα κυρίως, γεννηθέντα δὲ
 ἀρρήτως καὶ ἀλέκτως, διότι μόνος ὁ πατὴρ ὁ γεννήσας καὶ ὁ υἱὸς
 5 ὁ γεννηθεὶς ἔγνω. «οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός,
 ἢ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ.¹» τὸν αἰεὶ ὄντα καὶ οὐ πρότερον οὐκ ὄντα.
 εἰκόνα² γὰρ αὐτὸν μόνον ἐκ τῶν ἀγίων γραφῶν μεμαθήκαμεν, οὐ—
 δῆλον ὅτι ὡς ἂν παρὰ τοῦ πατρὸς—ἀγέννητον ὄντα· οὐ θέσει· ἀσεβὲς
 γὰρ καὶ βλάβος ἡ τοῦτο λέγειν, ἀλλὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς υἱὸν λέ-
 10 γουσιν αὐτὸν αἱ γραφαὶ γεννηθέντα, ὥστε καὶ πιστεύομεν ἄτρεπτον
 εἶναι καὶ ἀναλλοίωτον αὐτὸν οὐδὲ θελήσει ἢ θέσει γεννηθῆναι ἢ γενέ-
 σθαι, ὥστε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὸν εἶναι φαίνεσθαι, ἀλλὰ καθὼς γεννη-
 θῆναι αὐτὸν εἰκός, οὐδ' ὅπερ οὐ θέμις ἐννοεῖν καθ' ὁμοίωσιν ἢ φύσιν ἢ
 μῆξιν οὐθενὸς τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων, ἀλλὰ διότι ὑπερβαίνει πᾶ-
 15 σαν ἐννοίαν ἢ διάνοιαν ἢ λόγον, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀγεννήτου γεννη-
 θῆναι αὐτὸν ὁμολογοῦμεν, θεὸν λόγον, φῶς ἀληθινόν, δικαιοσύνην,
 Ἰησοῦν Χριστόν, πάντων κύριον καὶ σωτῆρα. εἰκὼν³ γὰρ ἐστὶν
 οὐ θελήσεως οὐδ' ἄλλου τινός, ἀλλ' αὐτῆς τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως.
 οὗτος δ' ὁ υἱὸς θεὸς λόγος καὶ ἐν σαρκὶ ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας τε-
 20 χθεὶς καὶ σαρκωθεὶς, παθὼν καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ
 ἀνελήφθη εἰς οὐρανόν, κάθηται δὲ ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης τῆς ὑψί-
 στης, ἐρχόμενος κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἔτι δὲ ὡς καὶ τὸν σωτῆρα
 ἡμῶν αἱ ἱεραὶ γραφαὶ διδάσκουσιν καὶ ἐν πνεῦμα πιστεῦσαι, μίαν κα-
 θολικὴν ἐκκλησίαν, τὴν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ κρίσιν ἀνταποδόσεως
 25 καθὰ ἐπραξέν τις ἐν σαρκὶ εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακὰ⁴, ἀναθεματίζοντες
 ἐκείνους, οἱ λέγουσιν ἢ νομίζουσιν ἢ κηρύττουσιν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ
 κτίσμα ἢ γεννητὸν ἢ ποιητὸν καὶ οὐκ ἀληθῶς γέννημα εἶναι ἢ ὅτι ἦν
 ὅτε οὐκ ἦν, — ἡμεῖς γάρ, ὅτι ἦν καὶ ἐστὶν καὶ ὅτι φῶς ἐστὶν, πιστεύο-
 μεν, — προσέτι δὲ καὶ ἐκείνους οἱ τῇ αὐτεξουσίᾳ θελήσει αὐτοῦ ἄτρεπτον
 30 εἶναι αὐτὸν ἡγοῦνται, ὥσπερ καὶ οἱ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παράγοντες τὴν
 γέννησιν καὶ μὴ φύσει ἄτρεπτον κατὰ τὸν πατέρα. εἰκὼν γὰρ ὡς ἐν πᾶ-
 σιν, οὕτως καὶ μάλιστα ἐν τῷδε τοῦ πατρὸς ἐκηρύχθη ὁ σωτὴρ ἡμῶν.
 Αὕτη οὖν ἡ πίστις προετέθη καὶ πᾶσα ἡ ἱερά σύνοδος συνέθετο
 καὶ ὁμολόγησε ταύτην εἶναι τὴν ἀποστολικὴν καὶ σωτήριον διδασκα-
 35 λίαν. πάντες τε οἱ συλλειτουργοὶ ταῦτό περὶ τούτων ἐφρόνουν. μόνον
 Θεόδοτος ὁ τῆς τῶν Λαοδικέων καὶ Νάρκισσος ὁ ἀπὸ Νερωνιάδος
 καὶ Εὐσέβιος ὁ ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ὡς ἂν ἐπιλαθόμενοι
 τῶν ἀγίων γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καίτοι πολυ-
 τρώπως λαθεῖν πειρηθέντες καὶ κατακρύπτειν τὰς πλάνας αὐτῶν πιθα-
 40 νολογίας οὐκ ἀληθεῖς, ὅμως ἐναντία τοῦτοις εἰσάγοντες ἐφάνησαν.

1. Ματθ. 11, 27. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 4, 4.
 4. Πρβλ. Β' Κορ. 5, 10.

καὶ γὰρ ἐναργῶς, ἐξ ὧν ἠρωτήθησαν καὶ ἠρώτησαν, ἠλέγχθησαν ὁμοδοξοῦντες τοῖς μετ' Ἀρείου καὶ ἐναντία τοῖς προκειμένοις φρονοῦντες· ὅθεν τοσοῦτον σκληρυνθέντων αὐτῶν καὶ οὐκ αἰδεσθέντων τὴν ἀγίαν σύνοδον ταῦτα παραιτουμένην καὶ δυσωπουμένην κεκρίκαμεν πάντες ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ συνόδῳ συλλειτουργοὶ μὴ κοινωνεῖν τούτοις μηδὲ ἀξιόους αὐτοὺς εἶναι κοινωνίας διὰ τὴν πίστιν αὐτῶν ἁλλοτρίαν οὖσαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. καὶ ἵνα εἰδῆς, γράφομέν σοι ὅπως καὶ σὺ φυλάττῃ ἀπὸ τῆς πρὸς τούτους κοινωνίας καὶ τοῦ γράψαι πρὸς αὐτοὺς ἢ δέχεσθαι παρ' αὐτῶν ἐπιστολὰς κοινωνικὰς. καὶ τοῦτο δὲ ἴσθι ὅτι διὰ τὴν πολλὴν τῆς συνόδου φιλαδελφίαν δεδώκαμεν τούτοις μετανοίας καὶ τῆς τάληθους ἐπιγνώσεως χώραν τὴν μεγάλην καὶ ἱερατικὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύνοδον. διὸ σπούδασον οὖν πᾶσι τοῖς ὁμοψύχοις ἀδελφοῖς ταῦτα διαπέμψαι, ἵνα καὶ αὐτοὶ γινῶναι δύνωνται τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀποστάντες τῆς ἐκκλησίας καὶ μὴ συνθεμένοι. ἄσπασαι πάντας τοὺς ἀδελφούς τοὺς μεθ' ὑμῶν καὶ παρ' ὑμῖν. ἀσπάζονται σε οἷδε οἱ ἀδελφοὶ οἱ μεθ' ἡμῶν ἐν κυρίῳ.

[Τέλος τῆς ἐπιστολῆς τῆς γραφείσης ὑπὸ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συναθροισθείσης συνόδου πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον τῆς Νέας Ῥώμης, τουτέστι δὲ Κωνσταντινουπόλεως.]

18. Ἐπιστολὴ Ναρκίσσου Νερωνιάδος
πρὸς Χρῆστον, Εὐφρόνιον καὶ Εὐσέβιον.
(Περὶ τὸ 325)

20

1. Ἐντυχὼν γὰρ Ναρκίσσου τοῦ Νερωνιάδος προεστώτος ἐπιστολῇ, ἣν γέγραφεν πρὸς Χρῆστον τινα καὶ Εὐφρόνιον καὶ Εὐσέβιον, ὡς Ὁσίου τοῦ ἐπισκόπου ἐρωτήσαντος αὐτόν, εἰ ὥσπερ Εὐσέβιος ὁ τῆς Παλαιστίνης δύο οὐσίας εἶναι φησιν οὕτως καὶ αὐτὸς λέγοι, ἔγραν αὐτόν ἀπὸ τῶν γραφέντων τρεῖς εἶναι πιστεῦειν οὐσίας ἀποκρινόμενον.

2. . . . μεταβαίνει ἐπὶ τὸν Νάρκισσον καὶ φησιν, ὥστε καὶ ἐκεῖνό τις λέγει κατασκευάζων πρῶτον εἶναι θεὸν καὶ δεῦτερον, ὡς Νάρκισσος αὐταῖς λέξεσιν γέγραφεν (. . .), ὅτι μὲν αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ δύο εἰσὶν, αὐτοῦ τοῦ κυρίου μαρτυροῦντος καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἐκ μέρους ἡκούσαμεν. εἰ τοίνυν Νάρκισσος διὰ τοῦτο διαιρεῖν δυνάμει τὸν λόγον τοῦ πατρὸς ἐθέλοι, γινώτω ὅτι ὁ γράψας προφήτης ὡς τοῦ θεοῦ εἰρηκότος «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», αὐτὸς γέγραφεν «καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον.» (Εὐσεβ. κατὰ Μαρκ. Α' 4).

19. Ἐπιστολὴ Βασιλέως Κωνσταντίνου
πρὸς σύγκλησιν τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου.
(Ἀνοιξὶς 325)

Ἐπιστολὴ βασιλέως Κωνσταντίνου κελεύοντος τοὺς ἐπισκόπους
ἐξ Ἀγκύρας εἰς Νίκαιαν.

Τὸ μηδὲν ἐμὲ ἔχειν ὃ ἂν τιμιώτερον ἢ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου τῆς

θεοσεβείας, παντὶ δῆλον εἶναι νομίζω. ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν ἐπισκόπων
 σύνοδον ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας γενέσθαι πρότερον συμφωνήθη
 νῦν πολλῶν ἕνεκα καλὸν εἶναι ἔδοξεν ἡμῖν ἵνα ἐν Νικαίᾳ τῇ τῆς Βι-
 θυνίας πόλει συναχθῇ, διότι τε οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς
 5 Εὐρώπης μερῶν ἔρχονται ἐπίσκοποι καὶ διὰ τὴν καλὴν τοῦ ἀέρος
 κρᾶσιν, (ἐτι δὲ καὶ) ἵν' ἐγὼ ἐγγύθεν θεατῆς ᾧ καὶ κοινωνῶς τῶν γενη-
 σομένων. διὰ τοῦτο γνωρίζω ὑμῖν, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί, πάντας ὑμᾶς
 εἰς τὴν εἰρημένην πόλιν, τούτέστι δ' εἰς Νίκαιαν, διὰ σπουδῆς συνα-
 χθῆναι. ἕκαστος οὖν ὑμῶν ὁρῶν εἰς τὸ χρήσιμον, ὡς προείρηκα, σπευ-
 10 δέτω ἄνευ τινὸς μελλήσεως ταχέως ἔλθειν, ἵνα θεατῆς τῶν γενησο-
 μένων αὐτὸς ἐγγύθεν γένηται. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ
 ἀγαπητοί.

20. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Καισαρείας

πρὸς τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου.*

15 (Ἰούνιος 325)

Τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως πραγματευθέντα κατὰ τὴν
 μεγάλην σύνοδον τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν εἰκὸς μὲν ὑμᾶς, ἀγα-
 πητοί, καὶ ἄλλοθεν μεμαθηκέναι, τῆς φήμης προτρέχειν εἰωθυίας τὸν
 περὶ τῶν πραττομένων ἀκριβῆ λόγον. ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τοιαύτης ἀκοῆς
 20 τὰ τῆς ἀληθείας ἑτεροίως ὑμῖν ἀπαγγέλληται, ἀναγκαίως διεπεμψά-
 μεθα ὑμῖν πρῶτον μὲν τὴν ὑφ' ἡμῶν προταθεῖσαν περὶ τῆς πίστεως
 γραφὴν, ἔπειτα τὴν δευτέραν, ἣν ταῖς ἡμετέραις φωναῖς προσθήκας
 ἐπιβαλόντες ἐκδεδώκασιν. τὸ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν γράμμα ἐπὶ παρου-
 σίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἀναγνωσθὲν εὖ τε ἔχειν καὶ
 25 δοκίμως ἀποφανθὲν τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον·

«Καθὼς παρελάβομεν παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν τῇ
 πρώτῃ κατηχήσει καὶ ὅτε τὸ λουτρὸν ἐλαμβάνομεν καὶ καθὼς ἀπὸ
 τῶν θείων γραφῶν μεμαθήκαμεν καὶ ὡς ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ ἐν
 αὐτῇ τῇ ἐπισκοπῇ ἐπιστευόμεν τε καὶ ἐδιδάσκομεν, οὕτως καὶ νῦν
 30 πιστεύοντες τὴν ἡμετέραν πίστιν ὑμῖν προσαναφέρομεν· ἔστι δὲ αὕτη·
 «Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, τὸν τῶν ἀπάν-
 των ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν¹, καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χρι-
 στὸν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, ζῶν ἐκ ζωῆς,
 υἱὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως², πρὸ πάντων τῶν αἰώνων
 35 ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα·³ τὸν διὰ τὴν
 ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα καὶ ἐν ἀνθρώποις πολιτευσάμενον
 καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 33. Πρβλ. καὶ Θεοδωρή-
 του, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I 12, 2-18.

1. Πρβλ. Κολ. 1, 16.

2. Πρβλ. Κολ. 1, 15.

3. Πρβλ. Ἰω. 1, 3.

πατέρα καὶ ἤξοντα πάλιν ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.¹ πιστεύομεν δὲ καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον. τούτων ἕκαστον εἶναι καὶ ὑπάρχειν πιστεύοντες πατέρα ἀληθῶς πατέρα καὶ υἱὸν ἀληθῶς υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἅγιον πνεῦμα, καθὼς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν ἀποστέλλων εἰς τὸ κήρυγμα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς εἶπεν· «πορευθέντες μαθητεύσατε 5 πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.²» περὶ ὧν καὶ διαβεβαιούμεθα οὕτως ἔχειν καὶ οὕτως φρονεῖν καὶ πάλαι οὕτως ἐσχηκέναι καὶ μέχρι θανάτου ὑπὲρ ταύτης ἐνίστασθαι τῆς πίστεως ἀναθεματίζοντες πᾶσαν ἄθεον αἵρεσιν. ταῦτα ἀπὸ καρδίας καὶ ψυχῆς πάντοτε πεφρονηκέναι, 10 ἐξ οὐπερ ἴσμεν ἑαυτούς, καὶ νῦν φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἐξ ἀληθείας ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρόμεθα, δεικνύναι ἔχοντες δι' ἀποδείξεων καὶ πείθειν ὑμᾶς, ὅτι καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεούμεν τε καὶ ἐκηρύσσομεν.»

Ταύτης ὑφ' ἡμῶν ἐκτεθείσης τῆς πίστεως οὐδενὶ παρῆν ἀντιλογίας τόπος, ἀλλ' αὐτός τε πρῶτος ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ὀρθότατα περιέχειν αὐτὴν ἐμαρτύρησεν. οὕτω τε καὶ ἑαυτὸν φρονεῖν συνωμολόγησε καὶ ταύτῃ τοὺς πάντας συγκαταθέσθαι ὑπογράφειν 20 τε τοῖς δόγμασι καὶ συμφωνεῖν τούτοις αὐτοῖς παρεκελεύετο, ἐνὸς μόνου προσεγγραφέντος ῥήματος τοῦ ὁμοουσίου, ὃ καὶ αὐτὸς ἐρμήνευε λέγων· ὅτι μὴ κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιος (ὁ υἱός), οὗτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν οὔτε κατὰ τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν αὐλον καὶ νοερὰν καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θεοῖς δὲ καὶ ἀπορρή- 25 τοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν. καὶ ὁ μὲν σοφώτατος ἡμῶν καὶ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τοιάδε ἐφιλοσώφει. οἱ δὲ προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης τήνδε τὴν γραφὴν πεποιήκασιν·

[Ἡ ἐν τῇ συνόδῳ ὑπαγορευθεῖσα πίστις.]

«Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὁρα- 30 τῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' 35 ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἔξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ 40 ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν

ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀναθεματίζει ἢ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.»

Καὶ δὴ ταύτης τῆς γραφῆς ὑπ' αὐτῶν ὑπαγορευθείσης, ὅπως εἴρηται αὐτοῖς τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς» καὶ τὸ «τῷ πατρὶ ὁμοούσιον», οὐκ ἀνεξέταστον αὐτοῖς κατελιμπάνομεν. ἐπερωτήσεις τοιγαροῦν καὶ ἀποκρίσεις ἐντεῦθεν ἀνεκινουῦντο ἐβασάνιζέν τε ὁ λόγος τὴν διάνοιαν τῶν εἰρημένων. καὶ δὴ τὸ «ἐκ τῆς οὐσίας» ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ πατρὸς εἶναι, οὐ μὴν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ πατρὸς. ταύτη δὲ καὶ ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν
 5 συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν. διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ ἡμεῖς συνετιθέμεθα οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας.

Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὸ «γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα» κατεδεδάμεθα, ἐπειδὴ τὸ «ποιηθὲν» κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν λοιπῶν κτισμάτων τῶν διὰ τοῦ υἱοῦ γενομένων. ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν υἱόν· διὸ δὴ μὴ εἶναι αὐτὸν ποίημα τοῖς δι' αὐτοῦ γενομένοις ἐμφερέας, κρείττονος δὲ ἢ κατὰ πᾶν ποίημα τυγχάνειν οὐσίας, ἣν ἐκ τοῦ
 20 πατρὸς γεγενῆσθαι τὰ θεῖα διδάσκει λόγια, τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ἀνεκφράστου καὶ ἀνεπιλογίστου πάσῃ γεννητῇ φύσει τυγχάνοντος.

Οὕτω δὲ καὶ τὸ «ὁμοούσιον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱόν» ἐξεταζόμενος ὁ λόγος συνίστησιν, οὐ κατὰ τὸν τῶν σωμάτων τρόπον οὐδὲ τοῖς θνητοῖς ζῴοις παραπλησίως, οὔτε γὰρ κατὰ διαίρεσιν τῆς οὐσίας οὔτε κατὰ ἀποτομήν, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τι πάθος ἢ τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν
 25 τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τε καὶ δυνάμεως. τούτων γὰρ πάντων ἄλλοτρίαν εἶναι τὴν ἀγέννητον τοῦ πατρὸς φύσιν. παραστατικὸν δὲ εἶναι τὸ «ὁμοούσιον τῷ πατρὶ» τοῦ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γενητὰ κτίσματα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ φέρειν, μόνῳ δὲ τῷ πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφωμοιωθῆαι καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς. ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἐρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι, ἐπεὶ καὶ τῶν παλαιῶν τινες λογίους καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπους καὶ συγγραφεῖς ἔγνωμεν ἐπὶ τῆς τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ θεολογίας τῷ τοῦ ὁμοου-
 30 σίου συγχρησαμένους ὀνόματι.

Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκτεθείσης εἰρήσθω πίστεως, ἣ συνεφωνήσαμεν οἱ πάντες οὐκ ἀνεξετάστως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀποδοθείσας διανοίας ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἐξετασθείσας καὶ τοῖς εἰρημένοις λογισμοῖς συνομολογηθείσας. καὶ τὸν ἀναθε-
 40 ματισμὸν δὲ τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὸ σχεδὸν ἢ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς ἐκκλησίας. μηδεμιᾶς γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ «ἐξ οὐκ ὄντων» καὶ τῷ «ἦν ποτε

ὅτε οὐκ ἦν» καὶ τοῖς ἐξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης οὐκ εὐλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν καὶ διδάσκειν. ὥ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συν-
εθέμεθα, ἐπεὶ μὴδὲ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ τούτοις εἰώθαμεν συγ-
χρησθαι τοῖς ῥήμασιν.

Ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ ἀπρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν» 5
οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν
υἱὸν τοῦ θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως. ἤδη δὲ ὁ θεοφιλέστα-
τος ἡμῶν βασιλεὺς τῷ λόγῳ κατεσκεύαζε καὶ κατὰ τὴν ἐνθεον αὐτοῦ
γέννησιν τὸ πρὸ πάντων αἰώνων εἶναι αὐτόν, ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργεῖα
γεννηθῆναι δυνάμει ἦν ἐν τῷ πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ πατρὸς αἰὲ 10
πατὴρ ὡς καὶ βασιλέως αἰὲ καὶ σωτῆρος αἰὲ, δυνάμει πάντα ὄντος,
αἰὲ τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος.

Ταῦτα ὑμῖν ἀναγκαίως διεπεψάμεθα, ἀγαπητοί, τὸ κεκριμένον
τῆς ἡμετέρας ἐξετάσεώς τε καὶ συγκαταθέσεως φανερόν ὑμῖν καθι-
στῶντες καὶ ὡς εὐλόγως τότε μὲν καὶ μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἐνιστά- 15
μεθα, ὅθ' ἡμῖν τὰ ἑτεροίως γραφέντα προσέκοπτε, τότε δὲ ἀφιλονεί-
κως τὰ μὴ λυποῦντα κατεδεξάμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων
ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν ἐφάνη συντρέχειν τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ
προεκθεθείσῃ πίστει ὁμολογημένοις.

21. Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου πρὸς Αἰγυπτίους.* 20
(Ἰούνιος 325)

Τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ θεοῦ χάριτι Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς
κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς οἱ
ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες καὶ τὴν μεγάλην καὶ ἀγίαν σύνοδον συγ-
κροτήσαντες ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ χαίρειν. 25

Ἐπειδὴ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως
Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν καὶ πό-
λεων ἡ μεγάλη καὶ ἀγία σύνοδος ἐν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ἐξ ἀπαντος
ἀναγκαῖον ἐφάνη παρὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπιτεθῆναι
γράμματα, ἵν' εἰδέναι ἔχοιτε, τίνα μὲν ἐκινήθη καὶ ἐξητάσθη, τίνα 30
δὲ ἔδοξε καὶ ἐκρατύνθη. πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων ἐξητάσθη τὰ κατὰ
τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν παρανομίαν Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπὶ
παρουσίᾳ τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου. καὶ παμψηφί
ἔδοξεν ἀναθεματισθῆναι τὴν ἀσεβῆ αὐτοῦ δόξαν καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ
ὀνόματα τὰ βλάσφημα, οἷς ἐκέχρητο βλασφημῶν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, 35
λέγων «ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι» καὶ «πρὶν γεννηθῆναι μὴ εἶναι» καὶ
«εἶναι ποτε ὅτε οὐκ ἦν», καὶ αὐτεξουσιότητι κακίας καὶ ἀρετῆς
δεκτικὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λέγοντος καὶ κτίσμα ὀνομάζοντος καὶ ποιη-

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 36. Πρβλ. καὶ Θεοδωρή-
του, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I 9,2-13.

- μα. ἅπαντα ἀνεθεμάτισεν ἡ ἀγία σύνοδος οὐδὲ ὅσον ἀκοῦσαι τῆς ἀσεβοῦς δόξης καὶ τῆς ἀπονοίας καὶ τῶν βλασφημῶν ῥημάτων ἀνασχομένη. καὶ τὰ μὲν κατ' ἐκεῖνον οἴου τέλους τετύχηκε πάντως ἡ ἀκηκόατε ἡ ἀκούσεσθε, ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπεμβαίνειν ἀνδρὶ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν
- 5 ἄξια τὰ ἐπίχειρα κομισαμένῳ. τοσοῦτον δὲ ἰσχυσεν αὐτοῦ ἡ ἀσέβεια, ὥς καὶ παραπολαῦσαι Θεωνᾶν ἀπὸ Μαρμαρικής καὶ Σεκοῦνδον ἀπὸ Πτολεμαίδος, τῶν γὰρ αὐτῶν κάκεῖνοι τετυχήκασιν.
- Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις τῆς μὲν κακοδοξίας ἐκείνης καὶ τῆς βλασφημίας καὶ τῶν προσώπων τῶν τολμησάντων διάστασιν καὶ διαί-
- 10 ρεσιν ποιήσασθαι τοῦ εἰρηνευομένου ἄνωθεν λαοῦ ἡλευθέρωσεν τὴν Αἴγυπτον, ἐλείπετο δὲ τὸ κατὰ τὴν προπέτειαν Μελιτίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων· καὶ περὶ τούτου τοῦ μέρους ἃ ἔδοξε τῇ συνόδῳ ἐμφανίζομεν ὑμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. ἔδοξεν οὖν Μελίτιον μὲν φιλανθρωπότερον κινήσεισθαι τῆς συνόδου—κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ
- 15 λόγον οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἄξιος ἦν—μένειν ἐν τῇ ἑαυτοῦ πόλει καὶ μηδεμίαν ἐξουσίαν ἔχειν μήτε προχειρίζεσθαι μήτε χειροθετεῖν μήτε ἐν χώρᾳ μήτε ἐν πόλει ἐτέρα φαίνεσθαι ταύτης τῆς προφάσεως ἕνεκα, ψιλὸν δὲ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς κεκτῆσθαι. τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνηθῆναι ἐπὶ
- 20 τούτοις, ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργεῖν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἐκάστη παροικίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τὸν τιμιώτατον (ἀδελφὸν) καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον προκεχειρισμένων, ὥς τούτοις μὲν μηδεμίαν ἐξουσίαν εἶναι τοὺς ἀρέσκοντας αὐτοῖς προχειρίζεσθαι ἢ ὑποβάλλειν
- 25 ὀνόματα ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον. τοὺς δὲ χάριτι θεοῦ καὶ εὐχαῖς ὑμετέραις ἐν μηδενὶ σχίσματι εὐρεθέντας, ἀλλὰ ἀκηλιδῶτους ἐν τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ ὄντας ἐξουσίαν ἔχειν καὶ προχειρίζεσθαι καὶ ὀνόματα ἐπιλέγεσθαι τῶν ἀξίων τοῦ κλήρου καὶ ὅλως
- 30 πάντα ποιεῖν κατὰ νόμον καὶ θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικόν. εἰ δὲ τινα συμβαίῃ ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῆνικαῦτα προσαναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνονται καὶ ὁ λαὸς αἰροῖτο συνεπιψηφίζοντος αὐτῶ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου. τοῦτο δὲ τοῖς
- 35 μὲν ἄλλοις ἅπασι συνεχωρήθη, ἐπὶ δὲ τοῦ Μελιτίου προσώπου οὐκέτι τὰ αὐτὰ ἔδοξε διὰ τὴν ἀνέκαθεν αὐτοῦ ἀταξίαν καὶ διὰ τὸ πρόχειρον καὶ προπετὲς τῆς γνώμης, ἵνα μηδεμίᾳ ἐξουσίᾳ ἢ αὐθεντίᾳ αὐτῶ δοθείῃ ἀνθρώπῳ δυναμένῳ πάλιν τὰς αὐτὰς ἀταξίας ποιῆσαι. ταῦτά ἐστι τὰ ἐξαίρετα καὶ διαφέροντα Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ Ἀλεξαν-
- 40 δρέων ἐκκλησίᾳ· εἰ δὲ τι ἄλλο ἐκανονίσθη ἢ ἐδογματίσθη συμπάρωντος τοῦ κυρίου καὶ τιμιωτάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου, αὐτὸς παρὼν ἀκριβέστερον ἀνοίσει πρὸς ὑμᾶς ἅτε δὴ καὶ κύριος καὶ κοινωνὸς τῶν γεγεννημένων τυγχάνων. εὐαγγε-

ζόμεθα δὲ ὑμᾶς περὶ τῆς συμφωνίας τοῦ ἁγίου πάσχα, ὅτι ὑμετέραις
 εὐχαῖς κατωρθώθη καὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὥστε πάντας τοὺς ἐν τῇ
 ἐφ' ἡμεῶν ἀδελφοὺς τοὺς μετὰ τῶν Ἰουδαίων τὸ πρότερον ποιοῦντας συμφώ-
 νως Ῥωμαίοις καὶ ὑμῖν καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ἐξ ἀρχαίου μεθ' ὑμῶν
 φυλάσσουσι τὸ πάσχα ἐκ τοῦ δεῦρο ἄγειν. χαίροντες οὖν ἐπὶ τοῖς 5
 κατορθώμασι καὶ ἐπὶ τῇ κοινῇ εἰρήνῃ καὶ συμφωνίᾳ καὶ ἐπὶ τῷ πᾶσαν
 αἵρεσιν ἐκκοπῇναι ἀποδέξασθαι μὲν μετὰ μείζονος τιμῆς καὶ πλείο-
 νος ἀγάπης τὸν συλλειτουργὸν ἡμῶν, ὑμῶν δὲ ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον
 τὸν εὐφράναντα ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡλικίᾳ τοσοῦτον
 πόνον ὑποστάντα ὑπὲρ τοῦ εἰρήνην γενέσθαι καὶ παρ' ὑμῖν. εὐχεσθε 10
 δὲ καὶ περὶ ἡμῶν ἀπάντων, ἵνα τὰ καλῶς ἔχειν δόξαντα ταῦτα βέβαια
 μένοι διὰ τοῦ παντοκράτορος θεοῦ καὶ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 ἀμήν.

22. Σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου.*

15

(19 Ἰουνίου 325)

Οἱ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντες ἐπίσκοποι ἦσαν δὲ ἐγγὺς τριακόσιοι κατακρίναν-
 τες τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν καὶ καθαιρήσαντες τοὺς περὶ Ἀρειον. λοιπὸν ἐξέθεντο
 ἐγγράφως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν πρὸς ἐλεγχον κατὰ πάσης αἰρέσεως.

Τὰ ἐν τῇ Νικαίᾳ ἐκτεθέντα, ἔδοξε τὰ ὑποτεταγμένα.

20

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν
 τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν
 τοῦ θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ πατρὸς, θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ
 θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί, δι' 25
 οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ, τὸν δι' ἡμᾶς
 τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καὶ σαρ-
 κωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ,
 ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς
 τὸ ἅγιον πνεῦμα. τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ἢ οὐκ ἦν πρὶν 30
 γεννηθῆ· ἢ ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο· ἢ ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας
 φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ
 θεοῦ τοὺς τοιούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκ-
 κλησία.

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 37.

23. Ἐπιστολὴ βασιλέως

Κωνσταντίνου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ἀλεξανδρέων.*

(Ἰούνιος 325)

- Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ.
- 5 Χαίρετε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί. τελείαν παρὰ τῆς θείας προνοίας εἰλήφαμεν χάριν, ἵνα πάσης πλάνης ἀπαλλαγέντες μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιγινώσκωμεν πίστιν. οὐδὲν λοιπὸν τῷ διαβόλῳ ἔξεστι καθ' ἡμῶν· πᾶν ὅ,τι δ' ἂν κακοτεχνήσαμενος ἐπεχείρησεν, ἐκ βάθρων ἀνήρηται· τὰς διχονοίας, τὰ σχίσματα, τοὺς θορύβους ἐκείνους καὶ τὰ
- 10 τῶν διαφωνιῶν ἴν' οὕτως εἴπω θανάσιμα φάρμακα κατὰ θεοῦ κέλευσιν ἢ τῆς ἀληθείας ἐνίκησε λαμπρότης. ἓνα τοιγαροῦν ἅπαντες θεὸν καὶ τῷ ὀνόματι προσκυνοῦμεν καὶ εἶναι πεπιστεύκαμεν. ἵνα δὲ τοῦτο γένηται, ὑπομνήσει θεοῦ συνεκάλεσα εἰς τὴν Νικαέων πόλιν τοὺς πλείστους τῶν ἐπισκόπων, μεθ' ὧν καθάπερ ὡς εἰς ἐξ ὑμῶν ἐγὼ
- 15 συνθεράπων ὑμέτερος καθ' ὑπερβολὴν εἶναι χαίρων καὶ αὐτὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐξέτασιν ἀνεδεξάμην. ἡλέγχθη γοῦν ἅπαντα καὶ ἀκριβῶς ἐξήτασται, ὅσα δὴ ἀμφιβολίαν ἢ διχονοίας πρόφασιν ἐδόκει γεννᾶν, καὶ φεισάσθω ἡ θεία μεγαλειότης, ἥλικα καὶ ὡς δεινὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου σωτήρος, περὶ τῆς ἐλπίδος καὶ ζωῆς ἡμῶν ἀπρεπῶς ἐβλά-
- 20 σφύμουν τινὲς τάναντία ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς καὶ τῇ ἁγίᾳ πίστει φθειγγόμενοι τε καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες.
- Τριακοσίων γοῦν καὶ πλειόνων ἐπισκόπων ἐπὶ σωφροσύνη τε καὶ ἀγχινοίᾳ θαυμαζομένων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν, ἣ καὶ ταῖς ἀλη-
- 25 θείαις ἀκριβῆς τοῦ θείου νόμου πέφυκε πίστις, εἶναι βεβαιούντων, μόνος Ἀρείος ἐφωράθη τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἡττημένος καὶ τὸ κακὸν τοῦτο πρῶτον μὲν παρ' ὑμῖν, ἔπειτα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις ἀσεβεῖ γνώμῃ διασπείρας. ἀναδεξώμεθα τοιγαροῦν ἣν ὁ παντοκράτωρ παρέ-
- 30 σχε γνώμην· ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ὧν ἡμᾶς τοῦ διαβόλου ἀναιδῆς τις ὑπηρετῆς ἐχώρισεν, ἐπὶ τὸ κοινὸν σῶμα καὶ τὰ γνήσια ἡμῶν μέλη σπουδῇ πάσῃ ἴωμεν. τοῦτο γὰρ καὶ τῇ ἀγχινοίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ τῇ ὁσιότητι τῇ ἡμετέρᾳ πρέπει, ἵνα τῆς πλάνης ἐλεγχθείσης ἐκείνου, ὃν τῆς ἀληθείας ἐχθρόν εἶναι συνέ-
- 35 στηκε, πρὸς τὴν θείαν ἐπανέλθητε χάριν. ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοαῖς ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. διὸ μηδεὶς ἀμφιβαλλέτω, μηδεὶς ὑπερτιθέσθω, ἀλλὰ προθύμως πάντες εἰς τὴν ἀληθεστάτην ὁδὸν ἐπάνιτε, ἵν' ἐπειδὴν ὅσον οὐδέπω πρὸς ὑμᾶς ἀφίκωμαι, τὰς ὀφειλομένας τῷ παντεφώρῳ θεῷ μεθ' ὑμῶν ὁμολογήσω

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 38.

χάριτας, ὅτι τὴν εὐλικρινῇ πίστιν ἐπιδειξας τὴν εὐκταίαν ἡμῖν ἀγάπην ἀποδέδωκεν.

καὶ ἄλλη χειρί. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

24. Ἐπιστολὴ Βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς τὰς ἐκκλησίας.*
(Ἰούνιος 325)

5

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς ταῖς ἐκκλησίαις.

Πεῖραν λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτόν γε πρὸ πάντων ἔκρινα εἶναι μοι σκοπόν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας πλήθεσι πίστις μία καὶ εὐλικρινῆς ἀγάπη ὁμογνώμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ 10 θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῇ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταῦτόν πάντων ὁμοῦ ἢ τῶν γούν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων ἐκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἀγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο, τοῦτου ἕνεκεν πλείστων ὧσαν συναθροισθέντων (καὶ αὐτὸς δὲ καθάπερ εἰς ἕξ ὑμῶν ἐτύγχανον 15 συμπαρόν· οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν, ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι) ἄχρι τοσοῦτου ἀπαντα τῆς προσηκούσης τετύχῃεν ἐξετάσεως, ἄχρις οὗ ἢ τῶ πάντων ἐφόρῳ θεῷ ἀρέσκουσα γνώμη πρὸς τὴν τῆς ἐνότητος συμφωνίαν εἰς φῶς προήχθη, ὥς μηδὲν ἔτι πρὸς διχόνοιαν ἢ πρίστειως ἀμφισβήτησιν ὑπολείπεσθαι. 20

Ἐνθα καὶ περὶ τῆς τοῦ πάσχα ἀγιωτάτης ἡμέρας γενομένης ζητήσεως ἔδοξε κοινῇ γνώμῃ καλῶς ἔχειν ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ (Χριστιανούς) ἐπιτελεῖν (τὸ πάσχα). τί γὰρ ἡμῖν κάλλιον, τί δὲ σεμνότερον ὑπάρξει θυνησεται τοῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην, παρ' ἧς τὴν τῆς ἀθανασίας εὐλήφραμεν ἐλπίδα, μιᾷ τάξει καὶ φανερῷ 25 λόγῳ παρὰ πᾶσιν ἀδιαπτῶτως φυλάττεσθαι; καὶ πρῶτον μὲν ἀνάξιον ἔδοξεν εἶναι τὴν ἀγιωτάτην ἐκείνην ἑορτὴν τῇ τῶν Ἰουδαίων ἐπομένους συνηθείᾳ πληροῦν, οἱ τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀθεμίτῳ πλημμελήματι χράναντες εἰκότως τὰς ψυχὰς οἱ μισροὶ τυφλώττουσιν. ἔξεστι γὰρ τοῦ ἐκείνων ἔθνους ἀποβληθέντος ἀληθεστέρᾳ τάξει, ἣν ἐκ πρώτης 30 τοῦ πάθους ἡμέρας ἄχρι τοῦ παρόντος ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐπὶ τοὺς μέλλοντας αἰῶνας τὴν τῆς ἐπιτηρήσεως ταύτης συμπλήρωσιν ἐκτείνεσθαι. μηδὲν τοίνυν ἔστω ἡμῖν κοινὸν μετὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἰουδαίων ὄχλου. εὐλήφραμεν γὰρ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἑτέραν ὁδόν, πρόκειται δρόμος τῇ ἱερωτάτῃ ἡμῶν θρησκείᾳ καὶ νόμιμος καὶ πρέπων 35 τούτου συμφώνως ἀντιλαμβανόμενοι τῆς αἰσχροῦς ἐκείνης ἑαυτοὺς συνηθείας ἀποσπάσωμεν, ἀδελφοὶ τιμιώτατοι. ἔστι γὰρ ὥς ἀληθῶς ἀτοπώτατον ἐκείνους αὐχεῖν, ὥς ἄρα παρεκτὸς τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ταῦτα φυλάττειν οὐκ εἴημεν ἱκανοί. τί δὲ φρονεῖν ὀρθὸν ἐκείνοι θυνη-

* Ἐδοξεβίου, Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου βασιλέως ΙΙΙ 17-20.

σονται, οἱ μετὰ τὴν κυριοκτονίαν¹ τε καὶ πατροκτονίαν ἐκείνην ἐκ-
 στάντες τῶν φρενῶν ἄγονται οὐ λογισμῶ τινι, ἀλλ' ὁρμῇ ἀκατασχέτῳ,
 ὅπῃ δ' ἂν αὐτοὺς ἡ ἐμφύτος αὐτῶν ἀπάγη μανία; ἐκεῖθεν τοίνυν κἀν
 τούτῳ τῷ μέρει τὴν ἀλήθειαν οὐχ ὁρῶσιν, ὥς αἰετὰ κατὰ τὸ πλεῖστον
 5 αὐτοὺς πλανωμένους ἀντὶ τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως ἐν τῷ
 αὐτῷ ἔτει δευτέρον τὸ πάσχα ἐπιτελεῖν. τίνος οὖν χάριν τούτοις
 ἐπόμεθα, οὓς δεινὴν πλάνην νοσεῖν ὠμολόγηται; δεύτερον γὰρ τὸ
 πάσχα ἐν ἐνὶ ἐνιαυτῷ οὐκ ἂν ποτε ποιεῖν ἀνεξόμεθα. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα
 μὴ προῦκειτο, τὴν ὑμετέραν ἀγχίνοιαν ἐχρῆν καὶ διὰ σπουδῆς καὶ
 10 δι' εὐχῆς πάντοτε, ἐν μηδενὸς ὁμοιότητι τὸ καθαρὸν τῆς ὑμετέρας
 ψυχῆς κοινωνεῖν δοκεῖν ἀνθρώπων ἔθεσι παγκάκων.

Πρὸς τούτοις κἀκεῖνο πάρεστι συνορᾶν, ὥς ἐν τηλικούτῳ πράγματι
 καὶ τοιαύτης θρησκείας ἐορτῇ διαφωνίαν ὑπάρχειν ἐστὶν ἀθέμιτον.
 μίαν γὰρ ἡμῖν τὴν τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἡμέραν τουτέστιν τὴν τοῦ
 15 ἀγιοτάτου πάθους ὁ ἡμέτερος παρέδωκε σωτῆρ, μίαν εἶναι τὴν καθο-
 λικὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν βεβούληται, ἥς εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἰς πολλοὺς
 τε καὶ διαφόρους τόπους τὰ μέρη διήρηται, ἀλλ' ὅμως ἐνὶ πνεύματι
 τῷ θεῷ βουλήματι θάλπεται. λογισάσθω δὲ ἡ τῆς ὑμετέρας ὁσιό-
 τητος ἀγχίνοια ὅπως ἐστὶ δεινόν τε καὶ ἀπρεπὲς κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέ-
 20 ρας ἐτέρους μὲν ταῖς νηστεαῖς σχολάζειν, ἐτέρους δὲ συμπόσια ἐπι-
 τελεῖν, καὶ μετὰ τὰς τοῦ πάσχα ἡμέρας ἄλλους μὲν ἐν ἐορταῖς καὶ
 ἀνέσεσιν ἐξετάζεσθαι, ἄλλους δὲ ταῖς ὠρισιμέναις ἐκδεδῶσθαι νη-
 στεαῖς. διὰ τοῦτο γοῦν τῆς προσηκούσης ἐπανορθώσεως τυχεῖν καὶ
 πρὸς μίαν διατύπωσιν ἵστασθαι τοῦτο ἡ θεία πρόνοια βούλεται, ὥς
 25 ἐγώ γε ἅπαντας ἡγοῦμαι συνορᾶν.

Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν, ὥς μηδὲν
 μετὰ τῶν πατροκτόνων τε καὶ κυριοκτόνων ἐκείνων εἶναι κοινόν, ἐστὶ
 δὲ τάξις εὐπρεπῆς, ἣν ἅπασαι αἱ τῶν δυτικῶν τε καὶ μεσημβρινῶν
 καὶ ἀρκτῶν τῆς οἰκουμένης μερῶν παραφυλάττουσιν ἐκκλησίαι καὶ
 30 τινες τῶν κατὰ τὴν ἐφ' ἡμᾶς τόπων, οὗ ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος καλῶς
 ἔχειν ἅπαντες ἡγήσαντο καὶ αὐτὸς δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγχινοῖᾳ ἀρέσειν
 ὑπεσχόμεν, ἵν' ὅπερ δ' ἂν κατὰ τὴν Ῥωμαίων πόλιν Ἰταλίαν τε καὶ
 Ἀφρικὴν ἅπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίαν, Γαλλίαν, Βρεττανίαν, Λίβυαν,
 ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν μιᾷ
 35 καὶ συμφώνῳ φυλάττεται γνώμῃ, ἀσμένως τοῦτο καὶ ἡ ὑμετέρα
 προσδέξεται σύνεσις, λογιζομένη ὥς οὐ μόνον πλείων ἐστὶν ὁ τῶν
 κατὰ τοὺς προειρημένους τόπους ἐκκλησιῶν ἀριθμός, ἀλλὰ καὶ ὥς
 τοῦτο μάλιστα κοινῇ πάντας ὁσιώτατόν ἐστι βούλεσθαι ὅπερ καὶ ὁ
 ἀκριβὴς λόγος ἀπαιτεῖν δοκεῖ, καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῆς Ἰουδαίων ἐπιор-
 40 κίας ἔχειν κοινωνίαν. ἵνα δὴ τὸ κεφαλαιωδέστατον συντόμως
 εἴπω, κοινῇ πάντων ἤρесе κρίσει τὴν ἀγιοτάτην τοῦ πάσχα ἐορτὴν

μιᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ συντελεῖσθαι. οὐδὲ γὰρ πρέπει ἐν τοσαύτῃ ἀγιότητι εἶναι τινα διαφορὰν, καὶ κάλλιον ἐπεσθαι τῇ γνώμῃ ταύτῃ, ἐν ἣ οὐδεμία ἔσται ἀλλοτρίως πλάνης καὶ ἁμαρτήματος ἐπιμιξία.

Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων ἀσμένως δέχεσθε τὴν οὐρανίαν χάριν καὶ θεῖαν ὡς ἀληθῶς ἐντολήν· πᾶν γὰρ ὅ,τι δ' ἂν ἐν τοῖς ἀγίοις τῶν ἐπισκόπων συνεδρίοις πράττηται, τοῦτο πρὸς τὴν θεῖαν βούλησιν ἔχει τὴν ἀναφοράν. διὸ πᾶσι τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς ἐμφανίσαντες τὰ προγεγραμμένα, ἤδη καὶ τὸν προειρημένον λόγον καὶ τὴν παρατήρησιν τῆς ἀγιωτάτης ἡμέρας ὑποδέχεσθαι τε καὶ διατάττειν ὀφείλετε, ἵν' ἐπειδὴν πρὸς τὴν πάλαι μοι παθουμένην τῆς ὑμετέρας διαθέσεως ὅψιν ἀφίκωμαι, ἐν μιᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τὴν ἀγίαν μεθ' ὑμῶν ἑορτὴν ἐπιτελέσαι δυνηθῶ καὶ πάντων ἕνεκεν μεθ' ὑμῶν εὐδοκήσω, συνορῶν τὴν διαβολικὴν ὁμολογήματα ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως διὰ τῶν ἡμετέρων πράξεων ἀνηρημένην, ἀκμαζούσης πανταχοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως καὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοί ἀγαπητοί.

25. Ἐπιστολὴ βασιλέως

Κωνσταντίνου πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Νικομηδέων.*

(Νοέμ-Δεκ. 325)

Κωνσταντῖνος Σεβαστὸς τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Νικομηδέων. 20

Τὸν δεσπότην θεὸν δηλαδὴ καὶ σωτῆρα Χριστὸν ἀκριβῶς ἅπαντες ἴστε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πατέρα τε καὶ υἱὸν εἶναι, πατέρα φημί ἀναρχον ἀνευ τέλους γονέα τοῦ αἵωνος αὐτοῦ, υἱὸν δὲ τοῦτ' ἔστι τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, ἥτις οὔτε δι' ἐνθυμήσεώς τινος ἀνεῖληπται οὔτε πρὸς τὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ τελεσιουργίαν διὰ τινος ἐξεζητημένης οὐσίας κατελήφθη. 25 ὅς γὰρ τοῦτο καὶ νοεῖ καὶ νοήσει, οὗτος ἔξει πρὸς ἅπαν τιμωρίας γένος ἀκράματον ὑπομονήν. ἀλλὰ γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς Χριστὸς ὁ τῶν ἀπάντων δημιουργὸς καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτῆς χορηγὸς ἐγεννήθη, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν ἀνῆκεν ἢ πεπιστεύκαμεν, ἐγεννήθη—μᾶλλον δὲ προῆλθεν αὐτὸς ὁ καὶ πάντοτε ἐν τῷ πατρὶ ὢν ἐπὶ τὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων διακόσμησιν—ἐγεννήθη τοίνυν ἀμερίστῳ προελεύσει· ἡ γὰρ βούλησις ὁμοῦ καὶ τῷ οἰκητηρίῳ ἑαυτῆς ἐμπέπηγε καὶ ταῦθ', ἅπερ διαφόρου δέεται τημελείας, κατὰ τὴν ἐκάστου ποιότητα πράττει τε καὶ διοικεῖ. τί οὖν ἔστι μεταξὺ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ; οὐδὲν δηλαδὴ. αὕτη γὰρ ἡ τῶν πραγμάτων συμ- 35 πλήρωσις αἰσθήσει παρείληφε τὸ τῆς βουλήσεως πρόσταγμα, οὐχὶ δὲ μερισθεῖσαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας τὴν βούλησιν διέστησεν. ὁ δὲ τούτοις ἑπεται· τίς ἐστίν, ὅς τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμοῦ δεσπότου πάθος δι' αἰδῶ μᾶλλον ἢ μωρίαν δέδινεν; ἄρ οὖν πάσχει τὸ θεῖον, ἐπει-

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 41.

δὲν ἡ τοῦ σεμνοῦ σώματος οἰκησις πρὸς ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀγιότητος ὁρᾷ, ἡ ὑποπίπτει θίξει τὸ τοῦ σώματος ἐκκεχωρισμένον; ἄρ' οὐχὶ διέστηκε τοῦθ' ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀφήρηται ταπεινότητος; οὐχὶ δὲ ζῶμεν, καὶ πρὸς θάνατον ἡ τῆς ψυχῆς εὐκλεία τὸ σῶμα προσ-
 5 καλέσεται; τί τοίνυν ἐνταῦθα ἡ ἀβλαβῆς τε καὶ εὐκρινὴς πίστις ἄξιον ἀμφιβολίας κατεῖληπεν; ἡ οὐχ ὅρας ὅτι σεμνότατον σῶμα ὁ θεὸς ἐπελέ-
 10 ξατο, δι' οὗ τὰ τῆς πίστεως τεκμήρια καὶ τὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς ὑποδείγματα ἐμελλεν ἐμφανίζειν καὶ τὴν ἤδη συγκεχυμένην ὀλεθρίῳ πλάνῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπώλειαν ἀποσείσασθαι καινὴν τε θρη-
 15 σκείας διδόναι διδασκαλίαν καὶ τῷ τῆς ἀγνείας ὑποδείγματι τὰς ἀναξίας τοῦ νοῦ πράξεις καθαίρειν, ἔπειτα δὲ τὴν μὲν τοῦ θανάτου βάσανον ἐκλύειν, τὰ δὲ τῆς ἀθανασίας ἐπαθλα προαναφωνεῖν;

Ἄλλ' ὑμεῖς, οὓς λοιπὸν ἀδελφοὺς ἡ τῆς ἀγάπης κοινωνία εἰκότως ὑπ' ἐμοῦ προσαγορεύεσθαι ποιεῖ, οὐκ ἀγνοεῖτέ με τὸν ὑμέτερον συν-
 15 θεράποντα, οὐκ ἀγνοεῖτε τὸ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὀχύρωμα, οὗ τὴν φροντίδα γνησίως ἐπανήρημαι, καὶ δι' οὗ τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν οὐ μόνον τὰ ὅπλα κατεμαχεσάμεθα, ἀλλὰ καὶ ζῶντας ἔτι τὴν ψυχὴν συνκαθείρξαμεν πρὸς τὸ τὴν τῆς φιланθρωπίας ἀληθῆ πίστιν ἐκφάναι. ἀλλ' ἐγὼ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις διὰ τὴν τῆς οἰκουμένης μάλιστα
 20 ἀνανέωσιν ἔχαιρον. καὶ γὰρ θαύματος ἦν ἄξιον ἀληθῶς ἔθνη τοσαῦτα εἰς ὁμόνοιαν ἐπαγαγεῖν, ἃ πρὸ βραχέος ἐλέγετο τὸν θεὸν ἀγνοεῖν. πλὴν τί ἐμελλε γινώσκειν τὰ ἔθνη ταῦτα, ἃ οὐδεμίαν φιλονεικίας ἐπα-
 25 νήρηντο φροντίδα; τί οὖν νοεῖτε, ἀδελφοί ἀγαπητοί, ὡς ὑμᾶς αὐτοὺς αἰτιῶμαι; Χριστιανοί ἐσμεν καὶ οἰκτρᾷ διαθέσει διχονοοῦμεν. αὕτη ἄρα ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις, αὕτη ἡ τοῦ ἀγιωτάτου νόμου διδα-
 30 σκαλία; ἀλλὰ τίς ἐστὶν αἰτία δι' ἣν ὁ τοῦ παρόντος κακοῦ ὀλεθρος ἐξεγήγερται; ὦ τῆς ἀτοπίας, ὦ μίσους ὑπερβολὴ πάσης ἀγανακτήσεως μέγεθος ὑπερβαίνουσα. τίς ἡ τοῦ λησθηρίου τούτου ἀναπέφανται δεινότης, ἡ τὸν τοῦ θεοῦ υἱὸν ἀρνεῖται ἐξ ἀμερίστου τοῦ πατρὸς
 30 οὐσίας προεληλυθέναι; ἄρ' οὐχὶ πανταχοῦ ἐστὶν ὁ θεός, καίτοι γε τοῦτον πάντοτε παρεῖναι ἡμῖν αἰσθανόμεθα; ἄρ' οὐχὶ διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἡ τῶν ὅλων συνέστηκεν εὐκοσμία, καίτοι γε τῆς τοῦ χωρισμοῦ διαστάσεως ἐστέρηται;

Μὴ οὖν ὑμῖν τι πέπρακται; ἀγαπητοί ἀδελφοί, καταμάθετε νῦν,
 35 ἄξιῳ, τὰς βασάνους τῆς παρούσης ἀληθδόνος· ὁμολογητὰς ὑμᾶς εἶναι τούτου ἐπηγγέλλεσθε ὃν (θεὸν) εἶναι ἀρνεῖσθε, τοῦθ' ὑμᾶς τοῦ πανῶλου διδασκάλου πειθοντος. Ἰκετεύω, τίς ἐστὶν ὁ ταῦτα διδάξας οὕτως ἄκακον πλῆθος; Εὐσέβιος δηλαδὴ ὁ τῆς τυραννικῆς ὁμότητος συμμύστης. ὅτι γὰρ πανταχοῦ τοῦ τυράννου γεγένηται πρόσφυξ,
 40 πολλαχόθεν ἔστι συνορᾶν. τοῦτο μὲν γὰρ αἱ τῶν ἐπισκόπων σφαγαὶ διαμαρτύρονται, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ἐπισκόπων, τοῦτο δὲ ἡ χαλεπωτάτη τῶν Χριστιανῶν ἐκδιώξις διαρρήδην βοᾷ. οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν εἰς ἐμὲ γεγεννημένων ὕβρεων νῦν ἐρῶ, δι' ὧν, ὅτε μάλιστα αἱ τῶν ἐναν-

τίων μερῶν ἐπραγματεύσαντο συνδρομαί, οὗτος καὶ ὀφθαλμοὺς κατα-
 σκόπους ὑπέπεμπε κατ' ἐμοῦ καὶ μόνον οὐκ ἐνόπλους τῷ τυράνῳ
 συνεισέφερεν ὑπουργίας. μηδ' ἐμέ τις οἰέσθω εἶναι πρὸς τὴν τούτων
 ἀπόδειξιν ἀπαράσκευον. Ἐλεγχος γάρ ἐστιν ἀκριβής, ὅτι τοὺς πρεσβυ-
 τέρους καὶ τοὺς διακόνους τοὺς Εὐσεβίῳ παρεπομένους φανερώς ὑπ' 5
 ἐμοῦ συνειληφθαι συνέστηκεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρήμι, ἃ νῦν οὐκ
 ἀγανακτήσεως ἔνεκεν, ἀλλ' εἰς ἐκείνων αἰσχύνην ὑπ' ἐμοῦ προση-
 νεκται. ἐκεῖνο μόνον δέδισα, ἐκεῖνο διαλογίζομαι, ὅτι ὑμᾶς ὁρῶ πρὸς
 τὴν τοῦ ἐγκλήματος καλεῖσθαι κοινωνίαν. διὰ γὰρ τῆς Εὐσεβίου
 ἀγωγῆς τε καὶ διαστροφῆς συνειδησιν τῆς ἀληθείας κεχωρισμένην 10
 ἀνειλήφατε. ἀλλ' ἐστὶν οὐ βραδεῖα θεραπεία, εἰ γε ἐπίσκοπον πιστόν
 τε καὶ ἀκέραιον νῦν γοῦν λαβόντες πρὸς τὸν θεὸν ἀπίδῃτε, ὅπερ ἐπὶ
 τοῦ παρόντος ἐν ὑμῖν ἐστὶ καὶ πάλαι ἐχρῆν τῆς ὑμετέρας κρίσεως ἡρ-
 τῆσθαι, εἰ μὴ ὁ προειρημένος Εὐσέβιος (σύν) δίνῃ τῶν συναγομένων
 αὐτῷ ἐνταῦθα ἐληλύθει καὶ τὴν τῆς τάξεως ὀρθότητα ἀναισχύντως 15
 συνετεταράχει.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ τοῦ Εὐσεβίου πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην
 ὀλίγα προσῆκε φράσαι, μέμνηται ἡ ὑμετέρα ἀνεξικακία ἐπὶ τῆς Νικα-
 ἑων πόλεως γεγενῆσθαι σύνοδον, ἣ καὶ αὐτὸς ἐγὼ πρεπόντως τῇ τῆς 20
 ἐμῆς συνειδήσεως λατρεῖα παρήμην, οὐδὲν ἕτερον βουλόμενος ἢ
 ὁμόνοιαν ἅπασιν ἐργάσασθαι καὶ πρὸ πάντων ἐλέγχει τε καὶ ἀποσεί-
 σασθαι τὸ πᾶγμα τοῦτο, ὃ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰλήφει διὰ τῆς Ἀρείου
 τοῦ Ἀλεξανδρέως ἀπονοίας, ἰσχυροποιεῖτο δὲ παραχρῆμα διὰ τῆς
 Εὐσεβίου ἀτόπου τε καὶ ὀλεθρίας σπουδῆς. ἀλλ' αὐτὸς οὗτος 25
 Εὐσέβιος, προσφιλέστατοι καὶ τιμιώτατοι, μεθ' ὅσης νομίζετε συνδρο-
 μῆς ἄτε δὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῆς ἠττώμενος, μεθ' ὅσης δὲ
 αἰσχύνῃς τῇ πανταχόθεν ἐληλεγμένη ψευδολογίᾳ συνίστατο, ὑποπέμπων
 μὲν μοι διαφόρους τοὺς ἀξιοῦντας ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐξαιτούμενος δὲ παρ'
 ἐμοῦ συμμαχίαν τινά, ὅπως μὴ ἐπὶ τοσούτῳ ἐλεγχθεὶς πλημμελήματι
 τῆς ὑπαρχούσης αὐτῷ τιμῆς ἐκβάλλοιτο; μάρτυς ἐστὶ μοι τούτου ὁ 30
 θεὸς αὐτός, ὃς ἐμοὶ τε καὶ ὑμῖν φιλαγάθως ἐπιμένοι, ἐπεὶ καὶ ἐμὲ ἐκεῖ-
 νος περιέτρεψε καὶ ἀπρεπῶς ὑφῆρπασεν, ὃ καὶ ὑμεῖς ἐπιγνώσεσθε.
 πάντα μὲν γὰρ ἐπράχθη τότε, καθὼς αὐτὸς ἐπόθει πᾶν ὁτιοῦν κακὸν
 ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀποκρυπτόμενος.

Ἄλλὰ πρῶν, ἵνα τὰ λοιπὰ τῆς τούτου σκαιότητος παρῶ, τί 35
 μάλιστα μετὰ Θεογνίου, ὃν τῆς ἀνοίας ἔχει κοινωνόν, διεπράξατο,
 ἀκούσατε, παρακαλῶ. Ἀλεξανδρέας τινὰς τῆς ἡμετέρας πίστεως
 ἀναχωρήσαντας ἐνταῦθα κεκελεύειν ἀποσταλῆναι, ἐπειδὴ διὰ τῆς
 τούτων ὑπηρεσίας ὁ τῆς διχονοίας ἡγεῖρετο πυρσός. ἀλλ' οὗτοι 40
 οἱ καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ ἐπίσκοποι, οὓς ἀπαξ ἡ τῆς συνόδου ἀλήθεια
 πρὸς μετάνοιαν τετηρήκει, οὐ μόνον ἐκείνους ὑπεδέξαντο καὶ παρ'
 ἑαυτοῖς ἡσφάλισαντο, ἀλλὰ καὶ ἐκοινωνήσαν αὐτοῖς τῆς τῶν τρόπων
 κακοηθείας. διὸ τοῦτο περὶ τοὺς ἀχαρίστους τούτους ἐκρίνα πρᾶξαι·

ἀρπαγέντας γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσα ὡς πορρωτάτῳ ἐξορισθῆναι. νῦν ὑμέτερόν ἐστι πρὸς τὸν θεὸν ἐκείνη τῇ πίστει βλέπειν, ἥ πάντοτε καὶ γεγενῆσθαι συνέστηκε καὶ εἶναι πρέπει, καὶ διαπράξασθαι οὕτως, ἵνα ἐπισκόπους ἀγνοῦς τε καὶ ὁρθοδόξους καὶ φιланθρώπους ἔχοντες
 5 χαίρωμεν· εἰ τις δὲ ἢ πρὸς μνήμην τῶν λυμεῶνων ἐκείνων ἢ πρὸς ἔπαινον ἀπρονοήτως ἐξαφθῆναι τολμήσει παραχρῆμα τῆς ἰδίας τόλμης διὰ τῆς τοῦ θεράποντος τοῦ θεοῦ τοῦτ' ἐστὶν ἐμοῦ ἐνεργείας ἀνασταλήσεται. ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοί ἀγαπητοί.

26. Ἐπιστολὴ βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς Θεόδοτον Λαοδικείας.*

10

(Νοέμ-Δεκ. 325)

Νικητῆς Κωνσταντίνος Σεβαστὸς Θεοδότῳ.

"Ὅση τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἰσχὺς πέφυκε, καὶ ἐξ ὧν Εὐσέβιος τε καὶ Θεόγνιος πεπόνθασιν εὐχερὲς καὶ σὲ μαθεῖν, οἱ εἰς τὴν ἀγιωτάτην παροينوῦντες θρησκείαν τὸ τοῦ σωτῆρος θεοῦ ὄνομα τῷ συστήματι
 15 τοῦ οἰκείου ληστηρίου καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν συγγνώμης ἐμίαναν. ὅτε γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν τῆς συνόδου ὁμογνώμονα συμφωνίαν ἐχρῆν τὴν προτέραν ἐπανορθώσασθαι πλάνην, τότε τοῖς αὐτοῖς ἀτοπήμασιν ἐμμένοντες ἐάλωσαν. διὰ τοῦτο γοῦν ἡ θεία πρόνοια αὐτοὺς τοῦ ἐαυτῆς ἀπώσατο λαοῦ. ἐπειδὴ μὴδὲ ἔφερε τὰς ἀκάκους ψυχὰς ὀλίγων
 20 ἀπονοίᾳ φθειρομένας καθορᾶν, καὶ νῦν μὲν ἀξίαν παρ' αὐτῶν ἦτησε δίκην, μείζονα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τοῦ παντὸς αἰῶνος λήψεται.

"Ὅπερ τῇ σῇ ἀγγινοίᾳ δηλωθῆναι δεῖν ἡγησάμην, ἐν' εἰ τις κακῇ παραίνεσις τῶν τοιούτων, ὡς ἔγωγε οὐκ οἶμαι, τῇ σῇ ἐνεκαθέσθῃ προαιρέσει, ταύτην τῆς ψυχῆς ἀφελόμενος καθαρὰν ὡς προσῆκε τὴν
 25 διάνοιαν εἰλικρινῇ τε καθοσιώσιν καὶ ἄχραντον πίστιν τῷ σωτῆρι θεῷ παρασχέσθαι προθυμηθῆς. καὶ γὰρ τοῦτο προσῆκόν ἐστιν ὑπὸ τούτου πράττεσθαι, ὅς δ' ἂν ἀκεραίων τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπάθλων ἀξιῶσθαι βουλεύηται.

καὶ ἄλλῃ χειρί·

30 ὁ θεὸς σε διαφυλάξει, ἀδελφε ἀγαπητέ.

27. Ἐπιστολὴ βασιλέως Κωνσταντίνου πρὸς Ἀρείον.**

(27 Νοεμ. 327)

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς Ἀρείῳ.

Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στερρότητί σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἡμέτερον
 35 στρατόπεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θεᾶς ἀπολαῦσαι δυνηθῆης.

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 42.

** Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I 25.

θαυμάζομεν δὲ σφόδρα μὴ παραχρῆμά σε τοῦτο πεποιηκέναι. διόπερ νῦν ἐπιβάς ὀχήματος δημοσίου εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπέιχθητι, ὅπως ἂν τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενείας τε καὶ ὁμιλίας τυχὼν εἰς τὴν πατρίδα ἐπανελθεῖν δυνηθείης. ὁ θεὸς σε διαφυλάξει, ἀγαπητέ.

ἔδόθη τῇ πρὸ πέντε καλανδῶν δεκεμβρίων.

28. Ἐπιστολὴ πρεσβυτέρου

Ἀρείου καὶ Εὐζώιου πρὸς βασιλέα Κωνσταντῖνον.*

(τέλος 327)

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν βασιλεῖ Κων- 10
σταντίνῳ Ἀρείος καὶ Εὐζώιος.

Καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλῆς σου εὐσέβεια, δέσποτα βασιλεῦ, ἐκτιθέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν ἐπὶ θεοῦ οὕτως πιστεύειν ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῖν ὡς ὑποτέτακται. πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα, παντοκράτορα· καὶ εἰς κύριον Ἰησοῦν 15
Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐξ αὐτοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένον, θεὸν λόγον, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν κατελθόντα καὶ σάρκα ἀναλαβόντα καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πάλιν ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα καὶ 20
εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ τὴν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων. ταύτην δὲ τὴν πίστιν παρεilhάμεν ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, λέγοντος τοῦ κυρίου τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· ἀπορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ 25
ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.¹» εἰ δὲ μὴ ταῦτα οὕτως πιστεύομεν καὶ ἀποδεχόμεθα ἀληθῶς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον ὡς πᾶσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία καὶ αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, αἷς κατὰ πάντα πιστεύομεν, κριτὴς ἡμῶν ἐστὶν ὁ θεὸς καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ. διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν εὐσέ- 30
βειαν, θεοφιλέστατε βασιλεῦ, ἐκκλησιαστικούς ἡμᾶς ὄντας καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ φρόνημα τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων γραφῶν ἔχοντας ἐνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιῶν σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιηρημένων τῶν ζητημάτων καὶ τῶν ἐκ τῶν ζητημάτων περισσολογιῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ ἐκκλησία 35
μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύοντες τὰς συνήθεις εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου καὶ εὐσεβοῦς βασιλείας καὶ παντὸς τοῦ γένους σου κοινῇ πάντες ποιῶμεθα.

* Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία I 26.

1. Ματθ. 28, 19.

29. Ἐπιστολὴ Εὐσεβίου Νικομηδείας καὶ

Θεόγνιδος Νικαίας πρὸς τὴν δευτέραν σύνοδον τῆς Νικαίας.*

(τέλος 327)

- Ἦδη μὲν καταψηφισθέντες πρὸ κρίσεως παρὰ τῆς εὐλαβείας
 5 ὑμῶν ἐν ἡσυχίᾳ φέρειν τὰ κεκριμένα παρὰ τῆς ἀγίας ὑμῶν ἐπικρίσεως
 ὀφείλομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον καθ' ἑαυτῶν δοῦναι τῶν συκοφαντῶν
 τὴν ἀπόδειξιν τῇ σιωπῇ, τοῦτου ἕνεκεν ἀναφέρομεν ὡς ἡμεῖς καὶ τῇ
 πίστει συνεδράμομεν καὶ τὴν ἔννοιαν ἐξετάσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοουσίῳ
 ὅλοι ἐγενόμεθα τῆς εἰρήνης, μηδαμοῦ τῇ αἵρέσει ἐξακολουθήσαντες.
 10 ὑπομνήσαντες δὲ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῶν ἐκκλησιῶν ὅσα τὸν λογισμὸν
 ἡμῶν ὑπέτρεχε καὶ πληροφορήσαντες τοὺς δι' ἡμῶν πεισθῆναι ὀφεί-
 λοντας ὑπεσημηνάμεθα τῇ πίστει, τῷ δὲ ἀναθεματισμῷ οὐχ ὑπεγρά-
 ψαμεν, οὐχ ὡς τῆς πίστεως κατηγοροῦντες, ἀλλ' ὡς ἀπιστοῦντες
 τοιοῦτον εἶναι τὸν κατηγορηθέντα, ἐκ τῶν ἰδία πρὸς ἡμᾶς παρ' αὐτοῦ
 15 διὰ τε ἐπιστολῶν καὶ τῶν εἰς πρόσωπον διαλέξεων πεπληροφορημένοι
 μὴ τοιοῦτον εἶναι. εἰ δὲ ἐπείσθη ἡ ἀγία ὑμῶν σύνοδος, οὐκ ἀντιτί-
 νοντες, ἀλλὰ συντιθέμενοι τοῖς παρ' ὑμῶν κεκριμένοις καὶ διὰ τούτου
 τοῦ γράμματος πληροφοροῦμεν τὴν συγκατάθεσιν, οὐ τὴν ἐξορίαν
 βαρέως φέροντες, ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἵρέσεως ἀποδιδόμενοι.
 20 εἰ γὰρ καταξιώσητε νῦν γοῦν εἰς πρόσωπον ἐπαναλαβεῖν ἡμᾶς, ἐξετε
 ἐν ἅπασι συμψύχους ἀκολουθοῦντας τοῖς παρ' ὑμῖν κεκριμένοις,
 ὁπότε αὐτὸν τὸν ἐπὶ τούτοις ἐναγόμενον ἔδοξε τῇ ὑμῶν εὐλαβείᾳ
 φιλανθρωπεύσασθαι καὶ ἀνακαλέσασθαι. ἄτοπον δέ, τοῦ δοκοῦντος
 εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου ἐφ' οἷς διεβάλ-
 25 λετο, ἡμᾶς ἐπισιωπᾶν καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον. καταξιώ-
 σατε οὖν, ὡς ἀρμόζει τῇ φιλοχρίστῳ ὑμῶν εὐλαβείᾳ, καὶ τὸν θεοφιλέ-
 στατον βασιλέα ὑπομνήσαι καὶ τὰς δεήσεις ἡμῶν ἐγχειρίσαι καὶ θᾶττον
 βουλευσασθαι τὰ ὑμῖν ἀρμόζοντα ἐφ' ἡμῖν.

30. Ἐπιστολὴ βασιλέως

Κωνσταντίνου πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας.**

(ἀρχὴ 328)

- Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς πατρὶ Ἀλεξάνδρῳ
 ἐπισκόπῳ.

- Καὶ νῦν ἄρα ὁ παμμίαρος φθόνος ἀνοσίοις υπερθέσεως σοφίσμασιν
 35 ἀνθυλακτῆσαι· τί οὖν πρὸς τὸ παρόν; ἕτερα παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος δι' ὑμῶν κεκριμένα δογματίζομεν, ἀδελφεῖ τιμώτατε;

* Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία II, 14.

** Γελασίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία III 15,1.

Ἄρειον, Ἄρειον ἐκεῖνον λέγω πρὸς ἐμὲ τὸν Σεβαστὸν ἔλθειν ἐκ παρακλήσεως πλείστων ὧσαν ἐκεῖνα φρονεῖν περὶ τῆς καθολικῆς πίστεως ἡμῶν ἐπαγγελλόμενον, ἅπερ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ δι' ὑμῶν ὠρίσθη καὶ ἐκρατύνθη, παρόντος καὶ συνορίζοντος κάμου τοῦ ὑμετέρου συνθεράποντος. παραχρῆμα οὖν οὗτος ἅμα σὺν Εὐζώτῳ, γνόντες δηλονότι τὴν τοῦ βασιλικοῦ προστάγματος βούλησιν, ἀφίκοντο πρὸς ἡμᾶς. διελέχθην οὖν αὐτοῖς παρόντων πλείονων περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς. ἐγὼ εἰμι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς τὸν νοῦν τὸν ἑαυτοῦ μετὰ πίστεως εἰλικρινοῦς ἀνέθηκα τῷ θεῷ· ἐγὼ εἰμι ὁ ὑμέτερος συνθεράπων, ὃς πᾶσαν τὴν περὶ τῆς ἡ(μετέρας εἰρήνης) καὶ ὁμονοίας ἐπανήρημαι φροντίδα.

καὶ μεθ' ἕτερα·

ἀπέστειλα τοιγαροῦν οὐ μόνον ἀναμιμνήσκων, ἀλλὰ καὶ ἀξιῶν ὑποδέξασθαι τοὺς ἀνθρώπους ἰκετεύοντας. εἶπερ οὖν τῆς ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσης ὀρθῆς καὶ εἰς αἰὶ ζωῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἀντιποιοιμένοις αὐτοὺς εὕρητε — τοῦτο γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν φρονεῖν διεβεβαιώσαντο — προνοήσατε πάντων, παρακαλῶ. ἐὰν γὰρ τούτων ποιήσητε πρόνοιαν, τὰ μίσση τῇ ὁμονοίᾳ νικήσητε ἄν. ἐπικουρήσατε οὖν, παρακαλῶ, τῇ ὁμονοίᾳ, συνεισενέγκατε τὰ τῆς φιλας καλὰ πρὸς τοὺς τὰ τῆς πίστεως μὴ διακρινομένους, ποιήσατέ με ἀκοῦσαι ταῦτα, ἅπερ βούλομαι καὶ ἐπιθυμῶ, τὴν τῶν πάντων ὑμῶν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν. ὁ θεὸς σε διαφυλάξει, πάτερ τιμώτατε.

31. Τὸ κατὰ τοῦ Ἀρείου διάταγμα.*

(333)

Νικητῆς Κωνσταντίνος Μέγιστος Σεβαστὸς ἐπισκόποις καὶ λαοῖς. Τοὺς πονηροὺς καὶ ἀσεβεῖς μιμησάμενος Ἄρειος δίκαιός ἐστι τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέχειν ἀτιμίαν. ὥσπερ τοίνυν Πορφύριος ὁ τῆς θεοσεβείας ἐχθρὸς συντάγματα ἅττα παράνομα κατὰ τῆς θρησκείας συστησάμενος ἄξιον εὗρατο μισθὸν καὶ τοιοῦτον ὥστε ἐπονείδιστον μὲν αὐτὸν πρὸς τὸν ἐξῆς γενέσθαι χρόνον καὶ πλείστης ἀναπληροῦσθαι κακοδοξίας, ἀφανισθῆναι δὲ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα, οὕτω καὶ νῦν ἔδωξεν Ἄρειόν τε καὶ τοὺς Ἀρείῳ ὁμογνώμονας Πορφυριανούς μὲν καλεῖσθαι, ἱν' ὧν τοὺς τρόπους μεμίμηται, τούτων ἔχωσι καὶ τὴν προσηγορίαν. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ εἴ τι σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συντεταγμένον εὐρίσκοιτο, τοῦτο πυρὶ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ μόνον τὰ φαῦλα αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ἀφανισθῇ, ἀλλὰ μηδὲ ὑπόμνημα αὐτοῦ ὅλως ὑπολείποιτο. ἐκεῖνο μέντοι προαγορεύω, ὥς εἴ τις σύγγραμμα ὑπὸ Ἀρείου συνταγὴν φωραθῇ κρύψας καὶ μὴ εὐθέως

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 39.

προσενεγκῶν καὶ πυρὶ καταναλώσας, τούτῳ θάνατος ἔσται ζημία. παραχρῆμα γὰρ ἀλοῦς ἐπὶ τούτῳ κεφαλῆς ὑποστήσεται τιμωρίαν. καὶ ἄλλη χειρὶ· ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

32. Ἐπιστολὴ βασιλέως

5 *Κωνσταντίνου πρὸς Ἀρειοὺν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ.**
(333)

Κωνσταντίνος Σεβαστὸς Ἀρείῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ Ἀρειανοῖς.
Κακὸς ἐρμηνεὺς αὐτόχρημα εἰκὼν τε καὶ ἀνδριάς ἐστὶ τοῦ διαβόλου. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνον οἱ δεινοὶ πλάσται πρὸς ἀπάτης δέλεαρ πλάτ-
10 τουσιν, οἶονεὶ κάλλους αὐτῷ εὐπρέπειαν προσμηχανώμενοι αἰσχίστῳ καθάπαξ ὄντι τὴν φύσιν, ὅπως ἂν τοὺς τλαιπῶρους ἀπολλύοι πλάνην αὐτοῖς προπίνων, τὸν αὐτὸν οὗτος ἂν οἶμαι τρόπον ποιήσειεν, ὥ μόνον σπουδῆς ἄξιον τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ τὰ τῆς οἰκείας ἱταμότητος δηλητήρια ἀφειδῶς προβάλλεσθαι. τοιγάρτοι καινὴν καί, ἀφ' οὗ
15 γεγόνασιν ἄνθρωποι, οὐδεπώποτε φανεῖσαν ἀπιστίας εἰσάγει πίστιν, διόπερ οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἄρα ἀπαῖδον ἐκεῖνο φαίνεται τὸ πάλαι τῇ θεῇ ῥήσει διηρθρωμένον, ὅτι πρὸς τὸ κακὸν εἰσι πιστοί. τί δ' ἂν τις ἐκεῖνο λέγοιτο τὴν τοῦ βουλευέσθαι χάριν αὐτὸν ἀπολωλεκότα μηκέτι κουφισμοῦ τινα ἐπικουρίαν εὐρασθαι ἐπιθυμεῖν; τί τοίνυν φημί,
20 Χριστέ Χριστέ, κύριε κύριε; τί δῆποτε ἡμᾶς τὸ ἀσεβὲς τοῦτο ληστήριον ὁσημέραι τιτρώσκει; ἔστηκεν ἐξ ἐναντίας δεινὴ τις βία τὸ λῆμα, βρυχᾷται ἐπιπρίουσα τὸν ὀδόντα δύσμορφος ὑπ' ἀτιμίας καὶ παντοδαποῖς περιτετρωμένη ἐγκλήμασιν. αὕτη μέντοι ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῷ περὶ σοῦ κηρύγματι ὥσπερ τισὶ ζάλαις καὶ τρικυμίαις κακῶν
25 διαφορουμένη ἐξερεύγεται μὲν ἐξώλεις λόγους, γράφουσα δὲ τούτους ἐκφαίνει, οὓς οὐδέποτε σὺ τῷ αἰδίῳ τῆς σαυτοῦ πηγῆς τῷ πατρὶ συνυπάρχων (ἐν) ταῖς περὶ σαυτοῦ γνώσεσιν ἀφώρισας. συνάγει δὲ ὅλως καὶ συμφορεῖ δεινὰ ἅττα καὶ ἄνομα ἀσεβήματα, νῦν μὲν τὰς γλώττας κραδαίνουσα, νῦν δ' αὖ πάλιν ταῖς τῶν ἀθλίων σπουδαῖς
30 ἐπαιρομένη, οὓς ἐπ' ἀδείας αὕτη παρόντας ἐξαπατᾷ καὶ φθείρει. Βούλομαι δὲ ἤδη τοῦ προέδρου αὐτῆς τὴν φύσιν ἐξετάσαι. τί γὰρ δὴ λέγει; «ἡ κατέχωμεν», φησὶν, «οὗ ἤδη ἐγκρατεῖς γεγόναμεν ἢ γενέσθω ὡς αὐτοὶ βουλόμεθα». πέπτωκε καὶ ταῦτα πέπτωκε ἀναιρούμενος «δὸλφ», φησὶν, «ἡ δεινότητι πανουργίας». οὐδὲν διαφέρει.
35 σεμνὸν μόνον ἡγεῖται, ὃ διὰ πονηρᾶς ἐπινοίας εἰς αὐτὸν εἰσερρήν. «πλήθη», φησὶν, «ἔχομεν.» προβήσομαι δὴ μικρὸν αὐτὸς ἐπὶ τὸ πρόσθεν, ὡς ἂν τῶν τῆς μανίας πολέμων θεατῆς γένωμαι. αὐτός, ἔφην, ἐγὼ προβήσομαι ὁ τοὺς τῶν ἀφρόνων πολέμους παύειν εἰσθῶς. ἄγε δὴ, Ἀρες Ἀρειε, ἀσπίδων χρεῖα. μὴ σὺ γε τοῦτο ποιήσης,

* Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου 40.

ἵκετεύομεν. ἐπισχέτω γοῦν σε ἡ τῆς Ἀφροδίτης ὁμιλία. ἀλλὰ γὰρ εἶθ',
 ὡς τοῖς ὄχλοις ἄριστα συνεκροτῆσθαι δοκεῖς, οὕτω σοι τῇ περὶ τὸν
 Χριστὸν εὐσεβείᾳ προσῆκε ἀκμᾶζειν. ἰδοὺ δὴ πάλιν αὖ ἱκέτης ἔρχομαι
 καὶ τοῖς ὄπλοις παμπληθὲς ἰσχύων μάχεσθαι μὲν οὐκ ἐθέλω, τῇ
 δὲ τοῦ Χριστοῦ πεφραγμένος πίστει σέ τε ἰάσασθαι καὶ τοὺς ἄλλους 5
 θεραπεῦσαι βούλομαι. τί οὖν φῆς ταῦτα πράττειν, ἃ μὴ ἤθεσι
 προσῆκε τοῖς σοῖς; ἀλλὰ μεθ' ὁποίας ἡσυχίας, εἰπέ μοι, ἢ τίνα πε-
 ριουσίαν περιβεβλημένος, μᾶλλον δὲ ἐφ' ὅτι προπετείᾳς ἐληλακώς;
 ὦ τόλμης ὑπὸ κεραυνῶν ἀξίας καθαιρεθῆναι. ἀκούσατε γάρ, ἃ
 δεδήλωκε πρόην πρὸς με, ἰὼν ἀποστάζοντι γράφων τῷ καλᾷ μου. 10
 «οὕτω», φησί, «πιστεύομεν.» εἴτ', οἶμαι, προσθεὶς οὐκ οἶδα ἅττα
 σοβαρῶς πως καὶ μάλα ἀκριβῶς ἐξησκημένα, προῶν πορρωτέρω
 οὐδὲν ὅ,τι τῶν δεινῶν ἀπεσιώπησεν, ἀλλ' ὅλον, ὡς ἂν εἴποι τις, τὸν
 τῆς παρνοίας ἀνέωξε θησαυρόν. «ἀπελαυνόμεθα», φησί, «καὶ τὴν
 τοῦ εἰσδεχθῆναι ἡμᾶς ἄδειαν ἀφαιροῦνται.» ἀλλ' οὐδὲν πω ταῦτα πρὸς 15
 τὸ πρᾶγμα, τοῖς δὲ ἐξῆς προσέχετε τὸν νοῦν· αὐτοῦ γὰρ χρῆσθαι
 τοῖς ῥήμασι. «δεόμεθα», φησί, «ἐάν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιμείνη γνώμης
 ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἄδειαν ἡμῖν τοῦ λοιποῦ δοθῆναι κατὰ
 τὴν τοῦ νόμου διάταξιν τὰς ἐνθέσμους καὶ ἀπαραιτήτους θεραπείας
 τῷ θεῷ ἐπιτελεῖν.» ὦ δεινῆς ἀναιδείας, ἣν σπουδῇ τῆς ἀληθείας 20
 ἀπελέγξαι προσῆκεν. ὁ γὰρ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν ἐτύγχανεν ὄν, τοῦτο
 τῇ συντομίᾳ τῆς φράσεως ἀπετυπώσατο. τί φῆς ἄτοπε; διάστασιν
 εὐπρόσωπον ἡμῖν τῷ σαθρῷ τῆς κατεαργίας σου διανοίας ἐπιτειχί-
 ζειν μηχανᾷ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῷ σοι προσπλακέντας ἀπολέσαι σπεύ-
 δεις; «τί οὖν», φῆς, «πράξω, εἰ μηδεὶς ἄξιον ἡγεῖται με δέξασθαι»; 25
 τοῦτο γὰρ πολλάκις ἐκ τῆς ἀνοσίας φάρυγγος ἐκβοᾷς. ἐγὼ δὲ τούναν-
 τίον ἔρομαι σε· ποῦ δὲ σαφὲς γνῶρισμα καὶ μαρτύριον τῆς σεαυτοῦ
 διανοίας ἐπεδείξω; ἣν ἐχρῆν σε διαπτύξαντα καὶ τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους σαφῇ καταστήσαι. καὶ μάλιστα τότε τὰ ἱοβόλα τῶν
 ἔρπετῶν τὸ τῆνικαῦτα μᾶλλον ἀγριαίνειν πέφυκεν, ὅταν ἑαυτὰ τοῖς 30
 τῶν φωλεῶν μυχοῖς ἐνιδρυνθέντα αἰσθηται.

Ἐκεῖνο δὲ γε λίαν ἀστεῖον αὐτοῦ τὸ σπουδαίως εὖ μάλα καθάπερ
 ὑπὸ τι προσωπεῖον αἰδοῦς σιγὴν πλάττεσθαι. τῇ μὲν τοῦ σχήματος
 τέχνῃ τιθασδὸν σεαυτὸν καὶ χειροῇθη σύ γε παρέχεις, κακῶν δὲ μυ-
 ρίων καὶ ἐπιβουλῶν ἐνδον γέμων τοὺς πολλοὺς λέληθας. ἀλλ' ὦ τῆς 35
 ἀθλιότητος· ὡς ὁ πονηρὸς βεβούληται, οὕτως Ἀρειὸς ἡμῖν ἀνομίας
 ἐργαστήριον κατεστήσατο. λέγε δὴ νῦν μοι παρελθὼν τῆς σεαυτοῦ
 πίστεως τὸ γνῶρισμα καὶ μηδαμῶς γε ἀποσιωπήσης, ὦ τὸ μὲν στόμα
 διάστροφον, τὴν δὲ φύσιν δξύρροπον πρὸς πονηρίαν κεκτημένε·
 «ἕνα» λέγεις «θεόν»; σύμψηφον ἔχεις καὶ ἐγώ, οὕτω φρόνει. «τῆς 40
 οὐσίας αὐτοῦ ἀναρχον καὶ ἀτελεύτητον λόγον εἶναι» φῆς; στέργω
 τοῦτο· οὕτω πίστευε. εἴ τι περαιτέρω προσπλέκεις, τοῦτ' ἀναιρῶ·
 εἴ τι πρὸς ἀσεβῇ χωρισμὸν συγκαττίεις, τοῦτο οὔτε ὄραν οὔτε νοεῖν

ὁμολογῶ· εἰ «τὴν τοῦ σώματος ξενίαν πρὸς οἰκονομίαν τῶν θείων ἐνεργειῶν» παραλαμβάνεις, οὐκ ἀποδοκιμάζω. εἰ «τὸ πνεῦμα τῆς αἰδιότητος ἐν τῷ ὑπερέχοντι λόγῳ γεγενῆσθαι» λέγεις, δέχομαι. τίς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ πατρὸς;¹ τίνα ἔγνω ὁ πατήρ, εἰ μὴ ὁν αἰδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγέννηκε; σὺ μὲν ἀπόστασιν ξένην» ὑποτάττειν οἶει δεῖν κακῶς δήπου πιστεύων, ἐγὼ δὲ τῆς ὑπερεξόχου καὶ ἐπὶ πάντα διηκούσης δυνάμεως τὸ πλήρωμα τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ οὐσίαν μίαν εἶναι γινώσκω. εἰ τοίνυν σὺ ἀφαιρεῖς μὲν ἀπ' ἐκείνου, ἀφ' οὗ χωρισθῆναι οὐδὲ διανοίᾳ τῶν ἐρεσχελούντων

10 δεδύνηται οὐδεπώποτε οὐδέν, προσθήκης δὲ χαρακτῆρας εἰδοποιεῖς καὶ ὅλως γνωρίσματα ζητήσεων διορίζεις ἐκείνῳ, ὃ ὁλόκληρον μὲν ἐξ αὐτοῦ τὴν αἰδιότητα δέδωκεν, ἀδιάφθορον δὲ τὴν ἐννοίαν, ἀθανασίας δὲ δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐκκλησίας ἐνεῖμε πίστιν—κατάβαλε οὖν δὴ, κατάβαλε τὸ εὐθεὲς τοῦτο ἀνόμημα, ὃ ἄστεῖε σὺ καὶ εὐφωνε καὶ τὰ κακὰ

15 πρὸς ἀπιστίαν τῶν ἀνοήτων ἐξάδων. εἰκότως ἄρα σε ὁ πονηρὸς τῇ ἑαυτοῦ κατεστρέψατο κακίᾳ, καὶ τοῖς μὲν ἴσως ἡδὺ τὸ τοιῦτον εἶναι ἐδόκει (οὕτω γὰρ ἄστειον) σεαυτὸν (προσ)πεποίηκας), ἔστι δὲ πάντῃ ὀλέθριον τὸ κακόν. φέρε δὴ, τῆς ἐν τοῖς ἀτοπήμασι διατριβῆς ἀπαλλαγείς ἄκουε, ὃ δαιμόνιε Ἀρεῖε. σοὶ γὰρ διαλέγομαι. τῆς

20 ἐκκλησίας δήπου τοῦ θεοῦ ἀποκεκηρυγμένος οὐκ αἰσθάνῃ; ἀπόλωλας, εὖ ἴσθι, ἐὰν μὴ βλέψας εἰς σεαυτὸν τὴν παροῦσάν σου κατακρίνης ἄνοιαν. ἀλλ' ἐρεῖς, ὥς ὄχλοι συμπράττουσί σοι καὶ τὰς φροντίδας ἀπελαφρύνουσιν.

Ἄκουε δὴ οὖν μικρὸν ὑποσχὼν τὰ ὧτα, ὃ ἀνόσιε Ἀρεῖε, καὶ

25 σύνες τὴν σαυτοῦ ἄνοιαν. σὺ δέ, ὃ πάντων κηδεμὼν θεός, εὐμενὴς εἴης τῷ λεγομένῳ, εἰ πίστεως ἔχοιτο. ἐγὼ γὰρ ὁ σὸς ἄνθρωπος ἴλεω ἔχων τὴν παρὰ σοῦ προμήθειαν καὶ ἐξ Ἑλληνικῆς καὶ ἐκ Ῥωμαϊκῆς γραφῆς πάνυ ἀρχαιοτάτης σαφῶς ἀποδείξω τὴν Ἀρείου μανίαν πρὸ τρισχιλίων που ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἑρυθραίας προρρηθεῖσάν τε καὶ προφημ-

30 σθεῖσαν. ἔφη γὰρ ἐκείνη γε· αὐαὶ σοι, Λιβύη, ἐν παράλοις κειμένη χώροις· ἤξει γὰρ σοι καιρός, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ δήμου καὶ τῶν σαυτῆς θυγατέρων δεινὸν ἀγῶνα καὶ ὠμόν καὶ παγχάλεπον ὑπελθεῖν ἀναγκασθήσῃ, ἀφ' οὗ κριτήριον μὲν εἰς ἅπαντας πίστεώς τε καὶ εὐσεβείας διαδοθήσεται, σοὶ δὲ πρὸς ἐσχατον ἀποκλινεῖ καταστροφῆς.

35 ὑμεῖς γὰρ τῶν οὐρανίων ἀνθρῶν τὸ δεκτῆριον ἀνασπάσαι τετολμήκατε καὶ δῆγματι σπαράξαι καὶ μέντοι σιδηροῖς ἐγχρᾶναι τοῖς ὁδοῦσι.»

τί δῆτα, ὃ πανοῦργε; ποῦ γῆς σαυτὸν εἶναι νῦν ὁμολογεῖς; ἐκεῖ δηλονότι, κατέχω γὰρ σου τὰ γράμματα, ὃ τῷ τῆς μανίας καλᾶμῳ πρὸς με διεχάραξας, ἐν οἷς φῆς πάντα τὸν Λίβυν δῆμον σύμφηφον εἶναι

40 σοι πρὸς σωτηρίαν δήπου. εἰ δὲ οὐ φήσεις ταυτὶ οὕτως ἔχειν, μαρτύρομαι ἤδη τὸν θεόν, ἥ μὴν ἀρχαιοτάτον τῆς Ἑρυθραίας πυκτίον Ἑλ-

ληνικῇ συντεταγμένον γλώττῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλειν, ὡς ἂν θάττον ἀπόλοιτο. εἶτα σὺ ἀναμάρτητος, ὦ δικρανόφορε; εἶτα οὐ σαφῶς ἀπόλωλας, ὦ ἄθλιε, τοιούτῳ δεινῷ περιεστοιχισμένος; ἴσμεν, ἴσμεν σου τὸ ἐγχείρημα· ποία φροντίς, ποῖόν σε θράττει δέος; οὐ λέληθεν ἡμᾶς· ὦ δύστηνε καὶ ταλαίπωρε, ὦ τῆς ἀμβλύτητος τῶν σῶν φρενῶν, 5
 ὃς οὐδὲ τὴν νόσον καὶ τὴν ἀμνηχανίαν τῆς σεαυτοῦ ψυχῆς ἀναστένεις· ὦ ἀνόσιε, ὃς τὴν ἀλήθειαν ποικίλοις διορύττεις λόγοις καὶ τοιοῦτος ὢν οὐκ αἰσχύνη ἡμᾶς ψέγων καὶ νῦν μὲν ἐλέγχων, ὡς γε οἶει, νῦν δ' αὖ πάλιν νουθετῶν· ὦ πίστει καὶ λόγοις ὑπερφέρων, παρ' οἴου δῆτα οἱ ἄθλιοι ἐπικουρίαν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι γλίσχονται. καίτοι οὐδὲ 10
 συγγίνεσθαι τῷ τοιούτῳ ἐχρῆν, οὐδὲ ὅλως αὐτὸν προσφθέγγεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τις ἐν τοῖς ὑπόλοις τούτου ῥήμασι τὴν τοῦ ὀρθῶς βιοῦν ἐλπίδα τοῖς μετρίοις ἀποκεῖσθαι οἴεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, πολλοῦ γε δεῖ, τὸ δ' ἀληθές, ὦ τῆς ὑμετέρας ἀνοίας, ὅσοι τοῦτω συν-
 αναμίσγυσθε. τίς ἄρα οἴστρος τῆς χαλεπῆς τούτου γλώττης καὶ τῆς 15
 ὀφειῶς ἀνασχέσθαι κατηνάγκασεν;

Εἶπεν· ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν ἤδη σὲ βαδιοῦμαι τῷ λόγῳ· ὦ τὴν μὲν ψυχὴν ἄφρον σὺ, τὴν δὲ γλωτταν στωμύλε, ἅπιστε δὲ τὰς φρένας, ὃς δὴ μοι τοῦ λόγου οὐκ ἀμφιλαφές τι λέγω καὶ ἱππῆλατον πεδίον, ἀλλ' οὖν κύκλον γε εὐπερίγραφον, μὴ σαθρὸν μόνον, ἀλλ' ἐρρωμένον τε καὶ 20
 στερρὸν τῇ φύσει, ὦ ἀνόσιε δῆτα καὶ κάκιστε καὶ κρυψίνου. ἐξαγομαι γὰρ ταῦτα λέγειν· μᾶλλον δὲ βρόχον ἤδη σοι περιάψας καὶ συμπο-
 δίσας τῷ λόγῳ εἰς μέσους σε καταστήσω, ὡς ἂν πᾶς ὁ δῆμος τὴν σὴν καταμάθῃ φαυλότητα. ἐπ' αὐτὸ δὲ πορεύσομαι ἤδη τὸ πρᾶγμα. νενιμμένοι δὴ πούθεν εἰσιν αἱ χεῖρες·¹ προσίωμεν ταῖς εὐχαῖς· ἐπικά- 25
 λεσαι δὴ τὸν θεόν. μᾶλλον δὲ μικρὸν ἐπισχών, εἶπέ μοι, ὦ πανοῦργε σὺ, τίνα θεὸν ἐπικαλέσῃ πρὸς βοήθειαν; ἀλλὰ γὰρ ἡρεμεῖν οὐ δύναμαι.

ὦ τῶν πάντων ἔχων τὸ κύρος δέσποτα, ὦ τῆς μονήρους δυνάμεως πάτερ, διὰ τουτονὶ τὸν ἀνόσιον ὄνειδῃ τε καὶ μάλωπας καὶ μέντοι καὶ τραύματα καὶ ὀδύνας ἡ σὴ ἔχει ἐκκλησίᾳ. "Αρείός σοι τόπον ἤδη προσ- 30
 αρμόζει καὶ μάλα γε εὐφυῶς, ἐφ' οὗ καθιζάνων οἶμαι σύνοδον ἑαυτῷ ἢ παῖδα τὸν Χριστὸν τὸν σὸν τὸν ἐκ σοῦ τὸν τῆς ὑμετέρας ἐπικουρίας ἀρχηγέτην θέσεως νόμῳ περιποιεῖται καὶ ἴσχει. ἐπάκουσον, ἀντιβο-
 λῶ σε, τῆς θαυμασίας πίστεως. σὲ τὴν κατὰ τὸν τόπον κινεῖσθαι, δέ-
 σποτα, κίνησιν οἴεται. σὲ τῆς ἀφωρισμένης καθέδρας κύκλῳ περιγρά- 35
 φειν τολμᾷ. ποῦ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ σὴ παρούσιᾳ; ἡ ποῦ τὴν σὴν οὐ πάντες ἐνέργειαν ἐκ τῶν ἐπὶ πάντα σου διηκόντων νόμων αἰσθάνονται; πάντα γὰρ αὐτὸς περιέχεις, καὶ ἔξω σου οὔτε τόπον οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπινοεῖ-
 σθαι θέμις. οὕτως ἡ σὴ δύναμις μετ' ἐνεργείας ἐστὶν ἄπειρος. σὺ μὲν δὴ ἐπάκουσον, ὁ θεός, ὑμεῖς δέ, πᾶς ὁ λαός, προσέχετε τὸν νοῦν. 40
 ὁ γὰρ ἀναίσχυντος οὗτος καὶ ἀχρεῖος, ὁ ἐπ' ἄκρον μοχθηρίας τε καὶ

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 24.

ἀνομίας ὁμοίως ἐληλακῶς εὐλάβειαν σκήπτεται. «ἅπαγε», φησίν, «οὐ βούλομαι τὸν θεὸν ἐγὼ ὕβρεων πάθει δοκεῖν ἐνέχεσθαι.» καὶ διὰ τοῦτο ὑποτίθεμαι καὶ πλάττω θαυμάσιά γε τῇ πίστει, ὡς ὁ θεὸς νεογενῇ καὶ νεόκτιστον οὐσίαν Χριστοῦ ποιησάμενος βυῖθειαν
 5 ἑαυτῷ παρεσκευάσατο, ὡς γέ μοι δοκεῖ. «ὃ γὰρ ἄν», φησίν, «ἀπ' αὐτοῦ ἀφέλῃς, τούτῳ ἐλάττονα πεποίηκας.» εἶτα, ὦ λυμεὼν καὶ ὑλέθριε, σοὶ τοῦτ' ἔστι πίστις; σὺ καθ' ὑπόθεσιν καὶ πλάσμα λαμβάνεις τὸν τὰ πλάσματα τῶν ἐθνῶν κατακρίναντα, σὺ ἐπείσακτον καλεῖς καὶ ὡς ἐπὶ καθηκόντων ὑπηρετήν τὸν ἄνευ ἐνθυμήσεως καὶ λογισμοῦ
 10 τῷ συνυπάρχειν τῇ τοῦ πατρὸς αἰδιότητι πάντα διανύσαντα; ἐφάρμοσον νῦν, εἰ δὴ τολμᾷς, ἐφάρμοσον, φημί, τῷ θεῷ καὶ τὸ εὐλαβεῖσθαι καὶ τὸ ἐλπίζειν τὸ ἐκβησόμενον, ἔτι δὲ τὸ ἐνθυμεῖσθαι, τὸ λογίζεσθαι τὸ σκεπτόμενον, (τὸ) γνώμην ἀποφαίνεσθαι καὶ διαρθεοῦν καὶ ὅλως τὸ τέρπεσθαι, τὸ γελᾶν, τὸ λυπεῖσθαι. τί τοίνυν φῆς, ὦ τῶν
 15 ἀθλίων ἀθλιώτερε, ὦ τῆς κακίας αὐτόχρομα μῆστορ; σύνες δὴ, εἰ δύνασαι, ὡς ἐν αὐτῇ γέ σου τῇ πανουργίᾳ μοχθηρὸς ὢν ἀλίσκη. «ὁ Χριστός», φησί, «δι' ἡμᾶς πέπονθεν.» ἀλλ' ἤδη φθάσας ἐγωγε εἶπον, ὡς μορφῇ σώματος ἀπεστάλη. «ναί», φησίν, «ἀλλὰ δέος μὴ δόξωμεν κατὰ τι ἐλαττοῦν.» εἶτα, ὦ τῶν θηρίων μεσίτα, ταῦτα λέγων
 20 οὐ μαινῇ καὶ σαφῶς λυτᾶς; ἰδοὺ γὰρ δὴ ὁ κόσμος αὐτὸς μορφῇ, ἡγουν σχῆμα τυγχάνει ὢν καὶ οἱ ἀστέρες γε χαρακτηρὲς προβέβληνται, καὶ ὅλως τὸ πνεῦμα τοῦ σφαιροειδοῦς τούτου κύκλου εἶδος τῶν ὄντων τυγχάνει ὢν καὶ ὥσπερ μόρφωμα. καὶ ὅμως ὁ θεὸς πανταχοῦ πάρεστι. ποῦ τοίνυν εἰσὶν ἐν τῷ θεῷ αἱ ὕβρεις; ἢ κατὰ τί ὁ θεὸς ἐλαττοῦται;
 25 ὦ πατροκτόνε τῆς ἐπιεικείας σὺ, λόγισαι δὴ οὖν ἐξ αὐτοῦ τεκμαιρόμενος καὶ ἐνθυμήθητι, εἰ ἁμάρτημα τοῦτ' εἶναι δοκεῖ, τὸ ἐν Χριστῷ παρεῖναι τὸν θεόν. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατεῖδε τὴν ἀτιμίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τιμωρίαν οὐ βραδέως ἐπήγαγε. χωρὶς δὲ τούτων καθ' ἑκάστην δῆπουθεν ἡμέραν ἁμαρτήματα ἐν τῷ κόσμῳ γίνεται. καὶ ὅμως ὁ θεὸς
 30 πάρεστι καὶ τὰ τῆς δίκης οὐχ ὑστερίζει. τί οὖν παρὰ τοῦτο ἐλαττοῦται, εἰ τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῆς δυνάμεως τὰ πανταχοῦ διαισθάνεται; οὐδέν, οἶμαι. ὁ μὲν γὰρ τοῦ κόσμου νοῦς διὰ τοῦ θεοῦ δι' αὐτοῦ πᾶσα διαμονή. δι' αὐτοῦ πᾶσα δίκη. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ πίστις ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ. ὅλος δὲ θεοῦ νόμος ἐστὶ Χριστός, δι' αὐτοῦ τὸ ἄπειρον ἅμα
 35 καὶ ἀτελεύτητον ἔχων.

Ἄλλὰ γὰρ σὺ κατὰ σεαυτὸν ἐννοῶν φαίνῃ, ὦ τῆς μανίας λίαν· περιστρεψὼν νῦν εἰς τὴν σαυτοῦ ἀπώλειαν τὸ τοῦ διαβόλου ξίφος. ὁρᾶτε δὴ, πάντες ὁρᾶτε, ὡς γοεράς ἤδη προῖσχεται φωνὰς τῷ τοῦ ἔχεως ἐνισχημένος δῆγματι, ὡς αἱ φλέβες αὐτοῦ καὶ σάρκες τῷ ἰῷ
 40 ἐγκατελημμέναι δεινὰς ἀνακινουσιν ὀδύνας, ὡς διερρῦηκεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν κατισχνωθὲν—αὐχμοῦ τε καὶ ῥύπου καὶ θρήνων καὶ ὠχρίάσεως καὶ φρίκης καὶ μυρίων τε γέμει κακῶν καὶ δεινῶς κατέσκληκεν—ὡς εἰδεχθὲς καὶ κατάρρυπον τὸ τῆς κόμης δάσος, ὡς ὅλος ἡμιθνής

καὶ ἐξασθενῶν ἤδη τὸ βλέμμα, ὡς ἄνχιμον τὸ πρόσωπον καὶ ὑπὸ μερίμνης ἐκτετηκός, ὡς ὁμοῦ πάντα εἰς αὐτὸν συνδραμόντα, οἷστρος μανία τε καὶ ματαιότης, διὰ τὸ χρόνιον τοῦ πάθους ἄγριόν τε καὶ θηριώδη σε πεποιήκασιν. αὐτίκα οὐδὲ ἐπαισθανόμενος οὐ δὴ κακοῦ τυγχάνει ὧν «αἰρομαι», φησίν, «ὕψ' ἡδονῆς καὶ πηδῶ γε σκιρτῶν ὑπὸ 5 χαρᾶς καὶ πτεροῦμαι.» καὶ πάλιν νεανικῶς γε λίαν «εἶεν», φησίν, «ἀπολῶμεθα.» τοῦτο μὲν γε καὶ ἀληθές ἐστι· σοὶ γὰρ μόνῳ ἡ κακία τὰς παρ' ἐκυτῆς σπουδᾶς δαψιλῶς κεχορήγηκε, καὶ ὁ πολλῆς ἐωνεῖτο τιμῆς, τοῦτό σοι ῥᾶστα δέδωκε. φέρε δὴ νῦν εἰπέ, ποῦ τὰ σεμνά σου ἐστὶ παραγγέλματα; ἀπόνειψαι δῆτα τῷ Νείλῳ σαυτὸν, 10 εἰ οἷόν τε, ὧ ἀτόπου γέμων ἄνθρωπε ἀναισθησίας· καίτοι σύ γε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τοῖς σεαυτοῦ ἀσεβήμασι διαταράζαι ἐσπούδακας. ἄρα γε συνίης ὡς ἅπαντα ἤδη ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ ἐξεπίσταμαι; ἀλλὰ γὰρ ἀπορῶ, πότερον μένειν ἢ ἀπιέναι δεῖ· οὔτε γὰρ βλέπειν εἰς τοῦτον ἐτι δύναμαι καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαισχύνομαι, ὧ 15 Ἄρειε δῆτα Ἄρειε. ἡμᾶς μὲν εἰς φῶς κατέστησας, σαυτὸν δὲ εἰς σκότος, ὧ ταλαίπωρε, κατέβαλες. τοῦτό σου τῶν πόνων πέφηνε τὸ τέλος.

Ἄλλ' ἐκεῖσε πάλιν ἐπάνειμι· πλῆθος εἶναι φῆς τῶν περὶ σὲ ἁλωμένων. εἰκός, οἶμαι, καὶ δέχου γε τούτους, δέχου, φημί. λύκοις γὰρ ἐαυ- 20 τοὺς καὶ λένουσι βρωθησομένους ἐκδεδώκασι. πλὴν ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος προσθήκη κεφαλαίων δέκα καὶ τελέσμασι τούτων πιεσθεὶς αὐτίκα δὴ μάλα ἰδρώσει, ἐάν μὴ τὴν ταχίστην ἐπὶ τὴν σωτήριον δραμὼν ἐκκλησίαν τὴν τῆς ἀγάπης εἰρήνην τῷ φίλτρῳ τῆς ὁμοιοῦς ἐπανεληται. οὐδὲ γὰρ δὴ ὑπὸ σοῦ λοιπὸν ἐξαπατηθήσονται ἐπὶ πονηρᾷ 25 συνειδήσει κατεγνωσμένου, οὐδ' ἀνέξονται τέλεον ἀπολέσθαι ταῖς μιαραῖς σου ζητήσεσιν ἐμπλακέντες. σαφῆ καὶ γνώριμα πᾶσι πρὸς γοῦν τὸν ἐξῆς χρόνον τὰ σά ἐστὶ σοφίσματα· καὶ μὴν οὐδὲ αὐτὸς ἀνύσαι τι δυνήσῃ, ἀλλὰ μάτην σχηματικῇ, ἐπιείκειαν τε καὶ πραότητα λόγων καθυποκρινόμενος καὶ ἀπλότητος ὡς εἰπεῖν προσωπεῖον ἐξω- 30 θεν περιτιθέμενος. μάταιον ἔσται σου τὸ ὅλον τέχνασμα. αὐτίκα γὰρ σε ἡ ἀλήθεια περιστήσεται. αὐτίκα σου τὰς φλόγας ὁ τῆς δυνάμεως ὡς εἰπεῖν ὄμβρος ἀποσβέσει. καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἐταίρους καὶ ὁμογνώμονάς σου ἐνόχους ἤδη τῇ βουλῇ γενομένους αἱ τῶν δημοσίων λειτουργημάτων καταλήψονται φροντίδες, ἐάν γε μὴ τὴν ταχί- 35 στην ἀποφεύγοντες τῆς πρὸς σὲ συνουσίας τὴν ἀδιάφθορον ἀνταλλάξωνται πίστιν. σὺ δέ, ὁ σιδηρόφρων ἀνὴρ, δεῖγμά μοι δὸς τῆς σῆς προαιρέσεως, εἰ σαυτῷ πιστεύεις, καὶ ἔρρωσαι τῷ βεβαίῳ τῆς πίστεως καὶ καθαρᾷ ὅλως ἔχεις συνειδήσιν. ἦκε πρὸς ἐμέ, ἦκε, φημί, πρὸς θεοῦ ἄνθρωπον. πίστευσον, ὡς ταῖς ἑμαυτοῦ πύσεσι διερευνήσομαι 40 σου τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας· κἂν μὲν τι μανικὸν ἐνεῖναι δόξῃ, τὴν θείαν ἐπικαλεσάμενος χάριν παραδείγματός σε κάλλιον λάσομαι. ἐάν δὲ ὑγιαίνων τὰ κατὰ ψυχὴν φανῇς, τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐπιγνοὺς

ἐν σοὶ καὶ τῷ θεῷ χάριν εἶσομαι καὶ ἐμαυτῷ τῆς εὐσεβείας συνησθή-
σομαι.

Καὶ ἄλλῃ χειρὶ ὁ θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει, ἀδελφοὶ ἀγαπητοί.

Διὰ Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου μαγιστριαῶν ἐκομίσθη καὶ
5 ταῦτα, ὅτε Πατέριος ἦν ἑπαρχὸς Αἰγύπτου, καὶ ἀνεγνώσθη ἐν τῷ
παλατίῳ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΠΡΟΣ ΕΠΙΚΤΗΤΟΝ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΚΑΤΑ ΤΩΝ
ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ*

5

Κυρίῳ μου ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ ποθεινοτάτῳ συλλειτουργῷ
 Ἐπικτήτῳ Ἀθανάσιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

1. Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον πᾶσαν ματαιολογίαν πάντων, ὅσοι δηποτοῦν
 εἰσιν αἰρετικοὶ πεπαῦσθαι ἐκ τῆς γενομένης ἐν Νικαίᾳ συνόδου· ἡ γὰρ
 ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν Πατέρων κατὰ τὰς θείας Γραφὰς ὁμολογηθεῖσα 10
 πίστις αὐτάρκης ἐστὶ πρὸς ἀνατροπὴν μὲν πάσης ἀσεβείας, πρὸς
 σύστασιν δὲ τῆς εὐσεβοῦς ἐν Χριστῷ πίστεως. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν
 διαφόρων γενομένων συνόδων ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ, καὶ Σπανίᾳ, καὶ τῇ
 μεγάλῃ Ῥώμῃ, πάντες οἱ συνελθόντες τοὺς μὲν ἐτι κρυπτομένους καὶ
 φρονοῦντας τὰ Ἀρείου, Αὐξέντιον δὴ λέγω τὸν ἐν Μεδιολάνῳ, καὶ 15
 Οὐρσάκιον, καὶ Οὐάλεντα, καὶ Γάϊον ἀπὸ τῆς Πανονίας, παμψηφεῖ,
 ὥς ἀφ' ἐνὸς Πνεύματος κινούμενοι, ἀνεθεμάτισαν· ἔγραψάν τε παντα-
 χοῦ (διὰ τὸ τοὺς τοιοῦτους ἐπινοεῖν ἑαυτοῖς ὀνόματα συνόδων),
 μηδεμίαν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ σύνοδον ὀνομάζεσθαι, εἰ μὴ μόνην
 τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον γενομένην, τρόπαιον οὖσαν πάσης μὲν αἵρέσεως, 20
 ἐξαιρέτως δὲ τῆς Ἀρειανῆς, δι' ἣν μάλιστα καὶ ἡ σύνοδος τότε συν-
 ἦχθη. Πῶς τοίνυν ἐτι μετὰ τοσαῦτα ἀμφισβητεῖν, ἢ ζητεῖν τινες
 ἐπιχειροῦσιν; Εἰ μὲν οὖν ἐκ τῶν Ἀρειανῶν εἰσὶν, οὐδὲν θαυμαστόν,
 εἰ τὰ κατ' αὐτῶν γραφέντα διαβάλλουσιν, ὥσπερ Ἕλληνες ἀκούοντες·
 «Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώ- 25
 πων¹», μωρίαν ἡγοῦνται τὴν περὶ τοῦ θεοῦ σταυροῦ διδασκαλίαν· εἰ
 δὲ τῶν δοκούντων ὀρθῶς πιστεῦειν καὶ ἀγαπᾶν τὰ δηλωθέντα παρὰ
 τῶν Πατέρων εἰσὶν οἱ διὰ τοῦ ζητεῖν ἀνασκευάζειν θέλοντες, οὐδὲν
 ἕτερον ποιοῦσιν ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν μὲν πλησίον ποτίζουσιν
 ἀνατροπὴν θολεράν², λογομαχοῦσι δὲ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ ἢ ἐπὶ 30
 καταστροφῇ τῶν ἀκεραίων.

2. Ταῦτα δὲ οὕτω γράφω, ἐντυχὼν τοῖς παρὰ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ
 προσαχθεῖσιν ὑπομνήμασιν, ἃ μὴδὲ γραφῆναι ὄφελον, ἵνα μὴδὲ μνή-

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν J. P. Migne, Patrologia Cursus Completus. Series
 Graeca, τ. 26, σ. 1049-1069.

1. Ψαλμ. 113, 12. 2. Ἀββ. 2, 15.

μη τις τούτων τοῖς μετὰ ταῦτα γένηται. Τίς γὰρ ἤκουσε τοιαῦτα πώποτε; τίς ὁ διδάξας, ἢ μαθὼν, Ἐκ μὲν γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος Θεοῦ, καὶ Λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ.¹ ταῦτα δέ, πόθεν ἐξῆλθε; Ποῖος ἄλλος ἠρεῦξάτο ὁμοούσιον εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ
 5 Λόγου θεότητι; ἢ, ὅτι ὁ Λόγος εἰς σάρκα καὶ ὀστέα, καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται, καὶ ἡλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; Τίς δὲ ἤκουσεν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅλως παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι θέσει καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ Κύριος; Ἡ τίς τοσοῦτον ἡσέβησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτῇ ἡ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ περιετμήθη
 10 καὶ ἀτελής ἐκ τελείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ξύλῳ καθηλούμενον, οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι οὐκ ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν ὁ Λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε καὶ εἰς ἐνθύμη-
 15 σιν ἔλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ Κυριακὸν σῶμα οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; ὥς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος λέγειν εἶναι τὴν σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ Σωτὴρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἠρεῦξαντό τινες ἴσην ἀσέβειαν τοῖς προειρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ
 20 σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναῖδιον αὐτῷ διαπαντὸς γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη; Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος Υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστί, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματός ἐστι Δαυὶδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; Τίνες δὲ ἄρα
 25 οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεόν, καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσι ὠνομάσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον ὥς ἐπὶ ἓνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα,
 30 ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἕτερον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων Υἱὸν ὄντα τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς εἶναι χριστιανοὶ δύνανται οἱ λέγοντες ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

3. Ταῦτα ἦν ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι, διαφόρως μὲν εἰρημένα, μίαν
 35 δὲ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντα πρὸς ἀσέβειαν βλέπουσαν δύναμιν. Διὰ ταῦτα διεκρίνοντο καὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους οἱ αὐχοῦντες ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν Πατέρων τῇ ἐν Νικαίᾳ γενομένῃ. Ἐγὼ δέ, τὴν σὴν ἐθαύμασα θεοσέβειαν ἀνασχομένην, καὶ ὅτι μὴ τούτους ἔπαυσε μὲν ταῦτα λέγοντας, τὴν δὲ εὐσεβῆ πίστιν παρέθηκεν αὐτοῖς· ἵνα ἡ ἀκού-
 40 σαντες ἡρεμήσωσιν, ἢ ἀντιλέγοντες ὥς αἰρετικοὶ νομισθῶσι. Τὰ γὰρ εἰρημένα οὔτε λεκτὰ οὔτε ἀκουστὰ παρὰ Χριστιανοῖς, ἀλλὰ ἀλλότρια

1. Ἦσ. 2, 3.

καὶ πάντα τρόπον τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο γοῦν
 καὶ γὰρ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς προεῖρηται, ἐγγραφῆναι γυμνῶς πεποίηκα
 τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην
 καὶ ἀσέβειαν. Καὶ εἰ καὶ ἔδει διὰ πλείονων κατηγορεῖν καὶ διελέγχειν
 τὴν ἀφροσύνην τῶν διὰ τοιαῦτα νοησάντων· ἀλλὰ καλὸν ἕως τούτων
 εἶναι τὴν ἐπιστολὴν, καὶ μηδὲν πλεῖον γράφειν· τὰ γὰρ οὕτω φανερώς
 δεικνύμενα φαῦλα γυμνάζειν ἐπὶ πλεῖον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ,
 ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· ἢ τοῦτο μόνον
 ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν· Ἀρχεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα
 τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ Πατέρες ἐφρόνησαν. Ἵνα
 δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυντίας ἑαυτοῖς οἱ τῶν
 κακῶν ἐφευρεταὶ πορίσωνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ὀλίγα
 μνημονεῦσαι· τάχα καὶ οὕτως αἰδεσθέντες παύσωνται ἀπὸ τῶν βυ-
 παρῶν τούτων ἐπινοιῶν.

4. Πόθεν ὑμῖν ἐπῆλθεν εἰπεῖν, ὦ οὗτοι, ὁμοούσιον εἶναι τὸ σῶμα
 τῆς τοῦ Λόγου θεότητος (ἀπὸ γὰρ τούτου καλὸν ἔστιν ἄρξασθαι,
 ἵνα, τούτου δεικνυμένου σαθροῦ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τοιαῦτα δειχθῇ);
 Ἀπὸ μὲν οὖν τῶν θείων Γραφῶν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν, Θεὸν γὰρ ἐν ἀνθρω-
 πίνῳ σώματι λέγουσι γεγονέναι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Πατέρες, οἱ ἐν
 Νικαίᾳ συνελθόντες οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον εἰρή-
 κασι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦτον μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ
 σῶμα ἐκ Μαρίας ὡμολόγησαν εἶναι· καὶ πάλιν κατὰ τὰς Γραφάς. Ἡ
 τοῖνυν ἀρνήσασθε τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον, καὶ ὡς αἰρετικοὶ παρεισφέ-
 ρετε ταῦτα· ἢ, εἰ βούλεσθε τέκνα τῶν Πατέρων εἶναι, μὴ φρονεῖτε
 παρ' ἐκεῖνα, ἀπερ' ἔγραψαν αὐτοί. Καὶ γὰρ καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄτοπον
 θεωρεῖν ὑμᾶς ἔξεστιν· εἰ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι ἐκ γῆς ἔχοντι
 τὴν φύσιν, ὁμοούσιος δὲ ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν τῶν Πατέρων
 ὡμολογίαν· ὁμοούσιος ἔσται καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ σώματι τῷ ἐκ γῆς
 γενομένῳ. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι τὸν Υἱὸν
 κτίσμα, λέγοντες αὐτοὶ καὶ τὸν Πατέρα ὁμοούσιον τοῖς κτίσμασι;
 καὶ εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μετερχόμενοι, φάσκοντες εἰς σάρκα, καὶ
 ὁστέα, καὶ τρίχας, καὶ νεῦρα, καὶ ὅλον τὸ σῶμα μεταβεβλήσθαι τὸν
 Λόγον, καὶ ἡλλάχθαι τῆς ἰδίας φύσεως. Ὡρα γὰρ ὑμᾶς φανερώς εἰπεῖν
 ἐκ γῆς αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἐκ γῆς γὰρ τῶν ὁστέων καὶ ὅλου τοῦ σώμα-
 τος φύσις. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη παραφροσύνη, ἵνα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς
 διαμάχησθε; ὁμοούσιον μὲν γὰρ λέγοντες τὸν Λόγον τῷ σώματι,
 ἕτερον πρὸς ἕτερον σημαίνετε· τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβεβλήσθαι αὐτοῦ
 τοῦ Λόγου τροπὴν φαντάζεσθε. Καὶ τίς ἔτι λοιπὸν ὑμῶν ἀνέξεται ταῦτα
 καὶ μόνον φθεγγομένων; Πάσης γὰρ αἰρέσεως πλέον εἰς ἀσέβειαν
 ἐξεκλίνετε. Εἰ γὰρ ὁμοούσιος ὁ Λόγος τῷ σώματι, περιττὴ τῆς Μαρίας
 ἡ μνήμη καὶ ἡ χρεῖα, δυναμένου τοῦ σώματος εἶναι καὶ πρὸ Μαρίας
 αἰδῖος, ὥσπερ οὖν ἔστι καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος· εἰ γε καθ' ὑμᾶς ὁμοούσιός
 ἔστι τῷ σώματι. Τίς δὲ καὶ ἡ χρεῖα τῆς ἐπιδημίας τοῦ Λόγου, ἵνα

ἡ τὸ ἑαυτοῦ ὁμοούσιον ἐνδύσεται, ἡ τραπεῖς ἀπὸ τῆς ἰδίας φύσεως, σῶμα γένηται· Οὐ γὰρ ἑαυτῆς ἡ θεότης ἐπιλαμβάνεται, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ἑαυτῆς ἐνδύσεται. Ἄλλ' οὐδὲ ἡμαρτεν ὁ τὰς ἄλλων ἀμαρτίας λυτρούμενος Λόγος, ἵνα, τραπεῖς εἰς σῶμα ἑαυτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ
5 εἰς θυσίαν προσενέγκῃ, καὶ ἑαυτὸν λυτρώσεται.

5. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν οὕτως, μὴ γένοιτο! Σπέρματος γὰρ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὥς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι¹, καὶ λαβεῖν ὅμοιον ἡμῖν σῶμα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἡν' ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον
10 ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. Καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἡσαΐας προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος»²· ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτὴν οὐχ ἀπλῶς πρὸς παρθένον, Ἀλλὰ «πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί·»³ ἡν' ἐκ τοῦ μνηστήρος δείξῃ τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἀνθρωπον οὔσαν. Διὸ καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύειν ἡ Γραφή, καὶ φη-
15 σιν· «Ἐσπαργάνωσε»⁴ καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοί, οὓς ἐθῆλασε⁵, καὶ προσηνέχθη θυσία, ὥς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν·⁶ ταῦτα δὲ πάντα, τικτούσης ἦν Παρθένου γνωρίσματα. Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ, λέγων οὐχ ἀπλῶς, τὸ γεννώμενον ἐν σοί, ἵνα μὴ ἐξῶθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ· ἀλλ' ἐκ
20 σοῦ, ἡν' ἐξ αὐτῆς τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῇ, φανερώς καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυσούσης, ὥς ἀδύνατον παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκοῦσαν, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν. Τοῦτό ἐστι τὸ περιτμηθὲν ὀκταήμερον· τοῦτο Συμεὼν εἰς τὰς ἀγκάλας ἐδέξατο· τοῦτο γέγονε παιδίον καὶ ἡβ-
25 ξησε, δωδεκαετὲς γινόμενον⁷, καὶ εἰς τὸν τριακοστὸν ἑνιαυτὸν ἦλθεν.⁸ Οὐ γάρ, ὥς τινες ὑπενόησαν, ἡ οὐσία αὕτη τοῦ Λόγου τραπεῖσα περιετμήθη· ἀναλλοίωτος οὔσα καὶ ἄτρεπτος· λέγοντος μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, «Ἴδετε, ἴδετε, ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἡλλοίωμαι»⁹· τοῦ δὲ Παύλου γράφοντος· «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός,
30 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας·»¹⁰ ἀλλ' ἐν τῷ περιτμηθέντι σώματι, καὶ βασταχθέντι, καὶ φαγόντι, καὶ πίνοντι καὶ καμώντι, καὶ ἐν ξύλῳ καθηλωθέντι, καὶ παθόντι ἦν ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος τοῦ Θεοῦ Λόγος. Τοῦτο ἦν τὸ ἐν μνημείῳ τεθέν, ὅτε αὐτὸς ἐπορεύθη, μὴ χωρισθεὶς αὐτοῦ, κηρῦξαι καὶ «τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν»¹¹, ὥς εἶπεν ὁ Πέτρος.
- 35 6. Ὁ μάλιστα δείκνυσι τὴν ἀνοιαν τῶν λεγόντων, εἰς ὅστέα καὶ σάρκα τετράφθαι τὸν Λόγον. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, οὐκ ἦν χρεῖα μνημείου· αὐτὸ γὰρ ἂν ἐπορεύθη δι' ἑαυτοῦ τὸ σῶμα, κηρῦξαι τοῖς ἐν τῷ ᾧ πνεύματι. Νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἐπορεύθη κηρῦξαι, τὸ δὲ σῶμα εἰλίξας

1. Ἑβρ. 2, 16-17. 2. Ἡσ. 7, 14. 3. Λουκ. 1, 27. 4. Λουκ. 2, 7.
5. Πρβλ. Λουκ. 11, 27. 6. Πρβλ. Λουκ. 2, 23. 7. Πρβλ. Λουκ. 2, 21-42.
8. Πρβλ. Λουκ. 3, 23. 9. Ματθ. 3, 6. 10. Ἑβρ. 13, 8. 11. Α' Πέτρ. 3, 19.

ὁ Ἰωσήφ σινδόνι¹, ἀπέθετο ἐν τῷ Γολγοθᾶ· καὶ δέδεικται πᾶσιν, ὅτι μὴ τὸ σῶμα ἦν ὁ Λόγος, ἀλλὰ σῶμα ἦν τοῦ Λόγου. Καὶ τοῦτο Θωμᾶς ἀναστὰν ἐκ νεκρῶν ἐψηλάφησε, καὶ εἶδεν ἐν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἡλων², οὗς ὑπέμεινεν αὐτὸς ὁ Λόγος, ὁρῶν καθηλουμένους ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι, καί, δυνάμενος κωλύειν, οὐκ ἐκώλυσεν· ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὡς ἑαυτοῦ ὁ Λόγος ὁ ἀσώματος. Ἀμέλει τοῦ σώματος τυπτομένου παρὰ τοῦ ὑπηρέτου, ὡς αὐτὸς πάσχων ἔλεγε· «Τί με δέρεις;»³ Καὶ ἄψαυστος ὢν ὁ Λόγος τῇ φύσει, ὁμῶς ἔλεγε· «Τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ραπίσματα· καὶ τὸ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυ- 10 σμάτων.»⁴ Ἄ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε σῶμα τοῦ Λόγου, ταῦτα, συνὼν αὐτῷ ὁ Λόγος, εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνηθῶμεν. Καὶ ἦν παράδοξον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μὲν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν· μὴ πάσχων δέ, ὅτι τῇ φύσει Θεὸς ὢν ὁ 15 Λόγος, ἀπαθὴς ἐστὶ. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἀσώματος ἦν ἐν τῷ παθητῷ σώματι· τὸ δὲ σῶμα εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀπαθῆ Λόγον, ἀφανίζοντα αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς ἀσθενείας. Ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐγένετο οὕτως, ἵνα, τὰ ἡμῶν αὐτὸς δεχόμενος, καὶ προσενεγκῶν εἰς θυσίαν, ἐξαφανίσῃ, καὶ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ περιβαλὼν ἡμᾶς, ποιήσῃ τὸν 20 Ἀπόστολον εἰπεῖν· «Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.»⁵

7. Οὐ θέσει δὲ ταῦτα ἐγίνετο, μὴ γένοιτο! ὡς τινες πάλιν ὑπέλαβον· ἀλλ' ὄντως ἀληθεῖα ἀνθρώπου γενομένου τοῦ Σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγίνετο. Εἰ γὰρ θέσει ἦν ἐν τῷ σώματι ὁ 25 Λόγος, κατ' ἐκείνους, τὸ δὲ θέσει λεγόμενον φαντασία ἐστὶ, δοκῇσει εὐρίσκεται καὶ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων λεγομένη, κατὰ τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον. Ἀλλὰ μὴν οὐ φαντασία ἡ σωτηρία ἡμῶν οὐδὲ σώματος μόνου, ἀλλ' ὅλου τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς καὶ σώματος ἀληθῶς, ἡ σωτηρία γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ Λόγῳ. Ἀνθρώ- 30 πινον ἄρα φύσει τὸ ἐκ τῆς Μαρίας κατὰ τὰς θείας Γραφάς, καὶ ἀληθινὸν ἦν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου· ἀληθινὸν δὲ ἦν, ἐπεὶ ταυτὸν ἦν τῷ ἡμετέρῳ· ἀδελφῇ γὰρ ἡμῶν ἡ Μαρία, ἐπεὶ πάντες ἐκ τοῦ Ἀδάμ ἐσμεν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἂν τις ἀμφιβάλοι, μνησθεὶς ὃν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς. Μετὰ γὰρ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νεκρῶν, δοκούντων τινῶν μὴ 35 ἐν τῷ ἐκ Μαρίας σώματι βλέπειν τὸν Κύριον, ἀλλὰ ἀντὶ τούτου πνεῦμα θεωρεῖν, ἔλεγεν· «Ἰδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, καὶ τοὺς τύπους τῶν ἡλων, ὅτι ἐγὼ εἰμι αὐτός. Ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.»⁶ Ἐξ 40

1. Πρβλ. Μάρκ. 15, 46.

2. Πρβλ. Ἰω. 20, 15.

3. Ἰω. 18, 23.

4. Ἦσ. 50, 6.

5. Α' Κορ. 15, 53.

6. Λουκ. 24, 39-40.

ὧν καὶ ἐλέγχεσθαι δύνανται πάλιν οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν εἰς σάρκα καὶ ὅστέα ἡλλοιωθῆναι τὸν Κύριον. Οὐ γὰρ εἶπε· Καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε σάρκα καὶ ὅσῃ ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα· ἵνα μὴ αὐτὸς ὁ Λόγος, εἰς ταῦτα τραπεῖς νομισθῇ, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων αὐτὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετὰ

- 5 τὴν ἀνάστασιν εἶναι πιστευθῇ.
8. Τούτων δὲ οὕτως ἔχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἔτι τῶν ἄλλων ἅπτεσθαι, καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἦν ὁ Λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὅστέα καὶ σάρκα,
- 10 ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο¹», ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου τοῦτο δυνατόν εὐρεῖν· γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ· «Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρρα.²» Καὶ ὥσπερ οὐκ αὐτὸς γέγονε κατάρρα, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάρρα, εἰρηγται κατάρρα γεγενῆναι· οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν οὐ τραπεῖς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ζῶσαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν·
- 15 «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν· «Ὁ Λόγος ἄνθρωπος γέγονε», κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωήλ· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·³» οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων ἦν ἡ ἐπαγγελία,
- 20 ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστίν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Τούτου δὲ τοῦ ῥητοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσκονται ἑαυτῶν πάντες οἱ νομίσαντες πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης τινὰ ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν Λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας αἰεὶ γεγενῆσθαι. Παύσσονται
- 25 δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου φύσεως εἶναι ταύτην. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρεδίδου Κορινθίους, ὃ καὶ παρέλαβεν· «Ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς·⁴» Πῶς δὲ ὅλως καὶ ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; Ἐρυθρίασους δὲ μεγάλως οἱ ὅλως ἐνθυ-
- 30 μηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς Τριάδος γενέσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Ὁμοουσίον γὰρ ἂν εἴπωμεν, φασί, τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, μένει ἡ Τριάς Τριάς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ Λόγου· ἂν δὲ ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη, ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ Λόγου,
- 35 τετράς ἀντὶ Τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην.

9. Ταῦτα οὕτω λέγοντες, οὐ νοοῦσιν, ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. Καὶ γὰρ καὶ μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοουσίον αὐτὸ τῷ Λόγῳ, οὐδὲν ἥττον (ὅπερ ὑποκρίνονται, μὴ ἄρα ὥσπερ φρονοῦντες νομισθῶσι) τοῦτο κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες τετράδα. Ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς Πατέρας, ὁμοούσιος ὧν

40 τῷ Πατρὶ, οὐκ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Πατήρ, ἀλλὰ Υἱὸς πρὸς Πατέρα λέγεται

ὁμοούσιος· οὕτω τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ Λόγου οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ Λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν Λόγον· ἐτέρου δὲ ὄντος, κατ' αὐτοὺς ἔσται ἡ αὐτῶν Τριάς τετράς. Οὐ γὰρ ἡ ἀληθινή, καὶ ὄντως τελεία, καὶ ἀδιαίρετος Τριάς δέχεται προσθήκην, ἀλλ' ἡ παρὰ τούτων ἐπινενοη-
 μένη. Καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοί, οἱ ἕτερον παρὰ τὸν ὄντα Θεὸν ἐπινο-
 οῦντες; Πάλιν γὰρ καὶ ἐν τῷ ἐτέρῳ αὐτῶν σοφίσματι πολλὴν τὴν
 ἀφροσύνην ἔξεστιν ὁρᾶν· εἰ, διὰ τὸ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐν ταῖς Γραφαῖς,
 ἐκ Μαρίας εἶναι καὶ ἀνθρώπινον τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, νομίζουσιν ἀντὶ
 Τριάδος τετράδα λέγεσθαι, ὡς προσθήκης γινομένης διὰ τὸ σῶμα,
 πολὺ πλανῶνται τὸ ποίημα συνεξισοῦντες τῷ ποιητῇ, καὶ ὑπονοοῦντες
 δύνασθαι τὴν θεότητα προσθήκην λαμβάνειν· καὶ ἠγνόησαν, ὅτι οὐ
 διὰ προσθήκην θεότητος γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀλλ' ἵνα ἡ σὰρξ ἀνα-
 στῇ· οὐδὲ ἵνα βελτιωθῇ ὁ Λόγος, προῆλθεν ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἵνα τὸ
 τῶν ἀνθρώπων γένος λυτρώσεται. Πῶς οὖν οἴονται τὸ διὰ τοῦ Λόγου
 λυτρωθὲν σῶμα καὶ ζωοποιηθὲν προσθήκην εἰς θεότητα τῷ Λόγῳ
 τῷ ζωοποιήσαντι ποιεῖν; μᾶλλον γὰρ αὐτῷ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι
 προσθήκη μεγάλη γέγονεν ἐκ τῆς τοῦ Λόγου πρὸς αὐτὸ κοινωνίας τε
 καὶ ἐνώσεως· ἀπὸ γὰρ θνητοῦ γέγονεν ἀθάνατον· καὶ ψυχικὸν ὄν,
 γέγονε πνευματικὸν καὶ ἐκ γῆς γενόμενον, τὰς οὐρανίους διέβη
 πύλας. Ἡ μέντοι Τριάς, καὶ λαβόντος ἐκ Μαρίας σῶμα τοῦ Λόγου,
 Τριάς ἔστιν, οὐ δεχομένη προσθήκην, οὐδὲ ἀφαίρεσιν· ἀλλ' αἰεὶ τελεία
 ἔστί, καὶ ἐν Τριάδι μία θεότης γινώσκεται, καὶ οὕτως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
 εἰς Θεὸς κηρύσσεται, ὁ τοῦ Λόγου Πατὴρ.

10. Ἐκ δὲ τούτου σιωπήσουσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν
 ἐκ Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν, καὶ Κύριον, καὶ
 Θεόν. Εἰ γὰρ μὴ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθὺς προελθὼν ἐκ Μα-
 ρίας ἐκλήθη Ἐμμανουὴλ, «ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ
 Θεός;»¹ Πῶς δὲ καὶ ὁ Παῦλος, εἰ μὴ ὁ Λόγος ἦν ἐν σαρκί, Ῥωμαίοις
 ἔγραφεν· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς
 εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν;»² Οὐκοῦν ὁμολογεῖτωσαν καὶ οἱ
 πρότερον ἀρνούμενοι τὸν ἑσταυρωμένον εἶναι Θεὸν ἐσφάλλαι, πει-
 θόμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς· μάλιστα δὲ τῷ Θωμᾷ, ὅς, μετὰ τὸ ἰδεῖν
 ἐν αὐτῷ τοὺς τῶν ἡλίων τύπους, ἀνεβόησεν· «Ὁ Κύριος μου καὶ ὁ Θεός
 μου.»³ Θεὸς γὰρ καὶ Κύριος τῆς δόξης ὢν ὁ Υἱός, ἦν ἐν τῷ ἀδόξῳ καθη-
 λουμένῳ καὶ ἀτιμαζομένῳ σώματι· τὸ δὲ σῶμα ἔπασχε μὲν νυττό-
 μενον ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ ἔρρεεν ἀπὸ τῆς τούτου πλευρᾶς αἷμα καὶ ὕδωρ·
 ναὸς δὲ τοῦ Λόγου τυγχάνων, πεπληρωμένον ἦν τῆς θεότητος. Διὰ
 τοῦτο γοῦν ὁ μὲν ἥλιος, ὁρῶν τὸν δημιουργὸν ἑαυτοῦ ἐν τῷ ὑβριζομέ-
 νῳ σώματι ἀνεχόμενον, τὰς ἀκτῖνας συνέστειλε, καὶ ἐσκότισε τὴν γῆν·
 αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα, φύσιν ἔχον θνητὴν, ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνέστη
 διὰ τὸν ἐν αὐτῷ Λόγον· καὶ πέπαιται μὲν τῆς κατὰ φύσιν φθορᾶς,

ἐνδυσάμενον δὲ τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον Λόγον, γέγονεν ἄφθαρτον.

11. Περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαι τινὰς καὶ λέγειν, ὅτι, ὥσπερ ἐφ' ἑκάστον τῶν προφητῶν ἐγίνετο, οὕτω καὶ ἐπὶ ἓνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας ἦλθεν ὁ

- 5 Λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανεράν ἐχούσης τῆς μανίας αὐτῶν τὴν κατάγνωσιν. Εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διὰ τί οὗτος ἐκ Παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς; Οὕτως γὰρ καὶ ἑκάστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη. Ἡ διὰ τί, οὕτως ἐλθόντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὁ ἐκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὁ τούτου μόνος; Διὰ τί
10 δέ, καθ' ἑκάστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, λέγεται ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; Ἡ διὰ τί, ἐλθόντος αὐτοῦ, ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἁγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἀποθανόντες, οὕτω ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος τριήμερος ἀνέστη; Ἡ διὰ τί, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐλ-
15 θόντος τοῦ Λόγου, λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουήλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος, τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; Τὸ γὰρ Ἐμμανουήλ ἐρμηνεύεται, «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.» Ἡ διὰ τί, εἴπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθλόντος ἐκάστου τῶν ἁγίων, καὶ πίνοντος, καὶ κοπιῶντος, καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ κο-
20 πιῶν, καὶ ἀποθνήσκων, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; Ἄ γὰρ ἐπα- σκε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἴρηται. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων λεγομένων μόνον, ὅτι ἐτέχθησαν καὶ ἐγεννήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἴρηται. «Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο».¹

12. Ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἅπαντας γέγονεν
25 ὁ Λόγος, τοῦ προφητεῦειν χάριν· ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ Λόγος, σάρκα λαβὼν, προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὧν τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐδείκνυε, καὶ ἐν Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγα-
30 πητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα.»² Τοῦτον οἱ μὲν Ἀρειανοὶ ἡρνήσαντο, ἡμεῖς δὲ ἐπιγινώσκοντες, προσκυνοῦμεν, οὐ διαιροῦντες τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Λόγον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Λόγον εἰδότες εἶναι τὸν Υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, καὶ ἡμεῖς ἐλυτρώθημεν. Διὸ καὶ θαυμάσαμεν, πῶς ὅλως ἐν ὑμῖν περὶ τῶν οὕτω φανερῶν γέγονε φιλονεικία. Ἀλλὰ χάρις τῷ
35 Κυρίῳ, ὅτι, ὅσον ἐλυτρήθημεν ἐντυχόντες τοῖς ὑπομνήμασι, τοσοῦτον ἐχάρημεν ἐπὶ τῷ τέλει τούτων. Μετὰ γὰρ συμφωνίας ἀνεχώρησαν, καὶ εἰρήνευσαν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως. Τοῦτο γοῦν καμέ, πολλὰ πρότερον σκεψάμενον, πέπεικε γράψαι τὰ ὀλίγα ταῦτα, λογισάμενον, μὴ ἄρα ταῦτα ἐκ τῆς σιωπῆς ἀντί
40 χαρᾶς λύπῃ γένηται τοῖς ἐκ τῆς συμφωνίας πρόφασιν τοῦ χαίρειν παρασχοῦσιν ἡμῖν. Ἀξιῶ τοίνυν προηγουμένως τὴν σὴν εὐλάβειαν,

καὶ δεύτερον τοὺς ἀκούοντας, μετὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ταῦτα δέξασθαι· καὶ εἰ μὲν τι πρὸς εὐσέβειαν λείπει, τοῦτο διορθώσασθαι καὶ δηλῶσαί μοι· εἰ δὲ ὡς παρὰ ἰδιώτου τῷ Λόγῳ μὴ κατ' ἀξίαν, μηδὲ τελείως γέγραπται, συγγνῶναι πάντας τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τὸ λέγειν ἀσθενείᾳ. Προσαγόρευε πάντας τοὺς μετὰ σοῦ ἀδελφούς. Σὲ οἱ σὺν ἡμῖν πάντες προσαγορεύουσιν. Ἐρρωμένως ἐν Κυρίῳ διάγοις, ἀγαπητέ καὶ ἀληθῶς ποθεινότατε.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ*

ΠΕΡΙ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ

5

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

26,1093

1. Ὁ μὲν τρόπος τοῦ εὐσεβοῦς ὁ ἄκοπος, τὸ σιωπῇ σέβειν τὸ πᾶν, ἀγαπητέ, καὶ εὐχαρίστοις βοαῖς ἀνυμνεῖν τὸν εὐεργέτην Θεόν, κατὰ τὴν ῥῆσιν τῆς Γραφῆς τὴν λέγουσαν· Καθήσεται κατὰ μόνας, καὶ σιωπήσεται¹, καὶ ἡσυχάσει, καὶ πράξει τὰ ἴδια· τὸ δέ, κατὰ μόνας, 10 καί, τὰ ἴδια, τουτέστι τὴν ἰδίαν ἀναστροφὴν ἐν κρίσει τίθεσθαι, καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἐν φροντίδι. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κόπωσιν βαρυτάτην συνειδῶς ἐν τοῖς τὰ αὐτὰ λέγειν δοκοῦσιν, ἡρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ τίς ἡ αἰτίασις τῶν ὀρθῶς φρονεῖν νομιζόντων, οἵτινες ἀμετρία πολλῇ τὰ ἄθεσμα φθεγγόμενοι οὐ δεδοίκασιν· οἷς ἀπαχθέντες 15 οἱ ἀστήρικτοι τῇ πίστει, πλανώμενοι οὐ συνιᾶσιν· εἰ γὰρ ἐστηριγμένοι ἐν τῇ πίστει ἐτύγγαλλον, οὐκ ἂν τοιοῦτοις ῥήμασι συνεπέσθησαν. Σχολαζούσης δὲ αὐτῶν τῆς διανοίας, δεκτικοὶ γεγόνασιν τῶν τοιούτων παραδόσεων· ἐξ ὧν ἀναβλαστάνει ἀμετρίας τύφος, καὶ κακίας πλήθος. Ἀβλεποῦντες δὲ ἐκ τοῦ μίσους, παροδεύουσι τῶν προφη- 20 τῶν τὰ μηνύματα, καὶ τῶν ἀποστόλων τὰ διδάγματα, καὶ τῶν Πατέρων τὰ παραγγέλματα, καὶ αὐτὰς δὴ τὰς ἐναποδείκτους τοῦ Δεσπότη φωνάς. Οἷς ἐπάγειν κατὰ δύναμιν τὸν ἔλεγχον ἐπάναγκες· ἵνα, ἢ τινες αὐτῶν ἀνανήψαντες διαβλέψωσιν, ἢ ὅλους ἀπατᾶν μὴ δύνωνται, κατὰ- 1096 ληψιν εὐκρινεστάτην περὶ Χριστοῦ ὑπισχνούμενοι, μὴ νοοῦντες, μήτε 25 ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται².

2. Οἱ μὲν γὰρ Πατέρες εἰρήκασιν, ὁμοούσιον τὸν Ὑῖὸν τῷ Πατρί, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ τέλειον ἐκ τελείου· ἔπειτα

* Παρατίθεται ἐνταῦθα τὸ κείμενον τοῦ «Περὶ Σαρκώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ Ἀπολλιναρίου» ἔργου (λόγοι δύο). Τὸ ἔργον τοῦτο περιλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Migne μεταξὺ τῶν ἔργων Μ. Ἀθανασίου (Patrologia Cursus Completus, Series Graeca 26,1093A-1164C), ὑπὸ τῆς πλειονότητος ὁμως τῶν ἐρευνητῶν σημερον χαρακτηρίζεται ὡς νόθον. Οἱ εἰς τὸ περιθώριον παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν τόμον καὶ τὰς στήλας τῆς ἐκδόσεως τοῦ Migne.

1. Θρῆνοι Ἱερ. 3, 28. 2. Α' Τιμ. 1, 7.

κατελθόντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, εἶθ' οὕτως παθόντα, καὶ ἀναστάντα. Ἵνα δὲ μὴ τις πάθος καὶ ἀνάστασιν ἀκούων ἡλλοιωῖσθαι τὸν Θεὸν Λόγον ἐννοῶτο, τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ Υἱοῦ μετὰ κρίματος διορίζονται. Οὐ-
 5 τοι δὲ ἡ ἀλλοίωσιν τοῦ Λόγου φαντάζονται, ἡ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι· ποτὲ μὲν ἄκτιστον καὶ ἐπουράνιον λέγοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῆς θεότητος. Εἶτα, φασίν, ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. Ὡς γὰρ ὀργανικῶς κέχρηται σχήματι τῷ περιέχοντι·
 10 οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τέλειον ἄνθρωπον αὐτὸν γενέσθαι. Ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ἁμαρτία· καὶ ὅτι δύο τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται· ἐπεὶ ἔσται καὶ ἐν Χριστῷ ἡ ἐν ἡμῖν μάχη τῆς ἁμαρτίας· καὶ ἔσται αὐτῷ χρεῖα τοῦ καθ' ἡμᾶς καθαρισμοῦ, εἰ τὸ φρονοῦν καὶ τὸ ἄγον ἐν ἡμῖν τὴν σάρκα Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ ἐπιδέδεικται γενόμενος ἄνθρωπος.
 15 Ἀλλὰ ἔλαβε, φασί, τὸ ἀνόητον, ἵν' αὐτὸς ἡ νοῦς ἐν αὐτῷ, καὶ ἄγευστος ἡ πάντη τῆς ἁμαρτίας, κατὰ γε τὸ θεῖκόν καὶ τὸ ἀνόητον τῆς σαρκὸς. Οὐτε γὰρ ἁμάρτοι ἂν ἡ σὰρξ τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, τουτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πράξιν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐνεργήσαντος διὰ τοῦ σώματος εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἁμαρτίας.
 20 Ὅθεν σαρκὸς μὲν καινότητα Χριστὸς ἐπιδέδεικται καθ' ὁμοίωσιν τοῦ δὲ φρονοῦντος ἐν ἡμῖν τὴν καινότητα διὰ μιμήσεως, καὶ ὁμοιώσεως, καὶ ἀποχῆς τῆς ἁμαρτίας, ἕκαστος ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται. Καὶ οὕτως νοεῖται Χριστὸς χωρὶς ἁμαρτίας.

3. Ταῦτά ἐστιν αὐτῶν τὰ σοφίσματα, καὶ τῆς παρατροπῆς τὰ νοή-
 25 ματα· καὶ οὐκ ἔστιν εἰς ὁ λόγος αὐτῶν· πολλαὶ γὰρ τῆς ἀπιστίας αἱ παρατροπαί, ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἐπινενοημένοι. Προθῶμεν τοίνυν τούτοις τῆς τοῦ Θεοῦ εὐδοκίας τὴν θέλησιν (ὥμοσε γάρ, φησί, Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται)¹, καὶ τῆς ἀληθεστάτης οἰκονομίας τὴν συμπλήρωσιν, καὶ τῆς τελειοτάτης εὐεργεσίας τὴν χάριν· ἀντε-
 30 ρωτήσαντες τούτων τὰ νοήματα, εἰ τοῖς προφητικαῖς μηνύμασι συνάδουσιν· εἰ τοῖς ἀποστολικαῖς διδάγμασιν ἀκολουθοῦσιν· εἰ τοῖς τῶν Πατέρων παραγγέλμασι στοιχοῦσιν· εἰ τὰς ἐναποδείκτους τοῦ Δε- 1097 σπότης φωνὰς οὐκ ἄθετοῦσιν· ἵν' ἐκ τῶν προφητικῶν μηνυμάτων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πληρωθέν-
 35 των πραγμάτων γίγνηται τῆς ἀληθείας ἡ ὁμολογία, καὶ τῆς πλάνης ἡ ἔλεγχις. Εἶπατε τοίνυν οἱ ἐφευρεταὶ τοῦ καινοῦ καθ' ὑμᾶς Εὐαγγελίου, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο, πόθεν ὑμῖν κατηγγέλη σάρκα ἄκτιστον λέγειν, ὥστε ἡ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου εἰς μετάπτωσιν σαρκὸς φαντάζεσθαι, ἡ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀνα-
 40 στάσεως, ὡς δόκησιν νομίζειν. Ἀκτιστος μὲν γὰρ πέφηνε μόνῃ ἡ ἁγία Τριάς τῆς θεότητος, αἰδίδος τε καὶ ἄτρεπτος, καὶ ἀναλλοίωτος.

Χριστοῦ δὲ κατὰ σάρκα ἐξ ἀνθρώπων ἀνισταμένου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὡς γέγραπται¹, καὶ παθητοῦ καὶ πρωτοτόκου ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, προκαταγγελλαντος τοῦ νόμου, πῶς τὸ ἄκτιστον παθητὸν λέγετε; ἢ πῶς τὸ παθητὸν ἄκτιστον ὀνομάζετε; Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἄκτιστον οὐσίαν τοῦ Λόγου παθητὴν λέγοντες, εἰς τὴν θεότητα βλα- 5 σφημεῖτε· καὶ τὴν παθητὴν σάρκα, ὁστέοις τε καὶ αἵματι, καὶ ψυχῇ, καὶ ὅλου τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἁρμοσθεῖσαν, ψηλαφητὴν τε καὶ ὁρατὴν γενομένην, ἄκτιστον λέγοντες, δυσὶ περιπίπτετε πτώμασιν· ἢ φαντασίαν τὴν δεῖξιν καὶ τὴν ἀνοχὴν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνοντες, κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν· ἢ τοιαύτην ὑποτίθεσθε τῆς ἀκτί- 10 στοῦ θεότητος τὴν οὐσίαν. Καὶ τί ἔτι μέμφεσθε τοῖς ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ τῇ κατὰ σάρκα τὸν Θεὸν φανταζομένοις;

4. Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι ἄκτιστος γέγονε τῇ ἐνώσει τῇ πρὸς τὸν ἄκτιστον. Ἐντεῦθεν δὲ ὑμῶν ἡ πλάνη δειχθήσεται αὐτέλεγκτος· ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἐνώσις πρὸς τὴν τοῦ Λόγου θεότητα ἐκ μήτρας γέγονεν· 15 ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὴν ἀνεστήσατο ὁ Λόγος, ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας· οὐ προϋπάρξασαν τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας, ἢ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, μόνης ἐκ τοῦ Ἀδὰμ καταγομένης, καὶ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐκ τοῦ Δαβὶδ γενεαλογουμένης², σὺν τῷ Ἰωσήφ τῷ μεμνηστευμένῳ αὐτῇ, ὄντων ἐκατέρων εἰς σάρκα μίαν, καθὼς γέγραπται³, οὐ τῇ πρὸς ἀλλή- 20 λους συναφείᾳ, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἐνὸς ὑπάρξει· ὅτι γὰρ ἀθιγεῖς διέμειναν, μεμαρτύρηται· Γεννᾶται οὖν ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας⁴, τὸν Ἰωσήφ πατέρα καλῶν, ταῦτόν τῇ Μαρίᾳ τυγχάνοντα τοῦ Δαυὶδ· 1100 ἐν σπαργάνοις ἀνακλιθεὶς, καὶ ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος ἐν τῷ ἱερῷ βαστα- χθεὶς, καὶ περιτομὴν σαρκὸς προσαγόμενος κατὰ τὸν νόμον, καὶ αὐ- 25 ξησιν ἡλικίας ποιούμενος⁵. Εἰ τοίνυν ἄκτιστος τῇ ἐνώσει γέγονε, πῶς οὐκ αὐτοτελὴς ὤφθη, ἀλλὰ, θελήσαντος τοῦ Λόγου, ἢ τοῦ σώμα- τος αὐξήσις ἐγένετο; Ἀκτίστῳ δὲ προσάγειν αὐξήσιν ἀσεβὲς ἐστὶ. Τὸ γὰρ ἄκτιστον τῇ φύσει ἄκτιστον λέγεται, μήτε αὐξήσιν, μήτε ἐλάτ- 30 τωσιν ἐπιδεχόμενον. Τὸ δὲ τῷ ἀκτίστῳ κοινωνήσαν ἢ ἐνωθέν, ἴδιον μὲν τοῦ ἀκτίστου λέγεται, οὐ μὲν αὐτὸ ἄκτιστον, ἵνα μὴ ἐπιλησθῇ τῆς ἐνώσεως ἢ εὐεργεσίας, καὶ καταργηθῇ τῆς εὐεργεσίας ἡ ὀφειλὴ, καὶ εἰς ἀνελπιστίαν καταπέσῃ ἢ ἐν ἀσθενείᾳ ἔτι τυγχάνουσα ἀνθρωπότης, διδασκομένη καθ' ὑμᾶς μὴ ἔχειν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ ἀμαυρω- 35 θῇ ἢ χάρις. Τίς γὰρ, ἄκτιστον ἀκούων τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, ἑαυτὸν 30 δὲ ποιηθέντα καὶ κτισθέντα εἰδώς, οὐκ ἐννοηθήσεται ψευδεῖς μὲν εἶναι τὰς ἀγίας Γραφάς, ἑαυτὸν δὲ μὴ ἔχειν πρὸς τὸν Χριστὸν κοινωνίαν; Εἰ ὁ ἄκτιστος ἄκτιστον σῶμα ἀνελάβετο, κατήργηται τοίνυν ἡ πρώτη πλάσις, ἀπόλλωλεν ὁ ἀρχέτυπος Ἀδὰμ, οὗ ἡμεῖς μέχρι σήμερον ἀπό- 40 γονοὶ τυγχάνομεν κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς διαδοχὴν. Πῶς οὖν Χριστὸς 40

1. Πρβλ. Δευτ. 18, 15. Πράξ. 3, 22. 2. Πρβλ. Ματθ. 1, 1. 3. Πρβλ. Γέν. 2, 24. 4. Ματθ. 2, 1. 5. Πρβλ. Λουκ. 2, 7. 28. 40.

ἡμᾶς μετόχους ἑαυτοῦ κατεστήσατο; πῶς δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει, "Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες¹;

5. Μὴ τις δὲ τολμάτω περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ ἐννοῆσαι, ὅτι, ὥσπερ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς, καθάπερ οἱ ἀσεβέστατοι
 5 Ἀρειανοὶ λέγειν τολμῶσιν· ἡ πάντως κατὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐπίδειξιν, καὶ κατὰ τὴν μορφήν τοῦ δούλου, τουτέστι τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ἣν ἔλαβεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Θεός². "Ὅλως μὲν οὖν ἐν τοῖς ποιήμασι τὸ λεγόμενον ἄκτιστον, τὸ μηδέπω ὑπάρξαν λέγεται, ὅτι μὴ γέγονε. Μὴ τι οὖν ἄρα, μήθ' ὅλως γεγονέναι ἐν τῷ Λόγῳ σάρκα
 10 ὑπολαμβάνοντες, εὐφρόνῃ λέξει ποιεῖσθαι καὶ τὴν ἄρνησιν εὐθύς ἐννοεῖτε, ἵνα μηδὲν ἐν τῷ ἄκτιστῳ ὁμολογήσητε. Ἀκτιστος γὰρ ὑπαρξίς μόνῃ ἢ τῆς θεότητος νοεῖται· ὥστε καὶ τὴν ἄκτιστον παθητὴν λέγειν ἀσεβές, καὶ τὴν παθητὴν ἄκτιστον ὀνομάζειν. Τὴν γὰρ ποιηθεῖσαν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν, μὴ τῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου εἶναι ἰδίαν, ἀλλὰ
 15 συναίδιον, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἐξισουμένην τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως ἐννοεῖν, ἀσεβές. Σαρκὸς γὰρ καὶ αἱματος καὶ ὀστέων ἐπίδειξιν ἐποιήσατο Κύριος, καὶ ψυχῆς λυπούμενης, καὶ ταραττομένης, καὶ ἀδημονούσης. Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν τις εἰποι φύσιν εἶναι θεότητος· ἰδία δὲ Θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν, εὐδοκήσαντος τοῦ Λόγου ἀνασχέσθαι γεν-
 20 νήσεως ἀνθρωπίνης, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ποιήσιν τὴν ἐν ἀμαρτίᾳ καὶ φθορᾷ καὶ θανάτῳ διαχυθεῖσαν ἐν ἑαυτῷ συστήσασθαι ἐν εἰκόνι καινότητος. Διὸ τῆς μὲν ἀμαρτίας τὴν κατὰκρισιν ἐπὶ γῆς ἐποιήσατο³. τῆς δὲ κατάρας τὴν καθαίρεσιν ἐπὶ ξύλου⁴. τῆς τε φθορᾶς τὴν ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ τάφῳ· καὶ τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν ἐν τῷ ᾄδῃ· παντὶ ἐπιβάς
 25 τόπῳ, ἵνα τοῦ σύμπαντος ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν κατεργάσῃται, μορφήν τῆς ἡμετέρας εἰκόνης ἐν ἑαυτῷ ἐπιδεικνύμενος⁵. Ἐπεὶ τίς ἦν χρεία Θεῷ γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς ἀνασχέσθαι; αὐξήσεώς τε ἡλικίας, καὶ ἐτῶν ἀριθμήσεως τῷ ποιητῇ τῶν αἰώνων; ἢ πάλιν σταυροῦ, ἢ τάφου, ἢ ᾄδου, οἷς ἡμεῖς ὑποπεπτῶκαμεν, εἰ μὴ ἡμᾶς ἐζήτει,
 30 διὰ τῆς καθ' ἡμᾶς μορφῆς ζωοποιῶν ἡμᾶς καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ μίμησιν τελείας εἰκόνης προσκαλούμενος; Μίμησις δὲ πῶς ἂν γένοιτο πρὸς τελειότητα, μὴ προὑπαρξάσης τῆς ἀνενδεοῦς τελειότητος; κατὰ τὸν λέγοντα Ἀπόστολον· Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, ἐν ὁσιότητι καὶ δι-
 35 καιοσύνῃ τῆς ἀληθείας⁶.

6. Πόθεν οὖν διδαχθέντες, λέγετε ἄκτιστον; Εἰ τοίνυν φύσις ἐκ μεταποιήσεως ἄκτιστος γίνεται, ἄρα καὶ ἀόρατος καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἐκ θανάτου, ἀλλ' ἀνεπίδεκτος θανάτου. Πῶς οὖν ἀπέθανεν ὁ Κύριος, εἰ ὁ ἄκτιστος ἄκτίστως ἐπεδήμησεν ἐπὶ γῆς; ἢ πῶς ὁρατὸς καὶ ψηλαφη-
 40 τὸς γέγονεν; ὥς γέγραπται· "Ὁ ἐωράκχημεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλά-

1. Ἐβρ. 2, 11. 2. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 6. 3. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3. 4. Πρβλ. Γαλ. 3, 13. 5. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 7. 6. Πρβλ. Κολ. 3, 9-10. Ἐφ. 4, 24.

φησαν ¹. Πῶς οὖν λέγετε, ἃ μὴ γέγραπται, μήτε θέμις ἐννοεῖν; Δώσετε
 γὰρ πᾶσιν αἰρετικοῖς κατὰ τὴν τοῦ ποτὲ λεγομένου Ῥητορίου ἐννοιαν
 ἀσεβεστάτην, οὐ καὶ τὴν ἀσέβειαν ἐξειπεῖν φοβερόν. Ἡ τοίνυν
 ἀρνήσασθε τὰς θείας Γραφάς, ἡ ταύτας ὁμολογοῦντες, μὴ ἕτερα παρὰ
 τὰ γεγραμμένα ἐπινοεῖτε λαλεῖν ῥήματα ἀπάτης ἀνιάτου. Ἀλλὰ πάλιν 5
 λέγετε, ὅτι Ἡμεῖς κτίσματι οὐ προσκυνούμεν. Ὡ ἀνόητοι! διὰ τί οὐ
 λογιζέσθε, ὅτι καὶ ποιηθὲν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου οὐ κτιστὴν ἀποφέ-
 ρεται τὴν προσκύνησιν; Τοῦ γὰρ ἀκτίστου Λόγου γέγονε σῶμα·
 οὐ γὰρ σῶμα γέγονε, τούτῳ προσάγετε καὶ τὴν προσκύνησιν. Ἀρ'
 οὖν καὶ προσκυνεῖται ὀφειλομένως, καὶ θεϊκῶς προσκυνεῖται· Θεὸς 10
 γὰρ ὁ Λόγος ἐστίν, οὐ τὸ σῶμα ἴδιον τυγχάνει· ἐπεὶ καὶ ὅτε προσήεσαν
 αἱ γυναῖκες τῷ Κυρίῳ, διακωλύων ἔλεγε, Μὴ μου ἅπτου· οὕτω γὰρ
 ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα μου ², σημαίνων, ὅτι χρεῖα ἀναβάσεως,
 1104 καὶ ὅτι μία ἔσται ἡ ἀνάβασις. Ὅμως, προσελθούσαι, ἐκράτησαν αὐτοῦ
 τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν ³. Πόδας ἐκράτησαν, Θεὸν προσεκύνησαν. 15
 Πόδας ὁστέων καὶ σαρκὸς ἔχοντας ψηλάφησιν, ἀλλὰ Θεοῦ ὄντας, προ-
 σεκύνησαν Θεόν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Κύριος ἔλεγε, Ψηλάφησατέ με καὶ
 γνῶτε, ὅτι πνεῦμα σὰρκα καὶ ὁστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχον-
 τα ⁴, καίτοι πνεῦμα ὦν αὐτός· Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός ⁵. Καὶ λέγων ἔχειν,
 καὶ ἐπίδειξιν ποιούμενος, πῶς ἔλεγεν, ὅτι Πνεῦμα σὰρκα καὶ ὁστέα οὐκ 20
 ἔχει, καθὼς ἐμέ, φησὶν, οὐχὶ ὄντα, ἀλλ' ἔχοντα θεωρεῖτε, ἡ τοῦτο διδά-
 σκων, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος φύσις ἄρρητός ἐστιν· αὕτη δὲ ἡ ψηλάφησις
 σώματος τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐστίν, ὅπερ ἑαυτῷ περιεποιήσατο ἐκ Παρθένου,
 οὐκ ἐνεργείας τόπῳ, ἀλλὰ φυσικῇ γεννήσει ⁶. ἵνα καὶ κατὰ φύσιν ἡ τὸ
 σῶμα, καὶ ἀδιαίρετον ἡ πάλιν κατὰ φύσιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος. 25
 Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θάνατος γέγονε· τοῦ μὲν σώματος κατὰ φύσιν δεχο-
 μένου, τοῦ δὲ Λόγου κατὰ θέλησιν ἀνεχομένου καὶ ἐξουσιαστικῶς τὸ
 ἴδιον σῶμα εἰς θάνατον προῖεμένου· ἵνα καὶ πάθῃ φυσικῶς ὑπὲρ ἡμῶν,
 καὶ ἀναστῇ θεϊκῶς ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ὅλη τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανά-
 του ἡ πραγματεία εἰς τὴν ἡμετέραν ζήτησιν καὶ ἀνάκτησιν θεωρεῖται. 30
 7. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ὁμολογουμένων ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ
 καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, πῶς ὑμεῖς πάλιν λέγετε ἐξ οὐρανοῦ τὸ σῶμα;
 καὶ διὰ τί τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός; Εἶπατε, ἵνα ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ
 γῆς κατενέγκῃ σῶμα, καὶ τὸ ἀόρατον ὁρατὸν ποιήσῃ, καὶ τὸ ἀνύβρι-
 στον ὕβρεως δεκτικόν, καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον θνητὸν καὶ παθητόν; 35
 Καὶ τίς ἦν ἐν τούτοις εὐεργεσία, ὧ μάταιοι, εἰ ταῦτα ἐν Χριστῷ γεγο-
 νέναι λέγετε, ἃ γέγονεν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ Ἀδὰμ; Εἰ μὴ τὸ τοῦ
 Ἀδὰμ σύμπτωμα εἰς ἀσύγκριτον ἀνάστημα Χριστὸς ἀνεστήσατο ἐν
 ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ὀφθεῖς, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν
 ἐν τῇ σαρκί ⁷. Ὡστε καὶ σαρκὶ ἐπὶ γῆς πολιτεύσασθαι, καὶ ἀνεπίδεκτον 40

1. Α' Ἰω. 1, 1. 2. Ἰω. 20, 17. 3. Ματθ. 28, 9. 4. Λουκ. 24, 39.
 5. Ἰω. 4, 24. 6. Πρβλ. Ματθ. 1, 23. 7. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3.

ἁμαρτίας δεῖξαι τὴν σάρκα, ἣν ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως ὁ Ἀδὰμ ἀνα-
 μάρτητον ἐσχηκώς, ἐκ παραβάσεως δεκτικὴν ἁμαρτίας πεποίηκε
 καὶ εἰς διαφθορὰν καὶ θάνατον καταπέπτωκε. Ταύτην ἀνίστησι κατὰ
 φύσιν ἀναμάρτητον, ἵνα δείξῃ τὸν Δημιουργὸν ἀναίτιον τῆς ἁμαρτίας,
 5 καὶ κατὰ τὴν ἀρχέτυπον πλάσιν τῆς ἰδίας φύσεως κατεστήσατο.
 ἵνα αὐτὸς ἢ τῆς ἀναμαρτησίας ἢ ἐπίδειξις. Μάτην οὖν φαντάζονται
 οἱ ἀλώμενοι, καὶ ἐξ οὐρανοῦ λέγοντες τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα. Καίτοι 1105
 ὁ Ἀδὰμ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατενήνοχε, Χριστὸς ἀπὸ γῆς εἰς
 οὐρανοὺς ἀνενήνοχε· καὶ ὅπερ Ἀδὰμ ἀναμάρτητον καὶ ἀκαταδίκαστον
 10 εἰς φθορὰν καὶ καταδίκην θανάτου κατενήνοχε, Χριστὸς τοῦτο ἀφθαρ-
 τον καὶ λυτῆριον θανάτου ἀνέδειξεν· ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς
 ἀφιέναι ἁμαρτίας¹, ἐκ δὲ τάφου τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐν
 ἐπιβάσει ἄδου λύει θάνατον², καὶ εὐαγγελίσασθαι πᾶσι τὴν ἀνάστα-
 σιν. Ὅτι ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα
 15 τῆς ἰδίας ἀδιότῃτος ἐποίησεν αὐτόν. Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος
 εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον³. βασιλευόμενον δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου εἰς δια-
 φθορὰν οὐχ ὑπερείδεν αὐτὸς γενόμενος ἄνθρωπος, οὐ τραπεῖς εἰς ἄν-
 θρώπου μορφήν, οὐδὲ παριδὼν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξιν, σκιώδη
 τὴν δεῖξιν ἐποιεῖτο· ἀλλ' ὁ ὢν φύσει Θεὸς γεννᾶται ἄνθρωπος, ἵν' εἰς
 20 ἢ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, φυσικὴν καὶ ἀληθεστάτην τὴν γέν-
 νησιν ἐπιδειξάμενος. Διὸ εἴρηται· Καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ
 πᾶν ὄνομα⁴, βασιλεῦειν οὐρανῶν, καὶ ἐξουσίαν ἔχειν κρίσιν ποιεῖν.
 8. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων δημιουργὸς Λόγος ὦφθη υἱὸς ἀνθρώπου, οὐχ
 ἑτερός τις γενόμενος, ἀλλὰ δεῦτερος Ἀδὰμ· ἵνα καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος
 25 γινώσκωμεν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ προγενέστερον δείκνυσι τὸν πρωτό-
 πλαστον ὁ Ἀπόστολος, πρῶτον τὸ ψυχικὸν δεικνύς, ἔπειτα τὸ πνευμα-
 τικόν⁵. Ψυχικὸν δὲ καὶ πνευματικὸν λέγων, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον δει-
 κνυσι σῶμα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σῶμα· τὸ μὲν πρῶτον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει
 ψυχῆς, διὸ ψυχικόν· τὸ δὲ δεῦτερον ἐν ἐξουσίᾳ καὶ φύσει Πνεύματος,
 30 διὸ πνευματικόν· Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος⁶. οὕτω γὰρ καὶ τὸ ἐφ'
 ἡμῖν εἰρημένον ἔστι συνιδεῖν, ἐν τῷ λέγειν. Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνα-
 κρίνει τὰ πάντα· ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος⁷.
 Καίτοι ἐνός ὄντος ἑκατέρων τοῦ σώματος, τὸ μὲν τοῦ Πνεύματος μέ-
 τοχον νοεῖσθαι πνευματικὸν δείκνυσι, τὸν δὲ τῇ ἐξουσίᾳ τῆς ψυχῆς
 35 μόνῃ ἐμμεῖναντα δείκνυσθαι ψυχικόν. Διὰ τί δὲ ὅλως, εἰ καθ' ὑμᾶς
 ἔστιν, οὐχὶ ἄνθρωπος μόνον λέγεται ὁ Χριστὸς ὡς καινός τις ἐξ οὐρα-
 νῶν ἐπιδημήσας, ἀλλὰ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν; Εἰ μὲν οὖν ἐπὶ γῆς
 γέγονεν υἱὸς ἀνθρώπου, καίτοι οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ
 Πνεύματος ἁγίου γεννηθεὶς⁸, ἐνός ὄντος τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδὰμ

1. Πρβλ. Ματθ. 9, 6. 2. Πρβλ. Πράξ. 2, 24. 3. Σοφ. Σολ. 2, 23-24.
 4. Φιλίπ. 2, 9. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 46. 6. Πρβλ. Ἰω. 4, 24. 7. Α'
 Κορ. 2, 15, 14. 8. Πρβλ. Ματθ. 1, 20.

- 1108 υἱὸς νοηθήσεται. Οὐ γὰρ ἕτερός τις ἀναγέγραπται ἄνθρωπος ἐν οὐ-
 ρανῶ ὑπάρξας παρὰ τὸν ἐκ γῆς Ἀδὰμ, ἵνα καὶ ἐξ οὐρανῶν ἔχῃ τὸ
 σῶμα, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ᾦ παρὰ τὸν Ἀδὰμ. Διὸ ὁ μὲν Ματθαῖος
 υἱὸν Ἀβραὰμ καὶ Δαυιδ ἀναγράφει τὸ κατὰ σάρκα¹. ὁ δὲ Λουκᾶ
 υἱὸν αὐτὸν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Θεοῦ γενεαλογεῖ². Εἰ τοίνυν μαθηταὶ 5
 ἔστε τῶν Εὐαγγελίων, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ἀλλὰ στοι-
 χεῖτε τοῖς γεγραμμένοις καὶ γενομένοις. Εἰ δὲ ἕτερα παρὰ τὰ γεγραμ-
 μένα λαλεῖν βούλεσθε, τί πρὸς ἡμᾶς διαμάχεσθε, τοὺς μὴτε ἀκούειν
 μὴτε λέγειν παρὰ τὰ γεγραμμένα πειθομένους; λέγοντος τοῦ Κυρίου
 ὅτι Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε³. 10
9. Πῶς οὖν ἐτι πιστοὶ ἢ Χριστιανοὶ νομισθεῖντε, οἱ μὴτε τοῖς ῥή-
 μασι τοῖς γεγραμμένοις στοιχοῦντες, μὴτε τοῖς γενομένοις πειθόμε-
 νοι, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ φύσιν ὀρίζειν τολμῶντες; Μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀνθρώ-
 ποις παρέχειν ἀγῶνα, καὶ πῶς παρέχετε ἀγῶνα Κυρίῳ⁴; Εἰ γὰρ οἱ
 προφῆταις ἀπιστήσαντες κατεκρίθησαν, πόσω μᾶλλον οἱ μὴ πειθό- 15
 μενοι αὐτῷ τῷ Δεσπότῃ; Ἄ γὰρ αὐτὸς ἠθέλησε καὶ εὐδόκησεν εἰς
 ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, πῶς ὑμεῖς ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων
 λέγειν ἢ φρονεῖν τολμᾶτε; Εἰ ὁμολογοῦμεν, κάκεινος ὁμολογήσει ἡμᾶς⁵.
 εἰ ἀρνούμεθα, κάκεινος ἀρνήσεται ἡμᾶς⁶, εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς 20
 μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται⁷. Τίς οὖν ὑμῶν ἡ τοσαύτη ἀπό-
 νοια τῆς ἀμετρίας, λαλεῖν τὰ μὴ γεγραμμένα, καὶ φρονεῖν ἀλλότρια
 τῆς εὐσεβείας; Καὶ γὰρ καὶ ὁμοούσιον τὴν σάρκα τῆς θεότητος λέ-
 γειν ἐπιχειρεῖτε, οὐ συνωρῶντες διπλὴν ὑμῖν γενομένην τὴν ἀπάντησιν 25
 τῆς ἀσεβείας. Ταῦτα γὰρ ὑμῖν ἐπινενόηται λέγειν, ἵνα ἢ τὴν σάρκα
 ἀρνήσησθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημήσητε, λέγοντες, φησὶν· Ἡμεῖς 25
 τὸν ἐκ Μαρίας λέγομεν ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς. Αὕτη δὲ ὑμῶν ἡ
 νομιζομένη εὐφημία δειχθήσεται ἢ περίεργος ἢ ἀνόητος. Ἐπεὶ τίς
 τῶν πιστῶν οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, ὅτι ὁ ἐπιδημήσας, Θεὸς Λόγος,
 καὶ ἐκ Παρθένου τῆς ἁγίας Μαρίας προελθὼν ἄνθρωπος, ὁμοούσιος 30
 ὢν τοῦ Πατρὸς, ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ καὶ 30
 υἱὸς ἀναγέγραπται⁸, καὶ ὅτι ὁ ὁμοούσιος τοῦ Θεοῦ Λόγος γέγονε κατὰ
 σάρκα υἱὸς τοῦ Δαυιδ⁹; Διὸ καὶ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυιδ προφῆται καὶ
 ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελισταὶ γενεαλογοῦσι τὸν Χριστὸν τὸ κατὰ
 σάρκα¹⁰. Πῶς οὖν ταῦτα λέγοντες οὐκ ἐρυθριᾶτε, τὴν σάρκα, τὴν ἐκ
 σπέρματος Δαυιδ γενεαλογουμένην, ὁμοούσιον τοῦ Λόγου ἀποφαι- 35
 1109 νόμενοι; Ἡ πάλιν, ὡς ἔφαμεν, ἀνόητως ταῦτα λέγετε, οὐ νοοῦντες, ὅτι
 τὸ ὁμοούσιον τὴν μὲν ταυτότητα τῆς φύσεως ἔχει, τὴν δὲ ἰδίαν τελειό-
 τητα ἐν ἑαυτῷ ἐπιδείκνυται. Ὡς περ γὰρ ὁ Υἱός, ὁμοούσιος πρὸς τὸν

1. Πρβλ. Ματθ. 1, 1. 2. Λουκ. 3, 38. 3. Πρβλ. Ἰω. 8, 33. 36.
 4. Ἦσ. 7, 13. 5. Πρβλ. Ματθ. 10, 32. Λουκ. 12, 8. 6. Πρβλ. Ματθ.
 10, 33. Λουκ. 12, 9. 7. Β' Τιμ. 2, 13. 8. Πρβλ. Ματθ. 1, 1. 9. ἐνθ' ἀν.
 10. Πρβλ. Ἰω. 7, 42. Πράξ. 13, 23. Ρωμ. 1, 3. Β' Τιμ. 2, 8.

Πατέρα ὁμολογούμενος, τέλειος πρὸς τέλειον ὁμολογεῖται, καθὰ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ὁμοούσιος γὰρ ἡ Τριάς. Δώσετε οὖν καὶ τῇ ὁμοουσίῳ σαρκὶ τὴν τελειότητα πρὸς τῇ τοῦ Λόγου τελειότητι· ἔσται δὲ καθ' ὑμᾶς τετράς ἀντὶ Τριάδος καταγγελλομένη. Καὶ τίς ἡ τοσαύτη
5 ἐπίνοια τῆς ἀσεβείας;

10. Ἀλλὰ λέγετε. Ὁμοούσιος γέγονε τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ. Πῶς γέγονεν ὁμοούσιος; Εἶπατε. Λόγος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα γέγονεν. Εἰ δὲ ὅλως γίνεται θεότης ἐκ μεταποιήσεως ἢ μὴ φύσει οὕσα θεότης, τί τοίνυν μέμφεσθε Ἀρειανοῖς, ταύτην περὶ τοῦ Λόγου προβαλλομένοις
10 τὴν ἔννοιαν; Καίτοι τῆς Γραφῆς λεγούσης, Ὁ Λόγος σὰρξ γέγονεν¹, οὐχὶ Ἡ σὰρξ Λόγος γέγονεν, Ὁ Λόγος δὲ σὰρξ γέγονεν, εἴρηται· ὅτι τοῦ Λόγου γέγονεν ἡ σὰρξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινός· τουτέστιν ὁ Θεὸς ἀνθρωπος γέγονε· καὶ λέγεται, Σὰρξ γέγονεν, ἵνα μὴ παραδράμητε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα. Εἰ τοίνυν μὴ ἀρκεῖσθε τῇ ἀσυγχύτῃ φυ-
15 σικῇ ἐνώσει τοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γενομένην σάρκα· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἀνθρωπος γέγονε· νῦν οὔτε ἀκούετε, οὔτε πιστεύετε· βούλεσθε, οὐκ ἀρχοῦμενοι ὑπὲρ πᾶσαν ἐπίνοιαν εὐφημίας σῶμα Θεοῦ ἀκούοντες, κατὰ τὸν λέγοντα· Ὅς μετασχηματίζει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ².
20 ἥτις ἐστὶ σημασία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ ἔτι λέγεται σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ὁ Κύριος δὲ λέγει· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου³, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ υἱὸν ἀνθρώπου γενόμενον λέγει· κριτὴν τε ὄντα ζώντων καὶ νεκρῶν, καὶ βασιλέα καὶ Δεσπότην, καὶ Θεὸν ἀληθινόν. Ἀλλὰ ἀναιρεῖν βούλεσθε τὸ τοῦ σώματος ὄνομα, ἢ τὸ ἔτι λέγεσθαι
25 ἀνθρωπον τὸν Χριστόν. Πῶς ἔτι τὰς θείας Γραφὰς ἀναγινώσκειν δύνασθε; τοῦ μὲν Ματθαίου γράφοντος Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ⁴, τοῦ δὲ Ἰωάννου· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος⁵. Λόγον δὲ καὶ Θεὸν καὶ υἱὸν Δαυὶδ εἰ κατὰ διαίρεσιν βούλεσθε θεωρεῖν, 1111
30 δύο καθ' ὑμᾶς ἂν λέγοιντο· εἰ δὲ πιστεύετε, διδασκόμενοι ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος⁶ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονε, γνῶσεσθε, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς καὶ ἀνθρωπος ὁ αὐτός· ἵνα τὸ διπλοῦν κήρυγμα τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας εὐαπόδεικτον ἔχῃ τὴν πεισμονὴν τοῦ τε πάθους καὶ τῆς ἀπαθείας, ὥς ὅταν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος· Ἀνθρωπος
35 Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δούς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον⁷ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας⁸. Ἀμήν. Καὶ Τιμοθέῳ δὲ γράφων ἔλεγε· Μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐγγεγεμμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ⁹· καὶ ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν· Τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλομεν, ἄχρις οὗ ἔλθῃ¹⁰.

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 14. 2. Φιλ. π. 3, 21. 3. Πρβλ. Ματθ. 25, 31. Μάρκ. 8, 38. 4. Ματθ. 1, 1. 5. Ἰω. 1, 1. 6. Πρβλ. Ἰω. 1, 1. 7. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 6. 8. Ρωμ. 9, 5. 9. Β' Τιμ. 2, 8. 10. Α' Κορ. 11, 26.

11. Εἰ οὖν ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ ὁμοουσίου ἀναιρεῖτε τῆς σαρκὸς τὸ ὄνομα, καὶ τὸ ἄνθρωπον λέγεσθαι τὸν Χριστόν· ἢ οὐκέτι τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἔλθῃ¹, ἀναιροῦντες τὰς Γραφάς· ἢ τὸν θάνατον καταγγέλλοντες καθ' ὑμᾶς τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μὴ ὁμολογοῦντες σαρκὶ πεπονθέναι τὸν Χριστόν², καὶ αὐτὴν τοῦ Πατρὸς τὴν θεότητα καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐρεῖτε δεκτικὴν εἶναι θανάτου· καὶ γεγόνατε ἀσεβέστεροι πάντων τῶν αἰρετικῶν. Ὁ γὰρ θάνατος τῆς σαρκὸς, γέγονε τοῦ ὁμοουσίου Λόγου. Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ σὰρκα ἐφόρεσεν, οὐδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὥς οἱ κατὰ Οὐαλεντίνον ἀσεβοῦντες φαντάζονται· ἀλλ' ὁ Λόγος σὰρξ³ 10 ἐγένετο⁴. Διὸ ἡμεῖς ὁμολογοῦντες Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, οὐ διαιρέσεως ἕνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ πάλιν κατὰ τὰς Γραφάς, ἵνα πάθους καὶ θανάτου γενομένου καὶ καταγγελλομένου, ἄχρις οὗ ἔλθῃ⁵, ἐπὶ μὲν τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ὁμολογῶμεν, αὐτὸν δὲ τὸν Λόγον, ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον πι- 15 στεύωμεν. Διὸ αὐτός ἐστιν ὁ παθὼν καὶ μὴ παθὼν· τῇ μὲν θεικῇ φύσει ἀπαθής, καὶ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὢν, τῇ δὲ σαρκὶ παθὼν, ὥς εἶπεν ὁ Πέτρος⁶, καὶ θανάτου γεύσασθαι θελήσας· ὅτι γέγονε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντί- 20 1113 λυτρον ὑπὲρ ἡμῶν⁷. καὶ πάλιν. "Ὅτι γέγονε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς εἰς ἔστιν⁸."

12. Διὸ πλανῶνται καὶ οἱ λέγοντες, ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ παθὼν Υἱός, καὶ ἄλλος ὁ μὴ παθὼν. Οὐ γὰρ ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν Λόγον ὁ τὸν θάνατον καὶ τὸ πάθος ἀναδεδεγμένος· ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀπαθής καὶ ἀσώματος Λόγος, γενέσεως σαρκὸς ἀνθρωπίνης ἀνασχόμενος, τὰ πάντα πεπλήρω- 25 κεν, ἵνα ἔχῃ τι, ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ λέγεται κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων⁹, οὐκ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὥς ἦν τῶν ὢν ποτε, ἀλλὰ ἡ μορφή τοῦ δούλου¹⁰, ἣν αὐτὸς ὁ Λόγος ἰδιοποιήσατο φυσικῇ γεννήσει, κρείττων ἀνατείλασα ἐκ τῆς πρωτοπλάστου γενέσεως, καὶ ἡμᾶς προσοικειοῦται, ὥς εἴρηται, 30 συμπολίτας τῶν ἁγίων καὶ οἰκείους Θεοῦ γενομένους¹¹. καὶ κατὰ φύσιν Θεοῦ γέγονεν, ἰδία οὐχ ὁμοούσιος οὕσα ἡ σὰρξ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ὥς συναϊδίας· ἀλλὰ ἰδία κατὰ φύσιν γενομένη, καὶ ἀδιαίρετος κατὰ ἑνωσιν, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ¹², καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγεννήμεθα. Εἰ δὲ ὁμοούσιος τοῦ Λόγου ἡ σὰρξ καὶ 35 συναϊδίας, ἐκ τούτου ἐρεῖτε καὶ τὰ πάντα κτίσματα συναΐδια τῷ τὰ πάντα κτίσαντι Θεῷ¹³. Καὶ πῶς ἔτι Χριστιανοί, οἱ τοιαύταις συμπλεκόμενοι στραγγαλιαῖς; Τὸ γὰρ ὁμοούσιον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀνεπίδεκτον

1. Α' Κορ. 11, 26. 2. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1. 3. Ἰω. 1, 14. 4. Α' Κορ. 11, 26. 5. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1. 6. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 5-6. 7. Γαλ. 3, 20. 8. Ἑβρ. 1, 4. 9. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7. 10. Πρβλ. Ἑφ. 2, 19. 11. Πρβλ. Ἰω. 7, 42. 12. Πρβλ. Ἑφ. 3, 9.

- θανάτου, πρὸς τὸ ὁμοούσιον ἔνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἐπιδεχόμενόν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· καθ' ὑπόστασιν δὲ τὴν ἰδίαν τελειότητα ἐκδεικνύμενον. Ὡστε τῇ νομιζομένῃ ὑμῶν εὐφήμῳ ἐφευρέσει, ἢ τὴν ἐκ τῆς Παρθένου τῆς Θεοτόκου σάρκα ἀρνεῖσθε, ἢ τὴν θεότητα βλασφημείτε. Εἰ δὲ οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογεῖτε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς τὴν σάρκα τὴν παθοῦσαν· καὶ τί ἐτι ἡμᾶς μέμψεσθε, ὡς τετράδα ἀντὶ Τριάδος λέγοντας, αὐτοὶ τετράδα ἀντὶ Τριάδος καὶ ἄκοντες ὁμολογοῦντες, λέγοντες ὁμοουσίαν εἶναι τῇ Τριάδι τὴν σάρκα; Τοῖνυν ματαία ἡ πίστις ὑμῶν ἐστίν· ἴσα γὰρ φρονεῖτε τῶν ἀσεβῶν Ἀρειανῶν, κακῶς ἐκλαμβάνοντες τό, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο¹. Ὁ Λόγος δὲ σὰρξ ἐγένετο, οὐχ ἵνα ὁ Λόγος μηκέτι ἢ Λόγος· ἀλλ' ἵνα ἐν σαρκὶ ἢ ὁ Λόγος, σὰρξ ἐγένετο, ἵνα καὶ ὁ Λόγος αἰεὶ ἢ Λόγος, καὶ σάρκα ἔχῃ ὁ Λόγος, ἐν ἣ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀνεδέξατο ἐν μορφῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ, μέχρι τάφου καὶ ἄδου ἐπιβάς, ἐν ἣ καὶ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν πεποιήται, σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ ψυχῆς τὴν ἐπίδειξιν ποιησάμενος ὁ Θεὸς Λόγος, διὰ ἰδίας καὶ ἀδιαιρέτου σαρκὸς, ὡς γέγραπται, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ². Τί γὰρ ἕτερον παρ' ὑμᾶς εἶρηκε Μαρκίων; Οὐχὶ οὐρανοφανὲς τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει ἀνθρωπίνῃ, καὶ οὐκ ἀληθεῖα; Τί δὲ ἄλλο εἶρηκε Μανιχαῖος; Οὐ θεοειδὲς, οὐ τὸ σῶμα ἐν ὁμοιώσει τῇ καθ' ἡμᾶς μόνῃ, ἀλλότριον δὲ σαρκὸς ἀνθρωπίνης, ἧς τὴν φύσιν ἀμαρτίαν λέγει ἀσεβῶν, καὶ οὐ τὴν πράξιν; Τοιαύτη τοῦτων ἡ ἀσέβεια.
13. Διὸ οὐ δεῖ τὸν εὐσεβοῦντα τοιαύταις χρῆσθαι ἐπινοίαις· ἀλλ' ὅτι ὁ πρὸ τῶν αἰώνων ὁμοούσιος ὢν Λόγος τῷ Πατρὶ, ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου τὴν τοῦ Ἀδάμ πλάσιν καὶ ποίησιν καινὴν ἀνεστήσατο, ἰδιοποιησάμενος καθ' ἑνωσιν· καὶ οὕτως ὥφθη ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς ὁ πρὸ αἰώνων Θεός. Καὶ ἐσμεν ἡμεῖς μέλη Χριστοῦ, ὡς γέγραπται, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ³. Τίς οὖν ἡ τοσαύτη ὑμῶν φιλονεικία τῶν ἐφευρέσεων, ὥστε ἀνθρωπίνῃ φρονήσει ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν ὀρίζεσθαι, λέγοντες. Ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Ὡς τῆς ἀθέσμου γνώμης, καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀπρεπῶν ῥημάτων, τῶν μὴ νοούντων πρῶτον τοῦτο, ὅτι Χριστὸς μονοτρόπως οὐ λέγεται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ὀνόματι ἐνὶ ὄντι ἑκατέρων τῶν πραγμάτων δείκνυται σημασία, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. Διὸ καὶ ἄνθρωπος λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς λέγεται ὁ Χριστός, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστός, καὶ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός. Μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα ἐπιχειρούντων ἕτερόν τι παρὰ τὸν Χριστὸν ἐν αὐτῷ θεωρεῖν. Οἱ μὲν γὰρ καταχρηστικῶς λεγόμενοι Χριστοί, ἴσως καθ' ὑμᾶς ἂν θεωροῖντο· ὁ δὲ κατὰ φύσιν ὁ μόνος ἀληθινὸς Χριστὸς οὐχ ὑπὸ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ διαγραφῆσεται, ὥστε ὑμεῖς τολμᾶτε καὶ αὐθάδεις γεγόνατε. Οὐδὲ γὰρ προφήτης,

1. Ἰω. 1, 14. 2. Ἰω. 7, 42. 3. Ἐφ. 5, 30.

οὐδὲ ἀπόστολος, οὔτε τίς τῶν εὐαγγελιστῶν ταῦτα ἐφθέγγετο, ἃ
 ὑμεῖς λαλεῖν ἐπιχειρεῖτε, ἀναιδεῖς τὴν ψυχὴν γεγονότες. Εἰ γὰρ ἔτε-
 ρός ἐστιν ὁ Χριστὸς παρὰ τὸν ἐπουράνιον νοῦν τὸν ἐν αὐτῷ γεγόμενον,
 τέλειος δὲ καὶ ὁ νοῦς, δύο ἄρα καθ' ὑμᾶς· καὶ ὅπερ δυσφημεῖν δοκεῖτε,
 τοῦτο ἐλέγχεσθε φρονοῦντες. Νοῦν δὲ ἐπουράνιον καὶ οἱ προφῆται, 5
 ἐσχήκασιν, οἱ τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ μέλλοντα ὡς παρόντα λαλήσαντες.
 Διὰ τὸ δὲ ὅλως ταῦτα λέγειν ἐπινοεῖτε, ὡς τοῦ ἔσωθεν ἡμῶν ἀνθρώπου
 οὐχ ὁμολογουμένου ἐν Χριστῷ; Τί οὖν περὶ τῆς ψυχῆς ἐρεῖτε, ὅτι καὶ
 1117 τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ ὁ ἐξωθεν ἐστὶν ἄνθρωπος, ὡς ἂν εἴποι τις, τὸ αἷμα
 καὶ τὴν σάρκα; Ἄλλ' ὥσπερ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα οὐ διαφεύγουσι, τὴν 10
 ψηλάφῃσιν καὶ τὴν τρῶσιν ὁρατὰ ὄντα, δεῖξτε ἡμῖν καὶ τὴν ψυχὴν μὴ
 διαφεύγουσαν ταῦτα, καὶ ὁρατὴν οὔσαν. Ἡ, εἰ μὴ δύνασθε δεῖξαι, φανε-
 ρός ἐστιν ὁ λόγος, ὅτι οὔτε ὁράται ψυχὴ, οὔτε ἀποκτείνεται ὑπὸ ἀνθρώ-
 που ὥσπερ τὸ σῶμα, καθὼς εἴρηκεν ὁ Κύριος¹. Πείσθητε οὖν, ὅτι ὁ ἔ-
 σωθεν ἡμῶν ἄνθρωπος ἐστὶν ἡ ψυχὴ· τοῦτο καὶ τῆς πρώτης πλάσεως δει- 15
 κνουούσης, καὶ τῆς δευτέρας διαλύσεως δηλούσης· οὐ μόνον ἐφ' ἡμῖν τού-
 των δεικνυμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ ἐδείκνυτο·
 τὸ μὲν τοι, μέχρι τάφου φθάσαν· ἡ δέ, μέχρι ἄβου διαβάσα. Διαιρετῶν δὲ
 ὄντων τῶν τόπων πολλῷ τῷ μέτρῳ, καὶ τοῦ μὲν τάφου σωματικὴν ἐπι-
 δεχομένου τὴν ἐπίβασιν, ἐκεῖσε παρῆν τὸ σῶμα, τοῦ δὲ ἄβου ἀσώματον. 20

14. Πῶς ἐκεῖ παρὼν ὁ Κύριος ἀσωμάτως, ὡς ἄνθρωπος ἐνομί-
 σθη ὑπὸ τοῦ θανάτου; ἵνα ψυχαῖς ταῖς ἐν δεσμοῖς κατεχομέναις, μορ-
 φὴν ἰδίας ψυχῆς ἀνεπίδεκτον ὡς δεκτικὴν τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου
 παραστήσας, παροῦσαν παρούσαις, διαρρήξῃ τὰ δεσμὰ ψυχῶν τῶν
 ἐν ἄβῃ κατεχομένων, τὸν τῆς ἀναστάσεως διαπηξάμενος ὅρον· ἵνα ὁ 25
 πλάστης καὶ ποιητὴς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καταδίκη τοῦτον ὑποβα-
 λὼν, αὐτὸς παρὼν, ἐλευθερώσῃ δι' ἑαυτοῦ ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἄνθρωπον
 ἐν μορφῇ τῇ ἑαυτοῦ. Οὔτε γὰρ θάνατος ὑπερισχύσας ὑπηγάγετο
 ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ Λόγου ψυχὴν εἰς δεσμῶν κατοχὴν· οὔτε
 πάλιν ἡ φθορὰ τυραννικῶς διαρπάσασα τὸ σῶμα ἐνεργεῖ εἰς διαφθο- 30
 ράν, ὡς ἀπρονοήτων ὄντων τῶν πραγμάτων. Οὕτως γὰρ ἐννοεῖν τὸ
 τοιοῦτον ἀσεβές· ἀλλ' ὁ τὴν ἐξέτασιν τῆς παρακοῆς ποιησάμενος καὶ
 κρίσιν ἐπαγαγὼν διπλὴν τῆς τιμωρίας τὴν ἀπόφασιν δέδωκε· τῷ
 μὲν γῆνιν εἰρηκώς· Γῆ εἴ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ²· καὶ οὕτως ὑποδέχε-
 ται φθορὰ τὸ σῶμα, Δεσπότης ἀποφνημαμένου· τῇ δὲ ψυχῇ· Θανάτῳ 35
 ἀποθανῇ³· καὶ οὕτω διχῇ διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν δυσὶ τόποις
 οἴχεσθαι καταδικάζεται. Διὰ τοῦτο χρεῖα γέγονε τοῦ ἀποφνημαμένου,
 ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ λύσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀπόφασιν, ἐν μορφῇ τοῦ καταδι-
 κασθέντος ἀκαταδικάστῳ καὶ ἀναμαρτήτῳ ὀφθεῖς· ἵνα καὶ ἡ καταλλα-
 γὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γένηται⁴, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ παντός 40

1. Πρβλ. Ματθ. 10, 28. 2. Γέν. 3, 19. 3. Πρβλ. Γέν. 2, 17. 4. Πρβλ.
 Β' Κορ. 5, 19.

ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπου ὑπάρξει, ἐν τῇ καινότητι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ 1120
 αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ δὲ καὶ ἕτερον τόπον κατα-
 δίκης δεῖξαι δύνασθε, εἰκότως ἂν λέγοιτε τριχῇ διαιρεῖσθαι τὸν ἄν-
 θρωπον· καὶ ἐκ μὲν τῶν δύο τόπων τὴν ἀνάκλησιν γεγονέναι, ἐν δὲ
 5 τῷ τρίτῳ μένειν ἐν δεσμοῖς τὸ δεδεμένον. Εἰ δὲ μὴ ἔχετε δεῖξαι ἕτερον
 τόπον παρὰ τὸν τάφον καὶ τὸν ἄδην, ἐξ ὧν ἡλευθέρωται τελείως ὁ
 ἄνθρωπος, Χριστοῦ ἐλευθερώσαντος ἡμᾶς ἐν τῇ ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς
 μορφῇ τελείᾳ καὶ ἀληθεστάτῃ· πῶς ἔτι ταῦτα λέγετε, ὡς οὐδέπω καταλ-
 λαγέντος τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Θεοῦ; Πῶς οὖν ἐπεδήμησεν ὁ Σωτὴρ;
 10 ἢ ὡς ἀδύνατος τὸν σύμπαντα λῦσαι ἄνθρωπον; ἢ ὡς βδελυζάμενος τὸν
 ἅπαξ ἁμαρτήσαντα νοῦν; ἢ ὡς δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτὸς μέτοχος γέ-
 νηται τῆς ἁμαρτίας, εἰ τέλειος γένηται ἄνθρωπος, Θεὸς ὢν; Ἀλλ'
 ἀσεβείας ἔμπλεοι οἱ ταῦτα οὕτως ἐννοοῦντες. Τί γὰρ περὶ τῆς ἁμαρτίας
 ὀριζόμενοι ταῦτα λαλεῖτε, φυσικὴν εἶναι τὴν ἁμαρτίαν λέγοντες, κατὰ
 15 τὸν ἀσεβέστατον Μανιχαῖον;

15. Ταῦτα οὕτω φρονεῖτε κατήγοροι γινόμενοι τοῦ δημιουργοῦ
 τῆς φύσεως, Ὅτε τὸν Ἀδὰμ ἀρχῆθεν ἐπλασεν ὁ Θεός, μήτιγε σύμφυ-
 τον αὐτῷ δέδωκε τὴν ἁμαρτίαν; Τίς οὖν ἔτι χρεῖα ἦν τῆς ἐντολῆς;
 πῶς δὲ αὐτὸν κατεδίκασεν ἁμαρτήσαντα; πῶς δὲ καὶ πρὸ τῆς παρα-
 20 κοῆς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν ὁ Ἀδὰμ; Ὅν ἐπλασεν ὁ Θεὸς
 ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνι τὴν ἰδίας ἀιδιότητος, ἐποίησεν αὐτὸν φύσιν
 ἀναμάρτητον, καὶ θέλησιν αὐτεξούσιον· Φθὼν δὲ διαβόλου θάνατος
 εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον¹, εὐραμένου τῆς παραβάσεως τὴν ἐπίνοιαν.
 Καὶ οὕτως ἐκ παρακοῆς ἐντολῆς Θεοῦ γέγονεν ὁ ἄνθρωπος δεκτικὸς
 25 τῆς ἐπισπορᾶς τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐνήργει λοιπὸν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ φύσει
 τοῦ ἀνθρώπου πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ φύσιν ἐν αὐτῷ ἐργασαμένου
 τοῦ διαβόλου, μὴ γένοιτο! οὐδὲ γὰρ φύσεως ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ
 διάβολος, κατὰ τὴν τῶν Μανιχαίων ἀσέβειαν· ἀλλὰ φύσεως παρατρο-
 πὴν ἐκ παραβάσεως εἰργάσατο· καὶ οὕτως ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος²
 30 πάντων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα
 λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου³. Ποῖα ἔργα τοῦ διαβόλου ἔλυσεν ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ; ὅτι φύσιν, ἣν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀναμάρτητον, παρέτρεψεν ὁ
 διάβολος· εἰς παράβασιν ἐντολῆς Θεοῦ, καὶ εὗρεσιν ἁμαρτίας θανάτου,
 ταύτην ἑαυτῷ ἀνεστήσατο ὁ Θεὸς Λόγος, ἀνεπίδεκτον τῆς τοῦ δια-
 35 βόλου παρατροπῆς καὶ εὐρέσεως ἁμαρτίας. Καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν
 ὁ Κύριος· Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει
 οὐδέν⁴. Εἰ δὲ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου οὐδὲν τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων 1121
 ἠύρισκεν ἐν τῷ Χριστῷ, πολλῶ μᾶλλον ὁ Χριστὸς οὐδὲν τῆς ἰδίας
 ποιήσεως προσκατέλιπε τῷ ἄρχοντι τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ καὶ διὰ
 40 τοῦτο οὐδὲν ἠύρισκεν ἐν αὐτῷ, τελείαν τὴν καινότητα ἐπιδειξαμένου

1. Σοφ. Σολ. 2, 24. 2. Πρβλ. Ρωμ. 5, 14. 3. Πρβλ. Α' Ἰω. 3, 8.
 4. Ἰω. 14, 30.

τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τελείαν τὴν σωτηρίαν κατεργάσῃται ὅλου τοῦ ἀνθρώπου, ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος, ἵνα τελεία ᾖ καὶ ἀνάστασις. Μάτην οὖν Ἀρειανοὶ σοφίζονται, σάρκα μόνην ὑποτιθέμενοι ἀνελήφεναι τὸν Σωτῆρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ θεότητα ἀναφέροντες ἀσεβῶς. Μάτην δὴ καὶ ὑμεῖς καθ' ἑτέραν ἐπίνοιαν τὰ 5 ἴσα τούτοις φρονούντες, λέγετε τῷ περιέχοντι σχήματι, τουτέστι τῷ ὀργανικῷ προσκεχρῆσθαι· ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ. Καὶ πῶς ἦν λυπούμενος καὶ ἀδημονῶν¹, καὶ προσευχόμενος; Καί, Ἐταράχθη δὲ τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, γέγραπται². Ταῦτα δὲ οὔτε σαρκὸς ἀνοήτου ἂν εἴη, οὔτε θεότητος ἀτρέπτου, 10 ἀλλὰ ψυχῆς νόησιν ἐχούσης, λυπούμενης καὶ ταραττομένης, καὶ ἀδημονούσης, καὶ νοητῶς ἐπαυθανομένης τοῦ πάθους.

16. Εἰ δὲ τοίνυν ταῦτα οὕτω νοεῖν οὐ βούλεσθε, τριῶν προσκειμένων νοημάτων, φαντασίας καὶ βλασφημίας καὶ ἀληθείας, ποῖαν ἔλοισθε ἂν; Τῷ γὰρ ὑπονοεῖν δοκῇσιν εἰρῇσθαι τὰ εἰρημένα, φαντασία 15 ἂν νομισθεῖν καὶ τὰ γενόμενα. Εἰ δὲ ἐπ' ἀληθείας εἰρηται, ἀλλοτρία δὲ καθόλου ἡ ψυχὴ τοῦ Κυρίου ἐγεγόνει τῆς ἰδίας νοήσεως, Θεὸν τὸν Λόγον ἔχουσα νοῦν, τετράφθαι τὸ ἀτρέπτον εἰς λύπην, καὶ ἀδημονίαν, καὶ ταραχήν, τὸ ἐννοεῖν ἀσεβές ἐστι· κἂν λέγῃ τὰ Εὐαγγέλια, ὅτι Ἐταράχθη Ἰησοῦς τῷ πνεύματι³. ἀλλὰ δεικνύει τὸν νοῦν ὁ Κύριος 20 εἰρηκῶς· Ἡ ψυχὴ μου τετάραται⁴. Εἰ δὴ ψυχῆς ἰδίας νόησιν ὁ Κύριος ἐπιδείκνυται, εἰς συμπάθειαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἵνα οὕτω καὶ αὐτοῦ νοήσωμεν εἶναι τὸ πάθος, καὶ αὐτὸν ἀπαθῆ ὁμολογῶμεν. Ὡςπερ γὰρ τῷ αἵματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς, οὕτω καὶ τῇ νοήσει τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τὴν νίκην ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιδείκνυται, 25 λέγων· Ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον⁵. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ Διδόντι ἡμῖν τὸ νίκος⁶. Ἀλλ' ὥςπερ τὸ αἷμα οὐκ ἂν κοινὸν τοῖς εὐσεβέσι νοηθεῖν, ὥςπερ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ σωτήριον οὕτω καὶ ἡ νόησις λεγομένη, οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ περικειμένη, ἀλλὰ Θεοῦ φύσιν ἐπιδεικνυμένη. Καὶ οὕτως ἂν λέγοιτο τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χρι- 30 1124 στός· οὐχ ὥς τῆς θεικῆς τελειότητος εἰς ἀνθρωπίνην τελειότητα μεταποιηθείσης, ὅ ἐστιν ἀσεβές· οὔτε μὴν ὥς δύο τελειότητων κατὰ διαίρεσιν ὁμολογουμένων, ὅ ἐστιν ἀλλότριον εὐσεβείας· οὔτε δὲ κατὰ προκοπὴν ἀρετῆς, καὶ πρόσληψιν δικαιοσύνης, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καθ' ὑπαρξιν ἀνελλιπῇ· ἵνα εἰς ἡ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα, Θεὸς 35 καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάραται⁷, καὶ κατῶδυνός ἐστι. Τὸ δὲ νῦν, τοῦτ' ἐστιν, ὅτε ἠθέλησεν. Ὅμως μέντοι τὸ ὃν ἐπεδείκνυτο· οὐ γὰρ τὸ μὴ ὄν ὥς παρὸν ὠνόμαζεν, ὥς δοκῇσιν λεγομένων τῶν γινομένων· φύσει γὰρ καὶ ἀληθεῖα τὰ πάντα ἐγένετο. 40

1. Ματθ. 26, 37. 2. Πρβλ. Ἰω. 11, 33. 3. ἐνθ' ἂν. 4. Ἰω. 12, 27.
5. Ἰω. 16, 33. 6. Α' Κορ. 15, 57. 7. Ἰω. 12, 27.

17. Φύσει οὖν καὶ οὐ θέσει τοῦ Κυρίου ἀνθρώπου γενομένου, οὔτε κατὰ φύσιν, οὔτε κατὰ πρᾶξιν ἀνθυποφέρειν ὑμᾶς δυνατόν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ Δημιουργῷ. Ἐν μὲν γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει καὶ τῆς εὐρέσεως ἡ μάχη ἐτι γίνεται, καὶ τῆς ἐπισποράς ἡ προσχώρησις διὰ
 5 τὸ ἡμῶν ἀσθενές· ἡ δὲ τοῦ Λόγου σάρκωσις κατὰ φύσιν Θεοῦ γενομένη ἀνεπίδεκτος γέγονε τῶν ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς παλαιότητος ἐτι πολιτευομένων πραγμάτων· καὶ διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαιὸν καὶ ἐπενδύσασθαι τὸν νέον¹. Καὶ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστόν, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας²· ὅτι καινότης ὅλη γέγονεν, ἵνα ἐνδείξῃται τὸ δυνατόν αὐτοῦ. Καὶ ὅσα μὲν αὐτὸς συνέταξε θελήσας τῇ φύσει, εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο, ὅσα ἠθέλησε, τουτέστι γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς, αὐξήσεως τε ἡλικίας, ἐτῶν ἀριθμήσεως, κόπου, καὶ πείνης, καὶ δίψης, καὶ ὕπνου, καὶ λύπης, καὶ θανάτου, καὶ ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὅπου διεφάρη τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα,
 15 ἐκεῖ προίεται Ἰησοῦς τὸ ἴδιον σῶμα· καὶ ὅπου κεκράτητο ἡ ψυχὴ ἡ ἀνθρωπίνη ἐν θανάτῳ, ἐκεῖ ἐπιδείκνυται ὁ Χριστὸς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἰδίαν οὖσαν, ἵνα καὶ παρῇ ὡς ἄνθρωπος ὁ ἀκράτητος ἐν θανάτῳ, καὶ λύσῃ τὴν κράτησιν τοῦ θανάτου, ὡς Θεὸς ἵνα ὅπου ἐσπάρη ἡ φθορὰ, ἐκεῖ ἀνατελῇ ἡ ἀφθαρσία· καὶ ὅπου ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος³ ἐν μορφῇ ψυχῆς ἀνθρωπίνης, παρῶν ὁ ἀθάνατος ἐπιδείξῃται τὴν ἀθανασίαν· καὶ οὕτως ἡμᾶς μετόχους καταστήσῃ τῆς ἑαυτοῦ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας ἐν ἐλπίδι ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν. Ὅπως ἂν καὶ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, ὡς γέγραπται⁴· Ἰν' ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ
 25 ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος⁵, οὕτως καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ
 δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον⁶, καθὼς γέγραπται. Πῶς οὖν λέγετε, Ἄντι τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου τοῦ ἐν ἡμῖν, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ; Μήτιγε, διχῇ μερίσας τὸ ἔξωθεν καὶ τὸ ἔσωθεν, καὶ ἐν τάφῳ
 30 ἐπεδείκνυτο καὶ ἐν ᾄδῃ; Ἄλλ' οὐχ οἷόν τε ἦν ἕτερον ἀνθ' ἑτέρου ἀντιδοῦναι λύτρον· ἀλλὰ σῶμα ἀντὶ σώματος, καὶ ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δέδωκε, καὶ τελείαν ὑπαρξίν ὑπὲρ ὅλου ἀνθρώπου· τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ, ὃ ὠνείδισαν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οἱ ἐχθροὶ τῆς ζωῆς Ἰουδαῖοι παραπορευόμενοι, καὶ κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν⁷. Οὐτε
 35 γὰρ ὁ ᾄδης ἠνεγκεν ἀπαρακαλύπτου θεότητος ἐπίβασιν· τοῦτο καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι μαρτυροῦσιν.

18. Ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ σταυροῦ οἰκονομίας συνιδεῖν τὸ λεγόμενον· ὅπως ὁ Κύριος τῇ μὲν προβολῇ τοῦ αἵματος τὴν βεβαιότητα τῆς σαρκὸς ἐπεδείκνυτο· τῇ δὲ προσθήκῃ τοῦ ὕδατος τὴν ἀχραν-

1. Πρβλ. Κολ. 3, 9-10. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 4, 15. 3. Πρβλ. Ρωμ. 5, 14. 4. Α' Κορ. 15, 53, 54. 5. Ρωμ. 5, 12. 6. Ρωμ. 5, 21. 7. Πρβλ. Ματθ. 27, 39. Μάρκ. 15, 29.

τον καθαρότητα ἐδῆλου, καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ τὸ σῶμα· κράξας δὲ καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, καὶ παραδούς τὸ πνεῦμα¹, τὸ ἔσωθεν τοῦ ἰδίου σώματος, τοὔτεστι τὴν ψυχὴν ἐσήμανε· περὶ ἧς καὶ εἶρηκεν, ὅτι τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν². Ὡστε τὴν ἐκπνευσιν οὐκ ἂν τις εἴποι θεότητος μετástασιν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποχώρησιν. Εἰ γὰρ κατὰ 5 μετástασιν θεότητος ὁ θάνατος γέγονε καὶ ἡ τοῦ σώματος νέκρωσις, ἴδιον ἄρα θάνατον ἀπέθανε καὶ οὐ τὸν ἡμέτερον. Καὶ πῶς εἰς ἄδου κατήλθεν ἀπαρακαλύπτῳ τῇ θεότητι; Ποῦ οὖν ἡ ψυχὴ, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τιθεῖναι ὑπὲρ τῶν προβάτων³, περὶ ἧς καὶ προφητῶν προμηνύουσιν; εἰ δὲ ψυχῆς ἀποχώρησις γέγονε, διὰ τοῦτο εἴρηται, 10 ὅτι τὸν ἡμέτερον ἀνεδέξατο θάνατον, τοὔτεστι τῆς καθ' ἡμᾶς διαλύσεως ἀνασχύμενος, ὥσπερ καὶ γεννήσεως.

19. Μάταιον οὖν ὑμῶν τὸ σόφισμα· ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ θάνατος ἐγγόνει, εἰ μὴ καὶ τὸν ἔσωθεν καὶ τὸν ἔξωθεν συνεστήσατο ἑαυτῷ ὁ Λόγος, τοὔτεστι σῶμα καὶ ψυχὴν; Πῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ παντός ἀντέ- 15 δωκεν ἀντίλυτρον; ἢ πῶς ἡ κράτησις τοῦ θανάτου τελείαν ἐλάβανε τὴν λύσιν, εἰ τὸ κατὰ φρόνησιν ἀμαρτήσαν, τὴν ψυχὴν Χριστὸς ἀναμάρτητον οὐ συνεστήσατο ἐν ἑαυτῷ; Ἔτι οὖν βασιλεὺς ὁ θάνατος τοῦ ἔσωθεν ἀνθρώπου· τίνος γὰρ ἄλλου καὶ ἐβασίλευσέ ποτε, οὐχὶ ψυχῆς τῆς ἐν φρονήσει ἀμαρτησάσης; καθὼς εἴρηται· ψυχὴ ἡ ἀμαρ- 20 τάνουσα, αὕτη καὶ ἀποθάνειται⁴. ὑπὲρ ἧς τὴν ἰδίαν ψυχὴν τέθεικεν 1128 ὁ Χριστὸς λύτρον ἀντιδιδούς⁵. Τίνος δὲ καὶ ἀρχῇθεν κατέγνω ὁ Θεός; τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος, ἢ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος; Εἰ τῆς πλάσεως τοῦ πλάσαντος κατέγνω Θεός, ἑαυτοῦ κατέγνω· καὶ ἔσται, ὥς οἱ ἄνθρωποι. Εἰ δὲ ἀσεβὲς τοῦτο περὶ Θεοῦ ἐννοεῖν, κατέγνω 25 δὲ τῆς πράξεως τοῦ πλάσματος, περιαιρεῖ τοίνυν τὴν πράξιν καὶ καινοποιεῖ τὴν πλάσιν· αὐτοῦ γὰρ ἔσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς⁶.

20. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε. Ἡμεῖς Θεὸν λέγομεν τὸν ἐκ Μαρίας. Πῶς τοίνυν λέγετε, ὥς Μαρκίων, Θεὸν ἐπιδημήσαντα, καὶ Θεὸν 30 ἀθιγῶς προσεληλυθότα, φύσιν ἔχοντα ἀνεπίδεκτον σαρκὸς ἀνθρωπίνης; Ἡ πῶς λέγετε Θεόν, ὥς Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς; τοῦτο γὰρ τῆς ἐκείνου ἀσεβείας τὸ πρόσχημα, Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν ἐκ Μαρίας, πρὸ αἰώνων μὲν προορισθέντα, ἐκ δὲ Μαρίας τὴν ἀρχὴν τῆς υπάρξεως ἐσηκότα. Λόγον δὲ ἐνεργῇ ἐξ οὐρανοῦ καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, 35 πλεῖον παρ' ὑμᾶς χαριζόμενος κατὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν· ὥσπερ ὑμεῖς λέγετε νοῦν ἐπουράνιον ἐν σώματι ἐμψύχῳ. Οὔτε δὲ σῶμα ἐμψυχον ἤδη ἄνθρωπος τέλειος, οὔτε νοῦς ἐπουράνιος ἤδη Θεός. Σῶμα γὰρ ἐμψυχον λέγεται, ἐφ' ᾧ ἐνυποστάτως τὸ τῆς ψυχῆς φέρεται ὄνομα. Σῶμα δὲ ἀνθρώπου σῶμα λέγεται, καὶ οὐ ψυχὴ· καὶ ψυχὴ ἀνθρώπου 40

1. Πρβλ. Ἰω. 19, 30. 2. Ἰω. 10, 15. 3. Πρβλ. Ἰω. 10, 11, 15.
4. Ἰεζ. 18, 4. 5. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 6. 6. Ἐφ. 2, 10.

- λέγεται, καὶ οὐ σῶμα, ἕτερον πρὸς ἕτερον ὄν, τουτέστι πνεῦμα πρὸς σῶμα. Τίς δέ, φησὶν, ἔγνω νοῦν Κυρίου¹; Νοῦς Κυρίου οὐκ ὡς Κύριος, ἀλλὰ Κυρίου θέλησις, ἡ βουλὴ, ἡ ἐνέργεια πρὸς τι. Πῶς οὖν ταῦτα λαλεῖν ἐπινοεῖτε, πλαστοῖς λόγοις καπηλεύοντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ;
- 5 Ἄλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὔτε οὕτω παρείληφεν, οὔτε οὕτω παρέδωκεν· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, τὸν Θεὸν καὶ Λόγον, τὸν ὄντα πρὸς τὸν Θεὸν πρὸ αἰώνων², ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντα, καὶ ἐξ ἁγίας Παρθένου, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου γεννηθέντα Υἱὸν ἀνθρώπου³, ὡς γέγραπται· Ἔως οὐ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον⁴.
- 10 ἵνα γέννηται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς⁵, αὐτὸς ὢν Θεὸς ἀληθινός⁶. ἵνα καὶ πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἄνθρωπος, καὶ λυτρώσῃται ἡμᾶς ἐκ πάθους καὶ θανάτου, ὡς Θεός. Μάτην οὖν φαντάζεσθε, τοῦ φρονούντος καὶ ἄγοντος τὴν σάρκα ἐν ἑαυτοῖς δύνασθαι τὴν καινότητα κατεργάζεσθαι, οὐκ ὁδοῦντες, ὅτι μίμησις, προαγούσης
- 15 πραγματείας γίνεται μίμησις· ἐπεὶ οὐκ ἂν λέγοιτο μίμησις. Ἐν δὲ Χριστῷ, σαρκὸς μόνῃς καινότητα ὁμολογοῦντες, πλανώμενοι βλασφημεῖτε. Εἰ γὰρ τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα δυνατόν ἦν ἀνθρώποις τὴν καινότητα κατεργάσασθαι ἑαυτοῖς χωρὶς Χριστοῦ, ἔπεται δὲ τῷ ἄγοντι τὸ ἀγόμενον· τίς ἦν χρεῖα τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας;
- 20 21. Μάταιοι δὲ καὶ οἱ λέγοντες, ὡς ἐπὶ ἑνῇ τῶν προφητῶν ἐπιδημηκέναι τὸν Λόγον. Τίς γὰρ τῶν προφητῶν, Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονε; Διὰ τί δὲ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσε⁷; διὰ τί δὲ καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῶν πρωτοπλάστων; διὰ τί δὲ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐὰν ὑμᾶς ὁ Υἱὸς ἐλευ-
- 25 θερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε⁸; Οὐχὶ κατὰ τὴν καινότητα, τὴν ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν τελειότητα, δι' ἧς καὶ οἱ πιστεύσαντες ἀνακαινίζόμεθα, κατὰ μίμησιν καὶ μετοχὴν τῆς τελείας καινότητος τοῦ Χριστοῦ⁹; Ἀλλὰ ὑμῖν πάντα ἐπινενόηται, ἵνα μίαν τῆς ἀρνήσεως κατασκευάσῃτε γνώμην. Καὶ τὴν μὲν ψυχὴν κατὰ μετάφρασιν, ποτὲ μὲν νοῦν
- 30 παράφρονα ὀνομάζοντες, ποτὲ δὲ ἁμαρτίαν ἐνυπόστατον, ποτὲ δέ, ὡς ἐργάτην τῆς ἁμαρτίας, ἐξωθεῖτε· καὶ τὴν σάρκα ποτὲ μὲν ἄκτιστον, ποτὲ δὲ ἐπουράνιον, ποτὲ δὲ ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ ἵνα τελείαν ἑαυτοῖς τὴν ἀρνησιν βεβαιώσῃτε. Ὡς περ δὲ Ἄρειος, ἀπολισθῆσας ἀπὸ τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀρρήτῳ καὶ ἀληθεστάτῃ τοῦ Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς
- 35 γεννήσει, πάθος καὶ τομὴν καὶ ρεῦσιν προεξεῦρεν, ἵνα διὰ τῶν ἀσεβῶν ῥημάτων καταβάλλῃ τοὺς ἀστηρίκτους εἰς τὸν τῆς παρανομίας βόθρον· Βόθρος γὰρ βαθὺς στόμα παρανόμου¹⁰. οὕτω δ' αὖ πάλιν Σαβέλλιος, ἀνυπόστατον τὸν Υἱὸν ἐννοήσας, καὶ ἀνυπαρκτον τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διαίρεσιν θεότητος, καὶ ἀρχῶν, καὶ θεῶν ἀρίθμησιν καταιτιώμενος,

1. Ρωμ. 11, 34. 2. Πρβλ. Ἰω. 1, 1. 3. Πρβλ. Ματθ. 1, 20. Λουκ. 1, 35. 4. Ματθ. 1, 25. 5. Ρωμ. 8, 29. 6. Πρβλ. Ἰω. 17, 3. 7. Ἐβρ. 7, 19. 8. Ἰω. 8, 36. 9. Πρβλ. Κολ. 3, 10. 10. Παρμ. 22, 14.

τῇ Ἰουδαϊκῇ στηρίζεται γνώμη· οὕτω δὴ Μανιχαῖος, ἀπιστήσας τῇ σαρκώσει καὶ ἐνανθρωπήσει τοῦ Κυρίου, ἀσεβῆς κατὰ πάντα γέγονε, λέγων δυσὶν ὑποκεῖσθαι Δημιουργοῖς τὸν ἄνθρωπον, πονηρῷ τε καὶ ἀγαθῷ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς συκοφαντοῦντες λέγετε ἡμᾶς δύο λέγειν Υἱούς, καὶ ἀνθρωπολάτρας ἡμᾶς ὀνομάζετε, ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἀνθυποφέρετε, οὐχ ἵνα εὐσεβήσητε, ἀλλ' ἵνα τὴν πλάνην ὑμῶν ταῖς 5 κακαῖς ἐφευρέσεσιν εὐπροχώρητον δείξητε, καὶ ἐκκλίνητε τοὺς ἀστηρίκτους ἀπὸ τῆς πίστεως τοῖς ἀσεβέσιν ὑμῶν ῥήμασιν. Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην.

1132 22. Ταῦτα ἔγραψα, ἀγαπητέ, κἂν ὅτι μάλιστα οὐδὲν πλέον ἔδει 10 γράφειν· αὐτάρκης γὰρ ἡ εὐαγγελικὴ παράδοσις· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡρώτησας περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως, καὶ ἐνεκά γε τῶν ἐρεσχελεῖν βουλομένων ταῖς ἐφευρέσεσι, καὶ οὐ λογιζομένων, ὅτι ὁ ἐκ τῶν ἰδίων λαλῶν τὸ ψεῦδος λαλεῖ¹. Οὐτε γὰρ κάλλος, οὔτε δόξαν σώματος Χριστοῦ ἐφικτὸν διανοίᾳ ἀνθρώπου ἐξεῖπεῖν· ἀλλὰ γε καὶ τὰ γενόμενα, ὡς 15 γέγραπται, ὁμολογεῖν, καὶ τὸν ὄντα Θεὸν προσκυνεῖν εἰς δόξαν καὶ ἐξομολόγησιν τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, καὶ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.

1. Πρβλ. Ἰω. 8, 44.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΩΔΟΥΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

5

1. Οἱ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ ἐκ Θεοῦ καὶ ἀνθρώ- 26,1133
που ἓνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, Τοῦ Ἀδάμ,
τοῦ Θεοῦ¹, λεγέτωσαν, πῶς τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα Θεὸν καὶ
10 λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν² ὑπειλήφασιν, ἢ τό, Ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν³, νενοήκασιν. Ὁ γὰρ εἰρηκῶς, ὅτι Ὁ
Λόγος σὰρξ ἐγένετο, εἶρηκεν, ὅτι αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν
ὑπὲρ ἡμῶν⁴. Ἀρα ὡς τοῦ Λόγου τροπὴν ὑπομείναντος εἰς σαρκὸς 1133
μεταποιήσιν, ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν· ἢ ὡς φανταστικὴν τὴν δεῖξιν ποιη-
15 σαμένου τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἅσπερ οἱ ἄλλοι τῶν αἰρετικῶν
πλανώμενοι λέγουσιν; Ἀλλ' οὐ συγχωρεῖ ὁ Ἀπόστολος, σαφῶς
εἰρηκῶς, ὅτι Τίς ὢν, τί ἔλαβεν⁵. Ὡσπερ γὰρ ἡ μορφή τοῦ Θεοῦ, τὸ
πλήρωμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος νοεῖται· οὕτως καὶ ἡ μορφή τοῦ
20 δούλου, ἡ νοερά τῆς ἀνθρώπων συστάσεως φύσις σὺν τῇ ὀργανικῇ
καταστάσει ὁμολογεῖται· ἵνα τὸ μὲν, ἦν, ὁ Λόγος νοῆται, τὸ δέ, ἐγέ-
νετο, ἡ σὰρξ ὁμολογῆται σὺν τῇ ψυχῇ· ἥτις λέγεται μορφή δούλου, νοερά
τις σύστασις νοουμένη. Διὰ τοῦτο νεκρωθεὶς ἀνθρώπος ἄμορφος
λέγεται, καὶ λύεται ὅλος, τῆς ψυχῆς, τῆς ἄλυτον ἐχούσης τὴν φύσιν,
ἀποχωρησάσης ἀπὸ τοῦ σώματος. Ὅθεν ὁ μὲν Παῦλος τῆς νοερᾶς φύ-
25 σεως τὴν μαρτυρίαν ποιεῖται⁶, ὁ δὲ Ἰωάννης τῆς ὀργανικῆς τοῦ σώμα-
τος ἐπιδείξεως⁷, ἵνα ἐκάτεροι τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας μυστήριον καταγ-
γέλλωσι. Δῆλον γάρ, ὅτι ὁ προὑπάρχων Θεὸς Λόγος πρὸ τῆς ἐν σαρ-
κὶ ἐπιδημίας οὐκ ἦν ἀνθρώπος, ἀλλὰ Θεὸς ἦν πρὸς τὸν Θεόν⁸, ἀόρατος
καὶ ἀπαθὴς ὢν.
- 30 2. Οὐτε οὖν τό, Χριστός, ὄνομα δίχα τῆς σαρκὸς προσάγεται·
ἐπειδὴ ἀκολουθεῖ τῷ ὀνόματι τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος, τοῦ μὲν Παύλου
γράφοντος· Εἰ παθητὸς ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν⁹.

1. Λουκ. 3, 38. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 6-7. 3. Ἰω. 1, 14. 4. Πρβλ. Ἰω.
10, 15. 5. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 6-11. 6. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 6. 7. Πρβλ. Ἰω.
1, 14. Φιλιπ. 2, 7. 8. Πρβλ. Ἰω. 1, 1. 9. Πράξ. 26, 23.

καὶ ἀλλαχοῦ λέγοντος· Τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός¹· καὶ ὅτι
 "Ἀνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν².
 Οὐχ ὅτι οὐ Θεός, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστός. Διό, Μνημόνευε,
 φησίν, Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγενημένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ³
 κατὰ σάρκα. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφὴ ἐκατέρων τῶν ὀνομάτων ποιεῖ- 5
 ται τὴν προσαγωγὴν ἐν ἐπιδείξει ὑπάρξεως· ἀοράτως μὲν Θεοῦ νοου-
 μένου καὶ ὄντος ἀληθῶς, ὁρατῶς δὲ ἀνθρώπου ψηλαφωμένου καὶ ὑπάρ-
 χοντος ἀληθῶς· οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων ἢ ὀνομάτων, ἀλλὰ φυσικῇ
 γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει· ἵνα, ἐν αὐτῷ τοῦ πάθους ὁμολογουμένου
 ἀληθῶς, ὁ αὐτὸς καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς εἶναι συνομολογῇται ἀλη- 10
 θινῶς. Πῶς οὖν γέγονε Χριστός ὁ Λόγος, Θεὸς ὢν, πρὶν γενῆται
 ἄνθρωπος; Εἰ μὲν γὰρ θεότητος ἴδιον τό, Χριστός, ὄνομα, δίχα σαρκός,
 προσακτέον ἄρα καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· ἔσται δὲ καὶ
 1136 τὸ πάθος κοινόν, ὥς τινες πεπλανημένοι λέγουσιν. "Ἡ καὶ αὐτὸν ἀπα-
 θῇ καὶ ἀσώματον Θεὸν Λόγον καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ ἐνανθρω- 15
 πῆσεως ἐρεῖτε δεκτικὸν εἶναι πάθους καὶ θανάτου; Καὶ πῶς ὁ τῷ
 Πατρὶ ὁμοούσιος Υἱός, καὶ ἀδιαίρετος κατὰ τὴν θεϊὰν φύσιν, παθητὸς
 ἂν λέγοιτο, ἄτρεπτος ὢν καὶ ἀναλλοίωτος, εἰ μὴ, λαβὼν ἐκ μήτρας
 Παρθένου τὸ σύμπαν τῆς ἀνθρώπου συστάσεως εἶδος ἐν ἑαυτῷ, ἐγένε-
 νετο ἄνθρωπος· ἵνα καὶ ἄνθρωπος ἦ ἐν τῷ πάθει, καὶ ἄτρεπτος ἦ 20
 Θεὸς ὢν;

3. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ χρίσις ἐγένετο, οὐχ ὥς Θεοῦ χρίσεως
 δεομένου, οὐδ' αὖ πάλιν τῆς χρίσεως δίχα Θεοῦ γενομένης, ἀλλὰ
 Θεοῦ μὲν τὴν χρίσιν προσαγομένου, ἐν δὲ τῷ δεκτικῷ τῆς χρίσεως
 σώματι δεχομένου. Πρόδηλον οὖν, ὅτι οὐ δίχα σαρκὸς ἀνθρωπίνης 25
 ὁ Λόγος Χριστὸς γέγονεν, ἑαυτὸν καταμερίσας εἰς σαρκὸς ἐπίδειξιν
 ἢ ψυχῆς ὁμοίωσιν· ἀλλὰ μένων ὃ ἦν, ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν⁴,
 οὐ λειπομένην ὑπάρξεως τῆς ἐν ἐπιδείξει φανερουμένης, διὰ τε πάθους
 καὶ ἀναστάσεως καὶ πάσης τῆς οἰκονομίας, ὥς γέγραπται καὶ δεδή-
 λωται. Εἶπατε τοίνυν, πῶς Θεὸν ἐν Ναζαρέτ γεγενῆσθαι ὑπειλήφατε; 30
 ἐπειδὴ καὶ πάντες αἰρετικοὶ τοῦτο λέγειν εἰώθασιν, ὥς Παῦλος ὁ
 Σαμοσατεὺς Θεὸν ἐκ τῆς Παρθένου ὁμολογεῖ, Θεὸν ἐκ Ναζαρέτ
 ὁφθέντα, καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν
 βασιλείας παρειληφότα· Λόγον δὲ ἐνεργόν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ σοφίαν
 ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ· τῷ μὲν προορισμῷ πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει 35
 ἐκ Ναζαρέτ ἀναδειχθέντα· ἵνα εἰς εἴη, φησίν, ὁ ἐπὶ πάντα Θεὸς ὁ
 Πατήρ. Τοιαύτη τοῦτου ἡ ἀσέβεια. Μαρκίων δὲ καὶ Μανιχαῖος, Θεὸν
 ἐπιδημήσαντα ἐν Παρθένῳ, καὶ ἀθιγῶς προεληλυθότα, καὶ ἀνεπιδέ-
 κτως ἔχοντα κοινωνῆσαι φύσει ἀνθρωπίνῃ, τῇ ἀποπεπτωκυῖα τῇ
 ἁμαρτίᾳ, καὶ ὑποκειμένη τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας. Εἰ γὰρ ταύτην 40

1. Πρβλ. Α' Κορ. 5,7. 2. Α' Τιμ. 2,5,6. 3. Β' Τιμ. 2,8. 4. Πρβλ. Φίλιπ. 2,6-7.

- προσηγάγετο, καὶ τῷ ἄρχοντι τῆς κακίας ὑποκείται, καὶ οὐκ ἔσται
χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός· ἀλλ' ἰδίαν σάρκα ἐπιδεδείχθαι ἐξ ἑαυτοῦ
καθ' ὁμοίωσιν, ὡς ἠθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθεῖσιν, καὶ εἰς οὐρανοὺς
χωρήσασαν, καὶ θεότητα ὅλην οὖσαν. Οὐαλεντίνος δὲ πάλιν κοινὸν
5 τῆς Τριάδος τὸ πάθος λέγει, τῆς θεότητος μέρος τὴν σάρκα φανταζό-
μενος. Ἀρειος δὲ σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς θεότητος ὁμολο-
γεῖ· ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου τοιτέστι τῆς ψυχῆς, τὸν
Λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέγει γεγονέναι, τὴν τοῦ πάθους νόησιν, καὶ τὴν 1137
ἐξ ἄδου ἀνάστασιν τῇ θεότητι προσάγειν τολμῶν. Σαβέλλιος δὲ τοῦ
10 Σαμοσατέως Παύλου καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐπιδέδεικται τὴν γνώμην·
δεδοικῶς γὰρ τὴν ἐξ Ἀρείου διαίρεσιν, τῇ ἀναιρετικῇ καταπέπτωκε
πλάνῃ. Ὑμεῖς δὲ τίνοι πρόσκεισθε, ἢ τίνοι βοηθεῖν βούλεσθε; Ἡ, τὸ
λεγόμενον, πάμφυλοι γεγόνατε; Πᾶσι γὰρ τοῖς προειρημένοις αἰρε-
τικοῖς συνηνέχθητε, ἀπιστήσαντες τῇ ἐνώσει· καὶ ἀντιλέγοντες τῇ
15 πληρώσει, εἰς ἀναίρεσιν κεχωρήκατε, διαιρέσεως δειλίαν προφασίζό-
μενοι. Ὡσπερ δὲ οἱ διαιροῦντες μεμήηνασι, καὶ οἱ παραιροῦντες πε-
πλάνηνται, οὕτως οἱ ἀναιροῦντες ἀπόλλυνται· ἀληθινῆς τῆς οἰκονο-
μίας γεγεννημένης καὶ τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, καὶ τῆς χάριτος
μαρτυρουμένης.
- 20 4. Τί τοίνυν προφασιζόμενοι σοφίζεσθε; τί ὑποκρινόμενοι ὑπο-
καλύπτετε καὶ οὐ φανερώς λέγετε, ὅτι οὐχὶ λαβὼν δούλου μορφήν
γεγονεν ἄνθρωπος¹, ἀλλ' ὅτι ὥφθη ὡς ἄνθρωπος; ταύτην παρέχει
τὴν πεῦσιν ὑμῶν ὁ λόγος, προφάσει λεγόντων ὁ αὐτὸς καὶ ὁ αὐτός.
Διὰ τοῦτο καταλέγειν τῆς ἀληθοῦς οἰκονομίας ἐπιχειρεῖτε συκοφαν-
25 τοῦντες, καὶ λέγοντες· Ἀνθρωπον λέγουσι τὸν Χριστὸν θεοποιηθέντα.
Καὶ ποῦ τό, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος²; καὶ ὅτι λαβὼν μορφήν δούλου
ἐγένετο ἄνθρωπος³; ἢ ἀνθρωπὸν φησι μετὰ Θεοῦ ὄντα, ἢ ἀνθρωπὸν
φησι Θεῷ συμπλακέντα, ἢ ἀνθρωπον ὑπὲρ κόσμου ἀποθανόντα, καὶ
μέρος τοῦ κόσμου ὄντα, ἢ ἀνθρωπον, τῆς ἁμαρτίας οὐ χωρισθέντα, ἢ
30 ἀνθρωπον ἀγγέλων δεσπόζοντα, ἢ ἀνθρωπον ὑπὸ τῆς κτίσεως προσ-
κυνούμενον, ἢ ἀνθρωπον Κύριον ὄντα, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος·
Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ⁴· ἢ ἀνθρωπον σταυρωθέντα, καὶ Κύ-
ριον τῆς δόξης ὄντα⁵, ἢ ἀνθρωπον ἀκούοντα· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου⁶·
ἢ ἀνθρωπον ἐρχόμενον κρίσιν κρίναι⁷. Αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ θολερὰ
35 ἀνατροπή, ἣν ποτίζετε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μεθύσκετε⁸. Ἐρωτήσατε
τοίνυν Ἰουδαίους, ἵνα, ταῦτα παρ' αὐτῶν ἀκούσαντες τὰ ῥήματα κατὰ
Χριστοῦ λεγόμενα, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων, ἐρυθριάσῃτε·
μάθετε δὲ καὶ παρὰ τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, τὰ αὐτὰ λαλούντων καὶ
φρονούντων. Προκείσθω τοίνυν τῶν αἰρετικῶν τὰ δόγματα καὶ τῆς

1. Πρβλ. Φίλιπ. 2, 7. 2. Ἰω, 1, 1. 3. Φίλιπ. 2, 7. 4. Ρωμ. 1, 1.
5. Πρβλ. Α' Κορ. 2, 8. 6. Ψαλμ. 109, 1. 7. Πρβλ. Ἰω. 5, 22. 8. Πρβλ.
'Αββ. 2, 15.

ὑμετέρας φρονήσεως ἡ γνώμη, καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως ὁ λόγος, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ὅρος, καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν προφητῶν ἡ μαρτυρία, καὶ τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ κατανόησις.

1140 5. Εἶπατε τοίνυν, πῶς λέγετε Θεὸν ἐκ Ναζαρετ γενεῆσθαι, τῆς 5
θεότητος ὡς ἀρχὴν γενέσεως ἀπαγγέλλοντες κατὰ Παῦλον τὸν Σαμο-
σατέα, ἡ τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν ἀρνούμενοι κατὰ Μαρκίωνα καὶ
τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, οὐ τῷ εὐαγγελικῷ στοιχοῦντες ὄρω, ἀλλ'
ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖν θέλοντες; Διὰ τοῦτο γὰρ λέγετε Θεὸν γενεῆσθαι
ἐκ Παρθένου, καὶ οὐχὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν 10
ὅρον· ἵνα μήποτε, γέννησιν σαρκὸς ὁμολογήσαντες, φυσικὴν αὐτήν,
εἴπητε, ἐπαληθεύοντες τῷ λόγῳ· ἀλλὰ Θεὸν γεννηθέντα ἰδίαν δὲ
σάρκα δεῖξαντα ὡς ἐν δοκῇσει. Οὐ γὰρ ἀρχὴν γενήσεως ἐκ Ναζαρετ
ὁ Θεὸς ἐπιδεικνύται· ἀλλ' ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων Λόγος Θεὸς¹
ἐκ Ναζαρετ ἄνθρωπος ὤφθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ 15
Πνεύματος ἁγίου² ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας³, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ⁴
καὶ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς γέγραπται⁵· πάντα λαβὼν ἐκ Παρθέ-
νου, ὅσα ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς εἰς σύστασιν ἀνθρώπου ἐπλασε καὶ ἐποίησε
χωρὶς ἁμαρτίας· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Καθ' ὁμοιότητα κατὰ
πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας⁶, οὐ τῆς θεότητος μεταποίησιν ἐπιδειξάμενος, 20
ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος, κατὰ τὸ αὐτοῦ
θέλημα· ὥστε εἶναι τὰ ἔθνη σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τοῦ Χριστοῦ⁷,
ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος γράφει· ἵνα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἡ Θεὸς ἀληθῶς,
καὶ ὁ Θεὸς ἡ ἄνθρωπος ἀληθῶς, ἵνα ἡ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ Θεὸς
ἀληθῶς· οὐχὶ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ὄντος, ὡς ὑμεῖς συκοφαντοῦν- 25
τες λέγετε, διασύροντες τὸ τῶν Χριστιανῶν μυστήριον· ἀλλὰ Θεοῦ
τοῦ μονογενοῦς εὐδοκῆσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν
τοῦ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου, καὶ ποιῆσιν καινὴν, ἐκ μήτρας
Παρθένου ἀναστήσασθαι ἑαυτῷ, φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἐνώσει·
ἵνα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτήριον πραγματείαν ποιήσεται, ἐν πάθει 30
καὶ θανάτῳ καὶ ἀναστάσει τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζό-
μενος.

6. Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι, εἰ πάντα ἔλαβε, πάντως δήπου καὶ τοὺς
ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν· ἀδύνατον δὲ ἐστὶν ἐν λογισμοῖς ἀνθρω-
πίνους ἁμαρτίαν μὴ εἶναι· καὶ πῶς ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός; 35
Εἶπατε τοίνυν· Εἰ τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ Θεός,
προσακτέον τῷ Θεῷ τὴν ἰδίαν δημιουργίαν· ἤλθε γὰρ προσάγεσθαι
τὴν ἰδίαν ποιήσιν. Ἀλλὰ ἀδίκος ἔσται πάλιν ἡ κρίσις καταδικάζουσα
τὸν ἁμαρτήσαντα· εἰ γὰρ ἁμαρτητικούς λογισμοὺς ἐδημιούργησεν ὁ
Θεός, πῶς καταδικάζει τὸν ἁμαρτήσαντα; καὶ πῶς οἷόν τε παρὰ Θεοῦ 40

1. Πρβλ. Ἰω. 1, 1. 2. Πρβλ. Ματθ. 1, 20. 3. Ματθ. 2, 1. 4. Ἰω. 7, 42.
5. Πρβλ. Ματθ. 1, 1. Λουκ. 3, 38. 6. Ἐβρ. 4, 15. 7. Πρβλ. Ἐφ. 3, 6.

τοιαύτην κρίσιν γενέσθαι; Εἰ δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπέκειτο τοῖς τοιοῦτοις
 λογισμοῖς, πρὶν ἢ παρακούσῃ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς, καὶ πῶς οὐκ 1141
 ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρὸν; λογικὸς μὲν ὢν τὴν φύσιν, ἐλεύθερος δὲ
 τὸν λογισμὸν, πείραν κακοῦ οὐκ εἰδώς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων,
 5 καὶ ὥσπερ τις μονότροπος ὢν¹ παρακούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ,
 ὑποπέπτωκε τοῖς ἀμαρτητικοῖς λογισμοῖς· οὐ τοῦ Θεοῦ δημιουργή-
 σαντος τοὺς αἰχμαλωτίζοντας λογισμούς, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπά-
 τῆς ἐπισπεύραντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, ἐν παραβάσει γε-
 νομένη, καὶ ἀπωσθείσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον
 10 ἀμαρτίας καταστήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον
 βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἀμαρτίας. Διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν ὁ
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου². Ἀλλὰ λέγετε· Ἐλυσε
 μὴ ἀμαρτήσας. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ ἐν
 ἐκείνῳ ἀρχῇθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα, ἐλθόντος
 15 αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἀμαρτήσαντος, λυθῇ ἡ ἀμαρτία· ἀλλ'
 ἐν τῇ λογικῇ καὶ νοεῖᾳ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐπισπείρας εἰργάσατο
 διάβολος τὴν ἀμαρτίαν. Διὰ τοῦτο ἀδύνατον γέγονε τῇ φύσει, λογικῇ
 οὕσῃ καὶ ἐκουσίως ἀμαρτησάσῃ, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γενομέ-
 νῃ, ἑαυτὴν ἀνακαλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος·
 20 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς³. Διὰ τοῦτο
 δι' ἑαυτοῦ ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ταύτην ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει καταστήσα-
 σθαι ἐκ νέας ἀρχῆς καὶ γενέσεως θαυμαστῆς· οὐ τὴν ἀρχῇθεν σύ-
 στασιν καταμερίσας, ἀλλὰ τὴν ἐπισπαρεῖσαν⁴ ἀθέτησιν ἀθετήσας,
 ὥς μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, λέγων· Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν
 25 ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν⁵. Εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ
 ἀμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὤφθη, πῶς κατεκρίθη ἡ ἀμαρτία
 ἐν τῇ σαρκί⁶, μήτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἐχούσης, μήτε τῆς θεότη-
 τος ἀμαρτίαν γινωσκούσης; Πῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ὅπου
 ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις⁷; οὐ τόπον διαγρά-
 30 φων, ἀλλὰ φύσιν ὑποτιθέμενος· Ἰνα, ὥσπερ, φησί, δι' ἐνὸς ἀνθρώπου
 ἡ ἀμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος,
 οὕτω καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ
 δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον⁸. Ἰνα δι' ἧς φύσεως ἡ προχώρησις τῆς
 ἀμαρτίας γέγονε, δι' αὐτῆς καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς δικαιοσύνης γένηται·
 35 καὶ οὕτω λυθῇ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου⁹, ἐλευθερωθείσης τῆς ἀνθρώ-
 πων φύσεως ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ δοξασθῇ ὁ Θεός.

7. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· Εἰ ἄνθρωπος ὁ Χριστός, μέρος ἔσται τοῦ 1144
 κόσμου· μέρος δὲ κόσμου κόσμον σῶσαι οὐ δύναται. Ὡ ἐπίνοια ἀπάτης,
 καὶ ἀπόνοια βλασφημίας! Λεγέτωσαν γὰρ ποίας Γραφῆς οὗτος ὁ

1. Πρβλ. Ψαλμ. 67, 7. 2. Α' Ἰω. 3, 8. 3. Ρωμ. 8, 3. 4. Πρβλ.
 Ματθ. 13, 25. 5. Ἦσ. 7, 16. 6. Πρβλ. Ρωμ. 8, 3. 7. Ρωμ. 5, 20.
 8. Ρωμ. 5, 12, 21. 9. Πρβλ. Α' Ἰω. 3, 8.

δρος, ἢ τοῦ διαβόλου σόφισμα· καίτοι τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐδελ-
φός οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος ¹· καὶ ἀλλαχοῦ· Καὶ ἄνθρωπος
ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ὑψίστος ². Πῶς οὖν
Χριστὸς οὐ σφίζει κόσμον, γενόμενος ἄνθρωπος; ὁπότε δὴ πρόδηλον,
ὅτι ἐν ἡ φύσει ἐπράχθη ἡ ἁμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περισσεια τῆς
χάριτος ³. Τίς δὲ περισσεια τῆς χάριτος; ὅτι ὁ Λόγος ἄνθρωπος γέγονε,
μένων Θεός· ἵνα, καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, Θεὸς πιστευθῇ· ὥς καὶ
ἄνθρωπος ὢν ὁ Χριστὸς Θεὸς ἐστίν, ὅτι Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ
σφίζει τοὺς πιστευόντας ἐν ἀνθρώπου μορφῇ. Ἐὰν γὰρ ὁμολογήσης Κύ-
ριον Ἰησοῦν ἐν τῷ στόματί σου, καὶ πιστεύσης ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ
Θεὸς ἡγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ ⁴. Νέκρωσιν δὲ Θεὸς οὐκ ἐπιδέ-
χεται, οὔτε ἀναστάσεως δέεται, ἀλλ' ἐκ νεκρῶν ἀνίστησιν. Ὅθεν χρεῖα
γέγονεν ἔχειν τι τὸν Θεόν, ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν θανάτῳ
εἴτε ἐν ζωῇ· ὥστε τοῦτῳ μᾶλλον σφίζει ὁ Λόγος, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν.

8. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· Καὶ πῶς δύναται ἡ ἐν συνηθείᾳ τῆς
ἁμαρτίας γενομένη φύσις, καὶ τὴν διαδοχὴν τῆς ἁμαρτίας διαδεξαμένη,
χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι; ὃ ἐστὶν ἀδύνατον· ἔσται δὲ καὶ ὁ Χριστὸς, ὥς
εἰς τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ καὶ Μαρτίων ἐφρόνησε· ταύτην καὶ
Μανιχαῖος εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, τοῦ ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ
αὐτὴν τὴν γέννησιν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας τάσσω, καὶ Ἐξου-
σιαστὴν τοῦτον ἐπιγραφόμενος· ἐπειδὴ ὅς τις ἡττηται, τοῦτῳ καὶ
δεδούλωται. Τούτων καὶ ὑμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην, καθ' ἕτερον
τρόπον τὴν νοεράν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἥτις νοεῖται ψυχῇ, προσεπιδι-
δόντες, καὶ ἄφευκτον ταύτην τῆς ἁμαρτίας διοριζόμενοι· κἂν ὅτι
μάλιστα καὶ ψυχὴν σαρκικὴν γεγράφατε, πόθεν μαθόντες οὐ συνεπί-
σταμαι· οὔτε γὰρ ἐκ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο, οὔτε ἐν
τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων λογισμῷ, τοῦ Κυρίου λέγοντος· Μὴ φοβη-
θῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων
ἀποκτείνειν ⁵. Καὶ πῶς, εἰ σαρκικὴ ἡ ψυχὴ καθ' ὑμᾶς, οὐ συνθήσκει τῷ
σώματι, καὶ συμφθειρεται; πῶς δὲ καὶ ὁ Πέτρος, τὰς ἐν ἄδῃ κατεχο-
1145 μένας ψυχὰς πνεύματα ὀνομάσας, ἔλεγεν· Ἐπορεύθη τοῖς ἐν φυλακῇ
κατακεικλισμένοις πνεύμασιν εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν ⁶; Ἀλλὰ
ὑμεῖς πάντα παρὰ φύσιν λέγετε καὶ ὀνομάζετε, ἵνα μὴ ποτε κατὰ φύ-
σιν διηγοῦμενοι τὴν οἰκονομίαν ἐπαληθεύσητε τῷ Λόγῳ, ὅτι καὶ
ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς ὁ Λόγος. Εἰρήκατε γάρ, ὅτι φωνὴ Θεοῦ
ἐστὶν ἡ λέγουσα, ὅτι Ἐγκείται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονη-
ρὰ ἐπιμελῶς ἐκ νεότητος ⁷· οὐ νοοῦντες, ὅτι, ἐκ νεότητος, εἰρηκῶς, τὸ
ἐξ ἐπισποράς καὶ ἐπίκηρον ἐδήλωσε. Διὰ τοῦτο ὥμοσε Κύριος τῷ
Δαυιδ ἀλήθειαν ⁸, ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ἀναστῆσαι τὸν Χριστόν

1. Ψαλμ. 48, 8. 2. Ψαλμ. 86, 5. 3. Πρβλ. Ρωμ. 5, 20. 4. Ρωμ.
10, 9. 5. Ματθ. 10, 28. 6. Πρβλ. Α' Πέτρ. 3, 19. 7. Γέν. 8, 21.
8. Ψαλμ. 131, 11.

τὸ κατὰ σάρκα· οὐχὶ ἄνδρα ἐκ μεταποιήσεως θεότητος ὀφθισόμενον (ἐπεὶ τίς ἦν χρεῖα τοῦ ὁμοῦσαι τῷ Δαυιδ τὸν Κύριον;), ἀλλὰ λαβόντα τὴν τοῦ δούλου μορφήν¹ ἐν ἀνοχῇ τῆς γεννήσεως τῆς ἐκ γυναικὸς καὶ αὐξήσεως ἡλικίας τῆς καθ' ἡμᾶς, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκεν αἱματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν²· παραπλησίως μὲν, ὅτι οὐκ ἐκ σπέρματος, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος· τῶν δὲ αὐτῶν, ὅτι οὐχ ἑτέρωθεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυιδ καὶ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἀδάμ, ὡς γέγραπται³.

9. Πῶς οὖν, παρελθόντες τὰς ἀγίας Γραφάς, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν, λέγετε, ὅτι εἰ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ ἀνὴρ ὦφθη, ἀλλὰ λαβὼν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, ἐγένετο ἄνθρωπος· πρὸς ἄνδρα ἄρα συνήφθη· ἔσται δὲ καὶ ὁ σταυρωθεὶς Κύριος τῆς δόξης ἄνθρωπος; Ἐὰν οὖν ἀκούσητε τοῦ Πέτρου λέγοντος· Τοῦτον καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε⁴, ἐπὶ τίνος τὴν ποίησιν λαμβάνετε; εἰ μὲν ἐπὶ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, τί ἐτι Ἀρειανοῖς μέμφεσθε, τὰ ἴσα ἐκείνοις φρονοῦντες; εἰ δὲ ἐπὶ τῆς ἐν τῷ Λόγῳ τοῦ δούλου μορφῆς, τί ἐτι ἑαυτοῖς μάχεσθε; ἀλλ' οὐχ οὕτως ὑμεῖς πεπιστεύκατε· πάλιν γὰρ λέγετε· Εἰ ἡ ἀμαρτήσασα φύσις ἐν Θεῷ γέγονεν, ἀμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκη τοίνυν κατέχεται· τὸ δὲ ἀνάγκη κατεχόμενον βλαῖν⁵ 20 ἔστιν. Εἶπατε τοίνυν· Εἰ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ ἀνάγκην γίνεται, τὸ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν ἔσται· δώσετε οὖν τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν τῆς ἀμαρτίας εἶναι ἐνεργόν. Εἰ δὲ βλασφημία ἐστὶ τὸ τοιοῦτον, κατὰ ἀνάγκην δὲ τὸ ἀμαρτάνειν συμβέβηκε· πρόδηλον, ὅτι τὸ μὴ ἀμαρτάνειν κατὰ φύσιν γέγονε. Διὰ τοῦτο, ἐν τῇ τοῦ Λόγου θεότητι ὀφθεῖσα 25 ἡ τοῦ δούλου μορφή, οὐκ ἀνάγκη ὑποκειμένη, ἀλλὰ φύσει καὶ δυνάμει, τὴν ἀναμαρτησίαν ἐπιδείκνυται, διαλύσασα τὸν τῆς ἀνάγκης ὄρον, καὶ τὸν τῆς ἀμαρτίας νόμον, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας τύραννον αἰχμαλωτεύσασα, ὡς φησιν ὁ προφῆτης· Ἀνέβης εἰς ὕψος, ἡχημαλώ- 30 τευσας αἰχμαλωσίαν⁶. Τὴν γὰρ μορφήν τοῦ δούλου κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προβαλλόμενος ὁ Λόγος, τὴν νίκην πεποιήται διὰ τοῦ ποτὲ ἡττηθέντος. Διὰ τοῦτο καὶ πάντα τὸν πειρασμὸν συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα ἔλαβε τὰ πειρασμοῦ πείραν ἐσχηκότα⁷, δι' ὧν τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων νί- 35 κην πεποιήται, λέγων· Ὡς φησὶν ὁ Θεός· Ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον⁸. Οὐ γὰρ πρὸς θεότητα ἤρατο τὸν πόλεμον ὁ διάβολος, ἢ ἡγνόησεν, οὐδὲ γὰρ ἐτόλμα· διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Εἰ σὺ εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ⁹· ἀλλὰ πρὸς ἄν- 40 θρωπον, ὃν πάλοι πλανῆσαι ἰσχυσε, καὶ ἐξ ἐκείνου εἰς πάντας ἀνθρώ- 45 πους ἐξέτεινε τῆς κακίας αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Τῆς δὲ τοῦ Ἀδάμ ψυχῆς ἐν καταδίκῃ θανάτου κατεχομένης, καὶ βοώσης πρὸς τὸν ἑαυτῆς δεσπότην διαπαντός καὶ τῶν εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ, καὶ δικαιο-

1. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 7. 2. Ἐβρ. 2, 14. 3. Πρβλ. Ἰω. 7, 42, Ματθ. 1, 1. Λουκ. 3, 38. Γαλ. 3, 16. 4. Πράξ. 2, 36. 5. Ψαλμ. 67, 19. 6. Πρβλ. Ἐβρ. 4, 15. 7. Ἰω. 16, 33. 8. Πρβλ. Ματθ. 4, 3. Λουκ. 4, 3, 9.

θέντων ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ, συγκατεχομένων τῷ Ἀδάμ, συμπενοῦν-
των τε καὶ συμβοῶντων, ἐλεήσας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησεν,
ἠυδόκησε διὰ μυστηρίου φανερώσεως, καινότητος σωτηρίαν κατεργά-
σασθαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ καθαίρειν μὲν ποιήσασθαι τοῦ
διὰ φθόνον ἀπατήσαντος ἐχθροῦ, ὑψώσιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδείξαι 5
τοῦ ἀνθρώπου τῇ πρὸς τὸν Ὑψιστον ἐνώσει καὶ κοινωνίᾳ φύσει¹ καὶ
ἀληθείᾳ.

10. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Λόγος Θεὸς ὢν, καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου
δημιουργός, γενέσθαι ἄνθρωπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου,
καθαίρειν δὲ τοῦ ἀδίκου ἐχθροῦ καὶ ἐγεννήθη ἐκ γυναικός, ἐκ τῆς 10
πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφήν ἐν αὐτῷ ἀναστησάμενος,
ἐν ἐπιδείξει σαρκὸς διχα σαρκικῶν θελημάτων καὶ λογισμῶν ἀνθρω-
πίνων, ἐν εἰκόνι καινότητος. Ἡ γὰρ θέλησις θεότητος μόνης· ἐπειδὴ
καὶ φύσις ὅλη τοῦ Λόγου, ἐν ἐπιδείξει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης καὶ
σαρκὸς τῆς ὁρώμενης τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, 15
ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Διὰ τοῦτο γὰρ προσήει
ὁ διάβολος τῷ Ἰησοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ, μὴ εὐρίσκων δὲ ἐν αὐτῷ τῆς
1149 παλαιᾶς αὐτοῦ ἐπισποράς γνώρισμα, μηδὲ τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἐπιχει-
ρήσεως προχώρησιν, ἥτις τὸ αἰσχυρόμενος καὶ νικώμενος· καὶ ἀτονῶν
ἔλεγε· Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδῶμ, τουτέστιν, ἐκ γῆς ἀνθρώ- 20
πων διαβαίνων βίᾳ μετὰ ἰσχύος²; Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐρχεται ὁ
ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρίσκει οὐδέν³. Καίτοι καὶ
ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ ὅλον τὸν πρῶτον μεμαθήκαμεν ἔχειν τὸν δεύτε-
ρον Ἀδάμ. Εἰ γὰρ περὶ ὑπάρξεως ἀνθρώπου ἦν τό, οὐδέν, πῶς τὸ
σῶμα εὔρε τὸ ὁρώμενον εἰρηκότος οὐδέν; Ἀλλ' οὐχ εὔρεν ἐν αὐτῷ, 25
ὢν αὐτὸς εἰργάσατο ἐν τῷ πρώτῳ Ἀδάμ· καὶ οὕτως κατελύθη ἡ
ἁμαρτία ἐν Χριστῷ· διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή μαρτυρεῖ· Ὅς ἁμαρτίαν
οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ⁴.

11. Πῶς οὖν λέγετε, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν ἀναιχμαλώτιστον γενέ-
σθαι τὸν ἅπαξ αἰχμαλωτισθέντα ἄνθρωπον; ἵνα τὸ μὲν ἀδύνατον τῷ 30
Θεῷ προσάγητε, τὸ δὲ δυνατόν τῷ διαβόλῳ, ἀκατάλυτον αὐτοῦ λέγον-
τες τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι αἰρετι-
τικοί· καὶ διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι τὴν θεότητα, τὴν μὴ αἰχμαλωτιζο-
μένην, ἐν ὁμοιώσει σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἵνα αὐτὴ ἀναιχμαλώτιστος μείνῃ,
καὶ οὕτως ὁφθῇ καθαρὰ δικαιοσύνη. Πότε γοῦν οὐκ ἦν τῆς θεότητος 35
καθαρὰ ἡ δικαιοσύνη; Τίς δὲ ἐν τούτοις ἀνθρώπων εὐεργεσία, εἰ μὴ
ταυτότητι ὑπάρξεως καὶ φύσεως καινότητι ὦφθη ὁ Κύριος, ὡς φησιν
ὁ Ἀπόστολος· Ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν⁵.
λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ ἡ ζωή, καὶ ἡ ἀλήθεια⁶; Ἀλλὰ λέγετε,
τῇ ὁμοιώσει καὶ τῇ μιμήσει σφύζεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ οὐ τῇ 40

1. Πρβλ. Β' Πέτρ. 1, 4. 2. Πρβλ. Ἠσ. 63, 1. 3. Πρβλ. Ἰω. 14, 30.
4. Α' Πέτρ. 2, 22. 5. Ἐβρ. 10, 20. 6. Πρβλ. Ἰω. 14, 6.

ἀνακαινίσει καὶ τῇ ἀπαρχῇ. Καὶ πῶς πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς¹, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων Χριστός², ὃς ἐστὶ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας³; Οὔτε γὰρ πίστις κατὰ δήλου φαινομένη πίστις ἂν λέγοιτο· ἀλλ' ἐστὶ πίστις ἡ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύου-
 5 σα, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐν ἰσχύϊ⁴, καὶ τὸ παθητὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθα-
 ρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν ἐν ἀθανασίᾳ⁵. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστόν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν⁶. Οὐ γὰρ ἦλθεν ἡ θεότης ἑαυτὴν δικαιῶσαι, οὔτε γὰρ ἡμαρ-
 10 πτωχεῖα πλουτήσωμεν⁷. Πῶς δὲ ἐπτώχευσεν ὁ Θεός; ὅτι τὴν πτωχεύ-
 σασαν φύσιν ἐν ἑαυτῷ ἀνελάβετο, ἐν ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ ταύτην προβαλ-
 λόμενος ὑπὲρ ἀνθρώπων πάσχουσιν καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπους οὔσαν, καὶ ἐξ ἀνθρώπων φανερωθεῖσαν, καὶ Θεοῦ ὅλην γενομένην. Εἰ γὰρ μὴ πρωτότοκος ἐγεγόνει ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς⁸, πῶς ἂν πρωτότοκος ὠφθῇ
 15 ἐκ τῶν νεκρῶν; Πῶς οὖν λέγετε, ὁ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστὰς; Φεῦ τῆς ἀτοπίας καὶ τῆς βλασφημίας! Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα. Ἐκεῖνοι γὰρ τὴν τοιαύτην βλασφημίαν προβάλλονται ἀδεῶς, προσποιητῶς ὀνομάζουσιν Θεὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μεμαθη-
 20 κότες· καίτοι τῆς Γραφῆς διδασκούσης, ὅτι διὰ Θεοῦ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ
 τὸ πάθος γέγονε⁹, καὶ οὐχὶ Θεὸς διὰ σαρκὸς ἔπαθεν.

12. Οἱ τοίνυν τῆς ὁμοουσιότητος τὴν ὁμολογίαν προῦπισχνοῦ-
 μενοι πῶς εἰς πάθος καθέλκετε τὸ ἀδιαίρετον ὄνομα; τὴν ἀμέριστον
 φύσιν, τὴν ἄφραστον θεότητα, τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον ὁμοου-
 σιότητα εἰς πάθος καθέλκοντες, καὶ ἐξ ἀναστάσεως ὁμολογοῦντες;
 25 Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ μεταποιήσας σάρκα ὁ Λόγος μέχρι πάθους κεχώ-
 ρηκε, μηδὲν παθητικὸν ἢ ἀνάστασιν ἐπιδεχόμενον ἐν ἑαυτῷ προσλα-
 βόμενος, αὐτὸς ἂν εἴη ὁ παθὼν καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἔσται δὲ κοινὸν τῆς Τριάδος τὸ πάθος κατὰ Οὐαλεντίνον, ἀδιαίρετου ἐκ Πατρὸς
 30 τοῦ Λόγου τυγχάνοντος κατὰ τὴν θείαν φύσιν. Εἰ δὲ ταῦτα οὕτω νοεῖν
 βούλεσθε, τίς ἡ διὰ τῶν προφητῶν ἐπαγγελία, ἡ τῶν εὐαγγελιστῶν ἡ
 γενεαλογία, ἡ τῶν ἀποστόλων ἡ μαρτυρία, ἡ τῆς μητρὸς Μαρίας ἡ
 παράστασις, ἡ τῆς ἡλικίας ἡ αὔξησις, ἡ τῆς βρώσεως ἡ ἐπίδειξις, ἡ
 τῆς κατὰ πάντα συμπαθείας ἡ ἐνδείξις, ἡ τοῦ ὀνόματος ἡ προσαγωγή,
 35 ἡ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν¹⁰, ἡ ὅτι ἄνθρωπος Ἰησοῦς
 Χριστός, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν¹¹; ἡ ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν
 τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
 ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι¹²; Εἰ δὲ μὴ πιστεύετε, ὅτι παθητὸς ὁ Χριστός,
 ἐπεὶ δὲ ἄνθρωπος· ἀπαθὴς δὲ, ἐπεὶ δὲ Θεός· ἀλλὰ στενοχωροῦμενοι λο-

1. Πρβλ. Ρωμ. 8, 29. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 20. 3. Κολ. 1, 18.
 4. Πρβλ. Α' Κορ. 1, 25, 27. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 53, 54. 6. Ἐφ. 5, 32.
 7. Β' Κορ. 8, 9. 8. Πρβλ. Ρωμ. 8, 29. 9. Πρβλ. Α' Πέτρ. 4, 1. 10. Πρβλ.
 Ρωμ. 1, 3. 11. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 5-6. 12. Πρβλ. Ματθ. 16, 21. Μάρκ.
 8, 31. Λουκ. 9, 22, 24, 26.

γίξεσθε, ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσητε Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστόν, οὐκ ἔτι ἓνα, ἀλλὰ δύο λέγετε· ἀνάγκη ὑμᾶς ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως δόκησιν λέγειν, κατὰ Μαρκίωνα καὶ τοὺς ἄλλους αἰρετικούς, ἢ τὴν θεότητα τοῦ Λόγου παθητὴν ὀνομάζειν, κατὰ Ἀρείον καὶ τοὺς κατ' αὐτόν.

1153 13. Εἰ γάρ, ἀναγινώσκοντες τὰς θείας Γραφάς, κατενόησατε ὅπως ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, Εὐαγγελίοις τε καὶ ἀποστόλοις πανταχοῦ πρῶτον ἄνθρωπον προσαγορεύουσι τὸν Κύριον, καὶ τότε τὸ πάθος προσάγουσιν, ἵνα μήποτε κατὰ τῆς θεότητος βλάβηται πρῶνται ρῆμα· διὸ οὔτε γέννησιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος εἰρήκασιν, ἀλλὰ 10 Πατέρα ὁμολογοῦσι, καὶ τὸν Υἱὸν κηρύττουσιν· ἐκ δὲ Μαρίας¹ υἱὸν Δαυὶδ² καὶ τοῦ Ἰωσήφ γενεαλογοῦσι τὸν Χριστόν τὸ κατὰ σάρκα τῇ προσλήψει τῆς τοῦ δούλου μορφῆς³, ἵνα τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων πιστευθῇ, καὶ ἐκ Πατρὸς Θεοῦ Θεὸς Λόγος ὁμολογηθῇ, φέρων τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθη, τῷ ἐξ ἀνθρώπων παθητικῷ μορφώ- 15 ματι ἐν τῷ πάσχοντι σώματι τὴν ἀπάθειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ ἐν τῷ θνήσκοντι τὴν ἀθανασίαν, καὶ ἐν τῷ θαπτομένῳ τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ ἐν τῷ πειρασθέντι τὴν νίκην, καὶ ἐν τῷ παλαιωθέντι τὴν καινότη- 20 τη· ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη⁴. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ χάρις· οὐδαμοῦ δὲ θεότης πάθος προσίεται δίχα πάσχοντος σώματος· οὔτε ταραχὴν καὶ λύπην ἐπιδείκνυται δίχα ψυχῆς λυπουμένης καὶ ταραττομένης· οὔτε ἀδμονεῖ καὶ προσεύχεται δίχα νοήσεως ἀδη- 25 μονούσης καὶ προσευχομένης· ἀλλὰ γὰρ κ' ἐν μὴ ἡττήματι φύσεως συνέβαινε τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιδείξει ὑπόρξεως ἐπράττετο τὰ γινόμενα· πῶς οὖν γεγράφατε, ὅτι Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς; 30 εἰ γὰρ Θεὸς ὁ διὰ σαρκὸς παθὼν καὶ ἀναστάς, παθητὸν ἐρεῖτε καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Παράκλητον, ἐνὸς ὄντος τοῦ ὀνόματος, καὶ μιᾶς τῆς θείας φύσεως.

14. Ἐκ δὲ τῆς ῥήσεως ταύτης ἔστι συνιδεῖν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, οἶαν ὡς μὴ φοβουμένων τὸν Θεόν, μήτε πειθομένων ταῖς θείαις Γρα- 30 φαῖς· τοῦ μὲν Μωσέως περὶ Θεοῦ γράφοντος, ὅτι· Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον⁵· περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ αὐτοῦ ἐπιδημίας, προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν λέγει ἀναστησόμενον τὸν Κύριον⁶, καὶ τὴν ζωὴν ἐπὶ ξύλου κρεμασμένην⁷ ὥσανεὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, εἰς ζωὴν ἡμῖν γινόμενου. Καὶ Ἡσαΐας δὲ βοᾷ περὶ μὲν Θεοῦ λέγων· Θεὸς ὁ μέγας, 35 ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς, οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιήσει⁸, καὶ τὰ ἐξῆς· περὶ δὲ τοῦ πάθους· Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδῶς φέρειν μαλακίαν⁹. Τί δὲ ἐστὶ τό, Εἰδῶς φέρειν μαλακίαν; ὅτι ἐκ τοῦ πεπονθόντος τὸ παθητικὸν ἐπεδείκνυτο. Διὰ τοῦτο γὰρ καί,

1. Πρβλ. Ματθ. 1, 16.

2. Πρβλ. Ματθ. 1, 1.

3. Φιλip. 2, 7.

4. Ρωμ. 6, 6.

5. Πρβλ. Δευτ. 4, 24.

6. Πρβλ. Δευτ. 18, 18.

7. Πρβλ.

Δευτ. 28, 66.

8. Ἡσ. 40, 28.

9. Ἡσ. 53, 3.

- Γράψον, φησί, γραφίδι ἀνθρώπου ἐν τῷ καινῷ τόμῳ¹, καὶ οὐ σαρκὸς ἀμόρφου. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ λέγει· Ἄνθρωπος, Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δὸς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν²· διὸ καὶ τῷ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ προσάγει τὴν ἀνάστασιν, τὸ κατὰ σάρκα λέγων· περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ·
- 5 Ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον³. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὸ πάθος ἐπὶ Υἱοῦ ἀνθρώπου ἴστησι⁴, δεικνὺς τὸ κατὰ σάρκα· περὶ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν⁵· καὶ, Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱόν, τίς ἐστιν, εἰ μὴ ὁ ὁ Πατὴρ⁶. Οὐδαμοῦ δὲ αἷμα Θεοῦ δίχα σαρκὸς παραδεδώκασιν αἱ
- 10 Γραφαί, ἢ Θεὸν διὰ σαρκὸς παθόντα καὶ ἀναστάντα. Ἀρειανῶν τὰ τοιαῦτα τολμήματα, ἐπειδὴ μήτε Θεὸν ἀληθινόν τὸν Υἱόν τοῦ Θεοῦ ὁμολογοῦσιν. Αἱ δὲ ἄγιοι Γραφαί, ἢ Θεὸν διὰ καὶ σαρκὸς Θεοῦ ἀνθρώπου γενομένου, αἷμα, καὶ πάθος, καὶ ἀνάστασιν κηρύττουσι σώματος Θεοῦ, ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν γενομένην⁷. Ὑμεῖς δέ, τὸ ἔμπαλιν λέγετε,
- 15 ὡς σαφέτεροι τῶν ἀποστόλων, καὶ μυστικώτεροι τῶν προφητῶν, καὶ ἐξουσιαστικώτεροι τῶν εὐαγγελιστῶν, ἢ καὶ αὐθεντικώτεροι τοῦ Κυρίου· ἐψευσμένη ὑμῶν εὐφημία ἀπαρνούμενοι μὲν τὴν ἀλήθειαν, κατὰ δὲ τῆς θεότητος φθειγόμενοι, τῆς οἰκονομίας σαφῶς καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δεικνυμένης, ἐν μὲν προβολῇ αἵματος σαρκὸς βεβαιου-
- 20 μένης· φωνῆς δὲ γενομένης καὶ ψυχῆς σημαινομένης, οὐ χωρισμὸν θεότητος δηλούσης, ἀλλὰ νέκρωσιν σώματος σημαινούσης, μήτε τῆς θεότητος τοῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ ἀπολιμπανομένης μήτε τῆς ψυχῆς ἐν τῷ ᾄδῃ χωριζομένης. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν· Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν
- 25 ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν⁸. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτήν⁹· τουτέστι, παρὼν ἐπιδείκνυμι.
15. Διὰ τοῦτο ἐν μὲν ψυχῇ Θεοῦ ἡ κράτησις τοῦ θανάτου ἐλύετο, καὶ ἡ ἐξ ᾄδου ἀνάστασις ἐγίνετο, καὶ ταῖς ψυχαῖς εὐηγγελίζετο· ἐν 1157
- 30 δὲ σώματι Χριστοῦ ἡ φθορὰ κατηργεῖτο καὶ ἡ ἀφθαρσία ἐκ τάφου ἐδείκνυτο. Ὡστε οὐκ ἄνθρωπος Θεοῦ ἐχωρίζετο οὔτε Θεὸς πρὸς ἄνθρωπον ἐγκατάλειψιν διηγεῖτο, οὔτε ἡ νέκρωσις καὶ τοῦ πνεύματος ἀποχώρησις Θεοῦ ἀπὸ σώματος ἦν μετὰστασις, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπὸ σώματος χωρισμός· ὁ γὰρ ἡμέτερος ἐκεῖ διεγράφετο θάνατος. Εἰ δὲ ὁ Θεὸς
- 35 ἐχωρίσθη τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις ἐδείκνυτο, πῶς τὸ σῶμα, χωρισθὲν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, τὴν ἀφθαρσίαν ἐπεδείκνυτο; πῶς δὲ καὶ ὁ Λόγος τὴν εἰς ᾄδου ἐπίβασιν ἐποιήσατο; ἢ πῶς τὴν ἐξ ᾄδου ἀνάστασιν ἐπεδείκνυτο; μήτιγε αὐτὸς ἀντὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀνίστατο, ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν εἰκόνα ἀρμόσῃται; Καὶ

1. Ἦσ. 8, 1. 2. Πρβλ. Α' Τιμ. 2, 6. 3. Ἐβρ. 4, 12. 4. Πρβλ. Ματθ. 17, 12. 5. Ἰω. 10, 30. 6. Πρβλ. Ματθ. 11, 27. Λουκ. 10, 22. 7. Πρβλ. Ρωμ. 1, 4. Α' Πέτρ. 1, 3 κ. ἀ. 8. Ψαλμ. 15, 10. 9. Ἰω. 10, 18.

πῶς οἶόν τε περὶ Θεοῦ ταῦτα ἐννοεῖν; Ἀσύμφωνος τοίνυν ταῖς ἀγίαις
 Γραφαῖς ὁ ὅρος ὑμῶν, καὶ ἀνάρμοστος τῆς πληρωθείσης οἰκονομίας ἡ
 γνώμη ὑμῶν. Καὶ τό, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου¹, οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ
 ἀξίωμα, ἀλλὰ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀξίωμα ἀνθρώπου
 ἀξίωμα γέγονεν, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα Θεοῦ ἀξίωμα πι- 5
 στευθῇ, εἰρηται· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου², καί, Δόξασόν με, Πάτερ,
 τῇ αἰδίῳ δόξῃ³. Οὐ χωρισθεῖς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν ἀδόξῳ
 σώματι γεγονώς, ἵνα δείξῃ οὐ χωριζομένην τῆς θεϊκῆς δόξης τὴν
 τοῦ δούλου μορφήν, ἀλλὰ ταύτην ἐπιδεικνυμένην. Διὸ λέγει· Καί
 ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω⁴, μίαν τὴν πρὸ σώματος καὶ ἐν σώματι 10
 δόξαν δεικνύς, ὅσον διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.
 Τίτι γάρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων⁵. Κάθου ἐκ δεξιῶν μου⁶; Οὐ πάντως
 ὁ ποιητὴς τῶν ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἤττων ὢν· ἀλλὰ
 τὴν ἐν αὐτῷ ἀνατείλασαν τοῦ δούλου μορφήν κρείττονα τῶν ἀγγέλων, 15
 ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπιδειξάμενος· ἐπειδὴ περ, εἰκὼν ὢν τοῦ
 Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως⁷ γέγονεν, ὡς
 γέγραπται καὶ ἐν Εὐαγγελίοις· Ἔως οὐ ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν πρω-
 τότοκον⁸. Διὸ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα⁹, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος
 γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, 20
 καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε¹⁰, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώμα-
 τος τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστι πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται,
 φησὶν, ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων¹¹.

1160 16. Πῶς οὖν τὸν δημιουργὸν τῶν λογικῶν φύσεων Λόγον λέγετε,
 σάρκα ἐαυτῷ συγκεράσαντα, λογικὸν ἄνθρωπον γεγονέναι; καὶ πῶς 25
 ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος, καὶ οὐχὶ λογικὴν τὴν τοῦ δούλου μορφήν
 συστησάμενος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα καὶ ὁ Λόγος ἄτρεπτος ἢ μένων
 ὁ ᾧ, καὶ λογικὸς ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὁραθῇ Θεὸς ὢν; Ἐπουράνιος γάρ
 ἄνθρωπος ὁ Κύριος, οὐχὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ἐπιδειξάμενος, ἀλλὰ
 τὴν ἐκ γῆς ἐπουράνιον συστησάμενος. Διὸ καὶ οἷος ἐπουράνιος, τοιοῦτοι 30
 καὶ οἱ ἐπουράνιοι¹² κατὰ τὴν αὐτοῦ μετοχὴν τῆς ἀγιότητος. Διὸ καὶ
 ὡκείωται τὰ τοῦ σώματος. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· Πῶς τὸν Κύριον
 τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ἀλλ' οὐ τὸν Λόγον ἐσταύρωσαν καθ' ὑμᾶς;
 Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὸν Λόγον ἡθέτησαν, τὸ σῶμα τοῦ Λόγου σταυρῷ
 προσηλώσαντες. Θεὸς γάρ ὁ ἀθετηθεὶς· σαρκὸς δὲ Θεοῦ καὶ ψυχῆς 35
 τὸ πάθος, καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις γέγονε. Διὰ τοῦτο ἔλεγε
 τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Κύριος· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέ-
 ραις ἐγερῶ αὐτόν¹³. ὡς φησὶν ὁ προφῆτης· Ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θά-

1. Ψαλμ. 109, 1. 2. ἐνθ' ἀν. 3. Πρβλ. Ἰω. 17, 5. 4. Ἰω. 12, 28.
 5. Ἐβρ. 1, 4-5. 6. Ψαλμ. 109, 1. 7. Κολ. 1, 15. 8. Λουκ. 2, 7.
 9. Κολ. 1, 16. 10. Πρβλ. Ἰω. 1, 3. 11. Κολ. 1, 18. 12. Α' Κορ.
 15, 48. 13. Ἰω. 2, 19.

νατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ¹, καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ Λόγος. Καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ λέγει· Αὐτὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκεν ὑπὲρ ἡμῶν². Πῶς οὖν ἰσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι λύσαι ναὸν Θεοῦ, καὶ τὴν ἄλυτον σύγκρασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν Λόγον γενομένην χωρῖσαι, εἶγε καθ' ὑμᾶς ἔσχε τοῦτον τὸν τρόπον ἡ
 5 τοῦ σώματος νέκρωσις. Οὐτε γὰρ ἂν ἐνεκρώθη τὸ σῶμα, εἰ μὴ τινος ἔχωρίσθη. Εἰ γὰρ μὴ λύσις γέγονεν, οὔτε θάνατος· εἰ δὲ θάνατος οὐ γέγονεν, οὔτε ἀνάστασις γέγονε. Δότε οὖν τὴν λύσιν καὶ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ σώματος γενόμενον, ὥς γεγραπται ἐν Εὐαγγελίοις, ὅτι Ἐξέπνευσε³, καὶ ὅτι Κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα⁴, ἵνα
 10 ἴδωμεν ποῖον πνεῦμα ὑπειλήφατε ἀποκεχωρηκέναι τοῦ σώματος, καὶ τὴν νέκρωσιν γεγονέναι· Εἰρήκατε γάρ, ὅτι Σάρκα τὴν ἀνυπόστατον συγκεράσας ἑαυτῷ ὁ Λόγος, ἔδειξε τὸν ὄντως λογικὸν καὶ τέλειον ἄνθρωπον. Εἰ τοίνυν ὁ Λόγος ἀπεχώρησε τοῦ σώματος, καὶ οὕτως ἡ νέκρωσις γέγονε, κατὰ Θεοῦ ἰσχυσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λύσαντες τὴν ἄλυ-
 15 τον σύγκρασιν. Οὐτε οὖν ὁ ἡμέτερος ἐκεῖ γέγονε θάνατος, εἰ Θεοῦ χωρισθέντος ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος γέγονε. Πῶς δὲ καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ χωρισθὲν ἐν ἀφθαρσίᾳ διέμεινεν; Ἔσται δὲ ἡ μὲν τρῶσις τοῦ σώματος, τὸ δὲ πάθος τοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Θεὸν παθόντα λέγετε, ἀκολούθως ἑαυτοῖς φθεγγόμενοι, μᾶλλον δὲ συμφώ-
 20 νως τοῖς Ἀρειανοῖς· τοῦτο γὰρ ἐκεῖνοι δογματίζουσιν. Ἔσται δὲ καὶ ἐξ ἀναστάσεως ἐγειρόμενος ὁ Λόγος καθ' ὑμᾶς. Ἀνάγκη γάρ τινα ἐξ ἁδου τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως εἰληφέναι, ἵνα τελεία ᾖ ἡ ἀνάστασις, καὶ τοῦ θανάτου ἡ λύσις⁵, καὶ τῶν ἐκεῖσε πνευμάτων ἡ ἀπόλυσις.

17. Εἰ δὲ ταῦτα ὁ Λόγος πέπονθε, καὶ ποῦ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλ-
 25 λώωτον τοῦ Λόγου; Πῶς δὲ καὶ ἀπαρκαλύπτως ὀφθεῖς ὁ Λόγος ἐν τῷ ἁδῇ ἐνομήσθη ἐν τῷ θανάτῳ ὡς ἄνθρωπος; Πῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ Κύριος· Ἐγὼ ἐγερῶ αὐτόν⁶, καὶ οὐχί, Ἐγὼ ἐξ ἁδου ἀνίσταμαι; Εἰ γὰρ ὁ Λόγος, ἐν θανάτῳ γεγονώς, χρεῖαν εἶχε τοῦ ἐγειρόντος αὐτόν ἐκ θανάτου, οὐκ αὐτοῦ ἔσται ἡ νίκη, ἀλλὰ τοῦ ἐγεί-
 30 ροντος αὐτόν. Πῶς δὲ καὶ διὰ τῶν προφητῶν παρεσημαίνετο περὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Πῶς παρὼν ὁ Κύριος ἔλεγε πληρῶν τὴν ἐπαγγελίαν· Τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν⁷; ἦντινα ψυχὴν πνεῦμα οὐσαν σαφῶς αἱ ἅγιοι Γραφαὶ διδάσκουσι· καὶ ὁ Κύριος δὲ εἰρηκώς· Τὸ μὲν σῶμα ὑπὸ ἀνθρώπων ἀποκτεινόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν
 35 μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν⁸, ἅτε δὴ πνεῦμα οὐσαν. Τοσοῦτῳ τῷ Πνεύματι ἐταράχθη ὁ Ἰησοῦς⁹· τούτου τοῦ Πνεύματος ἡ ἀποχώρησις γέγονεν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Καὶ οὕτως ἐνεκροῦτο τὸ σῶμα, καὶ αὐτοῦ γέγονεν ἡ λύσις, Θεοῦ τοῦ Λόγου ἀμεταθέτως ἔχον-
 τος πρὸς τε τὸ σῶμα, πρὸς τε τὴν ψυχὴν, πρὸς τε ἑαυτὸν ὄντα εἰς τὸν

1161

1. Ἦσ. 53, 12. 2. Α' Ἰω. 3, 16. 3. Λουκ. 23, 46. 4. Ἰω. 19, 30.
 5. Πρβλ. Πράξ. 2, 24. 6. Πρβλ. Ματθ. 27, 63. 7. Ἰω. 10, 15. 8. Πρβλ. Ματθ. 10, 28. 9. Ἰω. 13, 21.

κόλπον τοῦ Πατρὸς ἐν ἐπιδείξει ἀτρεπτότητος. Ἐν δὲ τῇ καθ' ἡμᾶς
γενομένη ἐν αὐτῷ μορφῇ τὸν ἡμέτερον ἐκεῖ διέγραφε θάνατον· ἵνα ἐν
αὐτῇ καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρμόσθαι ἀνάστασιν, ἐξ ἁδου μὲν τὴν ψυχὴν,
ἐκ τάφου δὲ τὸ σῶμα ἐπιδεικνύμενος· ὅπως ἐν θανάτῳ καταλύσῃ
τὸν θάνατον ἐν ἐπιδείξει ψυχῆς, ἐν δὲ τῷ τάφῳ καταργήσῃ τὴν φθο- 5
ρὰν ἐν ταφῇ σώματος· ἐξ ἁδου καὶ ἐκ τάφου τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν
ἀφθαρσίαν ἐπιδεικνύμενος, ἐν μορφῇ τῇ καθ' ἡμᾶς τὴν ἡμετέραν ὁδεύ-
σας ὁδόν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην κατοχὴν λύσας. Καὶ τοῦτο
ἦν τὸ θαυμαστόν· αὕτη γὰρ γέγονεν ἡ χάρις. Ἵμεῖς δέ, σάρκα μόνην
προσομολογοῦντες, οὔτε τῆς ἁμαρτίας τὴν κατάκρισιν δεῖξαι δύνασθε, 10
οὔτε τοῦ θανάτου τὴν κατάλυσιν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως τὴν τελείωσιν,
οὔτε τοῦ Λόγου τὴν ἀτρεπτότητα· ἐπειδὴ ἔξω τῶν ἁγίων Γραφῶν βε-
βήκατε, λαλοῦντες ὡς Ἀρειανοὶ σοφίζονταί, φανεροῦ ὄντος τοῦ περὶ
ψυχῆς λόγου ἐν Γραφαῖς ἁγίαις, καὶ πληρωθείσης τῆς οἰκονομίας, ἐν
ἐπιδείξει πάσης πληρώσεως τε καὶ τελειώσεως. 15

1164 18. Ἄλλ' οἱ μὲν τῶν αἰρετικῶν, τὸν ὁραθέντα ὁμολογοῦντες,
ἀπιστοῦσιν αὐτοῦ τῇ θεότητι· οἱ δὲ ὁμολογοῦντες Θεόν, ἀρνοῦνται αὐτοῦ
τῆς σαρκὸς τὴν γέννησιν· οἱ δὲ σάρκα προσομολογοῦντες ἀρνοῦνται αὐ-
τοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἐπίδειξιν· καὶ γεγόνاسι κατὰ τοὺς μανικοὺς παῖδας
τῶν Ἀρειανῶν, τῶν συμπλεκόντων τὰς στραγγαλιώδεις καὶ σκολιάς 20
προτάσεις, ἵνα ταύταις ἐπαποροῦντες, εὐρίσκωσι τοὺς ἀκεραίους, αὐτοὶ
ἄποροι ὄντες τῆς πίστεως. Ὅμοίως καὶ αὐτοὶ λέγειν μεμαθήκασι·
Τίς ὁ γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας; Θεός, ἢ ἄνθρωπος; Εἰτα ἐὰν μὲν εἴπῃ,
"Ἀνθρωπος, ἀπιστήσῃ αὐτοῦ τῇ θεότητι, σύμφωνος γινόμενος τοῖς
ταύτη ἀπιστήσασιν αἰρετικοῖς· ἐὰν δὲ εἴπῃ, Θεός, ἀρνήσεται αὐτοῦ τῆς 25
σαρκὸς τὴν γέννησιν, καὶ συναχθήσεται τοῖς ταύτην ἀπαρνούμενοις
αἰρετικοῖς. Εἰτα δ' αὖ πάλιν· Τίς ὁ παθὼν; τίς ὁ σταυρωθεὶς; Θεός, ἢ
ἄνθρωπος; ἵνα, ἐὰν μὲν εἴπῃ, Θεός, βλάσφημον πρόηται ῥῆμα κατὰ
τοὺς ἀσεβοῦντας Ἀρειανούς· ἐὰν δὲ εἴπῃ, "Ἀνθρωπος, Ἰουδαϊκῇ πάλ-
ιν φθέγῃται ὑπολήψει. Διὰ τοῦτο αἱ ἅγαι Γραφαὶ Θεὸν ἀφράστως ἐκ 30
Πατρὸς κηρύττουσι τὸν Λόγον¹, καὶ τοῦτον ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου
ἄνθρωπον γεννηθέντα²· ἵνα μήτε Θεὸς ἀπιστηθῇ, μήτε σαρκὸς γέννησις
ἀρνηθῇ· Ὅπου δὲ σαρκὸς τὸ ὄνομα, ἐκεῖ πάσης τῆς συστάσεως ἡ
ἁρμονία χωρὶς ἁμαρτίας. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀνθρώπου τὸ
πάθος ἰστώσι, καὶ οὐχ ὑπερβαίνουσιν, ὡς γέγραπται ἐν ταῖς ἁγίαις Γρα- 35
φαῖς· περὶ δὲ τῆς θεότητος τοῦ Λόγου τὴν ἀτρεπτότητα καὶ τὴν ἀφρα-
στότητα ὁμολογοῦσι· διὰ τοῦτο θεολογεῖται μὲν ὁ Λόγος, γενεαλογεῖ-
ται δὲ ἄνθρωπος, ἵνα πρὸς ἑκάτερα ἢ ὁ αὐτὸς φυσικῶς καὶ ἀληθινῶς·
Θεὸς μὲν πρὸς τῇ ἀιδιότητι τῆς θεότητος καὶ τῇ δημιουργίᾳ τῆς
κτίσεως· ἄνθρωπος δὲ πρὸς τῇ γεννήσει τῇ ἐκ γυναικός, καὶ τῇ αὐξή- 40
σει τῆς ἡλικίας. Καὶ Θεὸς μὲν πρὸς ταῖς ζωτικαῖς εὐεργεσίαις,

1. Πρβλ. Ἰω. 16, 28. 2. Πρβλ. Ματθ. 1, 23.

καὶ δυνατὸς ταῖς θαυματουργίαις ἄνθρωπος δὲ πρὸς ταῖς ὁμοιοτρό-
 ποις συμπαθείαις, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἀσθενείαις. Καὶ Θεὸς μὲν Λόγος
 ἐν ἐπιδείξει τῆς ἀθανασίας, καὶ ἀφθαρσίας, καὶ ἀτρεπτότητος ἄνθρω-
 5 πος δὲ τῇ προσηλώσει τοῦ σταυροῦ, καὶ αἵματος ῥύσει, καὶ ταφῇ σώ-
 ματος, καὶ καταβάσει εἰς ᾄδου, καὶ ἀναστήσει τῇ ἐκ νεκρῶν. Οὕτως
 ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ Θεὸς ὢν ἐγείρει τοὺς νεκρούς¹.

---

1. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 12 κ. ἐ.